

**Cesty moravské paleolitické archeologie
v období Československé republiky**

Cesty moravské paleolitické archeologie v období Československé republiky

Petr Kostrhun

Moravské zemské muzeum
Brno 2014

Recenzovali:

Doc. PhDr. Martin Oliva, Ph.D., DSc.

PhDr. Karel Sklenář, DrSc.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

© Text Petr Kostrhun

© Anglický překlad Sean Mark Miller

© Layout Silvie Straková

© Obálka Šárka Fidirichová

© Moravské zemské muzeum, Brno 2014

ISBN 978-80-7028-422-3

OBSAH

1. Úvodem	7
2. Vymezení problému – poznání dějin meziválečné archeologie na Moravě	9
2.1. <i>Historické členění archeologického poznání v českých zemích ve 20. století</i>	14
3. Před „prehistorickou revolucí“ – poznání paleolitu na přelomu 19. a 20. století	16
3.1. <i>Paleolitický výzkum v Čechách a na Moravě na přelomu 19. a 20. století</i>	27
4. Archeologie mezi světovými válkami	41
4.1. <i>Evropská archeologická teorie prvních čtyř desetiletí 20. století</i>	41
4.1.1. Difuzionismus, migracionismus, kulturně-historická archeologie a neoevolucionismus (Gustaf Kossinna, Vere Gordon Childe)	41
4.1.2. Archeologie v Sovětském svazu ve 20.–30. letech 20. století	51
4.1.3. Meziválečná archeologie ve Spojených státech amerických	56
4.1.4. Funkcionalismus (John Grahame Douglas Clark)	58
4.2. <i>Rozvoj metodiky archeologického průzkumu v meziválečném období</i>	60
4.3. <i>Představy o paleolitickém člověku se mění – mozaika evropského paleolitického výzkumu v meziválečném období</i>	66
5. Moravská paleolitická archeologie v letech 1918–1938	81
5.1. <i>Odras archeologických teorií prvních čtyř desetiletí 20. století v moravské paleolitické archeologii</i>	81
5.2. <i>Institucionální zázemí a právní rámec archeologie na Moravě v letech 1918–1938</i>	92
6. Hlavní představitelé paleolitické archeologie na Moravě mezi světovými válkami	103
6.1. <i>Jan Knies (1860–1937)</i>	103
6.1.1. Kniesovo muzeum Moravského krasu	104
6.1.2. Generační výměna: spor Jana Kniese a Karla Absolona	112
6.1.3. Prodej sbírek do Moravského zemského muzea a brněnská léta	113
6.1.4. Kniesova syntéza moravského paleolitu	119
6.2. <i>Antonín Telička (1866–1925)</i>	128
6.3. <i>Karel Absolon (1877–1960)</i>	131
6.3.1. „Diluviální Pompeje“ v Dolních Věstonicích	138
6.3.2. Zahraniční kontakty Karla Absolona	150
6.3.3. „Papež prehistorie“ abbé Henri Breuil na Moravě	154
6.3.4. Předmostí u Přerova – učebnice moravského paleolitu	159
6.3.5. Nejbohatší stanice středoevropského magdalénienu – jeskyně Pekárna	162
6.3.6. Býčí skála a Absolonova koncepce paleolitu	166
6.3.7. Expozice Anthropos na Výstavě soudobé kultury v Brně	169
6.3.8. V dobách druhé světové války	174
6.4. <i>Josef Skutil (1904–1965)</i>	182
6.5. <i>Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952)</i>	188

6.6. Alois Stehlík (1877–1945)	191
6.7. Karel Zapletal (1903–1972)	192
6.8. Hugo Sáňka (1859–1939)	193
6.9. Jan Folprecht (1873–1952)	194
6.10. Další badatelé ve výzkumu moravského paleolitu	195
6.11. Moravští němečtí badatelé ve výzkumu paleolitu	200
6.11.1. Franz Čupík (1897–1962)	203
6.11.2. Hans Mohr (1882–1967)	204
6.11.3. Hans Freising (1905–1977)	204
6.11.4. Rudolf Czižek (1878–1937)	205
6.11.5. Karl Jüttner (1883–1959)	206
6.11.7. Karl Schirmeisen (1868–1958)	207
7. Nástin paleolitické archeologie v sousedních zemích	209
7.1. Vídeňské badatelské centrum a jeho vliv na Moravě	209
7.2. Rozvoj polské paleolitické archeologie v meziválečném období	214
7.2.1. Exkurs: Reflexe polské paleolitické archeologie u českých badatelů – vztahy Karla Absolona s polskými archeology	219
7.3. Paleolitická archeologie na Slovensku	229
8. Závěrem	234
9. Použitá Literatura	238
Summary	263
Příloha I. – Dějiny výzkumů moravského diluvia se soupisem literatury (Jan Knies)	272
Příloha II. – Soupis přijaté korespondence z pozůstalosti Karla Absolona	284

1. ÚVODEM

Zájem o dějiny humanitních či přírodovědných vědních oborů se v různých zemích svou intenzitou značně liší, dílem z důvodů odlišných tradic vědeckého výzkumu obecně a zčásti kvůli řadě obtížněji vystopovatelných příčin, odrážejících často mnohé vědomé či nevědomé stereotypy vědeckého poznání. Nejinak tomu je v případě archeologie, jejíž dějiny sice na jedné straně vyvolávaly vždy značnou obecnou pozornost (především díky zájmu o výzkum antických památek), na druhé straně však byly řadou odborníků často přehlíženy jako nepotřebné a zbytečně zatěžující.

Je obecně známou skutečností, že intenzivní a systematická pozornost je dějinám archeologie tradičně věnována v anglosaských zemích (v českém prostředí byly v minulosti reflektovány především práce G. Daniela či J. Evanse, a nověji zejména B. G. Triggera). Ve vědecké tradici německy mluvících zemí v této oblasti vyniká zejména Německo (H. Gummel, E. Wahle, G. Kossack aj.), mimořádná pozornost je zde věnována především studiu role, již archeologie sehrála v kontextu vývoje nacionalistických potažmo nacistických ideologií. Výzkum dějin archeologie ve střední Evropě (resp. v její postkomunistické části) je oproti tomu podstatně skromnější, nejvýrazněji se přitom na reflexi oboru podílí početná archeologická obec v Polsku.¹ Když ale na počátku 80. let 20. století Bruce Trigger s Ianem Gloverem editovali dvě vydání *World Archaeology*² věnované regionálním tradicím v archeologickém výzkumu, střední Evropa zde zastoupena nebyla vůbec. Na tento stav ostatně upozornil již Jacek Lech v úvodu k archeologicko-historickému dvojročníku *Archeologia Polona* z let 1997–1998. Mezi zeměmi západní Evropy a Sovětským svazem (v současném Rusku se rovněž zintenzivňuje zájem o dějiny archeologie) tedy z tohoto pohledu zela doslova jakási „černá díra“. Takto postulovaná zdánlivá neexistence historické reflexe archeologického výzkumu v našich zemích v tomto případě nebyla dána jen jazykovou bariérou, jež znemožňovala recepci neanglicky psaných textů na západ od našich hranic, ale především nedostatkem solidních základů v oblasti historie archeologie vůbec. Ve stejném duchu se v roce 1983 vyjádřil také Karel Sklenář v dosud jediné syntéze střeoevropských dějin archeologie určené pro anglicky mluvící čtenáře a současně bezesporu jedné z nejcitovanějších knih z pera českých archeologů „*Archeology in Central Europe: the First 500 Years*“. Sklenář tento prostor ve srovnání se situací například ve Francii či Anglii definuje jako „*terra incognita*“ v rámci studia dějin archeologie (Sklenář 1983b, 4).

V českých zemích, jejichž archeologická tradice je velmi bohatá, vzbuzovala minulost oboru zpočátku jen náhodný a ojedinělý zájem. První český přehled podali Lubor Niederle (1893) a Josef Smolík (1898), mnohem podrobněji pak Albín Stocký v úvodu svého díla „*Pravěk*“ (1926). Pro území Moravy se jako první tématem zabýval zejména v úvodních pasážích svých syntéz Innocenc Ladislav Červinka. Již v meziválečném období si jako jedno z hlavních témat svého výzkumu dějiny archeologie vytyčil Josef Skutil, který díky nebyvalé heuristické práci shromáždil a publikoval velké množství drobnějších článků i pokusů o shrnutí dílčích kapitol z historie archeologie. Pro dějiny české i moravské archeologie snad ani nelze dostatečně docenit práce Karla Sklenáře, který se tomuto tématu začal věnovat již od 60. let 20. století. Od té doby publikoval řadu monografií, bibliografických soupisů i dílčích studií, které vždy vynikají šíří a hloubkou záběru a pro každého zájemce o historii humanitních věd jsou neocenitelným zdrojem informací i inspirace. Právě díky Karlu Sklenářovi se podařilo obor historie archeologie alespoň částečně institucionalizovat v systému archeologických disciplín (v polovině 70. let tak učinil i na mezinárodním poli v rámci snah zařazení dějin

1 V polské archeologii má tradice zájmu o dějiny archeologie mnohem hlubší kořeny a širší základnu (srov. např. poválečný přehled Józefa Kostrzewského 1949). Již od počátku 80. let vznikaly práce, týkající se meziválečné archeologie (Stolpiak 1984), velmi raného data je rovněž systematický zájem o období po 2. světové válce, včetně reflexe marxismu v archeologii, která v naší literatuře prozatím chybí. V tomto ohledu je spíše výjimkou nedávno publikovaný rozhovor s Evženem Neustupným (Kuna 2012), který alespoň náznakem reflektuje proměny a problémy naší archeologie od 50. do 80. let minulého století.

2 *World Archaeology* 1981, vol 13, No. 2. a *World Archaeology* 1982, vol 13, No 2., kde jsou popsány badatelské přístupy archeologů z USA, Číny, Francie, Skandinávie, Blízkého východu, Austrálie, Japonska, Ruska či Indie.

oboru do programu kongresů UISPP). Na Moravě se podobným směrem v 70. letech 20. století vydala Jana Vignatiiová. K ojedinělým pracím patří též historiosoficky zaměřené texty Zdeňka Vašíčka (1996; 2006; 2007) a syntéza věnovaná dějinám archeologie od jejich počátků, již zmíněný autor publikoval společně s Jaroslavem Malinou v roce 1980 pod názvem „*Archeologie včera a dnes*“. Dvoudílná syntéza však musela být velmi záhy nuceně stažena z knižního trhu. Toto dílo však stejně jako jeho porevoluční anglická mutace reprezentuje spíše globální pohled ve stylu prací B. Triggera, než pohled do regionálních dějin archeologie; *Malina* 1980; *Malina-Vašíček* 1990).

Jistě pod vlivem změn kulturně-politických paradigmat po roce 1989 a také kvůli potřebě hledání neotřelých témat u nastupující a početně se neobyčejně rozrůstající nové generace profesionálních archeologů na přelomu 20. a 21. století, také v české archeologii zaznamenáváme nárůst zájmu o dějiny oboru. Dlouhodobě se moravským tématům v současné době věnuje Vladimír Podborský. Dvou- až třígenerační odstup od konce druhé světové války umožňuje rovněž reflexi problematických vztahů politických ideologií k studiu pravěku i středověku. Zatímco dějiny české archeologie v období druhé světové války jsou již předmětem prvotního zájmu a reflexe archeologů, vliv marxisticko-leninské filozofie a ideologie na formování našeho oboru u nás zůstává prozatím vesměs nedotčeným tématem, narozdíl například od situace v polské či německé archeologii.

Rovněž tato práce se snaží přinést nové poznatky k úzce vymezenému tématu z historie naší archeologie, které však ve své době patřilo přední místo jak v kulturní politice našeho státu, tak na mezinárodním vědeckém poli. Málokterá oblast z nejstarších dějin lidstva budila tolik aktuálních otázek a pozornosti jako výzkum starší doby kamenné – paleolitu – v nadějném období dvacetiletého trvání Československé republiky mezi světovými válkami. V předkládaném textu, založeném na studiu pouze zčásti publikovaných přebohatých archivních fondů, se autor snaží hledat odpovědi na otázky, jež úzce souvisí s dějinami archeologie. Jak se vlastně měnil její obraz v závislosti na době a místě pozorovatele? A to nejen u těch, kteří obor vnímali jako striktně vědeckou disciplínu, ale také z pohledu nadšených zájemců a laického publika, jež se s výsledky archeologické vědy nějakým způsobem pokoušelo identifikovat.

Za poskytnutou možnost věnovat se tématu dějin archeologie v rámci svého studia vděčím Ústavu archeologie a muzeologie FFMU, zejména pak přednímu znalci moravské archeologie prof. PhDr. Vladimíru Podborskému, DrSc. Práce by nikdy v takovéto podobě nemohla vzniknout bez přátelské pomoci a hlubokého zájmu o tuto problematiku doc. PhDr. Martina Olivy, Ph.D., DSc. z Moravského zemského muzea, který v mnoha případech směřoval mé úvahy i hledání. Upřímným díkem jsem zavázán také znalci nejen polské odborné produkce, ale též nových přístupů ke studiu dějin archeologie prof. zw. dr. hab. Jacku Lechovi z Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, jenž mi byl po celou dobu psaní práce významným pomocníkem. Nemenším vděkem jsem povinnován rovněž podnětnému badatelskému prostředí Moravského zemského muzea, které mi umožnilo studium archivních dokumentů, stejně jako celé řadě dalších institucí i osob, bez jejichž praktické i duševní podpory by práce nemohla vzniknout. Poděkování za důslednou a trpělivou práci při digitalizaci archivu Karla Absolona patří Zuzaně Minaříkové. Za lidskou i hmotnou podporu děkuji rodině a svým přátelům. Zvláštní poděkování v tomto směru patří bratřovi Pavlovi.

2. VYMEZENÍ PROBLÉMU – POZNÁNÍ DĚJIN MEZIVÁLEČNÉ ARCHEOLOGIE NA MORAVĚ

Časové vymezení práce i její téma vychází z aktuálního stavu poznání historie archeologie v našich zemích i z množství a dostupnosti klíčových archivních dokumentů. Omezení studia především na období trvání meziválečné Československé republiky je dáno především tou skutečností, že se téměř veškerá odborná literatura věnovaná dějinám archeologie soustředila na období před rokem 1918. Jedná se přirozeně zejména o práce Karla Sklenáře, opominout však nelze ani dalších autorů. Za horní hranici jsem stanovil počátek druhé světové války, jež ale nebyla pouze významným a tragickým mezníkem v dějinách Evropy, ale zároveň představuje výrazný předěl v organizaci archeologie, jejíž teorie krom toho doznává řadu změn.

Meziválečné období v Československu mělo na rozvoj prehistorie poměrně příznivý vliv. Archeologie, jak bude rozvedeno dále, se postupně profesionalizovala a nacházela nové právní i institucionální zakotvení. Podstatnou roli hrálo především založení Archeologického ústavu Akademie věd s celostátní působností v roce 1919 a výuka na československých vysokých školách v Praze, Brně a Bratislavě. Pozitivní vliv na rozvoj archeologických institucí měl jistě i kladný vztah prezidenta T. G. Masaryka k této vědě, kterou podporoval často nejen symbolicky, ale i významnými hmotnými příspěvky.³ Tato příznivá atmosféra se promítla nejen ve vzniku univerzitních pracovišť s novými promovány a habilitovanými archeology, ale i v uskutečnění významných terénních výzkumů (Pražský hrad, Dolní Věstonice, jeskyně Domica, eneolitické sídliště Homolka – zde za účasti univerzity v Harvardu, oppidum Staré Hradisko, pohřebiště z doby římské v Třebušicích, římský tábor u Mušova, slovanské hradiště na Budči, slovanského pohřebiště v Děvínské Nové Vsi atd.; cf. *Krumphanzlová ed.* 1972; *Sklenář* 1983b, 157). Sepsány a publikovány byly také základní syntetické práce o pravěku a raném středověku Čech, Moravy, Slovenska i o jednotlivých pravěkých kulturách. Do této epochy spadají také klíčové souhrnné práce, které vyšly záhy po druhé světové válce a jež předkládaly výsledky bádání meziválečného období násilně přerušeno událostmi let 1939–1945 a staly se základem studia a dalšího vývoje disciplíny po válce (*Stocký* 1926; *Červinka* 1927; 1928; *Schránil* 1928; *Skutil* 1938–39; *Eisner* 1933; *Šímek* 1930/1953; *Böhm* 1937a; 1941; *Filip* 1937; 1941; 1948; *Borkovský* 1940; *Neustupný, J.* 1946 ad.).

Vzhledem k tomu, že základní přehled dostupné literatury o historii archeologie připravil Karel Sklenář (2011b, 9–14), stačí na tomto místě zmínit jen některé zásadní práce, které se týkají přímo území Moravy. První přehledy historie bádání, zaměřené především na chronologické výčty úspěšných objevů a publikací, podali moravští badatelé již na počátku 20. století. Jako první se o to pokusil I. L. Červinka v úvodních kapitolách svých syntetických prací (*Červinka* 1902; 1927) a také v samostatné studii (*Červinka* 1903). Ještě před první světovou válkou se k průkopníkům reflexe vývoje archeologie zařadil také brněnský badatel František Černý (1907). V meziválečném období byl klíčovou osobností pro poznání historie oboru Josef Skutil, jenž nejenže shromáždil obrovské množství drobného materiálu (sopsis bibliografie viz *Skutil ml.* 1969), ale předložil také obsáhlou bibliografii věnovanou vývoji zkoumání moravského pleistocénu v letech 1850–1950 (*Skutil* 1965). Krom toho zpracoval také první dějiny paleontologického a archeologického zájmu o pleistocén od 16. století až po současnost, jež vtělil do dvou syntéz věnovaných paleolitickému osídlení našich zemí (*Skutil* 1938; 1938–1939). K tématu se vrátil za války v časopise *Alböhmen und Altmähren* (*Skutil* 1941).

3 T. G. Masaryk podporoval řadu archeologických výzkumů: Stradonice, Libušín, Pražský Hrad, Vyšehrad, mohylník v Lánské oboře, na Moravě Mušov-Burgstall, Staré Město u Uherského Hradiště, Dolní Věstonice, na Slovensku Děvínská Nová Ves, Stupava. Všechny výzkumy byly dotovány z nezávislého Národního fondu Masarykova, jenž od svého založení v roce 1920 disponoval 39 miliony korun. Archeologické nálezy získané díky prezidentské podpoře byly také vystaveny na speciální výstavě při příležitosti Masarykových 80. narozenin v roce 1930. Toto téma bylo v poslední době reflektováno např. v rámci výstavy „T. G. Masaryk – podporovatel československé archeologie“ (Muzeum T. G. Masaryka v Lánech 20. září – 16. listopadu 2008). Ze soudobých postřehů srov. např. A. Stocký: „President Masaryk a československá archeologie“, *Věstník pro ochranu památek Za starou Prahu*, č. 4/1930, 27–28.

Výhradně historii výzkumu paleolitu na Moravě se věnoval také Jan Knies. Přepis rukopisu jeho samostatného subjektivněji koncipovaného díla (srov. *Kostrhun* 2008b, 100–119) je připojen v příloze. Obecně pojaté nástiny dějin archeologie nalezneme i v řadě již zmíněných důležitých prvorepublikových archeologických syntézách i některých dílčích pracích (*Skutil* 1939; *Stocký* 1924d; 1926, 1–12), ale také v některých úžejí zaměřených dílech, které však nebyly věnovány moravské problematice (*Böhm* 1937b; 1936–1937; 1953; 1954). Historii německé archeologie v Československu se věnoval profesor pražské německé univerzity Leonhard *Franz* (1937). Pro historii výzkumu moravského paleolitu je cenné zpracování starých výkopů v jeskyních Moravského krasu od vídeňského středoškolského profesora Richarda *Tramplera* (1903).

Ke studiu dějin moravské archeologie je ovšem nejpodstatnější poválečná produkce. Patří sem klíčové souborné české práce o dějinách archeologie (*Sklenář* 1969; 1976; 1983c; *Vignatiová* 1968), a také některé texty, týkající se pouze území Moravy (*Vignatiová* 1975). Rovněž tyto uvedené syntézy ovšem téma historie archeologie rozvíjejí především do doby před první světovou válkou. Meziválečnému období se autoři věnovali jen v ojedinělých případech (*Krumphanzlová* ed. 1972; 1975; *Sklenář* 1983b; *Motyková* 2002). Popis rozvoje a významu archeologických institucí, resp. vývoje péče o archeologické památky a konstituování právního rámce, je pro prostor českých zemí do roku 1989 zpracován Karlem *Sklenářem* (*Sklenář* 2011c). Pro Moravu přehledově téma nastínil *VI. Podborský* (1994b).

Vývoji archeologie na Moravě po první světové válce kromě stručnějších pasáží obecných prací relativně více pozornosti věnovali badatelé při příležitosti rekapitulace různých regionálních badatelských tradic (pro území Moravy například *Fišer* 1979; *Jisl* 1964; *Kohoutek* 1996; *Košťurík* 1986; *Kovárník* 1995; 2001; 2008; *Měchurová* 1996; *Podborský – Procházka* 2011; *Snášil* 1971) nebo v kontextu hodnocení historie a vzniku významných muzejních institucí (*Nekuda* 1969; *Kostrhun* 2003 aj.) či jednotlivých sbírek (*Humpolová – Podborský* 2013). Německým badatelům na Uničovsku se aktuálně monograficky věnovali *M. Hlava*, *P. Kalábková* a *P. Šlězár* (2014). V některých případech byla zvýšená pozornost věnována historii výzkumu nejvýznamnějších archeologických lokalit – z období paleolitu především Dolním Věstonicím, Předmostí u Přerova, Mladči a moravským jeskyním (např. *Eickhof* 2009; *Musil* 2010; *Oliva* 2003c; *Skutil* 1951; *Svoboda* 1994; 2000; *Tomášková* 1995; *Valoch* 1960; 2001a; 2001b; *Valoch a kol.* 2011). Nejnověji byly v širších souvislostech zpracovány dějiny výzkumu v Dolních Věstonicích do konce druhé světové války s maximálním využitím dosud nepublikovaných archivních pramenů (*Oliva* 2014). K dějinám oboru přirozeně přispívají všechny biografické práce, věnované jednotlivým osobnostem našeho výzkumu. Rozsáhlá literatura (nekrology, medailony aj.) k jednotlivým badatelům bude vždy uvedena v příslušné kapitole. Na tomto místě však kromě klasického encyklopedického díla *Jana Filipa* (1966–1969) zmíníme alespoň velmi přínosný „*Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*“ *Karla Sklenáře* (2005), či neustále se rozrůstající „*Kalendárium moravské a slezské archeologie*“, jež vychází jako součást časopisu *Pravěk* pravidelně od roku 1991. S kalendáriem souvisí také řada monografií s titulem „*Postavy moravské archeologie*“. Velmi cennou pomůckou jsou rovněž bibliografické přehledy naší archeologie jednotlivých archeologických periodik, vycházející zejména zásluhou redakce „*Zpráv české archeologické společnosti*“ (k moravským časopisům: *Oliva* 2001a; *Procházková* 2002; *Sklenář* 2000 a další věnované jednotlivým německým a českým periodikům). První česká mezinárodní konference zaměřená výhradně na dějiny archeologie, konkrétně na česko-polské vztahy v rámci historie oboru, byla realizována v roce 2013 v Moravském zemském muzeu a její výstupy jsou zveřejněny v *Acta Musei Moraviae*⁴. Při této příležitosti byly k publikaci přichystány i memoárové příspěvky, které se prozatím v české archeologii objevovaly prozatím jen výjimečně (*Filipová* 1985; 1995).

Současná produkce, která by sledovala rozvoj naší meziválečné archeologie, není tedy ve srovnání s jinými zeměmi příliš bohatá. Relativní „nezájem“ o systematické zpracování dějin archeologie po první světové válce může být překvapivý, zejména pokud si uvědomíme, že právě v tomto období dochází k prudkému roz-

4 Konference „*Česko-polské vztahy v dějinách archeologie do roku 1989. Czesko-polskie stosunki w historii archeologii do 1989 roku*“ se konala ve spolupráci s Institutem Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie a byla realizována ve dnech 12. – 13. září 2013 v Pylonu Anthropos MZM. Soubor některých příspěvků je publikován v *Acta Musei Moraviae* roč. 99/2014, sešit 1.

voji moderní prehistorie, spojenému s „heroickými“ archeologickými objevy po celém světě. To některé autory dokonce vedlo i k označení první čtvrtiny 20. století za období „velké revoluce v prehistorii“ (Daniel 1962, 69–87). Jedná se současně o období, v němž vrcholí pozitivistické, ale také nacionalistické tendence v archeologii, které výrazně ovlivňovaly procesy probíhající napříč celou společností. Tato doba hledala také odborná východiska z nedostatečných možností relativní chronologie a z omezení, resp. nemožnosti absolutní datace archeologických nálezů a kultur před „radiokarbonovou revolucí“ v 50. letech 20. století (cf. Renfrew 1973, 21–52; 2009, 26–88). I tyto aspekty mohou být poučné z pohledu dějin metodiky vědy. Zmíněné „mezery“ jsou však naopak vysvětlitelné potřebou jistého generačního odstupu a přirozeně také společenskou poptávkou po obdobných tématech z historie vědy, jež – jak se zdá – v posledním období zažívá nebývalý rozkvět. V každém případě období rozvoje archeologie v meziválečném Československu, právě díky relativně krátké o to avšak dynamičtější epoše přerodu „amatérského“ vědního oboru v plně profesionalizovanou a v novém státu institucionalizovanou vědní disciplínu, je pro poznání smyslu a směřování našeho oboru velmi důležité a badatelsky podnětné.

Věnovat pozornost v rámci studia dějin meziválečné archeologie na Moravě především paleolitickému výzkumu je při tom důležité zejména ze dvou důvodů. V kontextu vzniku a rozvoje archeologické vědy Morava přirozeně postrádala monumentální prehistorické památky, které v Evropě i na jiných kontinentech stály u zrodu archeologie jako nové vědní disciplíny a jež soustředily pozornost prvních badatelů k dávným dějinám svého národa. Můžeme však konstatovat, že do jisté míry zastoupily úlohu těchto prehistorických symbolů na Moravě právě paleolitické archeologické lokality. Ať už to byly od 16. století nalézané fosilní mamutí kosti v Předmostí u Přerova či v moravských jeskyních, nebo odkryvy prvních identifikovaných stop paleolitických lidí, či případně další rychle se množící doklady z období „diluvia“ v druhé polovině 19. století (obr. 1). Badatelská tradice oboru s takto hlubokými kořeny velmi záhy dosáhla mezinárodního věhlasu a následně silně ovlivnila i archeologii v meziválečném období. Ne náhodou začal Karel Absolon nově objevené Dolní Věstonice nazývat diluviálními Pompejemi a přirovnávat zdější nálezy k věhlasu objevu Tutanchamony hrobky v Egyptě (obr. 2).

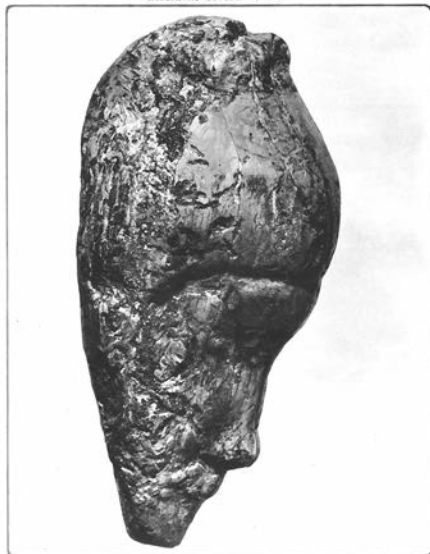
Obr. 1. Legendární naleziště paleolitického člověka v Předmostí u Přerova (pohled od nároží předmostského hřbitova k severu). Na nalezišti, s kterým se seznamovali badatelé z celé Evropy, se vystřídali všichni naši významní archeologové zabývající se paleolitem v 19. i 20. století. Foto K. Absolon, 1930. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 1. The legendary place of the discovery of a Palaeolithic person in Předmostí near Přerov (view from the corner of the Předmostí cemetery towards north). All important local archaeologists of the 19th and 20th centuries dealing with the Palaeolithic worked on this site, and researchers from all over Europe acquainted themselves with it as well. Photo: K. Absolon, 1930. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Paleolitický výzkum na Moravě pro mnohé v tomto období představoval jeden z hlavních identifikačních znaků archeologie jako celku. Také pro nově vzniklou republiku moravský paleolitický výzkum představoval důležitý identifikační prvek, s jehož pomocí se československá kulturní politika prezentovala mezinárodnímu publiku. To se projevilo i Absolonovou výraznou účastí na Výstavě soudobé kultury v Československu v roce 1928. Opačnou roli pak naše naleziště sehrály v období 2. světové války, kdy byly Dolní Věstonice zařazeny do výzkumného programu s příznačným názvem SS-Ahnenerbe (tedy dědictví předků). Paleolitická archeologie hrála významnou roli nejen v rámci dějin poznání vlastního oboru a v kontextu lokální historie (v některých případech živé dodnes), ale také v kulturně-politických dějinách našeho státu obecně. Z tohoto pohledu sledování historie paleolitického výzkumu na Moravě nabízí množství interpretačních oblastí a umožňuje zkoumat roli archeologie nejen v proměňujícím se systému věd, ale v celé společnosti. V této souvislosti nelze nezmínit nedávno publikovanou informačně velmi bohatou práci z pera Karla Sklenáře „*Dějiny výzkumu starší a střední doby kamenné (paleolitu a mezolitu) v českých zemích*“ (Sklenář 2008), která řeší řadu z výše zmíněných otázek.

Druhým neméně významným důvodem k sledování našeho tématu je velké bohatství archivních dokumentů. Pro meziválečné období patří jistě mezi nejhodnotnější prameny Absolonův archiv uložený v Moravském zemském muzeu (11 000 fotografií, více než 12 000 dopisů, množství ještě neuspořádaných archiválií), archiv z pozůstalosti Jana Kniese dochovaný tamtéž, ale přirozeně i celá řada dalších dosud jen částečně využitých materiálů z různých lokálních sbírek, opatrovaných především v muzeích, ale také v soukromých rukou. Velmi hodnotným zdrojem poznatků je rovněž studium dobových médií, tedy především tisku, v němž se zrcadlí vnímání a význam archeologických objevů mimo vlastní obor archeologie. Přístupnost a relativní neprobádanost zmíněných fondů je pro výzkum dějin paleolitické archeologie velkou výzvou.

Vlastní cíle a metodika práce nijak nevybočují ze současných historických přístupů ke studiu dějin humanitních věd a navazují na metodiku formulovanou Karlem Sklenářem již na konci 60. let v prvním „*Nástinu vývoje prehistorického bádání v Čechách do roku 1919*“ (Sklenář 1969, 3–4). V textu je faktograficky zpracován a popsán vývoj archeologické vědy v daném období. Pozornost věnuji rovněž analýze dobového

BY A PREHISTORIC "LEONARDO DA VINCI" OF 34,500 YEARS AGO: THE EARLIEST KNOWN PORTRAIT OF A HUMAN BEING—AN IVORY HEAD. (How much enlarged? About one inch under 2 in. high.) Here and on the following pages in this issue are illustrations of the first of the great prehistoric art treasures ever discovered in the world. They are accompanied by an interesting description of the objects and their significance. The artist's name—"Leonardo da Vinci"—is inscribed on the ivory head. The actual drawing of the head is on page 100. Other articles of the issue will be found on the following pages: 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

Obr. 2. Fotografie nálezů vyřezávaného portréru z mamutoviny z Dolních Věstonic na titulní straně prestižního společenského žurnálu „The Illustrated London News“. Tvůrce portréru je zde označován jako prehistorický Leonardo da Vinci. V jiných číslech téhož magazínu byly Dolní Věstonice přirovnávány k významu Tutanchamonovy hrobky či k „diluviálním Pompejím“.

Fig. 2. Photograph of a find of a portrait carved from mammoth ivory on the front page of the prestigious social journal "The Illustrated London News". It presents the author of the portrait as a prehistoric Leonardo da Vinci. In other issues of the journal, Dolní Věstonice was likened in importance to Tutankhamun's tomb or to a "Pleistocene Pompeii".

myšlení, obecnému historickému kontextu a myšlenkovému vývoji jednotlivých badatelů, kteří v meziválečném období stále v mnohem větší míře ovlivňovali soudobou produkci, resp. celkové směřování archeologie, než je tomu v současnosti. Sledován je také vývoj rozsahu a hloubky faktických poznatků, které umožňují poznat limity sledovaného období a relativně objektivně hodnotit práci badatelů v něm působících. Pozornost je přirozeně věnována také rozvoji výzkumných technik terénní práce, metodice zpracování náleзовého materiálu i jeho archeologické interpretaci – posouzení, zda získané poznatky v určitém čase a prostoru odpovídají daným možnostem ve srovnání například s rozvojem metodiky archeologie v sousedních zemích. V neposlední řadě jsou zaznamenány dobové historické interpretace, archeologické teorie a paradigmaty a učiněn pokus o odhalení dynamiky vzájemného ovlivňování archeologického myšlení. Nastíněné otázky pak sledují pokud možno v celoevropských souvislostech vývoje archeologických paradigmat. Tento přístup v zásadě umožňuje kvantitativní, ale také a především kvalitativní hodnocení v tomto případě moravské paleolitické archeologie.

Vlastní metodika práce vycházela především ze sledování stavu studia problematiky poznání dějin meziválečné archeologie v naší a zahraniční literatuře. Vzhledem k značné převaze anglosaské literatury k danému tématu a jednostranné orientaci řady autorů právě na tyto texty je nutné si položit otázku, zda není v některých případech přespříliš akcentován zúžený „anglosaskému“ pohledu na situaci a rozvoj středoevropské archeologie, která však mnohdy čerpala ze zcela jazykově i „kulturně“ odlišných vzorců. V našem prostředí se pochopitelně jedná zejména o německou vědeckou tradici (cf. například *Rączkowski* 2012; „Naturfilozofie“ ve smyslu textů Emanuela Rádla – *Komárek* 2008 aj.). Důležitým zdrojem informací byla excerptce dobové archeologické literatury i časopisecké produkce a sledování jednotlivých aktuálních odborných témat. Pro pochopení konkrétního kontextu a převládajícího odborného názoru na jednotlivé problémy je důležité také sledování dobových recenzí české i zahraniční odborné literatury (v meziválečném období vynikaly v tomto ohledu např. *Památky archeologické, Obzor prehistorický, Příroda* aj.). V neposlední řadě přirozeně hraje roli studium původních archivních materiálů – dokumentací k výzkumům, nepublikovaných textů, poznámek, korespondence mezi badateli i institucemi, fotografické dokumentace, tisku, eventuálně zvukových a filmových záznamů.

K pochopení kontextu rozvoje meziválečné paleolitické archeologie v Československu v letech 1918–1938 bylo nezbytné alespoň v základních obrysech načrtnout vývoj archeologie v prvních čtyřiceti letech 20. století v rámci Evropy a USA, neboť s postupným rozšiřováním našich poznatků docházelo k mnohem výraznějšímu ovlivňování a propojování myšlenek a názorů na dějiny pravěku. Znamenitým vodítkem v této problematice je kromě řady českých i zahraničních studií monografie kanadského archeologa Bruce G. Triggera „*A History of Archaeological Thought*“ z roku 1989 a především pak doplněné druhé vydání z r. 2006 (více reflektující archeologie v „postsovětské“ Evropě), jehož bylo v této práci především využito. Autor zde rovněž předkládá solidní přehled základní literatury o rozvoji archeologie v prvních čtyřech desetiletích 20. století (*Trigger* 1989; 2006, 567–576). Triggerova práce však není ojedinělá. Z okruhu anglosaské literatury je třeba zmínit alespoň v minulém století velmi populární a čtivé syntézy britského badatele Glyna Daniela, o které se tato práce rovněž opírá (*Daniel* 1962; 1976). Inspirující texty přinesl rovněž sborník vybraných i starších studií „*Histories of Archaeology. A reader in the History of Archaeology*“ editorů Tima *Murraye* a *Christophera Evanse* (2008). Pro stručný vhléd do zaoceánské archeologie bylo využito dílo *A History of American Archeology* (*Willey – Sabloff* 1980). Paleolitický výzkum v Evropě byl od počátku 20. století propojen s novými poznatky archeologie na africkém kontinentu, kde – zejména v severní Africe – působila řada vůdčích evropských badatelských osobností. Přehled dějin africké archeologie nabídl *P. Robertshaw* (1990). Pro pochopení vývoje evropské archeologie jsou důležité zejména některé souhrnné monografie, věnované vybraným národním archeologiím. Kolébce archeologie ve Skandinávii se věnovali např. *Klindt – Jensen* (1975). V případě Německa lze zmínit alespoň obecně zaměřené dílo „*Studien zur Geschichte der prähistorischen Forschung*“ (*Wahle* 1950), či řadu studií věnovanou archeologii od počátků nacismu (např. *Härke* 2000; *Leube-Hegewisch* 2002). Jak již bylo zmíněno, patří studium historie archeologie v Německu k tématům s dlouhou a bohatou tradicí (cf. *Sklenář* 2011b, 21–30). Z rovněž velmi rozvinutého historického bádání v Polsku je třeba zmínit alespoň základní práce *J. Lecha* (1998), *A. Abramowicze* (1991; 1992) či poválečnou syntézu *J. Kostrzewského* (1949). Oproti tomu literární produkce v Rakousku a na Slovensku k našemu tématu je výrazně chudší a roztržitější. Stručný přehled výzkumu rakouského paleolitu poskytují *Neugebauer-Maresch* (2008). Osobnostem

dějin slovenské archeologie (do vzniku ČSR) věnoval monografii B. Polla (1996) a pro naše téma pak řadu prací J. Skutil uváděných dále.

V meziválečném období v naší archeologii sledujeme kromě významné tendence k profesionalizaci oboru také velmi silnou kontinuitu s předválečným vývojem. Z tohoto důvodu bylo nezbytné věnovat pozornost i rozvoji paleolitické archeologie na přelomu 19. a 20. století ve středoevropském kontextu i s nanažčením nejvýznamnějších světových paleolitických nálezů. Určující pro tyto kapitoly bylo využití řady výše zmíněných syntéz k dějinám archeologie. Práce s vlastními archivními prameny se týkala zejména kapitol věnovaných našemu území v období mezi světovými válkami.

Zaměření ani rozsah práce pochopitelně neumožnilo věnovat pozornost dynamicky se rozvíjející archeologii klasické, archeologii Předního východu, egyptologii či dalším výzkumným tradicím v Asii, Africe, Mezoamerice, Austrálii či Tichomoří. Přesto alespoň na tomto místě připomeňme, že tyto vzdálené a cizokrajné objevy byly mnohdy inspiračním vzorem pro středoevropskou archeologii. Meziválečné období tak bylo vyplněno především novými výzkumy v Anatolii a objevy rozsáhlých klínopisných archivů chetitské říše (Chattuaši, Karchemiš), které v roce 1915 rozluštil rodák z Lysé nad Labem Bedřich Hrozný a vytvořil tak základy pro slibně se rozvíjející chetitologii. Počaly výzkumy Jericha, Uruku, královských hrobů v Uru, odkryvy zásadních stratigrafí pro chronologii Předního východu v syrském Ugaritu a celé Mezopotámie, které prosluly také díky manželce archeologa sira Mallowana Agathě Christie. Moderně pojaté vykopávky Pompejí a Herculanea zase světu přinášely nevídané poznatky ze všedního života antických měst. Sir Arthur Evans v této době odkryl a publikoval mykénskou civilizaci ve Středomoří (Knossos) a minojskou civilizaci doby bronzové na Krétě. Ještě před první světovou válkou byly pro svět objeveny staré incké pevnosti Machu Picchu a Vitcos a vůbec se zrodil vědecký archeologický průzkum Střední Ameriky předkolumbovského období, který ve 20. a 30. letech pokračoval objevy mayských měst (Uaxactún) i největšího zlatého pokladu na Monte Albán. V roce 1922 byla Howardem Carterem objevena Tutanchamónova hrobka, ve stejné době John Marshall v Mohedžodáru v Indii objevil neznámou protoindickou kulturu, podobně jako se svět začínal zajímat o pravěké dějiny Číny. Všechny tyto a další objevy vytvářely obraz světové archeologie, který v řadách světové veřejnosti v krátkém období oddechu mezi největšími světovými válečnými konflikty stále vyvolával obrovský zájem a vzbuzoval bohatou imaginaci.

2.1. HISTORICKÉ ČLENĚNÍ ARCHEOLOGICKÉHO POZNÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH VE 20. STOLETÍ

Vlastních pokusů o periodizaci časového vývoje prehistorické vědy v našich zemích, respektive i v rámci střední Evropy není mnoho, jsou spíše schematické a definice jednotlivých etap u různých autorů nebo v rámci geografického vymezení bývá v mnohém odlišná a zamezuje přehlednému srovnání. Prozatím nedostatečné zpracování materiálu z dějin archeologie také zabraňuje rozčlenění vývoje poznání na základě sledování vlivu dominujících myšlenkových proudů, teorií či škol, které by oproti převažující mechanické periodizaci mohlo vývoj archeologické vědy vysvětlit smysluplněji. Při vzájemném prolínání množství příbuzných oborů, jednotlivých škol a směrů či myšlenkových a metodologických přístupů je to úkol prozatím nedosažitelný, neli nemožný (cf. Malina 1980, 52–53). Také obecnější filozofičtější přístup k danému tématu, snažící se postihnout dynamiku cyklů poznání (paradigmat) v jednotlivých vědních disciplínách (tradičně Kuhn 2008), se pro náš případ kvůli přílišnému zevšeobecňování jeví jako nevyhovující. Je tomu tak také díky uplatnění poznatků funkce a výměn paradigmat z přírodovědných disciplín, kde se popis střídání jednotlivých názorových koncepcí jeví jako odlišný od věd humanitních. V tomto případě změna paradigmatu představuje spíše kumulativní proces, kdy nové pojetí staví na starém, bez ohledu na to, zda jsou si toho jednotliví aktéři vědomi nebo to dokonce popírají. Oproti klasické Kuhnově definici totiž v archeologické teorii vidíme možnost koexistence více paradigmat. Jejich rozruznění je odvislé také od teritoria, neboť závisejí na charakteristice archeologických pramenů (cf. Neustupný 1976, 125–126). Orientaci v rozvoji prehistorie v minulém století – jak již bylo řečeno – komplikuje fakt, že většina prací zabývající se dějinami archeologie v rámci střední Evropy svůj tematický záběr končí politicko-kulturními změnami po roce 1918.

Prozatím nejucelenější periodizaci vývoje naší prehistorie včetně srovnání s okolními regiony podal Karel Sklenář v učebních textech k dějinám archeologie (*Bouzek-Buchvaldek-Kostomitsopoulos-Sklenář* 1976, 8–12; 1983–1984, 8–12; *Sklenář* 1969, 26–28; 1983b, 5, 134). Tato periodizace pak byla převzata i dalšími autory a je víceméně respektována (např. *Podborský* 1997a, 15; *Gojda* 2000, 42, 199) a dále rozvíjena (*Sklenář* 2005, 12–33; 2008). Je v zásadě lineárně pojata a založena na střídání analytické a syntetické fáze oscilujícího vývoje kvantitativně i kvalitativně kulminujícího poznání v rámci archeologického bádání, které tak má dynamiku spirálovitého pohybu ve smyslu reakce na teorie a metody předchozí epochy či generace, přičemž návrat se děje vždy na vyšší úrovni poznání.

Přelom 19. a 20. století je v tomto dělení charakterizován jako přerod „archeologického období (1868–1910)“ v období „prehistorické“ (od r. 1910). Prehistorické období obsahuje pak fázi prehistorické – pozitivistické – analýzy a typologické syntézy. Mezi těmito etapami byl formulován mezník „prehistorické revoluce“, překonávající mechanické pojmání evolucionismu v archeologii (*Bouzek-Buchvaldek-Kostomitsopoulos-Sklenář* 1976; 1983, 5). Popis rozvoje paleolitické archeologie na Moravě ve zmíněném období „prehistorické fáze“, resp. po konci první světové války, tak není možný bez stručného nástinu rozvoje archeologie na přelomu 19. a 20. století, jejíž závěry pochopitelně druhou polovinu 20. století ovlivňovaly a badatelé na výsledky svých předchůdců kontinuálně navazovali.

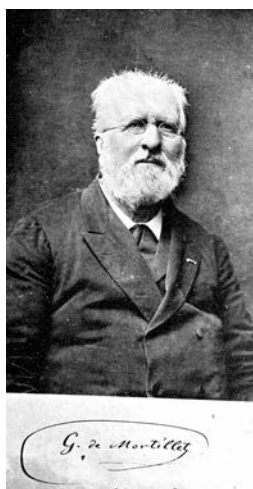
Meziválečné období v kontextu celé střední Evropy přirozeně znamená výraznou změnu v politickém uspořádání. I v rámci organizace archeologické práce došlo k podstatným organizačním a institucionálním změnám, když se archeologie začala čím dál tím více „institucionalizovat“. Na druhou stranu však po první světové válce oproti výrazné institucionální diskontinuitě trvá kontinuita v archeologickém myšlení. Výchozí postoje a přístupy v archeologii zůstaly nezměněny. Nepochybně to bylo způsobeno právě tou okolností, že novou organizaci archeologie vytvářely ty samé osobnosti, které tento vědní obor formovaly již v předválečném období. Sběratelské tradice, limity kritické práce a archeologické metody se prakticky neměnily. V tomto pohledu je meziválečné období (včetně období 2. světové války) pokračováním předválečného vývoje. Jedná se obecně řečeno o různé formy pozitivistického přístupu ve vědě, který jen velmi postupně připravoval podklady pro následující nové syntetické přístupy a změnu archeologické teorie. K těmto teoretickým východiskům bude přihlíženo i v této práci.

Jiné možné členění dějin archeologického výzkumu je přirozeně možné opřít o významné historické mezníky jednotlivých států či regionů. O tento pohled se pokusil např. Jacek Lech ve svém syntetickém pohledu na dějiny polské archeologie, kterou rozčlenil do pěti fází (1. dědictví 19. století do konce první světové války; 2. období Druhé Polské republiky 1918–1939; 3. období německé a sovětské okupace 1939–1945; 4. období Polské lidové republiky 1945–1989, kde vliv marxistické teorie autor rozčlenil ještě do další čtyř period; 5. období po roce 1989; *Lech* 1998). Dlužno dodat, že pro naše podmínky je takové dělení méně zřetelné především z důvodu výraznější kontinuity v tradici archeologického myšlení méně ovlivněného „historickými“ událostmi a na počátku 20. století závislého především na kulturně-historické archeologické tradici (Kossinova Siedlungsarchäologie) charakteristické pro „německý“ střeoevropský vědecký diskurs a po válce pochopitelně ovlivněné především akcenty marxistické společenské ideologie.

Podle poněkud odlišného modelu se archeologie vyvíjela v euro-americkém prostředí. V USA se obor rozvíjel ve zcela jiném kontextu a v úzké provázanosti s kulturní antropologií. Archeologie zde procházela postupně několika etapami. Úvodní – „spekulativní“ fázi (*Spekulative Period*; 1492–1840) završují první pokusy o systematický popis ojedinělých nálezů a interpretaci kolonizací a dobrodružných výprav. Následná „klasifikačně-popisná“ fáze (*Classificatory-Descriptive Period*; 1840–1914) je charakteristická systematickým popisem archeologických památek a nálezů, krom toho také snahou o formální typologii a současně první institucionalizaci a profesionalizaci archeologie v muzeích a na univerzitách. Základním teoretickým modelem tohoto období byl evolucionismus. Třetí fáze „klasifikačně – historická“ (*Classificatory-Historical Period*) je dále rozčleněna na etapu zájmu o výzkum chronologie (1914–1940), rozvíjené kulturně-historickými archeologickými metodami především na základě výzkumu stratigrafie puebel za využití teorie migracionismu a difusionismu. Po ní následovala etapa rozvíjející kontextuální, funkcionalistický a behaviorální výzkum (1940–1960). Následující období je pak nazýváno jako „*The Explanatory Period*“ (*Willey – Sabloff* 1980).

3. PŘED „PREHISTORICKOU REVOLUCÍ“ POZNÁNÍ PALEOLITU NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

Pro „**archeologické období**“ (doba „**pozitivistické analýzy**“; přibližně od 60. let 19. stol. do počátku 20. stol.; *Sklenář* 1983c, 102–129) je v archeologii obecně charakteristická jednoznačná dominance mechanicky pojatého evolucionistického či evolučně-etnografického přístupu. Příznačný je rovněž odklon od všeobecných historizujících a nacionalisticky podmíněných teorií romantické fáze archeologie, jež jsou nahrazeny mnohem střízlivějším pečlivým studiem a rozbořen věcné stránky nálezového fondu, jinými slovy jsou před historií preferovány principy a metody archeologie v užším slova smyslu. Základním východiskem evolucionistů je zákon konvergence, založený na hypotéze, že společenské jevy vznikají shodně a nezávisle na určitém stupni vývoje kdekoli a kdykoli na světě. Současně v této době byla předpokládána fyzická a psychická jednota přirozenosti člověka, který na stejné podněty ve stejných stupních vývoje reagoval vždy totožně, totiž stejnými kulturními projevy. Obecně lze v archeologii vysledovat tři základní tendence: snahu o nalezení zákonitostí pokroku v lidském vývoji, zákonitostí vývojových podobností (paralel) a vysokého stáří lidstva. Evoluční pozitivismus z širšího celospolečenského hlediska podněcovalo také dobové opojení technickými úspěchy lidstva i darwinovským učením (*Budil* 1998, 69–74; *Soukup* 2004, 68–80). Racionální hledisko v archeologii, pojímané nyní jako „dějiny práce“, se v této epoše projevilo právě především v paleolitickém výzkumu (*Trigger* 2006, 139). Tento vědecký přístup nejmýstižněji charakterizoval jeden ze zakladatelů francouzské paleolitické archeologie, ale také známý revolucionář, **Gabriel de Mortillet** (1821–1898, obr. 3 a 4),⁵ jenž prohlásil, že základem budoucího poznání může být toliko „prosté pozorování faktů“. Typickou ukázkou jednoduchých mechanicko-evolucionistických představ doby je Mortilletovo

Obr. 3. Gabriel de Mortillet (1821–1898), tvůrce prvního typologicko-chronologického systému paleolitu, který významně ovlivnil paleolitický archeologický výzkum také v první polovině 20. století ve většině evropských zemí včetně českých. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 3. Gabriel de Mortillet (1821–1898), the creator of the first typological-chronological system of the Palaeolithic, which significantly influenced Palaeolithic archaeological research in most European countries including the Czech lands also in the first half of the 20th century. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 4. Gabriel de Mortillet na další ze vzácných dochovaných fotografií z Absolonova archivu. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 4. Gabriel de Mortillet in another rare surviving photograph from Absolon's archive. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

5 Gabriel de Mortillet byl původní profesí geolog a paleontolog, čehož dokázal využít ve svých archeologických pracích. Působil jako kurátor archeologického muzea v Saint-Germain-en-Laye, v roce 1876 se stal profesorem prehistorie a antropologie na univerzitě v Paříži. Současně byl však také radikálním socialistou a materialistou, který doslova věřil v evoluční teorii, již stavěl do ostré opozice vůči kreacionistickým tendencím ve vědě i společnosti (*Dennell* 1990).

schéma francouzského pravěku, které vyznávalo základní antropologická evolucionistická paradigmatu.⁶ Paradoxně právě tato civilní vysvětlení všeho a relativně malý zájem o duchovní život v minulosti vedl k dlouhému boji o paleolitické umění, které si na uznání muselo počkat až do přelomu 19. a 20. stol. Opět především v paleolitické archeologii se projevily výrazné přírodovědecké tendence ve směřování oboru (aplikace geologické stratigrafie, biologické evoluce, linnéovské klasifikace), což vedlo k tomu, že právě paleolitický výzkum byl častěji pěstován přírodovědci než vlastními archeology.

Archeologie se ve druhé polovině 19. století také posunula směrem od společenských věd k přírodním a byla integrována do širěji pojatého celku věd o člověku. Antropologie se tehdy začala protínat s etnografií (etnologií) a fyzickou antropologií. Značným přínosem v tomto směru bylo postupné objasňování ekonomických a společenských poměrů primitivních společností, umožněné těsným kontaktem s cizokrajnou etnografií (G. de Mortillet prosazoval pro archeologii označení *paléo- ethnologie*), který vedl k vypracování tzv. etnografického modelu pravěké společnosti. Zastánci tohoto modelu viděli v životě a kultuře „primitivů“ doklady „živých fosilií“ z pravěku lidstva a také přepokládali univerzální vývoj lidské civilizace, jež všude prochází stejnými vývojovými stupni.

V anglosaském prostředí představuje typický produkt „antropologické školy“ syntetická práce „*Primitive society*“ zakladatele kulturní antropologie Edwarda Burnetta Tylora (1832–1917) z roku 1871, či velmi populární kniha W. J. Sollase (obr. 5) „*Ancient Hunters and their Modern Representatives*“ z roku 1911⁷ a řada dalších prací. Tylor je autorem základní definice kultury v antropologickém slova smyslu,⁸ do které včlenil

Obr. 5. William Johnson Sollas (1849–1936), britský geolog a antropolog, díky svému studiu „primitivních“ společností, které přirovnával jednotlivým evolucionisticky vnímaným stupňům vývoje paleolitu, významně ovlivnil dobovou představu o životě lidí ve starší době kamenné. Zejména v meziválečném období byly Sollasovy antropologické analogie v archeologii velmi populární. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 5. William Johnson Sollas (1849–1936), a British geologist and anthropologist who significantly influenced the period notion of the life of people in the Palaeolithic thanks to his study of “primitive” societies, which he likened to individual evolutionistically perceived stages of development in the Palaeolithic. Sollas’ anthropological analogies were very popular in archaeology above all in the interwar period. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

- 6 Obecně lze konstatovat, že Mortillet tím navazoval na proslulá evolucionistická schémata zakladatelů skandinávské archeologie. Jako první vytvořil podobné schéma de facto již roku 1816 Christian Jürgensen Thomsen (1788–1865), jenž rozdělil pravěké sbírky kodaňského muzea do tří period. Následovaly základní typologické práce Hanse Olofa Hildebranda (1842–1913; třídobá periodizace poprvé v roce 1866) a především pak Oscara Augustina Montelia (1843–1921) z roku 1885. Do české literatury typologickou metodu vnesl v posledních desetiletích 19. století J. Smolík (k přijetí třídobého systému v české archeologii v širších souvislostech Sklenář 2014). Paleolitická archeologie v Mortilletových pracích završila své „přírodovědné“ směřování a v dílech francouzských a anglických prehistoriků nastoupila odlišný směr od skandinávské archeologie, která kromě evolučních schémat reflektovala také kulturně-historickou a funkcionálně-procesuální orientaci (Trigger 2006, 164, 223–232; Klind – Jensen 1975, 32–67, 84–96; česky k rozvoji typologické metody např. Malina 1980, 146–171; Sklenář 1983c).
- 7 Sollas v této publikaci podal srozumitelný výčet řady etnologických pozorování, která v rámci evolucionistického chápání přímo aplikoval na paleolitickou kulturní taxonomii. Tak se Tasmánci a Aboriginci stali reprezentanty moustérienu, Bushmeni představovali životní styl aurignacienu, Inuité a američtí Indiáni pak magdalénienu a solutréenu (Daniel 1962, 133).
- 8 První antropologická definice kultury jako konfigurace naučeného chování a jeho produktů sdílených členy určité společnosti („*Kultura neboli civilizace... je ten komplexní celek, který zahrnuje poznání, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti*“) se objevila v roce 1871 v Tylorově „*Primitivní kultuře*“, záhy přeložené do němčiny, francouzštiny, španělštiny, ruštiny a v roce 1897 dokonce i do češtiny. Byl tím postaven mezník, stanovující novou etapu studia člověka, v USA je tento milník zároveň počátkem nové vědní disciplíny – kulturní antropologie (Soukup 2004, 304–310; Trigger 2006, 232).

i kulturu materiální, přičemž začal rozvíjet i srovnávací metodu (Soukup 2004, 299–319; Trigger 2006, 233). Reprezentativní evolucionistický model pravěké společnosti předložil v roce 1881 americký antropolog a archeolog Lewis Henry Morgan (1818–1881), jenž vycházel ze studia severoamerických indiánů. Jemu vděčíme za vytvoření třídobého lineárního systému vývoje lidstva: divoštství – barbarství – civilizace (přičemž první dvě fáze byly ještě rozčleněny do 6 stupňů, cf. Daniel 1976, 186–7). Morganovi předcházelo první zpracování vývoje příbuzenských vztahů J. K. Bachofena (1818–1887; stadium promiskuity, matriarchátu a patriarchátu; *Mateřské právo* 1861; Budil 1998, 46–58; Daniel 1976, 184–189). Morganova i Bachofenova vlivná díla aplikoval posléze na pravěkou společnost Friedrich (Bedřich) Engels (1820–1895), věnující se studiu antropogeneze a počátkům lidské společnosti (lidskou ruku považoval nejen za orgán práce, ale také za její produkt). Engels posléze spojil své teze s teorií hospodářsko-společenských formací Karla Marxe. Touto symbiózou vznikla morganovsko-engelsovská periodizace – první důsledně materialistická koncepce dějin pravěké společnosti, jež rozlišovala pro období paleolitu tři etapy divoštství: nižší (od vzniku člověka po objevení ohně), střední (po objevení luku a šípu) a vyšší (po vznik keramiky), a analogicky pak nižší, střední a vyšší barbarství pro mladší období pravěku. Ač jednotlivé fáze Morgan srovnával s jednotlivými geologickými vrstvami, ukázalo se toto schéma jako značně schematické a na vlastní archeologické myšlení mělo ve výsledku jen okrajový vliv. Studium mýtů a etnografických poznatků umožnilo siru J. Lubbockovi (pozdějšímu lordu Avebury, 1834–1913; *Původ civilizace* 1870) provést rekonstrukci animismu, fetišismu, totemismu a šamanismu (Budil 1998, 69–74, 79–85; Malina 1980, 133–138; Sklenář 1983c, 135–136; Soukup 2004, 68–80, 299–319; Trigger 2006, 154).

Čelným představitelem antropologického směru evropské archeologie, který rovněž výrazně ovlivňoval myšlení v paleolitickém výzkumu střední Evropy, byl lékař, antropolog a archeolog **Rudolf Virchow** (1821–1902, obr. 6 a 7), ztělesňující pozitivismus geologicko-paleontologického ražení. Virchow v roce 1884 prosazoval myšlenku, že antropologická archeologie chce oproti nacionalistickému romantismu vidět za národy „čistého, bezejmenného člověka“.

Obr. 6. Rudolf Virchow (1821–1902), přední osobnost evropské antropologie a archeologie, významně ovlivňoval rozvoj archeologie na konci 19. století také v českých zemích. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 6. Rudolf Virchow (1821–1902), a leading personage of European anthropology and archaeology; at the end of the 19th century, he significantly influenced the development of archaeology also in the Czech lands. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 7. Rudolf Virchow v roce 1901 jako osmdesátiletý na fotografii z archivu Karla Absolona. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 7. Rudolf Virchow in 1901, aged 80, in a photograph from Karel Absolon's archive. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Pozitivismus, podpořený vstupem přírodovědy do výzkumu staršího pravěku, tedy od 50. let 19. století postupně vytlačoval romantické tradice. Zavření tohoto procesu ohlašoval v Evropě vznik celostátních antropologických společností: ve Francii již v roce 1860, pro naši oblast mají přirozeně největší význam antropologické společnosti založené z podnětu R. Virchowa v Berlíně (1869) a Mohuči (1870), usilujícího o zřízení pobočky také v Praze. Pro Moravu mělo však ještě větší význam zřízení Vídeňské antropologické společnosti (Anthropologische Gesellschaft in Wien) v roce 1870, vydávající známé „*Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien*“. Společnost sdružovala zájemce o archeologii z celé monarchie, kteří se setkávali na každoročních antropologických sjezdech (Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques), jež v druhé pol. 19. století hrály neobyčejně důležitou roli v integraci a internacionalizaci archeologie (Sklenář 1979, 266 – 277; 2013). Mezi prvními členy společnosti a návštěvníky kongresů nechyběl Jindřich Wankel (obr. 8), který zde také často přednášel a publikoval.⁹ Po prvním kongresu v r. 1866 ve švýcarském Neuchâtelu následovaly Paříž (1867), Londýn (1868), Kodaň (1869), Bologna (1871), Brusel (1872, tématem byly mimo jiné eolity a Mortilletův systém doby kamenné), Stockholm (1874), Budapešť (1876), Lisabon (1880), Paříž (1889), Moskva (1892), opět Paříž (1900), Monako (1906) a Ženeva (1912). Po válce byla tato tradice obnovena až ve třicátých letech (Müller-Scheessel 2011; Sklenář 1983c, 104–107; 2013).

Určitou proměnu v nastoleném trendu můžeme sledovat na začátku 20. století, kdy dochází k částečnému odklonu od čistě „archeologického“ pojetí a naopak se postupně prosazovala archeologie jako historická disciplína, což se v některých oblastech odrazilo i v tendenci ke změně terminologie a vzrůstajícím významu termínu „prehistorie“. V souladu s tím v českých zemích i u našich sousedů sledujeme vznik výslovně „prehistorických spolků“. Pro náš prostor je v německy mluvících zemích důležitá berlínská Deutsche Gesellschaft für Vorgeschichte, již společně s vlivným časopisem *Mannus* v roce 1909 založil německý archeolog, berlínský profesor a hlavní představitel „sídelní archeologie“ Gustaf Kossinna (1858–1931, viz dále). Obdobně vzniká ve Vídni v roce 1913 samostatná Praehistorische Gesellschaft a časopis *Wiener praehistorische Zeitschrift*. Pod vlivem těchto událostí byl na Moravě v roce 1906 založen Moravský archeologický klub, následovaný v Čechách roce 1907 Prehistorickým odborem Společnosti přátel starožitností českých (založené již 1888) a o další tři roky později Českým archeologickým klubem (Sklenář 1983c, 102–103).

Obr. 8. „Otec moravské archeologie“ Jindřich Wankel (1821–1897, na snímku vlevo) zachycen na unikátní fotografii při vykopávkách na březích jezera u švýcarského Neuveville, kde mu asistovala jeho dcera Madlenka. Pravděpodobně při příležitosti antropologického kongresu v roce 1866. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 8. Jindřich Wankel (1821–1897, left in the picture), the “father of Moravian archaeology”, depicted in a unique photograph during excavations at a lake shore near Neuveville, Switzerland, assisted by his daughter Madlenka, probably on the occasion of the 1866 anthropology congress. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

9 Antropologická společnost ve Vídni představovala druhou z významných institucí pod níž se moravští archeologové sdružovali. Touto, svým založením starší institucí, byla při vídeňské akademii věd Ústřední komise pro poznání a zachování uměleckých a historických památek (k. k. Centrankommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale), založena roku 1850, která vydávala od roku 1856 svůj časopis *Mittheilungem der k.k. Centrankommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale in Wien*. Od 60. let 20. století se vystřídali ve funkcích konzervátorů této instituce mnozí moravští badatelé (J. Wankel, M. Trapp, A. Makowsky, M. Kříž, K. J. Maška, Fl. Koudelka, J. Smyčka, I. L. Červinka a další). Internacionální prostředí vídeňské inteligence i ústředních institucí představovalo pro moravské a české smýšlející badatele vhodnou variantu k publikování svých výzkumů, které by jinak v německých časopisech vydávaných na Moravě signalizovaly výraznou národnostní orientaci autora. Z brněnských německých časopisů druhé pol. 19. stol. jmenujme zejména *Zeitschrift für die Geschichte Mährens und Schlesiens* Historicko statistické sekce hospodářské společnosti, kam přispíval zejména A. Rzehak (Vignatiová 1975, 115).

Postupnou profesionalizaci archeologie významně ovlivnila také její pevnější institucionalizace v rámci muzeí a univerzit. V Rakousku-Uhersku vzniklo ve vídeňském Naturhistorisches Hofmuseum v roce 1889 samostatné antropologicko-archeologické oddělení, v roce 1893 pak v Národním muzeu v Praze oddělení prehistorické. Ve stejné době získává na centrálním významu pro českou archeologii na Moravě olomoucké muzeum. Pro další rozvoj archeologie bylo však ještě důležitější zakotvení oboru na univerzitách. Především je nutné zmínit Jana Erazima Vocela (1821–1871), jenž se v roce 1850 stal mimořádným a o dvanáct let později řádným profesorem v Praze (Sklenář 1981). Na Univerzitě Karlově pak působila řada dalších osobností – na prehistorii a etnologii od roku 1891 Lubor Niederle (1865–1944; mimořádný profesor od roku 1898, řádným profesorem od roku 1904), na antropologii Jindřich Matiegka (1862–1941; docent 1897, profesor 1908). V našem sousedství zaujali své stolice ve Vídni Moritz Hoernes (1852–1917; od roku 1892, prof. 1911), později Oskar Menghin (docent 1913) u polských sousedů v Krakově v roce 1905 Włodzimierz Demetrykiewicz (1859–1937) a ve Lvově Karol Hadaczek (1873–1914) rovněž od roku 1905. Vzhledem k významu pozdějších kontaktů s moravskou paleolitickou archeologií připomeňme opět osobnost G. de Mortilleta, profesora pařížské École d'anthropologie od roku 1878 a Émile Cartailhaca (1843–1921), docenta na Sorboně od roku 1880 (obr. 9).

Jako významná inspirace Karla Absolona později v meziválečném období sloužila rovněž instituce École d'anthropologie, kde kromě významných antropologů (de Broca aj.) přednášel archeologii profesor L. Capitan, v Lyonu E. Chantre, v Toulouse od roku 1906 E. Cartailhac. Velkým vzorem pro naše paleolitické archeology byl rovněž samostatný Institut de Paleontologie Humaine, založený roku 1909 v Paříži monackým knížetem Albertem (obr. 10), který jej dokázal i výborně finančně zajistit. Působili zde mimo jiné od roku 1911 Henri Breuil (1877–1961) a Hugo Obermaier (1877–1946; který roku 1900 získal docenturu prehistorie ve Vídni, od roku 1916 byl profesorem v Madridu; Sklenář 1983c, 104–106).

Obr. 9. Émile Cartailhac (1843–1921), přední francouzský archeolog, projevoval značný zájem o výsledky moravského archeologického výzkumu. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 9. Émile Cartailhac (1843–1921), leading French archaeologist; he expressed significant interest in the results of Moravian archaeological research. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 10. Albert I. princ Monacký (1848–1922) finančně podporoval archeologický výzkum ve francouzských jeskyních a především v Paříži založil Institut de Paléontologie Humaine, světové centrum paleolitického výzkumu první poloviny 20. století, ke kterému upínali pozornost také naši badatelé. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 10. Albert I, Prince of Monaco (1848–1922) financially supported archaeological research in French caves. In the first place, he founded the Institut de Paléontologie Humaine in Paris, a world centre of Palaeolithic research of the first half of the 20th century, which was in the centre of attention of our researchers as well. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Charakteristickým rysem této doby byl rovněž fenomén světových výstav, z nichž první spatřila světlo světa v roce 1859 v Londýně. Ze speciálních oborů muzea touto cestou veřejnost seznamovala především s dvěma sbírkově nejvýznamnějšími na poli společenských věd: archeologií a etnografií. Archeologie – zpočátku ovšem pojmávaná souborně jako „starožitnosti“ pravěké, klasické, historické a umělecké – měla určitý náskok díky své tradiční oblibě. Dříve také dospěla k samostatné prezentaci (připomeňme si např. významnou celopolskou archeologickou výstavu pořádanou roku 1859 v tehdy rakouském Krakově; v českých zemích to byla tradičně pojatá výstava spolku „Arkadia“ v Praze roku 1861 či první v dnešním smyslu archeologická výstava v Českých Budějovicích o pět let později) a její úspěšné tažení vyvrcholilo expozicí „dějin práce“ na světové výstavě v Paříži roku 1867. Ta byla určující i pro formování nejen naší paleolitické archeologie (výstavu navštívil a referoval o ní Jindřich Wankel; *Wankel* 1868; *Kostrhun – Sklenář* 2010). Pařížské pojetí, vytvořené opět G. de Mortilletem především k prezentaci nových překvapivých objevů paleolitu ve francouzských jeskyních, bylo plně založeno na archeologii pozitivistického ražení. Jednotlivé účastnické státy (zejména ovšem hostitelská Francie) tu vystavovaly archeologický materiál ve značné hojnosti, ale prozatím bez využití vlastní typologické metody z roku 1867 dle systému zakladatele výzkumu paleolitu v jeskyních Dordogne Édouarda Larteta (1801–1871; věk slona jižního, mamuta, soba, nákolních osad) ještě víceméně starožitnickým způsobem bez větší péče o způsob vystavení (*Daniel* 1976, 93–110).

Prof. Antonín Frič (1832–1913), pražský geolog, paleontolog a archeolog, popsal tehdy pařížskou výstavu jako „řadu neúhledných skříní“, jejichž ráz „upomínal na dobře spořádané sbírky musejní, nicméně obecnostvo lhostejně ubíralo se oddělením tím pouze z důslednosti, aby vše prošlo, co k výstavě náleží“ (*Frič* 1867, 275; *Kostr-*

Obr. 11. Celkový pohled do hlavní výstavní síně antropologické výstavy v Moskvě v roce 1879. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 11. Overall view of the main exhibition hall of the 1879 anthropology exhibition in Moscow. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

hun – Sklenář 2010). Poté následovala celá řada obdobných výstav (ve Vídni 1873, v Berlíně pod vedením Virchowova v roce 1880, v Praze v devadesátých letech vybudoval archeologickou expozici podle svého etnohistorického systému s důrazem na lokality a nálezové celky J. L. Píče). Jako významná inspirace pro budování meziválečného brněnského Anthroposu (opět díky osobní zkušenosti v tomto případě Jindřicha Wankla a jeho dcery Lucie Bakešové) v pozdějších letech zapůsobil zcela revolučně a muzeologicky velmi moderně pojatá antropologická výstava v Moskvě v roce 1867 a především pak roku 1879. Tento rok přinesl nejen celou řadu modelů, ale především plných rekonstrukcí „v životní velikosti“ (dolmeny, mamut) a v rozsahu, jaký nebyl v západní Evropě dosahován ani o mnoho let později (Kostrhun – Sklenář 2010; Sklenář 2013; obr. 11. a 12.).

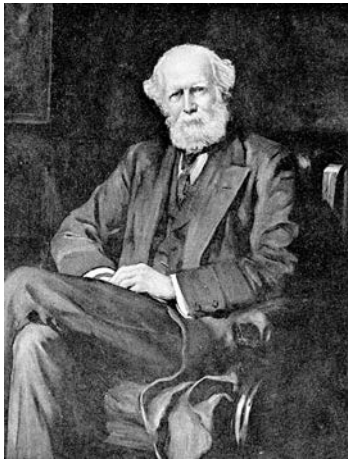
Výzkum paleolitu a jeho výsledky v „archeologickém období“ byl z výše uvedených důvodů vůbec jeden z nejprogressivnějších a významně určil jeho směřování i v době mezi dvěma světovými válkami. Bylo již uvedeno, že právě v druhé polovině 19. století docházelo v rámci archeologie k podstatným změnám v metodice archeologické práce – uplatnění geologické stratigrafie (založené na klasické práci „Principles of Geology“ Charlese Lyellea z let 1830–1833), rozvoji srovnávací metody a především typologie, uplatnění přírodovědných a technologických rozborů a zavedení relativní chronologie. Archeologie paleolitu měla v této době

Obr. 12. Detail rekonstrukce mamuta na antropologické výstavě v Moskvě 1879. Výstavu navštívil Jindřich Wankel v doprovodu dcery Lucie, která se později stala opatrovnící mladého Karla Absolona, který podobnou rekonstrukci jako první realizoval v Brně v roce 1928. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 12. Detail of a mammoth reconstruction at the 1879 anthropology exhibition in Moscow. Jindřich Wankel visited the exhibition accompanied by his daughter Lucie, who later became the guardian of the young Karel Absolon, who was the first to carry out a similar reconstruction in Brno in 1928. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

také značnou společenskou prestiž, neboť dokázala aktuálně reagovat na žhavé společenské otázky týkající se původu lidstva a kultury (Trigger 2006, 138–147, 156). Od Lubbockova rozdělení paleolitu a neolitu v roce 1865¹⁰ v „*Pre-historic Times, as Illustrated by Ancient Remains, and the Manners and Customs of Modern Savages*“ (obr. 13)¹¹ můžeme konstatovat, že specifické požadavky paleolitického výzkumu (hned na počátku intenzivní uplatnění pozitivisticko-přírodovědné linie bádání) vedly k nalézání vlastních cest, do značné míry odlišných od ostatní prehistorie. Pozadí studia paleolitu tvořily poznatky kvartérní geologie, popisující především klimatické výkyvy pleistocénu založené na studiu alpských ledovců. Jednotlivé studie na toto téma svým způsobem vrcholily v díle Albrechta Pencka (1859–1945, obr. 14), který v roce 1884 publikoval své pojetí čtyř glaciálů (*Mensch zur Eiszeit*), které později zveřejnil a dále rozpracoval ve spolupráci s E. Brücknerem v letech 1901–1903 (*Die Alpen im Eiszeitalter*). V rámci uplatnění přírodovědných metod logicky právě v paleolitu zaujímá důležité postavení aplikace Darwinovy evoluční teorie, již na původ člověka ještě dříve než sám Darwin (1871, *The descent of Man*), aplikovali jiní badatelé – mezi prvními zoolog K. Vogt na prvním prehistorickém kongresu v Neuchâtelu v roce 1866, o rok později a s mnohem větším úspěchem známý Darwinův zastánce anglický anatom T. H. Huxley či německý badatel E. Haeckel (v roce 1866 se poprvé začíná

Obr. 13. John Lubbock (1834–1913) v jedné z nevlivnějších archeologických prací 19. století „*Prehistoric Times...*“ z roku 1865 poprvé použil termíny „paleolit“ a „neolit“. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 13. John Lubbock (1834–1913) was the first to use the terms the “Palaeolithic” and the “Neolithic” in one of the most influential archaeological works of the 19th century, “*Prehistoric Times...*” from 1865. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 14. Albrecht Penck (1859–1945) ještě před první světovou válkou položil základy evropské glaciologie, která byla po celé další půlstoletí určující pro paleolitickou chronologii. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 14. Albrecht Penck (1859–1945) laid the foundations of European glaciology before the First World War; it was decisive for Palaeolithic chronology for another half-century. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

10 Jako první na problém mezolitu až v roce 1872 upozornil skandinávský archeolog Hodder Westropp, který tento termín také definoval.

11 „*Prehistoric Times*“ Johna Lubbocka (1834–1913), pozdějšího Lorda Avebury, představuje jednu z nevlivnějších archeologických syntéz 19. století, vydanou posléze v sedmi edicích ve Velké Británii a USA. Současně je to také typický příklad antropologického myšlení hegemoniální viktoriánské Anglie, stojící na „vrcholu“ světové civilizace. Lubbock zde uplatnil konkrétní aplikaci Darwinových myšlenek („*O původu druhů*“ vyšla o šest let dříve v roce 1859) na prehistorii – kulturní evoluci a teorii přírodního výběru paralelizoval s evolucí biologickou a vysvětlil jí nerovnoměrný vývoj světových civilizací a kultur. Použil zde rovněž velmi bohatého etnografického materiálu a hmotnou kulturu „primitivů“ (vnímanou staticky, bez vlastního historického vývoje) koreloval se západoevropskými paleolitickými nálezky a s jejich pomocí rekonstruoval prehistorickou společnost i nejstarší technologie (Daniel 1976, 93–110; Trigger 2006, 171–176). Pro naše prostředí mělo pak největší význam první německé vydání v Jeně v roce 1874 (blíže k prvním dělení pravěku v české archeologii Sklenář 2014).

diskutovat o teoretickém chybějícím článku mezi opicí a člověkem – opočlověku). Zároveň však proti tomuto pojetí vystoupila silná opozice, vrcholící na sjezdu antropologické společnosti v Mnichově roku 1877, mezi přední kritiky patřil zejména R. Virchow (*Daniel* 1976, 85–110; *Sklenář* 1976, 266 – 277; 1983b, 119; 2014).

Vývoj názorů na evoluci člověka pochopitelně významně začaly ovlivňovat i první nálezy fosilních pozůstatků – nejdříve mladopaleolitického člověka *Homo sapiens*: roku 1868 v abri Crô-Magnon v Dordoni (L. Lartet), v letech 1874–1875, Grimaldi (E. Rivière), 1894 Předmostí u Přerova (K. J. Maška). Na základě nálezu z roku 1868 byla posléze vyčleněna tzv. cromagnonská rasa (1882; Quatrefages, Hamy). Znamé potíže však započaly s prvním objevem pozůstatků neandertálského člověka ve Feldhofske jeskyni již v roce 1856 (C. Fuhlrott, publikováno 1865, obr. 15). Právě R. Virchow nejintenzivněji popíral, že jde o doklad předchůdce člověka.¹² Následovaly další objevy neandertálců La Naulette v Belgii (E. Dupont; 1864), Šipka (1880), Spy (1886), Krapina (1899), La Chapelle (1908). Postupně byla „neandertálská“ rasa coby chybějící článek německými antropology rehabilitována a G. Schwalbem byl v roce 1901 označen za *Homo primigenius*, o sedm let později tentýž autor vymezil rysy „klasického“ neandertálce. V letech 1890–1892 byly konečně E. Duboisem na Jávě objeveny a roku 1894 poprvé publikovány nálezy „opočlověka“ – Pithecanthropu. Rovněž tomuto druhu však jeho místo ve vývoji člověka v roce 1895 na konferenci v Leidenu vehementně upíral Virchow, načež se na dlouhou dobu tato diskuze umlčela. V roce 1907 fosilní nálezy předchůdců člověka obohatila čelist z Maueru u Heidelbergu, označená jako *Homo heidelbergensis* (*Daniel* 1976, 93–97; *Sklenář* 1983c, 122–123). Pro české prostředí otázky týkající se paleoantropologie po A. Fričovi v tomto období shrnul Josef Florian Babor (*Babor* 1904).

Obr. 15. Johann Carl Fuhlrott (1803–1877), objevitel první kostry neandertálského člověka. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 15. Johann Carl Fuhlrott (1803–1877), the discoverer of the first skeleton of Neanderthal man. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

12 Spor o uznání neandertálské čelisti je vůbec pozoruhodný coby doklad užití analogie v archeologii a antropologii. První nálezy v Neandertalu z roku 1828 a 1848 nebyly vůbec interpretovány (rovněž jiné např. z belgického Engis či z Gibraltaru). V roce 1859 je J. C. Fuhlrott označil za „antediluvialní“. Anatom Mayer z Bonnu v roce 1859 věřil, že rozeznává v neandertálském nálezu pozůstatky kozáka z Černyševovy armády z roku 1814, zatímco göttingenský anatom Wagner se domníval, že lebka z Neandertalu patří starému Holanďanovi. Jiný učenec vysvětloval nález jako lebku starce z merovejské doby. Slavný německý antropolog Virchow přišel na základě svých vyšetřování nálezu k závěru, že se jedná o kosterní pozůstatky současného člověka, který v mládí trpěl rachitidou, později utrpěl těžká zranění lebky a konečně ve stáří byl postižen znetvořující stařeckou dnou (*Schütz* 1928, 104; *Vašíček* 2006, 63).

Ve vlastní paleolitické archeologii měla však pochopitelně největší fond poznatků a objevů Francie, která se stala na dlouhou dobu centrem a vzorem paleolitického výzkumu. Za zakladatele paleolitické archeologie zde můžeme považovat lékárníka Eduarda Larteta (1801–1871), jenž, sponzorován anglickým bankéřem a amatérským antropologem Henry Christym, započal v roce 1863 výzkumy v jeskyních v Dordogni (první paleolitické nálezy Jindřicha Wankla v Býčí skále přišly o pouhých pět let později). Další klíčovou osobou tohoto bádání byl již několikrát zmíněný G. de Mortillet, přesvědčený materialista, darwinista a pozitivista, důsledně uplatňující své geologické a paleontologické vzdělání, přední zastávce teorie „opočlověka“, ale rovněž přední organizátor mezinárodního archeologického dění a tvůrce vývojového schématu paleolitu, v základních obrysech užívaného dodnes.

Významným teoretickým problémem přelomu století, který řešil také G. de Mortillet, byla polemika o existenci třetihorního člověka a otázce tzv. eolitů. Zápas o uznání existence člověka již v terciéru vrcholil v době před první světovou válkou, kdy se postupně ukazovalo, že jde pouze o domnělé výrobky, tedy pseudoartefakty (Hauzeur – Lech 2006; Daniel 1976, 97–99; Sklenář 1979, 278–291; Trigger 2006, 150). Vedle toho se však množily nálezy staropaleolitických artefaktů především z oblasti severní Francie, jež byly postupně uznávány. Výzkumný zájem badatelů se ovšem soustředil především na středo- a mladopaleolitická naleziště – v roce 1862 E. Lartet v Dordogni zkoumal lokalitu Aurignac, La Madeleine, Laugerie, Le Moustier a položil tím základy systematického výzkumu paleolitu, který tak o tři roky později nazval J. Lubbock. Když byly v roce 1866 publikovány nálezy výrazné industrie ze Solutré v Burgundsku (obr. 16), dozrála doba k sestavení prvního relativně chronologického schématu. Lartet nejprve uplatnil při dělení hledisko převažujících nálezů fosilní fauny (1. doba jeskynního medvěda, 2. doba mamuta a nosorožce, 3. doba soba, 4. doba pratura a bizona), aby posléze a s mnohem větším úspěchem nazval jednotlivá období podle eponymních lokalit

Obr. 16. Paleolitická lokalita Solutré a zdejší výrazné nálezy kamenné industrie stály u zrodu první paleolitické chronologie G. de Mortilleta z roku 1869. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 16. The Palaeolithic locality Solutré and local substantial finds of stone industry stood at the birth of the first Palaeolithic chronology by G. de Mortillet from 1869. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

(moustérien, solutréen, magdalénien). Právě toto dělení v roce 1869 převzal a rozšířil G. de Mortillet do čtyř stupňů: mousterien, solutréen, aurignacien, magdalénien. Uvedený systém představil na kongresech v Paříži a následně v Bruselu (1872). Ve snaze o holisticky chápané aplikace etnologických poznatků připomeňme pozdější snahy W. J. Sollase (*Ancient Hunters and their Modern Representatives*, 1911) o ztotožnění kultury středopaleolitického mousteriénu s australskými Aboriginy (v 19. století známými jako „nejprimitivnější“ žijící lidé) a mladopaleolitického solutréenu s Inuity (*Trigger* 2006, 153, 209). Tento systém se vžil natolik, že jej převzala prakticky celá Evropa, a to právě zejména v případě klasifikace paleolitu. V následujících letech byl dále rozpracováván, doplňován a měněn dalšími badateli (přířazení chellénu a achéulénu, úpravy relativní chronologické následnosti H. Breuilem a E. Cartailhacem), až vedl k počátkům kritiky systému na přelomu 19. a 20. století kvůli příliš mechanickému přejímání jednotlivých stupňů (obr. 17). Významným, leč prozatím nedořešeným problémem výzkumu, se na přelomu 19. a 20. století stalo uchopení konce paleolitu (vyvolaného především výzkumem dánských pravěkých odpadkových hromad – „kjökkenmøddingů“). Snaha o uchopení hiátu mezi neolitem a paleolitem nakonec vedla k zavedení termínu „mesolit“ (1892 J. A. Brown v Anglii), případně „epipaleolit“, a nově definovaným stupňům (azilien, tardenoisien, campignien...; *Daniel* 1976, 99–109, 122–130; *Sklenář* 1983c, 123–124; *Fridrich* 2005, 17–22; *Trigger* 2006, 147–156).

Specifický a prozatím neřešitelný problémem samozřejmě představovalo absolutní datování paleolitu, vymykající se dosahu historické chronologie. Badatelé byli vlastně odkázáni pouze na prozatím značně nedokonalé metody přírodních věd, pracující především s výpočty rychlosti usazování různých sedimentů. I tak se odhady trvání paleolitu oproti romantickému období archeologie posunuly mnohem hlouběji do minulosti: Lyell v roce 1863 datoval počátky lidstva do doby přibližně před 100 000 lety, Mortillet pak dokonce až do období před 230–240 000 lety. Ještě odvážnější byl Penck, jenž na základě mechanického odpočtu sedimentů datoval počátek první alpské doby ledové (günzu) přibližně do doby před 600 000 lety. Na druhé straně např. J. Wankel předpokládal konec zalednění k roku 2000 př. n. l. Názor na dataci konce paleolitu, resp. počátku neolitu v jihovýchodní Evropě se v posledních desetiletích 19. století ustálil na období kolem poloviny 3. tisíciletí, zatímco v případě severnějších oblastí se počítalo s asi půl tisíciletým zpožděním. Pro zajímavost uvedme neúspěšnou snahu G. de Mortilleta, který na zasedání antropologické společnosti v roce 1893 usiloval o zavedení nového letopočtu od roku 10 000 př. n. l., aby se tak všechny známé historické události dostaly na jednu stranu časové škály (*Sklenář* 1983c, 132; cf. *Renfrew* 1973; 2009, 13–88).

TEMPS	AGES	PÉRIODES	ÉPOQUES
Quaternaires actuels.	Historiques.	Méovingienne.	Wobeniennne. (Waben, Præ-de-Cabris.)
		Romaine.	Champoliennne. (Champolrat, Seine-et-Oise.)
		du Fer.	Lugdunienne. (Lyon, Rhône.)
		Galatienne.	Beuraysienne. (Mont-Beuvray, Nièvre.)
		Marnienne. (Département de la Marne.)	
	Préhistoriques.	Halstattienne. (Hallstatt, haute Autriche.)	
		Larnauisienne. (Larnaud, Jura.)	
		da Bronze.	Telganiennne. Morgienne. (Morges, canton de Vaud, Suisse.)
		Néolithique.	Robenhausienne. (Robenhausen, Zurich.)
		Campignyenne. (Campigny, Seine-Inférieure.)	
Quaternaires anciens.	de la Pierre.	Tardenoisienne. (Fère-en-Tardenois, Aisne.)	
		Toussaisienne. (La Toussais, Haute-Garonne, Ancien Hautes.)	
		Magdalénienne. (La Madeleine, Dordogne.)	
		Solutrénienne. (Solutré, Saône-et-Loire.)	
		Moustérienne. (Le Moustier, Dordogne.)	
	Achéuléenne. (Saint-Acheul, Somme.)		
	Chelléenne. (Chelles, Seine-et-Marne.)		
	Paléolithique.	Puycourmienne. (Puy-Couray, Cantal.)	
		Thénaysienne. (Thénay, Loir-et-Cher.)	
		Éolithique.	

Obr. 17. Chronologická tabulka pravěku G. de Mortilleta (*Formation de la nation française*, 1897). Na rozdíl od mladšího pravěku Mortilletovu terminologii chronologie paleolitu začala používat celá Evropa.

Fig. 17. Prehistory chronology table by G. de Mortillet (*Formation de la nation française*, 1897). Contrary to younger prehistory, Mortillet's chronology terminology of the Palaeolithic started to be used by all of Europe.

Samostatnou a vděčnou kapitolu dějin archeologie představuje uznání existence paleolitického umění. Oproti poměrně bezproblémovým dokladům mobilního umění známého od roku 1861 z francouzských jeskyň (Massat, E. Lartet), jsou dostatečně známé osudové souvislosti nálezu parietálního umění Marcelina de Sautuoly v Altamire (1868) a jeho plné rehabilitace a uznání až po smrti svého objevitele o 34 let později Henri Breuilem v roce 1902. Od počátku 20. století se pak doklady paleolitického umění velmi intenzivně množily (Daniel 1976, 130–132; Sklenář 1983c, 124–125). Pro náš region je důležité zmínit, že prvního zhodnocení nejstarších nálezů paleolitického umění se ujal již v roce 1898 M. Hoernes (Hoernes 1898).

3.1. PALEOLITICKÝ VÝZKUM V ČECHÁCH A NA MORAVĚ NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

V době, kdy se archeologie postupně formovala jako plnohodnotná vědecká disciplína, byly české země poněkud opožděné za evropským vývojem ve Francii, Dánsku, Anglii či Německu. To bývá nejčastěji vysvětlováno kombinací tří hledisek. Jako výrazný motivační prvek všech historických disciplín působila snaha o posílení mezinárodního politického postavení státu, založeného také na slavné prehistorii, záleželo však také na ekonomických možnostech dané společnosti a rovněž na zájmových podnětech, vycházejících z méně hojných a nápadných nadzemních i podzemních archeologických objektů (Sklenář 1984, 8).

Situace na Moravě byla o to složitější, že obecně opožděné (vlivem integrace českých zemí do habsburské monarchie) vlastenectví, jež v západních evropských státech spoluiniciovalo vznik archeologie, zde bylo vnímáno spíše na zemské než na národní rovině. Zájem o archeologické památky neměl tak výrazné ideologické pozadí, chybělo zde také národní ústředí podobné české Praze. Národně česká archeologie na Moravě vykrytalizovala až opožděně ke konci 19. století v prostředí olomouckého Vlasteneckého muzea. Příklon k drobnější pozitivistické práci s prameny zde převažoval jako hlavní výzkumná tendence a způsobil, že ještě počátkem 20. století byla moravská archeologie doménou převážně lokálních sběratelů a terénních pracovníků bez výraznější vědecké a organizační vazby na aktuální trendy v rozvoji archeologie. Jedinou světlou výjimku tvořil právě paleolitický výzkum, který se ještě před počátkem 20. století především díky bohatému pramennému fondu z jeskyní v Moravském krase stal významnou složkou evropského poznání paleolitu (Sklenář 1984, 9). Právě tato okolnost sehrála svou roli přibližně po roce 1870, kdy především v rámci paleolitické archeologie byly také v našem prostředí uplatněny moderní trendy „antropologizace“ prehistorického výzkumu, který se v mnohém inspiroval přírodními vědami. Tento vývoj nicméně v našich zemích nedospěl až ke vzniku české či německé antropologické společnosti a bádání se nadále soustřeďovalo do tradičních muzejních center (Archeologický sbor Národního muzea, cf. Sklenář 1984, 32–36). Moravští paleolitičtí badatelé však intenzivně spolupracovali s antropologickou společností vídeňskou.

První ojediněle rozpoznané a publikované Fričovy paleolitické nálezy v Čechách z roku 1867 z Jenerálky u Prahy (Sklenář 2008, 11–13) záhy rozšířil jediný početnější soubor paleolitické industrie v celé rakousko-uherské monarchii Jindřicha Wankla (1821–1897, obr. 18) z Býčí skály ze zimy přelomu let 1870/1871, který

Obr. 18. Jindřich Wankel po speleologické výpravě do Jedovnického propadání v roce 1863 jako osmapadesátiletý. V levé ruce drží hornickou čapku používanou k ochraně hlavy při sestupu. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 18. Jindřich Wankel at the age of 58 after a speleological expedition to Jedovnice Cave-In in 1863. In his left hand, he holds a miner cap used for head protection during the descent. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Wankel správně identifikoval, jistě také díky znalostí nabytých při návštěvě již zmíněné antropologické výstavy v Paříži v roce 1867 (Wankel 1868). Z Moravských jeskyň poté následovaly další důležité soubory (v r. 1880 Kůlna i Pekárna) a pod vedením J. Wankla byl zahájen také první odborný výzkum v Předmostí u Přerova (1873, 1880–1886). Tyto výzkumy, ač teoreticky méně podložené než v Čechách (geolog Jan Krejčí, paleontolog Antonín Frič; cf. Sklenář 1984, 37; 2008), následně sehrály zcela zásadní roli při konstituování moravské paleolitické archeologie. Urychlily vstup nastupující badatelské generace do mezinárodního badatelského prostředí, a místní archeologie tím i díky šťastným objevům a bohatým lokalitám dosáhla mnohem větší internacionalizace výzkumu, než jaký byl prováděn v případě regionálněji orientovaných badatelů v mladším pravěku.

Institucionálně byla v 80. letech 19. století česká archeologie soustředěna kolem muzejních center (Archeologický sbor Národního muzea, Včela Čáslavská Klimenta Čermáka a další regionální muzea). Na Moravě působilo převážně německé brněnské Františkovo muzeum. I přes pozitivní vliv prvního kustoda Moritze Trappa (1825–1895, kustodem od roku 1864; Podborský 2005a; obr. 19) na vystupující českou archeologickou generaci (např. Jan Knies), však nemělo téměř žádný vliv na rozvoj moravské archeologie. Bylo tomu i přes Trappovy osobní přátelské vazby k olomouckému centru, které však nemohly ovlivnit odpor vůči českému táboru a odmítnutí Wanklovy sbírky v roce 1883. Pro brněnské badatele bylo významné zejména založení *Časopisu Moravského zemského muzea*, který vycházel ve dvou jazykových mutacích. Publikovali zde např. A. Rzehak a K. Schirmeisen (německá větev), či J. Knies, Fr. Lipka, I. L. Červinka (česká větev; cf. Oliva 2001a). Jistou nadějí pro české badatele bylo zřízení brněnského Musejního spolku, založeného roku 1888, částečně suplujícího práci prehistorického oddělení zemského muzea, a to především založením prehistorické sbírky, která v roce 1901 přešla do fondů Moravského zemského muzea. Zejména v prvních letech své činnosti sdružoval Musejní spolek řadu moravských badatelů (J. Hladík, J. Knies, Fl. Koudelka, V. Čapek, K. J. Maška) a prováděl aktivní výzkumy na bezmála 50 lokalitách. Vydávání *Moravské vlastivědy* jako orgánu spolku splnilo v rozvoji archeologie jen část očekávání – přehledové příspěvky o prehistorických nálezech v jednotlivých svazcích měly rozdílnou úroveň, ač některé svazky publikovali významně archeologicky orientovaní badatelé (J. Knies, B. Popelka; Fukal 1952; Vignatiová 1975, 106–108).

Obr. 19. Moritz Wilhelm Trapp (1825–1895), první kustod archeologické sbírky Františkova muzea (pozdějšího Moravského zemského muzea) v Brně v letech 1864–1895. Stal se také učitelem mladého Jana Kniese, jenž ho navštěvoval. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 19. Moritz Wilhelm Trapp (1825–1895), the first custodian of the archaeology collection of Emperor Francis Museum (later Moravian Museum) in Brno in 1864–1895. He also became the teacher of the young Jan Knies, who used to visit him. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 20. Jan Havelka (1839–1886), hlavní zakladatel Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, který podstatně formoval českou archeologickou generaci před první světovou válkou. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 20. Jan Havelka (1839–1886), the main founder of the Patriotic Society in Olomouc, which significantly shaped the Czech archaeological generation before the First World War. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

K nejvýznamnějším krokům ve vývoji tehdejšího muzejnictví na Moravě však došlo až po příchodu Jindřicha Wankla do Olomouce, zde se svým zetěm Janem Havelkou (obr. 20) inicioval založení muzea (1883, 9 let po vzniku německého muzea) a *Časopisu vlasteneckého muzejního spolku* roku 1884. Kolem tohoto českého archeologického a muzejního střediska pro Moravu se záhy začal soustřeďovat okruh badatelů zaměřených na archeologii a etnografii (K. J. Maška, J. Knies, F. Koudelka, J. Palliardi, F. Přikryl, A. Telička, F. Lipka, A. Procházka, A. Gottwald a řada dalších; Fukal 1952, *Sklenář* 1984, 38–40; k Wanklově rodině též podrobně Novotný 2012). O velkém úspěchu olomouckého vlasteneckého spolku svědčí již jen to, že roku 1885 bylo možné napočítat na 1200 členů, krom toho méně konfliktní česko-německé prostředí v Olomouci umožnilo od počátku orientovat spolek vlastenecky slovanicky, což však později bylo spíše na škodu jeho rozvoji. Díky svému časopisu olomoucký vlastivědný spolek po dlouhou dobu sehrával klíčovou roli v organizaci moravské archeologie. Okruh osob kolem olomouckého vlastivědného spolku v čele s Vlastou Havelkovou pak stál také v čele organizátorských příprav Národopisné výstavy v Praze v roce 1895, na níž byla v hojné míře prezentována i moravská archeologie (v pražském organizačním výboru byli zastoupeni I. L. Červinka, J. Knies, M. Kříž, K. J. Maška, J. Palliardi, J. Slovák a J. Wankel). Národopisná výstava znamenala významný počín v sblížení moravských a českých badatelů. Předcházelo jí několik přípravných regionálních národopisných výstavek, na nichž byly často prezentovány soukromé archeologické sbírky (v roce 1890 Kniesovy nálezy v Boskovicích, 1892 Koudelkova sbírka ve Vyškově apod.; *Kostrhun* 2008, 18–19). Tato činnost následně podnítila vznik celé řady lokálních muzeí a vlastivědných institucí, jejichž existence však často končila s odchodem zakladatelů. Na přelomu 19. a 20. století na Moravě rozvíjelo archeologickou činnost více než dvacet archeologů-amatérů, které sjednocoval jak orgán *Časopisu vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci*, tak také nově založený *Český lid*, jehož redakce (L. Niederle a Č. Zíbrt) s moravskými amatéry zpočátku spolupracovala (Vignatiová 1975, 109–111, 116).

Prozatím nedostatečně probádaným tématem je centrum české archeologické „inteligence“ na Moravě v tomto období – c. k. Český ústav ku vzdělání učitelů v Brně, působící od roku 1871 na dnešní ulici Poříčí (současná budova architektury VUT, obr. 21). Zde působila jak celá řada významných českých pedagogů, tak také studentů, z nichž se stala nová učitelská generace, jež v druhé polovině 19. století odcházela do malých škol po celé Moravě, kde vystřídala neprofesionální učitele z řad vojenských vysloužilců, varhaníků... Svou pedagogickou činností ovlivnil pozdější archeologickou generaci především jeden z aktivních zakladatelů brněnského Muzejního spolku, kustod jeho archeologické sbírky a badatel na hradišti v Brně-Obřanech Josef Hladík (1845–1910). Zde vzdělávání učitelé přinášeli do vesnických škol nejen novou vlnu české inteligence se značným zájmem o regionální vlastivědu a kulturní rozvoj, ale představovali i výraznou generaci v rámci rodící se archeologické vědy v druhé polovině 19. století. Učitelský ústav vychoval v této době badatele, kteří se aktivně podíleli na archeologickém výzkumu i v období po první světové válce: J. Knies

Obr. 21. C. k. Český ústav ku vzdělání učitelů v Brně, působící od r. 1871 na dnešní ulici Poříčí, byl jedním z center rodící se české inteligence na Moravě, kde se také formovala celá řada moravských archeologů aktivně působících v první pol. 20. stol.

Fig. 21. The Imperial and Royal Institute for Education of Teachers in Brno, operating from 1871 at today's Poříčí Street, was one of the centres of the nascent Czech intelligentsia in Moravia, where a number of Moravian archaeologists active in the first half of the 20th century were shaped, among others.

(1860–1937), V. Čapek (1862–1926), J. Fila (1862–1936), E. Vodička, Fr. Vidomec (1878–1975), Hugo V. Sánka (1859–1929), Alois Stehlík (1877–1945) a řada dalších (*Kostrhun* 2009a).

Muzejní centra v archeologii však v následujícím období začala uplatňovat spíše konzervativní přístup k výzkumu. V Olomouci vlivem osobnosti Jindřicha Wankla přetrvávaly poněkud opožděné romantické nacionální tendence představované autochtonismem tzv. „Wanklovy olomoucké skupiny“ (kterou například v bádání o neolitu a eneolitu velmi záhy významně překonal Jaroslav Palliardi, 1861–1922). V Čechách tyto tendence vrcholily v proslulém sporu dvou českých archeologických škol. První skupinu, jež se opírala o muzejní tradici, vedl Josef Ladislav Píč (1847–1911), pozoruhodná osobnost nejen soudobé archeologie. Tento tábor se sdružoval kolem časopisu *Památek archeologických*, který sjednocoval jak Archeologický sbor NM, tak nově vzniklou „Archeologickou komisi“ České akademie pro vědy, umění a slovesnost. Druhý, univerzitní tábor se hlásil ke kulturně-antropologickému pojetí v duchu E. B. Tylora a vedl jej Lubor Niederle (obr. 22). Reprezentanty paleolitické archeologie z tohoto tábora byli později především lékař Jindřich Matiegka, jež se oproti Niederlemu orientoval na fyzickou antropologii, a také geolog a paleontolog Jan Nepomuk Woldřich (1834–1906), který významně zasáhl i do výzkumu na Moravě (*Sklenář* 1984, 40–45).

Spor o koncepci českého i moravského pravěku vyvrcholil na přelomu 19. a 20. století v období již zmíněné „archeologické syntézy“, kdy se nakupené kvantitativní předpoklady velmi rychle proměnily v novou kvalitu, zrcadlí se v řadě souhrnných prací, klíčových pro pozdější směřování archeologie pravěku. Přelom století současně přinesl i institucionální a organizační změny, plodné období archeologického amatérismu postupně ukončila profesionalizace výzkumu, vedeného nyní univerzitně školenými archeology. Snad nejvýmluvnějším dokladem sporu je v mnohém pozoruhodné, leč za daných okolností kritizované Píčovo syntetické dílo *„Starožitnosti země české“* (Píč 1899–1909), v němž autor navrhl vlastní etno-historickou koncepci pravěkého vývoje Čech (materiál nebyl tříděn dle klasifikačních schémat, ale podle pohřebního ritu, který měl zrcadlit etnografické celky – „pokolení“). Píč představil nový historismus navazující na vocelovskou tradici, jež se podobal např. německé sídelní archeologii, která se snažila vyvázat ze závislosti na přírodních vědách a konstituovat se jako společenskovědní-historická disciplína (*Sklenář* 2008, 33). Na tradici, jejíž vůdčí osobností byl J. L. Píč, velmi ostře zareagovali zejména představitelé univerzitní školy, kteří své kritické postoje souhrnně formulovali v *„Rukověti české archeologie“* (Buchtele – Niederle 1910), brilantní, byť rozsahem nepřilíhš obsáhlé práci, jež se stala teoretickým základem dalšího vývoje archeologického bádání, ztělesňujícího kontinuitu čistě archeologického pozitivismu ve sběratelské tradici. Tento „systém českého pravěku“ byl založen na zkoumání posloupnosti kultur a jejich vztahů na základě studia typologie. Takto na desítky let za-

Obr. 22. Přední představitel české „univerzitní archeologické školy“ Lubor Niederle (1865–1944; sedící vpravo) na snímku s moravským paleolitickým badatelem Karlem Jaroslavem Maškou (1851–1916; sedící vlevo). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 22. Lubor Niederle (1865–1944; seated on the right), leading representative of the Czech “university school of archaeology”, photographed with the Moravian Palaeolithic researcher Karel Jaroslav Maška (1851–1916; seated on the left). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

kotvený obraz českého pravěku jako relativní chronologie kultur, jejich vztahů a vlivů naplnil i duch nově nastupujícího archeologického a antropologického paradigmatu – difusionismu (Sklenář 2008, 33; Sklenář 2011a, 17). Současně po dobrovolné smrti J. L. Píče (19. 12. 1911) představitelé univerzitní školy obsadili klíčové pozice v archeologických institucích (Neustupný 1947; Sklenář 1974, 290–334; 1983a; 1984, 46–49; 2001, 310–321; 2011a). Pro výzkum paleolitu je však příznačné, že se jej zmíněný spor teoreticky netýkal. Všichni zainteresovaní aktéři měli k paleolitickému výzkumu daleko a do svých prací zmínky o paleolitickém osídlení zařazovali v podstatě jen pro úplnost a velmi stručně.

Tato změna se projevila i v organizační stránce české archeologie. Archeologický sbor NM byl v mnohém nahrazen „Společností přátel starožitností českých“, založenou roku 1888 a především pak jejím „Praehistorickým odborem“, vytvořeným v roce 1907, jehož členové publikovali v časopise *Obzor praehistorický*. Předsedou odboru se stal J. Matiegka, dalšími členy a spolupracovníky byli např. J. A. Jíra, J. Hellich, A. Stocký, J. Axamit a L. Domečka. Z paleolitických badatelů je nutné jmenovat především Josefa Floriana Babora (1872–1951; od roku 1910 předseda odboru), Eduarda Štorcha (1878–1956), posluchače přednášek Niederla na univerzitě a jednatele odboru (Štorch 1907; 1909; 1910; 1916; obr. 23).

Epizodický charakter pak měla existence Českého archeologického klubu, založeného roku 1910, především jako prostředku pro bližší styk s moravskou archeologií a k podpoře jejího orgánu, časopisu *Pravěk*. Tato poněkud kontroverzní spolupráce byla ale záhy ukončena, když se na Niederlův návrh klub v roce 1913 rozešel a jeho činnost byla nahrazena obnovením Archeologického sboru NM, kde se současně objevila nová generace historiků a archeologů – Z. Wirth, K. Guth, K. Krofta a J. Eisner (Sklenář 1970b; 1984, 50–51; 2001, 310–321; 2013).

Vývoj archeologického bádání na Moravě však probíhal po odlišné linii. Podstatně více než v Čechách se zde projevovala tradice amatérsko-sběratelského charakteru archeologie, neprojevuující zásadní zájem o aktuální teoretické problémy. Většina badatelů zůstávala spíše diváky zmíněných koncepčních sporů v Čechách (v podobných konturách se spor „amatérské“ archeologie s „profesionální“ na Moravě projevily vlastně až o dvě desetky let později ve vyostřených polemikách I. L. Červinky proti A. Stockému a především Em. Šimkovi; Fišer – Podborský 2004, 82–87). Na poli moravského archeologického paleolitického výzkumu můžeme ukázkově sledovat tento spor v konfliktu Jana Kniese s Karlem Absolonem, který vyvrcholil okolo roku 1910 (Kostrhun 2008, 42–46). Archeologická syntéza se v tomto směru omezila především na práce **Inocence Ladislava Červinky (1869–1952; Fišer – Podborský 2004)** a to zejména na zásadní soupisovou práci, která shrnovala dosavadní poznatky amatérské archeologie „*Morava za pravěku*“ (Červinka 1902). Publikace byla jak J. L. Píčem tak i L. Niederlem pozitivně přijata (Červinka se rovněž nechal inspirovat díly

Obr. 23. Eduard Štorch (1878–1956), učitel, archeolog a spisovatel, jenž naše paleolitické nálezy a lokality pro generace českých čtenářů zvěčnil ve svých dobrodružných románech. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 23. Eduard Štorch (1878–1956), teacher, archaeologist and writer; he immortalised this country's Palaeolithic finds and localities for generations of Czech readers in his adventure novels. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

obou autorů), přesto však ani v tomto případě nejde o syntézu na vyšší úrovni, ale spíše o přehled dosavadních nálezů zachycených v soupise i v mapách a zároveň o příručku pro další práci amatérů a regionálních muzejníků. Úvodní část jeho díla je nicméně nejrozsáhlejším souhrnem poznatků o paleolitickém osídlení na Moravě v tomto období, který se opírá především o již publikované názory K. J. Mašky (stojí tedy proti současnému Křížově pojetí). Na rozdíl od M. Kříže a stručnějšího přehledu moravského paleolitu A. Makowského (1897) byl Červinka biglacialistou. Podle jeho názoru první primitivní kočovníci dorazili na Moravu patrně ze Sibíře v době meziledové (doklady byly hledány v nálezech ze Šipky). Druhý glaciál byl již dobou lovců mamutů a sobů s rozvinutější kulturou (kromě Předmostí a hrobu z Francouzské ulice v Brně bylo známo dalších dvacet především jeskynních lokalit). Na konci tohoto glaciálu lidé patně odtáhli za zvěří k severu, takže závěrečná poledová fáze diluvia před příchodem zemědělců představovala hiát v osídlení. Podstatně kritičtěji byla pak přijata Červinkova ambice sepsat pětisvazkovou syntézu moravského pravěku „*Moravské starožitnosti*“ po vzoru Pičových „*Starožitnosti země České*“. Z celého projektu se Červinkovi podařilo vydat pouze díl věnovaný moravskému neolitu (Červinka 1908; Fišer – Podborský 2004, 48–57).

Zcela zásadní vliv na formování moravské archeologie měla nade vše pochybnosti především Červinkova práce organizátorská, začínající po vydání „*Moravy za pravěku*“. V roce 1903 Červinka založil v Kojetíně na Moravě časopis *Pravěk*, který se záhy stal střediskem moravské publikační činnosti. Rostoucí počet zájemců o archeologii ovšem vyžadoval i vytvoření nové organizace, která by podchytila amatérské regionální pracovníky a současně nahradila v tuto dobu již nedostatečně fungující uskupení, jako byl olomoucký spolek (nyní spíše národopisně-vlastivědně orientovaný), stagnující brněnský Muzejní spolek, nebo nově zřízená Moravská muzejní společnost. Od r. 1899 bylo muzeum převedeno pod zemskou správu, správcem prehistorického oddělení byl již od roku 1896 Anton Rzehak, který však aktivně nezasahoval do rozšiřování fondů muzea a o organizaci výzkumu českých archeologů takřka nejevil zájem. Proto byl opět především z podnětu I. L. Červinky v roce 1906 založen **Moravský archeologický klub** (MAK), který sdružoval všechny moravské archeologické síly a vykazoval mnohem větší životnost a soudržnost než obdobné decentralizované organizace v Čechách. Předsedou klubu byl I. L. Červinka, místopředsedou Fr. Černý a ve výboru dále figurovali archeologové Ant. Gottwald a Al. Procházka. Vrchol organizačních aktivit představovaly první čistě archeologické sjezdy v našich zemích – v Litovli (1907), Kroměříži (1908), Boskovicích (1909), Moravských Budějovicích (1910), Kojetíně (1911) a Praze (1912, spolu s Českým archeologickým klubem, sjezd byl výroční, byl provázen archeologickou výstavou a měl tři sekce: diluviální, pravěkou a slovanskou). Především po ukončení Národopisné výstavy v Praze v roce 1895, do které se zapojila řada moravských badatelů, MAK navázal spolupráci s českými kolegy, kteří v následujícím období často publikovali i na stránkách *Pravěku*, a to především v letech 1910–1913, kdy byl časopis současně orgánem Českého archeologického klubu. Období před první světovou válkou bylo nejplodnější a neaktivnější dobou činnosti MAKu. V letech 1908–1911 na stránkách *Pravěku* probíhala i důležitá diskuse k uzákonění ochrany starožitností na Moravě. Finanční potíže (Červinka časopis sám dotoval) i spory s českými archeology ovšem ještě před první světovou válkou tuto spolupráci záhy ukončily (Fišer – Podborský 2004, 89–97; Sklenář 1970b; 1984, 52; 2013a, 15–16; Vignatiová 1975).

Poznání paleolitu se počalo rozvíjet samostatně od mladšího pravěku vlivem celkové separace a jistě nechuti tradičních archeologů k tomuto výzkumnému směru archeologie s blízkostí k antropologii a geologickým vědám, které ovlivnily jinou skladbu a zaměření i celkové myšlení badatelů (Sklenář 2008, 33). Proto se v klíčových syntézách J. L. Píče, K. Buchtely či L. Niederla s paleolitem prakticky nesetkáváme. I z tohoto důvodu širší veřejnost neměla možnost se s touto částí archeologického bádání seznámit a poznání paleolitu zůstávalo omezeno na okruh úzce angažovaných zájemců. Jediná dočasná známá expozice, která byla alespoň z části věnována paleolitu, vzešla z práce Jana Kniese na Národopisné výstavě v roce 1895. Informace o instalacích paleolitických sbírek ve Františkově muzeu v Brně nebo v muzeu Vlasteneckého spolku v Olomouci chybí (Sklenář 2008, 37). Na přelomu 19. a 20. století, v době kdy archeologie stála na začátku nové etapy poznání, zpracovalo synteticky vývoj v paleolitu v Čechách a na Moravě několik významných autorů – neprofesionálních badatelů, kteří ovšem především moravské paleolitické lokality dokázali povznést na důležité místo v mezinárodním výzkumu (Babor 1904; Černý 1904; 1908; 1914; Kříž 1891–92; 1892; 1897; 1899; 1898; 1903; Makowsky 1897; 1899; 1900; Maška 1884; 1886; Szombathy 1903; Štorch 1907; Woldřich 1880). Obecně lze však konstatovat, že se v našich zemích nejednalo o samostatný vývoj bádání, neboť veškeré poznatky

byly vždy konfrontovány s názory a představami francouzských autorů, v užším slova smyslu byla pro naše badatele klíčová vazba na německé a rakouské instituce, jichž byli naši badatelé většinou i členy.

V souladu s tím v pojetí moravských archeologů studujících paleolitické nálezy jednoznačně dominovalo jednoduché evolucionistické mechanické třídění nálezů dle „vůdčích fosílií“, jež bylo poplatné tradičnímu Lartetovu systému (věk jeskynního medvěda, mamuta a nosorožce, soba a poledový věk tura a bizona; 1861), respektive jeho novější Mortilletovy mutace (acheuléen, moustérien, solutréen, magdalénien, robenhausien). Typické bylo třídění do mechanických stupňů odpovídajících sledu geologických vrstev v daném profilu. Díky vlivu a vůdčím postavám francouzských prehistoriků bylo po roce 1900 Mortilletovo třídění v Evropě obecně přijímáno. V Čechách se v tomto období na teoretické rovině tímto problémem zabýval především paleontolog, geolog a archeolog Jan Nepomuk Woldřich (1834–1906; *Woldřich* 1894, 1896, 1897a, b), jehož třídění, jež bylo v rozporu s Mortilletovým systémem, víceméně přijal např. M. Hoernes (*Sklenář* 2008, 35).

V moravském paleolitickém výzkumu oproti tomu francouzský systém třídění nejprogresivněji aplikoval **Karel Jaroslav Maška** (1851–1916; *Maška* 1965; *Oliva* 2002; *Oliva – Kostrhun* 2009, 18–23, obr. 24–29), který byl vůbec prvním badatelem, jenž naše paleolitické nálezy začal třídít podle kamenných nástrojů a srovnávat je s kulturním schématem, který právě v té době ve Francii vytvářel Gabriel de Mortillet. Svě nálezy z Šipky tudíž kladl na počátek osídlení, do doby meziledové, a již roku 1886 ji správně srovnával s francouzskou středopaleolitickou lokalitou Le Moustier (v této době znal z Moravy 12 paleolitických lokalit, především jeskynních). Správně tak klasifikoval neandertálskou čelist a na kongresu v Salcburku se postavil proti Rudolfovi Virchowovi. Za mladší stupeň považoval Předmostí a za nejmladší nálezy z jeskyní, spadající do posledního

Obr. 24. Karel Jaroslav Maška (1851–1916) v dobách svých epochálních archeologických objevů v Předmostí u Přerova v 80. letech 19. století. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

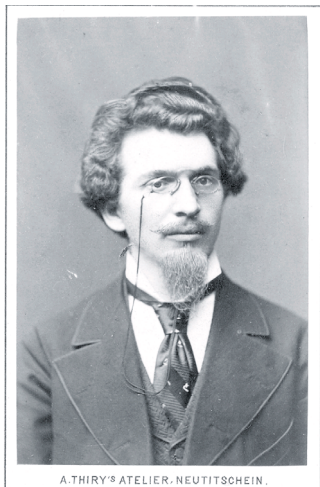
Fig. 24. Karel Jaroslav Maška (1851–1916) lived in Předmostí near Přerov at the time of his epoch-making archaeological discoveries in the 1880s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Rodina K. J. Maška r. 1885

Obr. 25. K. J. Maška se svojí manželkou a dětmi v roce 1885. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 25. K. J. Maška with his wife and children in 1885. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 26. K. J. Maška okolo roku 1880. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 26. K. J. Maška around 1880. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 27. Pohled z jeskyně Šipky, místa Maškova nálezu čelisti neandertálce, na štramberský Zámecký vrch s hradní věží „Trúbou“, litografie Františka Kalivody, cca 1850. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 27. View from Šipka cave, the venue of Maška's find of Neanderthal jawbone, towards Zámecký vrch in Štramberk with the castle tower "Trúba", lithograph by František Kalivoda, ca. 1850. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 28. K. J. Maška na vykopávkách v Předmostí u Přerova roku 1894. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 28. K. J. Maška at excavation site in Předmostí near Přerov in 1894. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

zalednění. Tuto fázi zcela správně přirovnával k francouzské lokalitě La Madeleine. Svou dobu navíc výrazně předstihl, když v roce 1886 přišel s úvahami o tom, že pro potřeby kulturní klasifikace nelze srovnávat pozůstatost z velkého sídliště typu Předmostí s pozůstatky přechodných pobytů v jeskyních. Tím do archeologického uvažování vnesl dimenzi rozdílů ve vykonávaných činnostech, v pozdějším pozitivistickém období výrazně podceňovanou. Věhlas K. J. Mašky se však ani v jeho době nezakládal na bystrosti úsudků, ale na jedinečnosti jeho objevů. Vrcholem jeho činnosti byl výzkum stanice lovců mamutů v Předmostí, poskytující dosud nevídané množství lidských výrobků, kostí lovné zvěře a dokonce i největší jednorázový objev pozůstatků pleistocenních lidí, jaký se kdy ve světě udal. Provdzy epochální nález z roku 1894 byl interpretován jako hromadný hrob dvacítiky celých lidských těl – zde se Maška nepochybně snažil představit lovce mamutů jako člověka, vyhovujícího morálním nárokům soudobé evropské společnosti: „*Měl jakési pojmy náboženské. Mrtvé pochovával. Přesného dokladu lidožroutství není.*“ Etnologickými údaji, které Maška mohl vyčíst ze zahraniční literatury ve vlastní bohaté knihovně, se přes své vynikající jazykové schopnosti neinspiroval. Postavení c.k. středoškolského profesora v malém městě mu zřejmě nedovolovalo přijmout myšlenku evoluce. K tomuto tématu o předmosteckých nálezech v roce 1895 napsal: „*nejsou však v žádné příčině dokladem učení Darwinova, že by člověk se byl vyvinul z nějakého tvora nižšího řádu.*“ Tento názor může více jak čtvrt století po vydání obou nejvlivnějších Darwinových spisů (*O původu druhů přírodním výběrem* z roku 1859 a *Původ člověka a pohlavní výběr* z roku 1871) sice působit až přehnaně opatrným dojmem, byl však v souladu s oficiálními názory habsburského státu. Již od šedesátých let na půdě české přírodovědy, především v okolí žáků Jana E. Purkyně (Antonín Frič, Julius Sachs, Eduard Grégr aj.) totiž existovala živá diskuse a obhajoba Darwinových spisů (Hermann 2009). Dlouhé období sklonku Maškova života (1902–1914) bylo poznamenáno rozporem mezi snahou o hmotné zúročení jeho sbírky formou prodeje a současně neochotou se od svých milovaných nálezů odloučit. Sbírkou byly postupně odkupovány Moravským zemským muzeem, kde pak vytvořily základ světoznámých kolekcí moravského pleistocénu (Maškova kolekce obsahovala úctyhodných 200 000 předmětů). Za zmínku jistě stojí i to, že se K. J. Maška stal jedním z vůbec prvních zakladatelů „archeologické povídky“ ve svém raném beletristickém díle pro děti o nálezech na Kotouči z roku 1879 (Sklenář 2003, 95–101).

Z obecnějšího hlediska je poněkud překvapivé, že ani v závěrečném období nedokázali zastánci „archeologické syntézy“ do svých děl integrovat evolucionistické poznatky o vývoji společnosti soudobých zakladatelů kulturní a sociální antropologie, a to dokonce ani pokud byly tyto myšlenky dostupné v českém překladu od středoškolského profesora v Brně a Uherském Brodě a amatérského archeologa Františka Rajchla (1865–1938; Tylor 1897; cf. Podborský – Rajchl 2005). V tomto směru se kromě německy mluvících badatelů (Makowsky, Virchow) o nejdůkladnější podání života paleolitických lidí na základě známých analogií se severskými národy pokusil jinak z hlediska aplikací teoretických poznatků nepříliš progresivní **Martin Kříž**

Obr. 29. K. J. Maška v roce 1895 již jako ředitel reálky v Telči, kde působil v letech 1892–1915, tedy v době, když nejaktivnější vědecký život již ukončil...
Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 29. K. J. Maška in 1895, already as the headmaster of the “realschule” (type of secondary school) in Telč, where he worked in 1892–1915, after the end of the most active part of his scientific life... Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

(1841–1916; Musil 2001; 2011; Oliva – Kostrhun 2009, 24–27, obr. 30–33). Ždánický notář proslul především svými velkorysími výkopy v jeskyni Kůlna a v Předmostí u Přerova, inspirovanými výkopovou metodou anglického speleologa Dawkinse (Vignatiová 1975, 104). Pomineme-li čtenářsky vděčné polemiky s jeho kolegy (především K. J. Maškou), které se objevovaly zejména na stránkách olomouckého muzejního časopisu, překvapí nás na svoji dobu pečlivě vedené výzkumné deníky, které zaznamenávaly nálezy podle vyznačených čtverců, případně šachet s mechanickým udáním hloubky. Pozornost věnoval rovněž vyvážené zemině a jeho záznamy jsou dodnes vysoce oceňovaným zdrojem relativně přesně lokalizovaných údajů (Kříž 1903). Kříž se ve svých pracích zamýšlel především nad způsobem života „našich prabydlitelů“ a spolu s K. J. Maškou diskutoval s významným dánským přírodovědcem Japetusem Steenstrupem (1813–1897, obr. 34), jenž v matutích kostech z Předmostí spatřoval přirozeně uhynulé kusy. Kříž se klonil k monoglacialismu, uznával tedy pouze jednu dobu ledovou. Paleolitičtí lidé podle něj byli zástupci jediné rasy, jež v závislosti na střídání zimního a letního období střídavě sídlila v jeskyních a pod širým nebem. Možnost dělení na uvedené Mortilletovy vývojové stupně tak zcela opomíjel. V druhém nejvýznamnějším díle *Kůlna a Kostelík* (Kříž 1889–1891) se věnoval hlavně identifikaci národní příslušnosti paleolitického lidstva. S pomocí poměrně svérázných úvah, vesměs lingvistických, nakonec usoudil, že byli patrně Basky...

Paleolitický výzkum na Moravě od svých generačně starších kolegů na počátku 20. století začal přebírat nadějný archeolog **František Černý** (1867–1918; Čižmář 2007; Gregor 1960; Sklenář 2005, 117). Po studiích na příbramském gymnáziu dva roky strávil na německé bohoslovecké fakultě pražské univerzity, poté se krátce objevil na filozofické fakultě v Záhřebu a svá studia završil studiem českého a německého jazyka na Univerzitě Karlově. Od roku 1898 působil celých 20 let jako středoškolský profesor I. české státní reálky v Brně (dnes základní školy na Antonínské ulici). Roku 1918 jeho život předčasně ukončil zánět mozkových blan v předvečer jím tolik očekávaného vzniku svobodné republiky. Černý se vedle svého učitelského povolání věnoval především filologii, historii a archeologii. Vztah k archeologii si budoval již v Záhřebu, na Moravě jej prohloubil styky s M. Křížem, K. J. Maškou i I. L. Červinkou. V roce 1906 spoluzaložil Moravský archeologický klub, jehož byl i prvním místopředsedou. Černý byl temperamentní a bojovné povahy a často ostře kritizoval brněnský spolkový a vědecký život a tím také poměry v Moravském zemském muzeu a Moravské musejní společnosti, kde se dostával do pravidelných sporů s I. L. Červinkou. Kriticky se postavil mimo jiné proti přehnané reklamě Absolonova spisu „*Průvodce Moravským krasem*“. Jako archeolog Černý kromě významných lokalit z mladšího období pravěku (Podolí, Opatovice, Syrovice, Vedrovce) pracoval hlavně v Moravském krasu a v okolí Brna (Švédův stůl, Pekárna), kde pokračoval ve výzkumu paleolitu, který v podstatě jako jediný na Moravě převzal od stárnoucí generace předchozích badatelů. Publikoval obecnější články o paleolitu (Černý 1904) i populárně laděné brožury (Černý 1908; 1914), věnoval se ale také rozvoji archeologického bádání na

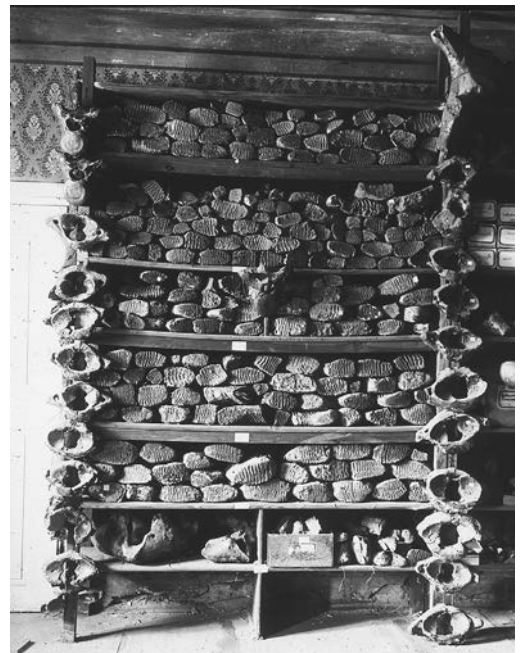
Obr. 30. Portrét Martina Kříže (1841–1916) okolo roku 1880.
Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 30. Portrait of Martin Kříž (1841–1916) around 1880.
Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 31. Pohled do archeologické a paleontologické sbírky Martina Kříže před r. 1916. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 31. View of Martin Kříž's archaeological and palaeontological collection before 1916. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 32. Skříň s mamutími stoličkami a atlasy (na bocích) z vykopávek v Předmostí u Přerova ze sbírek Martina Kříže. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 32. Cabinet with mammoth molars and atlases (on the sides) from excavations in Předmostí near Přerov from Martin Kříž's collections. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 33. I takto vypadaly pokoje v Křížově ždánické vile na sklonku jeho badatelské dráhy. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 33. View of one of the rooms in Kříž's Ždánice villa towards the end of his research career. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 34. Johannes Japetus Smith Steenstrup (1813–1897), profesor zoologie a ředitel Zoologického muzea při univerzitě v Kodani navštívil Předmostí u Přerova s Jindřichem Wanklem v roce 1889. Karel Absolon se měl údajně této návštěvě účastnit také. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 34. Johannes Japetus Smith Steenstrup (1813–1897), zoology professor and director of the Zoology Museum at the Copenhagen University, visited Předmostí near Přerov with Jindřich Wankel in 1889. Karel Absolon allegedly took part in this visit as well. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 35. Alexandr Makowsky (1833–1908), profesor katedry geologie a mineralogie německé Vysoké technické školy v Brně. V rámci studia geologie Brněnska prováděl výzkum gravettského hrobu šamana v Brně na Francouzské ulici (Brno II, 1891). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 35. Alexandr Makowsky (1833–1908), professor at the department of geology and mineralogy of the German Technical University in Brno. Within his study of the geology of the Brno region, he carried out exploration of a Gravettian grave of a shaman in Francouzská Street in Brno (Brno II, 1891). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Moravě (Černý 1907). Ve své z hlediska paleolitu nejdůležitější práci „*Sob na Moravě*“ z roku 1904 přinesl velmi aktuální informativní soubor názorů na periodizaci paleolitu. Záslužně zde uplatnil Lartetovo a Mortilletovo třídění a také aplikoval nejaktuálnější glaciologické a geologické poznatky Pencka a Brücknera. Rovněž se mu podařilo správně klasifikovat moravské nálezy, jež synchronizoval s francouzskými.

Vedle jmenovaných moravských amatérských archeologů se však v tomto období na paleolitickém výzkumu významnou měrou podíleli i německy mluvící badatelé, kteří vytvářeli jistou paralelní výzkumnou větev, určenou mimo jiné i profesním zaměřením na geologii a ještě výrazněji vazbou na vídeňské vědecké prostředí (kde v těchto oborech působili např. Ed. Suess a zakladatel dvorního muzea Ferdinand von Hochstetter, šéf Prehistorické komise). Největší vliv na výzkum moravského paleolitu měla jistě trojice badatelů: Alexandr Makowsky, Josef Szombathy a Anton Rzehak.

Alexandr Makowsky (1833–1908; *Oliva* 2003a; *Oliva – Kostrhun* 2009, 34; *Fikejz* 1998; *Sklenář* 2005, 356; obr. 35) patřil k nejvýznamnějším reprezentantům moravské přírodovědy druhé poloviny 19. století. Působil nejdříve jako učitel na brněnských reálkách a v roce 1873 byl jmenován profesorem mineralogie a geologie na Technickém institutu v Brně. K archeologii se dostal prostřednictvím studia sprašových pokryvů na Brněnsku. Veden mnohdy až přehnaným optimismem hledal v brněnských cihelnách stopy po paleolitickém osídlení, které však byly již Maškou po právu zpochybňovány (např. nálezy lebek domněle pleistocenního stáří v Brně na Červeném kopci, Husovicích a Šlapanicích). Ke svému životnímu objevu byl Makowsky přivolán až roku 1891, kdy se dělníci při hloubení kanálu na Třídě Františka Josefa (dnes Francouzské ulici) narazili na okrově zabarvené lidské i zvířecí kosti s podivnými předměty. Na staveništi vyzvedl zbytek nálezné situace, která se ukázala být nejbohatším paleolitickým hrobem ve střední Evropě. Jak ukázal pozdější rozbor (*Oliva* 1996b), jde o výlučně neutilitární předměty, jež nemohly sloužit ani jako tělesné ozdoby. V době lovců mamutů před 24 tisíci lety byl tedy nad nivou Svitavy pohřben muž s významným postavením v ceremoniální sféře, pravděpodobně šaman. Souhrn svých poznatků o pleistocénu Moravy a paleolitickém člověku uložil Makowsky do rozsáhlé stati ve „*Festschriftu*“ c. k. Vysoké školy technické v Brně z roku 1899 (*Makowsky* 1892; 1899). Avšak ani takové první nálezy paleolitického umění (Předmostí, Brno II) – ač měly již řadu předloh ve Francii – nezbudily výrazný zájem a světový věhlas jim zajistila až na nastupující vědecké generace meziválečného období.

Josef Szombathy (1851–1943; *Oliva* 2003b; *Oliva – Kostrhun* 2009, 35; *Sklenář* 2005, 552–553; obr. 36), o generaci mladší zakladatel a dlouholetý správce prehistorického oddělení vídeňského přírodovědného muzea (pro které mj. získal i Wankelovy sbírky) se aktivně zajímal o výzkum moravských jeskyní, který zahájil systematickými výkopy pleistocenní fauny ve Výпустku u Křtin. Nejzávažnější objev však učinil v roce 1881 v Mladečských jeskyních u Litovle. Zde v jihovýchodním cípu dnešního Dómu mrtvých odkryl části tří lidských lebek a dalších lidských kostí. Další výzkumy pak přinesly i ozdobné předměty, kamenné artefakty a také mimořádný objev kostěných hrotů. Nálezový celek byl později zařazen do aurignacienu a lidské lebky, datované do doby před 31 tisíc lety, se staly nejstaršími nálezy pozůstatků lidí našeho typu ve střední a západní Evropě. V roce 1883 obrátil Szombathy pozornost k malé Žitné jeskyni u Křtin, a ani tam jej štěstí neopustilo. Objevil zde bohatou magdalénienskou industrii, vyrobenou dílem z čirého křišťálu. Josef Szombathy byl spíše typem pilného přemítavého badatele než autora objemných knih a matadora mezinárodních kongresů. Jeho práce o výzkumech v moravských jeskyních nejsou ani příliš známé, protože většinou tvořily součást celkové zprávy „Prehistorické komise“ od Ferdinanda von Hochstettera. Světové proslulosti však dosáhla jeho práce o Mladečských jeskyních, publikovaná v časopise *Die Eiszeit* v roce 1925. Lze říci, že je dnes citovanější a aktuálnější než kterákoli z publikací jeho kdysi mnohem věhlasnějších soupeřů (*Szombathy* 1882; 1925).

Třetí výraznou postavou moravské paleolitické archeologie na přelomu 19. a 20. století byl **Anton Rzehak** (1855–1923; obr. 37), rodák z moravských Židlochovic, geolog a archeolog, jenž v letech 1880–1884 pracoval jako asistent A. Makowského na Německé vysoké škole technické v Brně, od roku 1893 zde působil jako docent a od roku 1903 jako profesor mineralogie a geologie. Svou vědeckou dráhu zasvětil zejména výzkumu geologických poměrů na Moravě, především v období terciéru. K tomuto tématu publikoval celkem 72 prací. Od roku 1886 také spravoval po M. Trappovi pravěkou sbírku Zemského muzea v Brně, kterou poprvé systematicky roztřídil. Kromě práce na poli mladších období pravěku (1879 vykopal a o tři roky později definoval tzv. „Mönitzer Gräbertypus“) nedlouho před vypuknutím první světové války publikoval dvě drobné syntézy moravského paleolitu, z nichž druhá je vlastně průvodcem k exkurzi vídeňské antropologické

společnosti po Brně (Rzehak 1912; 1913). Rzehak zde vyhodnotil nález čelisti z jeskyně Švédův stůl (obr. 38), dílem se však věnoval i obecnějším úvahám o nejstarším umění Evropy. Jako první si například povšimnul souvislosti výskytu kamenné rohovcové suroviny v okolí Krumlovského lesa s hustotou pravěkého osídlení, již dával do přímé souvislosti s její těžbou (Oliva 2010, 27).

Obr. 36. Josef Szombathy (1851–1943), zakladatel pravěkého oddělení vídeňského Přírodovědného muzea, které vedl do roku 1922. Vedle významných výzkumů v Rakousku (např. Willendorf), Slovinsku či Čechách prováděl také paleolitické výzkumy v Moravském Krase a v Mladečských jeskyních. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 36. Josef Szombathy (1851–1943), the founder of the prehistory department of the Natural Science Museum in Vienna, which he led until 1922. Apart from important research in Austria (e.g., Willendorf), Slovenia and Bohemia, he carried out Palaeolithic explorations also in Moravian Karst and in the Mladeč Caves. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 37. Anton Rzehak (1855–1923), asistent prof. Makowského na Německé vysoké škole technické v Brně, později zde byl také profesorem. Od roku 1886 rovněž zpravoval archeologickou sbírku Františkova muzea v Brně. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 37. Anton Rzehak (1855–1923), assistant to Professor Makowsky at the German Technical University in Brno, where he was later also professor. Since 1886, he was also the administrator of the archaeology collection of Emperor Francis Museum in Brno. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 38. Netradiční pohled do jeskyně Švédův stůl, kde K. Kubásek v roce 1905 objevil zlomek mandibuly neandertálce. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 38. Unconventional view of Švédův stůl Cave, in which K. Kubásek discovered a fragment of a Neanderthal man's jaw in 1905. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

4. ARCHEOLOGIE MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

4.1. EVROPSKÁ ARCHEOLOGICKÁ TEORIE PRVNÍCH ČTYŘ DESETILETÍ 20. STOLETÍ

4.1.1. DIFUSIONISMUS, MIGRACIONISMUS, KULTURNĚ-HISTORICKÁ ARCHEOLOGIE A NEOEVOLUCIONISMUS (GUSTAF KOSSINNA, VERE GORDON CHILDE)

První výraznou reakcí na paradigma evolucionismu i přílišný příklon archeologie k přírodovědným disciplínám a současně jednu z nevlivnějších teorií v archeologii první poloviny 20. století představují modely, provázané s metodami difusionismu a migracionismu, které ve spojení s nově aktivizovanými nacionálními tendencemi mezi světovými válkami přinesly obrat k „historizaci“ prehistorie. Archeologie se na počátku 20. století a především po první světové válce postupně profesionalizovala, byť je pravdou, že obraz pravěkého vývoje se v prvních desetiletích 20. století rozvíjel spíše kumulativně. Prudce vzrůstal počet výzkumů i odborných shrnujících a přehledových monografií či časopisů, věnovaných pravěku v jednotlivých evropských zemích. Vznikaly encyklopedie poskytující obrovské množství dílčích poznatků: především monumentální *Manuel d'Archéologie* Josepha Décheletta nebo pro naši oblast zvláště důležitý a nejrepresentativnější soupis preliterárních kultur Evropy, Malé Asie a severní Afriky – Ebertův patnáctisvazkový *Reallexikon der Vorgeschichte* 1924–1932, výrazně ovlivněný paleolingvistikou, etnologií i antropologií. Vznikem těchto informačních platforem významně narostla možnost srovnávání rozsáhlého materiálu. Prudce stoupá množství nálezů získaných i velkoplošnými výzkumy (zejména od třicátých let), objevují se nové kultury, diferencují se a upřesňují dosud jen nepřesné poznatky. Z přírodních věd byly přebírány stále nové metody (chemické a petrografické analýzy, studium přírodního prostředí), metody relativní chronologie se neustále zjemňují, avšak absolutní datování stále nebylo možné. Významným mezníkem se stala relativní chronologie Paula Reinecka (1872–1948) z roku 1908 pro dobu bronzovou a železnou, která byla sice sestavena na základě klasické typologie Oscara Montelia, avšak vycházela ze srovnání celých skupin artefaktů z uzavřených hrobových celků (cf. *Kossack* 1992, 81). Vedle artefaktů, jejichž vymezení se stále rozšiřovalo, byla pozornost věnována i jejich prostředí, podmínkám a způsobu uložení i kontextu celých sídlišť. Od počátku 20. století se také na dlouhou dobu stabilizovala základní pojmová výstavba archeologie (doba, perioda, epocha, industrie, styl, kultura...), která tvořila jakousi „minimální teorii“, sjednocující archeology všech orientací.

V rámci obecnějších interpretačních schémat období na počátku 20. století doplnila prehistorie klasické evolucionistické schéma J. Lubbocka o pár let později precizované G. de Mortilletem o další rozměr, který byl dán především narůstajícím počtem nálezů. Podobně jako v etnologii a dalších disciplínách bylo evolucionistické schéma postupně doplňováno a nahrazováno vysvětlováním prostředky **difusionismu a migracionismu**. Čas začal být kombinován prostorem. Archeologie přecházela od předepsaných abstraktních stupňů vývoje (etap, period či stádií) k jednotlivým archeologickým kulturám lokalizovaným v prostoru a čase a prehistorie začala popisovat konkrétní historický proces. Současně se pozornost zaměřila na jednotlivá etnika oproti původnímu „celému lidstvu“, vedle zevšeobecnování byla upřednostňována různorodost. Místo svébytného lineárního vývoje rostl význam kontaktů, migrace či komunikace, což byly koncepty, jež v tehdejší archeologii hrály centrální roli při výkladu kulturních změn. Výraznou inspirací se pro archeologii stalo studium geografických (antropologických) areálů etnologů a antropologů a to především „*Antropogeographie*“ německého geografa Friedricha Ratzela (1844–1904; *Ratzel* 1882–1891; *Kossack* 1992, 82). Tím byly mj. položeny základy kulturnímu relativismu a historickému partikularismu, jež každé kultuře přiznávaly zcela unikátní, autonomní a neopakovatelný vývoj (*Soukup* 2004, 322–323). Metoda antropogeografie sehrála klíčovou roli v procesu vzniku první definice archeologické kultury, založené na pozůstatcích kultury materiální. Na základě neolitické keramiky tak poprvé učinil Friedrich Klopffleisch (1831–1898) již na začátku 80. let 19. století, následovaný svým žákem Alfredem Götzem (1865–1948), jenž

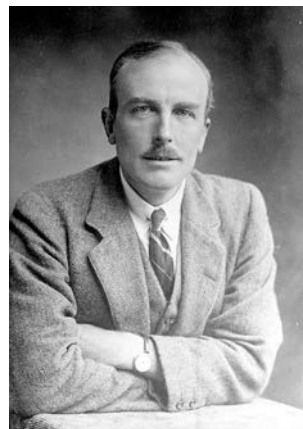
definoval „die Kultur der Bandenkeramik“ a „die Kultur der Thüringer Schnurkeramik“. V Čechách je v porovnání s jinými zeměmi velmi záhy napodobil Lubor Niederle, který v klasickém evolucionistickém díle „*Lidstvo v době předhistorické*“ popsal kulturu neolitickou, bronzovou, mykénskou... (Niederle 1893). Na Moravě archeologické kultury definoval I. L. Červinka (Červinka 1902). Teoreticky však byla otázka „archeologické kultury“ rozpracována až ve 20. letech minulého století anglickými autory, kteří pečlivě sledovali německou odbornou produkci (V. G. Childe, O. G. S. Crawford, M. C. Burkitt; Lech 2000; obr. 39 a 40). Archeologové také v prvních dvou desetiletích 20. století hledali možné nástroje v rozvíjející se sociologii a jazykovědě (mytologie, folkloristika, etnologie, paleolingvistika, pohádkosloví), kde tento proces proběhl s jistým časovým předstihem.

Všechny zmíněné vlivy vedly ke zformulování nových paradigmat difuzionismu a migracionismu. Extrémní difuzionismus vysvětloval všechny významné objevy v prehistorii i historii šířením jen z jednoho centra,¹³ ve své nevyhrocené podobě však posloužil jako platný nástroj k vysvětlení mnoha jevů. Pro migracionismus byly kulturní změny spojené výhradně s příchodem nového etnika. Problematické se však záhy ukázalo stanovení ohnisek a směrů šíření takových etnik (šíření vlivů z Orientu prosazoval O. Montelius,

Obr. 39. Miles Crawford Burkitt (1890–1971), britský geograficky orientovaný archeolog, jeden z předních badatelů v oblasti paleolitu v meziválečném období. Autor vlivných syntéz o paleolitu Starého světa, spolupracovník abbé H. Breuile při studiu francouzského jeskynního paleolitu. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 39. Miles Crawford Burkitt (1890–1971), British geographically oriented archaeologist, one of the leading researchers of the Palaeolithic in the interwar period. The author of influential syntheses on the Palaeolithic of the Old World, collaborator of Abbé H. Breuil in the study of the cave Palaeolithic in France. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 40. Osbert Guy Stanhope Crawford (1886–1957), britský archeolog, jeden ze zakladatelů moderní prehistorie meziválečného období, otec světové letecké archeologie. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 40. Osbert Guy Stanhope Crawford (1886–1957), British archaeologist, one of the founders of modern prehistory of the interwar period, the father of the world's aerial archaeology. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

¹³ Typickým příkladem extrémní formy difuzionismu jsou představitelé tzv. „britské heliolitické školy“, kteří viděli jediné centrum, odkud se šířily zemědělské, architektonické, lékařské, náboženské aj. znalosti výhradně v Egyptě (Grafton Elliot Smith, 1871–1937; obr. 44). Egyptské ohnisko kultury mělo ovlivnit vývoj na celém světě a vytvořit sekundární kulturní ohniska např. v Mezoamerice (megalitické stavby, mumifikace a fenomén královské důstojnosti indiánských kultur v Mexiku a Peru). Tyto názory G. E. Smith syntetizoval v knihách „*In the Beginning: the Origin of Civilization*“ (1928) a „*The Diffusion of Culture*“ (1933), které našly svůj ohlas i u nás díky českému vydání práce (Smith 1938). Tyto názory byly v meziválečném období vlivné i v evropské archeologii – megalitické kultury v západní Evropě měly např. představovat doklady „degenerace“ architektonických znalostí, přinesených sem egyptskými „agenty“ (Childe 1939, 301–302).

S. Miller a V. G. Childe, z Babylonie F. Delitsch, ze Sumeru F. R. S. Raglan, z Egypta vedle extrémních názorů G. E. Smithe také W. H. R. Rivers a W. J. Perry). Migrace se sice podařilo prokázat, ovšem nikoliv jako všeobecný jev. V prehistorii se začíná objevovat kontinuita, změna a dynamika. Migrace se staly rovněž nezbytným nástrojem relativní chronologie, odvozované od nejstarších známých historických dat zaniklých civilizací (Renfrew 1973; 32–40 2009, 26–88; Daniel 1976, 236–251; Malina 1980, 171–184; Soukup 2004, 321–332; Vašíček 2006, 26, 28–31; Trigger 2006, 217–223).

Vůdčími představiteli migracionismu v archeologii byli především ve Francii H. Breuil a v Německu G. Kossinna. Teoreticky vypracovala a zjemnila metody těchto přístupů jak pro etnografii, tak pro archeologii především rakouská (W. Koppers, W. Schmidt, O. Menghin) a německá (F. Graebner, W. Foy) **kulturně historická škola**, inspirovaná zejména dílem etnografa L. Drobenka a dějinami umění opět v první řadě „vídeňské školy“ (F. Wickhoff, A. Riegel, M. Dvořák). Principy kulturně-historického výzkumu (cf. „německá škola v evropské archeologické tradici“; Härke 2000, 15–18) pak vlastně ve středoevropském regionu (Polsku, Československu, Rakousku a Maďarsku) dominovaly po celé meziválečné období a v mnoha případech v pracích archeologů přetrvávají mnohem déle. Silný vliv kulturně-historické archeologie můžeme sledovat i v pracích ukrajinských, běloruských i litevských badatelů (Lech 1998). Není proto divu, že také český archeologický výzkum byl tímto směrem nejvíce ovlivněn – minuciózní metody stylové analýzy v českém prostředí díky svému uměleckohistorickému vzdělání uplatnil například Karel Buchtela. Inspirací pro paleolitický výzkum na Moravě bylo i etnologické badatelské centrum vybudované etnologem, lingvistou a teologem Wilhelmem Smidtem (1868–1954) od roku 1896 v misionářském semináři v Mödlingu, kde vzniklo jedno z nejvýznamnějších evropských středisek evropského etnologického výzkumu – tzv. „škola kulturních okruhů“. Podle této školy se jednotlivé kulturní okruhy, vymezené na základě etnografického materiálu, vytvářely již v pravěku. Inovace v kultuře měly obvykle vzniknout v jednom z takových okruhů a odtud se šířit. Nové kultury vznikaly míšením těchto prvků (cf. například kriticky k teorii pramonoteismu W. Smidta *Wožny* 2004, 321–324). Roku 1906 zde byl založen odborný časopis „*Anthropos*“ a roku 1931 dokonce *Institut Anthropos* s největší etnologickou knihovnou v Evropě (sídlo bylo později přeneseno do Froideville Poise u Fribourgu ve Švýcarsku a nakonec v roce 1962 do Bonnu; *Soukup* 2004, 323–327).

Teorie kulturních okruhů („Kulturkreislehre“) našla svůj odraz i v paleolitické archeologii především zásluhou Oswalda Menghina (1888–1973), který v paleolitu až mezolitu poněkud tendenčně rekonstruoval kulturní okruhy podle technologických (Klingenkulturen, Faustkeilkulturen, Knochenkulturen atd.) a hospodářských hledisek (Schweinezüchterkulturen, Hornviehkulturen, Bauernkulturen, Stadtkulturen; Menghin 1931). Menghin hledal rozšíření kultur a jejich ovlivňování, přičemž aktivní entity tohoto procesu označoval jako „Herrenkulturen“ či „Kriegerkulturen“. Vídeňská historická škola také formulovala základní difusionistické paradigma šíření středoevropského neolitu a eneolitu z původních center z jihovýchodu („jihovýchodovlivologie“, „ex oriente lux“ Oskara Montelia; cf. *Neustupný* 1976, 127; 1991; *Kuna* 2012; *Trigger* 2006, 228–230; *Kossack* 1992, 85–86). „Všemocný“ vliv kultur Blízkého východu však velmi vydatně podpořil ve svých pracích i V. G. Childe. Tím výrazně ovlivnil intelektuální klima své doby v řadě příbuzných humanitních oborů (*Szafrański* 1999). V Německu pak v etnologicko-historickém výzkumu ve 30. letech intenzivně pokračovala trojice významných badatelů: Nilsen Åberg (1888–1957), pokračující v tradici O. Montelia a snažící se o postihnutí chronologických vazeb mezi kulturami na celém kontinentě, Gero von Merhart (1886–1959), proslulý svými výzkumy doby bronzové a Ernst Sprockhoffen (1892–1967), jeden z nejplodnějších evropských prehistoriků (*Harding* 1999; *Kossack* 1992, 89–90).

V USA obdobným způsobem pracovali kulturní antropologové R. H. Lowie a A. L. Kroeber. Postupně byla stanovována kritéria kvantity a kvality vlastností artefaktu a jejich vztahy k prostoru a času a na tomto základě pak zjišťovány jednotlivé kulturní okruhy. Dějiny se přeměnily v přemísťování a převrstvování jednotlivých okruhů. Názorně se posun od tradičních klasifikujících schémat k novému pojetí projevoval na archeologických mapách s vyznačenými a časově určenými archeologickými památkami, doplňovanými distribučními mapami. Na základě toho se pak vypracoval pojem archeologické kultury jako jednotky vymezené svými vlastnostmi a více méně přesně ohraničené v času a prostoru, evoluční schéma se tím „historizovalo“. Další výrazný krok v „historizaci“ archeologie byl učiněn ve snaze interpretovat jednotlivé archeologické jednotky jako etnika a sledovat je retrospektivně hluboko do minulosti – vůdčí silou této

metody v rámci Evropy se stala německá archeologie v čele s **Gustafem Kossinnou (1858–1931)**,¹⁴ který archeologické kultury ztotožnil s etniky a kmeny, a tím je vlastně zpřístupnil pro historickou vědu (Kossinna 1911; Malina 1980, 184–198; Sklenář 1979, 292 – 301; Vašíček 2006, 26, 28–31; Veit 2000; obr. 41).

Gustaf Kossinna vytvořil jedno ze základních paradigmat evropské archeologie podpořené rozvíjející se paleolingvistikou, založené na představě monocentrického migracionismu Indogermánů z oblasti Skandinávie, která se později rozvinula v nechvalně proslulé nordické rasové hypotéze – teorii sídelní archeologie (Siedlungsarchäologie). Již v roce 1895 Kossinna vystoupil s debutujícím referátem o osídlení předhistorických Germánů v Německu, jehož myšlenky rozvíjel v následujících letech (především „*Die Herkunft der Germanen. Zur Methode der Siedlungsarchäologie*“ z roku 1911, „*Die deutsche Vorgeschichte, eine hervorragend nationale Wissenschaft*“ z následujícího roku a dvojdílné „*Ursprung und Verbreitung der Germanen*“ z let 1926 a 1927). Velmi populární se mezi německou inteligencí staly také jeho přehledy německé prehistorie, zejména „*Deutsche Vorgeschichte, eine hervorragend nationale Wissenschaft*“, které mezi lety 1912–1937 vyšly v sedmi vydáních. Kossinna vycházel z předpokladu, že archeologie je schopna vymezit kulturní oblasti, které lze na základě studia tvarů a ornamentiky nádob, forem ozdob a zbraní, náboženských zvyků a fyzické antropologie ztotožnit s konkrétními etnickými a národnostními celky a ty sledovat pomocí retrospektivní metody hluboko do minulosti prakticky až do neolitu a mezolitu (v rámci tohoto přístupu není nijak zohledňováno stu-

Obr. 41. Gustaf Kossinna (1858–1931), převzato od Lech (1998, fig. 7.).

Fig. 41. Gustaf Kossinna (1858–1931), taken over from Lech (1998, fig. 7.).

14 Gustaf Kossinna se narodil v roce 1858 v Tilsitu ve východním Prusku do konzervativní učitelé rodiny. Od roku 1876 studoval klasickou a německou filologii v Göttingenu, Lipsku, Berlíně a Štrasburku. Svoji odbornou kariéru zahájil jako knihovník v Berlíně, kde se rovněž nechal inspirovat prací Oscara Montellia a Otto Tischlera a spřátelil se s prvním držitelem doktorátu prehistorie v Německu Alfredem Götzem (1865–1948). V roce 1896 Kossinna zahájil profesorskou dráhu v oblasti „německých starožitností“ a v r. 1900 byl jmenován profesorem. V těchto letech také hojně cestoval po Evropě – Francii, Švýcarsku, Rakousku, Maďarsku, Rumunsku, ale také Polsku a na území Čech, kde navštívil a studoval četná muzea i soukromé či školní sbírky. Přes svoji profesuru byl však stále nucen pracovat v berlínské knihovně do doby, než bylo zřízeno místo německé archeologie na berlínské univerzitě (1902). Kossinna se stal záhy vůdčím organizátorem německé archeologie, v roce 1909 založil „Deutsche Gesellschaft für Vorgeschichte“, kterou do své smrti vedl. Během této doby založil vlivný orgán – časopis „*Mannus*“ a edici „*Mannus-Bibliotek*“, kde vyšly klíčové Kossinnovy monografie, a jež se staly významným fórem mladé německé prehistorie. Z iniciativy G. Kossinny v roce 1925 vznikl také informační bulletin „*Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit*“, který záhy začal řídit Martin Jahn, jenž jevil trvalý zájem o archeologii českých zemí (Sklenář 1997b). Deziluze po první světové válce způsobila útlum publikační činnosti významného profesora, který ještě přitvrdil v již tak ostrých útocích proti svým kritikům (zejména proti zakladateli „Römisch-Germanische Kommission“ v Mohuči Carlu Schuchhardtovi 1859–1943). V roce 1931 Kossinnu velmi zasáhla smrt jeho dcery Marianne, načež velmi záhy podlehl vleklému zápalu plic (Kossack 1992, 82–84; Leligdowicz 1999; Veit 2000).

dium např. funkce pravěkých předmětů, ekonomiky, přírodního prostředí a společenského zřízení).¹⁵ Kossinna přitom využil chronologii vypracovanou Oscarem Monteliem. V následujících čtyřech deceniích byla tato teorie rozvinuta do extrémních forem. Cílem tendenčních analýz, interpretací a svévolné manipulace s chronologickými závěry byla snaha prokázat kulturní nadřazenost Germánů nad ostatními evropskými etniky a doložit mohutné migrace germánských etnik, jež ovládaly dalekosáhlé prostory (Kossinna přikládal difuzi myšlenek a znalostí v rámci kulturní změny jen velmi okrajovou roli). Bylo již řečeno, že Kossinna propracoval svoji metodu natolik důkladně, že ji bylo možné aplikovat až do období mezolitu. Pro tuto periodu se mu poměrně úspěšně podařilo definovat celou mozaiku kultur (Kulturen, Kultur-Gruppen), dokonce se v rámci tehdy velmi populárního hledání pravlasti Indoevropanů pokusil o její identifikaci s oblastí lidu mezolitické kultury maglemosianu v severním Německu. Zajímavé jsou také Kossinnovy úvahy o distribuci surovin štěpané kamenné industrie, především tehdy známého polského silicitu „pasiastego“, nazývaného též „galycijský“. Kossinna proužkovanou variantu suroviny ztotožňoval s volyňskými zdroji na západní Ukrajině (o jeho původu ve Świętokrzyskich horách nebylo v této době nic známo, ložiska v oblasti Krzemionek odkryl až v roce 1922 S. Krukowski; cf. *Lech* 1992b) a považoval ji za jeden z dokladů potvrzující expanzi Indogermánů ze Skandinávie do oblasti Visly (kultury nálevkovitých pohárů a kulovitých amfor; *Kossinna* 1917, 143).

V kulturně-politickém smyslu zneužili Kossinnovu sídelní archeologii zejména nacionální socialisté, kteří se chopili moci v Německu v roce 1933, dva roky po jeho smrti. Stalo se tak zejména v rámci široce pojaté a bohatě politicky i finančně podporované Deutsches Ahnenerbe – Studiengesellschaft für Geistesurgeschichte, organizaci zaměřené na výzkum „starobylého duchovního odkazu“ germánských či árijských předků a založené říšským vůdcem SS Heinrichem Himmlerem dne 1. července roku 1935. Prezidentem Ahnenerbe (takto zkráceně byla společnost označovaná od roku 1937) se stal orientalista Walter Wüst (1901–1993). Ahnenerbe rovněž vydávala vlastní časopis „*Germanen-Erbe*“. Přední členové (např. H. Reinert, Th. Wiegand, K. M. Wiligut, z prehistoriků např. H. Wirth či F. Altheim) odpovídajícím způsobem transformovali i Kossinnou založený *Reichsbund für deutsche Vorgeschichte* (*Arnold* 1990; 1998; *Arnold-Hassmann* 1995; *Kater* 1974; *Kossack* 1992, 93–96; *Leligdowicz* 1999, 186–191; *Szezepański* 2014). Německá archeologie ve službách nacistického hnutí prosazovala v zásadě tři základní teze: 1) severní Evropa představovala původní pravlast nordické rasy, která sehrála prvořadou úlohu při zrodu západní civilizace; 2) německý národ reprezentuje výhonek autochtonní germánské (nordické) populace, která sídlí v etnických hranicích „Velkého Německa“ nepřetržitě od neolitu nebo dokonce od paleolitu; 3) středomořské antické civilizace jsou odvozené a nepůvodní, přetrvávaly pouze díky občasným expanzím nordického rasového prvku ze severu k jihu (*Arnold* 2006; *Budil* 2012). Dodejme, že i sám G. Kossinna, doslova šokovaný vývojem po první světové válce (kde zahynula řada jeho nadějných studentů), vypracoval studii ospravedlňující právo Němců na země osídlené jimi v prehistorii ve východních oblastech (Východní Germáni v oblasti Gdaňska měli žít již ve starší době bronzové), adresovanou především mírové konferenci ve Versailles. Tato práce pak byla zneužita i za druhé světové války, kdy v dobách Třetí říše vrcholil zájem o Kossinnovy knihy, jež v této době dosáhly takového množství vydání, jakými se nemohl pochlubit žádný jiný archeolog. Kossinna do obrazu starých Germánů implantoval řadu rasisticky, antropologicky i filozoficky orientovaných myšlenek (kranologie, duchovní nadvláda nordické rasy, neblahý vliv mísení krve na rozvoj kultury, inspirace pracemi A. Gobineau o nerovnosti ras apod.; *Kossinna* 1919; 1943; *Haßmann* 2000; *Grünert* 2002; *Leligdowicz* 1999, 181–182; *Szezepański* 2014).

Ahnenerbe pořádala četné archeologické výzkumy (např. Franz Altheim na Předním východě) a zahraniční expedice, z nichž patrně největší proslulosti dosáhla výprava E. Schäfera, B. Begera a K. Wienerta do Tibetu v letech 1938–1939. Archeologové v rámci této ideologické a propagandistické organizace prováděli mnohdy velmi kvalitní archeologické vykopávky, které se vedle lokalit typu vikingské Haithabu či neolitických

15 Je zajímavé, jak upozornil již Karel *Sklenář* (1981; 1983b, 91), že průkopníkem této retrospektivní metody hledání etnicity archeologických pramenů byl Jan Erazim *Vocel* (1803–1871), který ovšem archeologické nálezy ztotožňoval se slovanským etnikem.

nalezišť Köln-Lindenthal, Buchau aj. dotkly rovněž paleolitických sídlišť. Před druhou světovou válkou to byly jeskyně Weinberg (Altmühltal, vedené A. Bohmersem, který za okupace Československa vedl výzkumy v Dolních Věstonicích), lovecké sídliště Stellmoor u Hamburku (vedené A. Rustem) a další.

Metody sídelní archeologie byly ovšem přijímány také rezervovaně a to již v meziválečném období např. v Berlíně Carlem von Schuchhardtem (*Vorgeschichte von Deutschland*, 1928), Paulem Reineckem, ve Vídni Moritzem Hoernesem nebo polskými archeology Erazmem Majewskim (1858–1922) či Leonem Kozłowskim (1892–1944; *Kozłowski-Lech* 1996; *Lech* 1998, 30–31; *Sklenář* 1983b, 161). V české odborné archeologické obci byly Kossinnovy práce přijímány vždy se značnou obezřetností až ostrou kritikou, která se objevovala v četných recenzích na stránkách *Památek archeologických* či *Obzoru praehistorickém* (cf. např. recenze Albína Stockého 1923b, jenž uzavírá svou kritiku Kossinnových „*Die Indogemanen*“ velmi ostrým prohlášením, že tak zjevné omyly mohou být vysvětleny snad jen již projevujícími se „známkami senilní honby za originalitou“; Kossinnův nekrolog viz. *Stocký* 1931a). Také Česká akademie věd se v polovině 30. let oficiálně postavila proti rasovým teoriím, již důrazně v práci o rovnosti všech evropských ras popřel kolektiv českých profesorů, mezi nimi např. L. Niederle, J. Matiegka aj. (*Weigner* 1934). Kritickému rozboru ovšem přístup Kossinny a jeho školy podrobil až v roce 1941 E. Wahle (1941), jenž prokázal, že jedna kultura může halit různé etnické celky nebo jejich zárodky, změna etnika pak přirozeně nemusí vyvolat vznik nové kultury, a naopak nová kultura nemusí znamenat nové etnikum. S jistým zpožděním se určování etnicity prosadilo také v rámci teorie „slovanské kulturní jednoty“ (*Eisner* 1961), spojované zejména s tzv. poznaňskou archeologickou školou v čele s Józefem Kostrzewskim (1885–1969; obr. 42). Ten byl před první světovou válkou Kossinnovým studentem na berlínské univerzitě a později se snažil ztotožnit lužickou kulturu střední doby bronzové s Praslovany, v přímé opozici k německým historikům, kteří tuto kulturu pro změnu ztotožňovali s Illyry (*Pleiner – Rybová* 1978, 503; *Lech* 1998, 97–105; *Sommer* 2004). Přísným kritikem Kossinny byl rovněž jeho vrstevník W. Demetrykiewicz (1859–1937). Polští archeologové totiž přijali teze českých archeologů z počátku 20. století o praslovanském rázu lužické kultury (především teze Lubora Niederla z 20. let, na Moravě např. I. L. Červinka; cf. *Podborský* 2004; *Lech* 1998, 43, 97). Následně tuto tezi velmi intenzivně rozvíjeli především v souvislosti s velkorysími odkryvy v Biskupině, zahájenými v roce 1933 a vedenými J. Kostrzewskim a později Z. Rajewskim, které sloužily k mohutné předválečné protiněmecké propagandě i rodící se marxistické archeologii po druhé světové válce (*Lech* 1998, 105–110; *Piotrowska* 1998; 2004; 2008). Kossinnův přístup kombinoval metodu empirického racionalismu s neoromantickou iracionální nacionálně laděnou obrazností. Pozitivním přínosem Kossinnovy školy naopak bylo propracování nových kartografických metod v archeologii, zohledňujících kulturní dynamiku, kontinuitu a migrace (*Neustupný* 1976, 126–127; *Malina* 1980, 184–192; *Trigger* 2006, 235–240). Studium vlivu „německé archeologické školy“ v meziválečném období v celé střední Evropě i konkrétního vztahu Kossinna – Kostrzewski nadále může otevírat řadu nových otázek (cf. např. *Rączkowski* 2012).

Zcela odlišný a šťastnější přístup zvolili ve 20. letech minulého století archeologové ve Velké Británii, vedeni především geograficky zaměřenými badateli S. Cassonem, J. L. Myresem, H. Peakem, C. Foxem,

Obr. 42. Józef Kostrzewski (1885–1969), žák a pozdější odpůrce Gustafa Kossinny, zakladatel poznaňské archeologické školy. Foto Muzeum Archeologiczne w Warszawie.

Fig. 42. Józef Kostrzewski (1885–1969), a student and later an opponent of Gustaf Kossinna, the founder of Poznań school of archaeology. Photo: Muzeum Archeologiczne w Warszawie.

O. G. S. Crawfordem a pro paleolit určujícím M. C. *Burkittem* (1921). Pro evropskou archeologii obecně se ovšem od poloviny 20. let stal jistě nejvlivnější osobností **Vere Gordon Childe** (1892–1957; obr. 43),¹⁶ jehož práce v průběhu let prošly bohatým teoretickým vývojem od kritického difusionismu přes marxismus k neoevolucionismu a bez jejichž znalosti nelze pochopit rozvoj archeologického poznání v první polovině

Obr. 43. Vere Gordon Childe (1892–1957) na snímku s Karlem Absolonem při návštěvě Československa a Moravského zemského muzea v roce 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 43. Vere Gordon Childe (1892–1957) photographed with Karel Absolon during his visit to Czechoslovakia and to the Moravian Museum in 1932.

Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

16 Vere Gordon Childe se narodil 14. 5. 1892 v australském Sydney do rodiny konzervativní anglikánské církve (výrazný vliv autoritativního otce – probošta anglikánského kostela v Sydney, jenž svého syna nechtěně směřoval k ateismu a levičáctví). Na místní univerzitě vystudoval klasickou filologii, filozofii, matematiku a geologii a současně si našel cestu k socialistické politice, studoval spisy Hegela, Marxe i Engelse. V rámci svého studia se zaměřil na studium ranných jazyků, původ indoevropské jazykové skupiny a tím i ke spisům G. Kossinny. Childe posléze odešel studovat do Oxfordu (1914–1916). Zde jej vyučovali mj. sir A. Evans a J. L. Myres, kteří obrátili jeho pozornost na výzkumy Předního východu, Středomoří, Egypta a především na keramiku, jako na hlavní zdroj archeologických informací. V roce 1917 se z důvodu svých pacifistických postojů vrátil zpět do Austrálie, kde byl politicky aktivní (v letech 1919–1921 zastával funkci tajemníka ministerského předsedy Nového Jižního Walesu). Z politického života však přichází deziluze a v roce 1921 se navrácí ke studiu archeologie, evropských jazyků a především bohatého archeologického materiálu při svých cestách po evropských muzeích a nalezištích. V letech 1925–1927 pracoval jako knihovník v Royal Anthropological Institut a následně až do roku 1946 vedl katedru prehistorické archeologie na univerzitě v Edinburgu (v té době prováděl výzkumy ve Skotsku, z nichž největší proběhl na neolitické osadě Skara Brae). Profesuru získal až v roce 1946 na katedře prehistorické archeologie v Londýně (Edinburg musel opustit z politických důvodů), kde pak působil až do roku 1956 jako její vedoucí. V této době se stal hlavním představitelem marxistické archeologie ve Velké Británii i na celém Západě. Po jeho odchodu do důchodu se u něj prohloubily stavy deprese, následované dobrovolným odchodem zpět do Austrálie, kde dne 19. 11. 1957 ukončil život sebevraždou. Své poznatky Childe publikoval v zásadních syntézách 20. let: „*The Dawn of European Civilization*“ (1925) a „*The Danube in Prehistory*“ (1929, vycházející mj. z intenzivní spolupráce na výzkumu maďarského tellu Tószeg; Makkay 1999; Trigger 2006, 241–242). K tematice původu Indoevropanů se v roce 1926 vrátil v díle *The Aryans. A Study of Indo-European Origins*, které je nejvýrazněji ovlivněno teorií německé školy hledající nordickou rasu na severu Evropy (Childe naopak původ Indoevropanů hledal v oblasti jihoruských stepí). V pozdějších letech Childe své etnické interpretace jednoznačně opustil a k možnosti výpovědi archeologických pramenů ve vztahu k etnicitě byl velmi skeptický. V 50. letech 20. stol. však ještě naznačil možnost ztotožnění původu Indoevropanů s lidem popelnicových kultur (Harding 1999). Přijetí morganovsko-engelsovské terminologie ve 30. letech a příklon k historickému materialismu a marxistické archeologii v SSSR, který navštívil poprvé v roce 1926, poté v letech 1935, 1945, 1953 a 1956, vyvrcholil ve velmi populárním esejí *Man Makes Himself* (1936, česky Childe 1949). V době světového válečného konfliktu, který Childe vnímal velmi kriticky a účastně, publikoval patrně svoji nejpopulárnější knihu *What Happened in History* (1942; první vydání v počtu 300 tisíc výtisků bylo brzy rozzebráno; česky Childe 1966). Childe zde navazuje na svou marxistickou orientaci a v jeho interpretacích se do ní promítá i kritický postoj k celosvětovému kulturnímu a politickému vývoji (*Jastrzębowska* 1999). Blízký vztah Childe k sovětské archeologii (vč. znalosti ruštiny), jeho opakovaný zájem a kontakty se středoevropskými archeology přispěl zejména v poválečném období k jeho značné oblibě a „akceptaci“ u českých archeologů i historiků (*Böhm* 1949; 1958; *Filip* 1966; *Lech* 1999b; 1999c; *Podborský* 1999; *Blombergowa* 2004). Paradoxem pak bylo ambivalentní přijetí Childových prací v Sovětském svazu, kde byl obviněn z buržoazních tendencí (difusionismus). Childovu fascinaci SSSR z počátků třicátých let vystřídal brzké vystřízlivění a značně kritický postoj k sovětské archeologii i celému politickému systému vrcholící především po událostech krvavě potlačené revoluce v Maďarsku v roce 1956 (*Blombergowa* 2004; *Lech* 1999a, 41–48; 1999b; *Makkay* 1999).

20. století (Lech 1992a; Lech – Stepiński 1999; Trigger 1980). Ve svých dvou prvních zásadních monografiích (Childe 1925; 1929) předložil revoluční syntézu Kossinnovské školy (Kossinnu Childe uznával a považoval za nejvýznamnějšího z německých prehistoriků) oproštěnou od extrémních etnických hledisek. Childe z perspektivy Australana byl velmi dalek toho, aby za pomoci archeologie pátral po nejstarších dějinách jednotlivých národů, jak bylo typické pro všechny evropské země. Přednost v etnickém určení navíc kladl výhradně jazyku, nikoli fyzickým antropologickým kritériím nebo konkrétním archeologickým typům nálezů – materiální kulturu vnímal jako adaptační mechanismus a často při tom užíval biologické terminologie. Současně Childe zastával myšlenku, že jazyková jednotka nemůže automaticky představovat jednotu rasovou (Childe 1926; 1935). Svoji metodu následně zkombinoval s difuzionistickou chronologií O. Montelia (Renfrew 1973, 40).

Při konstruování svých modelů se nechal inspirovat umírněnou aplikací sídelní archeologie Leona Kozłowského (1892–1944, Polsko Childe navštívil v roce 1923 a o tři roky později; Lech 1998, 49–51; Lech-Piotrowska 2009, 193–195), ale rovněž Jaroslavem Palliardim (Childe 1923). Současně s tím Childe převzal základní Monteliovu myšlenku o šíření technologických znalostí difúzí z původního centra na Středním východě. Childe také vytvořil vlastní (poněkud stručnou) definici archeologické kultury „*certain type of remains – pots, implements, ornaments, burial rites, house forms – constantly recurring together*“ (Childe 1929, V–VI). Childe tuto definici publikoval až po svých cestách po Evropě, kde již byl termínem „archeologické kultury“ běžnou součástí vědeckého diskurzu. Childe tím na dlouhou dobu a výrazným způsobem ovlivnil evropskou archeologii. Není přitom vyloučeno, že se nechal inspirovat svým přítelem Leonem Kozłowskim, který téma archeologické kultury stejným způsobem rozpracoval o několik let dříve (Lech 2000). Na rozdíl např. od Kossinny je u obou autorů důležitý výrazný distanc od ztotožňování archeologické kultury s etniky. Childe předpokládal, že prvky typu lokální výroby keramiky, ornamentiky a pohřebního ritu odráží místní etnické kategorie a tradici velmi odolnou změně. Oproti tomu některé technologické znalosti (určité typy nástrojů a zbraní) se šíří od skupiny ke skupině difúzí – kopírováním znalostí a technologií a umožňují tak relativní chronologická srovnání na velké vzdálenosti. V případě neolitizace Gordon Childe zavedl pojem „substrátové“ teorie, předpokládající příchod neolitických zemědělců do střední a severní Evropy z oblasti Předního východu (tzv. „úrodného půlměsíce“), kde se setkávali s mezolitickým obyvatelstvem, s kterým postupně splynuli. Touto klíčovou myšlenkou, podporovanou i českými badateli (Stocký 1927), se rovněž postavil do jasné opozice proti názoru německých badatelů, hledajících původnost evropských kultur u „nordických kmenů“ již v epipaleolitu.

Childe především ve svých zásadních syntézách z 20. let (*The Dawn of European Civilization – 1925; The Aryans. A Study of Indo-European Origins – 1926; The Danube in Prehistory – 1929*) vytvořil velmi originální a vůbec první empirickou syntézu evropského pravěku (ovšem vyjma paleolitu) složenou z mozaiky jednotlivých kultur, které na základě stratigrafie a seriace synchronizoval. Jeho práce tím poprvé pro archeology západní Evropy „objevila“ archeologii severně od Alp. Stalo se tak v době, kdy značné popularity dosahovala extrémní heliocentrická škola G. E. Smithe (obr. 44) a J. Perryho z 20. let, která oslnila veřejnost zejména po objevu Tutanchamonovy hrobky v roce 1922 a nepřímo zapříčinila i vznik univerzálního evropského dekorativního stylu *art déco*.

Obr. 44. Sir Grafton Elliot Smith (1871–1937), australsko-britský anatom a archeolog, tvůrce extrémní formy difuzionistické teorie tzv. „britské heliocentrické školy“, která předpokládala šíření veškerých civilizačních znalostí z jediného egyptského centra. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 44. Sir Grafton Elliot Smith (1871–1937), an Australian-British anatomist and archaeologist, the author of the extreme form of the diffusion theory of the so-called “British Heliocentric School”, which presumed that all civilisation knowledge spread from a single centre in Egypt. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

S pomocí tohoto vědeckého přístupu Childe dosáhl zasazení do této doby jen velmi nejasně chronologicky zařazených kultur do konkrétnějšího historického rámce. Díky srovnávací metodě napojil středoevropské a východoevropské kultury na historickou dataci a chronologii nejstarších civilizací ve Středomoří a Malé Asii (např. balkánská kultura Vinča I byla vůbec poprvé časově synchronizována s Trójou II, podobně Stonehenge datoval do časně doby bronzové 1.400 let př. n. l. odvozeně od mykénské civilizace atd.; *Renfrew* 1973, 43–52).

Childova periodizační tabulka se stala určující pomůckou relativní chronologie celých regionů a archeologové ji hojně užívali až do poloviny 20. století, resp. do objevu absolutní radiokarbonové datace (cf. rozsáhlou recenzi A. *Stockého* 1927), v základních principech je však platná dodnes. V. G. Childe se zaměřil především na podrobné dělení neolitu a stal se současně tvůrcem konceptu neolitické a městské revoluce. Především ve 40. letech se nechal inspirovat marxismem. Oproti svým současníkům ovšem kromě ekonomických aspektů zohledňoval také etnologické poznatky a využíval je k rekonstrukci ekonomické, sociální a politické organizace jednotlivých kultur, přičemž za hlavní příčinu změny považoval difusi a migraci. Díky osobitému skloubení difusionistických teorií a hledání analogií mezi biologickou a kulturní evolucí Childe dospěl rovněž k závěru, že v lidské společnosti změny odpovídají: biologické variabilitě – kulturní inovace; genetické dědičnosti – sociální učení; přírodní adaptaci a selekci – adaptace a kulturní selekce. Společnost pojímal jako zákonitý proces, ve kterém je možné určit jednotlivé kulturní stupně. Vycházel s klasického morganovského evolucionistického schématu: divoštví – barbarství – civilizace (vznik měst, písma, obchodu, soukromého vlastnictví; *Childe* 1966).

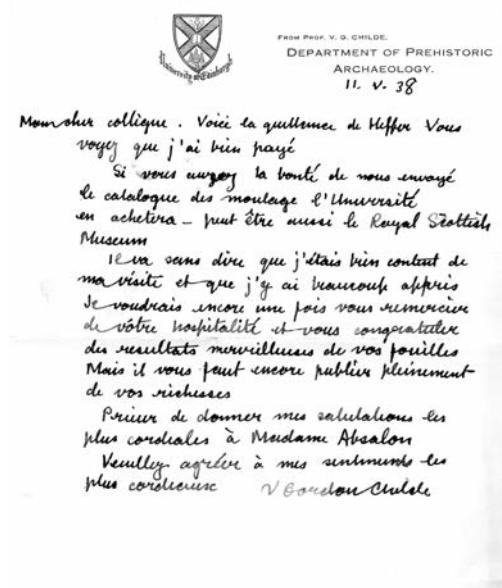
Právě aspekt „víry v pokrok“, jenž lze vysledovat v jeho díle, jej řadí mezi přední představitele a zakladatele **neoevolucionismu**, kterému později ve 40. letech dal konečnou podobu americký kulturní antropolog Leslie Alvin White (1900–1975; cf. *Mamzer* 1999). Ten se podobně jako V. G. Childe seznamoval se spisy Marxe a Engelse, několikrát také navštívil SSSR, kde se setkal s řadou sovětských archeologů (*Blombergova* 2004, 305–316; *Soukup* 2004, 469–479; *Lech* 1999b; *Malina* 1980 223–224; *Trigger* 2006, 344–353). Childovo studium pravěké ekonomie a multilineární evoluce významných změn v pravěké společnosti se promítlo především v jeho čtyřech klíčových dílech: *The Most Ancient East* (1928), *The Bronze Age* (1930), *New Light on the Most Ancient East* (1934) a pro náš region zvláště důležitý *The Danube in Prehistory* (1929), v nichž rozebírá problematiku neolitizace (tři světová centra šíření neolitu z povodí Nilu; Tigridu a Eufratu; resp. Indu), původu metalurgie (s centry v Egyptě, Středním východě, Karpatské kotlině a Španělsku) a ranné urbanizace. Z našeho pohledu stojí za povšimnutí, že si podobně jako Kossinna všiml distribuce kamenné industrie. Zejména prestižní surovinu typu „Grand Pressigny“ považoval za alternativu obchodního ekvivalentu skupin metalurgů, prospektorů a obchodníků kultury zvoncovitých pohárů, kteří kromě znalosti těžby rud přinesli i znalost prospekce kamenných surovin (*Childe* 1925, 276; *Lech* 1992a, 138–139). Inspirace marxistickou archeologií se projevila nejvýrazněji v jeho prvním bestselleru „*Man makes Himself*“ (v němž také poprvé uceleně formuloval koncept neolitické a urbanistické revoluce), po únorovém převratu přeloženém také do češtiny (*Childe* 1949). Stopy marxistického učení nese rovněž populární kniha „*What Happened in History*“ z roku 1942 (česky *Childe* 1966) a také další díla ze čtyřicátých let (*Childe* 1944; 1946; cf. *Lech* 1999b). V. G. Childe se výraznou měrou zasloužil také o popularizaci archeologie a díky svým bohatým osobním vazbám na evropské archeology se stal jedním z nejcitovanějších autorů období od 20. do 50. let 20. stol a jeho ideje zakořenily hluboko do obecného povědomí společnosti. Přestože byly spesány již ve 20. letech minulého století, patří díla „*The Dawn*“ a „*The Danube*“ k Childeovým nejčastěji citovaným dílům v anglosaské literatuře druhé poloviny 20. století, jež zásadním způsobem ovlivnily vnímání pravěku ve střední Evropě západoevropskými prehistoriky (*Barford* 1999; *Lech – Stepniowski* 1999).

Moravu Childe navštívil již v roce 1927 a studoval zde jak neolitické (Palliardiho sbírku a Vildomcovy nálezy moravské malované keramiky v Boskovštejně) tak i paleolitické nálezy a kromě Karla Absolona navázal pevné a přátelské kontakty s A. Stockým (1876–1934), I. L. Červinkou (1869–1952), J. Böhmem (1901–1962) a J. Filipem (*Böhm* 1958; *Podborský* 1999). Albin Stocký také jako jeden z mála našich odborníků seznamoval české čtenáře s Childovým dílem, jež hodnotil ve svých obsáhlých recenzích, publikovných v *Obzoru prae-historickém* (*Stocký* 1923a; 1927), velmi kladně hodnotil především syntézu *The Dawn of European Civilisa-*

tion. S Childovými pracemi se čeští badatelé mohli obeznámit také v česky psaných recenzích časopisu *Antiquity*, ve stejném periodiku vycházely rovněž komentáře k některým jeho studiím, např. k „Dunajskému průchodu a počátkům civilizace“ nebo „Lužické kultuře“ (*Halmová* 1928–1930). I přes takto pozitivní recepci se vliv Childova díla na domácí, resp. středoevropskou archeologii, kde převládaly výrazné vlivy německé archeologické školy, nejeví zdaleka tak výrazný jako tomu bylo na západě (*Barford* 1999). České, moravské a slovenské naleziště pak navštívil ještě v roce 1953 v době archeologického kongresu konaného v Praze. I přes udržování kontaktů s badateli zaměřenými na paleolit byla právě tato část archeologie Childem ovlivněna zdaleka nejméně, neboť paleolitu se Childeovy teoretické práce dotýkají jen okrajově (v době svého působení v Edinburgu přednášel o paleolitu M. C. Burkitt; *Barford* 1999, 280) a většina badatelů rozvíjela spíše tradiční kulturně-typologickou metodu O. Montelia.

Za druhé světové války Childe ve své korespondenci s Karlem Absolonem projevil účast s osudem českého národa po mnichovských událostech a po válce se vyjadřoval souhlasně o arestaci Oswalda Menghina, jehož nacistické pojetí podrobil ostré kritice (*Oliva – Kostrhun* 2008; cf. *Böhm* 1958, 591; obr. 45). K nacionálnímu socialismu a jeho propagandistickému zneužívání archeologie se Childe postavil odmítavě již v průběhu 30. let, když německé kolegy (s kterými udržoval úzké a dlouhodobé vazby) varoval různými intervencemi (*Childe* 1933; *Leligdowicz* 1999, 209–215). V 50. letech se pak se stejnou rozhodností postavil i proti politickým čistkám a diktatuře v SSSR. Kromě mnoha veřejných vystoupení zaslal známý otevřený dopis sovětským archeologům (*Childe* 1979).

Po první světové válce kulturně-historický směr v teorii archeologie (zejména v Británii a Francii) zcela převládl a nahradil tak evolucionismus. V. G. Childe představoval sice přední osobnost archeologie první poloviny 20. stol., nebyl však zdaleka jediný. Ve Francii stejným směrem vykročil Joseph Déchelette (1862–1914), který se zabýval podrobnou periodizací galo-římského období, v níž důležitou roli hrály také Čechy, kde studoval materiály ze Stradonic. V roce 1906 přeložil Píčovu monografii o této lokalitě do francouzštiny (*Píč* 1906) a nálezy ze Stradonic, které srovnával se svými výzkumy v Bibracte, rovněž používal ve svých periodizačních schématech. Předčasná smrt na bojišti počátkem první světové války však tuto spolupráci ukončila.

Obr. 45. Rukopis V. G. Childea – dopis adresovaný Karlu Absolonovi z 2. 5. 1938. V Childově korespondenci psané Karlu Absolonovi francouzsky, německy i anglicky se mimo poděkování za zaslání kopie moravského paleolitického umění objevují například také kritiky práce Oswalda Menghina, v nichž sledoval jasně nacistické tendence. Později také Childe Absolonovi vyjadřoval účast nad událostmi spojenými s mnichovskou dohodou a připojil kritiku Chamberlainovy vlády.

Fig. 45. Manuscript by V. G. Childe – a letter addressed to Karel Absolon from 2 May 1938. Childe's correspondence with Karel Absolon, written in French, German and English, includes i.a. thanks for the sent copies of Moravian Palaeolithic art, but also criticism of the work of Oswald Menghin, in which he followed clear Nazi tendencies. Childe also later expressed his sympathies for the events connected with the Munich Agreement, adding criticism of the Chamberlain government.

4.1.2. ARCHEOLOGIE V SOVĚTSKÉM SVAZU VE 20.–30. LETECH 20. STOLETÍ

Vedle vědecké tradice německy mluvících zemí, „kulturně-historické školy“ a anglosaské tradice reprezentované především V. G. Childem vznikalo na opačné straně evropského kontinentu nuceně izolované třetí výzkumné centrum v Sovětském svazu. Situace v **sovětské archeologii** byla především kvůli politickému vývoji v zemi mnohem složitější. Výzkum v Sovětském svazu byl od roku 1919 centralizován v rámci nově zřízené Státní akademie pro studium materiální kultury v Petrohradě (GAIMK) a dvou univerzitních ústavů v Petrohradě a v Moskvě založených D. N. Anučinem a F. K. Volkovem, kteří směřovali výzkum paleoetnologicky. Kombinaci studia archeologických a etnografických dat jednotlivých regionů rozvíjeli zejména v Petrohradském centru B. S. Žukov, P. P. Jefimenko, A. A. Miller a S. I. Rudenko. Tradiční pozitivistickou linii bádání inspirovanou také difusionismem a Monteliovskou archeologií dále rozvíjel moskevský badatel V. Gorodcov se svými žáky (A. V. Arcichovskij), kteří později ve výzkumu pravěkých socioekonomických struktur začali mnohem důsledněji uplatňovat marxistickou ideologii. Tento přístup byl v pochopitelném protikladu k antropologizujícímu pojetí petrohradské paleoetnologické školy. K prohloubení a radikalizaci sporů došlo po Leninově smrti (1924), kdy k moci nastoupil J. V. Stalin, který na přelomu 20. a 30. let zahájil čistky zaměřené proti sovětské inteligenci. Extrémní výklad marxismu (narozdíl od původních představ Marxe a Engelse byl popírán multilineární evolucionismus) se později stal jedinou uznávanou společenskovědní teorií, což vedlo mimo jiné k přerušení kontaktů se zahraničními badateli. Od roku 1929 dochází k důsledné centralizaci výzkumu pod vedením mladé generace z GAIMK v čele s V. I. Ravdonikasem (1894–1979) a dalšími badateli (N. Bernštam, J. J. Kričevskij, B. L. Bogajevskij, S. N. Bykovskij, P. P. Jefimenko, A. V. Šmidt, A. P. Kruglov, G. P. Podgajeckij, P. N. Treťjakov).

Nástup nových badatelů byl spojen s ostrou kritikou předešlé generace archeologů. Nová vlna odmítla Monteliovu typologickou metodu, již nazývala „artefaktologií“ a podle názoru extrémních marxistů reprezentovala buržoazní tendence ve vědě a ignorovala sociální a politické konsekvence archeologických dat. Stejně rozhodného odmítnutí se dočkal difusionismus, který měl údajně popírat lidskou kreativitu či paleoetnologický výzkum, jenž pro nové badatele představoval revizionistické a nekomunistické tendence. Ústředním publikačním orgánem se stala *Sovetskaja Archeologija*. Mladá sovětská archeologická škola posléze přišla s novou teorií stadiálnosti, postavenou na východiscích dialektického a historického materialismu, který se ve svých sociologických interpretacích inspiroval především evolucionistickým studiem L. H. Morgana (*Ancient Society* z roku 1877). Dalším zdrojem inspirace byly gradualistické teorie lingvisty N. J. Marra (1865–1934), jenž soudil, že změny v jazyce odrážejí změny v socioekonomické organizaci společnosti. Později se stal předním administrativním kontrolorem archeologického výzkumu v GAIMK. Nastolený „marismus“ zcela odmítal západoevropskou archeologii jako buržoazní, odmítl systém třech epoch, typologickou metodu, pojetí archeologické kultury, migraci i difusi. Vývoj a změna kultury byly nejdříve vysvětlovány „výbušnými transformacemi“ (M. I. Rostovcev). Posléze se sovětská archeologie upnula na v zásadě evolucionistické principy „dialektických skoků“, které měly pozvedávat strukturu kultury vždy na vyšší úroveň, pohyb směrem k dokonalejším strukturám měl údajně probíhat po spirále. Řadu transformací vystřídal progresivní vývoj po stadiích – tzv. sériích „seriálních transformací“, přičemž „nadvstavbové“ prvky přicházejí opožděně ve vztahu k „základně“. Každá změna v kultuře byla vnímána jako skok – tedy jinými slovy coby revoluční přeměna. Odtud vedla již přímá cesta k vyhledávání možností jak spojit kultury vymezené trhlinami se sociálně ekonomickými formacemi nebo jejich etapami a trhliny či změny v mladších obdobích s revolucemi.

Takové sociologické zjednodušení (odporující dokladům faktického materiálu) vedlo k úplnému odmítnutí migrací a vlivů i ignorování reálných genetických sekvencí. Přijímány byly pouze vertikální posloupnosti, které byly pokládány za autochtonní. Přičemž právě zde můžeme sledovat patrné lokální nacionální etnogenetické tendence vyhovující jednotlivým etnickým skupinám v rámci Sovětského svazu. Etnologizující tendence zasáhly i do výzkumu paleolitu, kdy byly např. variety mousterských industrií z Kavkazu vysvětlovány etnickými nebo spíše funkčními rozdíly industrií. Příčina všech změn byla shledávána zcela jednoznačně v holém a přímočarém ekonomickém determinismu. Ve 30. a 40. letech minulého století bylo studium archeologických pramenů zcela podřízeno sociologickému odhalování zákonitostí v rámci historie, zvláště zá-

konitostí ve sféře materiální výroby. Tím se archeologie v Sovětském svazu stala pouhou historií materiální kultury, bez možnosti uplatnění jiných soudobých antropologických teorií. Tento přístup vedl ke krizi i k ojedinelé ostré kritice ze zahraničí, v níž dominoval opět V. G. Childe. Je přitom paradoxní, že samotný Childe – považovaný ve Velké Británii za nejmarxističtějšího z prehistoriků – byl v SSSR odmítán kvůli svým buržoazním tendencím (neopustil kulturně-historické definice kultur, prosazoval difusionismus) a v lepším případě byl považován za „učně“ sovětských archeologů. Childeův „otevřený“, intelektuální a nedogmatický marxismus byl považován za nedostatečný. K tomuto postoji jistě přispěly i Childeovy veřejná odsouzení sovětského totalitarismu, o němž začal mluvit po své návštěvě SSSR v roce 1935 (Lech 1999b; cf. dopis V. G. Childa sovětským archeologům; *Blombergowa* 2004). Vše nakonec vedlo k pádu takto koncipované archeologie, který byl však opět podmíněn politickými změnami a „destalinizací“ po diktátorově smrti v roce 1953 (*Malina* 1980; *Trigger* 2006, 326–344; cf. pozitivní referáty o vědě a muzeích v SSSR od J. Skutila, jež sepsal po své návštěvě SSSR v roce 1932; *Skutil* 1932; 1933).

Přes všechna omezení sovětská archeologie přinesla řadu zajímavých podnětů díky moderní metodice archeologických průzkumů a zapojování řady progresivních technických expertíz. Ve 30. letech v souvislosti s obřími industriálními projekty a výstavbou proběhlo na 300 výzkumných záchranných archeologických expedic (*Bulkin – Klejn – Lebedev* 1982, 276). Snaha o postižení ekonomických zákonitostí a jednotlivých typů materiální kultury ve vztahu k příslušným „formacím“ vedla k centrálně řízeným a dotovaným velkoplošným archeologickým výzkumům se snahou postihnout strukturu osídlení, sídliště a výrobních areálů. Velká pozornost byla věnována identifikaci obydlí a jejich vztahů k jednotlivým typům artefaktů. Tak byly například identifikovány první mladopaleolitická obydlí na ruských a ukrajinských lokalitách, která v rámci evropské archeologie na dlouhou dobu nesla prvenství v poznání podoby sídliště starší doby kamenné, jejich vybavení a uspořádání. Velkou inspirací byla i pro poválečnou paleolitickou archeologii na Moravě. V letech 1931–1937 (první sondy byly provedeny již v roce 1923) objevil Petr Petrovič Jefimenko v Kostjenkách I na řece Donu 35 m dlouhou a na 16 m širokou nepravidelně zahloubenou sídlištní strukturu s ohništi. Ta byla vymezena značnou hustotou nálezů a datována přibližně do období před 21 000 lety. Situace byla (z dnešního pohledu značně idealisticky) identifikována jako jeden velký zastřešený objekt na způsob dlouhého kolektivního domu. Stejný badatel v roce 1937 na lokalitě Kostjenki-Telmanskaja odkryl jiný kruhový zahloubený objekt o průměru 520 cm s předpokládanou kupolovitou střešní konstrukcí. P. P. Jefimenko se posléze propracoval k souhrnnému pohledu na epochu východoevropského paleolitu a inspirován morganovskou antropologií nastínil její ekonomický a sociální vývoj z pohledu marxismu (*Jefimenko* 1953). Ve výzkumu v letech 1937–1938 v poloze Kostjenki IV – Alexandrovka pokračoval A. N. Rogačev, jenž zde identifikoval další kruhová i protáhlá obydlí se středovou linií ohniště (*Jelínek* 2006, 64–87; *Sklenář* 1975). V souvislosti s tím byly také nálezy jílovcových ženských sošek v identifikovaných dlouhých obydlích P. I. Boriskovskim interpretovány jako doklady matriarchálního zřízení mladopaleolitické společnosti. Další významná paleolitická naleziště byla sovětskými badateli od roku 1928 postupně odkrývána na levém břehu řeky Bejala, severovýchodně od Irkutsku na nalezišti Malta. Za zmínku také stojí pokusy z roku 1934 P. N. Treťjakova, provedené na základě analýz otisků papírných linií na keramice lovecko-sběračských kultur severního a centrálního Ruska. Zkoumáním otisků, identifikovaných jako ženské, se Treťjakov snažil ověřit platnost matrilokálních principů. Jak bude pojednáno dále, přímý kontakt se sovětskými vědci naši badatelé navázali zejména při příležitosti IInd Conference of Association for the Study of European Quaternary, konané v Leningradě a Moskvě v roce 1932 (*Antoniewicz* 1936). Konference i náročné a několikadenní exkurze se účastnil Karel Absolon s manželkou a Josef Skutil (obr. 46–54). Sovětští badatelé však byli s Karlem Absolonem v kontaktu již na konci 20. let, o čemž svědčí přednáška B. S. Žukova v Brně dne 8. května 1929 na téma pozdního paleolitu a neolitu na Krymu (obr. 55).

Obr. 46. Institut antropologii i etnografii Akademii Nauk SSSR v Moskvě – „primitivní komunistická společnost“... Foto K. Absolon, 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 46. The Institute of Anthropology and Ethnography of the Academy of Sciences (Institut antropologii i etnografii Akademii Nauk) of the USSR in Moscow – “primitive Communist society”... Photo: K. Absolon, 1932. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 47. Hlavní dvorana Institutu antropologii i etnografii Akademii Nauk SSSR v Moskvě. Foto K. Absolon, 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 47. The main hall of the Institute of Anthropology and Ethnography of the Academy of Sciences of the USSR in Moscow. Photo: K. Absolon, 1932. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 48. Zoologické muzeum v Petrohradě (Leningradě). Také zde Absolon hledal inspirace pro svůj Pavilon Anthropos v Brně. Foto K. Absolon, 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 48. Zoology Museum in Saint Petersburg (Leningrad). Absolon looked for inspiration for his Anthropos Pavilion in Brno also there. Photo: K. Absolon, 1932. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 49. Zoologické muzeum v Petrohradě (Leningradě). Foto K. Absolon, 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 49. Zoology Museum in Saint Petersburg (Leningrad). Photo: K. Absolon, 1932. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 50. Přední sovětské archeology paleolitu a Karel Absolon při návštěvě Leningradu v roce 1932. A. P. Okladnikov, S. N. Zamjatin, K. Absolon, P. P. Jefimenko. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 50. Leading Soviet archaeologists of the Palaeolithic and Karel Absolon during his visit to Leningrad in 1932. A. P. Okladnikov, S. N. Zamyatin, K. Absolon, P. P. Jefimenko. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 51. Sergej Nikolaevič Zamjatin, Leningrad 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 51. Sergei Nikolayevich Zamyatin, Leningrad 1932. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 52. Členové II. sjezdu Asociace pro studium evropského kvaternáru, který se konal v SSSR v Moskvě a Leningradě v roce 1932. Na fotografii před muzeem historie náboženství v Kyjevě. Zcela vpravo Josef Skutil. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 52. Members of the 2nd Conference of Association for the Study of European Quaternary which took place in the USSR in Moscow and Leningrad in 1932. Photographed before the Museum of the History of Religion in Kiev. Josef Skutil on the very right. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 53. Zprava: K. Absolon, S. N. Zamjatnin, V. Absolonová, A. P. Okladnikov a P. P. Jefimenko. Leningrad 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 53. From the right: K. Absolon, S. N. Zamyatnin, V. Absolonová, A. P. Okladnikov and P. P. Jefimenko. Leningrad 1932. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

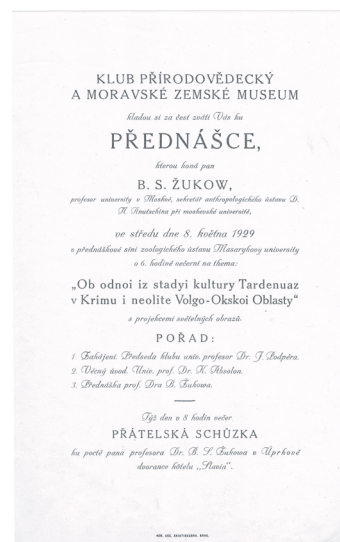
Obr. 54. V době konání IIInd Conference of Association for the Study of European Quaternary v SSSR vrcholil hladomor na Ukrajině. Zahraniční badatelé však byli přivítáni s veškerými poctami... Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 54. The famine in Ukraine culminated at the time of the 2nd Conference of Association for the Study of European Quaternary in the USSR. However, foreign researchers were welcomed with all honours. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 55. O kontaktech sovětských vědců s moravskými badateli již na konci 20. let 20. století svědčí dochovaná pozvánka na přednášku profesora moskevské univerzity B. S. Žukowa na téma pozdního paleolitu a neolitu na Krymu. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

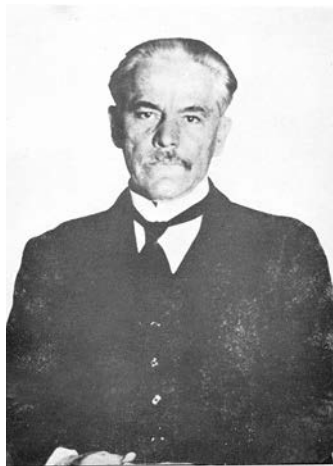
Fig. 55. Contacts between Soviet scientists and Moravian researchers already at the end of the 1920s are documented by the extant invitation to a lecture by B. S. Zhukow, Professor of the Moscow University, on the topic of the Late Palaeolithic and Neolithic in Crimea. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

4.1.3. MEZIVÁLEČNÁ ARCHEOLOGIE VE SPOJENÝCH STÁTECH AMERICKÝCH

Kulturně-historická archeologie a difusionismus přirozeně zasáhly i **výzkum v USA**, kde byly nové principy aplikovány již krátce po roce 1910, ovšem v podobě, jež byla výrazně ovlivněná právě vznikající Boasovou moderně pojatou kulturní antropologií a kulturním relativismem, reflektujícím především etnografické kultury a kulturní změny uvnitř nich (cf. „americký historismus“ in *Soukup* 2004, 333–348; 2011, 416–431). Americká archeologie se na počátku 20. století rozvíjela především v souvislosti s výzkumem indiánských kultur v Mexiku a severoamerických pueblanských kultur. Systematický výzkum puebel v Novém Mexiku v roce 1914 zahájili Nels C. Nelson (1875–1964; zkušenosti z archeologických výzkumů a stratigrafické metody získával od Hugo Obermaiera a Henri Breuila) a Alfred Kidder (1885–1963; studujícího archeologické metody na Harvardu u egyptologa G. Reisnera). Oba autoři zavedli základní kulturní chronologii založenou na prostorové distribuci a typologii artefaktů, která vedla k první kulturně-historické archeologické syntéze v USA, jež byla publikována dokonce o rok dříve než práce V. G. Childa. Chronologii indiánských puebel stejně jako mezoamerických indiánských civilizací a propracování taxonomické metody (*Midwestern Taxonomic Method*) a distribučních a seriačních analýz se v pozdějších letech ujali především H. S. Gladwin a W. C. McKern, kteří oproti kontinentální archeologii začali do svého výzkumu čím dál výrazněji implikovat funkcionální a ekologická hlediska. Americká kulturně historická archeologie se rozvíjela odlišněji než v Evropě, kde geografické hledisko bylo mnohem výrazněji kombinováno s dlouhotrvajícími evolucionistickými modely osídlení Starého světa. Archeologie v USA krom toho zdaleka nebyla tak zatížena nacionalistickými tendencemi. Ve 30. letech 20. století stále bylo v platnosti vysvětlení pomocí difuze a migrace, ale začalo být považováno za pouhý popisný a mechanický nástroj, přičemž vysvětlení bylo hledáno jinde. Historizace prehistorie tím pokročila do další fáze, začala být v podstatě vnímána jako konkrétní historický proces (*Trigger* 2006, 278–290; *Willey – Sabloff* 1980, 83–176).

Dosud stagnující výzkum paleolitu v USA významně v roce 1926 zasáhl objev pazourkových hrotů v kontextu bizoní fauny v geologických vrstvách pozdního pleistocenu J. D. Figginse na lokalitě Folsom v Novém Mexiku. Po tomto objevu následovaly obdobné nálezy v Clovis-Portales v Novém Mexiku a na lokalitě Lindenmeier v Coloradu a také na řadě dalších lokalit. Nejstarší osídlení Ameriky se tím podařilo průkazně datovat do období před 15 000–10 000 lety (*Willey – Sabloff* 1980, 120–123). De facto se tímto nálezem potvrdil prozatím sporný a hojně kritizovaný názor o nejstarším osídlení Ameriky, který již od počátku

A. Hrdlička

Obr. 56. Aleš Hrdlička (1869–1943), světově uznávaný antropolog od 20. let 20. století výrazně ovlivňoval vědeckou, ale také kulturně politickou orientaci společnosti v meziválečném Československu, foto převzato z *Anthropologie VII – 1929* (Dr. Aleš Hrdlička – Anniversary volume).

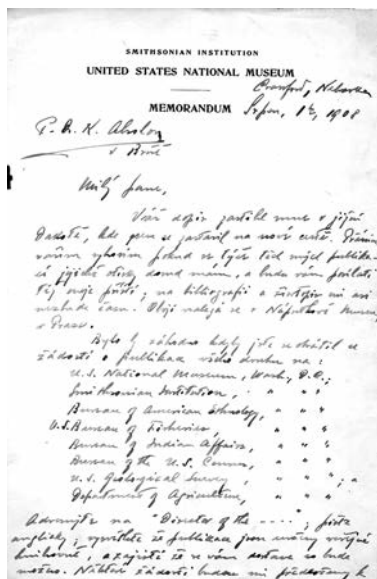
Fig. 56. Aleš Hrdlička (1869–1943), world-renowned anthropologist. From the 1920s, he significantly influenced scientific, but also culturally-political orientation of society in interwar Czechoslovakia; photo adopted from *Anthropologie VII – 1929* (Dr. Aleš Hrdlička – Anniversary volume).

20. století zastával humpolecký rodák **Aleš Hrdlička (1869–1943; obr. 56)**,¹⁷ jenž striktně, později až dogmaticky, odmítal starší doklady osídlení než 10 000 let. Hrdlička se totiž svým postojem stavěl proti pojetí většiny svých amerických kolegů, kteří hledali počátek osídlení Ameriky v mnohem starším období, někdy dokonce až ve třetihorách (*Willey – Sabloff* 1980, 49–50, 121; *Schultz* 1945; *Hrdlička* 1925; *Sklenář* 1989, 330–359; 2005, 233–234). Aleš Hrdlička za svůj vědecký život podnikl na 50 výzkumných a studijních výprav. V roce 1922 v rámci své studijní pouti po Evropě navštívil také Československo v čestné funkci ředitele Americké školy prehistorických studií ve Francii, na cestě jej doprovázela skupina amerických studentů. Kromě studia mezoamerických paleoindiánů se v rámci paleolitického bádání v meziválečném období dopracoval ke dvěma základním tezím. První, ve své době velmi vlivnou teorii o neandertálské vývojové fázi, kterou prošlo celé lidstvo, publikoval v roce 1927 a podrobněji o tři roky později (*Hrdlička* 1930). Ačkoliv tato teorie byla později revidována, představovala Hrdličkova práce nejen jeden ze základních a respektovaných kamenů světové vědy o antropogenezi, ale svým důrazem na společný původ veškerého lidstva se Hrdlička s využitím pozitivistických argumentů postavil rozhodně i proti tehdejšímu všeobecnému vzestupu rasisticky a xenofobně motivovaných soudobých „vědeckých“ teorií.

Druhou již zmíněnou oblastí, kterou Hrdlička ovlivnil meziválečné poznání nejstarších dějin člověka, byl jeho hyperkritický a pozitivistický přístup k řešení otázky nejstaršího osídlení Ameriky. Ještě před Folsomským objevem po boku antropologa a geologa Williama Henry Holmse (1846–1933) revidoval a striktně odmítl všechny starší, domněle velmi archaické (dokonce i třetihorní) stopy po pobytu člověka na amerických kontinentech. Řešení otázky osídlení Ameriky Hrdlička postavil na svém výzkumu asijských populací, které prováděl od roku 1912 a také na prvních archeologických výsledcích známých z území Aljašky (první paleoantropologické nálezy na Aljašce byly učiněny roce 1918 W. V. Van Valinem na Point Barrow). Empiricky podložený předpoklad o osídlení Ameriky lidmi z Asie přes řetězec Aleutských ostrovů přibližně před 10 000–15 000 lety publikoval ve 30. letech (*Hrdlička* 1932). Svůj výzkum pak v následujících letech rozvíjel především archeologickým a antropologickým průzkumem Aleutských ostrovů v letech 1926, 1929 (spolu s českým lékařem a antropologem Jiřím Malým; 1899–1950), 1932, 1936 a 1937. V letech 1938 a 1939 dokonce svoji pozornost zaměřil na území Komandorských ostrovů již na území SSSR a posléze i Sibiře, kde navázal živé kontakty se sovětskými vědci, především A. P. Okladnikovem (1908–1981). Aleš Hrdlička touto svojí teorií, která byla v dalších letech potvrzována a zpřesňována (za hlavní průchozí koridor byla rozpoznána především Beringova úžina) významným způsobem přispěl k meziválečnému migracionismu i kulturně-historické teorii ve výzkumu paleolitu (*Fetter* 1953; *Sklenář* 1989, 330–358).

Význam Hrdličkovy osobnosti ovlivňoval i myšlení československých prehistoriků a antropologů, především Jindřicha Matiegky (1862–1941), s kterým v roce 1922 navázal v Praze úzkou spolupráci. Díky tomuto vlivu i v domácí paleoantropologii v meziválečném období víceméně závazně působily Hrdličkovy práce o neandertálské fázi vývoje člověka jako nepopiratelném předstupu člověka moderního, které i v češtině publikoval v jím založené *Anthropologii* (*Hrdlička* 1927; 1931, obr. 57).

17 Aleš Hrdlička, který v meziválečném období úzce spolupracoval s českými archeology a antropology a podporoval český národ i politicky, po krušném dětství a mládí byl v roce 1903 povolán do Smithsonian Institution, jenž jej pověřil zřízením oddělení fyzické antropologie – prvního v celé Americe – v Národním muzeu ve Washingtonu. Antropologii studoval v roce 1896 v Paříži a následně aplikoval ve státním patologickém ústavu státu New York. Kurátorem v muzeu byl pak v letech 1910–1942, přičemž jeho vědecká hvězda neustále stoupala. V pozdějších letech se stal profesorem, zakladatelem (1930) a prezidentem Americké asociace fyzických antropologů a členem Národní akademie věd USA. Klíčovými tématy jeho práce se kromě teorie osídlení Ameriky přes Beringovu úžinu z Asie stala také teze o neandertálcích, jež považoval za předchůdce člověka. Závazné byly jeho silné vazby ke vlasti, které projevoval jak politicky podporou TGM, tak ve svých vystoupeních za druhé světové války. Vědecky spolupracoval s českou antropologickou školou J. Matiegky, financoval časopis *Anthropologie* a založil Muzeum člověka na PřF UK (1930; dnes Hrdličkovo muzeum člověka). Aleš Hrdlička rovněž organizoval kontakty s K. Absolonem a exkurze „American School of Prehistoric Research“ na moravské paleolitické lokality v roce 1926 (*Bečvář* 1969; *Bláha* 2009; *Brzoň* 1983; *Havlůjová*, 2009; *Matiegka* 1929a; *Škvařilová* 2003; *Sklenář* 1989; 330–359; 2005, 233–234).

Obr. 57. Aleš Hrdlička s českými prehistoriky a antropology udržoval velmi úzké kontakty. Mezi jinými také s Karlem Absolonem. Rukopis dopisu A. Hrdličky adresovaný K. Absolonovi již z 1. 8. 1908. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 57. Aleš Hrdlička maintained very close contacts with Czech prehistorians and anthropologists, among others also with Karel Absolon. A manuscript of A. Hrdlička's letter addressed to K. Absolon already on 1 August 1908. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

4.1.4. FUNKCIONALISMUS (JOHN GRAHAME DOUGLAS CLARK)

Vedle výrazných podnětů, které přinesly teorie migracionismu a difuzionismu, propojené pak do kulturně-historického směřování archeologie, přinesla doba počátku 20. století a meziválečné období ještě další velmi významné poznatky. Ty pramenily ze silné evropské sociologické tradice (E. Durkheim a jeho koncepce společnosti jako seberegulujícího, integrovaného systému, který představuje třídu jevů nezávislou na psychice jednotlivců – teorie materiálních a nemateriálních sociálních faktů stojících vně člověka a kolektivních představ, publikované především v „Pravidlech sociologické metody“ z roce 1895; Keller 2005, 195–235). Zatímco kulturně-historická archeologie vysvětlovala změny kultury výhradně vlivy zvenčí (migrace, difuze), sociologická myšlenková tradice se snaží porozumět kulturním systémům a jejich fungování zevnitř. Na Durkheimovo dílo navázala velká část myšlenkových směrů 20. století (nejdříve v jazykovědě při analýze mýtů a pohádek), ani archeologie či kulturní antropologie nezůstaly mimo tento proud, jenž dal vzniknout teoretické tradici **funkcionalismu**. Změna archaických společností byla v pojetí durkheimovské sociologické školy především výsledkem dělbý práce, růstu specializace, ovlivněné rostoucí hustotou osídlení. Na významu nabývalo rovněž studium mytologických systémů, navazujících na totemismus a rodovou organizaci. Durkheimova škola rovněž jako jedna z prvních upozornila na binárnost mytologického systému, analyzovanou později především strukturalisty, a na společnost jako předlohu takového systému.

Tento funkcionalistický přístup od Durkheima posléze přejala celá řada vlivných etnologů. Za počátek funkcionalismu v etnologii a kulturní antropologii lze považovat rok 1922, kdy vyšla dvě zásadní díla – „Argonauti západního Pacifiku“ Bronislawa Kaspera Malinowského (1884–1942), formulující funkcionalistickou teorii kultury a „Andamanští ostrované“ Alfreda Reginalda Radcliffa-Browna (1881–1955), zakladatele tradice strukturálně-funkcionalistické antropologie (Soukup 2004, 425–453; 2011, 477–508). Oba autoři kritizovali teorii difuzionismu jako příliš všeobecnou a neempirickou a prosazovali studium kultury v jejím každodenním fungování, založené na dlouhodobém terénním výzkumu. Kultura začala být vnímána jako adaptativní a integrativní mechanismus, který není postižitelný jen s pomocí srovnávací metody. Všechny složky a relikty společnosti byly považovány za funkční. Pro prehistorii byla inspirující i další díla – rekonstrukce archaického (prelogického, mystického) myšlení, založeného na emocionální a motorické činnosti, k čemuž významně přispěl Lucien Lévi-Bruhl (1857–1939 ve své práci „Myšlení člověka primitivního“ z roku 1910; česky Bruhl 1999). V této souvislosti je nutné uvést i snahy rodící se psychoanalýzy usilující o interpretace geneze lidské

kultury, a to zejména ve čtyřech eseích přiborského rodáka Sigmunda Freuda (1856–1939), shromážděných v knize „*Totem a tabu*“ z roku 1913 (česky *Freud* 1991), později rozvíjené jeho žákem a přítelem C. G. Jungem (1875–1961) v teorii archetypů. Etnopsychologický výzkum se ve 30. letech odrazil v pokusech definovat „kulturní vzorce“ specifické pro jednotlivé kulturní okruhy (kultura byla v tomto případě definována jako konfigurace), především je nutné zmínit práci Ruth Benedictové (česky *Benedictová* 1999), ale také jiných amerických kulturních antropologů, jako např. M. Meadové, A. L. Kroebera či C. M. Kluckhohna. Pro archeology je inspirující také průkopnické dílo ekonomické antropologie z pera synovce E. Durkheima Marcela Mause (1872–1950) „*Esej o daru*“ z roku 1925 (*Mauss* 1999).

Výrazná inspirace funkcionalistickými rekonstrukcemi kultury z pera B. Malinowského a Childovým neoevolucionismem vedla v díle anglického prehistorika sira **J. G. D. Clarka (1907–1995, obr. 58)** k definování základních principů funkcionalismu v archeologii. Clark za prvořadý úkol archeologie považoval rozlišení hlavních znaků, jimiž je kultura sdílena a sdělována jednou generací za druhou. Na základě poznání těchto znaků je pak možná následná kategorizace a třídění jednotlivých kultur, přičemž zásadním kritériem a nástrojem izolování těchto znaků je mapa jejich distribuce. J. G. D. Clark, podobně jako V. G. Childe, se domníval, že teoretický model kultury nelze odhalit archeologií samotnou, ale je získáván zvenčí, ze sociologie a sociální či kulturní antropologie. Při vysvětlování kulturních změn se Clark opíral i o teorii environmentalismu, kterou jako nový směr v archeologii založili ve 20. a 30. letech další angličtí badatelé Osbert Guy Stanhope Crawford (1886–1957; v roce 1927 založil a do své smrti redigoval prestižní *Antiquity*) a Cyril Fox (1882–1967).

Dle názorů environmentalistů změny kultur vyvolávají zejména změny ekologie, geografického prostředí a především klimatu – vytvořili tím základy tzv. geografického determinismu. Působení migrací a vlivů se přitom přičítá jen malý význam. Přirozené při tom bylo intenzivní rozvinutí interdisciplinární spolupráce a integrace geologických, botanických a klimatických věd (k raným Clarkovým pracím z 20. a 30. let cf. *Smith* 1998).

Clark svoji pozornost zaměřil nejdříve na mezolitické osídlení Anglie, kde studoval šíření kultury maglemosieny na ostrovy v Severním moři, přičemž ve spolupráci s Harry Godwinem velmi účinně využíval moderních metod i pylové analýzy, které mu zde pomohly osídlení datovat do boreálu (*Clark* 1932). Studium v tomto směru dále prohluboval a svůj zájem rozšířil na celé území severní Evropy, přičemž značný důraz kladl opět na studium celých ekosystémů a jejich změn v souvislosti s mezolitickým osídlením (*Clark* 1936). Bádání dále rozšířil o obecnou problematiku výroby, distribuce i těžby kamenných surovin. Environmentalistické postoje před druhou světovou válkou zformuloval v několika významných eseích pod názvem „*Archaeology and Society*“ (*Clark* 1939), které se mimo rekonstrukcí prehistorické ekonomiky, technologií, bydlení, obchodu, náboženství (archeologii zde definoval jako studium způsobu života člověka v minulosti) dotkly

Obr. 58. John Grahame Douglas Clark (1907–1995), přední britský prehistorik, který se věnoval výzkumu evropského mezolitu a prosazoval principy funkcionalismu v archeologii. Převzato od P. J. Smith (1998, Fig. 2.).

Fig. 58. John Grahame Douglas Clark (1907–1995), leading British prehistorian. He focused on the research of the European Mesolithic, promoting the principles of functionalism in archaeology. Taken over from P. J. Smith (1998, Fig. 2.).

i nebezpečí nacionalistických vln, které obepínaly Evropu. Nemenší význam však měla jeho práce organizační. V roce 1935 (ve 28 letech) převzal editorství časopisu *Proceedings of the Prehistoric Society*, nově ustanovené britské „Prehistoric Society“, kde publikovala celá generace předních prehistoriků. V roce 1932 se podílel na založení „Fenland Research Committee“ (spolu s H. Godwinem a Ch. Philipsem), v níž se poprvé interdisciplinárně spojili badatelé z oblastí botaniky, geologie, geografie, biologie, historie a prehistorie. K moderním metodám archeologického výzkumu, především opět mezolitu, vedl ještě před druhou světovou válkou i řadu studentů na univerzitě v Cambridge i v rámci svého výzkumu v mezolitické osadě Star Carr (1949–1951) na severovýchodním pobřeží Anglie, která nejen díky bohatým pozůstatkům z organického materiálu znamenala kvalitativně nový standard v poznání pravěkých lovecko-sběračských společností po druhé světové válce (Clark 1954). Vůdčí osobností anglické i evropské archeologie se nejen ve výzkumu paleolitu a mezolitu stal především až v období po druhé světové válce (Coles 1997; Smith 1998; Trigger 2006, 353–361).

Clarkovo pojetí prehistorie, prezentované např. „neolitickou revolucí“ či rehabilitací epochy mezolitu, bylo odlišné od pojetí o 15 let staršího Childa, který se svým přednostním zájmem o neolit a dobu bronzovou, pojímal Evropu (z pohledu Australana) jako celek a témata často generalizoval. Patrně právě proto se Childe stal nejznámějším (tedy nejčtenějším) prehistorikem. Clarkův přístup se s odstupem času oproti tomu jeví jako „vědecktější“. V. G. Childe, inspirován Marxem, zdůrazňoval primát ekonomie. Předpokládal závazné společenské zákonitosti modifikované vlivy prostředí. J. G. D. Clark naproti tomu vycházel z Malinowského antropologického funkcionalismu a vysvětlení kladl do kultur samých. Clark podrobně analyzoval materiál, vybíral si konkrétnější témata a oproti Chlidovu induktivnímu pojetí razil spíše deduktivní metodu – čímž lze vysvětlit i odlišnou míru recipování a citování obou autorů. O nepřilíš výrazné reflexi Clarkova díla v české odborné produkci – ve srovnání např. s polskou – svědčí také jediný překlad jeho populárněji laděné „*World Prehistory: A New Outline*“ z roku 1969 s doslovem J. Filipa, navíc s naprosto nevhodně použitou obálkou, svědčící o nepochopní obsahu díla nakladatelem; Clark 1973; cf. Kostrhun 2007a).

Grahame Clark projevoval od počátku intenzivní zájem o nové metody radiokarbonového datování, které přineslo revoluční metodologickou změnu v archeologii poválečného období, jež byla symbolicky poprvé v globálním měřítku využita právě v jeho díle *World Prehistory*. Funkcionalistické směřování v archeologickém výzkumu bylo rovněž tradičně rozvíjeno již od počátku 20. století v USA a Kanadě (Trigger 2006, 361–382), kde se badatelé v rámci etnoarcheologických výzkumů stále více zajímali o způsob výroby artefaktů a jejich použití (Harlan Smith, 1872–1940; William Wintemberg, 1876–1941; Walter Taylor 1913–1997 aj.), přičemž roli zde sehrála výrazná inspirace americkou kulturní antropologií (A. Radcliffe-Brown, B. Malinowski, F. Boas, R. Benediktová, C. Kluckhohn). Studium přírodního prostředí ve vztahu k struktuře etnografického a archeologického osídlení se ještě před druhou světovou válkou odrazilo nejvýrazněji v práci Juliana Stewarda (1902–1972; *Ancient Caves of the Great Salt Lake Region* z roku 1937).

4.2. ROZVOJ METODIKY ARCHEOLOGICKÉHO PRŮZKUMU V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Ruku v ruce s rozvojem nových interpretací v evropské i americké archeologii docházelo i k rychlému rozvoji exkavačních archeologických metod. Ty reflektovaly především potřebu jemnější chronologie, seriace a klasifikace, čemuž odpovídalo zdokonalení zejména statigrafie, klasifikace a seriace artefaktů, potřebné k definování kulturních okruhů a potažmo jejich vzájemných kontaktů. Archeologické metody byly zdokonalovány jak v klasické archeologii (W. M. F. Petrie a jeho výzkum Palestinských tellů), tak v archeologii Severní Ameriky a Velké Británie (zavedení kombinace horizontální a vertikální stratigrafie M. Wheelerem ve 20. a 30. letech). Velmi zásadní změny do relativní chronologie sídel přinesly seriace a nové klasifikační systémy tisíců kusů keramiky založené na stylistické analýze z lokalit, které neumožňovaly datování dle Monteliovské chronologie kovů a ozdob (chronologie předdynastického Egypta W. M. F. Petrie, archeologické výzkumy sídlišť Indiánů Zuni v Novém Mexiku A. L. Kroebera aj.). Ve východní části evropského kontinentu obdobnou klasifikační metodu neolitického keramického materiálu založenou na analýze funkce, materiálu

a formy vypracoval kurátor moskevského Historického muzea Vasil Gorodcov (1860–1945), který ji v konečné podobě publikoval anglicky ve třicátých letech (Gorodcov 1933). Teoreticky byly řešeny otázky jednotlivých atributů artefaktů a koncem 30. let se především v USA objevovaly první pokusy o jejich statistické zpracování. V této souvislosti je nutné poznamenat, že obdobný univerzální klasifikační systém použitelný pro štípanou paleolitickou archeologii byl vytvořen až v poválečném období F. Bordesem (Bordes 1953) a G. Laplace (Laplace 1964).

Evropská archeologie byla obecně více zaměřena na studium jednotlivých významných nálezů, které dle V. G. Childa více charakterizovaly jednotlivé kultury (artefakty tak byly vnímány mnohem „emotivněji“ než v „seriálně“ zaměřené archeologii zaoceánské; Trigger 2006, 303), zatímco např. masová výroba keramiky byla výsledkem spíše praktických vnějších podmínek. Zpravidla tak masa různých informací (u štípané industrie debitaž, na sídlišťích rostlinné a zvířecí zbytky atd.) prozatím unikala. Výjimku v tomto směru představovaly pouze analýzy polského badatele S. Krukowského, které však nebyly obecně přijaty (viz. kap. 7.2.). Významným krokem v přesnější a výstižnější prezentaci archeologických nalezišť byla snaha o trojrozměrné rekonstrukce na neolitickém sídlišti Skara Brae na Orknejích, zkoumané Gordonem Childem (1931), čímž vzniklo vzorové archeologické muzeum v přírodě. To bylo zaměřené nejen na ukázkou rekonstrukce obydlí, ale i jejich vybavení a dalších sídlišťních prvků (pohřby, opevnění, ohniště...), konvenující se snahou V. G. Childa o rekonstruování života pravěkých populací. Obdobnou cestou šla rekonstrukce a muzeum v přírodě Hanse Reinertsa (1900–1990) v Unterhuldingenu, které posléze inspirovalo tvůrce rekonstrukcí v polském Biskupině ve 30. letech (Piotrowska 2004). Rekonstrukce celé plochy sídlišť v Evropské archeologii se pak dále rozvíjely v souvislosti s širokým uplatněním metody horizontální stratigrafie a celoplošných odkryvů pravěkých sídlišť (Biskupin, Federseem, Wasserburg-Buchau). Již byl zmínován pokrokový přístup sovětských archeologů, kteří na paleolitických sídlišťích počátkem 30. let 20. století uplatnili rozsáhlé plošné odkryvy (P. P. Jefimenko v Kostienkách odkryl plochu o velikosti až 500 m²), a tím umožnili identifikovat strukturu sídlišť i obydlí. Podobně postupoval dokonce o více jak 10 let dříve J. Bayer v rakouském Langmannersdorfu, kde díky uplatnění horizontální stratigrafie identifikoval vůbec první známé paleolitické obydlí.

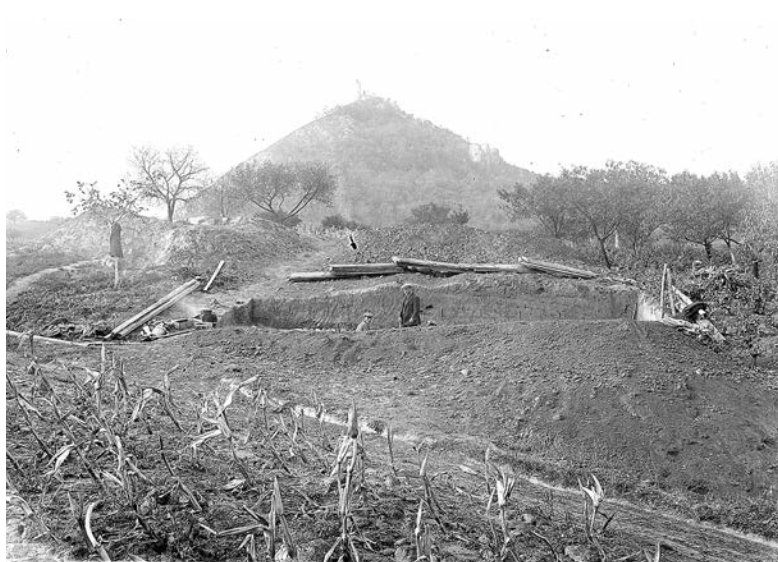
V Československé archeologii nejnovější exploatační metody aplikoval Jaroslav Böhm (1901–1962) při svých výzkumech, které začal provádět od 30. let (např. Domic v letech 1933–1934). Plně se metody moderního archeologického výzkumu uplatnily v případě vůbec největšího meziválečného systematického sídlišťního výzkumu keltského oppida Staré Hradisko (1934–1937). Jaroslava Böhma v tomto případě ovlivnila německá archeologie, zejména výsledky systematických terénních odkryvů významného německého archeologa Gerharda Bersu (1889–1964) na polykulturní opevněné lokalitě Goldberg ve Württembersku, zkoumané v letech 1925–1929. Tento výzkum, který Böhm osobně navštívil, se stal pro evropskou archeologii metodologickým mezníkem. Průzkum Starého Hradiska, který Böhm prováděl ve spolupráci s Karlem Snětinou (1860–1942), byl veden systémem odkryvu polí pět metrů širokých, přičemž nejprve byla zkoumána pole sudá a teprve po jejich zahrnutí pole lichá. Při výzkumu byly uplatňovány nejmodernější přístupy v pedologickém průzkumu, byla prováděna pečlivá kresebná dokumentace v měřítku 1:50, fotografická dokumentace, situace byly nivelovány a v průběhu výzkumu byla metodika odkryvů systematicky upravována a aktualizována (Čížmář 2001). Jaroslav Böhm tyto své znalosti uplatnil i při moderně vedeném odkryvu na mladopaleolitické lokalitě Lubná u Rakovníka, kde díky pečlivě vedenému odkryvu byly identifikovány stopy obydlí (Böhm 1934; Prošek 1961). Dodejme, že na Moravě ve stejné době prozatím K. Absolon nadále používal tradiční metodu kopání hlubokých jam a úzkých příkopů a sond, které mimo jiné neumožňovaly identifikovat složitější sídlišťní struktury (obr. 59–62).

V prvních čtyřech desetiletích 20. století došlo v západní Evropě, zejména pak Dánsku, k založení velkého množství venkovských muzeí, soustředěných v blízkosti pravěkých a národopisných památek, která se zaměřila na lokální historii a působila osvětově na veřejnost i soukromé majitele, kteří byli vedeni k ochraně archeologických památek.

Významné prosazování přírodovědných metod v archeologii na počátku 20. století přineslo i jednu významnou změnu a posun v pohledu na absolutní dataci archeologických nálezů, které byly před objevem radiokarbonové metody zcela závislé na relativní chronologii, jež byla odvozována od nemnoha známých historických dat z dějin nejstarších civilizací. V roce 1905 geolog Gepard de Geer (1858–1943) použil se-

kvence varvových sedimentů starých až 12 000 let z břehů skandinávských ledovcových jezer k vůbec prvnímu absolutnímu kalendářnímu datování přírodních sedimentů ve vztahu k archeologickým nálezům. Konec pozdního glaciálu datoval do roku 6839 př. n. l., čímž se mj. dalo poprvé odhadnout, že magdalénien spadal do období před 13 000–20 000 lety. O absolutním stáří paleolitických kultur však zdaleka nepanoval jednotný názor. Podle původní představy G. de Mortilleta trvala diluviální epocha cca 220 000 let. A. Penck naopak odhadoval délku celé epochy na 1 000 000 let, zatímco američtí badatelé jako C. A. Reeds a H. F. Osborn si vystačili s pouhými 500 000 lety (cf. *Matiegka* 1924, 126–127).

Bylo již uvedeno, že další výrazné ovlivnění archeologie znamenalo zavedení metody palynologie, což se konkrétně projevilo na studiu postglaciálních sedimentů. Výzkum pylů coby dokladu klimatických změn poprvé použil ve Skandinávii v roce 1916 Ernst Jakob Lennartem von Post (1884–1951), který sestavil první

Obr. 59. Na rozdíl od jiných moderněji pojatých velkoplošných výzkumů meziválečného období Karel Absolon v Dolních Věstonicích využíval tradičního systému užších průkopů, které však nemohly spolehlivě zachytit sídlištní struktury. První sonda v Dolních Věstonicích v roce 1925. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 59. Contrary to other more modern approaches to large-area explorations of the interwar period, Karel Absolon used the traditional system of narrower trenches in Dolní Věstonice, which however could not reliably capture settlement structures. The first test pit in Dolní Věstonice in 1925. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 60. Takto v úzkém průkopu v Dolních Věstonicích zkušebně preparují archeologickou vrstvu členové American School of Prehistoric Research při exkurzi 21. 7. 1926. Třetí osoba zprava je G. G. Mac Curdy. Foto H. Field, archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 60. In such a narrow trench in Dolní Věstonice, members of the American School of Prehistoric Research carry out test processing of an archaeological layer during an excursion on 21 July 1926. The third person from the right is G. G. Mac Curdy. Photo: H. Field. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

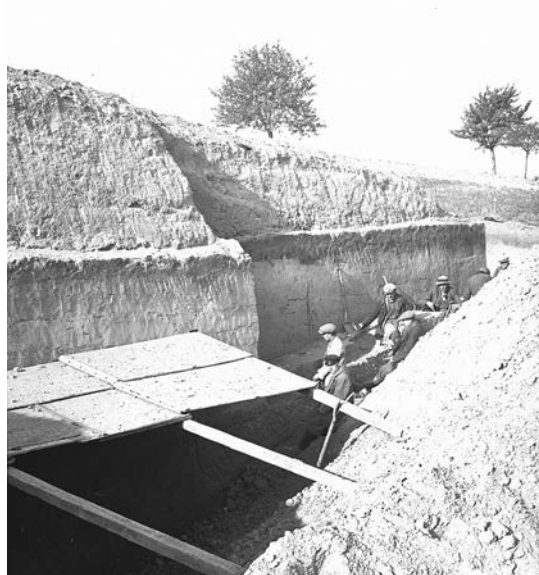
procentuální grafy dokumentující proměny klimatu a přírodního prostředí. Palynologické studie byly vzápětí synchronizovány s geochronologií G. De Geera a klimatickým změnám tím byl dán konkrétní časově-historický rámec. Připomeňme, že druhé nejstarší výzkumné centrum vzniklo v prostředí pražské německé univerzity, kde byla uplatněna ve výzkumu třeboňských rašelinišť botanikem Karl Rudolphem (1881–1937). Nová metoda se v Čechách prudce rozvíjela a objevily se její možnosti využití v archeologii, které u nás vrcholily průzkumem zaniklého Komořanského jezera a publikací výsledků v zásadní dvoudílné učebnici Franze Firbase (1902–1964) o členění pozdního glaciálu a holocénu „*Spät – und nacheiszeitliche Waldgeschichte Mitteleuropas nördlich der Alpen*“, která však bohužel vyšla až po druhé světové válce (Pokorný 2010; cf. Kossack 1992, 95). Moderní poznatky palynologie z rašelinných výzkumů synteticky aplikoval na vývoj českého pravěku např. také Jan Filip (1929–1930). Ve 30. letech palynologický výzkum pronikl i do britské archeologie, kde byly tyto nové poznatky uplatněny biologem Harry Godwinem (1901–1985). Paleoenviromentální rekonstrukce kulturní krajiny posléze dominovaly výzkumu po celé Evropě, kde se archeologové zaměřili především na studium vztahů neolitického osídlení a sprašových pokryvů. Tento směr prosazovali především němečtí archeologové Ernst Wahle a Max Hellmich, sledující vztahy mezi pravěkým osídlením s konkrétními ekosystémy, stojící v ostré opozici k sídelní archeologii Kossinnovské školy.

Další možnosti absolutního datování se otevíraly s objevem dendrochronologie W. S. Glocka v USA na konci 30. let, která však přes značný rozvoj byla v této době schopna datovat naleziště, která nebyla starší než přibližně do zlomu letopočtu a nemohla tak konkurovat nejstarším známým historickým datům. K dataci pleistocénu lze krom toho zmínit Milankovičovu metodu sledování výkyvů intenzity slunečního svitu, ovlivňující střídání glaciálů a interglaciálů, jež vznikla ve 20. letech. Studium ekologických změn posléze vedlo k vytvoření prvních modelů počátků domestikace plodin i zvířat v období po konci posledního glaciálu na Středním východě (Raphael Pumpelly) i v Egyptě (G. E. Smith). V souvislosti se zaměřením pozornosti archeologů na pravěkou krajinu jako celek je nutné zmínit rovněž počátky letecké resp. krajinné archeologie ve Velké Británii v období první světové války spojené s O. G. S. Crawfordem (1886–1957; Renfrew 1973; Daniel 1976, 294–297; Trigger 2006, 314–319; Gojda 2000, 74–79; Deuel 1979).

Obr. 61. Sonda v Dolních Věstonicích v roce 1936. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 61. Test pit in Dolní Věstonice in 1936. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 62. Ochrana výkopu v Dolních Věstonicích v roce 1936. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 62. Protection of excavation in Dolní Věstonice in 1936. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

V rámci spolupráce s přírodovědnými metodami docházelo od 20. let k dalšímu zintenzivňování spolupráce s geology, což se pochopitelně projevilo především v rozvoji stratigrafických pozorování kvartérních sedimentů, což dále rozvinulo alpskou geochronologii A. Pencka (obr. 63) a E. Brücknera v jejich klíčové monografii „*Alpen im Eiszeitalter*“ vydané v roce 1901. Tato zásadní monografie byla záhy uvedena do širší střeoevropské literatury a bohatě využívána (ač k největším změnám představ o dělení kvartérních sedimentů došlo vesměs až v 50. letech pod vlivem intenzivního studia mocných sprašových souvrství). Do české literatury ji rozsáhlým pozitivním referátem uvedl významný geolog Cyril Purkyně (1862–1937; *Purkyně* 1911; obr. 64). V meziválečném období došlo díky mocnému vlivu klasické alpské chronologie čtyř glaciálů (günz, mindel, riss, würm) k trvalému vyvrácení představ tzv. monoglacialistů. Obecné uznání této chronologie se stalo základem představ o pleistocénu pro další půlstoletí, byly k ní vztahovány terasy a sprašové pokryvy a jejich prostřednictvím i archeologické nálezy. Přesto v této době byla jako aktuální vnímána diskuse mezi zastánci dvou a čtyř ledových dob (biglacialisté/duoglacialisté a kvadriglacialisté). K pojetí čtyř ledových dob se ze střeoevropských archeologů hlásil H. Obermaier a z počátku také J. Bayer, který se však od počátku 20. let vrátil k biglacialistické představě o „moustierském a solutrénském“ nárazu, odděleném teplejším aurignackým kolísáním (které v podstatě odpovídalo posledním dvěma glaciálům a mezilehlému interglaciálu

Obr. 63. Karel Absolon zřídil v Dolních Věstonicích „mobilní laboratoř“, v níž byla prováděna předběžná konzervace nálezů. Na fotografii před laboratoří (3. 10. 1933) zleva: zakladatel alpské glaciologie A. Penck, K. Absolon a technik E. Dania. Archiv Ústavu Anthropolozie MZM.

Fig. 63. Karel Absolon established a “mobile laboratory” in Dolní Věstonice, in which preliminary conservation of the finds took place. Photographed in front of the laboratory (3 October 1933), from the left: the founder of Alpine glaciology A. Penck, K. Absolon and technician E. Dania. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

alpského systému; Sklenář 2008, 43). Z významných badatelů tento přístup vyznával např. A. Hrdlička, z našich badatelů pak zejména J. Knies a A. Stehlík. Další badatelé se vesměs drželi varianty čtyř ledových dob. Pro náš region byly z meziválečného období podstatné také poznatky Wolfganga Soergela (Soergel 1919; obr. 65), který v roce 1919 konstatoval, že se v průběhu velkého klimatického výkyvu v posledním glaciálu (dle alpské terminologie würmu) vytvořila fosilní půda a současně soudil, že kultura aurignacienu se objevila v ústupové fázi prvního würmského stadiálu. S tímto velkým výkyvem byly dalšími autory spojovány fosilní půdy v různých sprašových lokalitách, především dolnorakouských, jejichž názvy byly přebírány jako eponymické („göttweig“, „paudorf“; Valoch 2012). Toto základní členění posledního glaciálu pak od rakouských kolegů (J. Bayer, G. Götzinger) přebírali i moravští badatelé, např. Jan Knies. Využití geologických poznatků vneslo nová témata také do studia kamenné industrie a distribuce surovin. Průkopnickou práci v této oblasti v rámci Evropy odvedli především polští archeologové – žáci Erazma Majewského v čele se Stefanem Krukowskim, který již od roku 1919 zahájil makroregionální výzkumný program zpracování a distribuce pazourkové štípané industrie ve vazbě na výzkumy těžařských oblastí pazourku ve Świętokrzyskich horách a zejména v Krzemionkach Opatowskich (Lech 1998, 39).

Obr. 64. Cyril Purkyně (1862–1937), český geolog a geomorfolog, budovatel a první ředitel Státního geologického ústavu v Praze. Purkyně si byl vědom nutnosti moderních interdisciplinárních přístupů, které také prosazoval ve výzkumu kvartéru. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 64. Cyril Purkyně (1862–1937), Czech geologist and geomorphologist, the founder and first director of the State Institute of Geology in Prague. Purkyně was aware of the necessity of modern interdisciplinary approaches, which he promoted in the research of the Quaternary. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 65. Johannes Wolfgang Adolf Werner Soergel (1887–1946) ve své knize *Lösse, Eiszeiten und paläolithische Kulturen* (1919) položil základy archeologicko-glaciologické chronologie paleolitu, vlivné v meziválečném období také v našich zemích. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 65. Johannes Wolfgang Adolf Werner Soergel (1887–1946) in his book *Lösse, Eiszeiten und paläolithische Kulturen* (1919) laid the foundations of archaeological-glaciological chronology of the Palaeolithic, influential also in the Czech lands in the interwar period. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

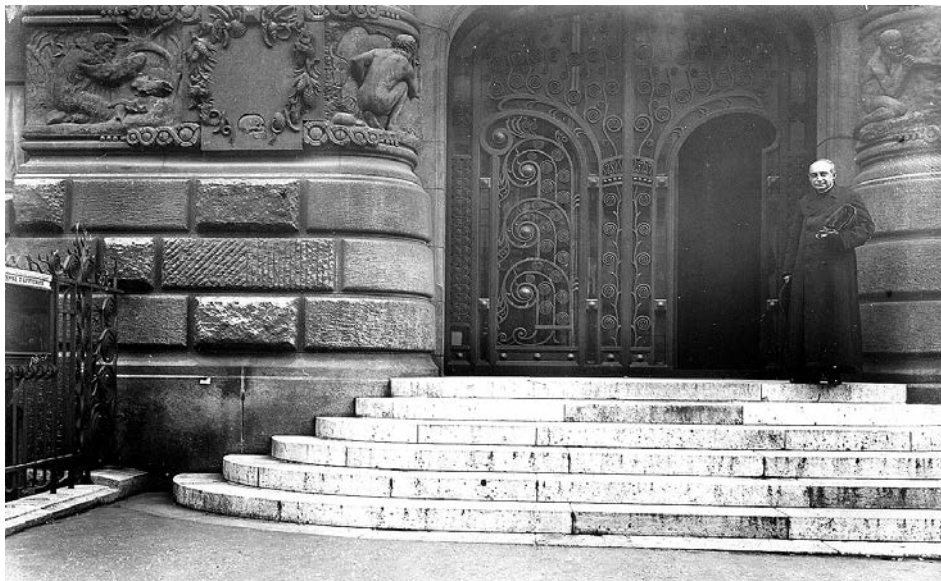

4.3. PŘEDSTAVY O PALEOLITICKÉM ČLOVĚKU SE MĚNÍ – MOZAIKA EVROPSKÉHO PALEOLITICKÉHO VÝZKUMU V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Počátkem 20. let významně zasáhl do **paleolitického výzkumu** římskokatolický kněz a první profesor prehistorie na Collège de France **Henri Édouard Prosper Breuil (1877–1961, obr. 66, 67 a 73),¹⁸** který – společně s Hugo Obermaierem (1877–1946, obr. 68)¹⁹ – aplikoval kulturně-historické pojetí do jinak evolucionisticky strnulé francouzské (resp. západoevropské) paleolitické archeologie. Oba badatelé nabourali evolucionistické Mortilletovo schéma ještě před první světovou válkou, když po objevu v jeskyni Grotte de Valle v severním Španělsku (1909) identifikovali v azilienské industrii mikrolitické formy typické pro tardenoisien. Jako první pak tento jev vysvětlili současností dvou odlišných loveckých skupin, které musely v dané době a daném regionu žít současně.

Breuil také společně s E. Cartailhacem (1906) vrátili do schématu aurignacien, jenž Mortillet v pozdějších modifikacích ze svého modelu vypustil. Zasadili jej však do jiného chronologického rámce, jenž Breuil definitivně upřesnil až ve svém dnes již klasickém článku o dělení mladého paleolitu, publikovaném o šest let později (Breuil 1912). Kultura aurignacieniu pak v následujících letech prožívala další úpravy odpovídající složité problematice přechodu středního a mladšího paleolitu. Tuto problematiku dále rozpracoval další významný badatel nové generace výzkumu francouzského paleolitu Denis Peyrony (1869–1954, obr. 69–72),²⁰ který oddělil od „pravého“ aurignacieniu jeho mladší (pozdní fázi) a zavedl nový paralelní pojem périgordien

-
- 18 Henri Breuil již od raného věku projevoval intenzivní zájem o přírodní vědy a archeologii. Ač na konci 19. století završil své vzdělání v oborech přírodních věd a teologie v semináři, kněžskému povolání se nikdy nevěnoval. V semináři navázal přátelství s Jeanem Bouyssonem (pozdějším objevitelem neandertálce z jeskyně La Chapelle-aux-Saints), již v této době navštívil Les Eyzies, kde se setkal s Edouardem Piettem. Na začátku 20. století tím začala etapa Breuilových zásadních objevů paleolitického jeskynního umění. Breuil se stal předním světovým odborníkem na problematiku prehistorického umění. Jako soukromý docent byl habilitován roku 1905 ve Fribourgu ve Švýcarsku. Velmi nosné spojení vyplynulo z podpory Breuilových badatelských aktivit monackým knížetem Albertem, který nejen že materiálně podporoval Breulovy knižní tituly, ale především v roce 1910 v Paříži založil vědecký ústav Institut de Paléontologie Humaine, který soustředil francouzský paleolitický výzkum i univerzitní výuku, jež zde jako vedoucí katedry prehistorie rozvíjel především po roce 1918 právě H. Breuil (pro Karla Absolona se zejména tato instituce stala velkým vzorem při jeho meziválečných snahách o vybudování Ústavu Anthropos v Brně; Kostrhun 2003). Za první světové války působil v neutrálním Španělsku, po jejím ukončení se věnoval rovněž starému paleolitu, zavedl nové termíny pro archeologické kultury – abbevillien, levalloisien, clactonien, tayacien. V roce 1929 byl jmenován profesorem prehistorie na Collège de France. V meziválečném období se vedle sledování evropských lokalit dále věnoval výzkumným cestám do jižní Afriky (poprvé 1929) a Číny (1930 a 1935, setkal se zde např. s Pierrem Teilhard de Chardinem a seznámil se s objevy sinantropů). Stál u objevu jeskyně Lascaux v roce 1940. Válečná léta strávil opět především v jižní Africe (jako profesor působil na univerzitách v Lisabonu a Johannesburgu), kde rovněž intenzivně studoval prehistorické umění, kterému se zde věnoval i v poválečných letech (známé jsou především jeho interpretace „Bílé paní“ z lokality Brandberg). Henri Breuil zemřel 14. srpna 1961, v L'Isle-Adam, dept. Seine-et-Oise. Zanechal po sobě více jak 800 studií věnovaných paleolitu a prehistorickému umění (Broderick 1963; Filip 1966, 164–165; Kostrhun 2013).
- 19 Hugo Obermaier studoval teologii a archeologii. Od roku 1904 se již na vídeňské univerzitě věnoval problematice kvartéru a paleolitu, zde se roku 1909 také habilitoval. Před první světovou válkou se stal profesorem na Institut de Paléontologie Humaine v Paříži. Po vypuknutí první světové války odešel do Madridu, kde působil až do roku 1936, kdy odešel do Švýcarska. Od roku 1939 byl řádným profesorem pravěké archeologie na univerzitě ve Freiburgu. Ve své profesi se zabýval studiem paleolitu v evropských souvislostech (cf. jeho předválečnou monografii *Der Mensch der Vorzeit*, Berlin 1912). Pro české země je velmi podstatné jeho první podrobnější synoptické zpracování paleolitu Čech a Moravy pro Schránilovy *Vorgeschichte Böhmens und Mährens* (1928).
- 20 Denis Peyrony, původně venkovský učitel v Les Eyzies, prehistorii se věnoval u Emila Cartailhaca, poprvé do archeologie vstoupil díky výzkumům prováděným společně s L. Capitanem (1854–1929) v Périgordu. Systematicky zkoumal množství francouzských paleolitických lokalit – La Ferrassie (1905–1920), Le Ruth (1908), Laugerie Haute (1921–1932). S jeho aktivitami se setkáme i v La Micoque, Le Moustier nebo La Madeleine. S velkým zájmem se věnoval výzkumu paleolitického umění společně s H. Breuilem (Les Combarelles 1901; Font-de-Gaume 1901; Bernifal 1902; Teyjat 1903). Peyrony byl neúnávným propagátorem paleolitické archeologie jak četnými publikacemi, tak především vytvořením specializovaného muzea v Les Eyzies (dnes Musée national de Préhistoire des Eyzies), kde se také stal prvním správcem sbírek. Muzeum bylo částečně otevřeno v roce 1918, kompletně pak o pět let později. Peyrony byl jedním z prvních badatelů, kteří se aktivně zasazovali o ochranu archeologických lokalit (což se projevilo např. ve vlastenecky podbarveném sporu se švýcarským badatelem Otto Hauserem), ale také o jejich turistické zpřístupnění. Jistě i zde je možné hledat motivaci a inspiraci Karla Absolona, se kterým se Peyrony dobře znal.

Obr. 66. „Papež prehistorie“ abbé Henri Édouard Prosper Breuil (1877–1961), byl nejvlivnější osobností světového paleolitického výzkumu první poloviny 20. století. Na fotografii před vchodem do Institut de Paléontologie Humain v Paříži, kde vedl od roku 1918 výuku prehistorie. Archiv Ústavu Anthropos MZM.
 Fig. 66. Abbé Henri Édouard Prosper Breuil (1877–1961), the “pope of Prehistory”, was the most influential personage of the world Palaeolithic research of the first half of the 20th century. Photographed in front of the entrance to Institut de Paléontologie Humain in Paris, where he led the teaching of prehistory from 1918. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 67. Institut de Paléontologie Humain v Paříži s vystavenými paleolitickými nálezy, centrum a vzor světového paleolitického výzkumu mezi světovými válkami. Archiv Ústavu Anthropos MZM.
 Fig. 67. Institut de Paléontologie Humain in Paris with exhibited Palaeolithic finds, the centre of and model for the world Palaeolithic research between the world wars. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

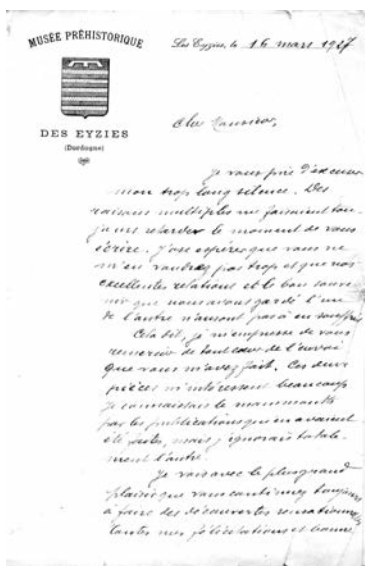
Obr. 68. Hugo Obermaier (1877–1946), blízký spolupracovník a modernizátor meziválečné teorie paleolitického výzkumu. Archiv Ústavu Anthropol MZM.

Fig. 68. Hugo Obermaier (1877–1946), a close collaborator and moderniser of the interwar theory of Palaeolithic research. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 69. Karel Absolon (vpravo) s dcerou Alinkou a přítelem Denisem Peyronym (1869–1954) v Les Eyzies v Dordoni, 30. léta 20. století. Archiv Ústavu Anthropol MZM.

Fig. 69. Karel Absolon (right) with his daughter Alinka and friend Denis Peyrony (1869–1954) in Les Eyzies in Dordogne, the 1930s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 70. Karel Absolon se s Denisem Peyronym dobře znal a jeho přístup k prezentaci paleolitických památek v Les Eyzies byl pro Absolona velkým vzorem. Rukopis dopisu D. Peyronyho adresovaný K. Absolonovi ze dne 16. 3. 1927. Archiv Ústavu Anthropol MZM.

Fig. 70. Karel Absolon and Denis Peyrony knew each other well; Peyrony's attitude to presentation of Palaeolithic monuments in Les Eyzies was a great model for Absolon. A manuscript of D. Peyrony's letter addressed to K. Absolon from 16 March 1927. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

(Peyrony 1933). V roce 1938 pro jeho mladší část anglická badatelka D. Garrodová použila název gravettien (Garrod 1938; cf. Sklenář 2008, 37).

Breuilovy další interpretace evropského paleolitu byly založeny na poznatcích antropologa Marcellina Bouleho (1861–1942), jenž v polovině 20. let definoval teorii o existenci člověka moderního typu v Evropě současně s neandertálci a jeho předchůdci. Současně však odmítal jeho monoglacialistické dělení kvartéru na základě faunistických nálezů a přiklonil se k polyglacialistickému chápání vývoje, navrženého berlínským geografem Albrechtem Penckem, který společně s Eduardem Brücknerem vytvořili pro systém zalednění Alp, jak bylo uvedeno již výše (Penck – Brückner 1901). K teorii čtyř ledových dob se přihlásil ve 30. letech. Inspiraci Breuil našel rovněž v poznatcích Hugo Obermaiera a jeho dělení mladšího paleolitu dle technologických kritérií výroby štípané industrie, vyčlenil skupiny s listovitými hroty (Blattspitzen-Gruppe) a rozlišil také mladší a starší acheuléen.

Tito tři badatelé de facto odmítali unilineární evolucionismus Gabriela de Mortilleta a v jistém smyslu prosazovali i přísný antiklerikalismus. Metodicky na ně navázali další paleolitici ve střední Evropě jako např. J. Bayer nebo O. Menghin. Breuil v roce 1932, na základě dokladů z francouzských lokalit argumentoval existencí dvou vývojových lidských antropologických skupin, koexistujících v jednom čase. První skupina vytvářela bifaciální (jádrové) nástroje, řazené do archeologických kultur abbevillien, acheuléen a micocien, zatímco druhá skupina produkovala nástroje úštěpové, reprezentované clactonienem, languedocienem, le-

Obr. 71. Karel Absolon, Denis Peyrony se synem v Les Eyzies, 30. leta 20. století. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 71. Karel Absolon, Denis Peyrony and his son in Les Eyzies, the 1930s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 72. Francouzský archeolog Emmanuel Passemarď (1874–1946; v letech 1913–1922 prováděl výzkumy v Isturitz), Denis Peyrony, Karel Absolon a Luce Marie Passemarď v Les Eyzies. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 72. French archaeologist Emmanuel Passemarď (1874–1946; in 1913–1922, he carried out research in Isturitz), Denis Peyrony, Karel Absolon and Luce Marie Passemarď in Les Eyzies. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

valloisienem, tayacienem a moustérienem. Do naší literatury poprvé tyto pojmy aplikoval J. Skutil (*Skutil* 1939–1946). Breuil rovněž předpokládal, že kultura aurignacienu byla na území Francie přinesena rodem *Homo sapiens* příšlým z východu, který se teprve zde částečně smísil s neandertálci – nositeli moustérienu. Podobně tak předpokládal vznik solutréenu ve střední Evropě a magdalénienu v severovýchodních oblastech. Breuilovo pojetí lze definovat jako polycentrický migracionismus reflektující aktuální vývoj archeologické teorie meziválečného období. (*Breuil* 1906; *Daniel* 1976, 236–240; *Trigger* 2006, 254–255).

Na druhou stranu však ve 20. a 30. letech 20. století stále paralelně přetrvávalo u jiných badatelů (M. Burkitt, MacCurdy aj.) klasické evolucionisticko-typologické pojetí, vycházející z principů Mortilletova systému. To stále udržovalo obraz evoluce pravěkého lidstva jako sledu archeologických kultur definovaných věcnými znaky hmotné kultury, jejichž vzájemné vztahy a proměny se vykládaly především s pomocí metodické typologie, vypracované již v předchozím období. Z významných paleolitických meziválečných badatelů v rámci střední Evropy je třeba zmínit německého badatele Richarda Rudolfa Schmita (1882–1950), který paralelizoval francouzská a německá naleziště, či Fritze Wiegerse (1873–1955; obr. 74), uplatňujícího ve výzkumu významně geologické poznatky. Z přátel Karla Absolona dále uvedme například R. Wetzela (1898–1962) a G. Neumanna (obr. 75 a 76). V Maďarsku působili Ottó Herman (1835–1914), Ottokár Kadić (1876–1957, obr. 77), Tivadar Kormos (1881–1946), Jenő Hillebrand (1884–1950, obr. 78), z rakouského prostředí ovlivnila naše území zvláště osobnost Josefa Bayera (1882–1931). U polských sousedů ze starší generace zejména Włodzimierz Demetrykiewicz (1859–1937), a Erazm Majewsky (1858–1922), z mladší generace zástupci „varšavské archeologické školy“ – především trojice Leon Kozłowski (1892–1944), Lubomir Sawicki (1893–1945) a Stefan Krukowski (1890–1982; více srov. níže).

Obr. 73. Manželé Passemardovi na fotografii s H. Breuilem. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 73. Mr and Mrs Passemard photographed with H. Breuil. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 74. Fritz Wiegers (1873–1955), prof. prehistorie v Göttingen, věnoval svoji pozornost zejména diluviu a uplatňoval při tom bohaté geologické znalosti. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 74. Fritz Wiegers (1873–1955), professor of prehistory in Göttingen, focused his attention above all on the Pleistocene, making use of his rich knowledge of geology. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 75. Rudolf Wetzel (1898–1962), německý anatom a antropolog, vedoucí výzkumu v jeskyni Bockstein a spolupracující na výzkumu Hohlenstein. Další zleva Karel Absolon, Valerie Absolonová a paní Wetzel, 16. 8. 1934. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 75. Rudolf Wetzel (1898–1962), German anatomist and anthropologist, head of the exploration of Bockstein Cave, collaborating on Hohlenstein research. Others, from the left: Karel Absolon, Valerie Absolonová and Mrs Wetzel, 16 August 1934. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 76. Německý archeolog G. Neumann (autor výzkumu v Ölknitz v roce 1932) a K. Absolon na exkurzi do Kniegrotte 23. 8. 1934. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 76. German archaeologist G. Neumann (author of Ölknitz research in 1932) and K. Absolon on an excursion to Kniegrotte, 23 August 1934. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

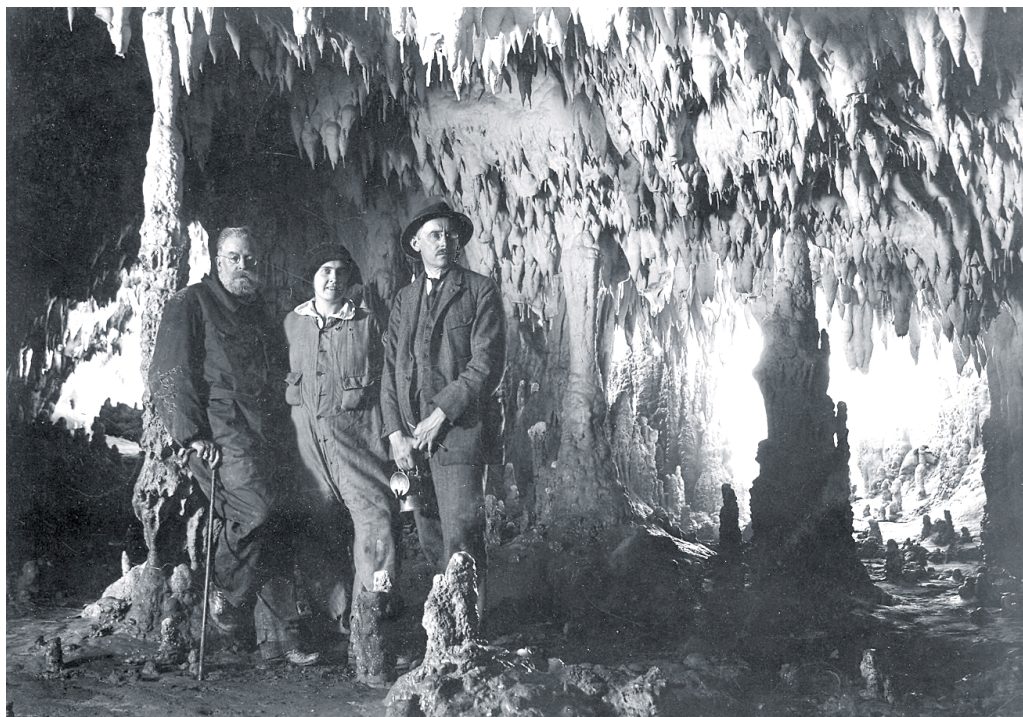
Obr. 77. Ottokár Kadić (1876–1957), průkopník výzkumu maďarských jeskyní (např. Szeleta v letech 1907–1913, kde navázal na výzkumy přírodovědce Otto Hermana). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 77. Ottokár Kadić (1876–1957), pioneer of the research of Hungarian caves (e.g., Szeleta in 1907–1913, where he followed in the research of the natural scientist Otto Herman). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 78. Jenö Hillebrand (1884–1950), přední osobnost maďarské (zpočátku i slovenské) paleolitické archeologie, autor *Die ältere Steinzeit Ungarns* z roku 1935. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

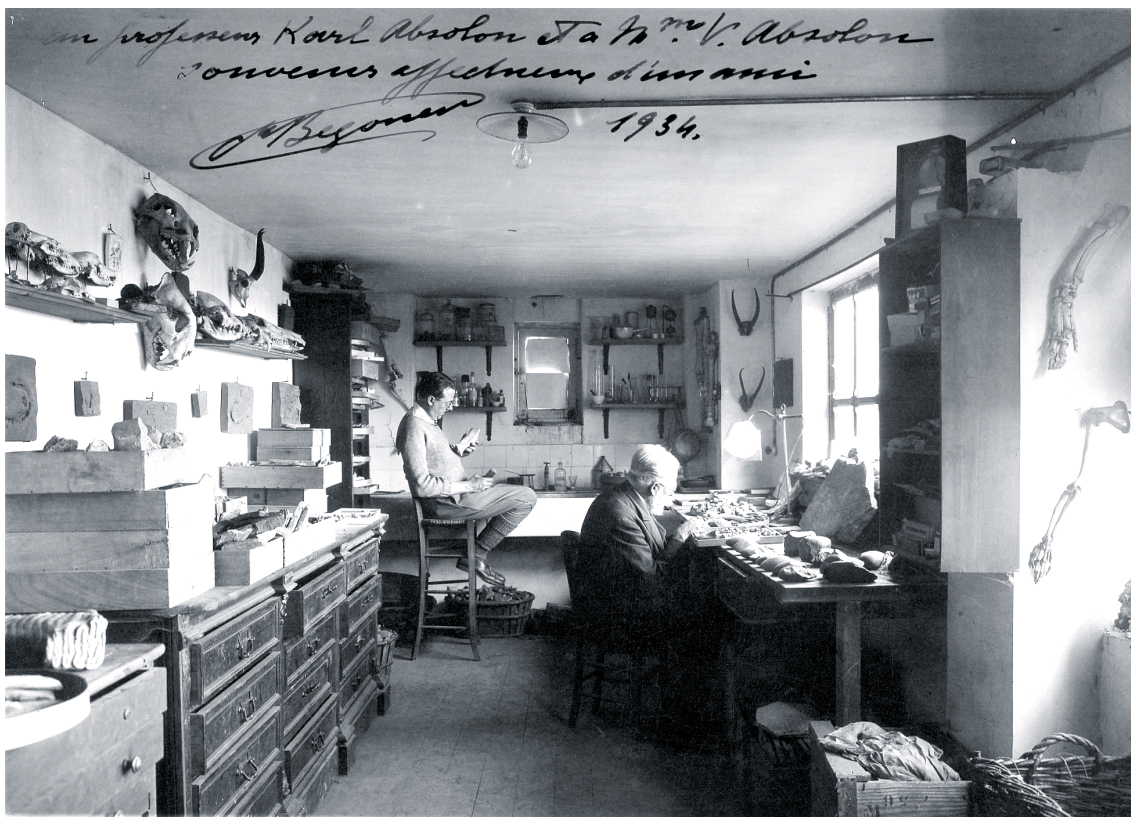
Fig. 78. Jenö Hillebrand (1884–1950), leading personage of Hungarian (and at the beginning also Slovak) Palaeolithic archaeology, the author of *Die ältere Steinzeit Ungarns* from 1935. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 79. Henri Bégouën (1863–1956), objevitel paleolitických maleb v jeskyních Tuc d'Audobert a Trois Frères s Karlem Absolonem a Valerií Absolonovou v Tuc d'Audobert v roce 1925. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 79. Henri Bégouën (1863–1956), the discoverer of the Palaeolithic paintings in Tuc d'Audobert and Trois Frères caves with Karel Absolon and Valerie Absolonová in Tuc d'Audobert in 1925. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Paleolitický výzkum v tomto období významně obohatily nálezy dalších jeskynních obrazáren, které definitivně potvrdily autentičnost tohoto prehistorického umění. Nové nálezy vedly také k prohloubení teoretických úvah o **nejstarším umění**. Po Breuilových objevech v Les Combarelles a Font de Gaume v roce 1901 a konečné rehabilitaci jeskynní obrazárny ve španělské Altamire, symbolicky stvrzené v roce 1902 někdejší jejím kritikem Emile Cartailhacem (1843–1921) v proslulém článku *Mea culpa d'un sceptique* (Emile Cartailhac: „Jeskyně zdobené malbami. Jeskyně Altamira – Španělsko. Skeptikova mea culpa“) nastává nová etapa výzkumu nejstaršího umění i duchovního světa paleolitických lovců a sběračů. V roce 1906 byla objevena Mollardem jeskyně v Niaux, již interpretoval opět H. Breuil, následovaly objevy comta H. Bégouëna (obr. 79–81) v Tuc d'Audoubert (1912) a Trois Frères (1914), podobně jako Norberta Castereta v Montespan (1923). Rozběhla se bohatá deskripce a dokumentace paleolitického umění, do které se zapojila celá řada klasiků archeologického výzkumu. Výstupem těchto snah byla série základních materiálových monografií k jednotlivým lokalitám, završená první rozsáhlou syntézou Henriho Breuila, publikovanou ovšem až v poválečném období (Breuil 1952). Po odborném uznání existence parietálního umění v roce 1902 byly postupně opouštěny interpretace paleolitického (především mobilního) umění jako pouhé imitace přírody v duchu naivního realismu (G. de Mortillet) a nahrazovány první fází aplikace etnologických analogií. Paleolitickému umění byl v meziválečném období přiznán symbolický význam, avšak jednotlivé modely – magie, tabu, iniciační a jiné rituály – byly vybírány víceméně nahodile. Souhrnně lze tyto interpretace označit jako „přednáboženské či magické“, přičemž největší popularity dosáhla jednoduchá a velmi přesvědčivá teorie lovecké magie, spojená zejména se jménem pařížského badatele Solomona Reinacha (1858–1932; Palacio-Pérez 2010).

Obr. 80. Henri Bégouën a Karel Absolon se stýkali po velmi dlouhou dobu. Oba badatelé na fotografii v pracovně H. Bégouëna v roce 1934. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 80. Henri Bégouën and Karel Absolon were associating for a very long time. The two researchers in a photograph in H. Bégouën's study in 1934. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Klasická Breuilova interpretace vycházela z předpokladu, že malby vznikaly jako součást magických obřadů, při nichž měla být zajištěna plodnost lovné zvěře a úspěšný lov. Právě tato teze vycházela z populární Reinachovy studie „Umění a magie“ (Reinach 1903; obr. 82). Paleolitické zobrazení spojil se zprávami antropologů o kmeni Arunta ze střední Austrálie, jehož příslušníci údajně zabezpečovali hojný lov malováním zvířat na skalách. „Primitivní myšlení“ a „magie“ patřily k nejčastějším tématům počátku 20. století, což souviselo se základním přehodnocením role iracionality v západní kultuře v této době, ve smyslu Nietzscheho rozlišení dionýského a apollinského principu pojmání skutečnosti (Bažant 2002).

V českém prostředí tato teorie rezonovala především v pracích Karla Absolona (např. interpretace nálezu hlavičky lvíce v Dolních Věstonicích z roce 1934). Jednotlivé malby v jeskyních byly v tuto dobu vnímány spíše izolovaně – jako na sobě nezávislé ikony. Hledání souvislostí a systému, který by určoval jejich vztahy, bylo dáno až poválečnému strukturalismu a dalším myšlenkovým směrům (Svoboda 2011, 31–44). Zvyšující se počet publikovaných nálezů přesto umožnil i na paleolitické umění uplatnit metodiku dějin umění – zjišťování a srovnávání jednotlivých motivů, symboliky, ornamentálních prvků a forem, jejich přejímání a ovlivňování, slohový vývoj. Stylový rozbor byl obdobný typologickým analýzám archeologie. Rovněž srovnávací metodika je u obou disciplín podobná, takže u mnohých autorů docházelo k úzkému prolínání obou vědních oborů (např. Reinach 1903; Hoernes 1898; Breuil 1906; 1952; Kühn 1921; 1962; Hoernes – Menghin 1925). Německý archeolog a uměnovědec Herbert Kühn (1895–1980) rozdělil pravěké umění na magické (paleolitické) a animistické (neolitické). Moritz Hoernes (1852–1917)

Obr. 81. Karel Absolon (v pozadí) a H. Bégouën ve své pracovně v roce 1934. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 81. Karel Absolon (in the background) and H. Bégouën in the latter's study in 1934. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

např. považoval geometrický styl za techniku prováděnou ženami. Henri Breuil, který vycházel „a priori“ ze soudů o vývoji stylu a funkce výtvarného umění automaticky předpokládal, že se paleolitická zobrazení vyvíjela v čase a ve své analýze malby nakonec dospěl k rozčlenění čtyř základních uměleckých etap – stylů... (Malina 1980, 215–221). Tyto předpoklady, podpořené mnohdy značně výběrovými a výrazně upravenými Breuilovými kresbami, se velmi záhy staly nedílnou součástí obecného kulturního povědomí.

Významná platforma pro studium nejstaršího umění vznikla v roce 1925 také v Berlíně, kde Herbert Kühn (1895–1980; obr. 83) začal vydávat *Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst*. Pozitivně domácí badatele ovlivnila i Kühnova syntéza paleolitického umění „*Kunst und Kultur der Vorzeit Europas. Das Paläolithikum*“, vydaná v Kolíně nad Rýnem v roce 1929 (cf. recenze Neustupný 1931). Kühn vyčlenil tři základní okruhy nejstaršího umění – jihofrancouzský, franko-kantabrijský a severoafrický. Obecně také předpokládá, že počátky umění (otisky rukou atd.) v aurignacienu nejsou spojeny s magickým významem a byly čistě ornamentální. Magie se ve všeobecný myšlenkový názor podle jeho soudu v paleolitické společnosti naplno rozvinula až v průběhu magdalénienu, kdy začíná plně ovlivňovat umění (vyžaduje ideu přirozenosti a podobnosti, zajišťuje dobrý lov apod.). Toto umění je velmi blízké přírodě, obraz má reálný smysl, jedná se o zvíře samo. Paleolitické umění zaniká s nástupem animismu na počátku neolitu, odvrací se od přírody, obrazy zvířat mizí, zobrazení podobnosti pro animistické představy není rozhodující, lov přestává být rozhodující hospodářskou formou.

Obr. 82. Solomon Reinach (1858–1932), hlavní tvůrce vlivné teorie lovecké magie, jako klíčové interpretace paleolitického umění v meziválečném období. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 82. Solomon Reinach (1858–1932), the main author of the influential theory of hunter magic as a key interpretation of Palaeolithic art in the interwar period. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 83. Herbert Kühn (1895–1980), přední německý prehistorik, historik umění a filozof. Navrhl kulturní a stylový vývoj paleolitického umění do jisté míry odlišný od Breuilova a Obermaierova pojetí. V interpretacích vždy umělecké ztvárnění propojoval s magickým myšlením. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 83. Herbert Kühn (1895–1980), leading German prehistorian, art historian and philosopher. He proposed a cultural and style development to a certain extent different from Breuil's and Obermaier's conception. In interpretation, he always interconnected artistic rendering with magic thinking. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Důležitou, leč poněkud excentrickou roli sehrál výzkum paleolitického umění také v nacionálněsocialistických teoriích o šíření moderního člověka – kromaňonce a jeho umění (Venuší), které se ztotožňovalo s geopolitickými ambicemi Německa v dobách druhé světové války. Zájem o tento výzkum projevoval i Heinrich Himmler (1900–1945, obr. 84), který paradoxně figurky „Venuší“ nepřipisoval moderní „kromaňonské“ rase, ale naopak rase starší – neandertálcům, kvůli výrazné steatopygii zobrazených žen, které mu připomínaly africké Hotentoty (Svoboda 2011, 35–36).

Představy o duchovním životě – dokonce již neandertálců– významně posunuly také objevy kosterních pozůstatků v jeskyních, interpretované jednoznačně jako **pohřby**. Na počátku 20. století to byl nejdříve pohřeb 50-ti letého „starce“ v charentské jeskyni Bouffia Bonneval u La Chapelle-aux-Saints, který odkryli bratři Bouyssonieové (obr. 85) údajně v 30 cm hluboké jámě ve středu jeskyně. Záhy následoval objev pohřbu mladého neandertálce pod mohutným abri Le Moustier, odkrytý švýcarským archeologem (a „černou ovčí“ paleolitického výzkumu Dordogne před první světovou válkou) Otto Hauserem a zhodnocený antropologem H. Klaatschem (oba nálezy z roku 1908; lokalitu v roce 1914 obohatil dále nález dětského hrobu s kamennými nástroji odkrytý D. Peyronem). Nejvýznamnější nález však přišel o rok později pod abri La Ferrassie v Dordogni, kde učitel z městečka Les Eyzies Denis Peyrony objevil první kostru neandertálce z unikátního pohřebiště celkem šesti jedinců uložených do země vesměs ve směru západ–východ. Mezi lety 1909–1912 zde Peyrony v kontextu ohniště odkryl postupně kostru dospělého muže (starého přibližně 45 let) mírně skrčenou na úrovni kulturní vrstvy. O rok později následoval skelet ženy (ve věku 25–30 let). V roce 1912 byly objeveny i dva nedospělí jedinci

Obr. 84. Také neslavně proslulá osobnost Heinricha Himmlera (1900–1945) projevovala vážný zájem o paleolitické umění. Himmler vyznával primitivní náboženství ve spojení s kosmologickými dogmaty a spojoval příslušníky SS s jejich vzdálenými germánskými předky. Himmler se dokonce stal čestným doktorem archeologie. Zde na civilním portrétu z roku 1926 v době čerstvého nástupu do mnichovské centrály NSDAP, ještě před vrcholem jeho politické kariéry. V roce 1935 založil „Ahnenerbe“, soustředící se také na výzkum paleolitických lokalit obhajující geopolitické zájmy nacistického Německa a byl jejím čestným prezidentem.

Fig. 84. The infamous Heinrich Himmler (1900–1945) also expressed serious interest in Palaeolithic art. Himmler professed primitive religion in connection with cosmological dogmas, connecting members of the SS with their distant Germanic ancestors. Himmler even became an honorary doctor of archaeology. Here in a civil portrait from 1926 at that time of his fresh arrival at the Munich headquarters of the NSDAP, before the peak of his political career. In 1935, he founded „Ahnenerbe“, an institute concentrating i.a. on research of Palaeolithic localities defending geopolitical interests of Nazi Germany, and was its honorary president.

Obr. 85. Bratři Amedee a Jean Bouyssonie v roce 1908 objevili neandertálského „starce“ ve francouzské lokalitě La Chapelle-aux-Saints. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 85. The brothers Amedee and Jean Bouyssonie discovered a Neanderthal “old man” in the French locality La Chapelle-aux-Saints in 1908. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

(desetileté a novorozeně) a patrně třetí ještě nenarozený. Odborná komise o složení A. C. Blanc, H. Obermaier, H. Breuil, abbé Bouyssonny a L. Capitan (obr. 86) zde v létě 1912 pro vědecký svět potvrdila pohřbívání u neandertálců. Výzkum pokračoval až v poválečném období, kdy byly v roce 1920 v jedné z devíti pozoruhodných navršených „mohylek“ odkryty pozůstatky dalšího nedonošeného novorozeněte. O rok později pak přišel objev tříletého dítěte v trojúhelníkovité prohlubni, jehož hlava byla oddělena od těla a uložena zvlášť. Později byly objeveny další fragmenty lidských kostí roztroušené v okolí. Především zde byly některé zvláště nápadné kamenné nástroje interpretovány jako milodary, stejně jako dříve v případě nálezu u La Chapelle-aux-Saints.

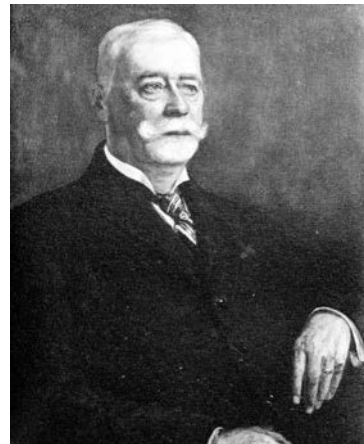
Druhým centrem objevených neandertálských pohřbů se stal Přední východ v jeskyni Tabun ve Vádi el-Mughara, kde byly při výzkumu Dorothy Garrodové postupně mezi lety 1929 a 1934 objevovány první lidské pozůstatky asi třicetileté ženy. Mimo obě zmiňovaná centra stojí nález v jeskyni Tešik-Taš, kde v roce 1938 A. P. Okladnikov objevil kostru asi osmiletého neandertálského chlapce, kolem níž rekonstruoval ideální kruh z dvojic rohů kozorožce. Od počátku 20. století byly tedy položeny základy studia neandertálského pohřebního ritu (dnes známe okolo 50 neandertálských pohřbů, Svoboda 2011, 80) a obecně paleolitických populací. Z antropologického hlediska byly důležité i další dva evropské nálezy lebek *Homo sapiens sapiens* učiněné v roce 1933 u Steinheimu v Německu a v letech 1935–1936 u Swanscombe v anglickém hrabství Kent. Ve stejném regionu Předního východu, kde byly nalézány první neandertálské pohřby, byly v letech 1931–1932 v izraelské jeskyni Schul odkryty pozůstatky více než deseti anatomicky moderních jedinců (5 mužů, 2 ženy a 3 děti), staré 80–120 tisíc let. Podobné nálezy raných *Homo sapiens sapiens* byly učiněny rovněž v Džebel Kafzeh u Nazaretu v letech 1933–1935.

Imaginaci badatelů na počátku 20. století dále povzbuzovaly záhadné doklady **kanibalismu a kultu lebek**, odhalované jak u neandertálských populací tak u pleistocénních lidí *Homo sapiens sapiens*. Počátek studia tohoto tematického okruhu spadá do let 1899–1905, kdy probíhaly vykopávky profesora geologie a paleontologie v Záhřebu Dragutina Gorjanovič-Krambergera (obr. 87) v jeskyni Krapina, v níž badatel identi-

Obr. 86. Louis Capitan (1854–1929), lékař, antropolog a prehistorik, žák G. de Mortilleta, spolupracovník H. Breuile a D. Peyronyho, podílel se na celé řadě významných paleolitických objevů především v oblasti Dordogne, spolupracoval rovněž s Karlem Absolonem. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 86. Louis Capitan (1854–1929), doctor, anthropologist and prehistorian, student of G. de Mortillet, collaborator of H. Breuil and D. Peyrony, participated in a number of important Palaeolithic discoveries above all in the region of Dordogne; he cooperated also with Karel Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 87. Dragutin Gorjanovič-Kramberger (1856–1936), chorvatský geolog a paleontolog, autor výzkumu v jeskyni Krapina, kde na přelomu 19. a 20. století objevil kosti asi 20 neandertálských jedinců. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 87. Dragutin Gorjanovič-Kramberger (1856–1936), Croatian geologist and palaeontologist, author of research in Krapina Cave, where he discovered bones of about twenty Neanderthal individuals in the late 19th and early 20th century. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

fikoval rozštípané a opálené kosti neandertálců (vč. lebek) z více jak 20 jedinců. Mezi různými interpretacemi tohoto nálezu zvláště rezonoval důraz H. Klaatsche na souboj dvou lidských ras – neandertálců a nositelů mladopaleolitického aurignacienu. Představy o neandertálském „kultu lebek“ o tři desítky let později podpořil další významný nález neandertálské lebky uložené v kruhu kamenů (doprovázené mj. industrií moustérienu) s vylámaným otvorem ve spodině lebeční a smrtelným zásahem v okolí očníce v jeskyni Grotta Guattari ve skalách hory Monte Circeo u Neapole, který v roce 1939 popsal A. C. Blanc. Doklady rituálních pohřbů lebek se množily i na dalších lokalitách. V roce 1908 v bavorské jeskyni Ofnet prozkoumal R. R. Schmidt proslulá „hnízda“ mezolitických lebek záměrně uložených do dvou prohlubní a posypaných červeným barvivem (první s 27 a druhá s 6 lebkami z toho 20 dětí, 9 žen a 4 muži), které však v pozdějších letech díky dokladům smrtelných zraněních byly považovány rovněž za možný doklad konfliktu s příchozí neolitickou populací. Podobné konotace vyvolával pak další nález z nedalekého Kaufertsbergu u Lierheimu (1913, lebka v prohlubni ve skále patrně opět mezolitická) a pohřbená mužská, ženská a dětská lebka ve skalní dutině jeskyně Stadel na Württembersku (1937).

Po první světové válce vědecký i veřejný zájem o paleolit ve střední Evropě doslova rozbouřily senzační objevy ve švýcarských jeskyních, které výrazně utvářely obraz a představy o „**kultuře lovců jeskynních medvědů**“. Proslulá se stala zejména lokalita Drachenloch u Vättisu v Engadinu s vchodem v těžko uvěřitelných 2445 metrů n. m. V letech 1917–1921 tu díky výkopům Theophila Nigga a Emila Bächlera (který v letech 1904–1908 zkoumal „medvědí jeskyni“ Wildkirchli u Säntisu, 1500 m. n. m.) vedle zbytků asi tisíce jeskynních medvědů byly odkryty štípané nástroje středního paleolitu, ohniště a zejména rituálně uložené medvědí lebky ve výklencích za kamennými zídками a dokonce v záměrně vytvořené kamenné skříňce kryté mohutnou vápencovou deskou. Tak závažné doklady duchovního života ve středním paleolitu však byly doprovázeny nedostatečnou dokumentací, takže záhy vyvolaly vlnu skepse. Nejvýznamnějším zastáncem kultury lovců medvědů se po vzoru vídeňské etnologické školy kulturních okruhů stal O. Menghin. J. Andree prohlásil medvědí lebky za lovecké trofeje neandertálců, H. Obermaier zase za doklady těsné symbiózy člověka a medvěda. P. P. Jefimenko naopak z pozic sovětské vědy ve 30. letech degradoval nálezy na pouhou „spižírnu“ lovecké skupiny. Proti jasně vymezenému „kulturnímu okruhu“ se postavil L. Zotz, autor výzkumů ve slezských medvědích jeskyních (Ládek Zdroj v Kladsku), jenž prohlásil švýcarské nálezy za památky po dočasné činnosti loveckých skupin, přicházejících do velehor z osídlených nižších oblastí v různých obdobích paleolitu a z prostředí rozličných kultur. Obdobné nálezy začaly být zaznamenávány i v jiných zemích. Celý sklad lebek jeskynního medvěda odkryl a za doklad „medvědího kultu“ považoval Konrad Hörmann (obr. 88) v Petershöhle u Veldenu v Bavorsku v roce 1923. Další samostatná kultura specializovaných lovců medvědů – tzv. olševien – byla definována na základě nálezů S. Brodara ze Slovinské jeskyně Potočka zijalka (1700 mn. m.) a Mornova zijalka v horském masívu Olševa v Karavankách z let 1928–1936. Také olševien byl však podobně jako alpské lokality redefinován jako „lovecká facie“ (především dlouhé hroty oštěpů řezané z kosti) a příležitostný doklad lovu různých skupin v mladším paleolitu ve střední Evropě (Sklenář 1983c, 199–207).

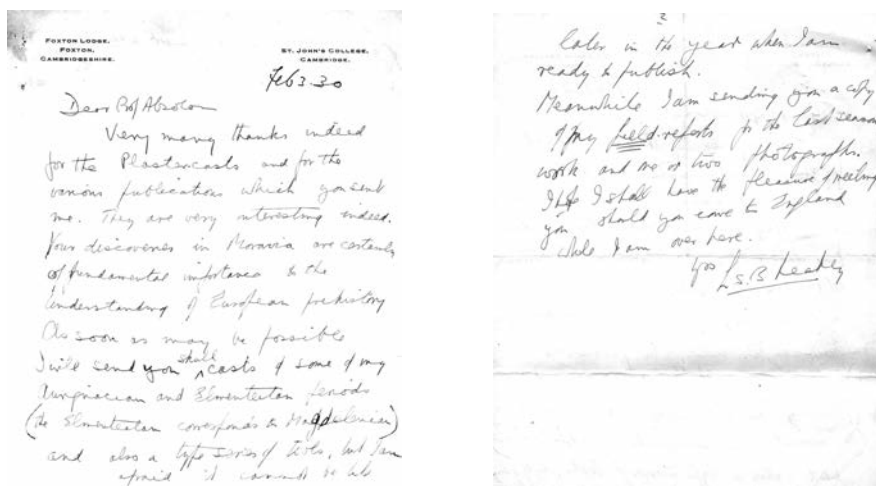

Obr. 88. Konrad Hörmann (1859–1933) německý etnolog a archeolog, v roce 1923 prováděl výzkumy v bavorské jeskyni Petershöhle. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 88. Konrad Hörmann (1859–1933), German ethnologist and archaeologist; in 1923, he carried out research in the Bavarian cave Petershöhle. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Je přirozené, že evropský paleolitický výzkum byl výrazně ovlivněn také meziválečnými objevy na jiných kontinentech, především v Africe. Francouzští archeologové svůj zájem rozvíjeli především v severní Africe (Breuil, Vaufrey). Angličané zase především v Nilském údolí (Sandford, Arkell) a přilehlých oázách. Pozoruhodné sekvence severoafrických paleolitických kultur sumarizoval M. C. Burkitt v práci z roku 1928 (Burkitt 1928), který se své poznatky dokonce v pozdějších letech pokusil uplatnit v synchronizaci s nálezem, jež studoval v severní Indii. Podobně ve 20. letech A. J. H. Goodwin a A. V. R. Lowe rozdělili jihoafrický paleolit na časnou střední a pozdní fázi, charakterizovanou acheulénem, levalloisienem a mikrolitickými industriemi. Ve stejném období obrátily nové antropologické nálezy pozornost evropských odborníků i široké veřejnosti od fosilních nálezů mladopaleolitického člověka až k prvním australopitékům či ještě jejich starším předchůdcům. Tyto nálezy tak de facto potvrdily po více jak 60 letech Darwinův předpoklad původu člověka na africkém kontinentu.

První takové objevy vzešly v roce 1932 z pliocenních vrstev severoindických nalezišť ze Sivalických hor, které G. E. Lewis pojmenoval jako *Ramapithecus brevivostrius* a jako první považoval tento druh za nejstaršího známého hominida (díky výrazné plochosti obličeje). Další nálezy hominidních primátů jsou spojeny se jmény Raymonda Darta (1893–1988) a Roberta Brooma (1866–1951) a s jejich výzkumy v jižní Africe. Dart v roce 1924 získal první nález z Taungunu – výlitek mozkovny a obličejovou část kostry dětského jedince, u něhož identifikoval nikoli lidoopu ale výrazně lidské rysy a v roce 1925 v článku v „Nature“ tyto pozůstatky pojmenoval jako *Australopithecus africanus*. Prvotní reakce vědecké obce byly vesměs odmítavé (např. E. Smith, A. Keith aj.) a vzhledem k značnému ohlasu v tisku vyvolaly i výrazný odpor kreacionisticky laděných sil. Jako jeden z mála s názorem Darta souhlasil budoucí kurátor transvaalského muzea R. Broom (objektivně se k nálezu stavěl např. také A. Hrdlička, který jako jeden z prvních nalezišť v roce 1925 sám navštívil), jenž podobný nález zopakoval v roce 1936 v kamenolomu v Sterkfontein, který umožnil kompletní rekonstrukci lebky dospělého jedince, jehož označil za *Australopithecus transvaalensis*, později jako *Plesianthropus transvaalensis*. V roce 1938 následovaly další antropologické nálezy z nedalekých lokalit Kromdraai a Swartkrans, které se však typově lišily a Broomem byly označeny za *Paranthropus robustus* (Dart 1963; Jelínek 1972, 35–53). V této době vlna odporu proti prvnímu Dartovu nálezu odpadla, a existence tvorů, stojících mezi lidoopem a člověkem byla uznána a posléze potvrzena dalšími objevy obou badatelů v nadcházejících letech. Od roku 1926 zahájil výzkum v Keni L. S. B. Leakey (1903–1972; obr. 89 a 90), jenž

Obr. 89. a 90. Rukopis dopisu, který Karlu Absolonovi zaslal Luis Seymour Bazett Leakey, vůdčí osobnost slavných afrických paleoantropologických výzkumů Olduvaiské rokle v Keni. Dochovaná korespondence dokumentuje vzájemnou výměnu názorů a literatury mezi oběma badateli. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 89. and 90. Manuscript of a letter sent to Karel Absolon by Luis Seymour Bazett Leakey, the leading personage of the famous African palaeo-anthropological research of Olduvai Gorge in Kenya. The surviving correspondence documents mutual exchange of opinions and literature between the two researchers. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

zavedl do výzkumu nový nomenklaturní systém (užívaný paralelně s tradiční kulturní klasifikací kamenných industrií, významné antropologické objevy ve východní Africe přišly až po druhé světové válce), založený na chronologii pluvialů a interpluvialů, které koreloval s glaciály a interglaciály v Evropě. Specifickým problémem byl také nález lebky a dalších kostí v dolech na olovenou a zinkovou rudu v Broken Hill (Kabwe) v Severní Rhodésii (dnes Zambie) v roce 1921. Tato lebka archaického *Homo sapiens*, v současnosti klasifikovaná nejčastěji jako *Homo rhodesiensis* (řazený do skupiny *Homo heidelbergensis*) nezapadala do dobové antropologické klasifikace (zpracována byla A. Smithem a také A. Keithem) a budila podezření, že se jedná spíše o recentní nálezy (takto o ní referoval např. Stocký 1922).

V meziválečném období světoví badatelé zdaleka nebyli přesvědčení o prioritě Afriky, jakožto „kolébky lidstva“. Většina hledala původ člověka spíše v oblasti Asie (především také díky známým starším nálezům *Homo erectus* – *Pithecanthropů*, učiněných Duboisem na Jávě v Trinilu již na konci 19. století; obr. 91). Z důvodu potvrzení asijské koncepce a hledání „chybějícího článku“ od počátku 20. století směřovala do Asie řada vědeckých výprav. American School of Prehistoric research, která díky Karlu Absolonovi působila i na Moravě, ve 30. letech zahájila úspěšný výzkum na Předním východě (tayacien, levalloiso-moustérien, natufien). Zásadní objev přinesly ovšem výzkumy v Číně, kde se archeologický paleolitický výzkum soustředil do geologické služby, založené v Pekingu roku 1916 západoevropskými vědci. Klíčové objevy od roku 1921 přinesly vykopávky švédských archeologů J. G. Anderssona a B. Bohlina a rakouského badatele O. Zdanskeho v Choukoutieniu jihovýchodně od Pekingu, kde byly v letech 1918–1937 objeveny první lidské pozůstatky neznámého předchůdce člověka, pojmenovaného posléze *Sinanthropus Pekinensis*, v literatuře bývá označovaný také jako „pekingský člověk“ (do výzkumu se zapojila i pozoruhodná osobnost kněze Pierre Teilharda de Chardin; cf. Chardin 1990). Nález ostatků tohoto předchůdce člověka však poznamenala tragédie. Pozůstatky nejméně čtyřiceti sinantropů, jež představovaly nejúplnější kolekci antropologických pozůstatků předchůdců člověka, byly nenávratně ztraceny během válečných událostí v roce 1937, kdy byla tato oblast obsazena japonskou armádou.

Čínské antropologické nálezy byly odborníky asociovány s abbevillenskými pěstními klíny a další industrií. Na původní nálezy E. Duboise na Jávě navázal holandský badatel Koenigswald sérií antropologických dokladů druhu *Homo erectus* z lokality Sangiran, odkrývaných v letech 1936–1941 (Jelínek 1972, 75–82). Nálezy „sinantropů“ v Asii našly své obdoby i na evropském kontinentě. Nejstarší evropský nález druhu *Homo erectus* pochází z pískovny u obce Mauer nedaleko Heidelbergu, kde byla v roce 1907 objevena dolní čelist jedince, označená posléze jako *Homo heidelbergensis*, později také jako *Palaeoanthropus* nebo *Protanthropus*. Nové objevy ovšem záhy přinesly i problémy v lokální nomenklatuře a odhalily omezené možnosti srovnávací metody, které byly v meziválečném období spíše prohlubovány. Částečně se tento problém snažili vyřešit opět Breuil s Obermaierem, kteří v roce 1931 pro časný paleolit velkoryse stanovili dvě již zmíněné výrazné tradice (provincie) – ústěpovou (Čína, sv. Asie a v. Evropa) a jádrovou (záp. Evropa, Afrika a Indie).

Obr. 91. Eugène Dubois (1858–1940) přednáší v Nizozemském Haarlemu 22. 11. 1926 o epochálních objevech *Homo erectus* (*Pithecanthropus erectus*) z Jávě. Foto K. Absolon, archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 91. Eugène Dubois (1858–1940) lecturing in Haarlem, the Netherlands, on 22 November 1926 about the epoch-making discoveries of *Homo erectus* (*Pithecanthropus erectus*) at Java. Photo: K. Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

5. MORAVSKÁ PALEOLITICKÁ ARCHEOLOGIE V LETECH 1918–1938

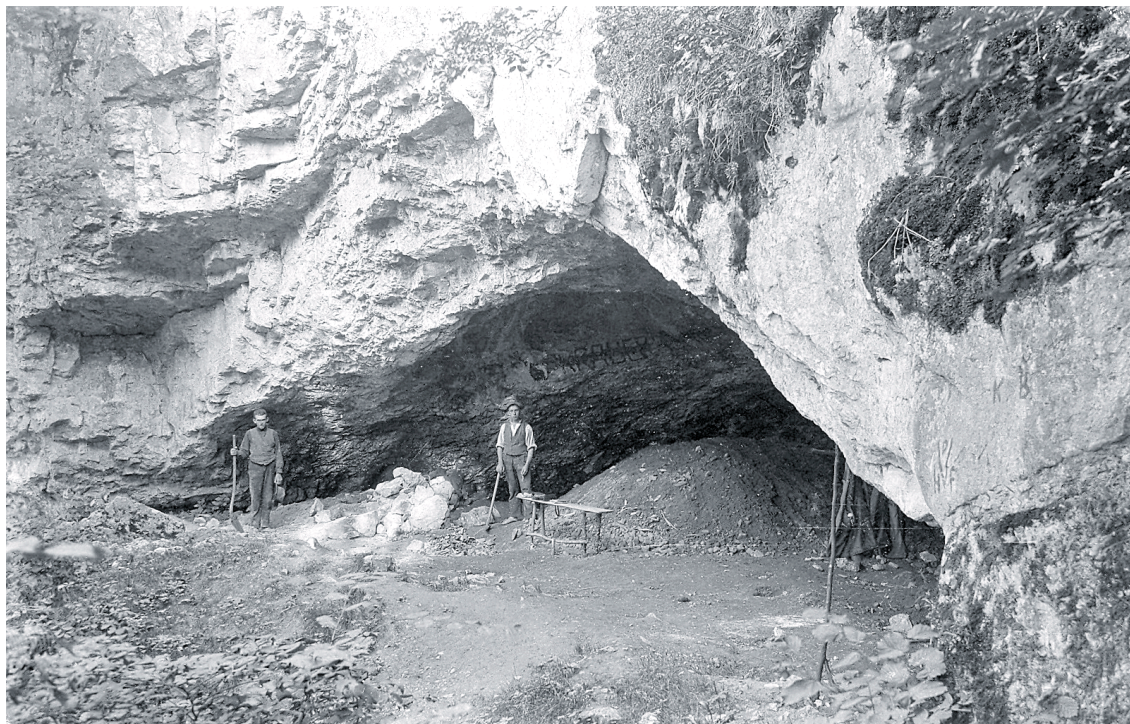
5.1. ODRAZ ARCHEOLOGICKÝCH TEORIÍ PRVNÍCH ČTYŘ DESETILETÍ 20. STOLETÍ V MORAVSKÉ PALEOLITICKÉ ARCHEOLOGII

Domácí archeologie po přirozeném útlumu ve válečných letech 1914–1918 v podstatě plynule navázala na předválečný vývoj. Vítězství univerzitní školy ovlivnilo budoucnost české archeologie na dlouhá desetiletí, což se ukázalo hned po nabytí československé samostatnosti. Základ položený Niederleho školou se v obecné rovině změnil spíše v detailech než v podstatě. Archeologická syntéza, opřená o roztřídění a uspořádání nálezového materiálu do systému návazných či paralelních kultur, jejíž základy nalézáme v „*Rukověti*“ (Buchta – Niederle 1910), se stala základem českého archeologického myšlení a práce, spočívající nadále především v hromadění dalších věcných poznatků, v detailním propracovávání a zpřesňování klasifikace, morfologie, typologie a chronologie. V některých případech se prosadila snaha proniknout za archeologický materiál, směřující k řešení hospodářských a společenských otázek. Poprvé se důležitým archeologickým pramenem stávají i nálezové okolnosti. Z těchto důvodů lze období po první světové válce nazvat „obdobím pozitivistické tradice“ nebo také jako první fázi „prehistorické analýzy“ (Sklenář 1969, 28; 2008, 37).

I v meziválečném období lze obecně konstatovat, že v celé středoevropské archeologii stál zájem o paleolit dosud na okraji většinového zájmu, který se soustředil především na pravěk zemědělský. V řadě oblastí paleolit nebyl dosud objeven či rozpoznán, což platilo zejména o středním či starém paleolitu. Totéž lze říci o problematice tzv. mezolitického „hiátu“. Výjimkou byl pokročilý výzkum v Německu, podunajském Rakousku, severním Maďarsku, na Krakovsku a především pak na Moravě (Sklenář 2008, 38, 44). Pro výzkum paleolitu na Moravě však stále dominující roli hrál rozvoj francouzského výzkumu, zejména pak díky osobním vazbám významných badatelů především s Karlem Absolonem i jejich osobní návštěvy na našich nalezištích (H. Breuil, P. Salmon, H. Bégouën aj.). Vazby na francouzské výzkumné centrum byly pro naše badatele zcela zásadní. V meziválečném období na Moravě udržovaly styky s francouzským prostředím zejména tři vždy o generaci od sebe vzdálení badatelé: Jan Knies, Karel Absolon a Josef Skutil. Dnes vidíme, že určujícím prvkem byly zejména první zahraniční syntézy našeho paleolitu, které v tomto období sepsali právě zahraniční badatelé, kteří disponovali potřebným odstupem. Mezi nimi pro výzkum na Moravě vynikají zejména „*Notes de voyage paléolithique en Europe Centrale*“ H. Breuila publikované v *L'Anthropologie* (Breuil 1924b; 1925), vzniklé z poznatků jeho studijní cesty v roce 1923. Touto prací Breuil seznámil evropské badatele s bohatstvím, které bylo do té doby nashromážděno v moravských sbírkách.

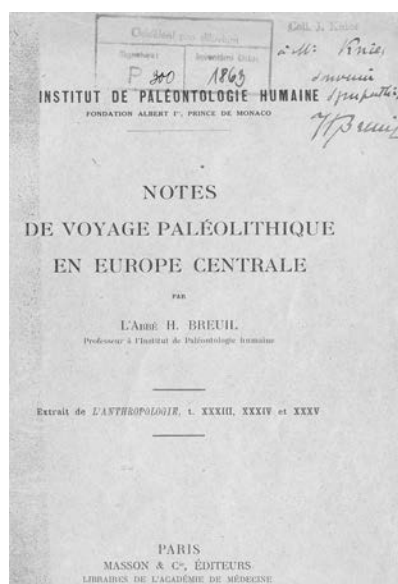
Breuil moravská naleziště zařadil do francouzského chronologického systému, na což navázali další archeologové. Breuilova práce je rozdělena na dvě části (celkem mají „*Notes*“ díly tři – první je věnován území Maďarska; Breuil 1924a). Jedna část popisuje „sprašový“ paleolit nejen na Moravě ale také v Čechách, druhý je věnován nálezům z moravských jeskyní. Nejpodrobněji a velmi důsledně Breuil komentuje soubory z Předmostí u Přerova. Antropologické nálezy považuje za typicky „kromaňonské“ (a nikoli tedy jako jeho současníci za křížence mezi neandertálci a kromaňonci). Kamenné i kostěné artefakty včetně umění klasifikuje jako poslední fázi aurignacienu (tedy dnes gravettien) a všimá si i výrazných vlivů „starsolutréenu“ z uherského centra (později definovaného jako szeletien). Do stejného kulturního kontextu řadí i pohřeb šamana z Francouzské ulice v Brně. Dále se zde věnuje industrii z Ondratice (moustérien, solutréen). Z jeskynních lokalit analyzuje celky z Šipky, Čertovy díry, nejpodrobněji z Pekárny (zde identifikuje acheuléen, micoquien, moustérien, aurignacien, solutréen a pochopitelně magdalénien; obr. 92), Kůlny a Mladče. Již jen dodatečně jsou zmíněny první zprávy z výzkumů Dolních Věstonic i s vyobrazením nálezu mamutka z pálené hlíny, publikované poprvé K. Schirmeisenem v roce 1924.

U nás se o synchronizaci s evropským badáním pokusil jako první Jan Knies v jedné ze svých posledních syntetických prací „*Přehled moravského paleolitu*“ z roku 1925 (Knies 1925; Breuilovy „*Notes*“ jsou dochovány

Obr. 92. Archeologické nálezy z jeskyně Pekárny, jejíž paleolitické osídlení poprvé identifikoval již v roce 1880 Jan Knies, resp. Jindřich Wankel, byly součástí každého důležitého přehledu paleolitického osídlení našich zemí včetně Breuilových „Notes“. Jeskyně Pekárna v roce 1925 na počátku výzkumů K. Absolona. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 92. Archaeological finds from Pekárna Cave whose Palaeolithic settlement had been identified for the first time already in 1880 by Jan Knies, or more precisely by Jindřich Wankel, were part of each important overview of the Palaeolithic settlement of the Czech lands, including Breuil's "Notes". Pekárna Cave in 1925, at the beginning of K. Absolon's research. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 93. Breuilovo dílo „Notes de voyage paléolithique en Europe Centrale“, které vyšlo na tři pokračování v letech 1924–1925 v L'Anthropologie, seznámilo s našimi nálezy evropské odborné publikum a bylo také klíčové pro nové zařazení našich nalezišť do evropského paleolitického chronologického a kulturního systému. Na titulní straně Breuilovo věnování Janu Kniesovi. Knihovna Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 93. Breuil's work "Notes de voyage paléolithique en Europe Centrale", published in three instalments in 1924–1925 in L'Anthropologie, presented this country's finds to the European professional public; it was also of key importance for new categorisation of its sites within the European Palaeolithic chronological and cultural system. Breuil's dedication to Jan Knies on the front page. Library of the Anthropos Institute of the MM.

v knihovně Ústavu Anthropos právě s věnováním J. Kniesovi a Kniesova práce je také tímto dílem jednoznačně inspirovaná; obr. 93). Kniesovu chronologii ovšem záhy poněkud nespravedlivě kritizoval I. L. Červinka (Červinka 1927, 55–56). Breuilovo francouzské pojetí pak rozšířili a doplnili svými syntézami přední vídeňští archeologové, významně ovlivňující i dění na Moravě – Josef Bayer (1882–1931; se svým zpracováním moravského a českého paleolitu, Bayer 1925a; 1927), Oswald Menghin (1888–1973 a jeho poněkud odlišný kulturní systém, Menghin 1926; 1931) a Hugo Obermaier (1877–1946).

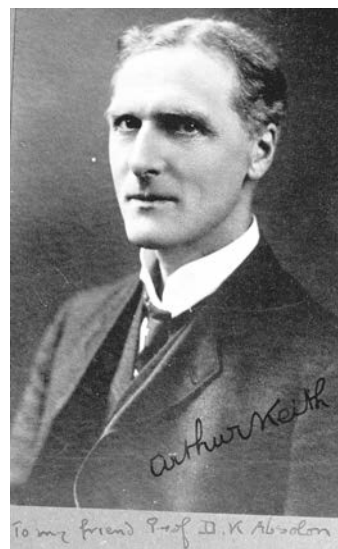
Posledně jmenovaný tak učinil dvakrát – stručněji pro první velkou archeologickou encyklopedii Ebertův *Reallexikon der Vorgeschichte*, v níž se výrazně odráží Breuilovy názory na naše lokality (Obermaier 1925). Mnohem rozsáhlejší syntézu, v níž výrazněji propracoval komparativní metodu, následně připravil pro Schránílovu reprezentativní syntézu českého a moravského pravěku (Obermaier 1928), jež byla v této době vlastně jediným souborným zpracováním paleolitu takového rozsahu (Sklenář 2008, 43–44). Jednoznačně pozitivně o Breuilových „Notes“ referuje a kriticky srovnává se syntézou Bayerovou Josef Babor v *Obzoru praehistorickém* v roce 1927 (Babor 1926–1927; ačkoli zde např. lituje závažných omylů jako Breuilovy záměny šipecké čelisti za ochozskou). Závěry H. Breuila (1925), J. Bayera (1925a), O. Menghina (1926) i H. Obermaiera (1928) byly také velmi důležité coby jednoznačné potvrzení existence středního a starého paleolitu v našich souborech, které v následujících letech Karel Absolon na základě svých výzkumů jeskyně Pekárny a získaného známého profilu dosti autoritativně popíral (ač ve 20. letech ještě existenci starého osídlení připouštěl; Absolon – Czižek 1926).

Poněkud stranou pozornosti zůstává v mnohém pozoruhodná syntéza I. L. Červinky věnovaná výhradně paleolitickému osídlení z roku 1927 „*Pravěk země českých*“. Je vskutku překvapivé jak se v této Červinkově práci odráží znalost nejaktuálnější literatury a schopnost kritického úsudku. Červinka zde předkládá velmi přehledně strukturovanou práci, kterou můžeme vnímat jako dobrý sumární příklad názorů na geologickou, antropologickou, archeologickou i kunsthistorickou problematiku v polovině 20. let k tématu nejstarších dějin člověka z pohledu badatele ve střední Evropě.

Červinka zcela odmítá problém eolithů a existenci třetihorního člověka. V geologické chronologii se stále přiklání – odvolává se na autoritu J. Bayera – na existenci dvou ledových dob. Připojuje kapitoly popisující změny diluviální flóry (což bylo dosti netradiční) a pochopitelně rovněž diluviální fauny. Při pokusu o popis antropogeneze člověka se vedle našich, rakouských a německých autorů opírá o práce M. Bouleho, A. Keitha (obr. 94), G. C. Mac Curdyho a R. Martina. Správně řadí vedle šipecké čelisti k neandertálské rase i nález ze Švédova Stolu (Bayerem považovaný za magdalénienský). Červinka předkládá úvahu o chronologickém vývoji lidských ras v pořadí: „Plémě heidelberské – neandertálské – rasa brněnská – předmostecká –

Obr. 94. Sir Arthur Keith (1866–1955), profesor anatomie londýnské univerzity, ředitel Museum Royal College of Surgeons, patřil u nás mezi populární a respektované odborníky na antropogenezi člověka. Z jeho prací čerpal např. I. L. Červinka, úzce spolupracoval s Karlem Absolonem. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 94. Sir Arthur Keith (1866–1955) professor of anatomy at the London University, director of Museum Royal College of Surgeons, was a popular and respected human anthropogenesis expert in this country. I. L. Červinka drew upon his work, for example; he closely collaborated with Karel Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

crô-magnonská – chanceladská – grenellská“, přičemž konstatuje, že zjištěné rozdíly nemohou automaticky představovat rozdíly ve vývoji. Spíše se přiklání k dobově pochopitelnému názoru, že zjištěné typy představují kořeny soudobých žijících ras (Červinka 1927, 41–42). V nástinu paleolitické chronologie se ztotožňuje s aktuálním francouzským pojetím a v zásadě uznává původ našeho paleolitu v západní Evropě (a tedy oprávněnost převzetí francouzského chronologického systému), přičemž u některých kultur předpokládá smíšený charakter s jinými (východními) vlivy (Červinka 1927, 56). Ze střední Evropy uvádí prokázané acheulské nálezy (např. Ojčow). V našem prostředí však za jisté považuje až doklady z moustérienu (Sloupské jeskyně – Wankelův nález, Šipka, Čertova díra, Býčí skála, jeskyně Drátenická, Předmostí a Ondratice), eventuálně premostérienu (Kůlna a Pekárna). Kromě popisu četných aurignacských nalezišť právě v této práci Červinka poprvé definuje tzv. szeletien, který odlišuje od západoevropského aurignacien a správně kritizuje tendenci označovat szeletienské industrie „stupněm předmosteckým“, neboť si na nalezišti v Předmostí všimá smíšeného charakteru nálezů např. s aurignacienem (Červinka 1927, 66). Zajímavé jsou rovněž Červinkovy názory na vývoj paleolitického umění (například střetávání východního a západního uměleckého stylu v Předmostí u Přerova). Vedle stručnější Kniesovy syntézy (Knies 1925) se jedná o jediný moravský pokus o syntézu paleolitického osídlení zasazenou do celoevropského kontextu. Kniesem navržené třídění paleolitu dle moravských lokalit však Červinka kritizoval jako nesprávné a zbytečné (Červinka 1927, 55–56). Na Červinkovu práci až před vypuknutím druhé světové války navázal J. Skutil (1938–39), který se však zaměřil pouze na naše území.

Z uvedených syntéz vyplynula také hlavní témata moravské paleolitické archeologie, která se objevují ve všech hlavních pracích našich autorů meziválečného období (Knies 1925; Babor 1926–1927; Červinka 1927; Skutil 1938; 1938–39), a jež velmi výstižně teoreticky shrnul Emanuel Šimek (1935). Jednalo se tedy o diskusi nad doklady nejstaršího osídlení Moravy (resp. celého území ČSR), novou klasifikaci jednotlivých mladopaleolitických kultur, stranou nezůstalo ani hledání jejich materiální náplně či otázky spojené s koncem paleolitu, resp. existencí mezolitu.

Bylo již uvedeno, že kamenné artefakty z jeskyně Pekárny ještě před započítáním výzkumů K. Absolona studoval H. Breuil a vedle velmi bohaté magdalénienské industrie upozornil také na artefakty vykazující znaky acheulénu a moustérienu (Breuil 1925; Valoch 1999a). Ignorování **existence středního a starého paleolitu** však nadále přetrvávalo v dosahu Absolonova vlivu po celé meziválečné období a uznání předmladopaleolitického osídlení se stalo jedním z nejožehavějších problémů. Zjednodušené Absolonovo pojetí se v podstatě ustálilo v názoru, že nejstarší osídlení z Moravy známe z období riss-würmského interglaciálu z jeskynních lokalit Šipka (obr. 95) a Čertova díra, které bylo nazváno „šipkienem“ (chronologicky by bylo totožné přibližně s moustérienem, který však nebyl uznáván). Na něj pak navazoval „primitivní aurignacien“ (Býčí skála), následovaný „vyvinutým aurignacienem“ (Dolní Věstonice, Předmostí) a magdaléniem (Pekárna). Další vlivy – jako např. problém solutréenu byly rovněž zcela opominuty (cf. Skutil 1938–1939, 22; viz dále).

Obr. 95. Jeskyně Šipka a Čertova díra u Štramberka byla jedna z nejčastěji zmiňovaných lokalit ve sporu o přiznání existence středního a starého paleolitu na Moravě v období mezi světovými válkami. Karel Absolon středopaleolitické stáří lokality odmítal a uznával jen tzv. „šipkien“. Foto z 30. let 20. století. Archiv Ústavu Anthropol. MZM.

Fig. 95. The caves Šipka and Čertova díra near Štramberk were one of the localities most often mentioned in the interwar dispute concerning the admission of existence of Middle and Lower Palaeolithic in Moravia. Karel Absolon rejected Middle Palaeolithic dating of the locality and recognised only the so-called “šipkien”. Photograph from the 1930s.

Řešení ztěžoval také naprosto nejednotný názor na geologické datování počátků paleolitického osídlení a neukončená debata o počtu a dynamice střídání ledových dob (pro naše území problematiku z pohledu zahraničních badatelů kriticky shrnul např. Šimek 1935, 4–19; přehled názorů podal Skutil 1938–1939, 18–46). Hledání nejstarších stop po osídlení již ve starém paleolitu vlastně jako jediný zůstával věrný Jan Knies, který je identifikoval v nálezech především ze severní Moravy (Knies 1929b). Jako jediný – a to z dnešního pohledu přirozeně správně – potvrzoval existenci pěstních klínů na našem území, což však východně od Rýna nebylo mezi badateli vůbec připouštěno. „Znovuobjevení“ těchto nálezů bylo de facto rehabilitováno až po konci druhé světové války Josefem Skutilem (staropaleolitické nálezy popsal na Žlutém kopci v Brně, Leskouně, Třebářově, Mutěnicích, Přívozu, Opavě, Kadově; Skutil 1939–1946). Přičemž ještě ve své předválečné syntéze Skutil jakékoli starší nálezy krom tzv. šipkienu (Šipka, Čertova díra), jehož chronologická pozice byla více méně nejasná, nepřipouštěl (Skutil 1938–1939, 47–81). Do diskuse se ve válečných letech zapojil ještě Lothar Zotz (1899–1967), jenž ve své tendenčně laděné knize *Od lovců mamutů k Vikingům* uznával existenci středního paleolitu především na základě nové analýzy nálezů z Přemostí, v nichž spatřoval znaky acheuléenu (Zotz 1944). Stratifikované nálezy pak přicházely ještě později – na Moravě na přelomu 50. a 60. let (Brno – Modřice, Brno – Červený kopec, Mladeč; cf. Oliva – Kostrhun 2009, 92–95).

Vliv francouzských badatelů ve středoevropském prostoru můžeme pozorovat i v **klasifikaci mladopaleolitických kultur**. Živá debata o vývoji aurignacienu, jež probíhala ve Francii, nezasáhla naše prostředí tak výrazně jako téma kultury solutréenu, typického přítomností charakteristických listovitých hrotů (obr. 96–98). Existence této výrazné kamenné industrie později řazené do počátku mladého paleolitu – szeletienu – představovala v naší archeologii další nevyřešený problém. Již před první světovou válkou pro některé naše industrie (Ondratice) začal být dle francouzského vzoru používán právě termín solutréen (Hoernes 1903; Maška-Obermaier 1911). Obdobně byla tato klasifikace použita i H. Breuilem a J. Bayerem (Breuil 1925; Bayer 1925a). Je však nutné dodat, že Henri Breuil ve svých „Notes“ jednoznačně rozpoznal středopaleolitické kořeny moravských listovitých hrotů, a to jak v případě gravettského Předmostí, tak typických nálezů z Ondratice.²¹ V tomto duchu pokračoval i Josef Skutil (1928b; 1938–1939, 81–104), avšak s tím rozdílem, že předpokládal expanzi kultury s listovitými hroty z Karpatské kotliny (ve své diplomové práci z roku 1926 sice Skutil poprvé použil termín szeletien, od něj však posléze ustoupil). Rozdílné prvky, kterými se středoevropské nálezy lišily od klasických francouzských solutréenských lokalit, totiž vedly badatele k odlišení východního – uherského – solutréenu, jenž byl datován do staršího období než na západě. Rysy připisované vlivu solutréenu byly na Moravě hledány především v Předmostí u Přerova a byly někdy označovány jako předmostien. K jednoznačnému popření vztahu našich listovitých hrotů k solutréenu se ve své přehledové práci vyjádřil především I. L. Červinka, jenž se přiklonil k jejich výkladu místním vývojem z moustérienu Karpatské kotliny a nazval jej jako szeletien (szeletaien; Červinka 1927, 66; termín převzal ze zmíněné práce J. Skutila). Toto označení začali posléze přijímat i zahraniční badatelé. Termín solutréen však z naší odborné literatury nevymizel a byl užíván i nadále, zvláště v souvislosti s opakovaně analyzovanými soubory z Předmostí u Přerova, klíčovými pro řešení otázky solutréenu. H. Obermaier považoval szeletien za protosolutréen

21 Soubor nálezů z Ondratice na východních svazích Drahanské vrchoviny představuje v meziválečném období jedinou známou industrii szeletienu v dnešním slova smyslu a také patrně první paleolitickou povrchovou lokalitu, již archeologové věnovali větší pozornost. Počátkem 20. století zde začali sbírat poštovní Hrynek Hostínek a rolník Jakub Možný, později učitel Jan Kopecký. Pozornost této lokalitě postupně věnovali a také ji publikovali v roce 1909 J. Bayer, poté podrobněji K. J. Maška s H. Obermaierem (1911), v roce 1933 J. Skutil a posléze K. Absolon (1935; 1936). V dobách první republiky nálezy z Ondratice zaujímaly čelné místo v expozici Anthropos Karla Absolona na brněnském výstavišti. Početné mezi nálezy převládala mladoseleatská silicitová industrie, avšak váhově výrobky z místních křemenců. Velkotvarým „nástrojím“ z této kolekce Absolon věnoval neméně rozměrnou monografii, v níž je nazval „gigantolity“ (Absolon 1936). Videňští badatelé jako J. Bayer či O. Menghin a také K. Schirmeisen k Absolonově klasifikaci vyslovili výhrady (k vývoji názorů na tzv. „drahanské paleolitikum“ cf. Skutil 1938–1939, 81–104). Sám Absolon však přistihl místního sběratele J. Možného, jak vytahuje „gigantolity“ z komína, kde na nich zauzoval patinu z močůvkové lázně. Většinou tedy jde o padělky a pseudoartefakty, resp. zařazení křemencové složky je dones nevyřešenou otázkou (Oliva – Kostrhun 2009, 99–101). Případně soudobé analýzy podporují existenci dvou chronologických celků – bohunicenu a středního aurignacienu (Mlejnek – Škrdla – Přichystal 2012).

Obr. 96. Lokalita Solutré stála u zrodu světové paleolitické archeologie. Intenzivní pozornost vyvolávala i v meziválečném období, kdy evropští badatelé hledali chronologické průsečíky mezi solutréen a szeletienem. Pohled na lokalitu a vykopávky v polovině 20. let. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 96. Solutré locality stood at the birth of the world's Palaeolithic archaeology. It attracted intensive attention also in the interwar period, when European researchers looked for chronological common points between the Solutrean and the Szeletien. A view of the locality and the excavations in mid-1920s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 97. M. Mayet (ve výkopu vpravo), profesor antropologie na univerzitě v Lyonu, M. Deperet, M. Mazenot v Solutré v roce 1923. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 97. M. Mayet (on the right inside the excavation), anthropology professor at the Lyon University, M. Deperet, M. Mazenot in Solutré in 1923. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

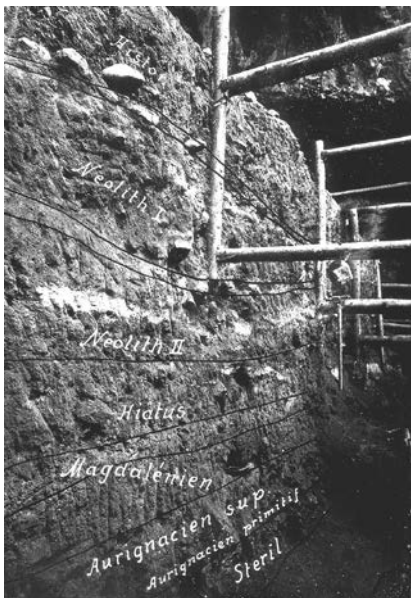

Obr. 98. Také lokalitu v Solutré, podobně jako moravské paleolitické lokality, navštívila v roce 1923 American School of Prehistoric Research pod vedením Grant Mac Curdyho. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 98. Solutré locality, like Moravian Palaeolithic localities, was also visited by the American School of Prehistoric Research led by Grant Mac Curdy in 1923. Photo: Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

vycházející ze střeoevropské staropaleolitické tradice a předcházející před skutečným solutréenem předmosteckým. L. Zotz později hovořil o východním solutréenu ve dvou skupinách – moravské a karpatské. Karel Absolon odmítl solutréen a szeletien ze zcela z jednoduchého důvodu – nevyskytoval se totiž v klasickém pekárnském profilu (obr. 99 a 100). Listovité hroty známé z Předmostí považoval za rozšiřování retuší z okrajů na celou plochu nástroje, jež konvergentně vzniklo v aurignacienu (Absolon 1945b). Koncepce szeletien nastíněná I. L. Červinkou se tak definitivně potvrdila až v poválečném období, kdy ji ve své práci prosadil F. Prošek (1953; cf. Sklenář 2008, 47; Oliva – Kostrhun 2009, 98–99).

Vedle samostatného problému starého aurignacienu či preaurignacienu, souvisejícího se zmíněnými lokalitami tzv. „drahanského paleolitika“ (viz níže) bylo dalším teoretickým problémem tohoto období definování tzv. mladšího (pozdního) aurignacienu (tedy dnešního gravettien) z klasického schématu H. Breuila (1912), ve smyslu dělení D. Peyronyho (1933) a D. Garrodové (1938). Ve střední Evropě jeho odlišnost od klasického aurignacienu rozpoznal již na začátku 20. let J. Bayer na základě analýzy nálezů z Mladče u Litovle (Bayer 1922). Prosazení tohoto rozdělení však bránily jinak složité poměry dalších moravských industrií, zejména komplikovaná stratigrafie na vícevrstevné lokalitě Předmostí. Zde také díky smíšení materiálu vznikl např. samostatný „předmostien“ jako ekvivalent raného solutréenu, do jehož kontextu bylo Předmostí často řazeno (vývoj názorů cf. Skutil 1938–1939, 105–130). V roce 1928 na podobných základech vytvořil J. Bayer rakouský aggsbachien jako ekvivalent pozdního aurignacienu. Až Absolonovy výzkumy na podstatně „méně problematické“ lokalitě v Dolních Věstonicích umožnily lépe pochopit podstatu i charakteristické rysy mladšího aurignacienu označeného později jako gravettien. Nicméně ani tak autoritativní přístup K. Absolona neumožnil další upřesnění dělení, resp. vyčlenění těchto industrií. Sám badatel vždy o moravském gravettien hovořil jako o vyvinutém aurignacienu (cf. také jeho další termín „kvarcitového praurignacienu“, resp. „primitivního křemencového aurignacienu“, zahrnující všechny starší industrie). Proto se v českých zemích dodnes platné dělení aurignacienu a gravetienu ujalo opět až zásluhou Fr. Proška po druhé světové válce (Prošek 1947; cf. Sklenář 2008, 47; Oliva – Kostrhun 2009, 102–106).

Obr. 100. Čištění profilu v jeskyni Pekárně – výzkum K. Absolona. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 100. Cleaning of profile in Pekárna Cave – research by K. Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 99. Navzdory poznatkům zahraničních badatelů byl Absolonův profil vrstvami v jeskyni Pekárně závazným pro chronologii paleolitu na Moravě prakticky pro celé meziválečné období. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 99. Despite the findings of foreign researchers, Absolon's profile through layers in Pekárna Cave was binding for the chronology of the Palaeolithic in Moravia practically throughout the interwar period. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Bezproblémová byla naopak situace v případě existence poslední velké paleolitické civilizace – magdalénieniu. Magdalénien definovaný Mortilletem tři roky před prvním Wanklovým paleolitickým (magdalénienským) nálezem v Býčí skále v roce 1870 nezbuzoval u našich badatelů žádná výrazná dilemata (i když se jeho náplň u starší generace našich archeologů překrývala s termínem „doby sobů“ či „Renntierzeit“ – před první světovou válkou např. Fr. Černý 1904). Rakouský, resp. moravský magdalénien jednoznačně popsal již před první světovou válkou H. Breuil a přirozeně pak i ve 20. letech ve svých „Notes“ (Breuil 1912, 1925). V meziválečném období se o poznání magdalénieniu zasloužil zejména Jan Knies svými průzkumy celé řady velkých i menších jeskynních lokalit (Kůlna, Balcarka, Veručina, Michalka, Šošůvská, převis Kolíbky, Sklep u Vratíkova). V Kniesových stopách pak pokračovali brněnští Němci (F. Čupík, R. Czižek) v Býčí skále a především v Pekárně. Na tyto úspěšné sondáže v polovině 20. let navázal Karel Absolon velkoryse pojatým celoplošným výzkumem, který záhy spolu s Dolními Věstonicemi vzbudil mezinárodní pozornost. Jisté problémy však přeci jen přinášela přesnější datace magdalénieniu a postihnutí jeho vazby na starší kultury, resp. na aurignacien, u nějž se předpokládalo, že se z něj magdalénien vyvinul (cf. Skutilovo konstatování: „Magdalénien, poslední velká paleolitická kultura a komplikovaná civilizace, je vlastně renesancí aurignacieniu“; Skutil 1938–1939, 152). Všichni autoři se v souvislosti s tím zaměřili na stanovení relativní chronologie a vztahů, jakož i na vymezení středoevropského, tedy především bohatého moravského magdalénieniu vůči rozvinutému magdalénieniu ve Francii a Španělsku (cf. Skutil 1938–1939, 152–165). Další méně významné otázky byly spojeny s potvrzením existence tzv. „sprašového magdalénieniu“, případně i potvrzení osídlení této kultury na Slovensku. Definování jasných vazeb na západoevropský vývoj a potvrzení rozšíření této kultury migračními trasami ze západu tak vlastně čekalo až na souhrnné zpracování tématu Karlem Valochem (1960).

Zcela opačná situace ovšem byla v případě poslední ze třech velkých témat meziválečné paleolitické archeologie – otázky konce paleolitu, resp. existence či neexistence „hiátu“ mezi pleistocénem a holocénem. V této oblasti se definováním a **rozpoznáním mezolitických drobnotvarých industrií** zabývali badatelé zejména v Čechách (Petrbokovy nálezy na písčném přesypu u polabských Kozel na Neratovicku, Komořanské jezero). Autoři Rukověti české archeologie dokonce uvažovali o možnosti magdaléniensko-neolitického přechodného stupně (Buchtele – Niederle 1910, 19–20). V obecné rovině však v problému konce paleolitu panovala značná nejistota, která se projevovala v rozdílných terminologických i koncepčních přístupech. Různé interpretace vyvolávala především otázka, zda lze poslední stupně paleolitických industrií řadit ještě k paleolitu (azilien I. L. Červinky), případně již k neolitu (azilio-tardenoisien A. Stockého), či zda je možné definovat samostatné období mezolitu – střední doby kamenné, pro které však nebyl jediný pevný bod v materiální náplni (J. Skutil; Sklenář 2008, 48).

Klasický francouzský systém v této době nabízel pro řešení tohoto problému v podstatě dva pojmy: tardenoisien (drobnotvarý) a campignien (hrubotvarý), které byly v diskusích používány i v naší literatuře. Mikrolity se často považovaly za kulturní importy až z oblastí severní Afriky po konci glaciálního období. Měly být přinášeny cestou kopírující předchozí magdalénienskou invazi přes Francii do Podunají. V. G. Childe v roce 1929 usuzoval, že mikrolitické industrie v českém a moravském materiálu zcela chybí, i když se postupně začínaly hromadit nálezy z okolních zemí. Problém komplikoval také fakt, že řada mikrolitických nástrojů byla nalézána jako podíl v neolitických industriích a vyskytovala se spolu i s mladším pravěkem ve smíšených kolekcích z povrchových sběrů, takže někteří badatelé jejich mezolitické stáří zcela odmítali (Sklenář 2008, 48). Obecně lze říci, že v naší archeologii vůči mezolitu panovala v tomto období značná nedůvěra a to i přes některé později uznané nálezy z 30. let, jež ovšem pocházely pouze z Čech (Českolipsko, Kozly, Komořanské jezero u Mostu). Prvním uznaným mezolitickým nálezem byla industrie objevená Bedřichem Dubským u Ražic (Putimi), v literatuře reflektovaná až koncem 30. let a pak za druhé světové války (cf. Vencl 2006, 15 – 16).

V moravské archeologii – opět díky absenci patřičných stratigrafických vrstev v jeskyni Pekárně a z toho plynoucího jednoznačně odmítavého Absolona stanoviska – vládla ještě mnohem výraznější skepse vůči existenci mezolitu. Velmi opatrně se k dané problematice stavěl rovněž Josef Skutil, který až ve své syntéze z konce 30. let (Skutil 1938–1939, 165–175) zvažoval možnosti mezolitického osídlení. Nicméně po revizi všech nálezů dochází k závěru, že žádný z dosud známých mezolitických nálezů z území Československa není dosud bezpečně prokázáný. Drobnotvarou industrií např. označuje jen za „tardenoisidní survivaly“

v neolitických industriích apod. (Skutil 1938–1939, 174). Problém ovšem současně považoval za jednu z nejdůležitějších prehistorických otázek kamenných dob, která musí být v budoucnu dále řešena a od níž lze „očekávat rozřešení mnoha důležitých paleoetnologických problémů starého světa vůbec“ (Skutil 1938–1939, 165; obr. 101). Dodejme, že němečtí badatelé (L. Zotz, O. Menghin), kteří se k mezolitickému osídlení ve 40. letech stavěli mnohem otevřeněji, spatřovali v jeho existenci také ideologicky zabarvený důkaz o kontinuitě paleolitického a neolitického osídlení podunajské (tedy především rakouské) oblasti.

V oblasti **paleoantropologie** moravské, resp. české nálezy konvenovaly s obecnými předpoklady a názory na vývoj člověka meziválečného období. Josef Skutil dokonce Moravu označil z hlediska paleoantropologie za nejbohatší zemi světa (Skutil 1938–1939, 163). Téměř veškerý materiál, který se tohoto tématu dotýkal, zpracoval a publikoval Jindřich Matiegka (1862–1941, obr. 102), od roku 1897 působící na Karlově univerzitě (řádný profesor antropologie 1918, rektor UK 1929–1930), který na pražské univerzitě vybudoval po roce 1920 Antropologický ústav na nově vzniklé Přírodovědecké fakultě (Malý 1949; Fetter 1963). Matiegka zprostředkovával názory (i osobní kontakty) s Alešem Hrdličkou a rovněž fakticky redigoval Hrdličkou založený časopis *Anthropologie*. Vedle obecnějších a syntetických prací věnovaných antropogenezi (např. Matiegka 1924; 1931 s přehledem dosavadních názorů) Matiegka antropologicky zpracoval nejvýznamnější antropologický soubor z našeho území – Maškův nález „hromadného hrobu“ z Předmostí (Matiegka 1934, 1938), ale také např. z lokality Brno III – Žabovřesk, jehož zařazení do paleolitu je dnes dosti sporné (Matiegka 1929b; nález byl zničen požárem v Mikulově v roce 1945). Vedle J. Matiegky začal v redakci *Anthropologie* působit jeho žák a spolupracovník Jiří Malý (1899–1950), od roku 1934 profesor antropologie na PŘF UK a také ředitel Hrdličkova muzea člověka, které plně dobudoval. Z Moravských nálezů je významné jeho zpracování materiálu z Dolních Věstonic (Malý 1939). V polovině 20. let také J. Szombathy publikoval dostupné antropologické nálezy z Mladče, čímž zachoval jediné informace o tomto významném nálezu, rovněž zničeném za druhé světové války v Mikulově (Szombathy 1925).

Ve stejné době předložil zpracování šipecké čelisti berlínský anatom a antropolog, syn Rudolfa Virchowa, Hans Virchow (1924), jenž se v těchto letech intenzivně věnoval studiu neandertálských pozůstatků z Le Moustier a Ehringsdorfu. Jindřich Matiegka se věnoval také domnělým lidským pleistocénním kostem z Býčí skály, zatímco Josef Skutil hodnotil nález ochozské čelisti i předpokládané magdalénienské antropologické nálezy z moravských jeskyň. Další spíše popularizační články z pera A. Hrdličky, J. Matiegky, J. Petrboha, J. Kniese, J. Skutila a řady dalších byly věnovány buď jednotlivým evropským nálezům, rozšíření pleistocénních lidí, popisu neandertálců či např. problematice steatopygie paleolitických lidí (J. V. Želízko).

Samostatným problémem, který však s rozvojem poznání paleolitu velmi úzce souvisí, je přirozeně **rozvoj přírodních věd**, studujících období pleistocénu, jenž v této práci není možné v plném rozsahu obsáhnout. Éra první republiky byla obdobím, kdy se zájem o studium kvartéru stupňoval a podobně jako v případě archeologie tento obor po vzniku samostatného Československa procházel institucionální a generační proměnou. Význam karsologických a geomorfologických fenoménů, říčních teras, zalednění, sedimentologie a pedologie, pleistocénních savců, měkkýšů či rostlinstva přitahoval řadu odborníků, kteří tato témata studovali ve spojení s řešením archeologických otázek nebo také samostatně (cf. Musil – Karásek – Valoch 1999). Významným mezníkem pro poznání vztahů mezi geologickými a tvarovými projevy pleistocénního kontinentálního ledovce v Moravské bráně a říčními terasami v nezaledněné části povodí Moravy byla široce pojatá studie vídeňského geografa Hugo Hassingera (1877–1952), jejíž vliv na poznání moravského kvartéru byl výrazný po celé 20. století (Hassing 1914). Dynamikou zalednění v Moravské bráně se u nás zabýval např. pražský geomorfolog Václav Dědina (1870–1956; cf. Skutil 1965, 35–36). Množství publikací problematice pleistocénního zalednění na Ostravsku a našich hor ve 20. a 30. letech věnoval významný moravský glaciolog, profesor geologie Masarykovy univerzity (a v tomto směru i konkurent Karla Absolona) František Vitásek (1890–1973; Musil – Karásek – Valoch 1994, 71–74; cf. Skutil 1965, 207–208). Vyškovskému úvalu se věnoval také např. Viktor Šauer (1899–1979, cf. Skutil 1965, 190–191). Pro širší území principy této práce rozšířil další německý geograf Fritz Machatschek, jenž mj. velmi kvalitně zpracoval území Moravského krasu a Brněnské vrchoviny (Machatschek 1927). Geologickými poměry na Moravě a zejména pak v Moravském krasu se již ve 20. a 30. letech věnoval rovněž významný pražský geolog Radim Kettner (1891–1967), zakladatel moderní české geologie po druhé světové válce.

44

Geologické období	K. J. Malka (1961)	M. Kříž (1967, 1969)	Fr. Černý (1964)	J. N. Wollrich	L. Šnajdr (1969-1970)	M. Hornes (1963)	H. Obermaier (1913, 1916, 1915)
Poglaciál	Drauské						
	Gehlnické						
	Báň						
	Achemské kolonády						
	Wärm	Magdalénien (také ve spreki)					
	Ries-Würm	Leoni fáze Turoba spreki Sol-magd. Pischod Homo preicus					
	Ries	Tundra					
	Mindel-Ries	Moustérien (Homo preiguanus)					
	Mindel						
	Günz-Mindel						
	Günz						
	Preglaciál						

Tab. VII. Chronologické kvaternární systémy českosloven-

45

H. Breuil (1930)	J. Bayer (1929)	K. Absolon (1931)	J. Knieš (1936)	O. Kuliš (1935)
Tardoniém Aurien				
Vechní magdalénien				
Magdalénien starší Solutrén				
Magdalénien mladší Vymytlý aurignacien Primitivní aurignacien				
Moustérien				
Adulníen				
Chellean				
Ipswich				

ských a citích autorů v Československu používaných.

Obr. 101. Srovnávací tabulka používaných chronologických systémů v Československu dle Josefa Skutila (1938, 44-45).
Fig. 101. Comparison table of chronological systems used in Czechoslovakia according to Josef Skutil (1938, 44-45).

MARIÁNSKÉ LÁZNĚ
HOTEL "CASINO"
MARIENBAD
Telefon 45.

Dec 19/ 1930.

Velečestný pane Kulišovi!
Včera večer jsem obdržel
Vaš dopis a musel jsem
hledat po něm chvilinku,
aby se neproměškal čas. Do-
poručuji, aby se předalo
na doručovatelství v Táboři.
Někdy by hledání mohlo
probi. Lomem, který má. Museum
pražské zveštalo nějakým
sámotným způsobem
sklon k obřecům. Lige
přítelům skromnějším
z jiných zemí. Ale zejména
v takovém případě by se
to mělo státi po dohodě.

Obr. 102. Přední československý antropolog Jindřich Matiegka (1862-1941) zpracovával všechny důležité moravské paleolitické nálezy. S Karlem Absolonem spolupracoval na řadě aktivit, vedl s ním ovšem také řadu sporů. Rukopis dopisu J. Matiegky adresovaný Karlu Absolonovi 19. 7. 1930. Archiv Ústavu Anthropos MZM.
Fig. 102. Jindřich Matiegka (1862-1941), leading Czechoslovak anthropologist, treated all important Moravian Palaeolithic finds. He cooperated with Karel Absolon on many activities, but also had numerous disputes with him. A manuscript of J. Matiegka's letter addressed to K. Absolon from 19 July 1930. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Snaha o prolínání přírodních věd a archeologie se explicitně projevovala zejména ve snaze o co nejpřesnější rozpoznání stratigrafie a chronologie jednotlivých lokalit, jak již bylo naznačeno výše. Výsledky se však více méně točily v kruhu, neboť geologické vrstvy byly nejčastěji datovány podle archeologických nálezů a naopak. U geologů tak docházelo jen velmi postupně k překonání teorie dvou ledových dob a k příklonu k existenci kvadriglacialismu Penck-Brücknerova schématu. Geologické chronologii v diluviu, konkrétně v Dolních Věstonicích, se takto okrajově věnovali profesor MU a ředitel Geologického ústavu MU Josef Woldřich (syn J. N. Woldřicha, 1880–1937) spolu s asistentem Janem Stejskalem (*Woldřich – Stejskal* 1934; cf. *Skutil* 1965, 184–185, 217–218).

V meziválečném období mimo to vzrůstala snaha o zachycení změn v asociaci plžů v jednotlivých vrstvách. Tato problematika se v této době zcela soustředila do rukou jediné osobnosti Jaroslava Petrboka (1881–1960; *Sklenář* 2008, 436–438, obr. 103 a 104), jenž v meziválečném období obor malakozoologie rozvinul nebývalým způsobem. Petrbok publikoval stovky příspěvků věnovaných českým a slovenským lokalitám, Moravě se však věnoval pouze okrajově (Mladeč, Předmostí). O souhrnné zprávy, týkající se moravskoslezských čtvrtohor se pokoušel K. Zapletal, který se snažil podchytit sedimentologické a pedologické problémy z technologického hlediska. Od 30. let aplikoval nové metody J. Pelíšek (1909–1933), který se věnoval petrografickým a chemickým analýzám a začal v tomto směru spolupracovat také s K. Absolonem. Pelíšek byl zřejmě prvním z brněnských badatelů, který si uvědomil nejen principiální stratigrafický význam půd pohřbených uvnitř sledu sprašových sedimentů, ale i jejich význam paleoklimatický, který se mu zpočátku nedařilo vhodně sladit s glacialistickou stratografií. Stal se proto pozdějším zastáncem polyglacializmu a u nás jako první začal používat termínů „stadiál“ a „interstadiál“. V tomto směru se na Moravě významně projevil vznik Vysoké školy lesnické

Obr. 103. Jaroslav Petrbok (1881–1960) byl v meziválečném období jediný odborník, který se věnoval studiu pleistocenních plžů a české speleoarcheologii. Ve své pracovně v Národním muzeu 3. 3. 1933. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 103. Jaroslav Petrbok (1881–1960) was the only expert of the interwar period who focused on the study of Pleistocene bivalves and Czech speleoarchaeology. Photographed in his study in the National Museum on 3 March 1933. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 104. Jaroslav Petrbok byl dobrým přítelem Karla Absolona. Oba badatelé na společném snímku, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 104. Jaroslav Petrbok was a good friend of Karel Absolon. The two researchers on a joint photograph, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

v Brně a její katedry pedologie. Nástin stratigrafie paleolitu ve vztahu ke sprašim a říčním terasám se pokusil kolektiv autorů pod vedením K. Absolona (*Absolon – Zapletal – Skutil – Stehlík* 1933). Většina autorů uváděných v této práci se také snažila o popis paleontologických nálezů savců z jednotlivých nalezišť, které však prozatím nevedly k širším syntézám či rekonstrukcím pleistocénní zvířeny. Podobně tomu bylo v rámci snahy o rekonstrukci pleistocénního rostlinstva, především na základě rašelinišť a travertinů, které však v případě práce Franze Firbase a Františka Němejce dosáhly evropského významu. Pokusy o vykreslení rostlinstva v dobách ledových předkládal rovněž profesor botaniky Masarykovy university Josef *Podpěra* (např. 1929).

5.2. INSTITUCIONÁLNÍ ZÁZEMÍ A PRÁVNÍ RÁMEC ARCHEOLOGIE NA MORAVĚ V LETECH 1918–1938

Institucionální a organizační zázemí archeologie v Čechách a na Moravě po vzniku první republiky částečně navazovalo na systém ochrany památek budovaný v rakousko-uherské monarchii od 50. let 19. století a částečně byl pochopitelně určován novými institucemi vzniklými po ustanovení československého státu. Faktická kontinuita byla přirozeně zajištěna osobami prakticky všech významnějších archeologů té doby, kteří přečkali útrapy první světové války a aktivně se podíleli na dalším rozvoji archeologie.

Před vypuknutím válečného konfliktu na Moravě působila síť konzervátorů „Ústřední komise pro vy-pátrání/výzkum a zachování stavebních památek – Central-Comission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale“, založená v roce 1850 (později pod pozměněným názvem „Komise centrální pro vyhledávání a zachování památek uměleckých a historických“, spravovaná c. k. ministeriem věcí duchovních a vyučovacích; *Sklenář* 2011c, 19–41). Na počátku 20. století se v rámci této komise archeologii věnovala tzv. „I. prehistorická sekce“ (zřízena 1873), v níž bylo území Moravy rozděleno do 8 konzervátorských obvodů obsazených těmito badateli: J. Smyčkou se sídlem v Litovli, J. Vyvlečkou (Olomouc), F. Koudelkou (Vyškov), I. L. Červinkou (Kojetín), A. Makowskym (Brno), M. Křížem (Ždánice), K. J. Maškou (Telč), A. Rzehakem (Brno, s působností na jižní Moravě; *Sklenář* 2011c, 28). Významným organizačním krokem bylo nahrazení čestných konzervátorů placenými úředníky a zakotvení instituce zemských konzervátorů s úřady v jednotlivých korunních zemích v roce 1911. Pro Moravu a Slezsko však byla tato funkce suplována z Vídně. Za skutečnou organizaci tohoto systému ovšem zodpovídal především Moravský archeologický klub, který zastupoval státem zamýšlený ovšem nezřízený ústav pro předhistorické bádání. V tomto období rovněž vzniknul v rámci ústřední komise nový orgán – Státní památkový úřad v čele s generálním konzervátorem. Prehistorii zde však zastupoval pouze vídeňský prof. Dr. M. Hoernes. Proto Český i Moravský archeologický klub společně podaly petici, v níž se dožadovaly svého zastoupení v práci Ústřední komise. Především z tohoto důvodu byl agendou památkového úřadu v roce 1911 ve Vídni pověřen čerstvý absolvent archeologie na pražské univerzitě Emanuel Šimek (1883–1963), který se tím stal nejvýše postaveným z nepatrného počtu Čechů v aparátu rakousko-uherské státní památkové péče (1911–1914; *Kalousek* 1939–1946, 178). Aktivně zasahoval do ochrany archeologických památek, jako například při opakovaném pronásledování výkopce slovinských halštatských mohyl Jerneje Plečnika, jenž získané cenné bronzové nádoby a šperky prodával různým sběratelům i evropským muzeím (*Podbrorský* 1994b, 351). Na úrovni Ústřední komise pak výzkum v Čechách výrazně ovlivnily i iniciativy zemských orgánů, které se promítly především do činnosti „Stálé komise České akademie pro vědy, slovesnost a umění ku prozkoumání a zachování dávnověkých památek země, jejich dějin, literatury a umění“ – tzv. „Archeologické komise“ v čele s J. L. Píčem, vzniklé v roce 1890 a také Společnosti přátel starožitností českých v Praze. K oběma zemským aktivitám byla v této době Morava kupodivu značně pasivní a veškerá organizační činnost byla později soustředěna, jak bylo již řečeno, do Moravského archeologického klubu, který sjednocoval celou Moravu a udržoval rozsáhlé styky i s českým prostředím. Po vzoru Ústřední komise byla vytvořena také (další) Archeologická komise za předsednictví konzervátora I. L. Červinky, která měla být tvořena již stano-venými konzervátory I. sekce Ústřední komise a dalšími odborníky (*Sklenář* 2011c, 32).

První světová válka a vznik Československé republiky pochopitelně významně zasáhly do struktur roz-víjející se archeologické památkové péče. Nový stát s sebou v zásadě přinesl útlum všech stávajících organizací

a přinesl i vznik nové instituce s celorepublikovou působností – **Společnosti československých prehistoriků**, založené dne 22. 6. 1919, vydávající spolkový časopis *Obzor praehistorický* (Sklenář 1970a; 2011c, 42; obr. 105). Společnost byla ustanovena se třemi samostatnými zemskými sekcemi – českou, moravskou a slovenskou. Na Moravě však nedošlo ani k formální organizační dohodě s MAKem. Od 30. let Společnost víceméně stagnovala a obnovila svoji činnost až po roce 1945. Mezi válkami byla postupně vedena předsedy L. Niederlem (1919–1925), J. Matiegkou (1925–1927), A. Stockým (1927–1931) a J. Schránilem (1931–1940).

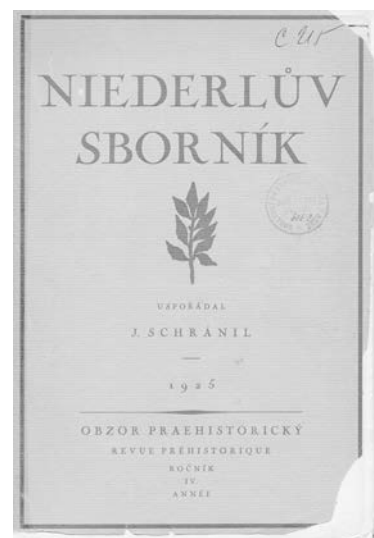
Němečtí archeologové založili v Ústí nad Labem v roce 1923, resp. 1924 jako protějšek této instituce **Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei**, jehož členy byly i někteří moravští badatelé. Prvním předsedou byl až do roku 1936 profesor Německé univerzity v Praze Erich Gierach, poté od roku 1938 Leonhard Franz, kdy byla organizace začleněna do Arbeitsgemeinschaft für Vor- und Frühgeschichte. Spolek vydával vlastní časopis *Sudeta* (vycházel v letech 1925–1942), jehož prvním redaktorem byl H. Preidel. Po celou dobu trvání meziválečné Československé republiky byl nejdůležitějším a také jediným archeologii plně věnovaným periodikem s německými archeologickými příspěvky nejen od českých ale také řady významných německých a rakouských autorů (Sklenář 1997a).

Pro další vývoj mělo však největší význam založení **Státního archeologického ústavu** v roce 1919 (působit začal počátkem roku 1920), vytvořeného de facto dle návrhu Emanuela Šimka (ovlivněného výrazně praxí ve vídeňské Ústřední komisi; Šimkův návrh byl později kritizován a upraven Karlem Buchtelou; Sklenář 2011c, 43–44), který předložil uznávané hlavě české archeologie a budoucímu řediteli StAÚ Luboru Niederlovi. Niederle také stál v čele StAÚ až do 25. 4. 1924 a v letech 1925–1939 jej vystřídal jeho dlouholetý spolupracovník Karel Buchtela, v období 1939–1962 stál v čele instituce Jaroslav Böhm (k chodu StAÚ v letech 1932–1939 cf. vzpomínky Jana Rataje in. *Rataj – Šolle – Vencel* 2003). Zřízený StAÚ pak soustředil výzkumnou práci na půdě nového státu, převzal výhradní právo nad povolováním a dohledem nad vykopávkami jiných badatelů i muzeí, evidoval nálezy a vypracovával soupis nálezů na území státu. Od roku 1925 se také věnoval archeologické památkové péči. Pro celé území státu pak byli jmenováni celkem 4 konzervátoři: pro Čechy J. A. Jíra, pro Moravu a Slezsko I. L. Červinka, pro Slovensko a Podkarpatskou Rus J. Eisner. Pro klasickou archeologii v celém státě pak A. Gnirs a A. Salač (Sklenář 2011c, 43–47).

Zvláštní situace nastala v Brně kolem I. L. Červinky, který byl jmenován do pozice konzervátora StAÚ v roce 1920 a současně byl i expertem Státního památkového ústavu pro Moravu a Slezsko v Brně pro pravěké památky s tím, že prozatím úřadoval ze svého domova v Kojetíně (samostatná pobočka StAÚ v Brně byla zřízena až za druhé světové války v roce 1942). Tuto situaci se snažil řešit L. Niederle s ředitelem Moravského zemského muzea J. Helfertem, který pro Červinku vyčlenil v brněnském muzeu kancelář včetně laboratoře, přičemž byl nucen situaci diplomaticky řešit s kustodem humanitních, tedy i prehistorických sbírek Alfrédem

Obr. 105. *Obzor praehistorický* vydávala od roku 1922 Společnost československých prehistoriků, založená v roce 1919. Časopis, v meziválečném období redigovaný Josefem Schránilem, představoval moderní platformu pro studie profesionálních archeologů a věnoval značný prostor recenzím naší i zahraniční odborné literatury.

Fig. 105. *Obzor praehistorický* was published from 1922 by the Society of Czechoslovak Prehistorians founded in 1919. The journal, edited in the interwar period by Josef Schráníl, represented a modern platform for the studies of professional archaeologists, devoting much space to reviews of domestic and foreign professional literature.

Palliardim. I. L. Červinka se v roce 1924 stal správcem pravěkých sbírek. Tato situace demonstruje běžnou víceokojnou praxi meziválečné organizace archeologické práce, kdy se vedle StAÚ na archeologických výzkumech aktivně podílela i muzea, včetně Moravského zemského muzea, do nichž byly více či méně systematicky ukládány i získané archeologické sbírky (*Sklenář* 2011c, 46; *Fišer – Podborský* 2004, 14). Zásadním cílem nové organizace archeologické péče bylo regulovat neodborné vykopávky, ničící vědeckou hodnotu pramenů. To však při faktickém nedostatku právních norem bylo realizováno především formou prakticko-metodických poučení a zejména zajištěním záchran a výzkumu náhodných nálezů a ohrožených lokalit. Velká muzea a StAÚ tak prakticky zajišťovali ochranu a soustředili jednotlivé nálezy, pokud ovšem o nich bylo včas podáno hlášení a instituce měly patřičné personální i finanční možnosti. Spolehnout se při tom muzea i StAÚ musely především na váhu své autority více než na právní základy (*Sklenář* 2011c, 47–48).

Zmíněná centralizace a potažmo i postupující „profesionalizace“ archeologie přirozeně narážela na odpor tradiční sběratelské archeologie, která se cítila omezována ve svých soukromých aktivitách. V porovnání s Čechami na Moravě tyto síly byly výraznější, zosobněné např. předním badatelem mezinárodního jména Jaroslavem Palliardim (1861–1922). V paleolitické archeologii tuto linii, odborně také na velmi vysoké úrovni, představoval v této době zejména řídící učitel Jan Knies (1860–1937), který začal s Moravským zemským muzeem úžeji spolupracovat až po svém penzionování a prodeji velké soukromé sbírky (*Kostrhun* 2008). Tato dvojznačná situace stále de facto i z právního hlediska přetrvávala po celou dobu existence Československého státu až do okupace. Postupný postup profesionalizace oboru otevíral i nadále v tomto období značný prostor amatérským badatelům, zejména regionálním, z nichž někteří dosáhli značně vysoké odborné úrovně.

Především amatérští badatelé se organizovali v četných tradičních či vznikajících muzejních spolicích nebo i přímo kolem nově zřizovaných městských a lokálních muzeí, které v celé řadě měst i obcí vyrůstaly především od přelomu 19./20. století. V řadě případů je vytvářely vůdčí vlastivědné osobnosti v reakci na organizaci Národopisné výstavy československé v Praze v roce 1895. Zakladatelé muzeí: A. Adamus (1878–1964) v Moravské Ostravě, R. Dvořák (1874–1945) v Mohelně, J. Folprecht (1873–1952) v Moravské Ostravě, M. Chleborád (1880–1966) v Bučovicích, R. Janovský (1863–1935) v Holešově, A. Jašek (1900–1950) v Bojkovicích, V. Karger (1880–1976) v Opavě, H. Kinzer (1867–1932) v Krnově, F. Linhart (1865–1937) v Místku, J. Liška (1876–1957) v Dačicích, H. Morawek (*?, †?) v Mohelnici, A. Procházka (1875–1940) ve Slavkově, A. Přecechtěl (1888–1957) v Místku, R. Příhoda (1894–1956) v Opavě, K. Schirmeisen (1868–1958) v Uničově a v Brně, J. Spáčil (1899–1978) v Kroměříži, A. Vrbka (1860–1939) ve Znojmě, J. Vyvlečka (1861–1942) v Olomouci, A. Zelnitius (1876–1957) ve Starém Městě a Uherském Hradišti. Další řada badatelů působila také víceméně samostatně K. Dobeš (1883–1963), V. Gross, (1894–1977), G. A. Horny(*?, †?), E. Jelonek (1893–1969), F. Matějka (1892–1973), F. Pešťál (1903–1977), O. Sova (1887–1963), A. Šín (1881–1969), I. Tabarka (1883–1973), J. Všetička (1895–1940).

Vedle centrálních institucí tedy v archeologickém výzkumu stále hrála významnou roli tradičně **muzea**, z nichž po významné změně a zaměření začalo hrát přední místo **Moravské zemské muzeum**, kde začalo působit jednak pravěké oddělení, jednak zde K. Absolon vytvořil pracoviště zaměřené na pleistocén a paleolit (obr. 106–107).²² Moravské zemské muzeum představovalo hlavní paleolitické pracoviště meziválečného

22 Moravské zemské muzeum bylo v letech 1900–1921 řízeno Moravskou muzejní společností, která se stala pokračovatelkou muzejní sekce bývalé c. k. Moravsko-slezské společnosti pro zvelebení hospodářství, přírodovědy a vlastivědy. Teprve v těchto letech došlo k vyrovnání zastoupení české a německé složky muzea v rámci šestnáctičlenného kuratoria, které muzeum řídilo. Ve funkci předsedy Muzejní společnosti za českou stranu působil Fr. Kameníček, za německou stranu tuto funkci zastával Ant. Rzehak. Pod správou moravské muzejní společnosti sice konečně došlo k podstatnému prostorovému rozšíření muzea po stránce depozitární i výstavní, avšak neustále bylo zmítáno vnitřními problémy. V únoru 1921 byl schválen nový statut muzea a instituce přešla přímo pod správu země, kde setrvala až do roku 1938 – ředitelem muzea se po celé toto období stal Vladimír Helfert. S touto změnou souvisela rozsáhlá reorganizace muzea v letech 1922–1924, intenzivnější vědecké směřování instituce, nesené především odbornými kustody jednotlivých oddělení, kterých bylo v období první republiky celkem sedm. V době pozemštění muzea v roce 1900 došlo také k proměně názvu z Františkova muzea na Moravské zemské muzeum, který neslo po celou dobu první republiky až do roku 1949, kdy bylo zemské zřízení zrušeno a instituce se stala pouze Moravským muzeem. Ke svému původnímu názvu se MZM vrátilo až na počátku 90. let 20. století (*Nekuda* 1969, 33–40; *Brodesser – Břečka – Mikulka* 2002, 22–38; obr. 110).

Obr. 106. Biskupský dvůr (Moravské zemské muzeum) okolo roku 1900. V těchto budovách byly soustředěny první expozice moravského diluvia po roce 1924. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 106. The Episcopal Court (Moravian Museum) around 1900. The first expositions of the Moravian Pleistocene were concentrated in these buildings after 1924. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 107. Zelný trh s Dietrichsteinským palácem (Moravské zemské muzeum) po roce 1923. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 107. Zelný trh marketplace with Dietrichstein Palace (Moravian Museum) after 1923. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 108. Skupina koster šesti jeskynních medvědů sestavených z nálezů z jeskyně Výpustek v první instalaci „moravského diluvia“ v Moravském zemském muzeu po roce 1924. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

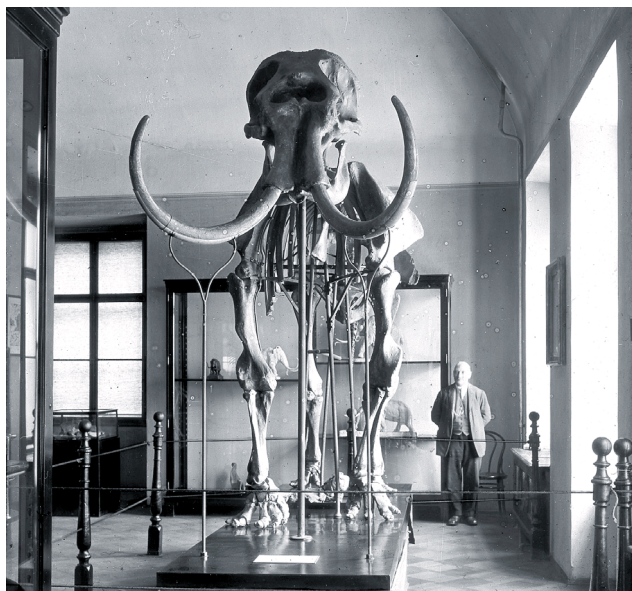
Fig. 108. A group of skeletons of six cave bears compiled from finds from Výpustek Cave in the first installation of the “Moravian Pleistocene” in Moravian Museum after 1924. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Československa. Již před první světovou válkou tradičně shromažďovalo kvartérní nálezy mineralogicko-geologické oddělení, které v letech 1901–1917 vedl německý badatel Karel Schirmeisen (1868–1958). Pro paleolitický výzkum měla pochopitelně nejvýraznější vliv činnost Karla Absolona, v letech 1907–1938 kustoda zoologické a paleontologické sbírky, z které v roce 1919 vyčlenil oddělení pro diluvium (které také střídavě označoval jako paleoethnologickou či kenozoickou laboratoř, viz dále). Paleontologické (diluviální) sbírky byly umístěny v prostorách tzv. Biskupského dvora v prvním patře, kde také v roce 1924 byla instalována první samostatná expozice věnovaná moravskému paleolitu (obr. 108 a 109). Dodejme, že do této doby byla jediná expozice zaměřená na paleolit instalována J. Kniesem ve Sloupu, kde byla veřejnosti přístupná mezi lety 1905–1922. Kořeny Kniesovy prezentace však sahají až do roku 1895, když připravoval archeologicko-paleontologickou instalaci na Národopisné výstavě československé (*Kostrhun* 2008, 18–19).

V oblasti paleolitu bylo v této době částečně činné i pravěké oddělení. Toto oddělení vznikalo ze skromných začátků a jeho základy byly položeny vůbec prvním kustodem MZM Moricem Trappem. Tyto sbírky jako první uspořádal v roce 1898 prof. Rzehak. Kolekce pak byla významně rozšířena darem pravěké sbírky brněnského Musejního spolku v roce 1902.

V následujících letech byly nálezy rozšiřovány dalšími nákupy jako např. rozsáhlého souboru I. L. Červinky v roce 1908. Bylo již řečeno, že pravěké oddělení do své smrti vedl kustod Alfred Palliardi (1861–1924), který však do historie archeologické sbírky výrazně nezasáhl (*Sklenář* 2013b). V letech 1924–1934 byl na tomto místě vystřídán I. L. Červinkou, jenž zde působil jako první odborný kustod pro archeologii po první světové válce. Červinka zde uspořádal první ucelenou expozici moravského pravěku – a především také svoji vlastní sbírku – kterou do jeho příchodu od prodeje nikdo ani nerozbalil (*Brodesser – Břečka – Mikulka* 2002, 22–38; *Fišer* 2002). Pravěké sbírky byly dislokovány v celém prvním patře Dietrichsteinského paláce, celkem v šesti sálech, které zde veřejnosti stejně jako další nové expozice muzea byly slavnostně zpřístupněny dne 15. listopadu 1924. Od roku 1928 v pravěkém oddělení začal působit jeho pozdější vedoucí Josef Skutil (obr. 110). S Moravským muzeem spolupracovali další odborníci z „poloprofesionální archeologické zóny“ – paleontologové V. Čapek a A. Stehlík, či specifická skupina německy mluvících archeologů, významně se podílejících na paleolitickém výzkumu: R. Czižek, F. Čupík, H. Freising, H. Mohr aj.

Obr. 109. Kostra mamuta sestavená z nálezů z Předmostí u Přerova v expozici „moravského diluvia“ v Moravském zemském muzeu po roce 1924. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 109. A mammoth skeleton compiled from finds from Předmostí near Přerov in the first installation of the “Moravian Pleistocene” in Moravian Museum after 1924. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Pro organizaci vědecké a také archeologické práce Moravské zemské muzeum v Brně začalo hrát klíčovou a centrální roli, stávalo se muzeologickým střediskem pro ostatní muzea na Moravě. O snahu jistě regulace regionálních muzeí a posílení centrální funkce MZM se zasloužil především Jaroslav Helfert, který v tomto směru také významně posílil roli Svazu československých muzeí vlastivědných, založeného v roce 1919. Tento fakt ještě zdůraznil výnos ministerstva školství a národní osvěty z 13. prosince 1921, kterým byl při filozofické fakultě MU zřízen lektorát musejnictví, jež Jaroslav Helfert vedl až do svého penzionování v roce 1948²³ (Brodesser – Břečka – Mikulka 2002, 30; Nekuda 1969, 39).

S vědeckou činností muzea souvisí i vydávání dvou odborných časopisů, které se výraznou měrou zasloužily o lepší poznání paleolitu na Moravě. Byl to především *Časopis Moravského muzea – Acta Musei Moraviae* (AMM) a časopis *Příroda*. *Časopis Moravského muzea* vycházel od roku 1900 ve dvou nezávislých řadách – české a německé – a jeho vývoj byl po celou dobu existence dosti složitý (Oliva 2001a). Směřování časopisu až do roku 1946 bylo především přírodovědné, avšak vždy s určitým podílem studií věnovaných paleolitické problematice, jež ovšem v časopise zcela převládly až po druhé světové válce. Redakce časopisu byla přirozeně ovlivňována významnými moravskými archeologickými badateli – před první světovou válkou z okruhu brněnských Němců např. A. Rzehakem a K. Schirmeisenem. Po celé meziválečné období směřování časopisu ovlivňovala osobnost Karla Absolona (obr. 111), jež časopis sám redigoval v letech 1920–1928 a od

Obr. 110. Schůzka přednostů odborných oddělení MZM v pracovní obrazárny ve 3. patře Dietrichsteinského paláce na Zelném trhu. Zleva: ředitel muzea Jaroslav Helfert, Karel Zapletal, Josef Skutil, Albert Kutal, Jan Racek, Alois Stehlík, Innocenc Ladislav Červinka, zcela vpravo František Pospíšil, vpředu s knírem Zdeněk Jaroš. Archiv Moravského zemského muzea.

Fig. 110. A meeting of the heads of specialised departments of the MM in the picture gallery workroom on the third floor of the Dietrichstein Palace at Zelný trh. From the left: Jaroslav Helfert, director of the museum, Karel Zapletal, Josef Skutil, Albert Kutal, Jan Racek, Alois Stehlík, Innocenc Ladislav Červinka; František Pospíšil on the very right, Zdeněk Jaroš with moustache in the front. Moravian Museum archive.

Obr. 111. Karel Absolon před původním vchodem do Moravského zemského muzea v Biskupském dvoře, 1920. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 111. Karel Absolon in front of the original entry to the Moravian Museum at the Episcopal Court, 1920. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

23 Moravské zemské muzeum organizovalo také expozici československých muzeí u příležitosti Výstavy soudobé kultury v roce 1928. Za zmínku rovněž stojí vyčíslení hodnot muzejních sbírek k roku 1930 na téměř 44 milionů korun, přičemž diluviální sbírky představovaly více jak 12 milionů z této sumy a sbírky pravěké celých 8 milionů, dohromady tedy paleolitické a pravěké kolekce představovaly téměř polovinu hodnoty všech umístěných sbírek (Nekuda 1969, 39).

roku 1929 až do roku 1946 spolu s F. Jarošem a F. Skyvou. Přesto je překvapivé, že právě mezi světovými válkami na stránkách *AMM* vyšlo paleolitických studií málo. Hlavní práce vlastně představují pouze Absolonovy zprávy o výzkumu v Pekárně (*Absolon – Czižek* 1926; 1927; 1932) a pak již jen menší zprávy J. Skutila o nově objevených lokalitách (Brno – Kamenná ulice, Tišnovsko), soupisy nových přírůstků pravěkého oddělení a Zapletalova geologie předmosteckého diluvia (*Zapletal* 1929–1930). Podíl prací věnovaných paleolitu pak stoupl v období druhé světové války díky činnosti německých archeologů v Moravském zemském muzeu (G. Asmusová, K. Schirmeisen, H. Schwabedissen).

Zajímavá situace vznikla kolem časopisu „*Příroda – ilustrovaného měsíčníku přírodovědeckého*“, vycházejícího v letech 1903–1951 a popularizujícího přírodní vědy na Moravě obdobně kvalitním způsobem jako *Vesmír* v Čechách. Časopis mezi světovými válkami vycházel v Brně a profiloval se díky úzké spolupráci místní archeologie a přírodních věd právě zejména při výzkumu paleolitu a Moravského krasu, což se výrazněji projevovalo opět především za Karla Absolona, který periodikum redigoval od počátku 30. let, později společně s A. Stehlíkem. V roce 1931 byla v časopise přímo zavedena rubrika „Prehistorie“ pod redakcí J. Skutila, která přinášela původní zprávy o nálezech, odborné názory a polemiky. Významný podíl zpráv o paleolitu, geologii a pleontologii pleistocénu Čech se v časopise od poloviny 20. let objevoval díky Jaroslavu Petrbokovi (1881–1960), který si z *Přírody* vytvořil hlavní tribunu (publikoval zde přes 100 příspěvků; *Sklenář* 2000).

Příroda byla pro Absolona krom toho mnohem přirozenější platformou, kde mohl publikovat různé zprávy a postřehy ze zahraničních cest a s patřičným důrazem prezentovat své zahraniční kontakty i osobní velikost. Zprávy informující o archeologickém dění v evropských i mimoevropských zemích byly pro *Přírodu* typické a v řadě příspěvků je tematizoval rovněž Josef Skutil. Hojně byly také texty spoluredaktora *Přírody* Aloise Stehlíka, který se věnoval diluviální paleozoologii. Na rozdíl od *AMM* byly v *Přírodě* publikovány také četné anotace a recenze zahraničních titulů, často s úzkým tematickým vztahem k našemu i evropskému paleolitu.

Po vzniku samostatného Československa se výrazně změnila i organizace **muzejnictví v Olomouci**. Dosavadní tři německá muzea – umělecko-průmyslové (od roku 1873), historické (1879) a přírodovědné (1908) byla v roce 1924 sloučena v jednu instituci – Muzeum hlavního města Olomouce. Vedle této muzejní instituce však činnost i nadále vyvíjelo Vlastenecké muzeum a rozkvět zažíval rovněž Vlastenecký spolek musejní, který především pod vedením lékaře a přírodovědce dr. Mořice Remeše úspěšně pořádal výstavy, přednášky i besedy (obě instituce byly následně v roce 1951 sloučeny pod Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci). Vlastenecký spolek tak kulturně ovlivňoval celou střední Moravu. Na druhou stranu však oproti období před začátkem 20. století konkrétně v oblasti archeologie původní olomoucké „Wanklovo“ centrum prožívalo období stagnace. Omezení archeologické činnosti bylo dáno jednak vznikem řady regionálních muzeí a spolků a přirozeně působením moderního muzejního vědeckého centra v Brně. Zdejší archeologické pracoviště s vedoucí pozicí na Moravě v meziválečném období postupně klesalo až na regionální úroveň a muzeum bylo neustále nuceno zápasit s řadou potíží (nedostatek prostor, odborných sil či financí). Přesto se podařilo v tomto období obohatit zdejší archeologické sbírky dalšími cennými kolekcemi, vesměs ovšem až z mladších období pravěku. Jednalo se zejména o rozsáhlé nálezy z Hulína, což byl dar poloviny sbírky A. Gottwalda z roku 1938 (první polovina zůstala v prostějovském muzeu), a také o sbírku K. Dobeše z Duban. Před vypuknutím druhé světové války zde tak byl vybudován archeologický fond čítající tisíce nálezů, který se stal vyhledávaným cílem studia četných badatelů. Tuto sbírku po celé meziválečné období obětavě spravoval botanik Filip Kovář, později i se svými dvěma dcerami (*Dohnal* 1979, 8–13; 2008; *Michna* 1987; *Procházková* 2001).

Z potřeby uveřejnit tento hodnotný sbírkový fond a částečně také z piety, pocíťované s ohledem na někdejší význam olomouckého muzea, se na konci 20. let pokusil o publikování celé sbírky Jaroslav Böhm, který se s archeologií za studentských let seznámil právě v Olomouci díky Jaroslavu Palliardimu, což se mu však podařilo pouze zčásti na stránkách *Časopisu vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* (*ČVSMO; Čižmář* 2001, 757; *Böhm* 1928–1930). Toto periodikum vycházející vyjma vynucených přestávek v průběhu světových válek v letech 1884–1950 hrálo před první světovou válkou pro moravskou archeologii klíčovou roli. V meziválečném období oproti tomu počet archeologických příspěvků velmi radikálně klesl a staly se spíše

sporadickými (cf. *Procházková* 2002). V této době se na stránkách ČVSMO objevují články správce sbírek F. Kováře a jeho dcery Libuše, dále některé příspěvky I. L. Červinky, A. Gottwalda, V. Pinkavy, F. Vildomce aj. Témata paleolitu byla oproti minulosti zastoupena jen velice výjimečně a okrajově. Za významné lze v této době považovat pouze časté příspěvky Josefa Skutila o regionálních nálezech, výzkumech v Moravském krasu i k obecnějším tématům. Také ČVSMO poskytovalo tradičně velmi bohatou recenzní činnost, rovněž tato aktivita ale v meziválečném období s ohledem na nové archeologické tituly obecně ochabla. Významným recenzentem se ovšem právě v této době stal Jaroslav Böhm, který čtenáře seznamoval s pracemi např. H. Freisinga, A. Gnirse, K. Schirmeisena, C. Schuchhardta, F. Vildomce, posuzoval také syntézy J. Schránila, A. Stockého atd.

Velmi složitým vývojem procházely archeologické muzejní instituce ve Slezsku, tedy na Ostravsku a Opavsku. Podobně jako v jiných regionech i zde odváděli pionýrskou práci v archeologickém bádání pedagogové, rekrutovaní z řad místní inteligence. Ze zakladatelských osobností lze zmínit alespoň Albína Heinricha (1785–1864; v letech 1836–64 působil také ve Františkově muzeu) či Faustina Ense (1782–1858). V meziválečném období se mezi přední představitele slezské archeologie zařadili stavební inženýři Viktor Karger (1880–1976) a Gustav Stumpf (1880–1962). Viktor Karger se jako první pokusil shrnout archeologické bádání ve Slezsku (1922; na vídeňské technice navštěvoval také přednášky M. Hoernese, které ho ovlivnily) a v letech 1913–21 působil jako správce a zakladatel archeologického a numismatického oddělení **Slezského zemského muzea**²⁴ v Opavě, fakticky existujícího až po vzniku Československé republiky. Po jeho odchodu do polského Cieszyna jej v této činnosti vystřídal jeho kolega ze studií G. Stumpf (kustodem 1921–29). Oba nadšení badatelé vytvořili první archeologickou mapu regionu a v roce 1921 vybudovali nejstarší archeologickou expozici nyní již československého Slezska. V letech 1929–1935 sbírku vedl původně důstojník se zájmem o středověkou archeologii Rudolf Příhoda (1894–1956), za druhé světové války pak postupně H. Freising, G. Raschke a G. Raschkeová. Veškerá archeologie byla v tomto případě i po převratu směřována výhradně německy, i když v rámci působení Slezského zemského muzea došlo ve snaze o vyrovnání českého a německého národního potenciálu v regionu po roce 1918 k vydání dvou svazků „*Vlastivědného sborníku slezského*“. Právě v tomto periodiku předložil Jaroslav Böhm novou a poněkud odlišně orientovanou syntézu slezského pravěku (*Böhm* 1926; cf. *Jisl* 1964; *Janák* 2001). V obou uvedených pracích však autoři konstatují absenci paleolitických nálezů, které přicházejí v tomto regionu až později. O první soupis známých paleolitických lokalit celého Slezska se zasloužil až Josef Skutil (1931b), jenž se věnoval především nálezům na Kylešovickém kopci u Opavy a drobnějším nálezům na Ostravsku. Tentýž autor se k tématu vyslovil i po druhé světové válce (*Skutil* 1946).²⁵ Pozitivně na rozvoj slezského muzea působila také činnost muzejníka, etnografa a archeologa Karla Černožského (1896–1982), který se v roce 1921 stal odborným pracovníkem Zemského muzea v Opavě. Od roku 1935 zastával tři roky funkci ředitele muzea, jež se pod jeho vedením měnilo v odbornou instituci (*Černožský* 1927).

Druhým výzkumným centrem ve Slezsku se stalo **muzeum v Moravské Ostravě**. Po převratu vzniklo sloučením českého „Průmyslového a živnostenského musea“ a německého „Industrie- und Gewerbemuseum für das Ostrau-Karwiner Rewier“ (obě založena v roce 1904) a neslo název „Umělecko-průmyslové museum Ostravsko-karvinského revíru v Moravské Ostravě“. U počátku muzejnictví na Ostravsku stál Karel Jaromír Bukovanský (1844–1932), ředitel školy a mnohostranný kulturní pracovník, historik, archeolog se zájmem o paleolitické nálezy a tvůrce první čistě archeologické mapy Moravy. V letech 1923–1935 působil

24 Slezské zemské muzeum dnes navazuje na tradici opavského gymnaziálního muzea z roku 1814. Přímým předchůdcem Slezského zemského muzea je však Slezské zemské uměleckoprůmyslové muzeum (založeno 1882), které bylo v roce 1921 převzato do správy země a spojeno s muzeem Matice opavské (založeno 1884). Za války bylo změněno na Muzeum Říšské župy (Reichsgaummuseum) jako ústřední muzeum pro Sudetskou župu a přejalo sbírky gymnaziálního muzea a v roce 1948 pak také muzea městského (*Šefčík* 1984).

25 K. J. Maška ovšem ve svých denících již z přelomu let 1888 a 1889 jako první zmiňuje vrch Landek jako místo výskytu „mnoha pazourkových nožů“ (*Maška* V, 116; *Oliva* 2007a, 123). V roce 1890 rovněž publikuje nálezy pazourkových čepelek a mamutí stoličky z katastru Moravské Ostravy, na což upozornil i J. Bayer (1925a, 85–86).

jako ředitel muzea v Moravské Ostravě Alois Adamus (1878–1964), který pravděpodobně prováděl první drobné archeologické průzkumy mj. na paleolitické lokalitě na Landeku v Ostravě-Petřkovicích v roce 1924 (Měchurová 1996; Sklenář 2005, 52, 101; Oliva 2007a, 123). V průzkumech zde pak ve značném rozsahu pokračoval v letech 1925, 1927, 1929, 1933 a 1937 Jan Folprecht, výrazná postava zdejšího paleolitického výzkumu a vedoucí archeologického oddělení ostravského muzea. Za druhé světové války výzkum ve Slezsku přirozeně zcela ovládli Němci. Kromě výrazných osobností Hanse Freisinga, dočasně pověřeného řízením muzea, či Karla Schirmeisena, nelze pominout ani nechvalně proslulé nacistické šovinisty Raschkeho, P. Příhodu a W. Kudliča, kteří pověst zdejší archeologie značně poškodili (Jisl 1964; Šefčík 1989; Měchurová 1996; Barcuch – Barcuchová 2003; 2005; Moravec 2012).

Jednou z nejvýraznějších charakteristik československé meziválečné archeologie je postupná profesionalizace oboru, pochopitelně spojená s československými **univerzitními pracovišti**. Centrem české univerzitní archeologie samozřejmě zůstávala výuka prehistorie na Karlově univerzitě, kterou i po roce 1918 vedl Lubor Niederle (Prehistorický ústav působil v Břehové ulici čp 7). V příznivých meziválečných letech se zde obor archeologie rozvíjel, rostl počet studentů, disertací i habilitovaných žáků. První absolventi – Jan Eisner a Emanuel Šimek v pozdějších letech zakládají nová univerzitní pracoviště v Brně a v Bratislavě. V roce 1920 získal na pražské univerzitě doktorát archeologie Albín Stocký (1876–1934), působící jako ředitel pravěkého oddělení Národního muzea a po penzionování L. Niederla v roce 1929 se stal jeho nástupcem na stoličce archeologie a etnologie na Filozofické fakultě UK. Po jeho smrti na fakultu nastoupil Josef Schráníl (1893–1940), do té doby vedoucí pravěkého oddělení Národního muzea. Funkci vedoucího ústavu zastával až do roku 1939. Za jeho působení také došlo v roce 1936 k přeměně v samostatný Ústav archeologie prehistorické (a také oddělení Ústavu archeologie klasické), jenž působil až do zavření českých vysokých škol nacisty. Asistentem na ústavu byl Jan Filip (1900–1981), který vykonával i veškeré fotografické práce (jinak v letech 1932–1934 vyučoval na karlínské reálce; cf. Filipová 1985; 1995). V meziválečném období zde studovali například Rudolf Turek, Bedřich Svoboda, Oldřich Říha, Jan Rataj, Josef Vacek, Libuše Jansová, Ivan Borkovský aj. Výuce paleolitu se věnoval rovněž Albín Stocký, který však problematiku zužoval na základní přehled vycházející z francouzské literatury (Rataj – Šolle – Vencl 2003).

Demokratické pokusy o řešení národnostní problematiky v Československu vedly i k založení Německé univerzity v Praze v roce 1920 (Deutsche Universität in Prag), kde v roce 1929 vznikl Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte. Mimořádným profesorem zde byl jmenován Leonhard Franz (1895–1974),²⁶ který se v roce 1936 stal profesorem řádným. Vztahy mezi německým a českými pracovišti jak v Praze, tak na Moravě či na Slovensku dosud nebyly předmětem historiografického zhodnocení. Možnosti vzájemné spolupráce však patrně nebyly zcela využity. L. Franz byl vedoucím pracoviště do roku 1938 (po roční přestávce na jeho místo nastoupil L. F. Zotz), od roku 1935 se stal rovněž dopisovatelem Státního archeologického ústavu v Praze, od 30. let však vystupoval jako přesvědčený nacist a antisemita (Šimek 1949; Sklenář 2005, 173–174; Salač 2006). Působnost osobnosti Lothara Ferdinanda Zotze (1899–1967) spadá již do dalšího období německé správy Karlovy univerzity. Jeho vztah k českému paleolitickému výzkumu byl však zásadní a jeho hodnocení ve vedení Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou

26 Leonhard Franz studoval od roku 1918 germanistiku a archeologii ve Vídni a Göteborgu, od roku 1921 působil v ústavu pro pravěk univerzity ve Vídni. V Praze pracoval v Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik a především v Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei (v letech 1936–38 zde byl prvním předsedou), v letech 1928–38 byl redaktorem časopisu *Sudeta*. V roce 1939 odešel do Lipska a poté na nově zřízenou katedru do Innsbrucku. Krom obecných otázek pravěku a rané doby dějinné se v polovině 30. let věnoval rovněž publikování mezolitické industrie z regionu Českolipska a vydal také první paleolitické nálezy z jižních Čech – jeskyňky v Kladném-Dobrkovicích u Českého Krumlova. Osteologický materiál zpracoval prof. UK Adalbert Liebus (1876–1946), jenž se věnoval i dalším nálezům a problémům nejstarších dějin člověka. L. Franz se aktivně angažoval i ve sporu o falzum tzv. „druhé Věstonické venuše“, jejíž pravost potvrzoval pozorováním po osvitě UV lampou. Franzovým nástupcem v profesuře se posléze stal Lothar Ferdinand Zotz (1899–1967), jenž se paleolitu věnoval již jako asistent geologického ústavu freiburské univerzity, poté působil zejména v Erlangen, ale také v Hannoveru, Bratislavě a Berlíně (Sklenář 2005, 173–164; 2008, 38–39).

pražské německé univerzity a tím spojený vliv na dění české archeologie za okupace je stále poněkud rozporuplný (cf. *Sklenář* 1991; 1993; *Hromada* 2000; *Leube* 2001; *Vencl* 2002; *Míšková* 2002).²⁷ Situaci na nově zřízené univerzitě v Bratislavě v roce 1919 je věnována kapitola o paleolitickém výzkumu na Slovensku.

Zřízení druhé české univerzity v Brně zprvu nepřineslo očekávanou vzpruhu pro výzkum paleolitu na Moravě. Výuky archeologie se zde ujal až v roce 1931 Emanuel Šimek (1931 byl jmenován mimořádným a od roku 1936 řádným profesorem prehistorie a protohistorie),²⁸ absolvent pražské univerzity, který se však s „pražskou archeologickou školou“ rozešel a před odchodem do Brna se na čas musel vrátit na své původní místo středoškolského profesora (jinak již za studií v roce 1909 vstoupil do Moravského archeologického klubu a se zdejším prostředím byl velmi dobře obeznámen). Vybudovat nový **Ústav pro prehistorii a protohistorii Masarykovy univerzity** a zapojit jej do prostředí tradičního moravského archeologického bádání však nebyl úkol jednoduchý, připočteme-li k tomu i nepříznivé ekonomické dopady počínající hospodářské krize. Přesto na univerzitě byla postupně úspěšně budována studijní archeologická sbírka, laboratoř i knihovna. Ústav pro prehistorii a protohistorii nicméně až do roku 1953 tvořili pouze ředitel, asistent, zřízenec a studentská pomocná vědecká síla. Až do zavření českých vysokých škol dne 17. 11. 1939 na brněnské prehistorii v této době studovali později významní archeologové, nepůsobící však

27 L. F. Zotz projevoval zájem o paleolit již za svých studentských let před první světovou válkou. Jeho nucený odchod na frontu v roce 1917 měl mít vliv na jeho pozdější antimilitaristické postoje. Ty mu však nezabránily ve vstupu do nacionálně socialistické strany již v roce 1933. Doktorát z archeologie získal v roce 1926 ve švýcarském Freiburgu, kde se věnoval speleoarcheologickým průzkumům. Od roku 1929 byl archeologem Zemského muzea v Hannoveru. V letech 1931–1937 působil ve Vratislavi, kde se rovněž habilitoval a s prof. M. Jahnem budoval slezskou památkovou péči, nejlépe organizovanou v celé Říši. Zde objevil a zkoumal paleolit v Dolním Slezsku a v této době se aktivně zabýval také nově objeveným paleolitem ve slovenských Moravanech n. Váhom. V roce 1938 se stal ředitelem braniborského Zemského úřadu pro pravěk v Berlíně, kde začal vydávat pro paleolit velmi hodnotný časopis *Quartär*. Na pražskou univerzitní stolicí nastoupil v roce 1939 ještě před okupací zbytku státu a stal se zde řádným univerzitním profesorem. Jeho přednášky zde byly dosti oblíbené a jeho aktivity s největší pravděpodobností byly vedeny snahou o kolegiální přístup k českým archeologům, profesionální přístup k pražskému archeologickému ústavu (jednání byly vedeny s Jaroslavem Böhmem nikoli s nadřízenou dohlížející komisařkou C. Streitovou). Českým archeologům vytvořil prostor pro publikování v berlínském časopise *Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit*, svědectví dokonce hovoří o případech, kdy Zotz pomohl ohroženým osobám. Tyto jeho snahy byly na druhou stranu vyváženy některými tendenčními spisy (Zotz 1944) a oportunistickými kroky. Jím vedený univerzitní ústav měl dominantní postavení v archeologii Protektorátu, podporován Himmlerem, především ve vztahu k archeologickým zájmům spolku SS Ahnenerbe. V letech 1940–1941 byl pověřen sjednotit archeologickou památkovou péči s říšskou. V Čechách se profesionálně opět věnoval jeskyním a oprávněně kritizoval jejich nedostatečný a amatérský průzkum, čímž se dostával do sporů s jediným tehdejším českým speleoarcheologem Jaroslavem Peterbokem. Pokoušel se rovněž vyhodnotit mezolitické nálezy B. Dubského z Ražic, založil a řídil archeologický časopis *Altböhmen und Altmähren*. Důsledkem jeho politické vřazenosti a kolegiálnosti k českým kolegům mohlo být jeho povolání k vojenské službě v roce 1943, což se mu stalo jako jedinému z řádných profesorů pražské německé univerzity. Po druhé světové válce působil jako profesor a ředitel Ústavu pro pravěk univerzity v Erlangen u Norimberka (k hodnocení Zotzovy osobnosti v české archeologii z různých pohledů cf. *Sklenář* 1991; 1993; 2005, 654–655; *Hromada* 2000; *Míšková* 2002, 74, 88, 263; *Leube* 2001; *Vencl* 2002, *Oliva* 2014).

28 Emanuel Šimek (1883–1963) se po maturitě 1903 stal aktivním důstojníkem válečného námořnictva v Pule, kde získal zájem o klasickou archeologii, v letech 1906–1911 na FF české UK v Praze studoval historii, geografii a také archeologii. Jako žák Lubora Niederla v roce 1911 obhájil druhou disertační práci v dějinách Archeologického semináře na FF (po J. Eisnerovi) na téma „Langobardé v Čechách“. Po svém angažmá v Ústřední komisi pro zachování památek ve Vídni se v roce 1915 spolu s J. Zavadilem podílel na výzkumech na Děvině. Záhy byl však povolán do vojenské služby a po konci války působil jako středoškolský profesor v Praze a účastnil se zřizování ministerstva školství a osvěty a nové organizace archeologické práce. V roce 1922 se habilitoval na FF UK pro prehistorii Evropy se zvláštním zřetelem ke starověké geografii, stal se státním konzervátorem archeologie a věnoval se ochraně nemovitých archeologických památek. Šimekova působnost na brněnské univerzitě se projevovala především příklonem k teoretickým otázkám archeologie (cf. *Šimek* 1935). Zajímavé jsou v tomto směru v meziválečném období např. Šimkovy snahy o teoretické řešení, resp. odmítání konkrétní etnicity lužické kultury (odmítal její slavinitu i její případnou illyrskou příslušnost), které stály v opozici k dominantním názorům jak G. Kossinny tak i J. Kostrzewského (*Podborský* 1993a; 1993b; *Sklenář* 2005, 562–563; *Salač* 2006; *Sláma*, J.: Profesor Emanuel Šimek a Praha – publikováno na: <http://web.ff.cuni.cz/ustavy/uprav/pages/publikace/texty.htm>).

na poli paleolitu, František Kalousek (1901–1988) a Karel Tihelka (1898–1973; *Podborský* 1994c; cf. *Salač* 2006).

Ani při svém působení na Masarykově univerzitě se Šimek nevyhnul dalším sporům. Ty přišly především s tradičně zaměřeným klasikem moravské amatérské archeologie I. L. Červinkou, který si na nově zřízenou stoličce archeologie na Moravě činil nárok. Odlišné koncepty obou badatelů lze vyčíst především z článku „*Problémy moravské prehistorie*“, jenž byl zároveň jakýmsi „programovým“ prohlášením Emanuela Šimka, který razil moderní pojetí prehistorie a přirozeně také z reakcí I. L. Červinky (*Šimek* 1935; *Červinka* 1935). V této souvislosti je nutné podotknout, že Karel Absolon, klíčový představitel paleolitického výzkumu na Moravě a profesor pražské přírodovědecké fakulty, stál mimo brněnskou vědeckopedagogickou linii (také Šimek se ve svých „*Problémech*“ kritice Absolonových přístupů k výzkumu neubráníl – cf. *Šimek* 1935, 23–26). Šimek postupně získával i převažující vliv v **Moravském archeologickém klubu**, který obnovil svoji činnost v roce 1923. Od roku 1935 zasedal v místnostech Ústavu pro prehistorii a protohistorii MU, v témže roce se předsednictví klubu vzdal I. L. Červinka a nahradil jej právě Emanuel Šimek (v roce 1936 při příležitosti 30. letého výročí MAKu byl v Brně konán sjezd československých prehistoriků, kterého se Červinka již neúčastnil; *Kalousek* 1936–1937). Obnovení moravského časopisu věnovaného archeologii v intencích zaniklého „*Pravěku*“ se však přes veškeré úsilí Šimkovi nezdařilo. Teprve v poválečné době začal E. Šimek vydávat časopis *Z dávných věků*, který měl být orgánem Ústavu pro prehistorii a protohistorii MU a MAKu (realizovány byly jen dva ročníky). Meziválečné působení na univerzitě ukončily známé události spojené se zavřením českých vysokých škol v roce 1939. E. Šimek až do konce druhé světové války s moravskou archeologií neztrácel kontakt, snažil se věnovat činnosti MAKu. Po válce na brněnské univerzitě pokračoval až do roku 1958, předsedou MAKu zůstal až do roku 1962 (*Kalousek* 1939–46; 1947; *Sklenář* 2005, 562–563).

6. HLAVNÍ PŘEDSTAVITELÉ PALEOLITICKÉ ARCHEOLOGIE NA MORAVĚ MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Paleolitická archeologie na Moravě po první světové válce zažívá jistý předěl nejen díky popsaným institucionálním změnám a postupné profesionalizaci oboru, ale také díky významné generační obměně. Dva z předních představitelů oboru – K. J. Maška a M. Kříž zemřeli v roce 1916, další z badatelů Fr. Černý podlehnul nemoci v posledním roce Velké války. Rozsáhlé a hodnotné sbírky těchto badatelů postupně přecházely do Moravského zemského muzea, kde se o rozrůstající „diluviální“ kolekci staral již od roku 1908 Karel Absolon. Jeho hvězda sice výrazně stoupala po vědeckém i společenském žebříku již od počátku 20. století, prozatím však v limitech jiných vědních oborů – speleologie a zoologie. O výzkum paleolitu se začal zajímat až po první světové válce. Jediným významným představitelem reprezentujícím kontinuitu „amatérské“ archeologie v nově se institucionalizující „oficiální“ archeologii tak byl na poli výzkumu moravského paleolitu další z nestorů tohoto oboru – Jan Knies. Při zastavení u hlavních moravských archeologů je tedy nutné začít právě touto osobností a krátce se vrátit ještě do doby před vypuknutím první světové války.

6.1. JAN KNIES (1860–1937)

Osobnost Jana Kniese, „Peyronyho moravské Dordogne“, jak jej nazval Josef Skutil (Skutil 1974), je po všech stránkách velmi pozoruhodná a v porovnání se svými o generaci staršími druhy K. J. Maškou a M. Křížem částečně nedocenená (Kostrhun 2008a; 2008b, zde i další Kniesova biografie). Jan Knies celý svůj badatelský život věnoval Moravskému krasu, kde se zasloužil o poznání množství nových lokalit a řešení řady aktuálních otázek. Velkou část aktivního badatelského života (a můžeme říci i část šťastnější) prožil ještě v rámci rakousko-uherské monarchie. Po první světové válce byl limitován řadou okolností, které ho postupně vedly k určitému útlumu odborné činnosti. Nicméně právě v meziválečném období dospěl k významnému syntetizování svých poznatků a představení koncepce moravského paleolitu, která se střetávala s nově panujícím, oficiálním představitelem moravské diluviální archeologie – Karlem Absolonom. Jan Knies je asi nejlepším reprezentantem kontinuity archeologického výzkumu v oblasti paleolitu na Moravě a rovněž je jeho osobnost typickým příkladem proměny „amatérské“ archeologie v archeologii „profesionální“, ke které dochází i v souvislosti s novými kulturně-politickými změnami po roce 1918.

Jan Knies se narodil dne 26. 11. 1860 v Tasově a intenzivní zájem o archeologii projevil již za svých studií na učitelském ústavu v Brně (1876–1881), kde jeho zálibu podporoval především kustod Františkova muzea Moritz Trapp i Jindřich Wankel. Již v této době spolu se svými spolužáky věnoval velkou pozornost jeskyním Moravského krasu, v nichž prováděl i první výkopy (1877 Výpustek, 1879 Býčí skála, 1880 objev paleolitického osídlení v jeskyni Pekárně). Moravskému krasu posléze zůstal věrný celý život a působil zde také na různých učitelských místech (1886–1895 Blansko, 1896–1897 Doubravice, 1897–1908 Rogendorf, 1908–1919 Sloup). Již jeho první výzkumy a dochované deníky svědčí o značném vědeckém talentu a prozíravosti, která nebyla v takové míře samozřejmá ani u jeho generačně mladších kolegů. Za studentských let se např. zamýšlel nad zdroji a distribucí různých kamenných surovin na výrobu štípané industrie, které správně lokalizoval. Patrně jako první ve střední Evropě uplatnil systematické proplavování jeskynních sedimentů při výzkumu jeskyně Balcarky, čímž získal desetitisíce drobných osteologických nálezů i mikrolitických nástrojů. Většinu výzkumů prováděl osobně, především za asistence přítele Václava Čapka. Na přelomu 19./20. století shromáždil velmi rozsáhlou archeologickou a osteologickou sbírku z různých lokalit (Sloupské jeskyně, jeskyně Pod Hradem, Balcarka, Mladeč, Kolíbky aj.). Poté, co byl jako v českých zemích velmi známý badatel osloven, aby vytvořil první archeologickou expozici na Národopisné výstavě v Praze roce 1895 (které předcházela výstava v Boskovicích roku 1892), vybudoval soukromé „Kniesovo muzeum Moravského krasu ve Sloupě“, které bylo po celou dobu své existence v letech 1906–1922 velmi vyhledávanou a také jedinou veřejnou diluviální sbírkou.

6.1.1. KNIESOVO MUZEUM MORAVSKÉHO KRASU

V roce 1905 manželé Kniesovi (obr. 112) zakoupili pozemek ve Sloupě u cesty vedoucí k jeskyni Kůlně a hotelu Broušek u Šošůvecké jeskyně. Zde, vlastním nákladem, celkem za 8000 K (především z věna Kniesovy manželky Antonie a díky půjčce u Učitelské záložny; *Hýsek* 1970, 149; *Knies* 1910a; *Pernes* 1979), rodina vystavěla novou budovu, v které Jan Knies realizoval svůj dlouho připravovaný sen – „Kniesovo muzeum Moravského krasu“. Na uspořádání sbírek obdržel placenou dovolenou a tak muzeum, v němž soustředil veškeré své dosavadní sbírky, mohlo být slavnostně otevřeno za účasti tisícovky návštěvníků dne 8. července 1906. Slavnostnímu aktu předcházela několikátýdenní podpůrná žurnalistická kampaň. Místo nebylo zvoleno náhodně. Sloup v této době stále představoval jedno z nejvýznamnějších poutních míst v našich zemích. Ročně sloupský poutní kostel navštívilo na 50–60 000 lidí (*Knies* 1902), díky čemuž se např. jeskyně Kůlna stala jednou z nejznámějších jeskyní rakousko-uherské monarchie. Atraktivitu místa zvyšovaly i zpřístupněné jeskyně, do jejichž nitra byly každý den pořádány výpravy s průvodcem. Svůj úmysl konzultoval i s dalšími badateli, kteří se o území Moravského krasu zajímali. Mezi nimi byl dosud Kniesovi nakloněný Karel Absolon, který přislíbil vystavit „slepu drobnou zvířenu jeskyň a četné druhy netopýrů“. Významnou pomoc radou i praktickými ukázkami mu při vytváření koncepce poskytl tehdejší přední český zoolog, paleontolog, geolog a především jeden z budovatelů Národního muzea – prof. Antonín Frič.²⁹ O konzultace však usiloval i u jiných odborníků, jako byl např. lékař a archeolog J. F. Babor nebo geolog J. V. Procházka (*Pernes* 1979, 26; obr. 113).

Muzeum tvořil jediný velký sál, 12 m dlouhý a 8 m široký. Prostor byl maximálně využit a tísnilo se v něm 5 masivních prosklených skříní s exponáty, stěny byly ověšeny zasklenými rámečky s kosterními nálezy

Obr. 112. Svatební fotografie Jana a Antonie Kniesových z roku 1899. Originál fotografie v soukromém majetku M. Kuděláskové.

Fig. 112. Wedding photograph of Jan and Antonie Knies from 1899. The original of the photograph is the private property of M. Kudělásková.

Obr. 113. Budova „Kniesova muzea Moravského krasu“ otevřeného v roce 1906 ve Sloupě. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 113. The building of “Knies Moravian Karst Museum” opened in Sloup in 1906. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

29 Dopisy A. Friče adresované J. Kniesovi ze dnů 23. 2. 1905 a 29. 10. 1905. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

drobných savců, uprostřed sálu stálo 8 dvojíých přeplněných vitrín. Uvedený inventář sám Jan Knies popisoval jako „skříně“ a k dispozici jich měl celkem 35. Zanechal také podrobný popis svého muzea (Knies 1906; 1907), díky kterému můžeme dnes rekonstruovat obsažená témata. Prvních 8 skříní vyplňoval materiál geologický, podávající především obraz geologických útvarů a vývoje území Moravského krasu. Sbíрка byla doplněna i paleontologickými nálezy, z nichž si majitel nejvíce cenil sbírky amonitů, u níž sám zdůrazňoval, že podobnou „marně bychom hledali jinde v museích“. Tato část expozice byla názorně doplněna geologickou a hydrologickou mapou Punkvy a jejich přítoků. Dalších 17 skříní obsahovalo již materiál z období „diluvia“. Jednoznačně se zde projevila Kniesova záliba v osteologických nálezech, které mu pravděpodobně zpočátku do značné míry pomáhal určovat K. J. Maška (Musil 2002, 103).³⁰ Skříně obsahovaly různorodý materiál od nejmenších zvířat jako myši, krty, rejsci, ptáci, lišky apod. až po největší čtvrtohorní savce mamuta a nosorožce. Divácky velmi vděčné byly pozůstatky medvědů, zejména celá rekonstruovaná kostra nalezená u Řezaného kamene. Ač šlo o sbírku, která mimo čtvrtohorní zvířeny obsahovala i holocenní druhy, mezi učenci se těšila jasně patrné úctě. Studium patologických kostí z Kniesovy sbírky se zabýval např. prof. R. Virchow (Musil 2002, 109). Poslední čtyři skříně pak obsahovaly vlastní prehistorické artefakty. Jedna byla věnována výlučně kamenným a kostěným magdalénienským nástrojům z Kniesových výzkumů v Balcarce, druhá obsahovala drobné soubory z lokalit: Předmostí u Přerova, Kůlna, Pekárna, Býčí skála, Jaroslavice, Šošůvka, Vratíkov, Suchdol, Mladeč, Nová Ves, Ludmírov a Štramberk. V posledních sedmi skříních pak byly vystaveny nálezy z mladších období pravěku a středověku (neolitické nálezy, neolitický hrob, industrie z doby bronzové, z doby stěhování národů a z doby hradištní). Jan Knies ve svém muzeu představil ucelenou vlastivědně-archeologickou koncepci, která se snažila postihnout co nejširší tematický rámec. Vystavené exponáty pečlivě vybíral a neusiloval o prezentaci celé sbírky, což na počátku 20. století, kdy nebyl činěn velký rozdíl mezi deponitářem a muzeem, nebylo zdaleka běžné (obr. 114–118).

Obr. 114. Pohled do části sbírek „Kniesova muzea Moravského krasu“ vybudovaného v roce 1905 ve Sloupě. Před instalovanou kosterou jeskynního medvěda stojí Jan Knies. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

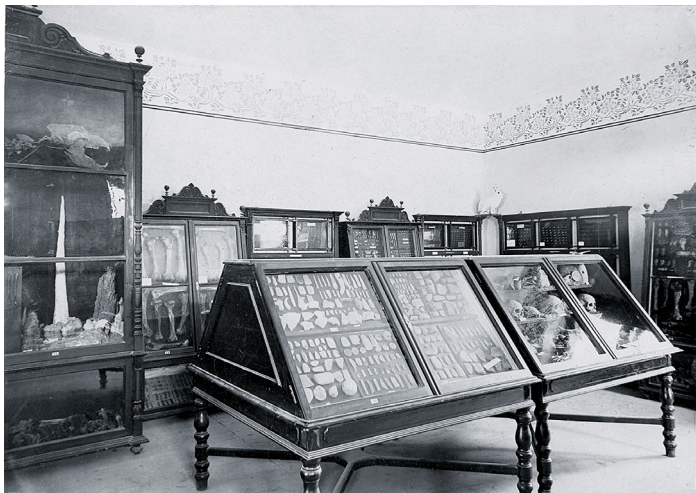
Fig. 114. View of a part of the collections of “Knies Moravian Karst Museum” built in Sloup in 1905. Jan Knies is standing in front of an installed cave bear skeleton. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 115. Pohled do části sbírek „Kniesova muzea Moravského krasu“ ve Sloupě. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

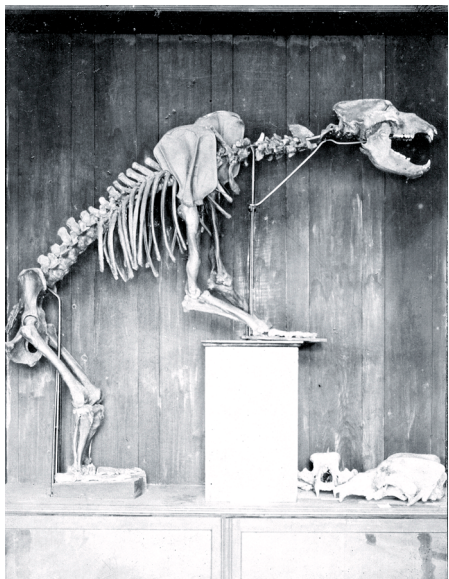
Fig. 115. View of a part of the collections of “Knies Moravian Karst Museum” in Sloup. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

30 Celkem 11 dochovaných dopisů K. J. Mašky adresovaných J. Kniesovi z let 1899–1914. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

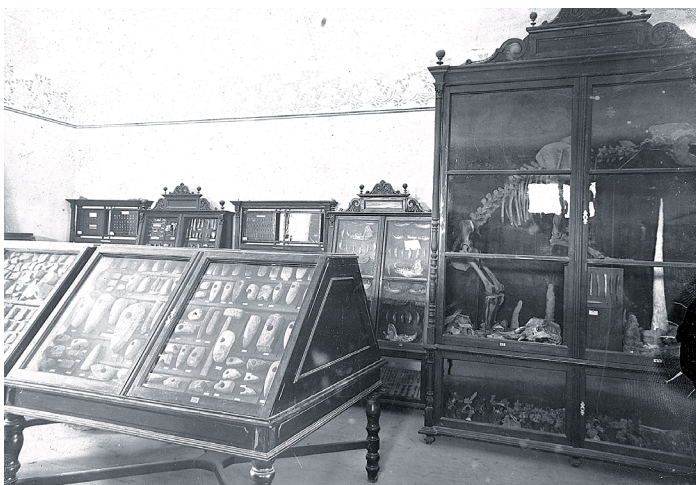
Obr. 116. Pohled do části sbírek „Kniesova muzea Moravského krasu“ ve Sloupě. Originál fotografie v soukromém majetku M. Kuděláskové.

Fig. 116. View of a part of the collections of “Knies Moravian Karst Museum” in Sloup. The original of the photograph is the private property of M. Kudělásková.

Obr. 117. Kostra jeskynního medvěda instalovaná v „Kniesově muzeu Moravského krasu“. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 117. Cave bear skeleton installed in “Knies Moravian Karst Museum”. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 118. Pohled do části sbírek „Kniesova muzea Moravského krasu“ ve Sloupě. Originál fotografie v soukromém majetku M. Kuděláskové.

Fig. 118. View of a part of the collections of “Knies Moravian Karst Museum” in Sloup. The original of the photograph is the private property of M. Kudělásková.

Vybudované muzeum (patrně první svého druhu v Evropě) se těšilo značnému zájmu veřejnosti a své poslání plnilo plných 16 let. Svým rozsahem a založením např. jednoznačně předběhlo skromné pokusy v polském Ojcówce, kde byla první malá muzejní instalace realizována v roce 1908 S. J. Czarnowskim, za první světové války však byla zničena a obnovena až v roce 1935 (Partyka 1992; Lech-Partyka 2006, 75). Pro srovnání rovněž uvedme, že tematicky podobně zaměřené muzeum Denise Peyronyho v Les Eyzies (Musée national de Préhistoire des Eyzies) bylo otevřeno v roce 1918, resp. dokončené až v roce 1923. V roce 1909 sloupské muzeum navštívilo přes 10 000 lidí (Knies 1910a) a ani později návštěvnost neklesala. Jan Knies vydával série pohlednic se svojí fotografií a s fotografiemi muzea, u příležitosti sjezdu Moravského archeologického klubu v Kroměříži v roce 1908 zde vystavoval část svých sbírek a vystoupil i s návrhem, aby se příští sjezd konal v prostorách jeho muzea (Pernes 1979). Knies zde často vítal různé návštěvy, které sám prováděl a podával jim zasvěcený výklad o každém sbírkovém předmětu. Navštěvovali ho zde četní přátelé a kolegové jako A. Mrštík, K. J. Maška, J. Jahn, A. Procházka, R. Trampler, J. Matiegka, cestovatel E. S. Vráz a další. Z vzácných návštěv Jan Knies vzpomínal obzvláště na bavorského prince Leopolda s chotí a synem³¹ (obr. 119–121).

Obr. 119. Pohlednice vydávaná pro Kniesovo muzeum Moravského krasu A. J. Podivínským ve Sloupě. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 119. Postcard published for Knies Moravian Karst Museum by A. J. Podivínský in Sloup. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 120. Pohlednice vydávaná pro Kniesovo muzeum Moravského krasu A. J. Podivínským ve Sloupě. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 120. Postcard published for Knies Moravian Karst Museum by A. J. Podivínský in Sloup. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

31 J. Knies: „Slavní lidé“, *Lidové Noviny* ze dne 7. 4. 1926.

Po uspořádání sbírek Knies pokračoval v dalších archeologických výzkumech. Kopal v menších jeskyních Zbojnické, Zazděné, Nad Salmovou stezkou a delší dobu také v jeskyni Kateřinské. V roce 1908 se Janu Kniesovi i přes značné potíže podařilo získat nadučitelské místo v milovaném Sloupě,³² jím nazývaném „Bethlemem Moravského krasu“. To mu umožnilo zahájit systematictější průzkum jeskyně Kůlny, prováděný v letech 1909–1913 (Kůlnu však dvakrát navštívil již dříve jako student v letech 1887 a 1892 a to se svými přáteli K. J. Maškou, Fr. Černým a V. Čapkem).³³ Ve svých výkopech systematicky navazoval na dřívější sondy M. Kříže, které byly v sesedlém sedimentu zřetelně patrné a jasné poukazovaly na místa, jež neprokopali Křížovi dělníci. Podstatným výsledkem jeho výzkumů byla lokalizace 10–11 ohnišť, kolem nichž se soustředilo nejvíce nálezů (7 ohnišť bylo již odkryto dříve M. Křížem; *Knies* 1910b; 1911; 1912a; 1912b; 1913; cf. *Kostrhun* 2005, 79–84). Svoji pozornost zaměřil i na prostor před jeskyní, na pole přiléhající k jižnímu portálovému vchodu. Ze svých výzkumů uvádí celkem na 400 ks kamenných nástrojů a 100 ks kostěných či parohových nástrojů zařaditelných do magdalénienu a částečně i gravettienu. Nepodařilo se mu však rozlišit jednotlivé vrstvy a u svých nálezů neudává (na rozdíl např. od starších výzkumů M. Kříže) hloubku ani včlenění do sektorů jeskyně. Archeologické nálezy popisuje společně s paleontologickými a nevyhnu se smíchání několika horizontů (*Kostrhun* 2005; *Musil* 2002; obr. 122–127).

Obr. 121. Pohlednice vydávaná pro Kniesovo muzeum Moravského krasu A. J. Podivínským ve Sloupě. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 121. Postcard published for Knies Moravian Karst Museum by A. J. Podivínský in Sloup. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

32 Jan Knies – ač proslaven svým muzeem – se netěšil přílišné popularitě ve Sloupě. Ve svém muzeu vybíral malý poplatek (mj. zaměstnával dozorní sílu), což mohlo být příčinou jisté závisti. Když žádal o uvolněné učitelské místo, setkal se ve Sloupě se značným odporem místních obyvatel. Kniesovu kandidaturu v obecní radě těžko prosazovali pouze Dr. H. Langer, hoteliér Broušek, nadučitel Necit a dělník Krátký. Své místo Knies obdržel zásluhou prof. Jahna a hejtmana Remeše, jehož bratr – vrchní lékař v Olomouci – se zabýval výzkumem diluvia v okolí Hranic na Moravě. Se Sloupem se pak údajně sžíval jen velice těžko, o čemž svědčí i pozdější rychlé vystěhování v roce 1919, které zorganizoval tajně v noci, bez rozloučení... (*Hýsek* 1970, 149; *Kladivo* 1936).

33 Jan Knies v 80. letech 19. století při výkopech často spolupracoval se známým a zkušeným „kopáčem“ Václavem Sedlákem (zvaným Skalní duch) a jeho synem. Při výzkumu Kůlny zaznamenal jeho zájem o věc v této vzpomínce: „Kopali jsme v Kůlně sloupské a Sedlák jindy málomluvný hádal se s Fricem v šachtě o „frňós“, který staří kopáči dobře znali. Tak totiž pojmenovali kost pyjovou (Os penis), jimž je podepřen samčí úd pohlavní medvěda. Otec však poučoval syna „te tróbo, deť tu není frňós, tu je špica“. Brzy jsem je rozsoudil – bylo to nádherné kopí ze sobího parohu vyřezané...“; Jan Knies: „Kopáči“, *Lidové noviny* ze dne 8. 1. 1926.

Obr. 122. Dobový pohled na jeskyni Kůlnu nezatížený současnou zástavbou, kde Jan Knies v letech 1909–1913 prováděl rozsáhlé archeologické výkopy. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 122. Period view of Kůlna Cave unburdened with present buildings; in 1909–1913, Jan Knies carried out extensive archaeological excavations there. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 123. Jeskyně Kůlna před úpravami za druhé světové války. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

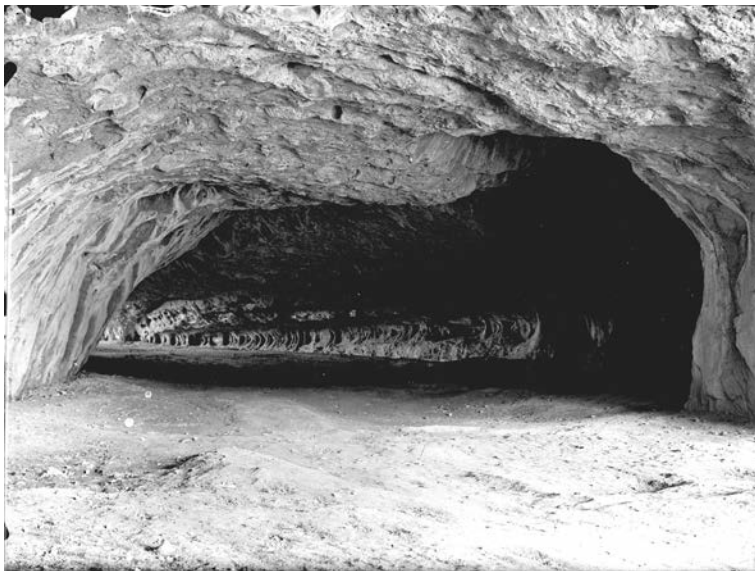
Fig. 123. Kůlna Cave before adjustments made during the Second World War. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 124. Pohled z jeskyně Kůlny, 30. léta 20. stol. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

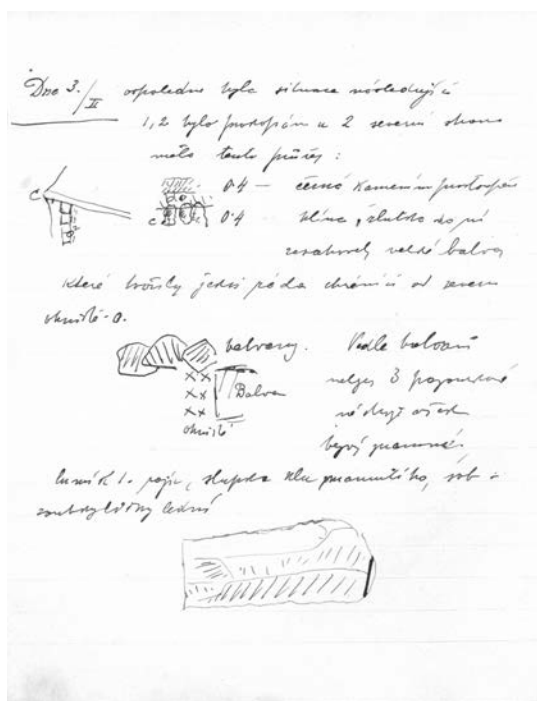
Fig. 124. View from Kůlna Cave, the 1930s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 125. Uvnitř jeskyně Kůlny, 30. léta 20. století. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 125. Interior of Kůlna Cave, the 1930s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 126. Rukopisný záznam ze dne 3. 2. 1909 z deníku Jana Kniese o výkopech v jeskyni Kůlně. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 126. Manuscript record of 3 February 1909 from Jan Knies' diary concerning excavations in Kůlna cave. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

44

Stránka popisující poměry ohnišť v jeskyni Kůlně

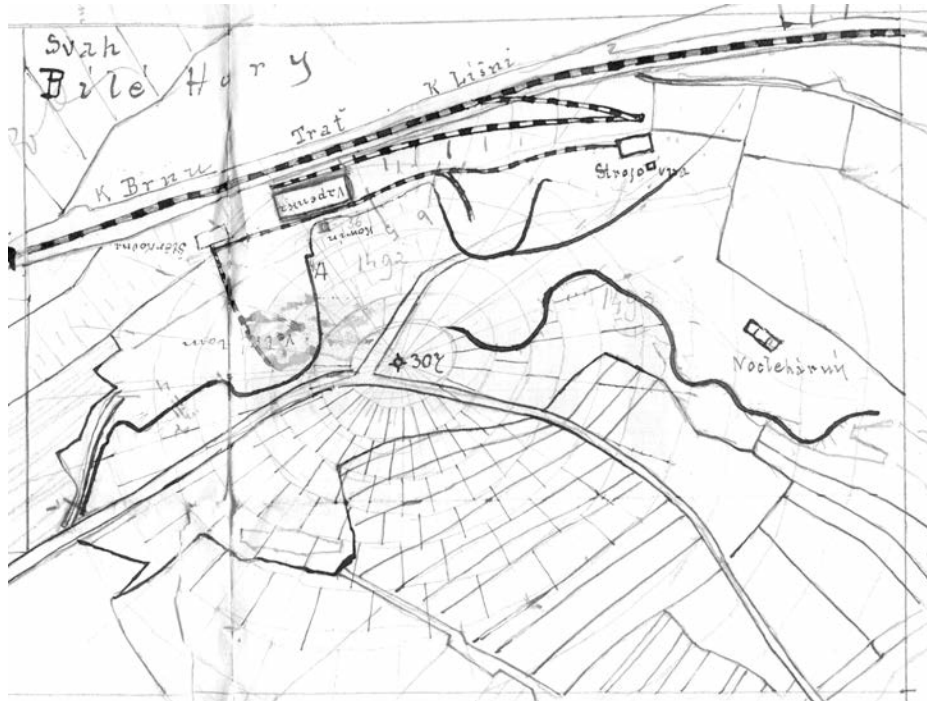
Číslo	Hloubka ohniště			Posah	Šířka	Zkoumatel
	hloubka	délka	šířka	mm	cm	
1	0.30	0.10	0.80	1.00	0.30-0.40	Kaizer 2.11
2	0.60	0.10	0.70	2.20	0.05	Kaizer 2.6
3	0.65	0.08	0.73	1.20	0.05	
4	0.55	0.20	0.75	2	0.04	Kaizer 2.7
5	0.56	0.20	0.76	2.00	0.16	
6	0.28	0.50	0.78	0.65	0.06-0.04	
7	0.45	0.35	0.80	0.60	0.06	2.54 Kaizer
8	0.50	0.35	0.85	0.30	0.10	2.8 Kaizer
9	0.50	0.50	1.00	1.10	2	2.9
10	0.60	0.55	1.15	1.40	0.06	
11	0.25	0.95	1.20	1.98	0.10	Kaizer
12	0.50	0.70	1.20	2.00	0.10	Kaizer 2.10
13	0.60	0.43-0.65	1.03-1.26	5.75	0.20	
14	0.50	0.90	1.40	0.96	0.08	
15	1.20	0.30	1.50	3.00	0.10	Kaizer 2.3 a 2.4 Kaizer
16	1.20	0.60	1.80	2.40	0.12	Kaizer 2.4
17	1.20	0.80	2.00	3.00	0.12	Kaizer 2.5
18	1.20	1.30	2.50	1.50	0.08	Kaizer 3

Obr. 127. Stránka z rukopisného deníku Jana Kniese o výkopech v jeskyni Kůlně v roce 1909 zachycuje přehlednou tabulku nalezených ohnišť s jejich hloubkami a rozměry. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 127. Page from Jan Knies hand-written diary concerning 1909 excavations in Kůlna cave depicts a well arranged table of the found fire places including their depths and sizes. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

V posledním roce výzkumu (1913) správně rozpoznal kamennou industrii středního paleolitu (vrstvy staršího palaeolithika), všiml si rozdílného charakteru gravettienské industrie a v podstatě ji správně klasifikoval a oddělil od magdalénienské (*Knies* 1925), a dále učinil poznámku, že výzkum této jeskyně zdaleka není ukončen. Po zakončení výzkumů v Kůlně prováděl další sondáže v Liščí díře, Michalově díře u Holštějna a Verunčině díře (*Knies* 1921). Od roku 1913 společně s V. Čapkem jevil velký zájem o Stránskou skálu, kde se jim podařilo zachytit zbytky intaktních sedimentů a identifikovat staropleistocénní zvířenu (obr. 128).

Jan Knies si pečlivě vedl evidenci svých výzkumných prací (*Knies* 1927; viz také příloha). Při pozdějším bilancování uvedl, že všemožným výzkumem moravského diluvia strávil více jak 4000 pracovních dnů a zjistil na 20 nových archeologických lokalit. V souvislosti se svým studiem absolvoval i několik zahraničních cest. V roce 1910 odjel do Alp a na Rujanu, kde studoval jevy spojené s tvorbou ledovcových morén. Na základě svých geologických pozorování posléze došel k závěru, že Morava byla ledovcem pokryta celkem dvakrát. Paleolitické nálezy v Evropě studoval v roce 1912 v Německu, Belgii, Francii a Švýcarsku, v roce 1913 – během dvouměsíčního zdravotního pobytu v okolí Dubrovníka – svoji pozornost věnoval mechanickému působení mořských vod na tvoření šterků. Poslední cestu (původně plánovanou s Václavem Čapkem, který ji však z finančních důvodů neuskutečnil) podnikl v roce 1914 do Budapešti a krasových oblastí Bosny a Hercegoviny, kde jej zastihl sám počátek první světové války. V Dubrovníku byl dokonce svědkem zatýkání a internování jihoslovanských vlastenců. Rychle odjel lodí do Terstu a odtud se značnými obtížemi vojenským vlakem do Přerova. Po příjezdu do Brna mu nezbylo než do Sloupu dojít pěšky. Ještě v roce 1914 provedl s vyškoleným dělníkem Klusákem sondáže v jeskyních Suchého žlebu, ale po jeho odvedení na frontu (v Haliči brzy zahynul) byl nucen tyto aktivity ukončit (*Kladivo* 1936; *Knies* 1929a).

Obr. 128. Nákres situace na lokalitě Stránská skála při Kniesových průzkumech před první světovou válkou. Archiv Ústavu Anthropos MZM AD/26.

Fig. 128. Drawing of the situation at Stránská skála locality during Knies' exploration before the First World War. Archive of the Anthropos Institute of the MM AD/26.

6.1.2. GENERAČNÍ VÝMĚNA: SPOR JANA KNIESE A KARLA ABSOLONA

Kolem roku 1910 se Jan Knies dostal do neobyčejně ostrého sporu s Karlem Absolonem, v jehož důsledku se dokonce vzdal i hodnosti konservátora Moravského zemského muzea, jímž byl jmenován již v roce 1900.³⁴ Jeho důvody lze dnes již jen stěží přesně vystopovat. Do konkurenčního sváru dvou badatelů, kteří se dosud přinejmenším alespoň respektovali a zpočátku byli ve velmi dobrých vztazích (Jan Knies byl na počátku Absolonovy vědecké dráhy okolo roku 1900 jeho spolehlivým průvodcem po Moravském krasu a K. Absolon si také za jeho znalosti Kniese vážil),³⁵ vstoupily silné emoce. Karel Absolon právě v prvním desetiletí 20. století svoji pozornost intenzivně zaměřil mj. na průzkum, mapování a objevování neznámých částí Sloupsko-šošůvských jeskyní a své výsledky pak publikoval v práci „*Kras Moravský*“ (Absolon 1905–1911). V roce 1909 založil jeskynní sekci při Přírodovědeckém klubu v Brně a stal se jejím předsedou, čímž výrazně posílil a institucionalizoval své postavení ve výzkumu Moravského krasu. Záhy se však dostal do sporu s členy této sekce, kteří mu vyčítali především přivlastňování si výsledků průzkumů a objevů jiných (cf. *Sýkora* 1911). Připočítáme-li k tomu komplikované povahy obou konkurenčních aktérů, konflikt byl nevyhnutelný.

Symbolickým důvodem sporu mělo být Kniesovo kritické hodnocení prodeje Wanklovy sbírky „do cizích rukou“, které naznačil v několika svých publikacích. Ač si Jindřicha Wankla zpočátku velmi vážil (věnoval mu mj. druhý díl *Vlastivědy Moravské – okres Blanenský*; Knies 1902), postupem času se jeho názor proměnil. Nejvýstižněji to ilustruje obraz, který podal M. Hýsek v „*Literární Moravě*“ (Hýsek 1911, 176–179). Ten totiž své nezvykle kritické hodnocení J. Wankla (kvůli kterému byl několikrát konfrontován s K. Absolonem) postavil výhradně na informacích získaných od Kniese, s kterým se osobně znal a jezdil za ním do Sloupu (Hýsek 1970, 149).³⁶ Knies Wanklovi vyčítal, že si při svých výzkumech hleděl jen nápadných nálezů, které často lacině odkupoval od kostářů, nepostupoval promyšleně a dělal rychlé a „laciné závěry“. Z povahových rysů mu vyčítal, jak si vždy žárlivě střežil vlastního významu. Kniesův a Absolonův spor byl pak přenesen do denního tisku, kde vycházely „otevřené dopisy“³⁷ a vyvrcholil Kniesovou publikací „*Přátelům turistiky v Mor. Krase*“ (Knies 1910a). Knies byl dokonce osloven, aby přispěl do radikální brožury „*Moravský kras aneb dr. Karel Absolon v pravém světle*“ (Nesvadbík – Boček 1913).³⁸ Karlu Absolonovi vyčítal především razantní metody, s nimiž postupoval při svých výzkumných pracích v Punkevních jeskyních a také zneužívání finančních dotací ve prospěch Macochy tím, že chce „*odvracet proud turistů od pravé cesty [tedy do Sloupu – pozn.], jíž se tito mají ubírat a obrací je k atrakcím*“ (Knies 1910a, 4). Jak vyplývá z bohaté korespondence J. Kniese s J. Jahnem hlavním důvodem sporu byla především konkurence ve výzkumu Sloupsko-šošůvských jeskyní.

34 Jmenovací dekret Kuratoria Moravské musejní společnosti ze dne 22. 3. 1900; Dopis Moravské musejní společnosti č. 1594 adresovaný J. Kniesovi ze dne 20. 10. 1910. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

35 O přátelských vztazích a návštěvách J. Kniese a K. Absolona a jeho širší rodiny (Vlasta Havelková) svědčí dochovaná korespondence okolo roku 1900. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

36 Ve svých pamětech M. Hýsek uvádí: „*O ocenění Jindřicha Wankla jsem požádal sloupského nadučitele Kniese, který mě o něm napsal veliký archový dopis, na němž jsem založil svou charakteristiku – zneřádal jsem si tím Vlastu Havelkovou i dr. Absolona, až jsme si zas stiskli ruce za okupace právě při kremaci paní Havelkové....*“ (Hýsek 1970, 251).

37 O charakteru vzájemného osočování svědčí např. několik poznámek Karla Absolona o Janu Kniesovi: „*Pan nadučitel Knies bude moci klidně vybírat dále svoje šestáky do musea i prodávati svoje čtyři druhy vlastní pohlednicové podobizny*“. Na jiném místě zase: „*Ostatně za celou akci stojí ještě jeden pán, který žlutne závistí nad mými úspěchy a nenávidí mě proto, že v Krase pracuji; za to ovšem nemohu, že ten pán celý se třese, když se octne nad třímetrovou propastí a pro osobní statečnost může jen tam, kam vede upravená cesta nebo pevně stojící žebřík*“. Jan Knies mu zase odpovídá: „*Pane kustode, nežlutnou závistí nad Vašimi úspěchy, to bych musel býti žlutý jako vosk nad úspěchy skutečných badatelů – však skromných – Dr. M. Kříže, Koudelky, Procházky, Mašky, Čapka aj.... Mě nelíbí se jen způsob, jakým uvádíte své skutečné zásluhy do světa. Že mám jiný náhled o Vaší slavnosti – mi odpustíte, neboť dovedu Vaše práce posouditi, odlišiti Vaše skutečné zásluhy od páviho peří, které na sebe nalepujete....*“ Dále pak: „*Že také neschvaluji komedie, které provádíte u nás, na př. pochodňové průvody na dně Macochy, spojené s neslušnými zábavami, zbytečné pobývání na dně, kdežto snadno jste mohli odpočinouti sobě v blízké útulně, vystavování Vaší slavné osoby v zablácených šatech v hotelu šošůveckém – nezazlíte. Ještě slovo o tom třesení v dopise Vašem Že také vy, pane kustode, nebyl jste takovým hrdinou dokazuje, že všude napřed jste posílal alkoholem posilněného Klusáka a pak jej teprve následoval sám....*“ (Knies 1910a).

38 Opis dopisu Fr. Nesvadbika adresovaný Janu Kniesovi ze dne 3. 4. 1911, archiv Muzea Blansko, složka B 663.

Absolon o ně začal jevit zvýšený zájem po úspěšných prospekcích v Pukevních jeskyních a Jan Knies se dostal do situace, kdy se o své „sloupské království“ byl nucen dělit, zvláště pak s badatelem, který používal zcela jiných metod. Spor se přenesl do konkrétní Kniesovy práce ve Sloupských jeskyních, které v této době měli dva majitele – obec Sloup a Rájecký velkostatek, který byl zvýhodněn v poměru rozděleného výnosu ze vstupného a který zároveň výhradně podporoval aktivity Karla Absolona při výzkumu Macochy a Punkevních jeskyní. Jan Knies proto se svým kolegou J. Prausem provedl nové utajené mapování sloupsko-šošůveckého jeskynního systému, aby při konfrontaci s katastrální mapou dokázal pravý opak v majetnických poměrech.³⁹

Knies kritizoval rovněž devastování jeskyní masovou návštěvou turistů a pokládal „zřízení přístupu na dno Macochy za největší hřích proti pohádkovému kouzlu jejímu“.⁴⁰ Janu Kniesovi bylo v této době 50 let, Karlu Absolonovi 33 roků. Můžeme říci, že se nejednalo jen o spor „institucionální“ ale i generační. Jan Knies byl systematickému tlaku „velké vědy“ nakonec nucen ustoupit. Až do počátku první světové války se sice nadále věnoval svému výzkumu, pocit zneuznání střídáný s apatií nicméně nakonec u Kniese převládl, čemuž napomohly i neblahé události válečného období. Jan Knies poté na základě svých zkušeností říkával, že nikoli práce „ke cti a chvále Boží konaná, ale práce za cizí kapitál a pro kapitál jest uznávána a ceněna“, čímž dával najevo nevoli, že „jistí krasoví pracovníci zanedbávali původní místa krasová a věnovali se objevům novějším, podporování jsouce subvencemi a velkostatkem...“.⁴¹

6.1.3. PRODEJ SBÍREK DO MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA A BRNĚNSKÁ LÉTA

Krátce po svém návratu z Balkánu odpověděl Jan Knies ve sloupském hostinci starostovi obce na otázku: „Pane nadučiteli, co tomu říkáte, že Francie nám vypověděla válku?“ „To je dobře“ (Kladivo 1936, 11). Jinde na tuto událost vzpomíná tak, že po opakovaném neúspěchu při nákupu slušného masa si vyslechl hlasitý přednes novin, z nichž starosta četl o vyhlášení války Anglie a Francie Německu. Knies na dotaz co si o tom myslí jen odsekl „to je dosti“.⁴² Při dalším rozhovoru se netajil tím, že měl vždy raději Čechy než Němce. Po takovém setkání ovšem udání náležitým úřadům nedalo na sebe dlouho čekat. Soudní řízení s Janem Kniesem, které probíhalo v Brně, dopadlo sice dobře – Knies se oproti nařčení z nenávisti k Němcům bránil svými početnými kontakty s německými badateli a jejich korespondencí (např. s Virchowem a Nehringem) – pocit křivdy však dále vzrůstal. Knies z počátku sice ještě prozkoumával některé jeskyně v Suchém žlebu (především Veručinu), od doby svého soudu byl však pod policejním dohledem. Za válečných let mu byl úředně svěřen nevděčný post zásobovacího komisaře, který vykonával jen s největším sebezapřením. Z titulu své funkce pak musel přihlížet rekvizicím, prováděl soupisy osevných ploch atd., čímž opět vzrůstalo napětí mezi ním a místními obyvateli. Jan Knies začal mít také problémy s podlomeným zdravím a tak po konci války, v již změněných společenských poměrech, si v roce 1919 podal žádost o přeložení do pense (Knies 1929a).⁴³

Ve stejném roce byl jmenován konservátorem Ministerstva školství a národní osvěty, čímž navázal na své předválečné působení. Profesorem české techniky Dr. Jahnem a místopředsedou Dr. Pluhařem byl dokonce téhož roku vyzván, aby se ucházel o uvolněné místo kustoda mineralogicko-geologického odd. v Moravském

39 Z korespondence s prof. J. Jahnem a J. Kniesem vyplývá, že stejný „projekt“ učinil i K. Absolon, avšak ve prospěch velkostatku, který mu za to prý slíbil odměnu (20 000 K) a Absolon je zde nazýván „placeným agentem velkostatku“. Přepisy korespondence J. Jahna s J. Kniesem ze dne 21. 2. 1910. Archiv Muzea Blansko, složka B 663. Soubor 20 dopisů J. Jahna adresovaných J. Kniesovi okolo let 1909–1910. V kulobárech se používalo pro oba aktéry signifikantních ironických přívěsků: „národní učitel“ a „největší učenec moravský“, které nám mohou symbolicky charakterizovat celý spor.

40 „Vzpomínka na Jana Kniese“, rkp. kolegy Jana Kniese ze Sloupu Josefa Prause uloženého v pozůstalosti Josefa Skutila, karton ozn. jako „Knies“, archiv Historického odd. MZM.

41 „Vzpomínka na Jana Kniese“, rkp. kolegy Jana Kniese ze Sloupu Josefa Prause uloženého v pozůstalosti Josefa Skutila, karton ozn. jako „Knies“, archiv Historického odd. MZM.

42 Nedatovaná rukopisná vzpomínka Jana Kniese. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

43 Poukázání výslužného řídícímu učitelé Janu Kniesovi ze dne 16. 9. 1919, kopie, Archiv Ústavu Anthropos MZM. Janu Kniesovi bylo vyměřeno roční výslužné 3900 Kč, naproti tomu dosavadní služební příjmy 4000 Kč byly u berního úřadu v Blansku zastaveny.

zemském muzeu, tuto nabídku však odmítl (*Kladivo* 1936). Místo obsadil Dr. Zdeněk Jaroš, což podporovatelé J. Kniese nesli obzvláště těžce, neboť v něm viděli další „Absolonovu posilu“.⁴⁴ Na počátku prosince se pak v tichosti ze Sloupu přestěhoval do Brna – Nového Lískovce. Muzeum a oblast jeho bezprostředního zájmu se mu vzdály. Jan Knies se rozhodl své sbírky prodat. Na přelomu let 1918/1919 započal jednání s ředitelem Moravského zemského muzea Jaroslavem Helfertem.⁴⁵ Knies byl nyní veden snahou z prodeje vytěžit maximální kapitál a tak se jednání protahovala a do hry začali vstupovat i další zájemci a nálezy po jednotlivých částech začal postupně rozprodávat (např. brněnskému prof. J. Woldřichovi). Vážná jednání o odkup sbírky zahájil i s Masarykovou univerzitou.⁴⁶ Patrně i to vedlo k obnovení zájmu o její nákup Moravským zemským muzeem a v roce 1922 konečně i k prodeji sbírek Kniesova muzea ve Sloupu i s inventářem Moravskému muzeu za plných 100 000 Kč (*Pernes* 1979), což mohl jistě vnímat jako jistou rehabilitaci za někdejší ústrky.⁴⁷ Z technických důvodů byly sbírky ze Sloupu převezeny až v polovině následujícího roku a v Moravském muzeu pak rozptýleny do několika oddělení (mineralogicko-petrografického, geologického, paleontologického a prehistorického).⁴⁸ V podmínkách smlouvy dále bylo, že Knies své sbírky v Brně uspořádá a bude s nimi moci i dál vědecky pracovat. K tomu skutečně došlo a své soubory v Moravském muzeu po dva roky pořádal dokonce za měsíční honorář 500 Kč. Nejen ze svých nálezů, ale i z materiálu v roce 1915 získaných sbírek K. J. Mašky a M. Kříže vybíral typizované nástroje a řadil je do chronologických a typologických celků umísťovaných do tabulí. Při této práci dbal obzvláště pečlivě, aby vynikly osobnosti badatelů, od nichž byly pro muzeum sbírky získány. Jan Knies totiž těžce nesl, že muzeum po jeho odchodu neuvádělo osobní, „autorskou“ provenienci jednotlivých artefaktů, takže vznikal dojem, že šlo o výtěžek Absolonových prací (*Skutil* 1974). Svým působením se zasloužil rovněž o to, aby pro muzeum byly zakoupeny sbírky Fr. Černého, R. Czižka, Fr. Čupika a A. Teličky (obr. 129).

V první polovině 20. let tak začalo poslední Kniesovo angažmá na poli výzkumu moravského pravěku. V roce 1923 díky doporučení I. L. Červinky oslovil J. Kniese J. Bayer z Vídně, aby jakožto „vlastně jediný odborník u nás“ (nadto dobře znalý němčiny i polštiny) přeložil do německého jazyka pro časopis *Eiszeit* přehled polského diluvia od L. Kozłowského.⁴⁹ V roce 1924 Jan Knies opět systematicky spolupracoval s Karlem Absolonem – vykonal pro něj celou řadu exkursí po Moravě, především za účelem studia a evidování stop po zalednění. Zemským konservátorem Státního památkového úřadu byl oficiálně vyzván, aby zachránil a ohledal ohlášený nález pravěkých hrobů při stavbě silnice v Miroslavi atd.⁵⁰ Především ale v témže roce téměř po 4 měsíce, spolu s přítelem Václavem Čapkem, byl Karlem Absolonem pověřen vedením výzkumu v Dolních Věstonicích, o němž pak rozsáhle referoval formou fejetonů v denním tisku. Výzkum zde zahájili 18. srpna na Hebaurově poli, kde brzy narazili na rozsáhlou skládku mamutích kostí (část byla „in situ“ převezena do

44 Dopis J. Jahna adresovaný J. Kniesovi ze dne 13. 2. 1919. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

45 Dopis J. Helferta adresovaný J. Kniesovi ze dne 30. 12. 1918. Opis Předběžné smlouvy o zakoupení sbírky říd. učitele Jana Kniese ve Sloupě na Moravě. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

46 Dopisy Em. Šimka adresované J. Kniesovi ze dnů 26. 7. 1919 a 3. 2. 1919. V těchto dopisech Em. Šimek s J. Kniesem vyjednával podrobné podmínky nákupu a dokonce byl stanoven i splátkový kalendář. Dopisy J. N. Woldřicha adresované J. Kniesovi ze dnů 13. 7. 1921, 28. 7. 1921 a 19. 9. 1921. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

47 To, že se nejednalo o malou částku, je zjevné. Jan Knies měl v této době roční apanáž ve výši 3.900 Kč. Průměrný učitelský plat tehdy činil 300 Kč měsíčně, poslanecký či senátorský plat bez příplatků činil 5000 Kč. Auto Aero 662 se dalo pořídit za méně než 20 000 Kč. Dům bylo možné pořídit za 40 000 Kč. V roce 1937 stálo kilo chleba 2,25 Kč, kilo másla 16,50 Kč, kilo cukru 6,35 Kč, kilo hovězího nebo vepřového masa 13,30 Kč, kilo kávy 40 Kč, půlitr piva 1,60 Kč, 100 cigaret 10 Kč, pánský vycházkový oblek 508 Kč, košile 28 Kč, boty 73 Kč, měsíční nájem pokoje s kuchyní 220 Kč atd. (*Bartoš – Trapl* 2004, 70; cf. Těž *Oliva* 2014). Zajímavé je, že Švagr A. Telička ve stejné době prodal městu Přerovu za stejnou cenu a za doživotní kustosství svoji archeologickou sbírku v roce 1921. Otevřena byla v roce 1922 jako „Teličkovo archeologické muzeum“.

48 Zpráva o převzetí sbírek Kniesova muzea ve Sloupě mor. zem. výborem v Brně, zpracovaná kustodem Dr. Jarošem 21. 6. 1923. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

49 Dopis J. Bayera adresovaný J. Kniesovi ze dne 22. 3. 1923; dopis I. L. Červinky adresovaný J. Kniesovi ze dne 16. 5. 1923. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

50 Dopis St. pam. úřadu pro Moravu a Slezsko adresovaný J. Kniesovi ze dne 15. 9. 1924, č.j. 1135. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

muzea), první úlomky lidské lebky a na jiném místě objevili také první drobné plastiky z vypálené hlíny, jejichž světovou výjimečnost okamžitě rozpoznal. Celkem za první rok výzkumu získali na 40 000 kusů kamenných artefaktů.⁵¹ V roce 1924 byl K. Absolone Kniesův švagr A. Telička pověřen rovněž prováděním záchranných výzkumů v Předmostí u Přerova, na nichž se občas podílel i Jan Knies a opět zde prováděl stratigrafickou dokumentaci (Klíma 1990, 91–94; obr. 130).

Obr. 129. Výprava do jeskyně Pekárny v roce 1924 – zprava: J. Knies, F. Zapoměl, F. Čupík, J. Skutil. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 129. 1924 expedition to Pekárna Cave – from the right: J. Knies, F. Zapoměl, F. Čupík, J. Skutil. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 130. Záznam z podrobného deníku Jana Kniese ze dne 24. 9. 1924 z výzkumu v Dolních Věstonicích s nákresem jednoho z odkrytých profilů. Archiv Ústavu Anthropos MZM AD/17.

Fig. 130. Record from Jan Knies' detailed diary dated 24 September 1924 from the exploration in Dolní Věstonice with a drawing of one of the uncovered profiles. Archive of the Anthropos Institute of the MM AD/17.

51 Jan Knies: „Objevy věstonické – Hliněné sošky z doby diluviální na Moravě“, *Lidové Noviny* č. 510 ze dne 12. 10. 1925; Jan Knies: „K posledním praehistorickým nálezům u Dolních Věstonic“, *Národní noviny – Náš týden* č. 14 ze dne 7. 2.1926, č. 23 ze dne 25. 4. 1926; Jan Knies: „Glossy k vykopávkám u Dol. Věstonic“, *Národní Noviny* č. 226, ze dne 26. 9. 1926.

V následujícím roce však již vavříny za zmíněné objevy sklízel Karel Absolon, který si uvědomil výjimečnost naleziště a na tyto objevy navázal šťastným nálezem Věstonické venuše (1925). Jan Knies přirozeně takové chování hořce nesl a navíc ve výzkumné sezóně roku 1925 mu byl dokonce přístup na věstonické naleziště odepřen Emanuelem Daniou, který na místě dozíral nad odkryvy. Jen malou útěchou mu mohlo být uznání přátel potvrzující prioritu jeho objevů.⁵² Lze se jen dohadovat, zda pocit krivdy posléze stál u obvinění, které Jan Knies v Moravském muzeu vznesl proti E. Daniouvi, o němž udával, že ve Věstonicích místo dozorování spal.⁵³ Rovněž v jeho novinových zprávách se objevují výtky nad metodou vedení výzkumu. Místo jím navrhovaného vyhotovení podrobných mapových podkladů, kvůli možnosti sledování průběhu kulturních vrstev, se dle Kniese pokračovalo ve vykopávkách bez plánu a nahodile. Jinde si zase postěžoval, že pouze z příčin sobeckých nebylo mu dovoleno správou zoologických sbírek zemského muzea (tedy K. Absolonem) studovat materiál, který sám vykopal (obr. 131–132).⁵⁴

Obr. 131. Účastníci mezinárodního antropologického kongresu konaného v Praze při exkurzi do Dolních Věstonic dne 20. 9. 1924. Jan Knies vzadu ve světlém obleku opřen o hůl. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 131. Participants in the international anthropological congress in Prague during an excursion to Dolní Věstonice on 20 September 1924. Jan Knies is in the back in a light suit, leaning on a stick. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 132. Karel Absolon, sociálně demokratický senátor a člen zemského výboru v Brně Alois Špera (mj. autor filozofických spisů o původu člověka), Václav Čapek a Jan Knies na unikátní fotografii z prvních výzkumů v Dolních Věstonicích, které oběma posledně jmenovaným badatelům byly osudné. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 132. Karel Absolon, the Social Democratic Senator and member of Brno Land Committee Alois Špera (the author of philosophical treatises on the origin of humans, among other things), Václav Čapek and Jan Knies in a unique photograph from the first explorations in Dolní Věstonice, which proved fatal to the two latter researchers. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

52 Dopis J. V. Želízka adresovaný J. Kniesovi ze dne 25. 4. 1926. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

53 Zápisy svědectví podepsané E. Daniou a J. Mrázkem, nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

54 „K posledním praehistorickým nálezům u Dolních Věstonic IV“, *Národní noviny*, příloha Náš týden č. 13 z 31. 1. 1926 a č. 23 ze dne 25. 4. 1926.

Názory moravských prehistoriků na činnost Jana Kniese se začaly radikálně měnit a v této době vznikl další z Kniesových konfliktů s oficiálními představiteli moravské archeologické vědy. Ke sbírkám v Moravském muzeu se veřejně vyjádřil tak, že jsou vytvářeny ukvapeně „dosud jen skizovány a nepřislušným vkládáním bezcenných předmětů a fantastických skupin znešvařeny, na což upozornila také již cizina; nálezy pak se hromadí, pletou a ukládají do zásuvek. Schází očíslování, schází patričný inventář a tak jest možné, že po čase rozhází se po světě, že sbírky jsou výsledkem práce člověka, který o diluviu má jen slabé potuchy“.⁵⁵ Není pochyb o tom, koho tím měl Knies na mysli. Reakce na sebe nedala dlouho čekat a přišla v podobě komise, která hodnotila, jak Jan Knies prezentoval nálezy z Předmostí ze sbírek Moravského zemského muzea. Komise v čele s K. Absolonem a I. L. Červinkou⁵⁶ konstatovala, že „pan řed. Knies nemá dobré představy, co to je nástroj, co odštěpek a jaké kusy patří k sobě“. Komise zjistila, že celé vystavení páně Kniesovo je vědecky úplně bezcenné.⁵⁷ Cesty Jana Kniese s rodící se institucí moravské archeologie se tím nadobro rozešly.

Obr. 133. Fotografický portrét Jana Kniese z pozdějších let, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 133. Photographic portrait of Jan Knies from later years, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 134. Jan Knies s rodinou a sestrou Marií (vlevo), manželkou Antonína Teličky v Luhačovicích v roce 1927. Soukromý archiv Antonína Kniese.

Fig. 134. Jan Knies with his family and sister Marie (left), the wife of Antonín Telička in Luhačovice in 1927. Private archive of Antonín Knies.

55 J. Knies: „Nálezy kostí diluviálních zvířat na Moravě“, *Národní Noviny* č. 10 ze dne 11. 10. 1925.

56 Jan Knies s I. L. Červinkou vedl již dlouhou dobu korespondenci, z které je cítit jistý odstup. Jejich vztah se však v polovině 20. let postupně vyostřoval a vedl až k vyhraněným názorovým postojům I. L. Červinky: „Nebylo totiž ještě ani jediné naší archeologické schůze, aby mne Knies nebyl surově napadal, nikdy jsem však na jeho vzteklé kousnutí nereagoval, a on je proto snad přesvědčen, že si smí proti mně všechno dovolit...“; „Knies jest ješitný na svou práci, kterou mu nikdo neupírá, ale ve vědě arch. nepochopil za 40 let, co se jí zabývá, ani malé abecedy (a v tom si byli s Teličkou úplně rovni)...“; „Ze všeho se zdá, že Knies je posedlý marasmem učitelského slavomamu, který u nás v poslední době tak rozbujel, a mám za to, že by se moravskému diluviu velmi prospělo, kdybyste ho ke kopání do Předmostí ani jinam už nebral...“; „To, co on dělá, a jak se chová, bylo by přece těžko snést od nějaké autority evropského významu, ne však od takového duševního ubožáka. Vždyť ani Skutil by se dnes od něho nechtěl učit a má větší vědomosti než on“. Dopis I. L. Červinky adresovaný K. Absolonovi ze dne 25. 3. 1925. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

57 „Protokol komise, zjišťující jak pan ředitel Jan Knies vystavil ve sbírkách moravského zemského musea kamenné artefakty z Předmostí“, datován 10. 1. 1927, podepsáni: K. Absolon, I. L. Červinka, Z. Jaroš, K. Zapletal, E. Dania, J. Mrázek a R. Czižek. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Brzy na to onemocněl a musel být hospitalizován v nemocnici („kazila se mu v nohou krev“; *Kladivo* 1936, 12; obr. 133 a 134). Záhy také zemřel jeho nejbližší spolupracovník a přítel Václav Čapek (25. 6. 1926) na následky podchlazení, které si uhnal za deště v Dolních Věstonicích a Jan Knies se další aktivní práce ve výzkumu vzdal a věnoval se nyní vlastivědné práci (v roce 1926 se zapojil do příprav obnoveného vydání *Vlastivědy okresu Boskovického*) a psaní řady drobnějších článků do novin. Skromným dílem se zapojil zapůjčenými exponáty i do Absolonova velkého meziválečného úspěchu – vybudování pavilonu „Člověk a jeho rod“, předchůdce Anthroposu, na brněnském výstavišti při příležitosti Výstavy soudobé kultury v roce 1928. O moravském pravěku několikrát ve stejném roce přednášel i v Československém rozhlasu. V roce 1927 se rovněž aktivně zajímal o nové výkopy v Mladečských jeskyních – Podkově, které nyní již jen dozoroval. Bohužel i zde narazil a výzkumy se mu nepodařilo dokončit. Na místo vykopávek vnikli „vetřelci“, překopali sedimenty a část nálezů odnesli.⁵⁸

Závažný zlom pro Jana Kniese znamenala mozková mrtvice, která ho postihla dne 5. srpna 1929. Od této doby byl odkázán na domácí péči, kterou mu nyní poskytovala manželka a nejbližší rodina. Kniesův dům v Lískovci byl prodán a rodina se nastěhovala do domu v Brně-Židenicích na ulici Veleckého do nově vznikající zástavby, navíc blíže k lékařské péči.

Pozdní pocta Janu Kniesovi byla vzdána v roce 1936 při příležitosti sjezdu československých prehistoriků, kdy se stal čestným členem Moravského archeologického klubu (obr. 135).⁵⁹ Dle pamětníků však jeho úsudek a mysl neuvadaly, ač upoután na lůžko, stále se živě zajímal o dění v moravské prehistorii, manželce až do posledních dnů diktoval své postřehy. V roce 1936 se stal iniciátorem a členem čestného výboru (jehož členy byl mj. i K. Absolon a I. L. Červinka), který v Oslavanech instaloval pamětní desku Václavu Čapkovi. Několik málo dní před svým skonem napomáhal krasovému badateli Josefu Šamalíkovi určovat kosti vykopané v jeskyni nad Ovčí Dírou.⁶⁰ Jan Knies zemřel dne 5. března 1937 v časných ranních hodinách v rodinném kruhu. Pohřeb se konal v pondělí o tři dny později v brněnském krematoriu za hojné účasti z řad učitelstva, vědeckých pracovníků a přátel. Nad rakví se za Moravský archeologický klub rozloučil soudní rada M. Chleborád, za Zemský spolek pensionovaného učitelstva řídící učitel v. v. Dufka.

Obr. 135. Jmenování Jana Kniese čestným členem Moravského archeologického klubu z roku 1936. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 135. The appointment of Jan Knies as honorary member of the Moravian Archaeological Club in 1936. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

58 Jan Knies: „Nové doklady lidojedství diluviálních lidí na Moravě“, *Moravské noviny* č. 88, ze dne 14. 4. 1928.

59 Jmenovací dekret Moravského archeologického klubu ze dne 15. 5. 1936. Archiv ústavu Anthropos MZM.

60 Jos. Šamalík: „Jan Knies – vědecký krasový pracovník“, *Den* 24. 11. 1940.

6.1.4. KNIESOVA SYNTÉZA MORAVSKÉHO PALEOLITU

Jan Knies za svoji badatelskou dráhu vydal téměř 200 samostatných odborných publikací, jednotlivých článků i novinových fejetonů a zpráv. Do roku 1929 přehled své bibliografie sám publikoval (Knies 1929a), se zaměřením na paleolitický výzkum byla publikována v „*Bibliografii moravského pleistocénu*“ J. Skutila, kde jsou zařazeny také práce vydané po roce 1929 (Skutil 1965, 76–81), nově byla Kniesova bibliografie ještě doplněna (Kostrhun 2008b, 159–166). Ve svém rukopise o dějinách výzkumu moravského diluvia z roku 1927 (viz příloha) Knies udává, že paleolitickému bádání věnoval více jak 4000 dní. Jeho odborná práce nejvíce odrážela aktuální možnosti, závislé zejména na místě jeho učitelského působení, které se často měnilo. Od roku 1900, kdy nastoupil na učitelské místo v Rogendorfu (Krasové) byla Kniesova publikační činnost zaměřena již téměř výhradně na Moravský kras a problematiku paleolitu. Na jejich počátku stojí práce „*Příspěvky k poznání diluviálního člověka a savectva na Moravě*“ z roku 1897, vydaného v ČVSMO. Zde mimo jiné publikoval důležité informace ze svých výkopů v Michalově skále na Holštějsku, na které znovu navázal až před první světovou válkou. Později zveřejnil významnou studii o prvních výkopech v jeskyni Balcarce, v níž podává podrobný popis jeskyně i výkopů a nálezů (především u paleolitických ohnišť; Knies 1901). K této studii připojil i rozsáhlý soupis osteologických nálezů ze známých moravských paleolitických nalezišť. Zaznamenaný výskyt pleistocénní zvěře navíc doplnil úvahami nad jejich využitím lovci v době diluviální a na mnohých místech připojil i analogie popsané ze severských oblastí. Podobnou strukturu pak mají i další práce, v nichž Knies vždy pečlivě sledoval stratigrafické poměry lokalit a předkládal pečlivé přehledy jednotlivých nálezů, tříděných podle zastoupených druhů (Čtvrtohorní zvířena jeskyně pod hradem u Suchdola na Moravě, *Čas. Vlast. mus. spolku Olomouc* 18/1901, Zvířena stepní a její rozšíření za doby diluviální na Moravě, *Věstník Klubu přírod. v Prostějově* 5/1903, Stopy diluviálního člověka a fosilní zvířena jeskyň Ludmírovských, *Čas. mor. musea zemského* 5/1905). Plodné období v rogendorfské škole bylo korunováno dvěma díly *Vlastivědy Moravské (Okres Blanský* z roku 1902 a *Boskovský okres* z roku 1904). Obě práce vycházejí z velmi dobrých vlastivědných znalostí, získaných především z autopsie. Několik poznatků vycházejících z obou vlastivěd také samostatně publikoval a předložil v sérii článků zaměřených především na oblast geologie a paleontologie. Tyto studie nyní vycházely zejména ve *Věstníku klubu přírodovědeckého v Prostějově*.

Následující léta v Rogendorfu (1897–1908) byla vyplněna dvěma velkými tématy. Jednalo se zejména o přípravu muzea Moravského krasu (obr. 136) – Knies nejdříve publikoval soupis svých sbírek (Soupis paleontologicko-archaeologických sbírek kons. Jana Kniese, *Čas. mor. musea zemského* 3/1903) a poté zprávy o nově zřízeném muzeu ve Sloupě v roce 1906 v časopise *Příroda, Pravěk* a *Věstníku klubu přírod. v Prostějově* (tato práce vyšla i samostatně). Druhé téma, které Kniese zaujalo, byly severně položené krasové útvary mezi Konicemi a Litovlí.

Obr. 136. Titulní strana průvodce po Kniesově muzeu Moravského krasu z roku 1906.
Fig. 136. Front page of a 1906 guidebook of Knies Moravian Karst Museum.

Ve spise *Stopy diluviálního člověka a fosilní zvířena jeskyně Ludmírovských* z roku 1905 publikoval nečetné nálezy v okolí ohniště z jeskyně Průchodice, které jsou dnes řazeny do pozdního paleolitu (Svoboda a kol. 2002, 245) a opět velmi podrobný soupis osteologických nálezů vč. pečlivě vybírané mikrofauny. Lze jen litovat, že závažná zjištění publikovaná v témže roce v dalším spisku „*Nový nález diluviálního člověka u Mladče na Moravě*“ nemohl postavit na vlastních výzkumech jako u všech předešlých případů, ale podává v něm vedle popisu dodatečně získaných kostí a nemnoha paleolitických nástrojů a lidských kostí především zprostředkované informace o nálezu z místa kamenolomu. Stáří lidských kostí správně odhaduje na diluviální, ale evropský význam jím popsaneho nálezu došel svého rozpoznání až později. O dva roky později Jana Kniese čekal další objev – magdalénienské stanice u jeskynního abri nad Jedovnickým propadáním – Kolíbky, o kterých bohužel nereferoval tak podrobně a v roce 1907 se objevil pouze „feuilleton“ v novinách (obr. 137).⁶¹ Při budování muzea Moravského krasu a práci na plastické hydrografické mapě pro toto muzeum Knies ověřoval a opravoval dosud známá geologická a paleontologická pozorování okolí a doplňoval je o nové poznatky, které shrnul v práci „*Drobné geologické zprávy z území Moravského Krasu*“, vydané opět ve *Věstníku Klubu přírodovědeckého v Prostějově* č. 10 z roku 1908. Ve stejném roce zaměřil ještě pozornost mimo krasové území a v *Pravěku* podal zprávu o svých průzkumech na hradišti Leskoun u Olbramovic (obr. 138).

Po příchodu na své poslední učitelské místo ve Sloupě vystoupil v roce 1909 s podstatným dílem „*Punkva a její krasové přítoky*“ (obr. 139), v níž shrnul své dlouholeté zkušenosti a výzkum nevyřešeného fenoménu podzemního toku Punkvy. Práci postavil na geografických znalostech získaných při psaní obou „*Vlastivěd*“. Především toto dílo se stalo konkurencí rozvíjeného průzkumu Karla Absolona, na jehož osobité metody Knies vzápětí zareagoval spiskem vydaným vlastním nákladem „*Přátelům turistiky v Mor. Krase*“ (Knies 1910a). Zde uvedené osobnostní charakteristiky K. Absolona byly později použity i dalšími odpůrci Absolonových projektů (cf. *Nesvadbík – Boček* 1913). Jisté soupeření se projevilo i později v Kniesem vydaném „*Průvodci Moravským krasem*“ z roku 1912, kterýmž se připojil k již existujícím turistickým průvodcům od M. Kříže a Fl. Koudelky (vydaných v roce 1900 a 1902) a stál opět po boku průvodce z pera K. Absolona, vydaného rovněž v roce 1912 (poté v několika obnovených a doplněných edicích i v německé mutaci). J. Knies ve svém díle, doplněném vlastními fotografiemi, pochopitelně zdůrazňoval význam „srdce Moravského krasu“ – Sloupu oproti Punkevním jeskyním. Mimo to se v roce 1909 začal zabývat i problematikou zalednění Moravy ledovcem, kteréžto téma v pozdějších letech dále rozvinul. V prvním příspěvku „*Zalednění Moravy za doby diluviální*“, uplatnil svá geologická pozorování ledovcových sedimentů a došel prozatím k představě o jednom severském zalednění, které zasáhlo i území Moravy. Na rozdíl od svých předchůdců (např. M. Kříže), kteří maximální rozšíření ledovce hledali v zásadě správně na Hranicku, Knies zde předložil geo-

Obr. 137. „Kolíbky“ nad Rudickým propadáním – před jeskyněmi Jan Knies v roce 1907 odkryl sídliště magdalénienského člověka, foto z 20.–30. let 20. stol. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 137. “Cradles (Kolíbky)” over Rudice Cave-In – Jan Knies uncovered a Magdalenian man settlement in front of the small caves in 1907; photo from the 1920–30s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

61 J. Knies: „*Nové sídliště diluviálního člověka u Jedovnic na Moravě*“, *Lidové noviny* r. XV., č. 344 ze dne 13. 12. 1907.

logické důkazy (ojedinělé bludné balvany u Roštína a Dětkovic), jež měly dokládat, že čelo ledovce zasáhlo až do oblasti Přerova, resp. až na Prostějovsko a Kroměřížsko a narazilo na Chříby.

Jinak však byla předválečná léta 1910–1914 vyplněna intenzivní prací v jeskyni Kůlně, což se projevilo i ve frekvenci článků na toto téma (Knies 1910b; 1911; 1912a; 1912b; 1913; 1914). V nepříznivých válečných letech si badatel našel čas pouze na drobnější články v *Lidových novinách*, týkajících se výzkumů v Předmostí a nálezů kostí paleolitického člověka a zalednění Moravy. Přičemž např. ve třech pokračováních „*Zbytky koster člověka moravského*“ zpřístupnil veřejnosti aktuální názory o antropogenezi a shrnul asijské a evropské nálezy předchůdců člověka. Pro dějiny archeologie jsou cenné dva nekrology se soupisem literatury M. Kříže a K. J. Mašky, které v roce 1916 napsal pro *Wiener Prähist. Zeitschrift*. Podobně jako nekrology F. Černého a Fr. Lipky z roku 1919 a J. Palliardiho z roku 1922, které byly publikovány ve stejném periodiku. Vztahům mezi jím a K. Absolonem jistě nepřispěla poznámka v Maškově nekrologu, v níž uvádí, že rodina Maškova byla přesvědčena, že vdova po řediteli telčské reálky odevzdala K. Absolonovi vyhotovený Maškův rukopis o Předmostí k vydání, ale ten se u Absolona ztratil a nikdo jej již nikdy nespatriil (Knies 1916, 145–146.).

V první polovině 20. let 20. století Knies vydal několik dalších odborných prací. V práci „*Údolí Holštýnské na Moravě, jeho vznik a palaeontologický výzkum*“ (Knies 1921) navázal na své předválečné geograficko-geologické a osteologické přehledové práce. Také dle vlastního sdělení J. Kniese tuto práci do tisku odevzdal ještě před válkou (Skutil 1965, 78). Důležité však je, že zde publikoval své nové výkopy, které v letech 1912 a 1913 spolu s V. Čapkem prováděl v Michalově skále, kde nalezené artefakty a ohniště zařadil do magdalénienu. Rozsahem skromnější je pak paleontologická studie z roku 1923 „*Rozšíření bobra za dob minulých na Moravě a zemích sousedních*“ (Knies 1923). Velmi podstatným je však Kniesova menší syntetická práce vycházející z již dříve připravovaného rozsáhlejšího rukopisu „*Přehled moravského paleolithu*“ (Knies 1925). V tomto díle prokázal dobrý přehled o aktuální evropské (francouzské a německé) literatuře, předložil

Obr. 138. Jan Knies okolo roku 1905. Soukromý archiv Antonína Kniese.

Fig. 138. Jan Knies around 1905. Private archive of Antonín Knies.

Obr. 139. Titulní strana z Kniesovy publikace „*Punkva a její krasové přítoky*“, vydané v roce 1909.

Fig. 139. Front page of Knies' publication *Punkva a její krasové přítoky* (*Punkva and its karst tributaries*) published in 1909.

značně sofistikovaný vzhled do problematiky chronologie paleolitu a aplikoval na Moravu rozšířený Mortilletův systém, jehož jednotlivé stupně aplikoval na významné moravské lokality a podle nich také navrhl specifickou terminologii, kterou s Mortilletovými stupni z dnešního pohledu správně srovnával. Velmi podstatné je, že – na rozdíl od autoritativního Karla Absolona – bez nejmenšího zaváhání rozpoznal v moravských paleolitických industriích středopaleolitické kolekce a pokoušel se v rámci dobových znalostí řešit i otázky osídlení v nejstarších fázích paleolitu. Na základě svých geologických pozorování v této práci na Moravě rozeznával dvě zalednění (stejně jako např. J. Bayer), přičemž si však uvědomoval, že na severu Evropy byla situace složitější a zalednění tam bylo vícenásobné. Kniesova syntéza moravského paleolitu byla po více jak 20 letech (po posledních syntetických pokusech I. L. Červinky), resp. 40 letech (po soupisech K. J. Mašky a J. Wankla), první informovaným pokusem o shrnutí této problematiky a vedle zahraničních pohledů H. Breuila (*Breuil* 1924b; 1925) a J. Bayera (*Bayer* 1925a; 1927) představuje základní práci o našem paleolitu z 20. let. A je také patrné, že se Knies nechal těmito pracemi výrazně inspirovat. V kombinaci se svými dlouholetými zkušenostmi s osteologickým materiálem Knies předložil následující základní chronologii:

1. **Doba předledová (starší diluvium)** – do této epochy řadí nálezy ze Stránské skály a tzv. eolithy z Blahutic (dnes Blahutovice, část obce Jeseník n. Odrou), které srovnává s francouzskými nálezy klasifikovanými jako acheulén (dnes je ovšem celý soubor, uložený v Ústavu Anthropos MZM, považovaný za pseudoartefakty). Nenechává se přitom svést myšlenkou důkazů „třetihorního člověka“, ale jejich původ klade jednoznačně na počátek diluvia – před první dobu ledovou. Zapojil se tak do dobové odborné diskuse, v níž se badatelé snažili prokázat nebo naopak popřít existenci člověka již na konci třetihor (ve středoevropském prostoru cf. např. *Hauzeur – Lech* 2006 – *Sklenář* 1979, 278–291). Ojedinělé nálezy uvádí i z Čertovy díry a spodních vrstev z Předmostí.
2. **První zalednění Moravy** – opět zde opakuje názor o proniknutí ledovce hluboko na území Moravy až na území Hané. Neuvažuje při tom o lidském osídlení Moravy, které přichází vzápětí po ústupu ledovce.
3. **Ráz šipecký** – pojmenovaný dle nálezů v Šipce na Kotouči u Štramberka zcela správně srovnává se západoevropskými nálezy z „epochy Moustérienské a Micoqueské“. Další doklady osídlení z této epochy uvádí ze spodních vrstev z Býčí skály (Jižní odbočka), Švédova stolu, Balcarky, Kůlny a na základě stratigrafických pozorování řadí i popelovité vrstvy z Předmostí – trať na Dvorských a na Skalce. K nálezům ze staršího diluvia se ještě vrátil a nálezy i stratigrafická pozorování výrazně doplnil (*Knies* 1929b).
4. **Doba meziledová (střední diluvium)** – pro paleolitické osídlení u Kniese velmi důležitá epocha, jejíž dobu trvání odhaduje i na několik desetitisíciletí. Severský ledovec se vyskytoval pouze ve Skandinávii a na území Moravy počala tvorba několikametrových spraší. Osídlení Moravy bylo dle Kniese mnohem intenzivnější a přišlo ve více vlnách, které definují různé chronologické horizonty, Kniesem pojmenované podle nejdůležitějších lokalit: A) Mladečský ráz (spolu s J. Bayerem ho srovnává s aurignaciem); B) Předmostský ráz – rozdělený ještě na období Ondratické (kam řadí povrchové nálezy, především z období szeletieny, soubory však mohly být pomíchány), Předmostské (v užším slova smyslu, kdy kultura kulminuje) a Věstonické (v němž má docházet ke zhoršení klimatu a postupnému úpadku kultury; poslední dvě jmenovaná období chronologicky srovnával se západoevropským solutréenem). Knies správně klasifikuje hrob z Francouzské ulice a rozlišuje industrie předmostského rázu resp. gravettieny zastoupené minoritně i mezi magdalénienskými nálezy z jeskyň (např. Kůlna). V předmostských industriích popisuje na 50 typů kamenných nástrojů, které – z dnešního pohledu – v zásadě správně klasifikuje a terminologicky označuje (opět na rozdíl od K. Absolona a jeho pozdějšího komplikovaného a dnes nepoužitelného klasifikačního návrhu, cf. *Absolon* 1942). Pozoruhodný je i stabilní zájem o surovinovou skladbu industrie se snahou o identifikaci jejich zdrojů (obsidián východního původu, křišťál svědčící o prospektorských výpravách lovců apod.). Toto členění jednoznačně hovoří ve prospěch značně vyvinutého citu Jana Kniese pro třídění kamenné industrie, tedy zcela v protikladu ke kritice I. L. Červinky a dalších.
5. **Druhá doba ledová (konec diluvia)** ledovec u nás měl mít již menší rozsah (zarazil se u Hranic na Moravě). Na konci diluvia pak přichází poslední vlna osídlení – ráz Pekárny, kam řadí většinu svých archeologických nálezů z jeskyň Moravského krasu. Ty zcela jednoznačně a správně spojuje se západoevropským magdaléniem.

Autor v této publikaci předložil i srovnávací tabulku (obr. 140), spojující poznatky o přírodním prostředí a klimatickém vývoji, zastoupení fauny a chronologické srovnání našich nalezišť se západoevropskými. Jan Knies tím položil solidní a moderní základ ke komparativnímu a syntetickému výzkumu moravského paleolitu. V pozůstalosti Josefa Skutila, uložené v archivu Historického ústavu MZM je současně dochováno velmi výmluvné a skromné věnování, které Skutilovi Knies vepsal na titulní stranu jednoho z výtisků: „...dá se očekávat, že za 50 let se snad při čtení našich zpráv usmějí, jak jsme byli ubozí s našimi 78 tábořišti.“

Chronologické otázky ve vztahu k nalézané pleistocénní fauně a jejímu zastoupení moderně předložil také v další práci „O změnách ve zvířené za doby diluviální na Moravě“ (Knies 1926). Za pozoruhodné lze i dnes rozhodně označit jeho názory na absolutní datování paleolitických nálezů. Knies totiž dokázal vhodně využít svých rozsáhlých geologických znalostí i poznatků získaných studiem literatury, která se opírala především o teorie rychlosti vzniku navátých spraší. Stratigrafickým poměrům při svých výzkumech věnoval vždy velkou pozornost a snažil se je také dokumentovat. V jeskynních sedimentech předpokládal pravidelnější usazování sedimentů (především u vchodů) než u otevřených sprašových lokalit a odtud odhadoval i stáří nálezů. Na základě neolitických nálezů lineární (volutové) keramiky (jejíž stáří bylo tehdy odhadováno na 6 000 let) v Michalově skále, objevujících se 60 cm od povrchu určil dobu vzniku 1 cm jeskynního sedimentu na 100 let v případě aluvia (tmavé hlíny měly vznikat především rozkladem rostlin a méně vodním náplavem) a v případě diluvia (žlutnice, rostlin bylo podstatně méně) pak 1 cm na 200 let. Na základě tohoto algoritmu došel např. k závěru, že stáří magdalénienských ohnišť v Pekárně je okolo 12 000 let.⁶² Stáří nálezů z Předmostí

P ř e h l e d m o r a v s k é h o p a l a e o l i t h u								
Geologická doba	Ráz moravský	Ráz západoevropský	Plemeno lidstva		Zalidnění Moravy	Podnebí	Z v í ř e n a	
			moravské	světové				
Doba dnešní, historická a předhistorická	Neolith atd.	Neolith atd.	Nynější a předhistorické	Nynější a předhistorické		D n e š n í	Dosud žijící zvířena a ta, které v dobách historických vyhubla. <i>Canis lupus</i> , <i>Castor fiber</i> a j.) Domestikace zvířat.	
Druhé zalednění pro Moravu	Pekárna	Magdalénien	Drobné nálezy z Balcarovy skály a Michalovy jeskyně	Cro-Magnon Chanc lade	Babice V., Mokrá P., Šelůvka Babice Ž., Ochoz A., Stramberk C. d. Babice J., Ostrov B., Stramberk Š. Habruška B. a Ostrov V., Vilémovice Habruška B. a Sloup K., Vratkov Jedovnice, Suchdol V. Lipovec M., Suchdol K. Lipovec M., Suchdol č. 9 Ludmírov P., Suchdol č. 10	Dnešní podnebí se ochlazuje, při čemž ledovec podruhé zasáhl Moravu, svislé pouze k přečísle hranicích, načež po kratším trvání ustoupil na sever. Lidé byli ponejv. v jeskyních	Domorodá zvířena promíslená druhy stepními, horskými, jižními a severními. Tato novým náletem ledu hojně rozmnožená, převládá. Ke konci vymřelí veliční <i>Elephas primigenius</i> , <i>Rhinoceros tichorhinus</i> , arktická se vrací do své domoviny, alpská ustupuje do hor, také jižní a stepní zmizí. Chov polodivokých sobů.	
Doba meziledová	Předmostí	Vistonice	Lebka vistonická		Bohonice Pavlov Znojmo (cib.) Jaroslavice Satava Zďánice Klanovice Ves Nová Kloboučky Vistonice	Podnebí subarktické. Tvoří se spráta, kulturní vrstvy jsou zaváty hlínou. Lidé byli na výslun. místech kolem osamocených skal	Domorodá zvířena promíslená druhy stepními, horskými, jižními a severními, z nichž poslední se nemůže vrátiti do své domoviny, která jest zaledněna.	
		Předmostí	Kostry z Předmostí, pomíšeného plemene. Brno. Francouz.		Brno F. Předmostí Habruška B. a Sloup K. Milovický Stramberk C. d. Mokrá P., Stramberk Š.	10 lok.		
	Ondratice		Homo Aurignac. Hauseri	Brno P. Horákov Mořice Broděk Jaroměřice Říčky Dědice Kobylčice Určice Dědina N. Kolčín Znojmo pt. Dukovany Kostelec Havřípce Líšeň Hodonice Luňá	20 lok.			
	Mladeč	Aurignacien	Mladečské kostry ze svahu Třesina a z Bočkovy díry		Mladeč B. d. Mladeč S. T.	2 lok.		
První zalednění pro Moravu	Šipka	Moustérien	Čelist šipecká	Homo Moustériensis Hauseri	Babice M. d. Předmostí D. Předmostí S. Sloup K. Stramberk C. d. Mokrá P. Ochoz S. a. Stramberk Š. Ostrov	10 lok.	Teplá doba předledová mění se značně v dlouhé zalednění. Severní led zalil Moravu až k Chlupčicím horám. Lidé byli ponejvíce v jeskyních	<i>Elephas antiquus</i> , <i>Machairodus</i> , <i>Canis n. sp.</i> , <i>Hyaena n. sp.</i> vymřeli, domorodá stepní a jižní zvířena rozmnožena druhy severními: <i>Canis lagopus</i> , <i>Gulo borealis</i> , <i>Myodes torquatus</i> , <i>M. lemmus</i> , <i>Lepus variabilis</i> , <i>Ovibos moschatus</i> , <i>Rangifer tarandus</i> , <i>Alces palustris</i> a alpskými: <i>Sorex alpinus</i> , <i>Hypudaeus nivalis</i> , <i>Rupicapra tragus</i> , <i>C. ibex</i>
Doba předledová	Čertova díra	Acheuléen Chelléen		Krapina Neandertal Mauer Rhodesia Pithecanthropus	Blahutice (solithy) Předmostí S. Stramberk C. d.	3 lok.	Zvířena domorodá promíslená druhy stepními (<i>Myogale</i> , <i>Lagomys</i> , <i>Alactaga</i>), jižními (lev, leopard) a vyhynulými (<i>Elephas antiquus</i> , <i>Machairodus</i> , <i>Canis n. sp.</i> , <i>Hyaena n. sp.</i>)	
Třetihory			Kofen lidstva Vývin ssavců	Kofen lids. va Vývin ssavců			Teplé Předhřdové zvířeny diluviální: <i>Mastodont</i> , <i>Dinotherium</i> , <i>Hipparion</i> , <i>Stenotherium</i> , <i>Rhinoceros</i>	

Obr. 140. Chronologická srovnávací tabulka z díla „Přehled moravského paleolitu“ z roku 1925, v níž Knies shrnul moderní chronologické pojetí, synchronizoval západoevropské lokality s moravskými a doplnil svými poznatky o vývoji podnebí a zvířeny.

Fig. 140. Chronological comparison table from the work *Přehled Moravského paleolitu* (Overview of the Moravian Palaeolithic) from 1925, in which Knies summarised modern chronological conception, synchronised West-European localities with Moravian ones and added his findings about the development of the climate and fauna.

62 Rukopis J. Kniese č. 11/AD/26 uložen v archivu Ústavu Anthropos MZM, nedatováno.

pak odhadoval na 20 000 let a např. z Mladečských jeskyní na 30 000 let. Nepublikované pak zůstaly úvahy nad počtem obyvatel Moravy v diluviu. Knies v této době znal na 40 paleolitických „tábořišť, na nichž pozastavil se člověk doby starokamenné na kratší neb delší dobu“. Počet obyvatel v moustérienu odhadoval na 75, v solutrénu na 700 a v magdalénienu pak na 1000.

Své názory zopakoval o čtyři roky později v další práci o moravském diluviu – „První stopy lidské na Moravě“ (Knies 1929b). Téma rozšířil o úvod věnovaný antropogenezi člověka a především o nové nálezy, které chronologicky rozčlenil. Soupis tentokrát věnoval pouze dokladům osídlení ve starším diluviu, tedy – jak sám nálezy začlenil – z období acheulenu a moustérienu. Soupis je však o to důležitější, že opakovaně obhajoval starší a střední paleolit na Moravě a poukazoval na přítomnost paleolitických nálezů na řadě známých otevřených stanovištích. Podrobně popsal stratigrafické a nálezové okolnosti z lokalit: Žlutý kopec v Brně, Předmostí, Maškových nálezů ze Šipky a Čertovy díry, Býčí skály (opět zde vidí pod magdalénienským osídlením starší s pěstními klíny apod.), Medvědí díry, Pekárny (moustérien zde vyčlenil na základě vlastního třídění Křížových nálezů uložených v MZM), Švédově stole, Kůlně a Balcarově skále. V roce 1929 Knies vydal ještě dvě větší odborné práce z oboru pleistocénní paleontologie. V klasickém soupisném díle „Diluvialní zvířena kraje olomouckého“ vydaném ve *Vlastivědě župy olomoucké* (díl I., sešit 9) se mj. několikrát vrátil k významným nálezům z Bočkovy díry u Mladče. Jiného charakteru je v podstatě teoretická a metodologická práce „Zánik zvířeny za doby diluviální na Moravě“ z *Věstníku Klubu Přírodovědeckého v Prostějově*, v níž otevírá nové tafonomické problémy i otázky spojené s charakterem lovu v paleolitu. Ve stejné době vyšla rozsahem největší Kniesova monografie „Pravěké nálezy ve Štramberku“, vydaná Záložnou štramberskou. V reprezentativní publikaci (Knies ji věnoval památce K. J. Mašky) na 110 stranách podal přehled všech archeologických nálezů z hradiště na Kotouči i z výzkumů z jeskyní Šipka a Čertova díra. Publikoval tím nálezy, které shromažďovalo muzeum města Štramberka, ale také své poznatky, získané při studiu paleolitických souborů uložených v MZM. V závěru připojil i tradiční soupis zvířeny a životopisný medailon K. J. Mašky. V létě 1929, ještě před tím, než Kniese postihla vážná choroba, vydal své autobiografické dílko „Jan Knies, jeho životní dílo a seznam publikací“ (Knies 1929a; obr. 141), v němž rekapituloval svoji vědeckou práci a místy

Obr. 141. Titulní strana jedné z posledních Kniesových prací „Jan Knies – jeho životní dílo a seznam publikací“ z roku 1929, v níž rekapituloval své celoživotní dílo.

Fig. 141. Front page of one of Knies' last works, *Jan Knies – jeho životní dílo a seznam publikací* (Jan Knies – Life's Work and List of Publications) from 1929, in which he recapitulated his life's work.

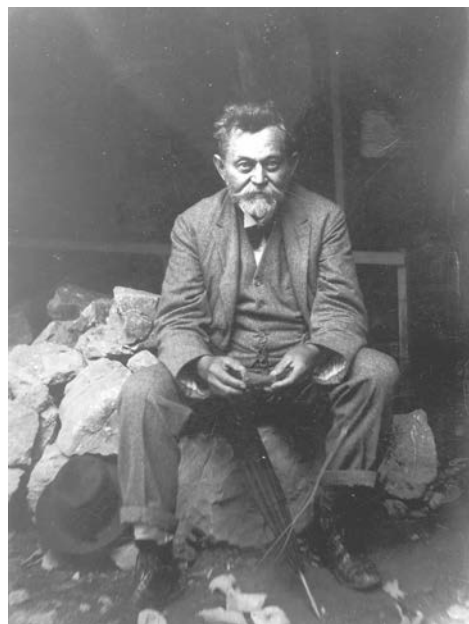
i kriticky hodnotil nastupující mladou generaci. V následujících letech Janu Kniesovi bohužel zdravotní stav neumožnil publikovat další studie, v nichž by mohl zúročit své zkušenosti, získané při takřka padesátileté práci, kterou věnoval moravské archeologii.

Poslední léta Kniesovy aktivní vědecké dráhy (obr. 142) však nejsou charakterizovány jen zmíněnými syntetickými díly, ale především velmi rozsáhlou publikační činností v denním tisku. Rok 1925, pro badatele nepříznivý, se totiž projevil i na jeho dalších možnostech publikování v odborných časopisech. Mezi léty 1925–1929 své poznatky proto představil širší veřejnosti v téměř 90 článcích a fejetonech, které tiskl v *Lidových, Moravských* či *Národních novinách*. Témata mnohdy čerpal z připravených větších rukopisů nebo se v nich vracel ke svým oblíbeným tématům – nejstaršímu osídlení Moravy v „době předledové“, distribuci kamenných surovin, vzniku člověka apod. Pozorně si všímal i nových archeologických nálezů zjištěných při různých průkopech na území města Brna a referoval o nich (pravěké hroby v Černých polích, na ploše Baue-rovy rampy či na Preslově ulici v Pisárkách, keltského hrobu v Bohunicích, mamutích kostí v Židenicích atd.). Příležitostně se vracel i ke svým předválečným průzkumům Stránské skály. V novinových zprávách však předložil i nová témata – využití hematitu k barvení těla v paleolitu, měkkýši jako potrava diluviálních lovců, pohřbívání a kanibalismus (který dokládá rozptýlenými lidskými kostmi na mamutích skládkách v Dolních Věstonicích a úlomky lebky u ohniště v Podkově u Mladče), zamýšlel se ale také např. o technologii výroby štípané kamenné industrie. Osobní krize v roce 1925 se projevila i velmi kritickými postoji nad stavem výzkumů, resp. devastací jeskynních lokalit Výpustek a Pekárna nezodpovědnými badateli.⁶³

Na pokračování vycházely i mnohé rozsáhlejší práce. Jedná se například o sérii článků o výskytu a zániku diluviální zvěře na Moravě – shrnuté později v již uvedeném článku z roku 1929. Důležité informace publikoval po celý rok 1926 v *Národních novinách* o svých výzkumech v Dolních Věstonicích (celkem 18 článků vycházelo nejdříve pod titulkem „*K posledním praehistorickým nálezům u Dolních Věstonic*“ a posléze jako „*Glossy k vykopávkám u Dol. Věstonic*“). V těchto textech předložil podrobnou zprávu o výzkumu z roku 1924, informoval o prvních nálezech keramiky, stratigrafii, geologii i vlastním průběhu výzkumů, interpretoval funkci kamenných a kostěných nástrojů a na základě etnografických analogií i vlastní fantazie líčil život

Obr. 142. Jan Knies při návštěvě v jeskyni Pekárně v roce 1924, jejíž paleolitické osídlení jako student v roce 1880 objevil. Foto F. Čupík.
Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 142. Jan Knies visiting Pekárna Cave in 1924; he discovered its Palaeolithic population as a student in 1880. Photo: F. Čupík.
Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

63 „K pracím v moravském paleolitu“, *Lid. Noviny* ze dne 31. 7. 1925. Článek není podepsán, z obsahu však vyplývá autorství Jana Kniese.

diluviálního člověka. Soudě podle dochovaného deníku z těchto výzkumů můžeme ovšem litovat, že mu nebylo umožněno řadu dalších důležitých poznatků otisknout v odbornějším periodiku (et. *Oliva* 2014). Početná byla dále série věnovaná nálezům jednotlivých zvířecích druhů a jejich nejstarším dokladům na Moravě, která vycházela mezi léty 1925 a 1928 (články postupně věnoval slepici, krtku, tygru, vlaštovce, kukačce, svišti, sově sněžné, nosorožci, křečkovi, lišce, mamutům, hyenám, medvědům, vlku, sobu a dokonce i červům). Knies se v letech 1927–1928 několikrát vrátil i k nálezům v Mladečských jeskyních a referoval o nových objevech v Plavatsku a Podkově, které sám inicioval. V *Litovelském kraji* vyšel seriál o historii a významu Mladečských jeskyní při příležitosti stého výročí jejich objevení (1828). Nálezy lidských koster interpretuje jednoznačně jako rituální pohřby a jeskyně jako pohřební, sloužící jako „diluviální hrobka“. Ještě v polovině roku 1929 v *Moravsko-slezském deníku* vyšlo 5 rozsáhlých článků pod názvem „Moravská brána za pravěku“, shrnující geologické, paleontologické a archeologické poznatky o nejstarším osídlení.

Mezi novinovými články ovšem nechyběly ani kuriozity a různé vzpomínky. V článku „Kopáči“ v *Lidových novinách* z ledna 1926 vzpomíná na své spolupracovníky – skalní duchy – kteří mu pomáhali při kopání v moravských jeskyních. Fejeton „Moravský Glozel“ z ledna 1928 je zase věnován odhalení padělatelské dílny produkující „archeologické nálezy“ ve Vedrovicích na Znojensku. V názvu se přitom odvolal na známý padělatelský případ z francouzské vesnice Glozel, který v meziválečných letech ochromil evropskou archeologii (jednalo se zde o tisíce podvržených i padělaných nálezů dokonce i hliněných tabulek s písmem datovaným do neolitu; cf. *Sklenář* 1995, 52–59).

Mimo publikované monografie, studie a články Jan Knies systematicky připravoval řadu prací, které zůstaly nedokončené či pouze v rukopise. Kniesova pozůstalost, jejíž součástí jsou tyto cenné materiály, zůstala v rukou rodiny Kniesovi dcery Miloslavy Grmelové. V důsledku špatné finanční situace po měnové reformě v roce 1953 byla rodina nucena pozůstalost odprodat, čímž byla díky iniciativě R. Musila a J. Jelínka získána do archivního fondu Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea – fond označený jako „AD 2-27“. Spolu s archivními materiály byla získána i část Kniesovy knihovny.

Pozůstalost obsahuje přibližně 2.500 popsaných stran a archů. Některé z dochovaných rukopisů byly publikovány v odborných člancích nebo v novinách. Jiné však zůstaly zcela nezveřejněny. Mimo řadu pečlivě vedených deníků z výzkumů (např. cenné záznamy z první výzkumné sezóny v Dolních Věstonicích v roce 1924 i s nákresy a profily nebo deník o výkopech v jeskyni Kůlna z roku 1909) se jedná především o rozsáhlou syntetickou práci „*Pravěk Moravy I – V*“ kterou Knies dle všeho začal připravovat v prvním desetiletí 20. století, po přestěhování do Sloupu. Z rozsáhlého díla autor nejvíce pokročil ve zpracování těchto tří částí: „Díl I. – Doba kamenná, Díl IV. – Hradiska moravská a Díl V. – Předhistorická topografie Moravy“. V první části prvního dílu na 87 stranách podal přehled paleolitu (geologie, zalednění, vznik člověka, první stopy lidské), který v různých obměnách jako jediný vyšel tiskem.

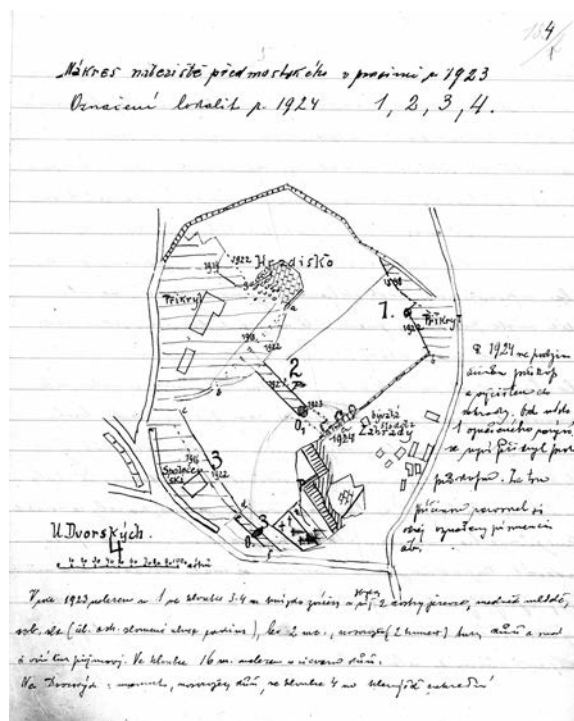
Větší rozsah má i rukopis „*Moravské diluvium*“, který v pěti částech na 568 stranách předkládá syntetický pohled na Kniesovy výzkumy, který se mu v této podobě nepodařilo vydat, resp. později vyšel pouze v omezeném rozsahu a roztříštěn do mnoha drobnějších prací (obr. 143). Rukopis není přesně datován, ale jeho dokončení lze dle obsahu datovat nejspíše do doby někdy mezi roky 1916 a 1917, později byl doplněn o výstřižky z novin z 20. let 20. století. Spis o moravském diluviu měl obsahovat následující části: 1. Literatura moravského pleistocénu (1609–1917) a Geologický přehled (obsahující tyto témata: prahory, spodní devon, střední devon, útvar jurský, křídový, třetihorní, vyhaslé sopky); 2. Zalednění, vrstvy pleistocénní; zvířena – její časové rozdělení (počátek zalednění, činnost ledovců novodobých, postup ledu, morény a jejich vznik, kolísání ledovců – čelní moréna, účinky fluvio-glaciální, ledovce pevninské, dnešní ledovce, příčiny zalednění, náraz na Sudety a Karpaty – doby ledové, zalednění Moravy, bludné balvany a moravská eratika, zvířena šterků, šterky Chřípčích hor, zalednění horské na Moravě, šterky říční a svahové, říční písek-povodně, koryto hranické, dějiny výzkumů, poměry náplavové v Moravském krasu, zjevy krasové, spraš – vznik a složení, sněhový prach, tmavé pruhy v hlínách, stopy požárů, usazeniny z močálů, rašeliny, krápníky, inkrustace sedlinou, tufy, teplota na Moravě za doby největšího zalednění); 3. Zvířena předledová i poledová, její soupis a zeměpisné rozšíření (původní domovina ssavců, původ zvířeny, vliv zalednění na ssavce, rozhojnění arktické zvířeny, různé teorie, vliv ústupu ledu, faunistické doklady doby předledové, nálezy Židenické, doklady promísení zvířeny v době ledové a poledové, zvířena poledová Holštýnská, sou-

pis důležitějších lokalit na Moravě, soupis jednotlivých savců dle druhů); 4. Ptáci, obojživelníci, ryby, kořýši, měkkýši, květina (opět podrobný soupis dle druhů a jejich výskytu a moravských nálezů). K rukopisu je připojena také část moustérien, solutrén (kulturní stupně paleolitika, stáří člověka v číslech, rozdělení Mortilletovo, přehled Hauserův, rozdělení diluvia na Moravě a jednotlivé lokality – mj. podrobně Předmostí a Dol. Věstonice); 5. Magdalénien (dva sešity – dle jednotlivých lokalit: jeskyně Výpustek, Žitného, Jáchymka, Býčí skála, Kolíbky, lokality Klobouky u Ždánic, Lipovec, Ludmírov, jeskyně Pekárna, Adlerova, Balcarova skála, Ostrov – Pod Vintoky, Kůlna, Suchdol, Šošůvka, Štramberk – Čertova díra, Šipka, Vilémovice – Verunčina díra); 6. Původ člověka (přehled světových a evropských nálezů původu člověka ve vztahu k moravským). Neméně zajímavý rukopis „*Dějiny výzkumů mor. Diluvia se soupisem literatury*“ z roku 1927 je přepsán a připojen k této práci jako příloha.

Badatelé Janu Kniesovi se několikrát podařilo svou prací překročit význam regionálního vlastivědného pracovníka a významně se zapsat do dějin moravské archeologie, ať to bylo vybudováním prvního muzea Moravského krasu, důležitými výzkumy na některých paleolitických jeskynních lokalitách či bystrou interpretací a analýzou nálezů i lokalit. Životní náplní byl Janu Kniesovi průzkum moravských jeskynních lokalit, ačkoli ani mladší období pravěku mu nebylo cizí. Díky svým neúnavným archeologickým výpravám mapu paleolitického osídlení Moravy podstatně zahustil (v roce 1925 napočítal na Moravě 78 lokalit). Při své práci se však nevyhnul „moravské archeologické řevnivosti“, která stála u počátků moravské archeologie a v meziválečném období ilustrovala proměnu „amatérské“ archeologie v „profesionální“. Oproti svým předchůdcům – zakladatelům moravské archeologie – generačně znevýhodněný a učitelskými povinnostmi zatížený Jan Knies se nemohl stát rovnocenným protivníkem prvním odborně školeným „kádřím“, kteří na počátku 20. století přicházely do archeologické disciplíny spolu se systémovými, organizačními i ekonomickými změnami a jinými možnostmi, které „amatérské“ základy naší archeologie postupně proměňovaly v nový akademický obor. Ačkoliv nedisponoval takovými možnostmi ani nepoužíval tak efektních gest jako někteří jeho vědeckí

Obr. 143. Nákres situace nálezů v Předmostí u Přerova, který zachycuje stav v roce 1923. Rukopis Jana Kniese „Moravské diluvium IV“, uložen v archivu ústavu Anthropos MZM.

Fig. 143. Drawing of the situation of the excavations in Předmostí near Přerov, depicting the 1923 state. Jan Knies' manuscript *Moravské diluvium IV* (Moravian Pleistocene IV), deposited in the archive of the Anthropos Institute of the MM.

souputníci, systematickým průzkumem a znalostí Moravského krasu položil pevné základy jeho archeologického poznání (obr. 144 a 145).

Obr. 144. Portrétní foto Jana Kniese. 20. léta 20. století. Archiv Ústavu Anthropos MZM.
Fig. 144. Portrait photograph of Jan Knies, the 1920s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 145. Jan Knies na rodinné fotografii z roku 1936 – manželé Kniesovi, dcera Miloslava s manželem a dvěma dětmi – Radovanem a Miloslavou. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 145. Jan Knies at a family photograph from 1936: Mr and Mrs Knies, their daughter Miloslava with her husband and two children – Radovan and Miloslava. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.2. ANTONÍN TELIČKA (1866–1925)

Antonín Telička vzhledem ke svým širokým zájmům a značnému pracovnímu vytížení učitele nepatří mezi nejvýznamnější představitele moravské paleolitické archeologie v meziválečném období. Přesto však vzhledem k jeho úzkému propojení s Janem Kniesem (byl jeho švagrem, manželem Kniesovy sestry Marie), vybudování rozsáhlé archeologické sbírky a především jeho práci v Předmostí u Přerova v závěru jeho archeologické činnosti je nezbytné jej na tomto místě uvést (obr. 146).

Obr. 146. Antonín Telička (1866–1925). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 146. Antonín Telička (1866–1925). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Telička byl od svých ranných let velmi snaživým žákem, absolvoval vyšší reálnou školu nejdříve v Prostějově a posléze v Brně, kde rovněž nastoupil do učitelského ústavu a od roku 1885 působil jako prozatímní učitel v Křenovicích. Ještě za studií v Brně se na studentském večírku seznámil s rodinou penzionovaného řídícího učitele Jana Kniese st., jehož dcera Marie se později stala Teličkovou manželkou. Její bratr, archeolog Jan Knies, Teličku svým zájmem a rozsáhlou sbírkou velmi upoutal a nadále pak určoval jeho archeologické směřování. Jako učitel prošel několika místy na Hané – Křenovice (1885–1890), Citov (1890–1900), Koválovice u Kojetína (1900–1901), Penčice (1901–1905), Tištin u Nezamyslic (1905–1922), Přerov (1922–1925). Na všech jeho působištích se aktivně věnoval archeologické činnosti, především v mladších obdobích pravěku a shromažďoval rozsáhlou archeologickou sbírku. V letech 1898–1903 byl člen Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, kde působil rovněž jako kustod archeologického oddělení a zde ho také ovlivnil romantismus olomouckého archeologického okruhu. Šťastné období Teličku potkalo, když na delší dobu získal nadučitelské místo v dvoutřídní škole v Tištině, kde se mu také konečně podařilo svoji rozrůstající se sbírku instalovat v jedné z nevyužívaných školních tříd. Zde jej navštěvovala řada našich předních i zahraničních archeologů (I. L. Červinka, J. Matiegka, V. Čapek aj.). V Tištině také strávil období první světové války a odtud také pokoušel rakouské úřady nijak neskrývanými projevy brzkého očekávání konce války osvobozením našich zemí ruskou armádou.

Nová profesní etapa pro Teličku nastala po vzniku Československé republiky, kdy dosáhl značné občanské vážnosti. V prosinci 1918 byl zvolen předsedou učitelské konference okresu přerovského. V roce 1922 byl přeložen do Přerova na místo ředitele šestitřídní Palackého chlapecké školy obecné. Nedlouho před tím v roce 1921 prodal městu Přerovu svoji rozsáhlou archeologickou sbírku obdobně jako jeho švagr Knies za dnes těžko uvěřitelných 120 000 Kč. Podmínkou prodeje současně bylo, že se její tvůrce stane i „*tohoto muzea doživotně pořadatelem a strážcem*“ (Hýbl 2010, 18). Sběrka, do této doby instalovaná v Tištině, si mezi badateli vydobyla značného uznání (již dříve o její odkup po získání Maškových a Křížových kolekcí začalo jevit zájem Moravské zemské muzeum i olomoucký arcibiskup František Bauer, Hýbl 2010, 14). Rozsáhlou kolekci Antonín Telička systematicky uspořádával v letech 1919–1920 v rámci placené dovolené, která mu byla za tímto účelem udělena zemskou školní radou. Jak svědčí protokol o koupi sbírky, ani tak se patrně nezdařilo podrobný soupis sbírky vytvořit a dnes se o její kompletní rekonstrukci pokoušíme jen se stěží překonatelnými obtížemi.⁶⁴ Kolekce obsahovala nálezy z více jak 150 nalezišť, především však z pravěkých lokalit z Němčic nad Hanou, Tištiny, Vrchoslavic, Víceměřic, Mořic. Celkem 4175 předmětů bylo přesně očíslováno a zařazeno do seznamu, tisíce však bylo uloženo ve vitrínách a zásuvkách. Podle archivního inventáře sbírky lze celkový počet nálezů odhadnout přibližně na 10 000 (1400 kusů celých nádob, 500 sekyr a kamenných mlatů, 2000 pazourkových nástrojů aj.). Archeologické muzeum bylo instalováno ve třetím poschodí měšťanské školy Karolíny Světlé, nad muzeem J. A. Komenského na Palackého třídě, v jediné místnosti v bývalé žákovské čítárně. Veřejnosti bylo slavnostně představeno 19. 4. 1922 (Hýbl 2010). Uspořádání sbírky a důraz na geologické a osteologické nálezy nesl jasný rukopis Jana Kniese.

Působení v Přerově přivedlo Teličku k nejnámější paleolitické lokalitě této doby – Předmostí u Přerova (obr. 147). Po počátečních sondážích Karla Absolona byl Telička společně s Janem Kniesem Moravským zemským muzeem (Absolonem) pověřen kontrolou a výzkumem na místě těžby spraše ve zdejších hlínách. Moravským zemským muzeem byl za tuto činnost v roce 1924 Telička i placen, což po jeho smrti zavdalo příčinu dohadům o vlastnictví nálezů mezi Karlem Absolonem a kurátorem Teličkova muzea v Přerově.⁶⁵ V Předmostí však Telička začal své vykopávky pod dohledem Jana Kniese již v roce 1922, kdy v srpnu dělníci 23 metrů západně od severního konce hřbitova narazili na popelovité vrstvy s menším množstvím kamenných i kostěných nálezů.⁶⁶ Podobně tak i v říjnu následujícího roku našel Telička v odhalených profilech cihelny „popeliště“ s velkými kostmi mamuta, soba, štípanou industrií i kousky hematitu. Největší množství

64 „Inventář sbírky archeologické v Přerově“, Státní okresní archiv v Přerově-Henčlově, nezpracovaný fond „Archív města Přerova“.

65 Dopis Karla Absolona Kuratoriu Teličkova Musea v Přerově ze dne 24. 2. 1925, opis. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

66 Dopis A. Teličky J. Kniesovi z 21. 8. 1922. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

nálezů ovšem přišlo až o rok později, kdy od dubna do července Telička pro Karla Absolona sledoval předmostskou těžbu. Často Teličkovi přinášeli nálezy sami dělníci, v řadě případů značně poškozené. Jednalo se o větší množství pleistocenní fauny a desítky pazourkových a radiolaritových kamenných nástrojů a debitáže. Mezi nimi byly i identifikovatelné celky (koncentrace, dílny?).⁶⁷ Z této výzkumné sezóny pochází i Teličkův nález kloubní hlavice mamutí stehenní kosti, v jejichž deformacích viděl záměrné ztvárnění lidského obličeje. Tohoto nálezu si velmi cenil a nechával jej zobrazovat i na tištěných pohlednicích. Předmostský výzkum byl ovšem Teličkovi osudný. Při doprovodu exkurze učitelského ústavu z Kroměříže byli návštěvníci přepadeni bouří. Nachlazení, které následovalo, zhoršilo Teličkův chronický zánět ledvin a 5. ledna 1925 náhle umírá (ještě 25. listopadu dohlížel na archeologické výkopy).⁶⁸ Dodejme, že Teličkova pohřbu se účastnily tisíce přerovských občanů i známých osobností z celé Moravy. Antonín Telička byl zpopelněn 13. ledna 1925 v Pardubicích.

Obr. 147. Antonín Telička v Předmostí u Přerova, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 147. Antonín Telička in Předmostí near Přerov, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

67 Rukopisný deník A. Teličky označený „2a“, Státní okresní archiv v Přerově-Henčlově, nezpracovaný fond „Archiv města Přerova“.

68 Nedokončený koncept životopisu Antonína Teličky od Jana Kniese, archiv Ústavu Anthropos MZM, publ. *Kostrhun* (2008), 126–127.

6.3. KAREL ABSOLON (1877–1960)

Karel Absolon (obr. 148 a 149) představoval jednu z nejvýraznějších a můžeme říci i nejvíce kontroverzních osobností archeologického a speleologického výzkumu československého státu první poloviny 20. století a jeho bohatá životní dráha se stala tématem již celé řady biografických prací (*Dokládal* 1957; *Jelínek* 1960; *Kettner* 1961a; 1961b; 1970; *Klíma* 1962; *Kostrhun* 2003; 2006; 2007b; 2009b; *Kostrhun – Marek* 2008; *Kostrhun – Oliva* 2010; *Nesvadbík – Boček* 1913; *Novotný* 2012; *Oliva* 1997; 2007b; 2001b; *Oliva – Kostrhun* 2009; *Příbyl* 1976; *Riedel* 1947; *Rubín* 1977a; 1977b; *Rusek* 1977; *Sedláčková* 2007; *Teyrovský* 1961; *Valoch* 1993; *Žlábek* 1960). Absolonův kladný vztah k archeologii, zoologii a speleologii se rodil již v dětství. K těmto oborům jej vedl jeho děd – „otec moravské prehistorie“ Jindřich Wankel (1821–1897), známý především svými prvními paleolitickými výzkumy v Moravském krasu a v Předmostí u Přerova nebo objevem jeskynní svatyně z doby halštatské v Býčí skále (*Wankel* 1870; 1871). V jeho stopách pokračoval i jeho vnuk, který se na mezinárodním vědeckém poli proslavil nejen jako speleolog a biospeleolog, ale rovněž jako archeolog – objevitel významných moravských paleolitických nalezišť a zakladatel ústavu a muzea Anthropos. Těchto nesporných úspěchů dosáhl navzdory skutečnosti, že svojí původní odbornou profesí byl geograf a archeologickým výzkumům se počal amatérsky věnovat až relativně pozdě.

Karel Absolon v letech 1899–1904 studoval na Universitě Karlově v Praze obor geografie a zoologie, který zakončil disertací, věnovanou mapování rozsáhlého systému podzemního toku říčky Punkvy v Moravském krasu (*Absolon* 1905–1911; 1909; 1970). Svůj zájem o Moravský kras mimo geografický výzkum dále rozvíjel v oboru entomologie, v němž vynikl především jako průkopník ve výzkumu jeskynního hmyzu. Jeho zájem o Moravský kras i „dobré rodinné jméno“ ho v roce 1907 přivedly do Moravského zemského muzea v Brně, kde se stal kustodem zoologických sbírek. Zde dále rozvíjel velmi intenzivní speleologický výzkum jeskynních systémů Moravského krasu, do jehož poznávání vnesl novou dynamiku a díky svým dobrým vztahům s majiteli

Obr. 148. Karel Absolon (1877–1960) se svojí druhou chotí Valerií (1895–1988) a psem Šňupárieus v roce 1922. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 148. Karel Absolon (1877–1960) with his second wife Valerie (1895–1988) and dog Šňupárieus in 1922. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 149. Karel Absolon, Valerie Absolonová a matka Karla Absolona, Karla Absolonová – Bufková, rozená Wanklová (1855–1941) před pavilonem Člověk a jeho rod s Absolonovou expozicí na brněnském výstavišti, pravděpodobně 1929. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 149. Karel Absolon, Valerie Absolonová and Karel Absolon's mother, Karla Absolonová – Bufková, née Wanklová (1855–1941) in front of the pavilion Man and His Ancestry with Absolon's exhibition at the Brno exhibition grounds, probably 1929. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

jeskyní – knížecí rodinou Salmů – také značný kapitál. Ještě před začátkem první světové války proslul objevy rozsáhlých prostor Punkevních jeskyní propojených s propastí Macocha (Kostrhun 2007b; obr. 150).

Při svých objevech se nechal inspirovat mezinárodním věhlasem speleologických průzkumů E. A. Martela, který v roce 1914 přijal jeho pozvání a navštívil nově zpřístupněné Punkevní jeskyně (Absolon 1938d; obr. 151). Podpořen značným úspěchem vydal se v letech 1908–1922 odhalit tajemství ponorné řeky Ombly v krasovém území Hercegoviny a Dalmácie. Výsledky z těchto cest dodnes zůstaly v rukopise uloženém v pozůstalosti K. Absolona, podobně jako bohatá kartografická a fotografická dokumentace (Kostrhun – Moravec – Oliva 2010, 6–10; obr. 152–154). V poválečném období ve výzkumech na Moravě pokračoval a díky mnohdy razantnímu nasazení techniky zde vybudoval turisticky velmi atraktivní destinaci, která svému obje-

Obr. 150. Karel Absolon na počátku 20. století organizoval několik „expedic“ na dno Macochy, kterých se účastnili například také Otokar Kubín či Jiří Mahen. Fotografie ležení druhé expedice v roce 1903. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 150. At the beginning of the 20th century, Karel Absolon organised several “expeditions” to the bottom of Macocha Abyss, attended for example also by Otokar Kubín or Jiří Mahen. The photograph of the camp of the second expedition in 1903. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

viteli zajistila veřejnou popularitu, podporovanou nesčítelnými přednáškami po českých městech, které „měly obrovskou návštěvu, nikdy před tím nevidanou“, články do novin i jinou popularizační činností. Absolonovy objevy v Moravském krasu se také staly předlohou pro několik beletristických děl (v literatuře Absolonův výzkum reflektoval např. E. Bass, J. Mahen, R. Těsnohlídek, J. Marcha aj.; *Kostrhun* 2007b; obr. 155–157), básně a písně, dojmy z výzkumných „expedic“ se staly také námětem několika výtvarných děl (např. celého impresionistického cyklu Otakara Kubína z roku 1905)⁶⁹ i předlohou pro velkoryse pojatý film „*Tajemství Macochy*“ z roku 1934 (*Coufalík – Hedges – Ondroušek* 1982; obr. 158–160; cf. *Oliva* 2007b).

Již v době vysokoškolských studií na FFUK projevoval Absolon značnou šikovnost v navazování intenzivních mezinárodních kontaktů. V této době začal podrobně zkoumat faunu moravských jeskyň a zpracovávat biospeleologický materiál z vídeňského i londýnského přírodovědného muzea. Své výsledky srovnával s nálezy z francouzských, balkánských a asijských jeskyň (*Absolon* 1900a; 1900b; 1903). V roce 1904 získané poznatky prezentoval na 6. mezinárodním zoologickém kongresu v německém Berne.

Ve stejné době rovněž zahájil „novou etapu“ výzkumu Moravského krasu, která pod jeho vedením vynikala nejen dosud nebývalým úsilím, opřeným o patřičný objevitelský „pathos“, ale také značným důrazem na popularizaci speleologie pro nejširší veřejnost. Léta 1901–1909 byla proto naplněna snahou nejprve pokořit tajemství jeskyně s vývěrem Punkvy a propasti Macocha (*Absolon* 1904; 1909; 1970; *Kostrhun* 2007b). Dne 26. září 1909 se podařilo členům sekce pro výzkum jeskyň Klubu přírodovědného proniknout do prostor Punkevních jeskyně (*Zajíček* 2009). Objev je všeobecně připisován Absolonovi, ovšem první, kdo spatřil krápníkový dóm jeskyně, byl účetní oficiál Viktor Jeschek.

Obr. 151. Zakladatel světové moderní speleologie Édouard-Alfred Martel (1859–1938) na dně Macochy v roce 1914. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 151. Édouard-Alfred Martel (1859–1938), the founder of the world's modern speleology, at the bottom of Macocha in 1914. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 152. Památný snímek lokálního Höhlenforscherklubu z roku 1912. K. Absolon (vpředu uprostřed) s Lucijem Matuličem (vlevo), c. k. nadporučíkem Kurtem von Arenstorff, sluhou Milánem Kruljem a jeho druhem. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 152. Memorial photograph of the local Höhlenforscherklub from 1912. K. Absolon (front, in the middle) with Lucijan Matulić (left), First Lieutenant Kurt von Arenstorff, servant Milán Krulj and his companion. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

69 Otakar Kubín (1883–1969) se s Absolonem seznámil po ukončení studií na akademii. V roce 1905 se podílel na Absolonově expedici na dno Macochy, kde vytvořil impresionistický cyklus olejů, které ještě v témže roce vystavoval. Obrazy šly dobře „na odbyt“ především poté co byly vystaveny ve Vídni ve vychovatelském ústavu boskovického rodáka J. Bílka. Peníze získané z prodeje těchto obrazů umožnily Kubínovi cestu do Antverp na Rubensovu akademii a další cesty po Evropě. Od roku 1912 se usadil ve Francii, kde se již jako známý impresionista začal podepisovat jako „Othon Coubine“. (*Absolon* 1970, 368; Otakar Kubín o svých začátcích, *Lid. noviny* z 28. 11. 1958; dopis O. Kubína adresovaný K. Absolonovi ze dne 6. 8. 1948; obr. 161; Archiv Ústavu Anthropos MZM).

Obr. 153. Karel Absolon s manželkou Valerií při průzkumných cestách v Dinárském krasu. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 153. Karel Absolon with his wife Valerie during research travels in the Dinaric Karst. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 154. Viktor Apfelbeck (1859–1934), rakouský entomolog a kurátor zemského muzea v Sarajevu s Karlem Absolonem v jednom z pavilonů sarajevského zemského muzea, červenec 1914. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 154. Viktor Apfelbeck (1859–1934), Austrian entomologist and curator of Sarajevo land museum with Karel Absolon in one of the museum's pavilions, July 1914. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 155. Karel Absolon na Macoše, z které vytvořil jedno z vyhledávaných turistických center Československa. Absolon propast Macochu také označoval jako „osmý div světa“. Foto okolo r. 1928. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 155. Karel Absolon at Macocha, which he turned into one of sought-after tourist destinations in Czechoslovakia. Absolon also described the Macocha Abyss as “the eighth wonder of the world”. Photographed around 1928. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

V některých případech „nekompromisní metody“ užívané při vedení speleologických průzkumů mimo obdivovatele již v této době Karlu Absolonovi přinášely i řadu odpůrců, kteří jej kritizovali za přílišnou medializaci a nadsazování významu jeho objevů, které navíc mnohdy za Absolona de facto učinili jiní (Cílek 1993; Kostrhun 2006; Nesvadbík – Boček 1913). Není náhodné, že výsledky této jeho práce se podařilo synteticky publikovat až deset let po jeho smrti (Absolon 1970). Toto rozporuplné období zrodu osobnosti Karla Absolona – objevitele – je významné také z toho důvodu, že si velmi důrazně uvědomoval význam a sílu média fotografie, která jej začala fascinovat. V severní části Moravského krasu vyhotovil fotograf Pešina ze závodů Unie-Vilím sérii snímků na desky 24×30 cm, které pak Absolon používal ve svých publikacích nebo přednáškách, aby přítomné diváky nenechával na pochybách, že zachycují zcela výjimečné dobrodružství a objevy neznámých krajin. Fotoaparát pak Absolona doprovázel při každé významnější cestě či nálezů po celé meziválečné období (obr. 162 a 163). Karla Absolona – fotografa – lze považovat za jednoho z prvních průkopníků české „vědecké fotografie“ v které dosáhl značných úspěchů. Není bez zajímavosti v této souvislosti připomenout Absolonova nevlastního bratra Vladimíra Jindřicha Bufku (1887–1916), jednu z nejvýznamnějších postav dějin rakousko-uherské fotografie, zakladatele využití autochromu ve fotografii, ale například také experimentátora v oblasti mikrofotografie, kterou Karel Absolon při svých entomologických výzkumech rovněž používal (Absolon – Sýkora 1909; Kostrhun – Oliva 2010; Scheufler 2013, 16–17, 60–65).

Karel Absolon přirozeně nezapomínal ani na svoji akademickou dráhu – působil na Universitě Karlově v Praze, kde se již ve svých třiceti letech (1907) habilitoval, v roce 1927 zde byl jmenován řádným profesorem. Je při tom příznačné, že jeho akademická působnost se zcela vyhýbala Masarykově univerzitě, kde v roce 1927 aspiroval na profesuru na Zeměpisném ústavu. Ředitel tohoto ústavu František Kolářek (1881–1942), ač byl Absolonovým spolužákem z UK, dal totiž přednost Františku Vitáskovi (1890–1973). Toto rozhodnutí patrně pramenilo z obavy, že Absolon je příliš vyhraněným specialistou v karsologii, který by nebyl schopen vychovávat geografy širšího odborného zaměření. Toto rozhodnutí bezesporu velmi výrazně ovlivnilo další

Obr. 156. Moravský spisovatel a básník, pozdější prvorepublikový poslanec a senátor za agrární stranu Jaroslav Marcha (1880–1961) a Karel Absolon v Moravském Krase, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 156. Moravian writer and poet, later interwar deputy and senator for the Agrarian Party Jaroslav Marcha (1880–1961) and Karel Absolon in Moravian Karst, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 157. Karel Absolon a Karel Jan Zákoucký (1862–1925), učitel, spisovatel, novinář a předseda odborového svazu Klubu českých turistů, Heřmanův Městec 1910. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 157. Karel Absolon and Karel Jan Zákoucký (1862–1925), teacher, writer, journalist and the chairperson of the trade union of the Czech Tourist Club, Heřmanův Městec 1910. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 158. Ve 20. a 30. letech 20. století bylo k Absolonovým průzkumům Punkevních jeskyní použito nejmodernější techniky – potápěč se noří do Dolního jezírka v Macoše. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 158. The latest technology was used for Absolon's exploration of Punkevní Caves in the 1920–30s – a diver immerses in Dolní Lake in Macocha. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 159. Telefonická komunikace při potápěčském průzkumu Punkevních jeskyní. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 159. Telephonic communication during diver exploration of Punkevní Caves. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

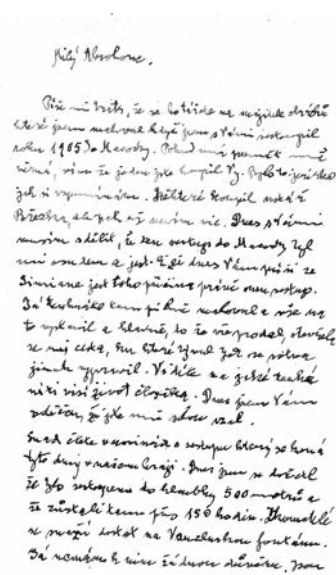

Obr. 161. Dopis malíře Otakara Kubína (Othon Coubine, 1883–1969) adresovaný Karlu Absolonovi v roce 1951, v němž Absolonovi děkuje za možnost účastnit se expedice na dno Macochy v roce 1905, která ho přivedla k vytvoření impresionistického cyklu obrazů a vedla jej nakonec k slavné kariéře malíře ve Francii. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 161. Letter by the painter Otakar Kubín (Othon Coubine, 1883–1969) addressed to Karel Absolon in 1951, in which he thanks Absolon for the possibility to participate in an expedition to the bottom of Macocha in 1905, which led him to the creation of an impressionistic painting cycle and eventually to the career of a famous painter in France. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 160. Vladimír Brandstätter obléká potápěči Tunál Karlu Diviškovi skafandr. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 160. Vladimír Brandstätter helps the diver Tunál Karel Divíšek get in the diving suit. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

vývoj moravské geografie a pravděpodobně přispělo k napjatým vztahům mezi Absolonovým týmem a pracovníky univerzitních ústavů (*Musil – Karásek – Valoch 1999, 71*). Ty lze sledovat i v neúčasti Absolona na univerzitní výuce na Ústavu pro prehistorii FF MU Emanuela Šimka, kde koneckonců překvapivě nikdy nepůsobil ani Absolonův žák Josef Skutil.

V meziválečném období se tedy Absolon stal veřejně známou a mezinárodně uznávanou osobností. Jako kustod zoologických sbírek Moravského zemského muzea se již v roce 1916 zasloužil o získání a uspořádání rozsáhlých paleontologických a archeologických sbírek první generace badatelů, orientujících se na paleolitický výzkum moravských jeskyní – K. J. Mašky a M. Kříže a řady dalších. Po konci první světové války se tím Karel Absolon začal věnovat i archeologické problematice. Svoji pozornost obrátil k „Mekce“ moravské paleolitické archeologie – rozsáhlému středopaleolitickému a gravettienskému nalezišti v Předmostí u Přerova (*Absolon 1918*) a samozřejmě i k moravským jeskynním lokalitám. V roce 1922 Moravské muzeum zakoupilo již zmíněnou rozsáhlou archeologickou a paleontologickou kolekci učitele J. Kniese. Karel Absolon tím svůj zájem o Moravský kras v poválečném období dále rozšířil i o kvartérní paleontologii a paleolitické nálezy. Získané sbírky dokonce umožnily i první rozsáhlejší muzejní instalaci moravského „diluvia“ s rekonstrukcemi koster mamuta a skupiny jeskynních medvědů v roce 1924.

V roce 1923 Moravský kras i nedokončené muzejní instalace dvakrát navštívil v doprovodu Karla Absolona jeho generační vrstevník a zakladatel moderního paleolitického bádání Abbé H. Breuil (1877–1961), který jej upozornil na souvislosti jeskynních nálezů s francouzským magadeléniem (viz dále).⁷⁰

Obr. 162. Karel Absolon s fotografickou výbavou na lokalitě Steinheim an der Murr, Německo, 1934. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 162. Karel Absolon with photographic equipment in the locality Steinheim an der Murr, Germany, 1934. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 163. Karel Absolon s věrným spolupracovníkem, preparátorem a také fotografem Emanuele Daniou (1901–1974) na Biskupském dvoře Moravského zemského muzea ještě před započatím pozdějších stavebních úprav, 20. léta 20. století. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 163. Karel Absolon with his loyal collaborator, the taxidermist and photographer Emanuel Dania (1901–1974) at the Episcopal Court of Moravian Museum before the start of later construction adjustments, the 1920s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

70 Sch: Diluvium Moravicum, *Lidové Noviny* č. 506 ze dne 8. 10. 1924.

6.3.1. „DLUVIÁLNÍ POMPEJE“ V DOLNÍCH VĚSTONICÍCH

Logickým vyústěním tohoto Absolonova směřování bylo zahájení prvních archeologických výkopů v Dolních Věstonicích v roce 1924. Historie tohoto pro moravskou archeologii přímo ikonického archeologického výzkumu byla aktuálně velmi podrobně a objevně popsána i s využitím bohatého obrazového archivního materiálu Martinem Olivou (2014). Na tomto místě se lze tedy spokojit se stručnou zkratkou a případně doplnit některé další širší společenské souvislosti. Karel Absolon svým angažmá v Dolních Věstonicích zareagoval na mnozíci se nálezy mamutích kostí, štípané industrie a dokonce i drobné sošky mamuta z pálené hlíny, které zde byly v rukou celé řady badatelů z německy mluvícího amatérského okruhu (H. Freising, J. Simon, F. Mazour, K. Jüttner, R. Czižek, F. Čupík, K. Schirmeisen). Velký význam naleziště vyzdvihl při své návštěvě také vídeňský archeolog J. Bayer. Absolon, který získal některé tyto soukromé sbírky, si rovněž uvědomil možný potenciál naleziště, jež slibovalo objev „druhého Předmostí“, a jménem Moravského zemského muzea okamžitě dosáhl úředního zákazu dalších soukromých výkopů. Oficiální Absolonův zásah byl nutný především z toho důvodu, že Dolní Věstonice a okolí byly tradičně osídleny německými obyvateli, kteří přirozeně nálezy ze svých pozemků raději věnovali do rukou německy mluvícím odborníkům. Spory o náhrady pozemků i při zaměstnávání dělníků se pak v bilingvní příhraniční oblasti Československé republiky (místní četnická stanice v roce 1926 např. šetřila „odpor občanů proti provádění vykopávek“) v podstatě táhly až do začátku druhé světové války.⁷¹ První rok výzkumů Absolon svěřil do rukou o generaci starším badatelům, kteří v této době měli na Moravě jako jediní aktivní zkušenost z výzkumu paleolitických lokalit – Janu Knie-sovi a Václavu Čapkoví. Již první výzkumná sezóna přinesla překvapivé objevy – mimo rozsáhlé skládky mamutích kostí to bylo na 40 000 kusů štípané industrie i úlomky lidské lebky a především další drobné keramické plastiky. O významu lokality nebylo pochyb a Karel Absolon proto od dalšího roku výzkum kontroloval již sám (fakticky jej však v terénu prováděli a dokumentaci zajišťovali zaměstnanci Moravského muzea bratrance Josef a Emanuel Daniovi a J. Mrázek; obr. 164).

První rok výzkumu v Dolních Věstonicích zaregistroval velmi důležitou návštěvu, která znamenala významný impuls a veřejnou podporu pro další výzkum moravského paleolitu i pro posílení jeho mezinárodního významu. Ve dnech 14.–21. září 1924 se v Praze konal druhý sjezd Mezinárodního ústavu anthropologického (*Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques*), jehož součástí byla i dvoudenní exkurze na Moravu.

Obr. 164. Členové Absolonova týmu – J. Mrázek, E. Dania a řidič Helan v preparátorské dílně Moravského zemského muzea v roce 1933. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 164. Members of Absolon's team: J. Mrázek, E. Dania and the driver Helan in the taxidermal workshop of the Moravian Museum in 1933. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

⁷¹ Složka „Dolní Věstonice 13“ s dochovanou korespondencí starosty obce Dolní Věstonice Seidla, místních obyvatel (Hebauer aj.) i Okresní správy politické v Mikulově (okresním hejtmanem J. Dejmalem) a K. Absolonem. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Tyto kongresy se staly přirozenou a velmi významnou dobovou platformou pro setkávání archeologů z různých zemí mezi světovými válkami. Odborná setkání navázala na bohatou předválečnou tradici (Sklenář 2013a). Kongresy se v meziválečném období odehrály devět: 1921 v Liège, 1924 v Praze, 1927 v Amsterdamu (obr. 165), 1930 v Coimbre a Porto, 1931 v Paříži (obr. 166 a 167), 1932 v Londýně, 1935 v Bruselu, 1936 v Oslo a 1937 v Bukurešti. Poslední plánovaný kongres v Istanbulu v roce 1939 byl zrušen, podobně jako pro rok 1940 v Budapešti. Ačkoli se zejména od 30. let projevovalo postupné odštěpování vlastní archeologie (prehistorie) od antropologie (v roce 1931 v Paříži vzniká samostatný „*Congrès International des Sciences Pré-historiques*“, jemuž předcházela čistě archeologická pracovní setkání Böhm 1936b; Müller – Scheessel 2011, 72–79), byla tato setkání velmi důležitá. Při každém kongresu byly zřízeny speciální sekce pro paleontologii lidstva, paleolit a mesolit (např. pro první čistě prehistorické zasedání v Londýně v roce 1932 byly stanoveny konkrétní témata týkající se „rozdělení lidských výrobků mezi náplavy a lösem, tvarové oblasti spodního a středního paleolitu“ a také „otázka mesolitu“; Böhm 1936b).

Obr. 165. Na mezinárodním antropologickém kongresu v Amsterdamu v roce 1927 se Karel Absolon naposledy setkal s prof. Louisem Capitanem (1854–1929). Zleva: H. Bégouën, V. Absolonová, L. Capitan, K. Absolon. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 165. Karel Absolon met Professor Louis Capitan (1854–1929) for the last time at the 1927 International Anthropology Congress in Amsterdam. From the left: H. Bégouën, V. Absolonová, L. Capitan, K. Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 166. Jedna z řady skupinových fotografií z Absolonova fotoarchivu, zachycující badatele na mezinárodních antropologických kongresech (Paříž, 1931). K. Absolon zcela vpravo vedle H. Breuila. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 166. One of the numerous group photographs from Absolon's photo archive, depicting researchers at international anthropology congresses (Paris, 1931). K. Absolon on the very right, next to H. Breuil. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 167. Další skupinová fotografie z pařížského antropologického kongresu v roce 1931. K. Absolon stojí ve třetí řadě zcela vlevo. Ve spodní řadě uprostřed Abbé H. Breuil, vlevo od něj V. Absolonová, vpravo comte H. Bégouën. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 167. Another group photograph from the Paris Anthropology Congress in 1931. K. Absolon stands on the very left in the third row. In the bottom row in the middle there is Abbé H. Breuil, left from him V. Absolonová, right from him Comte H. Bégouën. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Byl to právě pražský antropologický kongres, konaný 14.–21. září 1924, který umožnil českým archeologům budovat a dále rozvíjet bohaté mezinárodní kontakty. Kongres se konal pod záštitou prezidenta republiky T. G. Masaryka a v jeho předsednictvu přirozeně zasedala řada českých archeologů. Z našich badatelů zde přednášeli K. Absolon (paleolitické osídlení moravských jeskyní), C. Purkyně (Čechy v dobách ledových), J. Matiegka (skelety z Předmostí), J. Petrbock (problémy stratigrafie). O mladších obdobích pravěku referovala řada dalších pražských archeologů (Fr. Kučera, A. Stocký, J. Eisner, E. Šimek, J. Schráníl a L. Niederle; *Anonymus* 1926–1927; *Nourry* 1926).

Účastníci kongresu (přednášejících v druhé sekci, věnované paleolitu, bylo celkem 73) se vedle vědeckého zasedání účastnili také bohatého společenského programu a odborných exkurzí. Hned 18. září zamířili do Kutné Hory (výroba tabákových produktů, kostnice v Sedlci), Hradce Králové (památník prusko-rakouské války Sadová, mohyly z doby bronzové, neolitické nálezy, muzeum). Pro Karla Absolona byl významný následující den, kdy všichni badatelé zamířili do Brna, kde si prohlédli rozsáhlé paleolitické sbírky (známé lidské a dosud nepublikované paleolitické skelety z Předmostí u Přerova představil J. Matiegka) i novou instalaci moravského diluvia se skupinou koster jeskynních medvědů. Archeologickými sbírkami z mladšího pravěku návštěvníky provedl I. L. Červinka, etnografickými sbírkami F. Pospíšil. V Brně pak navštívili ještě augustiniánský klášter – působiště J. G. Mendela a hrad Špilberk – známé vězení italských revolucionářů mj. Silvia Pellica. Třetí den exkurzí 20. září badatelé navštívili místo původně plánovaného a světově proslulého Předmostí u Přerova nově objevené Dolní Věstonice, kde Absolon prezentoval výkopy z rozsáhlých skládek mamutích kostí, první nález sošky mamuta z pálené hlíny atd. Exkurze ještě ten den byla zakončena prohlídkou některých jeskyní a propasti Macochy. Společenský vrchol jistě nastal poslední den kongresu, kdy se všichni významní badatelé účastnili hodů v Lanžhotě u Břeclavi spojených vedle folklórní podívané s bohatým pohoštěním a návštěvou vinného sklepa (*Nourry* 1926, 63–70). Byli zde uvítáni chlebem a solí a lahve vína a někteří končili na večeři u stárka, kde „Výprava tu povečeřela, náhle rozuměl si Polák s Francouzem, Angličan se Srbem a Čech se všemi“ (*Nourry* 1926, 63–70;⁷² obr. 168–171).

Obr. 168. Exkurze pražského antropologického kongresu 20. 9. 1924 se účastnilo celkem 78 osob. Z našich a zahraničních badatelů např. L. Capitan, H. Bégouën, H. Weissgerber, M. Burkitt, Kleiweg de Zwaan, V. Vuuren, J. Kostrzewski, V. Stolyhwo, K. Bounak, E. Pittard, W. Zupanich, J. Matiegka, A. Stocký, J. Schráníl, Em. Šimek, B. Rosinski, D. Garrodová, Is. Dharvent, S. Poniatowski, E. Scerbakiwski, D. Deffontaines, M. Reicher, J. Midlarski, L. Kozłowski, E. Loth a další (dle Absolon 1938a, 48–49). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 168. A total of 78 people attended an excursion of the Prague anthropology congress on 20 September 1924. From Czech and foreign researchers, for example L. Capitan, H. Bégouën, H. Weissgerber, M. Burkitt, Kleiweg de Zwaan, V. Vuuren, J. Kostrzewski, V. Stolyhwo, K. Bounak, E. Pittard, W. Zupanich, J. Matiegka, A. Stocký, J. Schráníl, Em. Šimek, B. Rosinski, D. Garrodová, Is. Dharvent, S. Poniatowski, E. Scerbakiwski, D. Deffontaines, M. Reicher, J. Midlarski, L. Kozłowski, E. Loth and others (after Absolon 1938a, 48–49). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

72 J. R. Hradecký „Na Hodech na Slovácku“, *Ilustrovaný svět* roč. II, číslo 36 ze dne 12. října 1924.

Zastoupení českých badatelů na dalších kongresech již nebylo tak vysoké. Ve vědeckém předsednictvu za Československo pravidelně zasedal M. Schráníl z Národního muzea v Praze. V Paříži v roce 1933 se jako přednášející objevuje opět Karel Absolon (mluvil na téma „*Représentations idéoplastiques anciennes et nouvelles de femmes du Paléolithique moravien – Interprétation ethnologique comparative avec démonstrations*“, následovalo pak promítání filmu) a J. Matiegka. Také v Bruselu v roce 1936 vystoupil Karel Absolon s přednáškou „*Les resultats de nouvelles recherches paléolithiques en Moravie*“. Na posledním kongresu v Bukurešti Absolon již nepřednášel, i když byl přítomen jako účastník. Vystoupil zde pouze Josef Skutil se souhrnným příspěvkem o paleolitickém osídlení v Československu. Nicméně právě k tomuto setkání se váže vzpomínka J. Skutila na společnou deklaraci, kterou podepsali spolu s J. Kostrzewskim o záměru zahájení společných kongresů slovanských starožitností, které se však mohly uskutečnit až po druhé světové válce (*Anonymus* 1936; 1939; *Nourry* 1933; *Skutil* 1967, 70; obr. 172).

Obr. 169. J. Kostrzewski, L. Kozłowski, H. Bégouën, E. Pittard a L. Capitan, stojící J. Knies. v Dolních Věstonicích 20. 9. 1924. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 169. J. Kostrzewski, L. Kozłowski, H. Bégouën, E. Pittard and L. Capitan, standing J. Knies, in Dolní Věstonice, 20 September 1924. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 170. Dámská část exkurze pražského antropologického kongresu v Dolních Věstonicích 20. 9. 1924. Dáma stojící nejvíce vpravo je Dorothy Annie Elisabeth Garrodová (1892–1968), první profesorka archeologie v Cambridge, vedla paleolitické výzkumy Gibraltar, v pohoří Karmel, jižním Kurdistánu, na bulharské lokalitě Bacho Kiro apod. Sedící s hůlkou Jindřich Matiegka. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 170. Ladies' section of the excursion of the Prague anthropology congress to Dolní Věstonice on 20 September 1924. The leftmost standing lady is Dorothy Annie Elisabeth Garrod (1892–1968), the first female archaeology professor in Cambridge; she led Palaeolithic research of Gibraltar, in Karmel Mountains, in southern Kurdistan, in the Bulgarian locality Bacho Kiro, etc. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 171. Mezinárodní antropologický kongres při své zastávce v Hradci Královém v roce 1924. V první řadě zprava: J. Schráníl, P. Deffontaines, H. Bégouën, L. Capitan, E. Pittard, I. Dharvent. Ve třetí řadě druhá dáma zprava V. Absolonová, zcela uprostřed L. Kozłowski, druhý zprava v brýlích J. Skutil. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 171. The international anthropology congress during their stop in Hradec Králové in 1924. In the first row, from the right: J. Schráníl, P. Deffontaines, H. Bégouën, L. Capitan, E. Pittard, I. Dharvent. The second lady from the right in the third row is V. Absolonová, in the very middle L. Kozłowski, second from the right, wearing glasses, J. Skutil. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Z reflexe H. Bégouëna, L. Capitana, E. Pittarda a dalších účastníků se dozvídáme, jak silný dojem zanechaly na účastníky kongresu nejen nové instalace paleolitických sbírek v muzeu, ale především i vlastní výzkumy, které pod vedením K. Absolona účastníci navštívili v moravských jeskyních a především v Dolních Věstonicích (Absolon 1945a; 1945b; Bégouën 1924; Burkitt 1924). Zde si hosté mohli sami vyzkoušet preparování odkryté kulturní vrstvy a dodejme, že některé nálezy si odvezli jako vlastní studijní materiál. Karel Absolon (jehož vlastní přednáška se na kongresu prozatím nevěnovala Dolním Věstonicím, ale stále speleologii Moravského krasu) byl dokonce oceněn jménem francouzské republiky řádem „Officier de l'Instruction Publique“. Comte Henri Bégouën navázal s Karlem Absolonem blízký vztah a v Brně zůstal i v následujících dnech. Opět navštívil Dolní Věstonice, zavítal i do Předměstí u Přerova a Olomouce, kde studoval sbírky Jindřicha Wankla. V Moravském zemském muzeu v úterý 23. září přednesl přednášku na téma „*Les grottes préhistoriques ornées de gravures, peintures et sculptures de la France du Sud*“. S Absolonem navázal dlouholeté přátelství a při svých dalších návštěvách v Brně nešetřil Bégouën slovy uznání ve veřejném tisku, kde Brno chválí za neaktivnější vědecký život (obr. 174–175).

Již v následujícím roce 1925 byl výzkum korunován dalším velkým úspěchem – 13. července byla objevena tzv. Věstonická venuše z pálené hlíny spolu s dalšími významnými nálezy koncentrovanými v blízkosti velkého ohniště (obr. 176). Věstonická venuše se brzy stala díky neobyčejné mediální propagaci symbolem celého naleziště. Od této doby až do roku 1938 (s výjimkou sezóny 1932) zde byly prováděny rozsáhlé výkopy, které systematicky sledovaly průběh popelovitých kulturních vrstev a rozsáhlých depozit mamutích a jiných kostí, nazývaných Absolonem po vzoru dánského mezolitu jako „kjökkenmøddingy“. Stáří naleziště i jeho kulturní příslušnost byla brzy správně rozpoznána a v dobové terminologii označena jako pozdně aurignacká, tedy gravettská. Postupně se zde dařilo odkrýt hrob dítěte (1927) a část další lidské lebky (1930), soubor zvířecích sošek a modelovaných hrudek z pálené hlíny, soustředěných na jednom místě, nazvaném jako „místo loveckého kultu“ (1933–1934). Velkolepé objevy pokračovaly stylizovanou řezbou ženy v mamutovině (1935) a tzv. „sexuálně biologickými venušemi“ a dalšími uměleckými předměty a ozdobami (1931, 1937). Zcela

Obr. 172. Výsledkem každého ročníku antropologických kongresů byly rozsáhlé sborníky příspěvků i textů popisujících průběh kongresu, dnes významné také pro studium historie archeologie. Publikace byly vydávány v pařížském nakladatelství Librairie E. Nourry, titulní strana pařížského sborníku pražského kongresu z roku 1924.

Fig. 172. Each year of the anthropology congress resulted in extensive proceedings containing contributions and texts describing the course of the congress. Today, they are important also for the study of the history of archaeology. The publications were issued by the Paris based publishing house Librairie E. Nourry; front page of the 1924 congress in Paris.

Obr. 173. Karel Absolon s Henri Bégouënem (1863–1956) při studiu sbírek v depozitářích Anthroposu v Brně v roce 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 173. Karel Absolon and Henri Bégouën (1863–1956) studying the collections in Anthropos depositories in Brno in 1932. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

výjimečný byl pak objev plastického portrétu člověka (ženy) na okraji jednoho z ohnišť dne 22. 8. 1936 (k jednotlivým nálezům cf. Valoch – Lázníčková – Galetová 2009; Oliva 2014). Díky velmi obratné Absolonově propagaci se tento portrét stal záhy mezinárodně proslulým a objevil se dokonce na titulní straně *The Illustrated London News*. Karel Absolon portrét hned nazval „monou Lisou z doby před 30 000 lety“. O prehistorickém umění z Dolních Věstonic se začalo mluvit v dobových kulturních souvislostech. Umělecké předměty byly např. porovnávány se současnými expresionistickými a kubistickými sochami ukrajinsko-amerického avantgardního umělce Alexandra Archipenka (1887–1964), který v meziválečném období působil jako významný umělec ve Francii, Německu a posléze v USA (Absolon 1938c, 89).

Obr. 174. Jeden z velkého množství dopisů Henri Bégouëna adresovaný Karlu Absolonovi, které stejně jako osobní návštěvy následovaly po prvním setkání obou badatelů v roce 1924. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 174. One of the great number of letters by Henri Bégouën addressed to Karel Absolon which, like personal visits, followed the first meeting of the two researchers in 1924. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 175. Henri Bégouën, profesor univerzity v Toulouse a objevitel malovaných jeskyní na řece Volp, zkoumá s Karlem Absolonem 16. 9. 1926 čtvrtou skládku mamutích klů v Dolních Věstonicích na fotografii opakovaně použité pro propagaci Absolonových výzkumů. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 175. Henri Bégouën, Professor of the University of Toulouse and the discoverer of the painted caves at Volp River, and Karel Absolon examine a heap of mammoth tusks in Dolní Věstonice on 16 September 1926. The photograph was repeatedly used for publicity of Absolon's research. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 176. Takto vypadala Věstonická venuše těsně po nález. Na sošce jsou vidět patrně znečištění a sintrový povlak, který byl později odstraněn. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 176. This is how the Venus of Dolní Věstonice looked like right after its discovery. Staining and a sinter film are visible on the statuette; they were later removed. Archive of the Anthropos Institute of the MM.

Za 14 let výzkumů byly shromážděny desetitisíce nálezů, které brzy vytvořily jádro paleolitických sbírek Moravského zemského muzea (z prvních tří let výzkumu uvádí Absolon na 250 000 různých nálezů; *Absolon 1945a*). Úspěch naleziště však poněkud zastínil určité nedostatky. Karel Absolon, který považoval lokalitu za souvislou plochu obrovského sídliště lovců mamutů, nesledoval složité stratigrafické ani prostorové vztahy (plocha sídliště je značně narušena pozdějšími svahovými sesuvy), které v této době byly již popsány nejen např. P. P. Jefimenkem z výzkumů ruských Kostěnek, ale např. i J. Böhmem z Lubné v Čechách (*Böhm 1934*). Také na jiných výzkumech v německých a francouzských jeskyních té doby byly pečlivě oddělovány nálezy z několik centimetrů mocných a nijak výrazně neoddělených vrstviček, náležejících – na rozdíl od Věstonic – navíc jen jedné kultuře. Dělo se tak v podstatě i na amatérských výzkumech, např. takto postupoval i D. Peyrony. Tyto výzkumy Absolon na konci 30. let zcela jistě znal ze svých četných zahraničních studijních cest.

Obr. 177. Velká koncentrace mamutích kostí, tzv. „kjökkenmödding“ č. IV v Dolních Věstonicích zabíral plochu 52 m² a byl odkryt v roce 1926. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 177. Great concentration of mammoth bones, so-called “kjökkenmödding” No. IV in Dolní Věstonice had the area of 52 square metres; it was uncovered in 1926. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 178. Odkryv „kjökkenmöddingu“ v Dolních Věstonicích v roce 1926. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 178. Uncovering of the “kjökkenmödding” in Dolní Věstonice, 1926. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 179. Odebírání mamutích kostí v Dolních Věstonicích po dokumentaci, určených pro transport do sbírek Moravského zemského muzea. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 179. Taking away of mammoth bones in Dolní Věstonice after documentation, designated for transport to the Moravian Museum. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Zčásti lze tuto špatnou interpretaci přičíst odkryvu lokality, který probíhal v dlouhých pruzích a v náhodných sondách na místech výchozů kulturních vrstev s množstvím nálezů, nazývaných Absolonem „okénky“. V pozdějších letech byly sondáže dokonce určovány volným prostorem mezi řadami vysazených vinic i dobrou vůlí a zemědělskými potřebami vlastníků pozemků. Zčásti však Absolon pravděpodobně pragmaticky usiloval o urychlení vykopávek a také zdůvodňoval svoji nepřítomnost na výzkumu tendenčním konstatováním o jednoduchosti stratigrafické situace. Došlo tak například ke sloučení zcela zřetelných a mocných stratigrafických vrstev, oddělených sterilní spraší, objevených v letech 1936–1937. Karel Absolon však v jejich obsahu nenalezl rozdíl a proto tento jev (pozorovatelný v profilu ve vzdálenosti až 12 m) prohlásil za lokální. A to i přes to, že mu byla „nápadná řada křišťálů a moustériolithů“. Tímto zjednodušením sice dosáhl rychlého postupu vykopávek, ale současně znemožnil identifikaci archaických sídelních horizontů na lokalitě. Pro poznání stratigrafie paleolitických kultur byla v Absolonově koncepci určena jeskyně Pekárna, věhlas Dolních Věstonic měla kromě unikátních nálezů vyplývat právě z naprostoto jedinečné rozlohy těchto „paleolitických Pompejí“. Z dnešního pohledu tak pro potřeby moderní klasifikace má celá dochovalá sbírka štípané industrie a osteologických nálezů z klasické lokality Dolní Věstonice I jen starožitnickou cenu, neboť se až do dnešních dnů nedochoval byt jediný alespoň přibližně úplný soubor, který by byl lokalizovatelný do konkrétního sektoru (Oliva 2007a, 15–18; 2014; obr. 181). Na druhou stranu zajímavým údajem zůstává Absolonův zcela správný intuitivní odhad stáří věstonického naleziště na 30 000 let, ke kterémužto údaji současná věda dospěla až v posledních letech po kalibraci radiokarbonových dat.⁷³

Za všechny výzkumné sezóny v Dolních Věstonicích bylo prokopáno na 2800 m² plochy, což vzhledem ke značné hloubce, v níž se dochovaly některé kulturní vrstvy, představovalo prokopání přibližně 5000 m³ zeminy (Absolon 1945a, 8–25; cf. tab. M. Olivy 2014 s přehledem jednotlivých prokopávaných sezon – celkem

Obr. 181. Výzkum v Dolních Věstonicích probíhal především v odkryvu a výkopu úzkých pruhů, sledujících bohatou kulturní vrstvu. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 181. Exploration in Dolní Věstonice had above all the form of uncovering and digging of narrow strips following a rich cultural layer.

Obr. 180. Číslování a dokumentace nálezné plochy se skládkou mamutích kostí v Dolních Věstonicích 30. 6. 1926. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 180. Numbering and documentation of a find area with a heap of mammoth bones in Dolní Věstonice, 30 June 1926. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

⁷³ ABSOLON, K: Člověk před 30 000 roky. Věstonice na Moravě a Myzeň v Ukrajině, dvě stejnotvárné diluviální stanice světového významu, *Venkov* 20. 1. 1926.

2478 m², tj. in summa 4849 m³). Prokopávané plochy a nálezy byly zaměřovány v metrové čtvercové síti, vrstvy s nálezy preparovány noží a pouze v některých případech byl získaný sediment prosíván. Nedostatečně sledované prostorové vztahy ovšem vedly k tomu, že postrádáme solidní podklady k identifikaci větších sídelních celků. Z klasické a světoznámé lokality v Dolních Věstonicích se nám tak z této doby dnes nedochoval žádný přesně lokalizovaný a úplný soubor štípané industrie (Oliva 2007a, 33; 2014). Ocenit je však naopak nutné snahu o interdisciplinární spolupráci, kterou K. Absolon průkopnický rozvíjel s různými odborníky na poli geologie (K. Zapletal), paleontologie (V. Čapek, A. Stehlík) i pedologie (J. Pelíšek). Úspěšné nahromadění obrovského množství materiálu si však vybral i daň v podobě nedostatečné publikace. Mnoho energie věnované do popularizace naleziště v různých dobových médiích i zájem K. Absolona o další významné paleolitické lokality nakonec autorovi umožnily odborně zpracovat a publikovat pouze první tři roky výzkumů a to ještě v zásadě formou nálezové zprávy. Ostatní výsledky byly pouze naznačeny v různých krátkých zprávách či zůstaly pouze v rukopisech (Absolon 1938a; 1938b; 1945a; Klíma 1963; Oliva 2007a; 2014). V důsledku hektických Absolonových aktivit nebyly sbírky, jež postupně doslova zaplavovaly depozitáře, řádně inventovány a konzervovány. Již ve 30. letech se objevovala kritika Absolonova nedostatečného dohledu nad takto významným výzkumem. Kritické hlasy přitom sílily již od smrti V. Čapka a odchodu J. Kniese. Emanuel Šimek k neutěšenému stavu výzkumu dodává: „vykopávky byly a jsou konány za pouhého vedení placeného dozorce (myšlen Emanuel Dania⁷⁴ – poz.), který ovšem při nejlepší vůli a při sebe lepší praktické kvalifikaci nemůže nahraditi vědeckou sílu nebo vědecké síly, které by měly při vykopávkách býti stále přítomny. Občasná návštěva Dr. Absolona nebo jiného úředníka oddělení, jím vyslaného, tu naprosto nestačí... (Šimek 1935, 25; obr. 182 a 183)“.

Obr. 183. Postup výkopových prací v Dolních Věstonicích v roce 1936. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 183. Excavation works in Dolní Věstonice in 1936. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 182. Čtvrtá akumulace mamutích kostí, odkrytá v Dolních Věstonicích r. 1926, byla převážena ve stovece beden. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 182. The fourth accumulation of mammoth bones uncovered in Dolní Věstonice in 1926, was transported in a hundred crates. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

74 Emanuel Dania (1901–1974) byl vyučeným pozlacovačem a sochařem. V roce 1921 nastoupil do oddělení pro diluvium MZM jako preparátor. Od roku 1924 se účastnil archeologických výzkumů K. Absolona v Dolních Věstonicích, které de facto vedl po technické stránce (jako první rozpoznal a vyhodnotil například nález Věstonické venuše). Výzkumů se účastnil až do roku 1938, je autorem velmi cenné fotodokumentace výzkumu i samotných nálezů. Za války asistoval při výzkumu H. Schwabedissena v Ondratčicích (1942). V MZM i v Dolních Věstonicích působil i v poválečném období (Valoch 1999b).

Již jsme naznačili, že silnou stránkou Absolonových aktivit při výzkumu Dolních Věstonic i dalších lokalit byla jejich popularizace mezi veřejností, která dále podporovala Absolonovu aureolu výjimečné vědecké osobnosti a také zajišťovala financování jeho projektů. Karel Absolon nepochyboval o významu svých objevů a hodlal je vynést na přední místo v „mezinárodní konkurenci“. Vyjádřil se v tom duchu, že tento plán se podaří jen tehdy „přijdu-li do Brna přes Paříž, Londýn, Cambridge, Oxford, New York, Bruxelles, Amsterdam i Berlin – last not least...“ (Absolon 1945a, 29). Významným momentem v těchto snahách pak byly série obsáhlých článků v *The Illustrated London News* („A discovery as wonderful as that of Tutankhamen's tomb Moravia over 20 000 years ago: Mammoth Bone „Factory““ no. 4515–4518 z roku 1925; „An Amazing Palaeolithic Pompei in Moravia“ no. 4626–4730; „Starting a Safari After Mammoth, Big-Game, Hunters of the Old Stoneage in Central Europe“ no. 4775 z roku 1930; „A Vast Prehistoric Pompei Revisited“, no. 5057–5058 z r. 1936; „The world's earliest portrait – 30 000 years old“, no. 5137 z roku 1937; „Modernist Moravian Art 30 000 years ago. Further discoveries among the relics of the Moravian mammoth hunters: New and extraordinary types of Venus statuettes and ivory necklaces an outstanding event in prehistoric research, no. 5214 z roku 1939; „A Royal funerals of 2500 Years ago, Magnificent discoveries near Brno“, no. 5609 z roku 1946 – článek věnovaný Wanklově nález halštatského „knížecího pohřbu“ v Býčí skále). Již v roce 1925 se kromě desítek dalších článků v českém a německém tisku (do Věstonic byly pořádány speciální exkurse českých a rakouských žurnalistů – např. po exkursi 1. 9. 1926 je v archivu Ústavu Anthropos dochováno na 40 různých novinových zpráv) začaly objevovat zprávy o věstonickém nalezišti ve významných francouzských, anglických a amerických společenských žurnálech (*Le Matin*, *Central European Observer*, *Herald-Examiner*, *American Weekly*, *New York Times*, *The Christian Science Monitor* aj.; článek o Věstonicích se dokonce objevil i v bolivijském deníku *El Diario*).⁷⁵ Připomeňme, že ve 20. letech 20. století na stránkách v *Illustrated London News* společnost ohromovaly objevy nových civilizací v Indii (Harappa, Mohenjo-Daro) či velkolepé objevy v Egyptě (Tutanchamonova hrobka). Reference o Dolních Věstonicích se tak vskutku dostaly do nejlepší archeologické společnosti. *Illustrated London News* v prvních třech dekádách 20. století v tomto směru sehrávaly jednu z předních rolí, danou především osobním zájmem šéfredaktora listu sira Bruce Ingrama (od roku 1900; *Daniel* 1962, 158; obr. 184).⁷⁶

Tyto publikace však na druhou stranu vyvolávaly také první veřejné negativní ohlasy u Absolonových kolegů, kteří je označovali za „dětinské počínání“ pouze s „hodnotou turistické reklamy“.⁷⁷ Nutno dodat, že Karel Absolon se ke kritice vyjádřil v tom smyslu, že jím zasláné seriózní podklady bez jeho vědomí londýnská redakce upravila, redukovala a dodala tak textům větší „senzačnosti“.⁷⁸ K dokreslení propagačních schopností K. Absolona jen uvedme, že se mu podařilo do hlubokých věstonických průkopů 20. 6. 1928 přivést i presi-

Obr. 184. Karel Absolon si byl dobře vědom významu media fotografie. Řada snímků z jeho archivu stojí na pomezí vědeckého dokumentu a aranžované fotografie. Na snímku, použitého pro titulní stranu *Illustrated London News*, Absolon fotografuje paleolitickou kostru Předmostí 3, účelově doplněnou z více jedinců. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 184. Karel Absolon was very well aware of the importance of photography as a medium. Many photographs from his archive are on the borderland between a scientific document and an arranged photograph. In the picture, used for the front page of *Illustrated London News*, Absolon photographs the Palaeolithic skeleton Předmostí 3, with parts from several individuals intentionally added. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

75 „Horas de Ayer, El hombre que nació hace más de 20 000 años“, *El Diario* ze dne 19. 9. 1926. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

76 Již jen jako kuriozitu uvedme popis Karla Absolona z pera redaktora *The National Geographic Magazine*, jenž v článku „Czechoslovaks, Yankees of Europe“ uvádí následující charakteristiku: „Doktor Absolon, který povýšil Punkvu na div Evropy, disponuje knihovnou, laboratoří a kanceláří v plesnivé staré budově obrácené k Zelnému trhu, středověkému brněnskému náměstí. Když jsme ho vypátrali, měřil v zatuchlé pracovně, v níž byly do výšky navršené kosti, papíry a opadaná omítka, posuvným měřidlem lebku lovce mamutů ... Jsem zaneprázdněn! Zavrčel. Proč mě lidé nenechají na pokoji? Běžte si prohlédnout mé muzeum!“... *The National Geographic Magazine*, August 1938.

77 V. Suk: Předmostecký nález pračlověka, *Lidové Noviny* 33, č. 571 ze dne 15. 11. 1925.

78 Dopis K. Absolona adresovaný A. Hrdličkovi z 8. 3. 1926. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

denta Československé republiky T. G. Masaryka i s ministerským doprovodem a nezbytným kameramanem a přesvědčit tuto vybranou společnost o výjimečnosti lokality. Krom toho dokázal získat významnou finanční dotaci ze speciálního „presidentského fondu“. Pro Absolonovu metodu je příznačné, že se při podobných příležitostech vůbec nerozpakoval tvrdit, že dolnověstonické naleziště se nalézá na rozloze přesahující 2 km², což by při nastoleném tempu výzkum mohlo prodloužit až na 8 000 let (obr. 185 a 187).⁷⁹

K věhlasu nalezišti dopomohla i negativní reklama, spojená s falzifikátem tzv. „druhé Věstonické venuše“, „objevené“ místním hostinským ze sousedních Horních Věstonic F. Mülenderem. Ten ji nabídl v roce 1927 k odprodání řediteli vídeňského Přírodovědeckého muzea J. Bayerovi, který však sošku vyřezanou z fosilního mamutího klu ihned rozpoznal jako falzifikát. V roce 1930 se – nyní již poněkud dotvořená – znovu objevila na veřejnosti a byla nabídnuta k odkoupení za jeden milion korun do zahraničí. O celou věc se proto začala intenzivně zajímat média i státní úřady. Přes zjevný a opakovaný negativní posudek J. Bayera, K. Absolona a dalších odborníků se majiteli podařilo získat důvěru amatérských archeologů K. Schirmeisena a F. Čupika, kteří se obrátili na významné zahraniční badatele v oblasti paleolitu H. Obermaiera, H. Breuila, F. Wiegerse, F. Birknera, M. Wernerta a R. Lantiera od nichž „na dálku“ získali kladná vysvědčení. Spor byl dále ventilován na norimberském sjezdu německých speleologů a za značného zájmu médií i veřejnosti se táhl až do roku 1932 (Bayer 1931; Groh 1931; Skutil 1931a; Valoch 2008; Oliva 2014).

Zajímavou zkušeností z dějin meziválečné Československé republiky s tehdy stejně jako dnes panujícím klientelismem je i problém financování všech Absolonových výzkumů. Jen mezi léty 1925–1931 bylo na odkryvy vyplaceno na 275 000 Kč. Roční rozpočty na všechny Absolonovy archeologické aktivity v Dolních Věstonicích, Předmostí u Přerova, Ostravě-Petřkovicích, na Stránské skále a na další drobnější akce činily 70–90 000 Kč. Přímo na výzkumy v Dolních Věstonicích to bylo každý rok 15–20 000 Kč pouze za mzdy a výkup pozemků, které vyplácel starosta Dolních Věstonic J. Seidl ze zaslaných peněz z Moravského muzea. Celkem zde bylo tímto způsobem „prokopáno“ na 165 000 Kč. Náklady se však rozrůstaly o další položky – převoz exponátů, diety, kresby exponátů, náklady spojené s hostitelstvím různých návštěv a exkursí atd., takže každý rok dosahovaly až dvojnásobku uvedené částky.⁸⁰ Z celkové utracené sumy přes 250 000 Kč to byla Česká akademie věd a umění která na Absolonovy výzkumy poskytla 117 500, zbytek pak Ministerstvo školství a národní osvěty, zemský fond a Hypoteční banka (cf. Oliva 2014). Pro srovnání uvedme, že průměrný učitelský plat v této době činil v Československu 300–500 Kč měsíčně, poslanecský plat pak 5000 Kč, automobil bylo možné pořídit za 20 000 Kč, malý dům pak za 40 000 Kč (blíže k cenovým relacím viz poznámka pod čarou 46). Dotace byly hrazeny z prostředků České akademie věd a umění (respektive ze speciálního fondu Aleše Hrdličky) a Moravského zemského muzea. Financování však nebylo automatické a zemské úřady se své zdroje snažily pochopitelně šetřit. Absolon tomu vcelku zdárně čelil mj. i tím, že maximální možnou měrou upozorňoval na mezinárodní význam naleziště a využíval k tomu veřejná prohlášení zahraničních návštěv. Mnohokrát si však stěžoval na neustálý nedostatek peněz a také dával najevo, že výzkum musí hradit „ze svých zdrojů“. Snad z tohoto pocitu jisté křivdy hledal i značně nestandardní postupy ke krytí výdajů. Více jak polovina prostředků totiž nebyla uspokojivě vyúčtována a některé účty byly dokonce předkládány dvakrát – Moravskému zemskému muzeu i České akademii. Ještě vážnější výtka na adresu Karla Absolona přišla poté, co bylo odhaleno financování Absolonových aktivit z peněz, získaných prodejem již zmíněných sbírek musejních předmětů do USA za více jak 50 000 Kč. Ředitel Moravského zemského muzea J. Helfert k tomuto činu poznamenal, že „*Dosavadní svémocné jednání Dr. Absolona bylo tímto skutkem dovršeno tak, že podepsaný ředitel zemského muzea nemůže déle nésti odpovědnost za pořádek v ústavě do doby, dokud nebude osoba Dr. Absolona vyřaděna z provozu agendy, přičemž se doporučuje dáti podnět ke zkoumání otázky přičetnosti pachatelovy*“.⁸¹ Veškeré výtky na stranu K. Absolona však byly „smeteny ze stolu“ po zásahu Absolonova příbuzného poslance Jaroslava Stránského (v této době i šéfredaktora nejvlivnějšího českého deníku *Lidové noviny*, později vysokého politického představitele exilové vlády i poválečné československé vlády; obr. 188).

79 Ek: „Bude se ve Věstonicích kopat 8000 let? Vzácné nálezy prof. Absolona“. *Večerní Moravské slovo* č. 234 ze dne 12. 10. 1937.

80 Složka „DV 2 – Účty“. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

81 Dopis J. Helferta Moravskému zemskému úřadu ze dne 24. 12. 1931; Revisní zpráva – subvence České akademie. K č. 58.292/III-6/34 ze dne 11. 1. 1935. Archiv Ústavu Anthropos.

Obr. 185. Nedílnou součástí Absolonovy „politiky“ byla i popularizace a propagace jeho objevů. Do Dolních Věstonic zavítal 20. 6. 1928 i prezident T. G. Masaryk (1850–1937). V pozadí vlevo, předseda československé vlády, ministr vnitra a zemský prezident země Moravskoslezské Jan Černý (1874–1959). Archiv Ústavu Anthropolos MZM.

Fig. 185. Popularisation and publicity of his discoveries was an inseparable part of Absolon's "policy". President T. G. Masaryk (1850–1937) also visited Dolní Věstonice on 20 June 1928. Jan Černý (1874–1959), Prime Minister of the Czechoslovak government, Minister of the Interior and President of the Moravian-Silesian Land, in the background to the left. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 186. T. G. Masaryk a K. Absolon v Dolních Věstonicích 20. 6. 1928. Archiv Ústavu Anthropolos MZM.

Fig. 186. T. G. Masaryk and K. Absolon in Dolní Věstonice on 20 June 1928. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 187. Exkurze Klubu přírodovědeckého v Brně, založeného v roce 1904, v Dolních Věstonicích dne 11. 10. 1925. Archiv Ústavu Anthropolos MZM.

Fig. 187. Excursion of the Brno Natural Science Club, founded in 1904, in Dolní Věstonice on 11 October 1925. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 188. Absolonova finanční politika byla často realizována se značným rozmachem. Energičnost a sebejistota Karla Absolona je patrná i z jeho rukopisu. V tomto případě konceptu rozpočtu nad záměrem vybudovat vědecký ústav a muzeum Anthropolos. Archiv Ústavu Anthropolos MZM.

Fig. 188. Absolon's financial policy was often implemented with significant expansion. The energy and self-confidence of Karel Absolon is visible also from his handwriting. In this case, a draft of the budget of the plan to build the scientific institute and museum Anthropolos. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.3.2. ZAHRANIČNÍ KONTAKTY KARLA ABSOLONA

O moravské lokality začali velmi záhy jevit zájem zahraniční badatelé, kteří zde usilovali dokonce o provádění vlastních výzkumů, pro které chtěli zakoupit pozemky. Bylo již řečeno, že Absolon o nových nálezích intenzivně jednal též s českým rodákem Alešem Hrdličkou, ředitelem Antropologického oddělení Smithsonian Institution United States National museum ve Washingtonu, z jehož „Hrdličkova fondu při České akademii“ byly výkopy zčásti hrazeny. Aleš Hrdlička navštívil v roce 1922 s Absolonem Předmostí i Moravský kras (v průvodu amerických dam, jeho žákyň) a Dolní Věstonice o pět let později (Absolon 1943). V roce 1926 Moravu navštívila na základě pozitivních referencí A. Hrdličky⁸² týdenní exkurze „The American School of Prehistoric Research in Application with Archaeological Institutes of America“ pod vedením prof. antropologie George Grant Mac Curdyho (1865–1947) z Yale University, která se účastnila i absolonových výzkumů a příznačné je, že si jednotliví členové opět tradičně odvezli některé nálezy do svých sbírek (obr. 60 a 216).⁸³ Na nalezišti se dále vystřídali badatelé zvučných jmen jako G. L. Collie, A. Penck, O. Menghin, E. Pittard, J. Kostrzewski, L. Kozłowski. V roce 1937 to byla například také exkurze členů „The University of Bristol Spelaeological Society (UBSS)“ pod vedením A. Leslie Armstronga a řada dalších. Již jsme uvedli, že ve dvacátých a třicátých letech Karla Absolona i Dolní Věstonice při svých cestách po střední a východní Evropě navštívil samotný Gordon Childe. Byl fascinován uměleckými projevy mladopaleolitického člověka a pro své studenty si nechal vyhotovit jejich kopie. Zájem o osud Karla Absolona a jeho výzkumy osobně projevil i v těžkých dobách druhé světové války (Oliva – Kostrhun 2008).⁸⁴ Kopie gravettienských nálezů pro srovnání se svými výzkumy v Keni si od Absolona vyžádal i tehdy 27letý Louis Seymour Bazett Leakey (1903–1972). Na počátku 30. let navštívil K. Absolona kurátor Field Museum of Natural History v Chicagu Henry Field a získal pro nově budovanou „Hall of Prehistoric Man“ a pro prehistorickou expozici na světové výstavě v Chicagu roku 1933 reprezentativní kolekci originálních paleolitických sbírek z Moravy, za kterou bylo vyplaceno již zmíněných 50 000 Kč (obr. 189). Kopie i originální exponáty se pak objevovaly i v jiných

FIELD MUSEUM OF NATURAL HISTORY, CHICAGO, ILLINOIS

STANLEY FIELD HALL

Obr. 189. Field Museum of Natural History v Chicagu (zal. 1893), které ve 30. letech 20. století nakoupilo sbírku originálních paleolitických nálezů z Moravy. Field Museum bylo mj. na přelomu 20./30. let 20. století proslulé rekonstrukcemi neandertálců a pravěkých lidí v životní velikosti tak jako Pavilon Anthropos. Pohlednice, archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 189. Field Museum of Natural History in Chicago (founded 1893), which purchased a collection of original Palaeolithic finds from Moravia in the 1920s. In the late 1920s and early 1930s, the Field Museum was renowned, among other things, for its life-size reconstructions of Neanderthal and prehistoric humans, like the Anthropos Pavilion. Postcard. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

82 Dopis M. Curdyho adresovaný K. Absolonovi ze dne 16. 11. 1923. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

83 Tak např. o zařazení nálezů z Dolních Věstonic (mamutí stoličky, štípaná industrie) do sbírek Vassar College Museum svědčí děkovní dopis H. Allyna adresovaný K. Absolonovi ze dne 6. 11. 1926. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

84 Dochovaná korespondence V. G. Childa adresovaná K. Absolonovi z 28. 5. 1926, 3. 2. 1937, 11. 5. 1938, 11. 10. 1938 a 23. 2. 1946. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

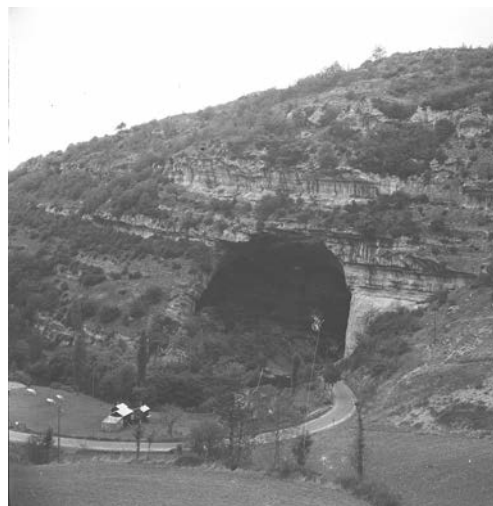
zámořských institucích, a to díky spolupráci s Henrym F. Osbornem z The American Museum of Natural History v New Yorku, s kurátorem Georgem L. Collie z Logan Museum of Anthropology ve Wisconsinu nebo s Peabody Museum of Archaeology and Ethnology na Harvardově univerzitě. Spolu s tím byla navázána intenzivní výměna literatury a informací. Dolní Věstonice a Absolonova „vědecká“ propagace začaly být vnímány i jako důležitá součást oficiální kulturní politiky československého státu, jejíž soudobý politický význam velmi výmluvně dokresluje darování souboru originálních paleolitických nálezů rumunskému králi Carolovi II. při příležitosti jeho narozenin. Je pochopitelné, že při takovýchto výjimečných událostech nikdy nechyběl Absolonův fotografický aparát, který vše dokumentoval.

Na zmíněné cizí návštěvy v Brně navázaly četné Absolonovy zahraniční cesty a přednášková turné především po západoevropských zemích, na nichž byly jak Dolní Věstonice tak objevy v Moravském krasu uváděny do odborného mezinárodního světa (Absolon 1926; 1930; 1939b; 1947b; 1949; 1957). Třináctileté intenzivní angažmá v západoevropských zemích Absolon zahájil v roce 1925, když využil pozvání významných francouzských badatelů, s kterými se seznámil o rok dříve na antropologickém kongresu v Praze, a kteří ho postupně doprovázeli (L. Capitan, D. Peyrony, E. Armand, H. Bégouën). Cesta trvala bezmála tři měsíce a směřovala do jihofrancouzských krasových oblastí. Cílem se stal Lyon, Clermont-Ferrand, Bordeaux, Bayonne, Padirac, Toulouse, Millau, Montpellier, Avignon a končila v Marseille-Menton. Absolon se při ní zaměřil na paleolitické lokality a geomorfologii – tehdy procestoval téměř celý kras alpského typu v Provence od řeky Rhôny až k italským hranicím a krasové oblasti v Massif Central, zvláště Les Causses. Největší pozornost ale soustředil na kras tehdy ještě nepřiliš známého regionu Midi-Pyrénées. Do české literatury postupně uváděl dosud neznámé poznatky o různých krasových fenoménech (Vaucluský pramen u Avignonu, vývěr La Portele) a své znalosti pak aplikoval ve výzkumu Moravského krasu (např. problém Macochy srovnával s propastí Gouffre de Padirac v jihozápadní Francii). Na cestu se vydal opět se svojí manželkou Valérií, která mu velmi aktivně pomáhala především jako překladatelka. Již na této cestě Absolon exponoval několik set stereoskopických negativů formátu 9×18 cm a jednoduchých negativů formátu 13×18 cm (Absolon 1926; obr. 190 a 191).

Obr. 190. Jedna z více jak 1200 dochovaných fotografií z Absolonových cest po francouzských paleolitických lokalitách. Skalní převis Laugerie Haute v Périgordu s dlouhým sledem paleolitických vrstev. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 190. One of the more than 1,200 extant period photographs from Absolon's travels to Palaeolithic localities in France. The rock overhang Laugerie Haute in Périgord with a long series of Palaeolithic layers. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 191. Na fotografii francouzské tunelovité jeskyně Mas d'Azil, osídlené v mladším a pozdním paleolitu K. Absolon zachytil protékající říčku i silnici. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 191. Photograph of French tunnel-like caves Mas d'Azil, inhabited in Upper and Late Palaeolithic. K. Absolon captured the rivulet and road passing through. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Následující rok byl Absolon pozván na řadu zahraničních kongresů a přednáškových turné. První začalo na pařížské Sorbonně. Následovala mezinárodní setkání ve Varšavě, Budapešti, Kolíně nad Rýnem, Amsterdamu a Haarlemu, kde přednášel Eugène Dubois (1858–1940) o svých epochálních objevech na Jávě a byl také Absolonem vyfotografován (obr. 91). Jedinou zaznamenanou mimoevropskou cestu Absolon vykonal v roce 1927 na 51. kongres společnosti „Association Française pour l'Avancement des Sciences“ konaný v alžírském Constantine (*Absolon* 1927a; 1927b; 1929b). Během tohoto měsíce a půl trvajících pobytu uskutečnil několik studijních exkurzí po archeologických lokalitách Alžírsko a jižního Tuniska a do sbírek MZM odtud přivezl množství archeologického materiálu, zejména paleolitické štípané industrie (*Absolon* 1929b; obr. 192 a 193). V tomto případě se neubráníl jistému mysticismu, když se zaobíral myšlenkou lokalizace bájných Atlantidy do okolí solných jezer (šotů) v alžírské Saħare. Další velkorysé plány na procestování vzdálenějších, jižních částí afrického kontinentu nebyly nikdy uskutečněny. V roce 1929 Absolon realizoval rozsáhlé přednáškové turné po Německu a posléze Španělsku, kde mimo jiné navštívil mladopaleolitickou jeskynní obrazárnu Altamira a nedaleko položenou jeskyni s malbami Pindal, v severošpanělské Kantábrii (*Absolon* 1930). Při zpáteční cestě, která vedla přes Paříž, oživoval své kontakty s věhlasnými speleology, jakými byl kupříkladu Édouard-Alfred Martel. Na následující rok byla opět přichystána studijní cesta do Německa (zastávka byla naplánována u příležitosti otevření muzea Pergamonu v Berlíně) a Belgie. Pro interpretaci Absolonových výzkumů byla důležitá geologická exkurze ke sprašovým profilům v okolí dolnorakouské Kremže. V roce 1931 byla nejvýznamnější zahraniční cestou téměř dvouměsíční expedice po Rakousku, Švýcarsku, Francii (na antropologickém kongresu v Paříži byl Karel Absolon zvolen předsedou prehistorické sekce) a Anglii, spojená s návštěvami muzeí a četných archeologických lokalit. Bylo znovu pořízeno velké množství fotografií a dohodnuta vědecká spolupráce. Absolon poněkud neskromně zhodnotil výpravu slovy: „*Touto cestou jsem získal nesmírně mnoho ethického, vědeckého materiálu jak pro sebe tak hlavně ve prospěch zemského muzea a celého národa*“ (*Absolonová* 1975).

Rok 1932 se stal nejpodstatnějším díky velkoryse pojatému čtyřicetidennímu pobytu na IIth Conference of Association for the Study of European Quaternary v Moskvě a v Leningradě (1.–7. 9. 1932; mj. v době vrcholícího hladomoru na Ukrajině), kde navázal bohaté kontakty se sovětskými badateli Alexejem P. Okladnikovem, Sergejem N. Zamjatninem či Pjotrem P. Jefimenkem. Absolon zde promítal film věnovaný dolnověstonickým výzkumům, přednášel o stratigrafii moravského paleolitika (*Absolonova* manželka Valerie pak přednesla téma o umělecké produkci moravských paleolitů). V následujících dnech (7.–28. 9.) se zúčastnil exkurze ve speciálně vypraveném vlaku po evropském Rusku po trase dlouhé více jak 7000 km (lokality na Kavkaze, Stalingrad, Moskva; *Skutil* 1932; *Antoniewicz* 1936). Přitom exponoval na 150 fotografií (obr. 46–54). Při této příležitosti měl možnost poznat většinu získaného paleolitického materiálu, který byl za účelem konference shromážděn v Leningradě. Karel Absolon zde zanechal řadu odlitků moravského materiálu pro výstavní účely.

Rok 1934 oproti tomu vrcholil měsíční cestou do Francie a Německa. Z této cesty Absolon přivezl velké množství fotodokumentace (i na velkých skleněných deskách 13×18 cm) a dalších osobních kontaktů s proslulými badateli na poli evropského paleolitu té doby (H. Breuil, D. Peyrony, M. C. Burkitt, H. Bégouën, J. Weinger, O. Aichel). V kontextu dochované fotografické sbírky je nutné zmínit 16. mezinárodní antropologický kongres pořádaný v září roku 1935 v Bruselu (*Absolon* 1937) a cestu po Belgii, v jejímž průběhu Absolon získal sérii exotických fotografií ze sbírek Musée du Congo belge v Tervuren. Po měsíční studijní cestě Rakouskem v létě 1936 následovala rovněž velmi plodná expedice po Francii zaplněná přednáškami, konferencemi a exkurzemi na archeologické lokality, při nichž Absolon opět získal bohatou fotografickou „kořist“. Rok 1937 vyplnila dlouhá cesta automobilem po Rakousku, Švýcarsku, Francii a Německu. Karel Absolon tentokrát vyrazil s celou rodinou a za téměř 50 dnů urazili více jak 8000 km. Do své fotografické sbírky zařadil dalších 289 negativů. A to nejen ze známých paleolitických nalezišť západní Evropy. Objektívem svého aparátu zachytil též romantiku francouzských kulturních památek. Velký úspěch Absolon zaznamenal při svém přednáškovém turné po Švédsku, kde jeho přednáškám nadšeně naslouchal korunní princ Gustav Adolf (*Absolon* 1939a; obr. 194). Četné Absolonovy kontakty v zahraničí, stejně jako velkorysé plány archeologického a speleologického výzkumu, začaly být komplikovány postupně se měnící mezinárodní politickou situací. Přesto se mu ještě v létě 1938 podařilo zorganizovat poslední náročnou expedici osobním vozem po evropských nalezištích,

kteřá znovu vedla do Německa, Švýcarska a Francie (Absolon 1939b). Při této cestě se Absolon věnoval studiu glaciálních a krasových jevů na rozsáhlých „poljích“ francouzské Jury. U španělských hranic se výprava dokonce přiblížila do těsné blízkosti fronty občanské války. Výpravu stihla také nehoda při srážce s nákladním automobilem. Absolon navštívil několik archeologických nalezišť včetně světoznámých prehistorických obrazárů v Grotte de Niaux a Grotte des Trois-Frères v départementu Ariège, kam jej doprovázel Louis Bégouën (1896–1981). I při této poslední cestě Absolon získal bohatý geografický, geologický, paleontologický a prehistorický studijní materiál, se svojí manželkou a ing. Brandstätterem zdolali téměř 8700 km a do svého fotoarchivu přivezli posledních 252 negativů, které zachytily mizející svět meziválečné Evropy.

Obr. 192. K. Absolon po boku Alberta Debruge, státního úředníka v alžírské Constantine a jednoho z pionýrů paleolitické archeologie severní Afriky, na expedici do Alžírsku v květnu 1927. Na fotografii zachycen archeologický výzkum prehistorické stanice na úpatí abri d'Ali-Bacha u Bougie (dép. Constantine). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 192. K. Absolon side by side with Albert Debrug, state official in Constantine, Algeria, and one of the pioneers of Palaeolithic archaeology of North Africa during an expedition to Algiers in May 1927. The photograph depicts archaeological exploration of a prehistoric station at the foot of abri d'Ali-Bacha near Bougie (dép. Constantine). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 193. Stany alžírské espedice v květnu 1927. Vlevo K. Absolon. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 193. Tents of the Algerian expedition in 1927. K. Absolon on the left. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 194. Prof. Karel Absolon na svém přednáškovém turné v lednu 1938 ve Stockholmu rozmlouvá s korunním princem a velkým obdivovatelem archeologie Gustavem VI. Adolfem (1882–1973). Ač na švédský trůn usedl až ve svých 67 letech měl celou řadu odborných zájmů, v Římě či Athénách založil např. švédské archeologické instituty.

Na snímku dále československý velvyslanec dr. Vladimír Kučera (v letech 1937 – 1945 československý velvyslanec ve Švédsku), konzervátor dr. Arne a prof. Nerman. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 194. Prof. Karel Absolon speaks with Crown Prince Gustaf VI Adolf (1882–1973), a great admirer of archaeology, during his lecture tour in January 1938. Although he ascended the Swedish throne only at the age of 67, Gustaf Adolf had a number of professional interests. For example, he founded the Swedish archaeology institutes in Rome and Athens. The photograph also shows Dr. Vladimír Kučera (Czechoslovak Ambassador to Sweden in 1937–1945), the conservator Dr. Arne and Prof. Nerman. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.3.3. „PAPEŽ PREHISTORIE“ ABBÉ HENRI BREUIL NA MORAVĚ

Mezi kontakty s předními evropskými vědci, které Karel Absolon po celý život udržoval, vyniká zejména jeden, jenž mimořádně ovlivnil moravskou paleolitickou archeologii. Význam této kapitoly z dějin archeologie, jež stála u zrodu mezinárodního věhlasu naší archeologie mezi světovými válkami, je dokonce natolik zásadní, že si zaslouží samostatnou kapitolu. Jedná se přirozeně o již několikrát vzpomenutou cestu Henri Breuila na Moravu v roce 1923.

Breuil během své studijní cesty v tomto roce kromě Československa zavítal také do Polska, Maďarska a hodlal navštívit také Rumunsko, po cestě však onemocněl. Návštěva spadá do doby krátce před objevem Dolních Věstonic, jež se díky Karlu Absolonovi a jeho neobyčejné schopnosti propagace v následujícím období staly oslavovanou lokalitou nejen mezi evropskými odborníky, ale i v řadách veřejnosti. Breuil se na Moravě zajímal především o Moravské zemské muzeum, kde již v této době byly soustředěny tři významné paleolitické sbírky, které byly na mezinárodním poli dobře známy: kromě kolekcí Martina Kříže a Karla Jaroslava Mašky, získaných pro muzeum po smrti obou badatelů ještě za první světové války, také rozsáhlá sbírka Jana Kniese, která byla odkoupena v roce 1922 jako celek, původně vystavený v letech 1906–1922 coby „Kniesovo muzeum Moravského krasu“ v obci Sloup (Kostrhun 2008, 28–41; obr. 195).

Hlavním průvodcem po sbírkách i moravských lokalitách se Breuilovi přirozeně stal Karel Absolon, který jako kustod zoologického a později „diluviálního“ odd. v Moravském zemském muzeu působil již patnáct let. V březnu roku 1923 byla mezi oběma badateli zahájena korespondence, iniciovaná pražským antropologem Jindřichem Matiegkou (obr. 196), který již v předešlém období budoval pevné vazby s francouzskými

Obr. 195. Studijní návštěva abbé Henri Breuila v Moravském muzeu v r. 1923 byla hlavním zdrojem jeho legendárních *Notes de voyage paléolithique...*, které s našimi paleolitickými nálezy seznámily západní Evropu. Na snímku Breuil studuje materiál z Předmostí u Přerova v Moravském zemském muzeu. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 195. Abbé Henri Breuil's 1923 study visit to the Moravian Museum was the main source of his legendary *Notes de voyage paléolithique...*, which informed Western Europe about this country's Palaeolithic finds. In the picture, Breuil studies material from Předmostí near Přerov in the Moravian Museum. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 196. Jindřich Matiegka – na fotografii vpravo před schématem archeologických vrstev v jeskyni Pekárně v expozici Anthropos – byl jedním z organizátorů návštěvy H. Breuila v Československu. Blíže nedatováno. Archiv ústavu Anthropos MZM.

Fig. 196. Jindřich Matiegka – photographed on the right in front of a scheme of archaeological layers in Pekárna Cave in the Anthropos exhibition. He was one of the organisers of H. Breuil's visit to Czechoslovakia. Undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

badatel v rámci české sekce mezinárodního ústavu anthropologického v Paříži (a na rozdíl od Karla Absolona dobře ovládal francouzštinu). Breuil také před tím, než zavítal na Moravu, navštívil Prahu, kde byl přivítán kromě Jindřicha Matiegky také Luborem Niederlem a řadou významných politických a kulturních osobností. Ve Fysikálním ústavě UK na Albertově přednesl 7. dubna 1923 přednášku o prehistorickém umění (Stocký 1923c).⁸⁵

V následujících dnech si host prohlédl pražské sbírky v Národním muzeu a sbírku J. A. Jíry v Dejvicích na Hanspaulce, poté již zamířil do Brna, kde se věnoval studiu připravených sbírek v depozitářích Moravského muzea (v archeologické expozici tehdy vystaveny nebyly, první instalace „moravského diluvia“ byla připravena až v roce 1924). Při tomto studiu jednoznačně upozornil na souvislosti našich jeskynních nálezů se západoevropským magdalénienem, studoval paleolitické umění z Předmostí u Přerova, stejně jako antropologický materiál, u něhož si všímal odlišností od známých antropologických nálezů ze západní Evropy.⁸⁶ V depozitářích Moravského muzea se Herni Breuil seznámil také s tehdy již penzionovaným učitelem a jedním ze zakladatelů paleolitického výzkumu na Moravě Janem Kniesem, který zde pořádal své sbírky, jež od něj muzeum zakoupilo o rok dříve.⁸⁷ Poté v doprovodu Karla Absolona a jeho druhé manželky Valerie, která po celou dobu kontaktů působila především jako tlumočnice, vyrazil automobilem na exkurzi po moravských lokalitách. Badatelé tehdy navštívili archeologicky již zkoumané moravské jeskyně, kde se Breuil pokoušel hledat dosud nespátřené stopy po paleolitickém umění⁸⁸ (Absolonovy výzkumy započaly až v roce 1925 v Pekárně). Zamířili pochopitelně také do Předmostí u Přerova, kde Karel Absolon shrnutím dosavadních nálezů v zásadě zahájil svoji „opožděnou“ archeologickou kariéru (Absolon 1918; své výzkumy zde pak prováděl až v letech 1924–1928 a 1930–1931).

Breuilův pobyt na Moravě vyvrcholil jeho veřejnou přednáškou za účasti váženého publika, konanou dne 12. dubna 1923 v přednáškovém sále Průmyslového muzea na téma „*La civilisation et l'art à l'époque du renne*“. Téma přednášky bylo stejné jako v Praze a stručný výtah z přednesu byl publikován v *Obzoru prehistorickém* (Breuil 1923; obr. 197). Poznamenejme, že zrovna v této době v brněnských kinech běžel známý snímek „*Nanuk*“, stojící na počátku evropského filmového dokumentu, vytvořený v roce 1922 R. J. Flahertym ze snímků života Inuitů v Hudsonově zálivu. Tento snímek byl ve své době nesmírně populární (české synonymické označení zmrzliny podle jména hlavního hrdiny pochází právě z této doby) a právě H. Breuil upozorňoval na to, že je to „výborný film obrazů ze života lovce z doby sobí“.⁸⁹ Po přednášce následoval přátelský

Obr. 197. Pozvánka na slavnostní přednášku Henri Breuile dne 12. 4. 1923 v Průmyslovém muzeu v Brně. Archiv Ústavu Anthropos.

Fig. 197. Invitation to Henri Breuil's gala lecture in the Industrial Museum in Brno on 12 April 1923. Archive of the Anthropos Institute. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

85 Těž: „Slavný paleontolog francouzský abbé Breuil v Praze“ *Čech* č. 95 z 8. 4. 1923.

86 „Civilisace a umění v době sobí“, *Lidové noviny* č. 184 ze dne 13. 4. 1923. Sch: Diluvium Moravicum, *Lidové noviny* č. 506 ze dne 8. 10. 1924.

87 Dopis K. Absolona H. Breuilovi ze dne 25. 6. 1925. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

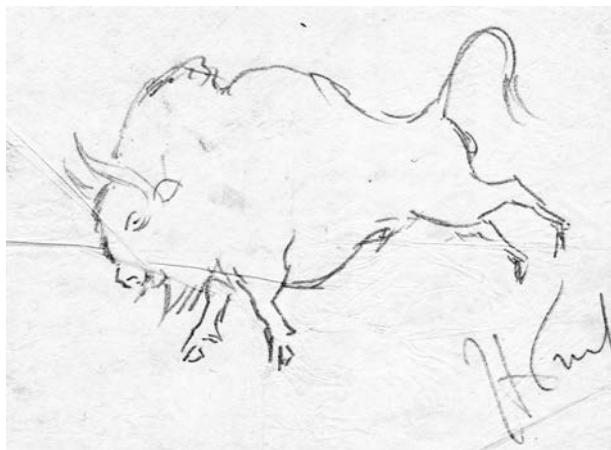
88 Dopis H. Breuila K. Absolonovi dne 25. 3. 1923. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

89 „Civilisace a umění v době sobí“, *Lidové noviny* č. 184 ze dne 13. 4. 1923.

večírek v prostorách Autoklubu na Jakubském náměstí⁹⁰ a o zde panující dobré náladě svědčí dochované Breuilovy kresby paleolitického umění, které byly přítomným rozdávány i s jeho podpisem na ubrouscích (obr. 198).

Z Brna Breuil směřoval za dalším studiem a přednáškami do Krakova a Varšavy (ohlášené přednášky na rumunské univerzitě se nekonaly z důvodu aktuálních antisemitských nepokojů a Breuilova onemocnění), s sebou si odvezl sádrové odlitky lebek i vylitky mozkoven z Předmostí. Breuilův pobyt v Polsku je zaznamenán v korespondenci předních dobových polských paleolitiků Stefana Krukowského a Lubomira Sawického (viz dále), uložené v Muzeu Archeologicznem ve Varšavě (Piotrowska 2006a). Krukowski svého slavného francouzského kolegu doprovázel při jeho cestě do jeskyň okolí Ojcowa a jeho práci zde popisuje velmi kriticky a sarkasticky (například právě jeho hledání stop po parietálním umění v jeskyních), vytýkající Breuilovi především jistou „povrchnost“.

Jak plyne z Absolonových rukopisných poznámek, Breuil navštívil podruhé Brno hned 4.–10. května roku 1923, zamířil do Rájce nad Svitavou, se spolupracovníkem K. Absolona Vl. Brandstätterem navštívil jeskyni Pekárnu, přenocoval u Karla Absolona a poté odjel do Budapešti. Komunikace obou badatelů se v následujících letech dále rozvíjela, přicházela bohatá výměna odborné literatury, dalších odlitků a mnoha srdečných pozdravů. Korespondence mezi oběma vědci byla často i dosti důvěrná. Týkala se nejen sdělování zážitků z Breuilovy cesty do Číny,⁹¹ ale také choulostivých témat ze spletité historie meziválečného paleolitického výzkumu. Zajímavé jsou například velmi kritické komentáře k „enfant terrible“ meziválečné paleolitické archeologie, Švýcarovi Otto Hauserovi (1874–1932, cf. např. Sklenář 1985, 335–345; obr. 199). Hauser, označovaný také jako hrozba či bandita prehistorického výzkumu, poté co mu byl víceméně odmítnut přístup k francouzským a švýcarským nalezištím, v roce 1925 navštívil Moravu za účelem studia zdejších sbírek

Obr. 198. Na slavnostní recepci po brněnské přednášce Breuil vytvořil několik drobných kreseb, které rozdával přítomným hostům i s podpisem na ubrouscích. Originál v archivu Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 198. At the gala reception following his lecture in Brno, Breuil created several small drawings, donating them to the present guests with his signature on napkins. The original is in the archive of the Anthropos Institute of the MM.

Obr. 199. „Enfant terrible“ meziválečné evropské paleolitické archeologie Otto Hauser (1874–1932). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 199. Otto Hauser (1874–1932) “enfant terrible” of European interwar Palaeolithic archaeology. Archive of the Anthropos Institute of the MM.

90 „Přednáška francouzského učence v Brně“, *Stráž* č. 83 ze dne 11. 4. 1923.

91 Dopis K. Absolona H. Breuilovi ze dne 20. 3. 1923 a 29. 12. 1931. Dopisy H. Breuil K. Absolonovi ze dne 31. 12. 1923, 16. 1. 1924, 22. 3. 1924. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

(např. skelety z Předmostí považoval za *micoquien*). Absolon se od něj údajně distancoval (v muzeu se Hauserovi měl věnovat Jan Knies) a ostře jej kritizoval za nepovolené zneužití jeho fotografií a především za jeho spiklenecké spojení s německy mluvícím brněnským badatelem Franzem Čupikem, který měl Hauserovi dodávat různé informace zaměřené proti muzeu atd. (k vědeckému „souznění“ Čupika a Hausera více *Oliva* 1996a, 44).⁹²

Mezinárodního antropologického kongresu v Parze v roce 1924 se Henri Breuil neúčastnil kvůli vážnému onemocnění, které propuklo v průběhu jeho již zmíněné cesty do Rumunska.⁹³ Nicméně od začátku projevoval značný zájem o nové objevy v Dolních Věstonicích a především o první umělecké předměty modelované z vypálené hlíny, jejichž význam – prokáže-li se, že jsou skutečně modelované z hlíny a vypálené – si ihned plně uvědomoval. Jako ilustraci soudobého přístupu k nálezům získaným z výzkumů dodejme, že Absolon zaslal Breuilovi kolekci originálních nálezů z Předmostí u Přerova, tak jako v následujících letech do dalších jiných muzeí či různým badatelům, což však fungovalo i v opačném směru.⁹⁴

Po Breuilově návštěvě v Brně a po navázaném přátelství následovala celá řada Absolonových cest do Francie, kde se v Paříži se svým kolegou několikrát setkal a Breuil byl také Absolonovým hlavním rádcem při plánování jeho návštěv, které byly popsány výše.⁹⁵ První cestu do Francie vykonal Absolon již v roce 1925, když využil pozvání francouzských badatelů z doby konání pražského antropologického kongresu. Mezi lety 1925–1938 pak následovala celá řada zahraničních cest a přednáškových turné, z nichž většina vedla alespoň částečně přes francouzské lokality (*Kostrhun – Moravec – Oliva* 2010, 13–20; obr. 200 a 201). Bylo již několikrát uvedeno, že vazba na francouzské badatele po celou dobu trvání první republiky výrazně ovlivňovala rozvoj moravského paleolitického výzkumu, kontaktu na francouzské prostředí lze přitom přičítat zejména značný význam na symbolické rovině. Spojení Karla Absolona s Henri Breuilem bylo udržováno po dalších

Obr. 201. Zleva: Jean Bouyssonie, E. Passemard, Karel Absolon, Henri Breuil.
Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 201. From the left: Jean Bouyssonie, E. Passemard, Karel Absolon, Henri Breuil.
Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 200. Karel Absolon, Henri Breuil a Denis Peyrony před jeskynní obrazárnou Font de Gaume v Périgordu u Les Eyzies v roce 1934. Jeskyni Peyrony objevil a popsal s H. Breuilem v roce 1901. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 200. Karel Absolon, Henri Breuil and Denis Peyrony in front of the painting cave Font de Gaume in Périgord near Les Eyzies in 1934. Peyrony discovered and later described the cave with H. Breuil in 1901. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

92 Dopis K. Absolona H. Breuilovi ze dne 22. 6. 1925. Cf. Absolonovo hodnocení Hauserovy práce in *Absolon 1945b*, 11.

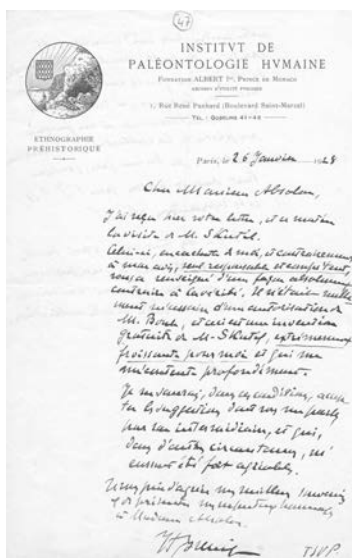
93 Dopis H. Breuile K. Absolonovi z října 1924. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

94 Dopis H. Breuile K. Absolonovi ze dne 17. 11. 1924. Dopis K. Absolona H. Breuilovi ze dne 9. 1. 1927. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

95 Dopis K. Absolona H. Breuilovi ze dne 22. 6. 1925. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

25 let. Breuil zasáhl i do sporu o tzv. druhou Věstonickou venuši, který zejména na začátku 30. let jitril emoce nejen v odborných kruzích. Ve snaze získat kladné posudky k tomuto dnes již ztracenému nálezu navštívili H. Breuil v roce 1930 v Paříži F. Čupík s K. Schirmeisenem. H. Breuil podobně jako další jeho kolegové (H. Obermaier, R. Lantier, F. Birkner, F. Wieggers, M. Hilzheimer) se tehdy na základě stylistického rozboru originálu k původnosti nálezu vyjádřil víceméně kladně (Schirmeisen 1931, 14–16; Bayer 1931, 22–23). Vzhledem k tomu, že originál nálezu je ztracen, není možné se vyjádřit k jeho autenticitě (cf. Valoch 2008). Naopak Karel Absolon byl opakovaně v roce 1927 vyzýván mj. právě H. Breulem a také dalším z proslulých francouzských Absolonových přátel H. Bégouënem, aby se stal členem mezinárodní komise, která měla vnést jasno do nejproslulejší francouzské padělatelské kauzy meziválečného období – nálezům z obce Glozel (nedaleko Vichy; Sklenář 1995, 52–59). Absolon se ovšem neúčastnil ani posuzování množství domnělých neolitických plastik a dokonce ani písma, především vzhledem ke starostem spojeným s předčasným úmrtím své starší sestry Olgy Stránské-Absolonové (1873–1927).⁹⁶

Přítomnost jedné z nejméně významných osobností v oblasti výzkumu paleolitu na Moravě ve 20. letech 20. století neměla jen epizodický charakter. Vazby na francouzské výzkumné centrum bylo pro naše badatele zcela zásadní. V meziválečném období jej na Moravě pěstovali zejména tři vždy o generaci od sebe vzdálení badatelé: Jan Knies, Karel Absolon a Josef Skutil. Vztahy mezi badateli nebyly vždy ideální, o čemž svědčí například spory vedené mezi Breulem a Skutilem, o nichž bude pojednáno níže, v každém případě však měly určující roli pro konstituování základní archeologické teorie našich badatelů. Zvláště podstatné byly samozřejmě již diskutované první zahraniční syntézy našeho paleolitu, jež v této době sepsali právě zahraniční badatelé, kteří disponovali potřebným odstupem. Mezi nimi pro výzkum na Moravě vynikají právě především „Notes de voyage paléolithique en Europe Centrale“ H. Breuila publikované v *L'Anthropologie* (Breuil 1924b; 1925), vzniklé z poznatků jeho studijní cesty v roce 1923. I přes opakované, několikrát připravované a potvrzované přísliby dalších cest do ČSR se však Breuil na Moravu již nikdy nevrátil (obr. 202–204).

Obr. 202. Ukázka rukopisu Henri Breuila. Dopis zasláný Karlu Absolonovi dne 26. 1. 1928. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 202. Sample of Henri Breuil's handwriting. Letter sent to Karel Absolon on 26 January 1928. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 203. Blíže neurčená fotografie Herni Breuila z roku 1921. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 203. Undated photograph of Henri Breuil from 1921. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

⁹⁶ Dopis H. Breuile K. Absolonovi ze dne 28. 1. 1927. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Obr. 204. Henri Breuil a britský polní maršál a velitel expedičního sboru Douglas Haig (1861–1928) při příležitosti udělení čestného doktorátu na universitě v Cambridge v roce 1920. Douglas Haig byl jednou z nejvýznamnějších a úspěšných postav britské armády za první světové války, nicméně proslul také řadou diskutabilních a zastaralých názorů a taktických rozhodnutí např. při krvavých bitvách na Sommě. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 204. Henri Breuil and Field Marshal Douglas Haig (1861–1928), commander of the British Expeditionary Force, at the occasion of the conferring of a honorary doctorate in Cambridge in 1920. Douglas Haig was one of the most important and successful personages of the British army during the First World War; nonetheless, he was known also for many disputable and outdated opinions and tactical decisions, concerning for example the bloody battles at the Somme. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.3.4. PŘEDMOSTÍ U PŘEROVA – UČEBNICE MORAVSKÉHO PALEOLITU

Slavnou životní etapu objevitele Dolních Věstonic násilně ukončily známé politické události před druhou světovou válkou. V letních měsících roku 1938 proběhla poslední výzkumná sezóna pod patronátem Moravského zemského muzea a na podzim již bylo území Dolních Věstonic, stejně jako další pohraniční oblasti Československa, přičleněno k Velkoněmecké říši. Výzkum v Dolních Věstonicích však nebyl jediný, jímž se v meziválečném období profilovala česká paleolitická archeologie. Karel Absolon ve stejný rok, kdy byly zahájeny první výkopy na jihu Moravy, obrátil svoji pozornost k Předmostí u Přerova – do té doby nejznámější paleolitické lokalitě v českých zemích, která tvořila jednu z nejmohutnějších sídelních aglomerací evropského paleolitu vůbec. Zajisté zde hrála roli touha navázat na všechny známé osobnosti moravské archeologie, které zde od roku 1880 prováděly své výzkumy, mnohdy s objevy přesahujícími svým významem středoevropský prostor (objev gravettienského hrobu 18 jedinců z roku 1894, mobilní umění atd.; *Absolon – Klíma* 1977, 20–51). Karel Absolon navštívil Předmostí již jako dvanáctiletý chlapec se svým dědem J. Wanklem v doprovodu dánského učenca J. J. S. Steenstrupa, když se tato lokalita stala důležitým důkazem v tehdejší vědeckém sporu o existenci, resp. současnosti člověka s velkou „mamutí faunou“. Na počátku své archeologické kariéry předložil i souhrnný referát komentující předchozí archeologické výzkumy na lokalitě a nálezy uložené v Moravském zemském muzeu (*Absolon* 1918). V první polovině 20. století však již byly bohaté kulturní vrstvy odtěženy, výzkum Karla Absolona let 1925–1928 a 1930–31 měl spíše záchranný charakter a to na místech, kde postupovala těžba cihlářských hlín (spraší). Nejprve Absolon v roce 1924 pověřil výzkumem zakladatele archeologických sbírek přerovského muzea Antonína Teličku a jeho švagra Jana Kniese. Od roku 1925 se prací oficiálně ujalo geologicko-paleontologické oddělení Moravského zemského muzea pod vedením K. Absolona, s nímž dále spolupracovali K. Zapletal, J. Skutil, Zd. Jaroš, J. Knies, J. Mrázek a J. a E. Dania (*Absolon – Klíma* 1977, 52–64).

Zpočátku se při sledování profilů a nových výkopů celému týmu dařilo získat pouze ojedinělé nálezy, některé byly i odkupovány od informovaných místních dělníků, což v některých případech vedlo k odprodávání především těm zájemcům, kteří nabízeli vyšší ceny než Moravské zemské muzeum. Tato praxe vedla i ke vzniku řady posléze nabízených falzifikátů. V pozdějších letech byly dokumentovány J. Kniesem důležité profily i rozsáhlá mamutí skládka nejméně 18 jedinců i dalších zoologických druhů, spolu s kamennými nástroji, červeným barvivem i drobnými ozdobnými předměty. Ke vzácným nálezům z této lokality přibyla drobná soška rosomáka, vyrobená podobně jako venuše z Dolních Věstonic z pálené hlíny. Největší odkryv zde Absolon provedl v roce 1928, přičemž použil stejné metody jako v Dolních Věstonicích – dlouhých prů-

kopů, širokých dva metry. Výsledkem bylo získání řady mamutích kostí, zachycení dvou ohnišť i kamenných nástrojů, tvořících prostorové struktury, později Bohuslavem Klímou interpretované jako možné pozůstatky kruhového obydlí. Nejvýznamnějším nálezem se ovšem stal další gravettský pohřeb, který byl vykopán v blízkosti původního hromadného nálezu z roku 1894 na Černoškově poli. Pozdější sondáže již nepřinesly očekávaný výsledek. V roce 1930 se však začaly opět množit ojedinělé nálezy odkupované od dělníků (jeden nákup např. sestával z 6 kg pazourkových nástrojů a 30 kg kostí, další obsahovaly závěsek z mamutoviny, kostěné lopatkovité nástroje, červené barvivo, provrtané schránky měkkýšů), které si vynutily další výkopy, jež však opět nezachytily kulturní vrstvu a akce byla proto pracovníky Moravského zemského muzea prakticky ukončena a omezila se na pouhý dozor a příležitostné získávání nových nálezů odkupem (Absolon – Klíma 1977, 52–64). V celkovém měřítku se však jednalo už jen o zlomek všech nálezů, které se v dějinách předmosteckých odkrytů podařilo získat (cf. Oliva 2007a, 87–104; obr. 205–210).

Obr. 205. Absolonova výzkumná kampaň v Předmostí u Přerova na přelomu 20. a 30. let 20. století nebyla ve srovnání s Dolními Věstonicemi zdaleka tak úspěšná na unikátní archeologické nálezy. K. Absolon spolu s E. Daniou však v této době těžbu spraši fotografoval a zanechal nám tak důležitý dokument o podobě významného naleziště v první pol. 20. století. Pohled na předmostské panorama s cihelnou. Archiv Ústavu Anthropos.

Fig. 205. Absolon's research campaign in Předmostí near Přerov in the late 1920s and early 1930s was by far not as successful as Dolní Věstonice in terms of unique archaeological finds. However, K. Absolon, along with E. Dania, photographically documented loess extraction at this time, leaving behind an important document of the shape of the important site in the first half of the 20th century. A view of the Předmostí panorama with a brickyard. Archive of the Anthropos Institute.

Obr. 206. Těžba hlín v Předmostí u Přerova, pol. 20. let 20. století. Přibližně v polovině profilu je vidět provápnělá vrstva s bohatými nálezy mamutích kostí. V pozadí vpravo věž kostela v Předmostí. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 206. Clay extraction in Předmostí near Přerov, mid-1920s. The lime layer with rich finds of mammoth bones is visible roughly in the middle of the profile. The tower of the Předmostí church in the background to the right. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 207. Postup těžby cihlářských hlín v Předmostí u Přerova na přelomu 20. a 30. let 20. stol. na fotografii K. Absolona. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 207. Brick clay extraction in Předmostí near Přerov in the late 1920s and early 1930s at a photograph by K. Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 208. Cihelna v Předmostí u Přerova na přelomu 20. a 30. let 20. stol. Archiv Ústavu Anthropos MZM.
Fig. 208. Brickyard in Předmostí near Přerov in the late 1920s and early 1930s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 209. Cihelna v Předmostí u Přerova na přelomu 20. a 30. let 20. stol. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 209. High loess profile in Předmostí near Přerov with distinctive location of buried Pleistocene soil, being studied by Karel Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 210. Sprašový profil v Předmostí u Přerova na přelomu 20. a 30. let 20. stol. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 210. Loess profile in Předmostí near Přerov in the late 1920s and early 1930s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Je svým způsobem pozoruhodné, že se Karlu Absolonovi nezdařilo získané odborné poznatky publikovat v podrobnější zprávě. Stratigrafickým a typologickým otázkám se věnoval pouze v rámci srovnání při řešení jiné problematiky (*Absolon* 1945b) a v odborné práci je poprvé využil až Bohuslav Klíma po Absolonově smrti (*Absolon – Klíma* 1977). V několika poválečných textech se však Absolon zmiňuje o rozsáhlé dokumentaci, kterou připravoval pro souhrnné dílo o Předmostí (mělo se jednat např. o tabulky s 3888 kresbami kamenných nástrojů), které mu měly být za války zcizeny německými správci muzea (*Absolon* 1947a). Z nich se údajně podařilo zachránit pouze 700 kreseb, které byly později použity v Klímově práci. V meziválečném období se však veškeré informace o nalezišti opět omezily na řadu novinových zpráv či efektní zveřejnění série vcelku důkladné fotodokumentace, promítané jak při přednáškách, tak i veřejnosti při specializovaných stereoskopických projekcích. Rovněž ve zprávách v zahraničním tisku byla lokalita velebena v podobném duchu jako věhlasné Dolní Věstonice. O lokalitě a práci K. Absolona v roce 1925 rozsáhle referoval sir Arthur Keith při svých přednáškách a také v *The New York Times* z 20. prosince 1925 v článku „*Man of the Ice Age is revealed*“. Předmostí je zde označeno za „*A Capital of Early Man*“ před 20 000 lety. Další zprávy se objevily také v článku *Finds in Moravia* z 8. května 1931. Rozsáhlou studii (celkem 22 stran) o Předmostí a moravských nálezech stejný autor zařadil i do třetího vydání svého díla „*Antiquity of Man*“ (*Keith* 1931; *Absolon* 1933b). V podobném duchu se nesly také informace v *American Weekly* z pera prof. Chas. W. Goodwina z 27. 12. 1925. Jako jedno z nejvýznamnějších nalezišť z období „mladého aurignacienu“ se Předmostí u Přerova objevuje i v populární knize G. V. Childa „*Man Makes Himself*“ (český překlad *Childe* 1949, 59, 62). Je však nutno dodat, že rovněž v tomto případě čelil Absolon již ve 30. letech kritice Emanuela Šimka, jenž poukazoval na liknavost, která vedla ke zcela nevyhovujícímu stavu publikování výsledků (nejen) tohoto výzkumu. Kriticky se vyslovil také k nedostatečnému dohledu při postupu těžby cihlářských hlín v Předmostí v meziválečném období, což považoval za přímo tragický příklad špatné ochrany archeologických památek (*Šimek* 1935, 23–26).

6.3.5. NEJBOHATŠÍ STANICE STŘEDOEVROPSKÉHO MAGDALÉNIENU – JESKYNĚ PEKÁRNA

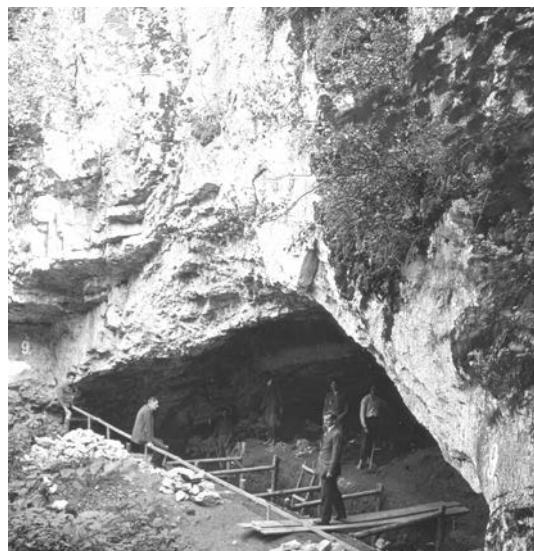
Kromě velkolepých objevů v Dolních Věstonicích z období gravettienu, které v českých zemích znamenaly v řadách veřejnosti snad nejsilnější a nejhlubší reflexi v dějinách archeologie – již v meziválečné době se tyto slavné objevy staly předlohou pro velmi populární beletristické ztvárnění dobrodružné knihy „*Lovci mamutů*“ od spisovatele, učitele a amatérského archeologa Eduarda Štorcha, která se v poválečných desetiletích dokonce stala povinnou četbou při výuce dětí na základních školách, byla vydána ve více jak dvaceti českých a deseti německých reedicích a vyrůstalo na ní několik generací čtenářů (*Sklenář* 2003, 246–261) – Absolon obrátil pozornost také k moravským jeskyním. Podobně jako nemohl nezasáhnout do dějin výzkumů v Předmostí u Přerova, zahájil i prospekci v archeologicky nejznámější a nejbohatší jeskyni – Pekárně, kde již od r. 1880 byly zaznamenávány početné nálezy z období magdalénienu, které později byly rovněž soustředěny ve sbírkách Moravského zemského muzea a to celkem ze 14 různých starších sbírek (*Absolon – Czižek* 1926). S archeologickými objevy Karel Absolon v jeskyni započal 3. července 1925 s předem formulovaným cílem vyjasnit stratigrafické poměry v jeskyni, které z dosud známých zpráv byly nejasné, nebo si odporovaly. Zjištěné výsledky později sehrály důležitou roli v utváření celkového Absolonova chronologického pojetí paleolitu. V průběhu výzkumů byla v jeskyni rozlišena vertikální stratigrafie, která později Absolonovi sloužila jako jeden z nejdůležitějších dokladů paleolitického vývoje na Moravě. Výzkum probíhal celkem v pěti sezónách (1925–1927, 1930) pod dozorem Absolonova spolupracovníka Rudolfa Czižeka. Výsledky se podařilo publikovat opět jen částečně ve třech rozsáhlejších zprávách (*Absolon – Czižek* 1926; 1927; 1932). Plocha jeskyně byla tehdy rozdělena čtvercovou sítí a byla kompletně prokopána. Již v druhém roce výzkumu se podařilo Absolonovi vytvořit stratigrafické schéma (*Absolon – Czižek* 1927, tab. II), které v zásadě v nezměněné podobě prezentoval i v následujících letech. Pod holocénními vrstvami s pravěkými nálezy spatřoval vrstvu „hiátu“, kterou dokonce v poválečných letech poněkud mysticky označoval za doklad biblické potopy (*Valoch* 1999a, 13). Podstatné bylo rozlišení dvou chronologických vrstev magdalénienu

(vrstvy *g* a *h*) a další vrstvy *i*, kterou považoval za tzv. „svrchní aurignacien“ (dnes ji však klasifikujeme jednoduše jako magdalénien; Valoch 1999a, 13; Voláková 2005). V podloží této vrstvy pak byly nalézány již méně četné typologicky starší nálezy, Absolonem označované jako „primitivní aurignacien“, které se na dlouhá léta staly „jablkem archeologického sváru“.

Jak již bylo řečeno, kamenné artefakty z jeskyně Pekárny byly ještě před započatím výzkumů K. Absolona studovány řadou našich i zahraničních badatelů, kteří upozornili vedle velmi bohaté magdalénienské industrie na artefakty vykazující znaky acheulénu a moustérienu (např. Breuil 1925; Knies 1925; 1929b). Také Karel Absolon v prvním pojednání o výzkumu v Pekárně s určitostí připouští možnost existence acheulénu a moustérienu (Absolon – Czižek 1926, 26), který se mu prozatím nepodařilo stratigraficky zachytit. V pozdějších letech však již kategoricky doklady středního nebo dokonce starého paleolitu odmítal. V jeskyni Pekárně rozlišil pouze již zmíněné vrstvy „svrchního aurignacien“ a všechny archaické typologické tvary považoval za tzv. „moustériolity“ a „acheuleolity“, které se objevují v mladopaleolitických industriích jen jako „tvarové náhodné mimikry“ či atavismy, které definují tzv. „primitivní aurignacien“ či „pseudomoustérien“ (Absolon – Czižek 1927, 31 sq.). Na tuto kulturu pak již na základě pekárenského profilu navazoval jen „aurignacien horní“ a magdalénien. Pekárnu Absolon označil za jednu z nejdůležitějších stanic na světě a velmi záhy tuto svoji koncepci představil i mezinárodnímu publiku na kongresech v letech 1927–1930 v Constantine, Kolíně n. Rýnem, Amsterdamu, Barceloně, Paříži atd. (Absolon 1927b, c; 1933a, 255, obr. 211–215).

Obr. 211. Jeskyně Pekárna – pohled na klíčový průkop těsně před vchodem do jeskyně, kde bylo zachyceno důležité stratigrafické souvrství. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 211. Pekárna Cave – the view of the key trench right in front of the entry to the cave, where an important stratigraphic multilayer was captured. Archive of the Anthropos Institute of the MM.

Obr. 212. Počátky výzkumu jeskyně Pekárny v roce 1925 vypadaly značně nebezpečně. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 212. The beginning of the exploration of Pekárna Cave in 1925 looked rather dangerous. Archive of the Anthropos Institute of the MM.

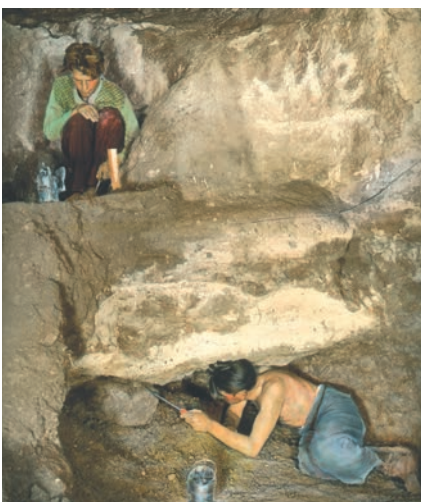
Obr. 213. Na Absolonových výzkumech jeskyně Pekárny si přivydělávala i školní mládež. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 213. Schoolchildren were making some money during Absolon's exploration of Pekárna Cave. Archive of the Anthropos Institute of the MM.

Obr. 214. Jeskyňka, v níž byl nalezen depot kostěných nástrojů pod portálem Pekárny, 1927. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

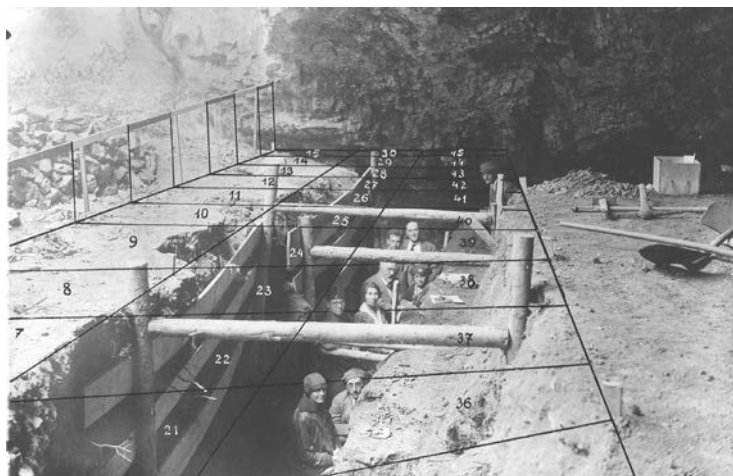
Fig. 214. Small cave in which a stone tool depot was found under the portal of Pekárna, 1927. Archive of the Anthropos Institute of the MM.

Obr. 215. Výzkum uvnitř jeskyně – v profilu se rýsují mocné sinterové vrstvy oddělující pleistocenní a holocenní horizonty. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 215. Exploration inside the cave – thick sinter layers separating Pleistocene and Holocene layers are outlined in the profile.

Při plošných odkryvech uvnitř jeskyně byly objeveny kumulace uhlíků s úlomky kostí interpretované jako ohniště, které pravděpodobně vytvářely určité sídlištní struktury uvnitř jeskyně (např. v centrální části jeskyně byly Czižkem odkryty čtyři kamenné bloky ležící v polokruhu, interpretované také jako ohniště či dílna). Kolem vymezených ohnišť se rovněž soustředilo nejvíce nálezů. Dnes je v depozitářích Ústavu Anthropos dochováno na 18 000 kusů štípané industrie z Absolonových výzkumů (Voláková 2005, 125). Také kostěná a parohová industrie je značně bohatá (desítky parohových hrotů kopí, cca 25 „velitelských holí“, více jak 100 jehel, harpuny atd.) a již od počátku byla Absolonem typologicky srovnávána např. s nálezy z rakouské Gudenushöhle. Již v první sezóně výzkumu však vyvolaly opět značnou pozornost především nálezy prvních uměleckých předmětů – vůbec prvních jednoznačně určených z období magdalénienu na Moravě (např. J. Bayer v roce 1925 z Moravy ve své syntéze ještě žádné umělecké předměty z Moravy z tohoto období neuvádí; Bayer 1925a). Z Absolonových výzkumů pochází především významná naturalistická scéna z pleistocénní přírody – rytina souboje tří bizonů na koňském žeburu. Mezi dalšími nálezy vynikají dvě koňské spatuly s bohatou rytou výzdobou zvířat kombinované symbolickými znaky a ornamentem. Další výraznou skupinu nálezů tvoří „náčelnické hole“ zdobené scénou dvojice medvědů a rytinou koňské hlavy. Celý soubor mobilního umění je doplněn i figurkou ženy z mamutoviny typu Gönnersdorf (Absolon – Czižek 1926; 1927; 1932; Svoboda a kol. 2002, 226; Valoch 2001a). Mezinárodní ohlas nových nálezů z magdalénienu přiměl na podzim roku 1926 H. Bégouëna k opětovné návštěvě moravských lokalit, kdy přirozeně nevynechal Pekárnu, jejíž archeologický výzkum s obdivem sledoval a později o něm ve Francii i referoval v pařížském tisku.⁹⁷ Při své exkurzi Pekárnu neminula ani již zmíněná American School of Prehistory Researches prof. G. G. MacCurdyho (obr. 216).

Obr. 216. Návštěva „American School of Prehistoric Research“ pod vedením George Grant Mac Curdyho (1863–1947) v příčném průřezu pod portálem jeskyně Pekárny 22. 7. 1926, v němž byl odhalen „klasický“ Absolonův profil všemi vrstvami. Na fotografii naznačena čtvercová síť. Exkurse se dále účastnili: Mrs. MacCurdy, dr. Edward Reynolds (Harvard Univesity), Mrs. Reynolds, Mrs. Harriett Allyn (Vassar College), Miss Edna Thuner (ředitelka Liggett School), Mr. Richard M. Bond (Yale University), Mr. Grant T. Wickwire (Wesleyan University), Mr. Robert W. Ehrich (antropolog z New Yorku), Henry Field (Dep. of Anthropology, Field Museum, Chicago), Mrs. Mitchell Carroll se synem (Smithonian Institut, Washington), podle Lidových novin ze dne 20. 7. 1926. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 216. Visit by the American School of Prehistoric Research led by George Grant Mac Curdy (1863–1947) to a transverse trench under the portal of Pekárna Cave on 22 July 1926, in which a “classical” Absolon profile through all layers was uncovered. A square network is indicated in the photograph Other participants in the excursion: Mrs MacCurdy, Dr. Edward Reynolds (Harvard University), Mrs Reynolds, Mrs Harriett Allyn (Vassar College), Miss Edna Thuner (Headmistress of Liggett School), Mr Richard M. Bond (Yale University), Mr Grant T. Wickwire (Wesleyan University), Mr Robert W. Ehrich (anthropologist from New York), Henry Field (Dep. of Anthropology, Field Museum, Chicago), Mrs Mitchell Carroll with her son (Smithsonian Institute, Washington), after Lidové noviny from 20 July 1926. . Archive of the Anthropos Institute of the MM.

97 Národní osvobození č. 255 ze dne 7. 9. 1926.

6.3.6. BÝČÍ SKÁLA A ABSOLONOVA KONCEPCE PALEOLITU

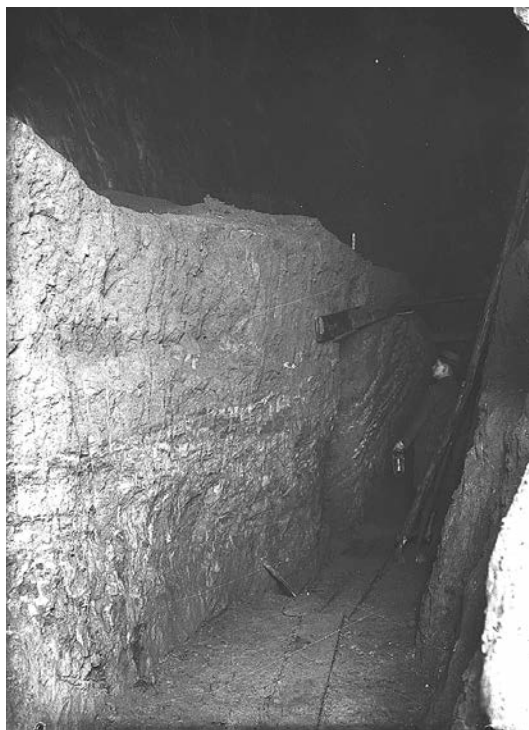
Karel Absolon v Moravském krasu navázal ve druhé polovině 30. let také na další staré výkopy v jiné významné archeologické lokalitě – jeskyni Býčí skále. Zde se na nevelkém prostoru v atypické poloze vzdálené od jeskynního vchodu v tzv. „Jižní odbočce“ opět vystřídaly téměř celé dějiny moravské paleolitické archeologie podobně jako v Předmostí u Přerova (Oliva 1995; 1996a). Lokalitu objevil a v letech 1868–1871 zkoumal Jindřich Wankel (Wankel 1870; 1871; Sklenář 2008, 11–13). Jednalo se již o třetí lokalitu, kde Absolon navázal na půl století staré výzkumy svého děda, který se později (1872) při výzkumu jeskyně soustředil především na odhalení tajemství halštatské svatyně v předsíni Býčí skály tehdy interpretované jako „knížecí pohřeb“. V jeskyni se pak střídali další zájemci – v roce 1874 Alexandr Makowsky, 1879 Jan Knies, 1891–92 Martin Kříž. V letech 1914–15, 1924 na lokalitě kopali bratři Czizžkové i skupina amatérského archeologa F. Čupíka, již známého ze sporu o „druhou Věstonickou venuši“.

Na pozitivní nálezy těchto badatelů Absolon opět zareagoval úředním zákazem a nuceným odkupem získaných sbírek do Moravského muzea. Rudolf Czizžek byl posléze získán jako technický vedoucí výzkumu pro jeskyni Pekárnu (Oliva 1996a, 42). Až po více než deseti letech se Absolon rozhodl v jeskyni provádět vlastní výzkumy. V letech 1936–1938 pod technickým vedením F. Ševčíka byla „Jižní odbočka“ opět rozměřena do čtvercové sítě a zahájen dlouhý průkop podél západní stěny, který však zachytil již jen prokopané sedimenty, přičemž pleistocénní vrstvy se již nepodařilo odkrýt (obr. 217–220).

Obr. 217. Býčí skála na fotografii Karla Absolona z 30. let 20. století. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 217. Býčí skála Cave photographed by Karel Absolon in the 1930s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 218. Průkop při západní stěně Jižní odbočky v Býčí skále – výzkum Karla Absolona v roce 1936. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 218. Trench near the western wall of the southern branching of Býčí skála Cave – exploration by Karel Absolon in 1936. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 220. Foto z výzkumu Karla Absolona v Býčí skále v roce 1936. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 220. Photo from Karel Absolon's exploration of Býčí skála Cave in 1936. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 219. Pohled do Jižní odbočky v Býčí skále z doby archeologického výzkumu Karla Absolona v roce 1936. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 219. View of the southern branching of Býčí skála Cave from the time of archaeological exploration by Karel Absolon in 1936. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

I přes negativní zjištění Absolon téma Býčí skály neopustil – naopak sehrálo opět důležitou roli v konstrukci schématu vývoje paleolitu na našem území. Již na základě předchozích zjištění nebylo vcelku sporu o tom, že zde bylo zachyceno magdalénienské osídlení. Pod vrstvou magdalénienu byl ale identifikován i další horizont, jehož chronologickou pozici se Absolon snažil objasnit a synchronizovat s dalšími moravskými lokalitami ve své monografii, která vznikala až za druhé světové války (Absolon 1945b; Oliva 1995; 1996a). Industrie v Býčí skále má dílenský charakter (který je dnes převážně klasifikován rovněž jako magdalénien; Sobczyk 1984; Oliva 1995; 1996a; Svoboda a kol. 2002, 227–8) a artefakty z ní jsou vyrobeny především z hrubších variant lokálních rohovcových a křemencových surovin, což u mnohých badatelů vyvolávalo dojem archaičnosti celého souboru a řadili je např. do moustérienu (Bayer 1925a). Je pozoruhodné, že K. Absolon využil zjištění v Býčí skále k potvrzení svého chronologického schématu „praaurignacien (primitivní aurignacien) – aurignacien – magdalénien“ i přes to, že zmíněnou spodní vrstvu při výzkumu, kterého se ostatně účastnil jen sporadicky, neidentifikoval. Tuto koncepci totiž opíral o revizi starších zpráv a údajů. Rovněž se zaměřil na klasifikaci nálezů, z nichž vyčlenil kvarcitové artefakty, které mu zcela zapadaly do pojetí „praaurignacien“, který se měl vyznačovat „hrubostí a primitivností“ výrobků a přítomností již známých pseudoarchaických tvarů.

Nevzal tedy v úvahu ateliérový ráz industrií, což však v dané době bylo již rozřešeno např. v polské archeologii zásluhou S. Krukowského. Tento chronologický model pak Absolon nikdy neopustil. Na počátku 30. let 20. století jej ještě doplnil včleněním primitivní kostěné industrie (dnes považované za pseudoartefakty) z jeskyně Šipky a Čertovy díry, které srovnával s alpskými lokalitami (Absolon 1933a). Na základě revize starších výzkumů a nálezů z jeskyně Šipky prováděných K. J. Maškou v letech 1878–1884, Absolon definoval kulturu „šipkienu“, jež byla stratigraficky starší než „primitivní aurignacien“, ale jen velmi nepatrně, neboť měla stát na jeho bázi. V geologické stratigrafii ji zařadil na konec interglaciálu Riss-Würm.

„Šipkien“ pak především díky zmíněné kostěné industrii srovnával s interstadiální kulturou „wildkirchlienu“, již dříve definovanou O. Menghinem v rakouských alpských lokalitách (např. v Drachenhöhle). Tvůrci „wildkirchlienu“ se měli v zhoršujícím se klimatu stáhnout do nižších poloh a tak epizodicky navštívit i Moravu. Absolon dokonce zpochybnil i známý Maškův nález neandertálské čelisti z Šipky, jejíž původ spatřoval u blíže nedefinované rasy mladopaleolitického fosilního člověka (Absolon 1933a, 265–266). Do praurignacieny posléze včlenil i hrubotvaré křemence z povrchových lokalit z okolí Ondratíc a Otaslavic (Drahanská vrchovina) a ve svých posledních pracích dokonce do praurignacieny zařadil např. i bifaciální nástroje z Gudenushöhle (Absolon 1935; 1936; 1960). Na území Moravy tak paleolitické osídlení mělo začínat právě touto specificky formulovanou nejednotnou archeologickou kulturou, resp. jakýmsi jejím prologem v podobě „šipkienu“ někdy na konci eemského interglaciálu. Do našich zemí měli moderní lidé dorazit až v mladém paleolitu z východu (což dříve předpokládal i J. Wankel a tento názor prosazoval i A. Hrdlička), kteroužto myšlenku podporoval např. analogiemi Dolních Věstonic s lokalitou Mezin na Ukrajině.⁹⁸ Primitivní aurignacien se tak rozšířil po Euroasii, kde se posléze universálně vyvíjel do industrie hornourignacké (gravettieny). Absolon dokonce spatřoval genetickou – autochtonní – souvislost aurignacieny s magadalénienem (Absolon – Czižek 1927, 146–7). Také existenci szeletieny listovitých hrotů v moravských paleolitických industriích vysvětloval jako typologické vyvrcholení aurignacieny (Absolon 1945b, 27–33), čímž naopak blokoval diskusi o existenci „středoevropského solutrénu“. A to i přes to, že ve stejné době jeho archeologický kolega z Moravského zemského muzea I. L. Červinka (který se paleolitem systematicky v takové míře nezabýval) tyto nálezy správně označil za szeletien a naopak naznačil vztah ke Karpatské kotlině (Červinka 1927, 66).

Karel Absolon tím na delší dobu položil základ dosti vlivnému a nutno říci dogmatickému přístupu k chronologii moravského paleolitu, který díky vlivu jeho osobnosti přetrvával i po druhé světové válce a objevoval se v základních syntézách českého pravěku ještě ve 40. letech 20. století (Skutil 1938–1939; Böhm 1941, 50–53; Neustupný 1946, 25–26; Filip 1948). S náznaky kritiky se naopak setkáváme opět u Emanuela Šimka, který konstatoval, že „Vykládati všecky takové typologicky tolik rozdílné zjevy šmahem jen konvergencí jako atavismy, jak činí Absolon, přece jen není možno“ (Šimek 1935, 18). Obecně však byl vzdor proti autoritě a charismatu významného vědce marný. K názorům prosazujícím starší osídlení např. Absolon nekompromisně dodává: „na takových Mousteriolitech a j. jest založena celá vratká stavba paleoethnografie Obermaierovy, kterou bych se zde nezabýval, kdyby se nebyl snažil oktrojovati ji i na Moravě, jsa při tom podporován domácími ignoranty Dr. J. Schránilem a K. Schirmeisenem“ (Absolon 1947a, 28).

S Absolonovou kulturní a chronologickou klasifikací štípané industrie souvisí i jeho osobitá a velmi složitá typologie, díky níž byl např. schopen v Dolních Věstonicích odhadovat existenci 400 různých typů nástrojů. O dosti svérázných typologických zásadách i terminologii svědčí některé Absolonovy pozdější práce (Absolon 1942; 1947a). V nevelké klasifikované kolekci z Předmostí z muzea v Holešově čítající na 202 kusů kamenných artefaktů Absolon např. rozlišil na 128 typů. Absolon rovněž sestavil „ideální“ typologickou škálu, v níž předpokládal existenci asi 500 odlišných klasifikovatelných tvarů štípané industrie (Absolon 1947a, 30). Ve své typologii nerozlišoval intencionalitu retuší, zaměňoval sekundární lomy s úderovými plochami. S obzvláštní oblibou kresebně doplňoval neexistující hroty (často jen běžné úštěpy, rozlišované však na „pravoruční a levoruční“) a nástroje a na svět uvedl mnohdy fantastické „gigantolity“ či „vrhací kameny“, které svojí velikostí předurčovaly i rozměry jeho monografií (50×35 cm; Absolon 1936; 1945b). Je však nutno dodat, že se mu všechny tyto myšlenky – snad pro velkou šíři jiných zájmů – nepodařilo předložit v ucelené syntéze paleolitu Moravy a zůstaly tak roztrženy v jednotlivých pracích.

Kromě již uvedených paleolitických výzkumů Karel Absolon ve svém úspěšném meziválečném období rozvíjel také řadu dalších projektů. V oblasti gravettieny své poznatky a sbírky rozšířil spoluprací s Janem Folprechtem (1873–1952), který prováděl v letech 1925–1937 vykopávky na kopci Landek v Ostravě – Petřkovicích (Absolon a kol. 1933). V roce 1927 byl v Brně – Žabovřeskách odkryt hrob ženy zahloubený do říční terasy, který byl na základě srovnání morfologií lebky a použití červeného barviva Absolonem vyhodnocen

98 K. Absolon: „Člověk před 30 000 roky. Vistonice na Moravě a Myžeň v Ukrajině, dvě stejnotvárné diluviální stanice světového významu“, *Venkov* č. 17 ze dne 20. 1. 1926.

rovněž jako paleolitický (Absolon 1929a). Nález byl za druhé světové války zničen a tak jej dnes již nelze revidovat. Mezi lety 1929–1939 se zajímal o později proslulou středopleistocénní lokalitu Stránskou skálu u Brna, kde se svými spolupracovníky (zejména F. Krumpholzem) odkryl a dokumentoval geologické profily s paleontologickými nálezy (Absolon a kol. 1933; Musil 1972, 11–12; obr. 221). Již jsme zmínili dvě povrchové paleolitické lokality, na nichž Absolon neprováděl archeologické výzkumy, ale které odborně zpracoval a zařadil je do svého chronologického systému – Ondratice a Otaslavice (Absolon 1935; 1936). Pozoruhodné je, že zvláštní tvary a typy kamenné industrie, které zde popsal, podrobil dosti průkopnické srovnávací kritice. Vedle proslulých gigantolitů, které ve skutečnosti představují různé typy jader, pseudoartefaktů či přímo padělků, se jednalo především o oblíbené „vrhací kameny“ (ve skutečnosti jádra a otloukače), jejichž analogie hledal v etnografickém materiálu různých kontinentů. Zvláštní pozornost byla věnována „kamennému disku“, který byl za druhé světové války analyzován z hlediska jeho srovnání s moderním sportovním diskem i z hlediska měření jeho výkonů, z nichž bylo lze odvodit jeho technické použití v pravěku. Ve srovnání s moderním diskem byla zjištěna prakticky totožná váha, tvar, průměr, tloušťka. Vrh diskem byl dokonce vyzkoušen českým vrhačem, rekordmanem Jaroslav Vítkem za Absolonova odborného dozoru. Při míření na konkrétní cíl bylo dosaženo vrhu do vzdálenosti 34 m.⁹⁹

Obr. 221. Výzkum K. Absolona a F. Krumpholze na Stránské skále u Brna v roce 1926. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 221. K. Absolon and F. Krumpholz's exploration of Stránská skála site near Brno in 1926. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.3.7. EXPOZICE ANTHROPOS NA VÝSTAVĚ SOUDOBÉ KULTURY V BRNĚ

Úspěch archeologických výzkumů v Dolních Věstonicích, Pekárně i na dalších lokalitách podnítil Karla Absolona k realizaci velmi odvážného projektu – vybudování muzea a vědeckého ústavu Anthropos. Za vzor si přirozeně zvolil asi nejlepší soudobou podobnou instituci – pařížské Musée de l'Homme (historie vzniku ústavu i expozice Anthropos byla podrobně zpracována *Kostrhun* 2003 s citovanými prameny). Smyslem tohoto plánu mělo být vybudovat středoevropské centrum výzkumu nejstarších dějin člověka, přičemž Absolon by se pochopitelně stal koryfejem celého projektu. Rozhodující krok k realizaci tohoto smělého plánu byl realizován v roce 1928. Československá republika tehdy slavila první desetiletí své existence a při této příležitosti – v době výrazného ekonomického rozvoje – hodlala své úspěchy oslavit největší výstavní akcí mezi-válečného období – Výstavou soudobé kultury v Československu. K tomuto účelu bylo v Brně vybudováno rozsáhlé výstaviště zaplněné modernistickou a konstruktivistickou architekturou, v níž se po vzoru všeobec-

⁹⁹ „Srovnání pravěkého disku s moderním diskem sportovním“, rukopis posudku datovaný 20. 5. 1942, podepsání M. Kroužil a T. K. Divíšek. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

ných výstav počátku 20. století rekapitulovaly úspěchy mladého státu. Význam Absolonových objevů pro pozitivní obraz Československa byl vnímán natolik závažně, že prezentaci nálezů byl věnován celý jeden pavilon, nesoucí tehdy název „Člověk a jeho rod“. V něm byly vystaveny nejen originály nálezů či ukázky vy-preparovaného „kjökkenmeddingu“, ale především také u veřejnosti nejpopulárnější rekonstrukce mamuta v životní velikosti. O prozíravosti a schopnostech K. Absolona svědčí mj. i získaná podpora z nejvyšších podnikatelských kruhů (Tomáš Baťa) pro tuto rekonstrukci poté, co se organizátorům výstavy přece jen tento nápad zdál přehnaný a příliš drahý. Expozice byla velmi populární a navštívilo ji desetitisíce návštěvníků, což její autor lakonicky glosoval slovy: „Náš pavilon se těší obrovské návštěvě, denně prochází kol 5000 lidí až je mně z toho špatně“ (obr. 222–228).¹⁰⁰

Obr. 222. Na Bauerově rampě v Brně-Pisárkách byl dokončován „Baťův“ mamut. Práce na rekonstrukci mamuta trvaly 3 měsíce a podíleli se na nich mistr s jedním sochařem, stolařem, dvěma tovaryši a zámečnickem, 1928. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 222. The “Baťa” mammoth at Bauer ramp in Brno-Pisárky being completed. The works on the mammoth reconstruction took three months; a master craftsman with a sculptor, joiner, two journeymen and a locksmith participated in them, 1928. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

100 Dopis K. Absolona adresovaný J. Matiegkovi ze dne 13. 6. 1928. Archiv Ústavu Anthropos MZM AR/21.

Obr. 223. Návštěvnícky nejúspěšnějším exponátem instalace v pavilonu „Člověk a jeho rod“ na Výstavě soudobé kultury v ČSR v roce 1928 byla rekonstrukce mamuta, sponzorovaná Tomášem Baťou a vytvářena v prostorách bývalé kotelny Bauerova cukrovaru v těsné blízkosti výstaviště. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 223. Mammoth reconstruction sponsored by Tomáš Baťa, created on the premises of the former boiler house of Bauer sugar factory, just next to the exhibition grounds, was the most popular exhibit with visitors out of the installation of the Man and His Ancestry Pavilion at the 1928 Exhibition of Contemporary Culture in Czechoslovakia. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 224. Rekonstruovaný mamut sestával z dřevěné kostry, potažené síťovým drátěným potahem, na něj nanesené juty a byl domodelován 1.800 kg sádry a 80 kg klišu. Hlava byla zhotovena ze sochařské hlíny a poté přenesena do sádry. Srst tvořila nabarvená dřevěná vlákna, kly byly zhotoveny z papírové hmoty. Kvůli transportu z místa vyhotovení byl mamut rozřezán na 8 dílů, které byly posléze smontovány a vystaveny v pavilonu Člověk a jeho rod. Tělo bylo na závěr pokryto srstí z vláken z kokosových ořechů a impregnováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 224. The reconstructed mammoth consisted of a wooden frame covered with a netted wire overlay, on which jute was applied; the modelling was finished using 1,800 kg of plaster and 80 kg of glue. The head was made of sculpting clay and then transferred into plaster. The fur consisted of coloured wooden fibres, and the tusks of paper matter. For its transport from the place of its creation, the mammoth was cut into eight parts that were later assembled and exhibited in the Man and His Ancestry Pavilion. In the end, the body was covered with hair made of coconut and impregnated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 225. Prezident Tomáš Garrigue Masaryk při své oficiální návštěvě pavilonu „Člověk a jeho rod“ na Výstavě soudobé kultury v Brně 9. 6. 1928. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 225. President Tomáš Garrigue Masaryk during his official visit to the Man and His Ancestry Pavilion at the Exhibition of Contemporary Culture in Brno on 9 June 1928. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 226. Tomáš Garrigue Masaryk za účasti novinářů naslouchá výkladu Karla Absolona v expozici Anthropos. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 226. Tomáš Garrigue Masaryk listens to Karel Absolon's lecture in the Anthropos exhibition in the presence of journalists. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 227. Prof. Vladimír Ůlehla (1888–1947), zakladatel ústavu fyziologie rostlin na Masarykově univerzitě v Brně, etnograf a filozof, významná osobnost československého veřejného života, byl jednou z vůdčích postav organizace Výstavy soudobé kultury v roce 1928. S Karlem Absolonom vedl řadu manažerských i ideových sporů. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 227. Prof. Vladimír Ůlehla (1888–1947), the founder of the Institute of Plant Physiology at Masaryk University in Brno, ethnographer and philosopher, an important personage of Czechoslovak public life, was one of the leading figures in the organisation of the 1928 Exhibition of Contemporary Culture. He had many managerial and ideological disputes with Karel Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 228. Rodina předního československého průmyslníka Tomáše Bati (1876–1932), sponzora Absolonovy expozice Člověk a jeho rod v roce 1928. V pozadí manželka K. Absolona Valerie. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 228. The family of the leading Czechoslovak industrialist Tomáš Baťa (1876–1932), sponsor of Absolon's exposition *Man and His Ancestry* in 1928. K. Absolon's wife Valerie in the background. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Pro Absolona byl tento úspěch důležitý, zvláště pak v souvislosti s další kauzou, která vyplula na povrch v roce 1929. Pro Anthropos a pro srovnávací sbírky totiž nechal svým mladším spolupracovníkem a pozdějším významným paleolitikem Josefem Skutilem v Paříži nakupovat rozsáhlé kolekce štipané industrie. Největší z nich – sbírka markýze A. de Paniaguy byla odeslána do Brna a Absolonom (tedy muzeem) bylo slíbeno její krytí ve výši 100 000 fr. (s expedicí to tehdy celkem představovalo neuvěřitelných 160 000 Kč). Uvolnění této horentní sumy však nebylo dohodnuto s ředitelstvím muzea a její vyplácení se pak na několik let stalo hořkým soustem pro představitele země (nebylo možné dopustit mezinárodní ostudu), ředitele Moravského muzea Jaroslava Helferta i Karla Absolona (*Kostrhun* 2003, 87; 2004). Avšak i tyto závažné problémy se zdařilo zažehnat a Absolon se mohl dále věnovat realizaci svého snu. Po ukončení brněnské výstavy jeho expozice jako jediná nebyla zlikvidována, ba právě naopak v následujících letech byla neustále rozšiřována, stěhovala se do jiných více vyhovujících pavilonů a až do konce válečných dnů byla neúčinnějším nástrojem propagace Absolonovy odborné činnosti. Díky svým zahraničním stykům se do budování Anthroposu zapojilo více jak 50 zahraničních badatelů (A. Keith, A. Penck, O. Mengin, A. de Mortillet, H. Martin, A. Hrdlička, F. Turville-Peter, R. Verneau, H. Bégouën, M. Bégouën, E. Dubois, R. Virchow aj.), kteří se stali i jakýmsi „čestnými členy mezinárodního předsednictva“, které mělo zaštitit vznik nového odborného pracoviště. Absolonův

Přítel H. Bégouën v roce 1932 poznamenal, že „žádné jiné museum evropské nemůže být s touto výstavou srovnáváno“. Složitější úkol, vybudovat odborný ústav pro paleoetnologii člověka se však, i přes značnou podporu nejvyšších politických kruhů, Karlu Absolonovi nepodařilo splnit. Dlužno dodat, že nemalou roli při tom hrála i jeho konfliktní povaha, která se zvláště negativně projevovala ve vztazích s některými odbornými a vlivnými kolegy, a to jak v pražských, tak i brněnských institucích a na universitách (obr. 229–232).

Obr. 229. Expozice „Anthroposu“ byla díky neustálé pozornosti veřejnosti i slíbené podpoře prezidenta republiky několikrát rozšířena a stěhovala se po brněnském výstavišti. Pohled na funkcionalistický pavilon země Moravy od architekta V. Chrousta, kam byl Anthropos přemístěn v r. 1935. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 229. Thanks to permanent attention of the public and the promised support of the President, the Anthropos exhibition was expanded several times and moved to various places at the Brno exhibition grounds. View of the functionalist pavilion of Land Moravia by the architect V. Chroust where Anthropos was moved in 1935. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 230. Pohled do hlavní výstavní síně pavilonu Morava. Nemotorně působící dominanta mamuta je obklopena vitrinami zahlcenými množstvím artefaktů z našich i zahraničních lokalit. Instalace dokresluje představu o prvorepublikovém „vědeckém“ muzejnictví. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 230. View of the main exhibition hall of Moravia Pavilion. The clumsily looking dominant of the mammoth is surrounded by showcases overflowing with numerous artefacts from domestic and foreign localities. The installation illustrates the notion of interwar “scientific” museum management. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 231. Pohled do expozice Anthroposu v Pavilonu Praha, kde byly sbírky umístěny v letech 1930–1934.

V pozadí expresivní diorama lovců mamutů pod Pavlovskými kopci. Symptomatické je, že pro účinnost výjevu nebyl brán zřetel na autentické sídelní poměry v prostoru lokality, kde se podobné skalní převisy nevyskytují. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 231. The view of the Anthropos exhibition in Prague Pavilion, where the collections were located in 1930–1934. An expressive diorama of mammoth hunters under Pavlov Hills in the background. It is symptomatic that in order to increase the effect of the scene, the authentic natural situation in the locality, where no such rock overhangs occur, was not taken into account. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 232. Kostra mamuta instalovaná v Pavilonu Praha v letech 1930–1934. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 232. Mammoth skeleton installed in Prague Pavilion in 1930–1934. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.3.8. V DOBÁCH DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Velkolepé plány a oslnivé výsledky Absolonovy činnosti na poli výzkumu moravského paleolitu, vedené mnohdy kontroverzními metodami přesahujícími vlastní rámec archeologické vědní disciplíny, nevyhnutelně narazily na historické události, kterým nemohl úspěšně čelit ani Karel Absolon. Československá vláda přijala 30. 9. 1938 mnichovský diktát a 14. 3. 1939 se republika ocitla pod německou okupační správou. Již v březnu 1939 bylo vyměněno české vedení Moravského zemského muzea za německé (ředitelem muzea se stal J. Freising, od roku 1941 pak archeolog z Vratislavi K. Hucke)¹⁰¹ a v celé instituci se začaly projevovat značné germanizační tendence. V diluviálním oddělení se vystřídal řada německých badatelů (G. Asmusová, H. Schwabedissen, G. Freundová),¹⁰² kteří v zásadě navazovali na práce, započaté před druhou světovou válkou. Nové poměry významně zasáhly i do výzkumu v Dolních Věstonicích. Naleziště bylo zařazeno mezi nemnoho vybraných lokalit, jejichž výzkum přímo organizovala SS prostřednictvím organizace „Die Ahnenerbe“ (mezi další paleolitické lokality byly zařazeny bavorské Mauern a slovenské Moravany nad Váhom). Cílem těchto aktivit bylo dokázat vazbu rozšíření anatomicky moderního člověka v Evropě na formování indogermánské (popřípadě přímo nordické) rasy v oblastech geopolitického zájmu nacistického Německa. Výzkum zde navázal na Absolonovy výkopy a pokračoval v letech 1939, 1942 pod vedením A. Bohmerse.¹⁰³ Je nutno podotknout, že odkryvy zde byly vedeny velmi pečlivě a se značným odborným vkladem. Poprvé byl na lokalitě např. proveden vrstevnicový plán, rozpoznány významné geologické periglaciální jevy, bylo provedeno nové typologické vyhodnocení a reinventarizace

101 Karl Hucke (1911–?), archeolog, kustod Zemského úřadu pro pravěk ve Vratislavi (Breslau), po roce 1941 jmenován vedoucím pravěkého oddělení a ředitelem Moravského zemského muzea, v roce 1942 pak vedoucím nově zřízené pobočky Archeologického ústavu v Brně, koncem téhož roku byl povolán do německé armády.

102 Gisela Asmusová (1905–?), antropoložka, archeoložka v Kielu. Ve 40. letech zaměstnána v Moravském zemském muzeu, po válce konzervátorka Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou university v Kolíně n. Rýnem. Hermann Schwabedissen (1911–1994), archeolog, kustod Šlesvického zemského muzea, prof. archeologie v Kielu a Kolíně nad Rýnem, roku 1942 jmenován vedoucím Ústavu Anthropos Moravského muzea, člen Ahnenerbe, pokračoval ve výzkumu Předmostí u Přerova a Ondratíc. Gisela Freundová (1920), asistentka prof. L. Zotze na universitě v Praze za druhé světové války, zaměřeni na paleolit, od roku 1957 prof. archeologie na universitě Erlangen-Nürnberg. Původně začala zpracovávat nálezy z Dolních Věstonic z Absolonových kampaní 1924–1938, což vedlo ke konfliktům s A. Bohmersem. Až z rozhodnutí W. Sieverse byl materiál předán Bohmersovi a Freundová začala zpracovávat nálezy z Předmostí u Přerova (obr. 233–235).

103 Assien Bohmers (1912–1988), archeolog, ve svých 25 letech se připojil k Ahnenerbe. Okolo roku 1939 se stal vedoucím Forschungsstätte für Urgeschichte a v této pozici se těšil mimořádné podpoře generálního tajemníka Ahnenerbe Wolframa Sieverse. Působil na universitě ve Vídni, specializace na paleolit. Pro Ahnenerbe začal pracovat v září 1937 na paleolitických vykopávkách v jeskyni ve vrchu Weinberg u bavorské obce Mauern. V období 1939–1942 vedl výzkum v Dolních Věstonicích. Po roce 1945 působil na universitě v Grönningen (Eickhoff 2009).

Obr. 233. I přes pečlivou administrativu a přísný válečný režim německých úřadů se vztahy mezi dosazenými německými badateli neobešly bez kompetenčních sporů, vedených například o pravomoc zacházení se sbírkami z Dolních Věstonic a Předmostí u Přerova. Předmostské lokality se nakonec věnoval Hermann Schwabedissen a zejména Gisela Freundová. Na snímku zachycen stav cihelny v Předmostí u Přerova v roce 1943. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 233. In spite of meticulous administration and strict war regime imposed by the German authorities, the relationships among the appointed German researchers did not avoid competence disputes, concerning for example the power to handle the collections from Dolní Věstonice and Předmostí near Přerov. Hermann Schwabedissen and especially Gisela Freund were eventually focusing on the Předmostí locality. The photograph depicts the state of the brickyard in Předmostí near Přerov in 1943. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 234. Také za válečných let neustala těžba cihlářských hlín v Předmostí u Přerova, dokumentace z roku 1943. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 234. Brick clay extraction in Předmostí near Přerov did not cease during the war years; documentation from 1943. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 235. Váleční zaměstnanci cihelny v Předmostí u Přerova v roce 1943. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 235. War employees of the brickyard in Předmostí near Přerov in 1943. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

nálezů (k výzkumům za druhé světové války v Dolních Věstonicích na základě studia archivních materiálů nově *Oliva* 2014). Karel Absolon byl k 1. 1. 1939 pensionován, nicméně v Moravském zemském muzeu zůstal jako neplacená síla a i pod německou správou stále usiloval o vybudování ústavu Anthropos, což z počátku pozitivně reflektovaly i odpovědné německé úřady. Nabídku na spolupráci při výzkumu v Dolních Věstonicích (na němž se mj. podílel stejný personál Moravského zemského muzea jako před válkou) měl však striktně odmítnout. Jiné dokumenty ovšem spíše potvrzují variantu, že Absolonovi byl veškerý přístup zamezen na Bohmersův návrh a díky zásahu generálního tajemníka Ahnenerbe Wolframa Sieverse (obr. 236–238).

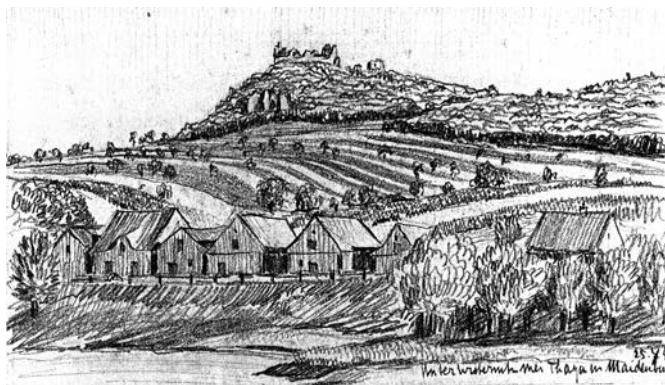
Číslo	Šířka	Průměr	Objem	Průměr	Šířka	Průměr	Objem	Průměr	Šířka	Průměr	Objem	Průměr	Šířka	Průměr	Objem	Průměr	Šířka	Průměr	Objem		
79	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
80	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
81	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
82	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
83	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
84	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
85	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
86	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
87	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
88	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
89	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
90	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
91	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
92	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
93	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
94	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
95	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
96	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
97	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
98	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
99	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12
100	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12	12,5	3,5	0,12

Obr. 236. Dokumentace metriky artefaktů štípané kamenné industrie z nálezů A. Bohmerse v Dolních Věstonicích v roce 1940. Tyto pečlivé záznamy sloužily k pozdějšímu vyhodnocení a svědčí o zcela jiném přístupu k dokumentaci archeologického materiálu než v dobách Absolonových velkoryse pojatých výkopů. Originál v archivu Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 236. Documentation of the metrics of chipped stone industry artefacts from Bohmers' finds in Dolní Věstonice in 1940. These careful records were used for later evaluation; they evidence quite a different approach to documentation of archaeological material in comparison with the time of Absolon's generously approached excavations. The original is in the archive of the Anthropos Institute of the MM.

Obr. 237. Bohmersova kresba vinných sklepů u Dolních Věstonic a zříceniny hradu Děviček na jednom z vrcholů Pavlovských kopců. Originál v archivu Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 237. Bohmers' drawing of wine cellars near Dolní Věstonice and the ruins of Děvičky Castle at one of the Pavlov Hills. The original is located in the archive of the Anthropos Institute of the MM.

Obr. 238. Prehistorik a botanik Gustav Schwantes (1881–1960), profesor historie a prehistorie v Kielu a Hamburku, věnující pozornost prehistorii severního Německa. Ve 30. letech aktivní člen NSDAP. Za druhé světové války udržoval úzký kontakt s dosazeným ředitelem Moravského zemského muzea prehistorikem K. Huckem. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 238. Prehistorian and botanist Gustav Schwantes (1881–1960), history and prehistory professor in Kiel and Hamburg, focused his attention on the prehistory of north Germany. He was an active member of the NSDAP in the 1930s. During the Second World War, he maintained close contact with the prehistorian K. Huck, the appointed director of the Moravian Museum. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Pro Ahnenerbe měl výzkum v Dolních Věstonicích značný význam především z již zmíněného důvodu výzkumu původu a vývoje tzv. nordické rasy. Tuto rasistickou kategorii však Absolon nepoužíval a pracoval s obvyklými termíny jako „diluviální“ člověk, nebo člověk „doby ledové“, případně jedinci „brněnského typu s protáhlou hlavou“ či „kromaňonská rasa“. Tito jedinci měli být právě v interpretacích Bohmerse silní, indogermánského původu a vyznačovali se na rozdíl od jiných ras schopností vyrábět zbraně a umělecké předměty (Bohmeres 1940; 1941). Dolní Věstonice měly dokazovat, že po zničení neandertálského lidu lid kromaňonský rychle obsadil velké části kontinentu Evropy, Asie a Afriky. Tato invaze byla největší v historii lidstva. Tento postoj umožňoval hovořit o Dolních Věstonicích jako o nejdůležitějším prehistorickém nalezišti v Evropě s mimořádnou politickou hodnotou, dokládající přítomnost prvních nordických lidí na tomto území. S tím zjevně souvisí dlouhodobá podpora výzkumu i v dobách války, vyjádřená přímo i Himmlerem, jenž mj. očekával, že Ahnenerbe na základě Absolonových objevů Věstonické venuše aj. dokáže, že Evropa byla v raných dobách obydlena populací, připomínající Hotentoty, kteří následně vymřeli buď následkem klimatických změn, nebo právě v soupeření s kromaňonskou (nordickou) rasou. Tyto myšlenky konvenovaly s dobovým názorem na interpretaci podobných sošek jako důkazu o existenci negroidních lidí se zaznamenanou steatopygií (nadměrným usazováním tuku v oblasti hýždí). Není bez zajímavosti uvést, že dne 7. října 1939 Ahnenerbe darovalo předměty z první výzkumné Bohmersovy kampaně Himmlerovi k narozeninám – mezi nimi i unikátní sošku zubra s otisky prstů, objevenou 30. srpna, dnes považovanou za ztracenou (Eickhoff 2009; Svoboda 2000).

Samotné kopání na nalezišti zajišťovala německá pracovní služba (Arbeitsdienst) a dělníci z holandského Friska, kteří doprovázeli Bohmerse na Moravu. Z původních členů Absolonova výzkumného týmu v Dolních Věstonicích zůstali Emanuel a Josef Dania (Eickhoff 2009, 132; Svoboda 2000; obr. 239 a 240). Karel Absolon

Obr. 239. Z Absolonova týmu se na výzkumu v Dolních Věstonicích za druhé světové války podíleli pouze bratři Daniové, kteří se mohli prokázat německým původem. Na snímku zleva: E. Dania, K. Absolon, J. Petrbock a Jar. Marcha v Dolních Věstonicích ještě v době svobodné republiky ve 30. letech 20. stol. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 239. Out of Absolon's team, only the Dania brothers were allowed to participate in the exploration in Dolní Věstonice, as they could prove their German origin. The picture shows, from the left: E. Dania, K. Absolon, J. Petrbock and Jar. Marcha in Dolní Věstonice still in the existence of the free republic in the 1930s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

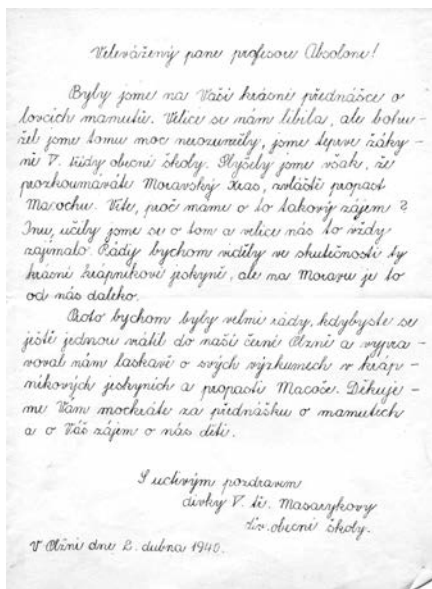

Obr. 240. Emanuel Dania (1901–1973) a Karel Absolon si prohlížejí keramickou hlavičku medvídky z Dolních Věstonic, předválečné foto z roku 1933. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 240. Emanuel Dania (1901–1973) and Karel Absolon examine the ceramic head of a small bear from Dolní Věstonice, a pre-war photograph from 1933. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

se v této době věnoval především zpracování svých nálezů z Dolních Věstonicích (obr. 241). Rukopis třetí zprávy odevzdal v polovině roku po třech korekturách a pozitivním posudku (!) O. Menghina¹⁰⁴ jej odevzdal do tisku v druhé polovině roku 1944 (Absolon 1945a). Pracoval rovněž na německém vydání zpracování paleolitu Býčí skály, nakonec vyšel až po konci války a z tohoto důvodu opatřen patřičnou českou předmluvou (Absolon 1945b). Také expozice v pavilonu Anthropos se neobešla beze změn. Instalace byla přebudována v „lidověvýchovném duchu“ a vybavena patřičnými nacistickými symboly a byla stále navštěvována řadou oficiálních návštěv, často za Absolonovu asistenci i výkladu.

Obr. 241. Vedle psaní svých zásadních monografií se ovšem Karel Absolon i ve válečných letech věnoval bohaté a žádané přednáškové činnosti.

O nadšení, které dokázal svým projevem vzbudit svědci i tento upřímný dopis žákyň V. třídy Masarykovy dívčí obecní školy, děkující za přednášku o lovcích mamutů... Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 241. Apart from writing his fundamental monographs, Karel Absolon focused also on rich and sought after lecturing activity during the war years. The enthusiasm he managed to arouse with his discourse is evidenced also by this sincere letter from the students of class V of Masaryk Girls' Primary School, in which they thank for a lecture on the mammoth hunters. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Absolonova pozice v Moravském zemském muzeu tedy byla v roce 1942 stále relativně silná, avšak nikoli bezproblémová. Odpovědné úřady měly s Absolonovou osobností i s jeho velkorysým pojetím organizační práce, pohrdající subordinací a služebním řádem, značné problémy. Absolon byl v úřední korespondenci mezi ředitelstvím muzea a zemským úřadem (jakožto zřizovatelem) a nakonec i v korespondenci brněnského gestapa popisován jako osobnost psychologicky značně komplikovaná, skrytá přímo „za mystickou hradbou své osobnosti“, mimo jiné ale také jako odborník s velkým vlivem a mezinárodním věhlasem. V rámci brněnské kulturní politiky však svými kontakty německé politické správě činil značné potíže a bylo rozhodnuto o jeho taktickém odstranění z veřejného života. Ředitel Moravského zemského muzea K. Hucke nařídil revizi sbírek, při níž vyšly najevo značné nesrovnalosti v udávaném sbírkovém fondu z Dolních Věstonic, jež neodpovídal skutečnému stavu v depozitářích (byla např. zjištěna absence asi 6 000 artefaktů z výzkumů z roku 1927). Karel Absolon nebyl schopen výsledek kontroly uspokojivě vysvětlit, což se de facto stalo oficiálním důvodem k jeho definitivnímu odvolání a zákazu vstupu do jeho vlastní pracovny, depozitářů i užívání knihovny. Absolonovi bylo navíc vyhrožováno vyšetřováním Gestapem. Karel Absolon tento postup vnímal jako velkou osobní křivdu a do konce války se prakticky stáhl do ústraní do srdce Moravského krasu – Skalního mlýna (obr. 242). Politická situace již neumožnila jeho návrat, především po změně německé kulturní politiky a zahájení represí na území Československé republiky po atentátu na říšského zastupujícího protektora Reinharda Heydricha dne 27. 5. 1942.

104 Posudek O. Menghina na Absolonův rukopis o Dolních Věstonicích z 22. 6. 1944. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Významné politické a válečné události však nepřerušily jen pětatřicetileté pevné spojení Karla Absolona s Moravským zemským muzeem, ale vynucovaly si stále nová závažnější mimořádná opatření. Na konci roku 1944 byla všechna muzea v protektorátu uzavřena, vyvstalo nebezpečí spojené s bombardováním spojeneckým letectvem. Tato kritická situace si vyžádala i manipulaci se sbírkami, která se stala pro moravské diluvium osudnou.

Všechny do této doby nahromaděné pleistocénní archeologické nálezy byly kvůli ochraně před leteckými útoky odváženy do sklepů zámku v Mikulově, jež ležel již mimo protektorát, na území Ostmarky. Při ústupu německých vojsk před Rudou armádou v roce 1945 vypjatá situace dala průchod zlé vůli a celý mikulovský zámek byl zapálen, čímž došlo k nenahraditelným a osudným ztrátám na moravském prehistorickém materiálu. Zničeno zde bylo nejméně 86 zásuvek se sbírkovými předměty z Dolních Věstonic (při stěhování nebyla pořizována přesná dokumentace, pro srovnání však uvedme, že dnes je jejich zbytek uchován pouze v 15 zásuvkách), nejméně 90 % štípané industrie z Předmostí (41 zásuvek, tj. na 34 000 kusů štípané industrie) a množství nálezů ze zahraničí, především z francouzských lokalit. Současně zde zanikly všechny lidské pozůstatky z věhlasného gravettienského hrobu z Předmostí, zbytky nejstarších středoevropských sapientů z Mladče, ženská kostra z Brna-Žabovřesk (Brno 3) atd. (Šimek 1948; Oliva 2007b; 2014; obr. 243 a 244). Ušetřena naproti tomu zůstala většina kostěné a parohové industrie, nálezy z Pekárny, industrie z Ondřatic

Obr. 242. Karel Absolon s manželkou Valerií ve Skalním mlýně v roce 1940. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 242. Karel Absolon with his wife Valerie in Skalní mlýn in 1940. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 243. Celkový pohled na vypálený mikulovský zámek v roce 1945; vlevo od zámku další dominanta regionu, Svatý kopeček s kaplí sv. Šebestiána a zvonící. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 243. Overall view of the burnt Mikulov Castle in 1945; another dominant of the region, Svatý kopeček with St Sebastian chapel and a bell tower is located left from the castle. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 244. Symbol válečné tragédie moravského paleolitu – vypálený mikulovský zámek v pohledu z hlavního náměstí. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 244. Symbol of the war tragedy of the Moravian Palaeolithic – the burnt Mikulov Castle, viewed from the main square. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

a především také umělecké předměty. Ty byly pod záminkou fotografování zaměstnanci Moravského zemského muzea zazděny za haldou uhlí ve sklepních muzejních prostorách v Brně. Velmi utrpěla také expozice Anthroposu, která byla značně poškozena, když byla dočasně obývána Rudou armádou a posléze rozkradena brněnskými občany.

Prof. Karel Absolon, ztělesňující prvorepublikový výzkum moravského pleistocénu, byl po osvobození Československa spojeneckými vojsky a Rudou armádou v květnu 1945 nucen čelit nařčení z kolaborace s Němci. Obvinění se úspěšně ubránil, ale díky sporům s bývalými funkcionáři zemských úřadů, kteří opět zaujali svá politická místa, mu však již nebyla dána příležitost aktivně zasáhnout do nově se formující poválečné vědy. Na jeho místo ve vedení diluviálního oddělení nastoupil Bohuslav Klíma, jenž převzal také výzkum v Dolních Věstonicích. V roce 1946 Karel Absolon ještě přijal nabídku k vedení výzkumů na gravettinském sídlišti v slovenských Moravanech nad Váhom (*Hromada* 2000, 22–25; *Nerudová – Valoch* 2009, viz kapitola věnovaná paleolitickému výzkumu na Slovensku), ale v následujícím období se věnoval již jen přednáškové činnosti, psaní drobnějších prací a různým úvahám, které bylo možné zaznamenat v denním tisku i rozhlasu (zajímavé jsou např. tendence hledat původ sprašových pokryvů v jakýchsi celosvětových záplavách, které dával do souvislosti s bájnou Atlantidou apod.). Svou energii vkládal také do přípravy velkých prací o Moravském a Dinárském krasu do tisku, jichž se však již nedočkal. Dinárský kras zůstal nevydán a Moravský kras vyšel oproti Absolonovým představám v poměrně skromnější verzi až 10 let po jeho smrti (*Absolon* 1970).

Karla Absolona lze považovat za snad nejznámější osobnost československé meziválečné archeologie, ač paradoxně nedosáhl odborného vzdělání v tomto oboru. Jeho metody a závěry byly řízeny spíše neobyčejným propagačním a organizačním talentem a mnohdy i pocitem jisté osudové vyvolenosti k realizaci velkých dějinných úkolů, než smyslem pro vědecké poznání ve striktním slova smyslu. Také z tohoto důvodu pěstoval neobyčejně bohaté mezinárodní vazby v odborném světě, v nichž mu především po jazykové stránce výrazně napomáhala jeho žena Valerie. Fenomén Karla Absolona zvláště vynikne při srovnání s jeho mladším vrstevníkem a polským kolegou Stefanem Krukowskim, který rovněž nebyl školeným profesionálem v archeologii, ve světovém měřítku mimoto dosáhl jistě mnohem menší proslulosti, ale na rozdíl od Karla Absolona byl metodicky velmi progresivním badatelem (viz dále). Právě díky svému pevnému místu v kulturních dějinách meziválečného Československa Karel Absolon nezůstal zapomenut. Na jeho práci v poválečných letech navázali neméně nadaný antropolog Jan Jelínek, archeolog Karel Valoch a paleontolog Rudolf Musil, kteří dokázali odkaz svého předchůdce (s nímž se osobně znali) plně využít a již za nových podmínek plně obhájili mezinárodní význam Ústavu Anthropos na poli pleistocénní archeologie (obr. 245–250).

Obr. 245. Manželé Absolonovi u jezírka nad Rájcem nad Svitavou (Moravský kras) v roce 1945. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 245. Mr and Mrs Absolon at a lake above Rájec nad Svitavou (Moravian Karst) in 1945. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 246. Karel Absolon se synem Karlem Bedřichem (1926–2009), později významným kardiologem v USA a profesorem chirurgie na univerzitě ve státě Illinois. Do USA odešel spolu se sestrou Valerií Block Absolonovou (1922–2005) v roce 1948. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 246. Karel Absolon with his son, Karel Bedřich (1926–2009), later an important heart surgeon in the United States, professor of surgery at the University of Illinois. He left for the United States along with his sister, Valerie Block Absolonová (1922–2005), in 1948. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

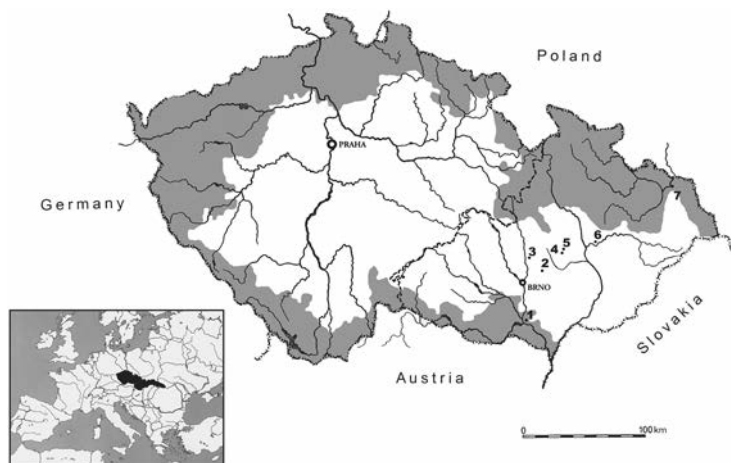

Obr. 247. Karel Absolon se snažil udržovat „dobré styky“. Na fotografii je zachycen s nejmladší Masarykovou dcerou Olgou Revilliod (1891–1978) a jejími dvěma syny na výletě u výtoku Punkvy v Moravském krase. Nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 247. Karel Absolon endeavoured to maintain “good contacts”. The photograph depicts him with Olga Revilliod (1891–1978), the youngest daughter of President Masaryk, and her two sons during a trip to the outlet of Punkva in Moravian Karst. Undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

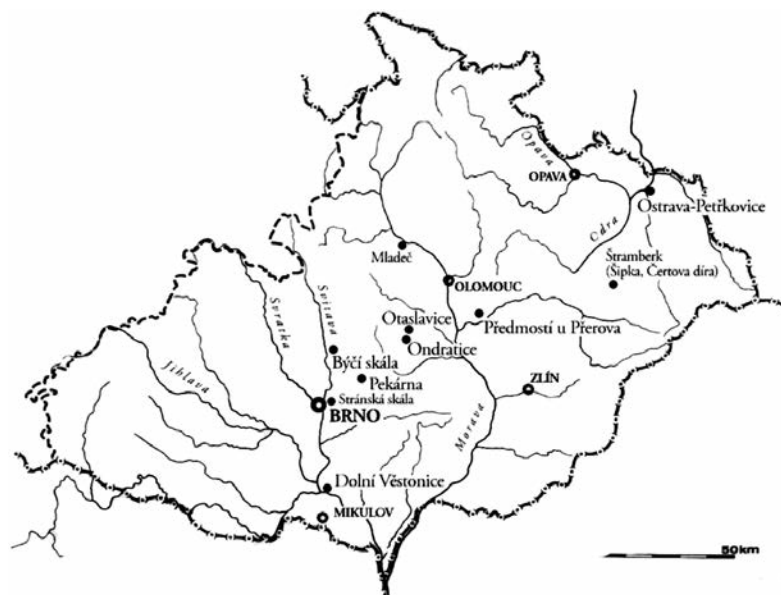
Obr. 248. Karel Absolon a úspěch Anthroposu byl vděčným objektem novinové karikatury. Tato vznikla při příležitosti znovuotevření výstavy Anthropos. Autorem kresby byl Absolonův spolupracovník, malíř a restaurátor F. Dobrovolný. Originál v archivu Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 248. Karel Absolon and the success of Anthropos was a rewarding topic of newspaper caricature. This one was created at the occasion of reopening of the Anthropos exhibition. The author of the drawing was Absolon's collaborator, the painter and restorer F. Dobrovolný. The original is located in the archive of the Anthropos Institute of the MM. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 249. Hlavní moravské paleolitické lokality, jimiž věnovali pozornost všichni naši badatelé za dob Československé republiky v letech 1918 – 1938. Na mapě vyznačena historická hranice Moravy. Šedě vyznačeno území Sudet, vyčleněné z ČSR od 30. 9. 1938 do 9. 5. 1945 po Mnichovské dohodě. 1 - Dolní Věstonice, 2 – jeskyně Pekárna, 3 – jeskyně Býčí skála, 4 – Ondratice, 6 – Předmostí u Přerova, 7 – Ostrava – Petřkovice.

Fig. 249. The main Moravian Palaeolithic localities on which all domestic researchers focused their attention at the time of the 1918–1938 Czechoslovak Republic. The historical borders of Moravia are highlighted in the map. The territory of the Sudetenland, excluded from the CSR between 30 September 1938 and 9 May 1945 after the Munich Agreement in grey. 1 – Dolní Věstonice, 2 – Pekárna Cave, 3 – Býčí skála Cave, 4 – Ondratice, 6 – Předmostí near Přerov, 7 – Ostrava – Petřkovice. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 250. Historické území Moravy (Moravskoslezská země, 26.738 km²) bylo v období od 1. 1. 1928 – 31. 12. 1948 vedle Čech, Slovenska a Podkarpatské Rusi jedno ze čtyř samosprávných celků Československé republiky. 1 – Dolní Věstonice, 2 – Stránská skála, 3 – jeskyně Pekárna, 4 – jeskyně Býčí skála, 5 – Ondratice, 7 – Předmostí u Přerova, 8 – Štramberk (Šipka a Čertova díra), 9 – Mladeč, 10 – Ostrava Petřkovice.

Fig. 250. The historical territory of Moravia (Moravian-Silesian Land, 26,738 square kilometres), was besides Bohemia, Slovakia and Carpathian Ruthenia one of the four self-governing units of the Czechoslovak Republic between 1 January 1928 and 31 December 1948. 1 – Dolní Věstonice, 2 – Stránská skála, 3 – Pekárna Cave, 4 – Býčí skála Cave, 5 – Ondratice, 7 – Předmostí near Přerov, 8 – Štramberk (Šipka and Čertova díra), 9 – Mladeč, 10 – Ostrava Petřkovice. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.4. JOSEF SKUTIL (1904–1965)

První český paleolitik „nové generace“ již s odborným archeologickým univerzitním vzděláním Josef Skutil se narodil dne 7. března 1904 ve Zbýšově u Brna do učitelské rodiny Josefa Skutila st. (1866–1941; *Kostrhun* 2004) a Leopoldy Skutilové, roz. Šmídkové (1868–21. 1. 1958). Oba rodiče působili na Moravě jako učitelé na různých místech, seznámili se, když otec Josefa působil v Oslavanech u svého švagra Václava Čapka a jeho matka v nedalekých Neslovicích. Josefův otec byl mj. vášnivým včelařem, což jej jistě později vedlo k publikování řady netradičních článků o využití medu v pravěku. V rodné obci Josefa Skutila se rodina zdržela jen krátce, velmi záhy se přestěhovala do Soběšic u Brna, kde žili na tamní dvoutřídce až do roku 1922. Poté se přestěhovali do Řečkovic u Brna, kde oba rodiče trávili i zasloužený odpočinek (*Janásek* 1971) a kde svůj život nakonec strávil i Josef Skutil (obr. 251).

Mladý Josef nejdříve navštěvoval obecnou školu u svého otce v Soběšicích, posléze první českou reálku na Antonínské ul. v Brně (kam docházel ze Soběšic denně pěšky), kde maturoval dne 17. 4. 1922. Zde ho mj. z matematiky vyučoval syn K. J. Mašky Otokar a z němčiny významný člen Moravského archeologického klubu František Černý. Ve školních lavicích se také seznámil s Jaroslavem Kramářem, vnukem K. J. Mašky. Již v dětství a za svých mladých studijních let se tak Josef Skutil setkával s archeologií a oblastmi svého budoucího celoživotního zájmu. V bytě na Augustínské ulici 11 (dnes Jaselská), v rodině svého kamaráda, se Josef setkával s bohatými Maškovými archeologickými sbírkami, které si se zaujetím prohlížel a pár týdnů před smrtí K. J. Mašky se také s tímto významným badatelem

setkal.¹⁰⁵ Je známo, že v 7 letech navštívil jeskyni v Postojně v Dalmátském krasi, v 11 letech navštívil Moravský kras s rodinou Maškovou. Prázdniny trávil v rodině svého strýce Václava Čapka v Oslavanech, kde se s vlastivědou a archeologií setkal vůbec poprvé. Není tedy překvapivé, že již v primě si začal vytvářet první archeologickou sbírku. Od 15 do 20 let si Josef Skutil vedl archeologický deník, do něž si zaznamenával své četné archeologické sběry, výlety a setkání s celou řadou tehdejších badatelů, zakladatelů naší archeologické disciplíny (nejdříve s J. Kniesem, na exkurzi na Slovensko pak mj. s I. L. Červinkou, J. Zavadilem, A. Teličkou, A. Gottwaldem, R. Janovským, J. Eisnerem, K. Snětinou, J. Spáčilem, A. Procházkou, J. Palliardim), jejichž se stal nadšeným žákem. Není pochyb, že v těchto letech se formoval jeho silný vztah k regionálnímu bádání a vlastivědě (deník vydán synem Janem Skutilem; *Skutil ml.* 1972; 1975). Mladý student Josef Skutil, kterého v tuto chvíli „nejvíce zajímá kultura hradištní“, byl již v roce 1919 přijat za člena Společnosti československých praehistoriků v Praze. Začala mu vycházet řada článků v novinách a netajil se svoji značnou touhou po dalším publikování. V roce 1919 si poznamenal: „*Můj osud je rozhodnut. Budu studovat archeologii, historii a filologii. Musím být archeologem*“ (*Skutil ml.* 1972, 89).¹⁰⁶

Josef Skutil své rozhodnutí v plně míře naplnil. Svá univerzitní studia zahájil nástupem na obor filologie Filozofické fakulty nově zřízené Masarykovy univerzity. Zde navštěvoval přednášky S. Součka, A. Nováka, V. Vondráka a Fr. Trávníčka. Až o rok později, po nutné druhé maturitě z latiny 22. 4. 1923, nastoupil na Univerzitu Karlovu, kde studoval slovanskou archeologii u Lubora Niederla, český a světový pravěk u Albína Stockého, který jako ředitel pravěkého oddělení Národního muzea Skutila na krátký čas při studiích zaměstnal. Přednášky z historie absolvoval u Josefa Pekaře a Josefa Šusty. Souběžně navštěvoval přednášky na Přírodovědecké fakultě, kde ho antropologii učil Jindřich Matiegka. Školní rok 1925/26 prožil na pařížské Sorboně (pracoval např. na výzkumu H. Martina v La Quině),¹⁰⁷ další semestr v roce 1926 pak také na American School of Prehistoric Research v Londýně u prof. G. G. Mac Curdyho. Po udělení doktorátu z filozofie na jaře roku 1927 za práci o solutréenu (resp. szeletienu) Josef Skutil obdržel státní stipendium francouzské vlády a odebral se opět do Francie na pařížský Institut de Paléontologie humaine, kde se až do června 1928 věnoval studiu paleolitu. V této době zde stále přednášel koryfej předválečné paleolitické archeologie abbé Henri Breuil, který si Josefa Skutila zpočátku oblíbil a referoval o něm Karlu Absolonovi: „*Jsem velmi šťasten,*

Obr. 251. Mladý Josef Skutil (první zleva) na výpravě do jeskyně Pekárny v roce 1924 s F. Čupíkem, F. Zapomělem a J. Kniesem (v popředí). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 251. Young Josef Skutil (first from the left) on an expedition to Pekárna Cave in 1924 with F. Čupík, F. Zapoměl and J. Knies (in the forefront). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

105 K. J. Maška se do Brna na svou pensii přestěhoval v roce 1915 a v Moravském zemském muzeu uspořádal své sbírky, které sem odprodal. Josefu Skutilovi při setkání s K. J. Maškou na přelomu let 1915 a 1916 bylo 11 let a podle jeho slov na tuto chvíli nikdy nezapomněl. K. J. Maška zemřel brzy poté 5. 2. 1916 (*Skutil ml.* 1969; *Kramář* 1972).

106 Josef Skutil se v této době začal vážně věnovat nejen poznávání archeologických lokalit (Hradiško u Obrán, Náporky u Oslavan), sběru a evidenci archeologických nálezů z polí a různých soukromých sbírek, ale ve svých úvahách se zabýval i problematikou Kralické tvrže, k jejímuž výzkumu později dal podnět. Své myšlenky však směřoval i k vlastivědě, zabýval se Rukopisy – poznamenal si: „*z počátku stál jsem na stanovisku pravosti, poznával však a poznal sám, sám, že jsou to falzifikáty. Dnes budu odpůrcem z autopsie, ale nedopustím, aby některý z odpůrců se Rukopisů nelibě dotkl, byť by to byl sám nevím kdo...*“ (*Skutil ml.* 1975, 59).

107 Dopis J. Skutila adresovaný K. Absolonovi ze dne 22. 7. 1926 z Paříže. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

že jste mě spojil s mým mladým žákem Skutilem, který je velmi pracovitý, dobře vychovaný a kterého si velmi cením“.¹⁰⁸ Na svých studijních pobytech se také seznámil s badateli M. Boulem, D. Peyronem, L. Capitanem, A. de Mortilletem, v našich krajinách pak i J. Bayerem a J. Szombathym.

Ve stejné době však již úzce spolupracoval s dalším svým učitelem z Přírodovědecké fakulty prof. Karlem Absolonem, který ho mj. díky Skutilovým výborným znalostem francouzštiny (jež K. Absolon v takové šíři postrádal; Josef Skutil mj. v roce 1937 otiskl v *Lidových Novinách* svoji stať „Kritika francouzského překladu Čapkových rozhovorů s TGM“) využil k nákupu rozsáhlých paleolitických sbírek pro připravovaný pavilon Člověk a jeho rod na Výstavě soudobé kultury v Brně. Toto spojení způsobilo J. Skutilovi řadu choulostivých situací. V první řadě byl pověřen zorganizováním nákupu sbírky paleolitických artefaktů pocházejících ze soukromé Girauxovy sbírky v celkové hodnotě 20 000 fr. (celkem 14 beden). Tato sbírka měla dorazit k abbé Breuilovi, který si z ní chtěl vybrat některé unikáty. Při expedování materiálu do Brna však Josef Skutil odeslal i dvě bedny vybraných Breuilových materiálů s posvěcením, že na ně H. Breuil nemá žádného práva.¹⁰⁹ Josef Skutil si pak vysloužil několikrát obvinění abbé Breuila z krádeže (Breuil se např. snažil zamezit Skutilovi v přístupu na „Institut“ při jeho dalších pobytech v Paříži v roce 1929), kterým musel čelit i po příjezdu do Brna, kde se kauza stala veřejnou záležitostí.¹¹⁰ Po konečném zdárném návratu bylo Josefu Skutilovi na konci roku 1928 uděleno místo volontéra při ústavu Anthropos, jež vykonával necelé čtyři roky. Podobné nepřijemnosti na začínajícího odborného pracovníka však čekaly již ve vánočním období roku 1928 opět v Paříži, kam se vydal nakoupit pro expozici Anthropos již zmíněnou velikou archeologickou sbírku markýze A. de Paniagua (obr. 252 a 253). Nákup této sbírky byl přímo konspirativním úkolem. Jak vyplývá z dochované

Obr. 252. Francouzský sběratel a amatérský archeolog A. de Paniagua, jehož rozsáhlá kolekce paleolitických nálezů byla K. Absolonem pro Anthropos nakoupena za 130 000 resp. 160 000 prvorepublikových korun. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 252. French collector and amateur archaeologist A. de Paniagua, whose extensive collection of Palaeolithic finds was purchased by K. Absolon for Anthropos for 130,000 (or rather 160,000) interwar Czechoslovak crowns. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 253. V expozici Anthropos byla vystavena celá řada zahraničních srovnávacích sbírek, které byly za nemalé obnosy zakupovány především od francouzských sběratelů – na fotografii rozsáhlý soubor neandertálských nástrojů z převisu La Quina. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 253. The Anthropos exposition exhibited numerous foreign comparison collections, which were purchased for no small amounts above all from French collectors; the photograph depicts an extensive collection of Neanderthal tools from La Quina overhang. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

108 Dopis abbé Henri Breuile Karlu Absolonovi ze dne 28. 11. 1927. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

109 J. Skutil k tomu podal Karlu Absolonovi následující komentář: „Z obou Vašich dopisů vidím teprve, vážený pane profesore, že jste vlastně poměry koupě neznal. Proč Breuil označil a vedl jednání prostřednictvím p. Francheta – (je to praehistorik, dobrý přítel nebožtíka p. L. Giraux a přítel Breuilův) – proč byl celkem nerad, když jste mne ráčil pověřiti vyjednáváním, proč trval neustále, aby kolekce prošla Institutem, to vše je pro mne zcela jasné. Každý slepý musí tomu rozuměti. Celá tato aféra mně úplně potvrdila různé „klepy“, které existují a kolují ve francouzské praehistorické společnosti o Breuilovi, vysvětlila a naznačila mně i některé věci v Breuilově literatuře. Doufám, vážený pane profesore, že neračte snad vyvozovati dalších nepřijemných záležitostí pro mne z tohoto sdělení, o které jste mne vlastně požádal“. Dopis J. Skutila adresovaný K. Absolonovi ze dne 6. 2. 1928 z Paříže. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

110 Složka I/2-3 „Abbé H. Breuil“; Dopis J. Skutila adresovaný K. Absolonovi ze dne 15. 11. 1929 z Paříže. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

korespondence,¹¹¹ vše probíhalo ve značném utajení (především před Institutem de Paléontologie humaine a H. Breuilem) a ve značném spěchu přes vánoční a novoroční svátky. Josef Skutil přitom v Paříži za celou záležitost nesl plnou odbornou i hmotnou zodpovědnost, kterou byl pověřen Karlem Absolonem. Po odeslání sbírky se objevily značné problémy s jejím finančním krytím, jejichž likvidace se táhla až do roku 1935.¹¹² Při svém působení v Absolonově diluviálním oddělení se ovšem Josef Skutil také aktivně podílel na budování ústavu a expozice populárního Anthroposu i na archeologických výzkumech především v Dolních Věstonicích.

Po nabytých zkušenostech a na základě vlastní žádosti byl Josef Skutil dne 21. 2. 1932¹¹³ jmenován správcem sbírek moravského diluvia při oddělení pravěku MZM, jehož vedení roku 1937 po I. L. Červinkovi převzal. Ve 30. letech Skutil vytvořil několik obecně významných prací týkajících se paleolitu. Revidoval dosavadní paleolitické nálezy z Čech, věnoval se přehledům mezolitu určeným zahraničním čtenářům (*Skutil* 1928a; 1936), vytvořil přehled slezského (*Skutil* 1931b), moravského (*Skutil* 1934–35) a konečně československého paleolitu, v němž věnoval značnou pozornost i dějinám bádání (*Skutil* 1938; 1938–1939). V období první republiky se zvýšil také Skutilův zájem o problematiku paleolitu Slovenska, který nakonec vedl v roce 1938 k jeho habilitaci na bratislavské filozofické fakultě u prof. J. Eisnera eklektickou prací „*Paleolitikum Slovenska a Podkarpatskej Rusi*“. Na bratislavské univerzitě do roku 1939 přednášel a stal se zde také po druhé světové válce roku 1947 profesorem. Brněnský univerzitní Ústav pro prehistorii a protohistorii však pro něj zůstal uzavřen. Josef Skutil v této době také neúnavně plnil kulturní rubriky denního tisku (především *Lidových novin*) celou řadou krátkých pojednání o archeologii, vlastivědě, historii, zahraničních muzeích i literatuře (obr. 254 a 255).

Obr. 254. Karel Absolon s manželkou Valérií (uprostřed) a Josefem Skutilem (zcela vlevo) při návštěvě Leningradu v době konání II-th Conference of Association for the Study of European Quaternary v roce 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 254. Karel Absolon with his wife Valerie (in the middle) and Josef Skutil (the rightmost) during their visit to Leningrad at the time of the 2nd Conference of Association for the Study of European Quaternary in 1932. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

111 Složka I/14 „Markýz Dr. Paniagua“. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

112 A. de Paniagua byl francouzský sběratel, zabývající se zejména historií, filologií a mytologií, v této chvíli již 86letý. Jeho o čtyřicet let mladší manželka hrozila prodáním sbírky jinému zájemci a na konci roku 1928 bylo proto nutné učinit rychlé rozhodnutí. Sbírkou byla po doručení v roce 1929 instalována v expozici Anthropos na brněnském výstavišti. Po uzavření kupní smlouvy však nebylo zcela jasné, kdo ji zaplatí. Ačkoli totiž K. Absolon jednal jménem Moravského zemského muzea, nebyl k tomu oprávněn, ba co víc, zemský úřad nákup ještě před odjezdem J. Skutila 17. listopadu 1928 jednoznačně zamítnul. Suma, jejíž splátky byly dokonce získány úvěrem Zemědělské záložny a Živnostenské banky pod ručitelstvím K. Absolona, byla nakonec vyplacena dotacemi min. školství, příspěvkem města Brna, ziskem České akademie z fondu A. Hrdličky a výjimečnou dotací zemského fondu. Část peněz byla získána i z prodeje muzejních kopií a paleolitických nálezů muzeu H. Fielda v Chicagu, k čemuž opět K. Absolon nebyl nikým pověřen. Pro hrubé porušení služebního řádu byl K. Absolon hnán k osobní odpovědnosti a byl nucen podstoupit disciplinární řízení (viz dokumenty archivu Ústavu Anthropos, složka AK/5, 1931–1945).

113 Jmenovací dekret J. Helferta ze dne 21. 2. 1932. Archiv Ústavu Anthropos.

Obr. 255. Účastníci posledního meziválečného antropologického a prehistorického kongresu v Bukurešti v roce 1939. Josef Skutil na snímku zcela vpravo. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 255. Participants in the last interwar anthropology and prehistory congress in Bucharest in 1939. Josef Skutil in the rightmost person in the photograph. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Ve funkci vedoucího oddělení moravského pravěku Skutil zůstal i v době německé okupace Československa. Zde, podobně jako v celém muzeu, musel respektovat nucenou germanizaci svého oddělení (v roce 1940 byly do oddělení pravěku přijati dva noví zaměstnanci – dipl. ing. H. Freising jako badatel pro německá území a řídící učitel H. Stika; naopak kvůli legionářské minulosti byli „odejiti“ J. Peroutka a laborant J. Tomek) a podrobit se direktivě byrokraticky smýšlejícího dosazeného ředitele Moravského zemského muzea – středoškolského prof. v. v. Josefa Freisinga. Josef Skutil byl v této situaci napomínán, že při úřední korespondenci s archeologickým ústavem obchází komisařského správce (v této době pravěké oddělení vyvíjelo bohatou činnost a spolu s pražským archeologickým ústavem zahájilo výkopové práce na Holém kopci u Maloměřic, mohylníku ve Strážovicích a sídlišti ve Vícemilicích; *Břečka* 2002). V následujícím roce 1941 zase čelil disciplinárnímu řízení kvůli nerespektování ustanovení, týkající se užívání jazyka – na tiskopisech pravěkého oddělení se razítko s německým názvem ocitlo až pod česky tištěným záhlavím. Josef Skutil byl poté zbaven vedení oddělení, v němž jej nahradil nově nastoupivší německý prehistorik K. Hucke, jenž byl zároveň i novým ředitelem muzea. Josefu Skutilovi navíc hrozilo pracovní nasazení pro válečné účely, jemuž se prozatím vyhnul ze zdravotních důvodů (později od října 1944 do května 1945 pracoval v Královopolské strojírně).

Po osvobození byl Josef Skutil krátce vyšetřován Očistnou komisí pro veřejné zaměstnance při Zemském národním výboru pro údajnou národní nespolehlivost. Kárné oznámení, podané Muzejním akčním výborem Národní fronty zaměstnanců zemského muzea, ho vinilo za to, že se za protektorátu habilitoval na bratislavské univerzitě, a že nevycházel vstříč českým vědeckým pracovníkům apod. Josef Skutil byl ovšem všech obvinění zproštěn (*Břečka* 2002). Avšak ani další Skutilovy osudy po druhé světové válce se neobešly bez životních zvratů, zapříčiněných především novými politickými poměry.

Do brněnského muzea se tedy vrátil k 9. 6. 1945 jako zemský vrchní komisař pro pravěké sbírky. V období poválečné euforie Skutil vydal mnohokrát diskutovanou monografii „*Naše pravlast je střední Evropa*“, v níž zastával originální autochtonní stanovisko původu Slovanů v našich zemích. Ještě krátce fungující Zemský národní výbor ho dokonce od 1. 3. 1948 jmenoval ředitelem Moravského zemského muzea (*Král* 1994, 183). Dvacetileté působení muzejního archeologa však bylo brzy ukončeno „únorovým vítězstvím pracujícího lidu“, kdy samozvaně vzniklý akční výbor Národní fronty Josefa Skutila jeho funkce již k 31. 3. 1948 zbavil, a zakázal mu dokonce další vstup do muzejních budov. V prehistorickém oddělení byl nahrazen dr. Karlem Tihelkou (*Mikulka* 1995). Na jeho přednášky záhy po jeho jmenování profesorem přestala reflektovat i bratislavská univerzita. V roce 1948 pak čtyři měsíce pracoval v univerzitní knihovně a dva měsíce v knihovně a archívu Zemského národního výboru v Brně. Od 8. 11. 1948 do 30. 9. 1951 Skutil nastoupil „neplacenou dovolenou“, při níž získal, především díky vstřícnému postoji Jiřího Neustupného, pracovní azyl i existenční podporu v Národním muzeu v Praze, kde zpracovával a publikoval paleolitické sbírky a vytvořil zde první monografii o českém paleolitu, která však zůstala na úrovni pramenné kritiky. Od 10. 12. 1951 do 26. 4.

1952 pracoval v průmyslu (*Skutil ml.* 1969, 3). Od 8. 5. 1953 Skutil získal místo vedoucího archeologického oddělení olomouckého Vlastivědného muzea, kde navázal na vlastivědnou a archeologickou práci zakladatelů naší archeologie. Karlu Absolonovi k tomu v roce 1956 napsal: „*Neračte to pokládati za pouhý historismus stejně jako ne za sentimentalitu, když často na hrobě Wanklově a Havelkově vytrhnu nějaké býlí a sám tam několik kvítek položím často i za Vás.*“ Aktivní a energický přístup k práci Josefa Skutila v těchto letech přivedl až k srdečnímu infarktu, z kterého se však úspěšně vyléčil (v roce 1955 absolvoval lázeňský pobyt v Poděbradech). Jisté rehabilitace se Skutilovi dostalo po nastoupení Jana Filipa do vedení Archeologického ústavu ČSAV, na jehož přímluvu byl v roce 1958 přijat do brněnské pobočky AÚ ČSAV. Přijímal jej Josef Poulík, který se u Josefa Skutila ve 30. letech vzdělával jako volontér v Moravském zemském muzeu. Jako vědecký pracovník zde paradoxně musel předložit práci k získání nové vědecké hodnosti, v níž se věnoval „karpatskému radiolaritovému paleolitiku“. V letech svého předčasně ukončeného působení na Archeologickém ústavu v Brně pracoval na syntéze moravského paleolitu a mezolitu, kterou však již nestihl dokončit. Josef Skutil v září 1965 nečekaně podlehl srdečnímu infarktu na mezinárodním kongresu slovanské archeologie ve Varšavě, k jehož konání dal již v roce 1937 sám podnět.

Za svůj život publikoval evidovaných neuvěřitelných 2264 publikací (*Skutil ml.* 1969; 1980). Josef Skutil se stal naším prvním odborně školeným paleolitikem, jehož významné soupisové práce, navazující na Absolonovské koncepce (po válce však zásadním způsobem pomohl rehabilitovat existenci starého paleolitu, *Skutil* 1939–1946), vynikají detailní úplností, málokdy však diskutují hlubší či obecnější problémy. Svůj zájem oproti tomu rozptýlil mnohdy zcela rozdílnými směry, které mu však umožnily novátorsky objevovat celou řadu témat, jež bychom dnes nazvaly interdisciplinárními. Mimo archeologii a speleoarcheologii svoji pozornost upínal k národopisu, paleoantropologii, paleolingvistice, etymologii, numismatice, historii (např. slavkovskému bojišti) a literární historii. Stranou nezůstaly obory muzeologie, památkové ochrany a dějiny věd. Zhodnocení Skutilova díla je z úzce vymezeného pohledu proto nesnadné (cf. *Podborský* 1995). Josef Skutil se jako první archeolog u nás systematicky zabýval historií archeologie, díky svému příklonu k vlastivědě v neširším slova smyslu (vydal celou řadu hodnotných regionálních monografií) počal objevovat „folklórní archeologii“, několikrát se vrátil ke vztahu J. A. Komenského, J. Dobrovského, P. J. Šafaříka či B. Němcové k historii a archeologickým památkám. Speciální studie věnoval bratřím Mrštíkům (vydával ponejvíce edice korespondence; osobně se znal s Boženou Mrštíkovou – manželkou Viléma Mrštíka, žijící v Olomouci a z dob studia i se synem Aloise Mrštíka Karlem). Josef spolu s Janem Skutilem vydal velmi cennou a neobvyklou publikaci „*Moravský kras ve své kulturní historii a beletrii*“, zachycující krásový fenomén v literárních reflexích od 18. století (*Skutil – Skutil* 1967).

Po svém nuceném odchodu do Olomouce se od 50. let začal věnovat historii věd a v roce 1954 stál u založení Vlastivědného kroužku pro dějiny lékařství, který v roce 1963 přerostl v pobočku Československé společnosti pro dějiny věd a techniky. Již v roce 1948 spolu s A. Bočkem založil Československý speleologický klub v Brně a stal se redaktorem prvních čísel časopisu *Československý kras*, jemuž se v letech svého „vyakčnění“ nejvíce věnoval (např. ročník 2/1949 naplnil 42 příspěvků a nejenak tomu bylo i v následujících číslech). Kromě činnosti v řadě vlastivědných a muzejních spolků v něm také Musejní spolek v Brně (pozdější Muzejní a vlastivědná společnost) našel obětavého funkcionáře i redaktora *Vlastivědného věstníku moravského* (obr. 256 a 257).

Prof. Josef Skutil svůj život vyplnil nepředstavitelným množstvím heuristické práce a přímo detektivním shromažďováním informací, nálezů a drobných postřehů z oboru archeologie, vlastivědy a rozličných příbuzných oborů, které by pravděpodobně bez jeho úsilí zůstaly navždy zasuty nebo ztraceny, a díky nimž mu právem patří neopominutelné místo v každé navazující práci dalších generací badatelů. V projevu u příležitosti svých 60. narozenin se posluchačům svěřil slovy, které jeho životní badatelskou dráhu charakterizují snad nejvýmluvněji (*Skutil ml.* 1969, 4): „*Když se mým životním zaměstnáním stala archeologie – nesmějte se mému přiznání, protože to říkám vědomě – obětoval jsem jí všechno... Archeologie a prehistorie poskytují totiž pro posuzování mnohého dění – je to opačný pól oné aeternitatis, o jejímž zorném úhlu se mluvívá – právě pro svoji vertikální hlubokost a rozlehlost, důležitá kritéria pro zdravý světový názor. Jsem v podstatě agnostickým eklektikem nebo chcete-li eklektickým agnostikem...*“

Obr. 256. Josef Skutil vychází z Čertovy pece na Slovensku, v níž Juraj Bárta (vlevo) zkoumal stopy osídlení ze středního paleolitu a gravettienu (1959). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 256. Josef Skutil leaves Čertova pec Cave in Slovakia, in which Juraj Bárta (left) examined traces of settlement from the Middle Palaeolithic and Gravettian (1959). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 257. Josef Skutil v roce 1965, foto. Havelka, archiv AÚ AVČR v Brně.

Fig. 257. Josef Skutil in 1965; photo: Havelka, archive of the Institute of Archaeology of the ASCR in Brno.

6.5. INNOCENC LADISLAV ČERVINKA (1869–1952)

Osobnost I. L. Červinky (obr. 258) a jeho zcela určující vliv na rozvoj moravské archeologie jak před první světovou válkou, tak i v období meziválečném není třeba na tomto místě více zdůrazňovat (*Podborský 2002a; Fišer – Podborský 2004*, zde i s veškerou další citovanou literaturou). Červinka se stal autorem první syntézy moravského pravěku (1902), v roce 1903 založil časopis *Pravěk*, v roce 1906 organizoval Moravský archeologický klub. Kromě úkolu konzervátora Státního archeologického ústavu v Praze pro Moravu v letech 1924–1934 zastával místo přednosta pravěkého oddělení Moravského zemského muzea.

Červinka se k problémům moravského paleolitu nevyjadřoval často a výzkum paleolitu zůstával poněkud ve stínu jeho hlavních aktivit věnovaných mladším obdobím pravěku. Především se jedná o úvodní části jeho syntetických prací a řadu postřehů v jeho zprávách jak o sjezdech Moravského archeologického klubu ještě před první světovou válkou, publikovaných průběžně v *Pravěku*, tak také o zprávy z vídeňských či zahraničních kongresů (Štrasburk, Hannover, Kolín n. R., Monako, Périgueux, Vannes, Autun), rovněž publikovaných v *Pravěku* v letech 1905–1910. Červinkovy postřehy týkající se paleolitického osídlení Moravy však opět jen potvrzují jeho velmi bystrý úsudek, neobyčejný pozorovatelský talent, a především schopnost syn-

Obr. 258. Přední moravský meziválečný prehistorik Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952) věnoval svoji pozornost také paleolitu, fotografie z konce 20. let. 20. století. Archiv Historického ústavu MZM.

Fig. 258. Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952), leading Moravian interwar prehistorian, focused his attention also on the Palaeolithic; photograph from the end of the 1920s. Archive of Institute of History of the MM.

tézy, čerpající z nejnovějších poznatků a přirozeně také z úzkých osobních kontaktů se všemi moravskými paleolitickými badateli i z konkrétní znalosti jejich sbírek (K. J. Maška, M. Kříž).

Nejvýrazněji tato jeho přednost vyniká ze srovnání patričních paleolitických pasáží dvou po dlouho dobu určujících syntéz moravského pravěku: *Morava za Pravěku* z roku 1902 a *Pravěk zemí českých* z roku 1927 (Červinka 1902, 26–62; 1927). V první práci Červinka zastává na Moravě teorii dvou ledových dob (nejstarší osídlení spatřuje ve štramberských jeskyních) a popisuje celkem na 20 diluviálních nalezišť (z toho 16 jeskyní). Při své práci Červinka úzce spolupracoval s K. J. Maškou, který měl být dokonce původním autorem kapitoly věnované diluviu, avšak sám od tohoto záměru později ustoupil a přenechal jej Červinkovi.¹¹⁴ Jednotlivá naleziště ještě kulturně blíže neklasifikuje, nicméně se vymezuje proti zjednodušeným monoglacialistickým schématům M. Kříže a přiklání se spíše ke složitějšímu pojetí K. J. Mašky, který rozlišoval 4 kulturní stupně (Červinka 1902, 30–32).

V mnohém pozoruhodná druhá zmíněná Červinkova práce „*Pravěk zemí českých. Úvod do archeologie pravěké, předvěké a historické*“ je prvním a jediným dílem nového velkoryse pojatého projektu syntézy pravěkého osídlení území Československé republiky. Vedle úvodních kapitol věnovaných dějinám výzkumu a rozvoji archeologické teorie (Červinka s patrnou lítostí konstatuje vítězství pražské „univerzitní školy“), je celá práce věnována paleolitickému osídlení, geologii, nejstarší chronologii a umění. V celé práci se odráží Červinkova znalost základní evropské odborné produkce k tématu, jednoznačný příklon k francouzskému systému i kritika některých našich i zahraničních autorů. Velkým přínosem je začlenění našich nalezišť do celoevropského kontextu, které podává dobrý přehled o dobových názorech na danou problematiku (Červinka 1927, cf. Fišer – Podborský 2005, 57–59). Připomeňme jeho správnou klasifikaci a zařazení kultury szeletienu: Industrie s listovitými hroty by lépe „*vystihoval název seletske industrie (szeletaien) podle uherských nálezů, protože stanice předmostecká nemá jednotného rázu a s francouzským solutreenem nemá naprosto ničeho společného*“ (Červinka 1927, 66).

V neposlední řadě o Červinkově zájmu o paleolitický výzkum svědčí jeho méně známé aktivity na proslulé paleolitické lokalitě Ondratice, které zvláště v meziválečném období hrály významnou roli v tvorbě chronologie a koncepce paleolitického osídlení Moravy. Červinka sbíral kamenné artefakty v okolí silnice mezi Ondratice a Želčí při příležitosti geodetických měření od roku 1907. Podle svých sdělení zde prozkoumal na 10 000 m² a odkryl zde výkopy plochu o těžce uvěřitelné výměře 4000 m². Při tom zde popsal dvě výrazné koncentrace nálezů (křemencových nástrojů, valounů, popela a uhlíků), interpretované jím jako ohniště a dílny. Ve výkopech popisuje i zlomky mamutoviny a zub polární lišky. Velmi důležité je jeho pozorování dvou odlišných vrstev s archeologickými nálezy, které by potvrzovaly přítomnost dvou odlišných kulturních celků na lokalitě, z nichž jeden označuje za moustérien (Červinka 1927, 61–62). Získané artefakty byly uloženy v Naturhistorisches Museum ve Vídni, menší část do Etnologisches Museum v Berlíně a okolo 300 artefaktů Červinka daroval Landesmuseum für Vorgeschichte Sachsen-Anhalt v Halle, kde je uložen i průvodní Červinkův dopis z roku 1915 popisující jeho aktivity na lokalitě (Mlejnek – Škrdla – Přichystal 2012, 296).¹¹⁵ Tyto poznatky jsou dodnes aktuální pro řešení otázek spojených s industriemi na předělu středního a mladého paleolitu (bohunicienu).

Červinkův dnes poněkud skrytý zájem o paleolit je rovněž možné doložit dvěma nepublikovanými rukopisy, které svědčí o jeho velmi dobrém přehledu o aktuální evropské odborné produkci a nadto o systematickém zájmu o moravské paleolitické nálezy. Jedná se o rukopis práce „*Paleolitická naleziště na Moravě*“ – rukopisný přehled moravského paleolitu se seznamem lokalit, uložený v knihovně AÚ AV ČR v Brně (R 1 – 53.515). A také rukopis „*O umění paleolitickém*“, datovaný mezi léta 1925–1927, uložený v knihovně Ústavu Anthropos MZM. Červinka práci na toto téma také předložil jako jedno ze dvou témat disertace (vedle práce „*Keltové v Čechách*“), kterou obhájil na Filozofické fakultě MU v Brně dne 24. března 1927. V upravené a zkrácené podobě byl text publikován také v syntéze z roku 1927 (Červinka 1927, 68–80).

114 Dopis I. L. Červinky ze dne 12. 3. 1902 adresovaný Karlu Absolonovi. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

115 Nepublikovaný dvoustránkový strojopis z roku 1915 „*Solutreen-Station bei Ondratitz-Zeltsch (Bezirk Wischau/Mähren)*“, Landesmuseum für Vorgeschichte Sachsen-Anhalt, Halle.

Jak vyplývá z rukopisu o paleolitickém umění, Červinka zde prokázal opět velmi dobrou orientaci v německy a francouzsky psané aktuální literatuře k tématu a obeznámenost s dobovými nejnovějšími interpretačními modely. Červinka např. respektoval Breuilovo členění paleolitického umění na 5 vývojových etap, které také ve svém rukopise podrobně vysvětluje, snažil se podchytit všechny významné evropské nálezy. V interpretaci mobilního umění ovšem zastával konzervativní stanoviska, odmítal „mystické či magické“ výklady zobrazování lidských postav, neboť nepředpokládal takový „duševní vývoj aurignackého člověka“, který by umožňoval uchopení základních abstraktních pojmů (v souladu s tezí, že figurální zobrazení „venuše“ časově předcházelo zobrazení malířskému, a je tedy nejstarší a nejprimitivnější). Zobrazování lidských figur považoval čistě za zachycení sexuálních motivů. V interpretaci se tak kloní spíše k tradičním výkladům M. Hoernese, stojící proti novým názorům např. S. Reinacha, J. Bayera aj. Oproti tomu v úvahách nad parietským uměním upozorňuje na skutečnost, že jsou v jeskynních často zobrazována zvířata, která nebyla lovena a nemůžou tak být spojována s populární loveckou magií. Tento jev však spolu s H. Obermaierem vysvětluje jako doklad zobrazování vzácných zvířat z čistě estetických důvodů. V dalších příkladech se zcela v souladu s dobovou teorií přiklonil k lovecké magii či totemismu. Poznatky západoevropských autorů pak aplikuje na středoevropská naleziště, na Moravě pochopitelně zejména gravettské Dolní Věstonice a Předmostí (zde spatřuje prolnutí dvou uměleckých stylů – západního a východního, ukrajinského). Nejvýznamnější magdalénienské nálezy mobilního umění z Pekárny, které Absolon začal nalézat až od léta 1927, na své objevení teprve čekaly a nemohly být Červinkou do rukopisu zahrnuty.

Zajímavé jsou úvahy o rozdílech v množství a kvalitě uměleckých projevů v paleolitu v západní Evropě (zejména ve Francii) a na Moravě, které Červinka přisuzuje především méně příznivým klimatickým podmínkám a tedy horší hospodářské základně zdejších populací, u kterých se nemohla tak jako v západních krajinách dostatečně rozvinout dělba práce. Obecně také dokládá na základě rozšíření uměleckých projevů v paleolitu šíření loveckých kultur právě ze západoevropských center již od „aurignacien“ ve více vlnách do střední i východní Evropy. Přičemž právě v této době přišla podle jeho názoru na Moravu další lidská „rasa“ z východu, která s sebou nese specifickou kulturu „solutréenskou“, s jádrem vzniku v Karpatské kotlině (Předmostí se řadí k tomuto východnímu vlivu a Dolní Věstonice stejně jako rakouská naleziště k západnímu kulturnímu okruhu). Pozoruhodné jsou také úvahy o negroidním antropologickém typu nositelů jak aurignacien (gravettineu), tak magdalénienu, který byl odvozován od zobrazovaných tlustých (steatopigychých) venuší, známých z afrických domorodých kultur. Červinka se k tomuto názoru ovšem nepřiklání a podporuje jej také názorem J. Bayera, „že umělci tito žili pospolu s faunou *Primigenius*, která přece byla severského původu a k té je těžko přimysliti si *chernochy!*“¹¹⁶ Dodejme, že Červinka se vyjadřoval také v kauze druhé Věstonické venuše, když ve shodě s K. Absolonem a J. Bayerem jednoznačně odmítal její pravost. Dodejme, že právě J. Bayer díky dobré vzájemné známosti také vedle J. Kniese I. L. Červinku žádal, aby přeložil nový polský soupis paleolitu L. *Kozłowskeho* (1922a) do němčiny pro jím vydávaný časopis „*Die Eiszeit*“, což Červinka pro zaneprázdněnost odmítl a syntéza později vyšla německy přímo od svého autora (*Kozłowski* 1924).

Další pohled na Červinkovo působení v rámci moravského paleolitu nabízejí dochované archivní materiály z pozůstalosti K. Absolona a J. Kniese, poukazující na vzájemné vztahy zmíněných badatelů (obr. 259). S Karlem Absolonem se seznámili již na počátku 20. století, ještě za Absolonových studií. Vztah mezi oběma osobnostmi byl velmi uctivý, Červinka Absolonovi zasílal své knihy, naopak od Absolona žádal ilustrace Wanklových nálezů z Býčí skály pro svoji „*Moravu za Pravěku*“. Po převratu roku 1918 Červinka žádal o Absolonovy přednášky o diluviu na sjezdech MAKu, neboť Absolon prý byl „...mezi námi jediný pracovník tohoto oboru“.¹¹⁷ Vzájemný respekt se dále rozvíjel i ve 20. letech, Červinka půjčoval Absolonovi knihy o španělském paleolitickém umění (!), naopak jej žádal o fotografie neolitických sošek, které chtěl zaslat V. G. Childovi.¹¹⁸ Vzájemné vztahy obou badatelů nebyly výrazně poškozeny ani nuceným Červinkovým odchodem z muzea

116 Rkp. I. L. Červinky „*O umění palaeolithickém*“, str. 64 (Bayer 1925a, 165).

117 Nepublikovaný dvoustránkový strojopis z roku 1915 „*Solutreen-Station bei Ondratitz-Zeltsch (Bezirk Wischau/Mähren)*“, Landesmuseum für Vorgeschichte Sachsen-Anhalt, Halle.

118 Dopis I. L. Červinky K. Absolonovi ze dne 22. 1. 1927. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

a následně pak druhou světovou válkou. Dodejme, že se Červinka s Absolonem stali čestnými členy MAKu ve stejném roce 1931. Naprosto odlišný vztah však můžeme sledovat s o devět let starším Janem Kniesem (viz kapitola věnovaná Janu Kniesovi), s kterým si již od začátku 20. století vzájemně – a mnohdy i velmi ostře – vytýkali neznalost studovaného oboru, což bylo nejvíce patrné za Červinkova působení v Moravském zemském muzeu (*Kostrhun* 2008, 52–53) a Červinka si své kritické poznámky neodpustil ani ve svých pracích, když Kniesovo dělení moravského paleolitu jednoznačně označil za nesprávné (Červinka 1927, 55–56).¹¹⁹

Osobní i badatelský zlom u I. L. Červinky nastal po roce 1934, kdy se z důvodu pocitu osobní křivdy stáhl do jisté osobní emigrace. Nenaplnilo se jeho očekávané jmenování na vedoucí post nově zřizovaného prehistorického ústavu na brněnské univerzitě, který byl obsazen prof. Emanuelem Šimkem, jenž navíc vystřídal Červinku i ve vedení Moravského archeologického klubu. Červinka byl také odvolán z pozice správce archeologických sbírek Moravského zemského muzea, kam nastoupil Josef Skutil. Červinka tak nemohl ani dokončit novou instalaci (uspořádání) sbírek, které připravoval. Od této doby nebyl již na poli archeologie a tedy ani paleolitu významně aktivní (cf. jeho polemiku s E. Šimkem v *Přírodě*; Červinka 1935; Šimek 1935; cf. Fišer – Podborský 2004, 86–87).

Obr. 259. I. L. Červinka s K. Absolonem po celou dobu udržoval vzájemně dobré styky. Dopis I. L. Červinky adresovaný K. Absolonovi ze dne 22. 1. 1927. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 259. I. L. Červinka maintained good mutual relations with K. Absolon throughout the period. A letter by I. L. Červinka addressed to K. Absolon from 22 January 1927. Archive of Institute of History of the MM. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Kopie, 22. ledna 1927.

Vážený pane Professor,

byl by Vám možno napísať mi referát o Bayerskú dílu a "k" o spanie Krombařovů pro Prahu, velice bych Vám byl vděčen. Tvorba Vašá neuvěřitelná, ale mne to bylo vše, jak jsem obavy formátu časopisu musel zrušit. Rubrika "Literatura" -> Bayerska. de. dílu a "k" přivazovat a u vnu. Krombař.

Krombař napísať k tomu do Prahy, Červinka -> Krombař a ve své práci o archeologii moravské, rodu "k" -> Krombař. V práci: B. moravské dílu a "k" v roce 1927. V práci: B. moravské dílu a "k" v roce 1927. V práci: B. moravské dílu a "k" v roce 1927.

Štehlík

K. Stehlík

Dr. Bohumír Václav, v roce 1927, v práci: B. moravské dílu a "k" v roce 1927. V práci: B. moravské dílu a "k" v roce 1927. V práci: B. moravské dílu a "k" v roce 1927.

6.6. ALOIS STEHLÍK (1877–1945)

Alois Stehlík (obr. 110) patří mezi další absolventy brněnského učitelského ústavu, Hladíkův žák, učitel v Rosicích, Brně - Židenicích, ředitel měšťanské školy v Moravském Krumlově (1924–1929), ředitel měšťanské školy v Brně (1930–1937). Od roku 1930 byl také jmenován paleontologem diluviálního oddělení Moravského zemského muzea v Brně a od roku 1937 rovněž externím docentem zoopaleontologie PřF MU. Po smrti K. J. Mašky a M. Kříže v roce 1916 a po odchodu z aktivní vědecké práce J. Kniese a V. Čapka (kterého si nejvíce vážil) se Stehlík de facto stal v období po první světové válce jediným specialistou na diluviální zvířenu, jejíž určování zasvětil téměř celou svoji vědeckou dráhu. Odborné znalosti získával nejdříve u A. Makowského a posléze svoji specializaci odborně dokončil studiem (promoval roku 1926) u J. Woldřicha

119 J. Knies: Nálezy kostí diluviálních zvířat na Moravě, *Národní noviny*, č. 10 ze dne 11. 10. 1925. Dopis I. L. Červinky J. Kniesovi ze dne 11. 12. 1905. Dopis I. L. Červinky adresovaný K. Absolonovi ze dne 25. 3. 1925. „Protokol komise, zjišťující jak pan ředitel J. Knies vystavil ve sbírkách moravského zemského muzea kamenné artefakty z Předmostí“, datován 10. 1. 1927. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

(1880–1937), po jehož odchodu do Prahy zpracoval rozsáhlou diluviální osteologickou sbírku Masarykovy univerzity. Úzce spolupracoval s Karlem Absolonem a jako smluvní vědecká síla v MZM se plně věnoval diluviální paleontologii (sestavoval například kostry pleistocenních savců pro expozice Anthroposu). S Absolonem také spoluredigoval časopis *Příroda*, kde také publikoval většinu svých přehledových i dílčích prací (Stehlík 1931). Alois Stehlík se podílel na Absolonových interdisciplinárních pracích (Absolon et al. 1933), určoval paleozoologický materiál z výzkumů Dolních Věstonic, Pekárny, Předmostí a Býčí skály. Podrobného zpracování se od něj dostalo i nálezům z bavorské jeskyně Mauern. Hluboký zájem jej od počátku poutal ke Stránské skále, jež se tyčila v bezprostřední blízkosti jeho rodiště, a které věnoval svoji nejobsáhlejší práci (Stehlík 1934; cf. Absolon 1945c). V interpretaci nálezů se ohledně této lokality polemicky střetl s K. Schirmeisnem (Stehlík 1935). Ve 30.–40. letech publikoval spolu s Josefem Skutilem dílčí monografická zpracování pleistocenních savců, ptáků a měkkýšů, v dalších pracích se věnoval rozšíření a výskytu jednotlivých pleistocenních druhů, velkou pozornost věnoval např. mamutům (celkem takto vydal přes 40 článků; Skutil 1965, 181–184). V roce 1934 byl za Československo jmenován členem subkomise „The international Commission for the Study of Fossil Man“ pro mezinárodní kongres ve Washingtonu. Roku 1934 se stal řádným členem Moravské přírodovědecké společnosti v Brně. V roce 1936 podnikl studijní cestu do SSSR. V Leningradě, Moskvě, Charkově, Sevastopolu, Oděse a Kyjevě studoval pleistocenní faunu evropského Ruska. V celkovém pojetí pleistocénu zastával biglacialistické pojetí, ve smyslu prací J. Bayera. Tragické události na konci druhé světové války však Stehlíkovi zabránily dokončit, resp. vydat připravované syntetické práce – katalog diluviálně-paleontologických nálezů z Moravy, monografie k některým moravským jeskynním lokalitám aj. (Pokorný 1947; Skutil 1949).

6.7. KAREL ZAPLETAL (1903–1972)

Další významnou osobností z okruhu interdisciplinárně zaměřených badatelů pod vedením Karla Absolona byl Karel Zapletal, původním povoláním rovněž učitel, zakladatel moderní moravské geologie a petrologie (Brzobohatý – Musil 1993). Již za svých univerzitních studií v letech 1921–1923 působil v Absolonově zoologicko-diluviálním oddělení jako volentér, poté dva roky pracoval jako asistent geologického ústavu brněnské univerzity. V letech 1925–1927 byl asistentem v mineralogicko-geologickém oddělení Moravského zemského muzea v Brně, poté na kratší dobu učitelem v Moravských Budějovicích a Brně. Do MZM se vrátil roku 1929, kdy zde byl trvale zaměstnán (od roku 1936 byl kustodem a od roku 1938 se stal přednostou zoologického a diluviálního oddělení po odchodu K. Absolona do důchodu, v letech 1945–1948 vedl i krasové oddělení a oddělení mineralogicko-geologické). Ještě na začátku února 1948 odešel jako řádný profesor na přírodovědeckou fakultu brněnské univerzity (Pokorný 1953). Od roku 1931 byl tajemníkem Československé subkomise pro studium fosilního člověka. Souběžně se svojí prací v MZM působil na české technice, kde přednášel geologii a petrografii (od roku 1929, profesorem 1935) a na Přírodovědecké fakultě MU (od roku 1934, profesorem 1936). V meziválečném období publikoval přehledy pleistocenní geologie Moravy a Slezska v časopise *Příroda* a *Časopise Moravského muzea*, věnoval se rovněž geomorfologii a mapování. Podílel se také na výzkumech v Předmostí, z nichž odvodil první celkové schéma vývoje moravského pleistocénu (Zapletal 1929–30). Geologická pozorování prováděl rovněž na lokalitách Brno-Bohunice, Červený kopec, Moravský kras. Zapletal byl součástí Absolonova interdisciplinárního týmu při zpracování nálezů z Dolních Věstonic (Absolon et al. 1933). Do Absolonových zpráv o výzkumu v Dolních Věstonicích přispíval také určováním surovin kamenné industrie (Absolon 1945a; Zapletal 1942–45; cf. Skutil 1965, 219–222). Určování provenience kamenných surovin v této době aplikoval jako vůbec první v Československu. Nejdříve tak učinil ještě spolu s jeho učitelem mineralogem V. Rosickým na Absolonově materiálu z Ondratíc. Ve spolupráci s Josefem Skutilem posléze určoval materiál z paleolitické stanice Věžky u Kroměříže, Kamenné nástroje z Dolních Věstonic zpracovával poté již sám a prokázal zde například četné užití lokálních surovin. V obecné rovině se kvartérní problematice věnoval spíše okrajově vedle celé řady jeho dalších geologických zájmů. Ke studiu kvartéru jej vedla potřeba tohoto bádání pro jeho četné podrobné práce sloužící k vytváření geologických map. Velkým impulsem však bylo přátelství s Karlem Absolonem, které započalo již při Zapletalových

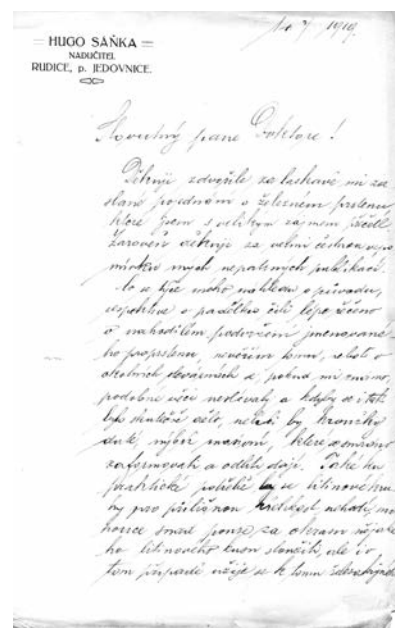
studii a jehož příčiny lze hledat i v podobně založených osobnostech. Z tohoto důvodu Zapletalovy popisy a studie sedimentů paleolitických lokalit doprovází řadu Absolonových prací. Zajímavé je například jeho hodnocení nálezu kostry člověka v Brně-Žabovřeskách, uložené v píscích pleistocénní terasy řeky Svratky (tzv. „A-terasa“). Podle Zapletalova hodnocení je paleolitické stáří kostry pravděpodobné, což jiní autoři popírají. Vrchol Zapletalovy vědecké publikační činnosti nastal v polovině 20. a ve 30. letech. Po druhé světové válce se více věnoval pedagogické činnosti a později byl stíhán i četnými spory s pražskou univerzitou a tehdejší vůdčí osobností československé geologie Radimem Kettnerem (1891–1967; *Brzobohatý – Musil* 1993).

6.8. HUGO SÁŇKA (1859–1939)

Do dějin paleolitického výzkumu pozitivně zasáhl také výrazný vlastivědný badatel, archeolog a nadučitel v Rudici Hugo V. Sáňka (*Kostrhun* 2009a), který kromě významné pozornosti věnované počátkům železářství v Moravském krase v roce 1912 se svými žáky zahájil výkopy v Rytířské jeskyni v Suchém žlebu, kde navázal na neúspěšné Wanklovy, Křížovy a Kniesovy prospekce (obr. 260). Ve vykopané metrové šachtě v zadních částech jeskyně narazil na „ohniště s pazourkovými nožíky, úlomky kostěných předmětů a zvířecích kostí“. Na tyto první doklady paleolitického osídlení jeskyně pak za protektorátu svými výkopy navázal Karel Absolon se svým synem. Sáňka coby konzervátor Moravské muzejní společnosti také v několika případech zamezil rabování výplní jeskyní kvůli těžbě kosterního materiálu a ničení krápníkové výzdoby tím, že nechal vchody zaopatřit mřížemi (velmi kriticky se např. vyjadřoval k drancování Kateřinské jeskyně). Hugo Sáňka byl v přátelském vztahu s celou řadou archeologů, kterým se stal dobrým průvodcem po Moravském krase. Společně speleologické a archeologické výzkumy prováděli např. s Janem Kniesem a Martinem Křížem. Bohatou korespondencí vedl se všemi významnými badateli na poli geologie a archeologie (K. J. Maškou, J. Jahnem, V. J. Procházkou, Fl. Koudelkou, R. Tramplerem), ve značné úctě jej měl i mladý badatel Karel Absolon, s nímž na počátku jeho kariéry spolupracoval při průzkumech Macochy a Punkevních jeskyní a od roku 1922 se stal průvodcem po krasových nalezištích i Josefu Skutilovi. Dle sdělení Josefa Skutila (1965, 153) Sáňka pracoval také na rukopisu *Průvodce Moravským krasem* s hojnými informacemi z období staršího krasového výzkumu (obr. 261–263).

Obr. 260. První strana dopisu Hugo Sáňky adresovaného Karlu Absolonovi ze dne 14. 7. 1919, v němž se vyjadřuje k dobově velmi aktuální problematice o pravosti železného prstenu z Býčí skály, který našel Absolonův děd Jindřich Wankel. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 260. First page of a letter by Hugo Sáňka addressed to Karel Absolon from 14 July 1919, in which he comments on the issues concerning the authenticity of an iron ring from Býčí skála Cave found by Absolon's grandfather, Jindřich Wankel, a very topical issue at that time.

Obr. 261. Hugo Sáška s manželkou Marií a dcerou Olgou (1890–1934). Soukromý archiv T. Sášky.

Fig. 261. Hugo Sáška with his wife Marie and daughter Olga (1890–1934). Private archive of T. Sáška. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 262. Portrét Hugo V. Sášky (1859 – 1929). V této podobě byl pověšen v Absolonově expozici Anthropos na brněnském výstavišti mezi nejvýznamnějšími evropskými archeology a krasovými badateli. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 262. Portrait of Hugo V. Sáška (1859–1929). In this form, it was hung in Absolon's Anthropos exposition at the Brno exhibition grounds among the most important European archaeologists and karst researchers. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 263. Hugo Sáška (zcela vlevo) před vstupem do Sloupských jeskyní, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 263. Hugo Sáška (the leftmost) before entering Sloup Caves, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.9. JAN FOLPRECHT (1873–1952)

Svým povoláním vrchní báňský inženýr, který studoval na německé technice v Praze a na Báňské akademii v Příbrami. Působil jako geolog Vítkovických kamenouhelných dolů na Ostravsku. Řídil prospekci ložisek a mapování, od roku 1921 se stal členem Státního geologického ústavu. Přednášel na hornické škole v Ostravě, kde také spolupracoval s ostravským muzeem, u jehož zrodu stál a do konce 40. let vedl jeho archeologické oddělení. Od prvních nálezů v roce 1924 do roku 1937 buď sám, nebo spolu s učitelem a ředitelem muzea Aloisem Adamusem (1878–1964) prováděl vykopávky paleolitických sídlišť na vrchu Landek v Ostravě-Petrkovicích a v okolí. Celkem zde bylo odkryto jedenáct sond, které přinesly bohatý materiál i terénní situace, jež na svoji dobu přijatelně publikoval v ostravských přírodovědných časopisech (Folprecht 1930; 1934; 1936; Oliva 2007a, 123–124). Jan Folprecht záhy začal spolupracovat s Karlem Absolonem i Josefem Skutilem a rovněž tak své nálezy předával především do MZM (nálezy z let 1926–1937) nebo do ostravského muzea (Folprecht ml. 1996; Folprecht 2000; Sklenář 2005, 170). Dnes je veškerý materiál z Folprechtových výzkumů soustředěn ve sbírkách Ústavu Anthropos, kde byl zpracován Petrem Nerudou (1994).

6.10. DALŠÍ BADATELÉ VE VÝZKUMU MORAVSKÉHO PALEOLITU

Do poznání paleolitu na Moravě se pochopitelně zapojila i celá řada dalších regionálních badatelů, kteří se však pleistocénu nevěnovali systematicky, resp. paleolitický výzkum nebyl jejich hlavním zájmem. Mnozí však v meziválečném období přinesli řadu pozoruhodných poznatků. Na tomto místě zmíníme alespoň některé z nich.

Na Brněnsku od 30. let spolupracoval s Karlem Absolonem **František Adámek** (1907–1989), bankovní úředník, od roku 1947 kustod muzea v Olomouci, po komunistické perzekuci v letech 1956–1969 nastoupil jako preparátor v Ústavu Anthropos, jednatel MAKu. Vedle intenzivního zájmu o hradisko v Brně-Obřanech a další pravěké lokality (Brno-Maloměřice) i v meziválečném období věnoval pozornost pleistocénním nálezům v okolí Brna. Adámek se věnoval i dějinám oboru, když byl Karlem Absolonem požádán o sepsání životopisu Jindřicha Wankla, k čemuž mu propůjčil i rodinný archiv, jenž využil i při přípravě monografie o Býčí skále (Adámek 1939; 1971; Šíl 2002). Epizodicky do poznání paleolitu na brněnsku zasáhl profesor učitelského ústavu v Brně **Bruno Valoušek** (1888 - ?), jenž zveřejnil nové paleolitické nálezy z oblasti okolí Pouzdřan (Valoušek 1928; Skutil 1965, 203). S Josefem Skutilem dále spolupracoval brněnský a dolnorakouský statkář **Pavel Wilhelm** (? – 1941), věnující pozornost paleolitickým nálezům v okolí Brna¹²⁰ (Wilhelm – Skutil 1931 – 1932; Skutil 1965, 215).

S Moravským krasem je vedle již zmíněných badatelů neodlučně spjato rovněž jméno **Floriána Koudelky** (1862–1921; obr. 264), zvěrolékaře v Brně – Husovicích, později státního okresního zvěrolékaře ve Vyškově pro okresy Vyškov a Prostějov. Speleologickým výzkumům se věnoval již od středoškolských studií, od roku 1881 spolupracoval s M. Křížem, s nímž prováděl vykopávky i v Předmostí. Většinu svých aktivních výzkumů však vykonal ještě před první světovou válkou, kdy se také začal setkávat s Karlem Absolonem (Koudelka 1902; Sklenář 2005, 310–311). Na práci krasových badatelů zejména Jana Kniese navázal ve 20. letech starosta obce Ostrova a poslanec **Josef Šamalík** (1875–1948; obr. 265) svými zejména speleologickými výzkumy Balcarovy skály. V jeskyni prováděl výkopové práce, při nichž odkryl stopy po dosud neznámém

Obr. 264. Florián Koudelka (1862–1921), jedna z klíčových osobností speleologického průzkumu Moravského krasu. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 264. Florián Koudelka (1862–1921), one of the key personages of speleological exploration of Moravian Karst. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 265. Josef Šamalík (1875–1948, na fotografii uprostřed), dlouholetý poslanec za Československou stranu lidovou, spisovatel a nadšený speleolog a archeolog s Karlem Absolonem, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

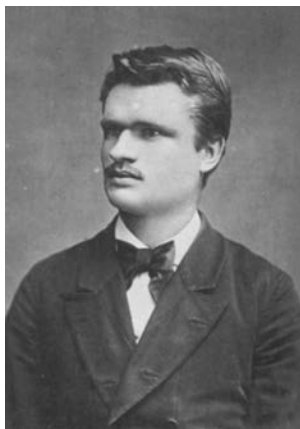
Fig. 265. Josef Šamalík (1875–1948, photographed in the middle), long-time member of Parliament for Czechoslovak People's Party, writer and enthusiastic speleologist and archaeologist, with Karl Absolon, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

120 Wilhelm, P.: Neue Spuren des diluvialen Menschen in Brünn, Tagesbote 79, Nr. 313, 10. 7. 1929.

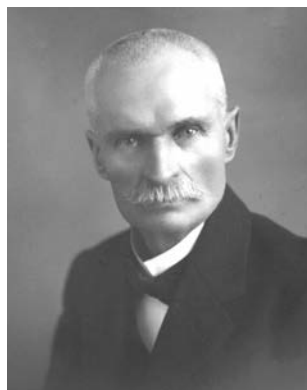
sídlíšti diluviálního člověka (opracované kosti). Ve druhé polovině 30. let výsledky svých průzkumů představil veřejnosti v menším krasovém muzeu, umístěném v samotné jeskyni v 16 vitrinách, kde byly vystaveny kosti z celého jeskynního komplexu. Z důvodu nevhodných podmínek bylo muzeum později přemístěno do nové budovy nedaleko jeskyně (Šamalik 1937; Neruda-Nerudová-Sacherová-Valoch 2002, 157–161). Moravským jeskyním a okolním nalezištím věnoval pozornost také okresní cestmistr z Dačic **Jaroslav Liška** (1876–1957). Zájem o archeologii a paleolitické nálezy v něm probudil již v mládí na telčském gymnáziu K. J. Maška. Z rozsáhlé sbírky z nalezišť na Brněnsku (Jeskyně Drátenická, Býčí skála, Stránská skála, Horákov, Líšeň) i na západní Moravě vytvořil soukromé muzeum v Dačicích. Jako student hospodářské školy v Přerově (1895–1898) se věnoval rovněž sběrům paleolitických nálezů v Předmostí (Skutil 1960a; 1960b; Koštuřík 1986, 27).

Věrným přítelem Jana Kniese při jeho výzkumech byl **Václav Čapek** (1862–1926; obr. 266 a 267), učitel a paleoornitolog. Velkou měrou podporoval a účastnil se všech Kniesových výzkumů a jako v podstatě jediný paleoornitolog (a zakladatel tohoto oboru u nás) spolupracoval se všemi diluviálními badateli – určoval kosti K. J. Mašky, J. V. Želízka, T. Kormose a jiných. I ve dvacátých letech pokračoval v intenzivním studiu ptačích pozůstatků z pleistocénu a zpracovával čtvrtohorní nálezy z moravských jeskyní, řadu z nich publikoval a vytvářel sbírku. S Janem Kniesem také vedl první výzkumnou kampaň v Dolních Věstonicích v roce 1924, která se mu nakonec stala osudnou. Intenzivní badatelská činnost Václava Čapka na Ivančicku, Pooslaví a Pojihlaví vedla k objevení řady pravěkých lokalit a hradíšť (Senorady, Mohelno; *Kostrhun* 2008, 120–125; *Koštuřík* 1986, 22; *Měřínský* 1996; *Sklenář* 2008, 110; *Skutil* 1927c; 1965, 29–30). Na Oslavsku, Ivančicku a Náměštsku od roku 1927 působil rovněž technik, vyučený strojní zámečník **Vilém Gross** (1894–1977). Také pod vlivem V. Čapka v tomto regionu provedl řadu archeologických výzkumů (Nová Ves – Kopaniny, Zábrdovice, Ivančice, Vedrovice, Lhánice, Mohelno aj.) a objevil množství archeologických lokalit včetně paleolitických. Byl členem MAKu, neúnavně působil svojí přednáškovou činností i snahou o organizaci ochrany archeologických památek, spolupracoval jak s I. L. Červinkou, E. Šimkem tak také s J. Skutilem (*Koštuřík* 1986, 23; 1994;

Obr. 266. Václav Čapek (1862–1926), učitel, archeolog a ornitolog, mj. zakladatel výzkumu ptačích pozůstatků z pleistocénu v našich zemích, zpracoval řadu čtvrtohorních nálezů z moravských jeskyní. Na snímku jako dvacetiletý v roce 1882, tedy v době, kdy společně s Janem Kniesem počali vykonávat řadu archeologických prospekci na Oslavsku, Pojihlaví a Pooslaví. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 266. Václav Čapek (1862–1926), teacher, archaeologist and ornithologist, the founder of the research of Pleistocene bird remains in this country; he treated many Quaternary finds from Moravian caves. Photographed at the age of twenty in 1882, at the time when he and Jan Knies started to carry out a series of archaeological surveys in the region of the town of Oslavany and of Jihlava and Oslava rivers. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 267. Portrét Václava Čapka v pokročilém věku. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 267. Portrait of Václav Čapek in advanced age. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Kruťa 1977; *Skelnář* 2005, 195). Paleolitické nálezy na Ivančicku ve 30. letech sledoval a také shromažďoval v soukromé sbírce **František Matějka** (1892–1973). Soupis sledovaných lokalit je dochován v pozůstalosti uložené v Okresním muzeu Brno-venkov v Ivančicích, všechny nálezy však byly po Matějkově smrti ztraceny (*Šebela* 1998). Pro poznání pravěkých lokalit v meziříčí Oslavy a Jihlavy přinesla mnoho informací činnost rolníka **Františka Floriána** (?–?), který prováděl systematické sběry, nálezy zanašel do katastrální mapy. Identifikoval při tom paleolitické osídlení v okolí Mohelna (*Koštuřík* 1986, 24). Pozdněpaleolitické osídlení na Třebíčsku (Třebíč II), považované dlouho za archeologicky nezajímavé, identifikoval **František Pešťál** (1903–1977; *Pešťál* 1935–1936; *Koštuřík* 1986, 29, 246).

Na území Moravskobudějovicka, tradičně velmi bohatého na archeologické památky, položil základy profesionálního archeologického výzkumu **Jaroslav Palliardi** (1861–1922; např. *Vildomec* 1923; 2001; *Podborský* 2002b; *Podborský – Kovárník* 2012 – zde s veškerou další literaturou; *Skelnář* 2005, 422–423; obr. 268). Vedle klíčových prací, které Palliardi vykonal především již před první světovou válkou na poli poznání neolitu, ve svých rozsáhlých sbírkách shromáždil i paleolitické nálezy. Celá sbírka byla nejdříve soustředěna v jeho domě v Moravských Budějovicích a po jeho smrti po značných tahanicích prodána do Moravského zemského muzea, kde byla rozptýlena mezi ostatní archeologické nálezy. V koupi této sbírky se aktivně angažoval rovněž Karel Absolon (cf. dopis F. Vildomce J. Kniesovi ze dne 24. 5. 1922; *Kostrhun* 2008, 155–156). Palliardi se před rokem 1914 také často v různých recenzích vyjadřoval k paleolitickým tématům – kriticky např. proti úvahám M. Kříže o národnosti předhistorických obyvatel střední Evropy. Ve velmi blízké a přátelské spolupráci byl s K. J. Maškou, o čemž svědčí bohatá dochovaná korespondence (*Podborský-Kovárník* 2012, 221–256). Soupisu mj. také paleolitických nálezů na Znojemsku věnoval pozornost také Palliardiho blízký spolupracovník **František Vildomec** (1878–1975; *Vildomec* 1931; *Podborský* 2005b). V tomto regionu byl archeologicky aktivní také učitel a ředitel školy ve Znojmě – Louce (od roku 1925) **Antonín Vrbka** (1860–1939), jenž se aktivně podílel na vzniku znojemského muzea (1922), kde byl posléze kustodem i ředitelem. Vlastivědné a archeologické články publikoval v regionálním tisku. Svůj zájem rozvíjel i v oblasti paleolitu (*Kovárník* 1995; 2001, 97, 105–106; *Skelnář* 2005, 631; cf. *Skutil* 1965, 12, 114, 210).

Na území Prostějovska byl jedním z neaktivnějších badatelů v tomto období **Antonín Gottwald** (1869– 941), učitel a amatérský archeolog. Po absolvování učitelského ústavu v Brně byl řídícím učitelem v Prostějově (1891–1925). Stal se spoluzakladatelem a prvním jednatelem zdejšího Přírodovědeckého klubu a členem prvního výboru MAKu. Na Prostějovsku prováděl řadu výzkumů a záchranných akcí, především z mladšího pravěku (Kostelec na Hané, Určice, Domamyslice, Slatinky, Ohrozim). Jeho sbírka však obsahovala i paleolitické nálezy¹²¹ z prostějovského okolí. V Prostějově poté znovu po roce 1925 vytvořil expozici pravěku. Na konci 30. let z důvodů neshod a jisté zatrpklosti byla Gottwaldova sbírka rozdělena, část zůstala v prostějovském muzeu a dílem byla přesunuta do Olomouce (*Gottwald* 1925; 1931; *Podborský* 1991; *Prudká* 1999).

Obr. 268. Jaroslav Palliardi (1861–1922), jeden z nestorů naší archeologie, se na Znojemsku věnoval také paleolitickému osídlení. Archiv Ústavu Anthropos MZM.
Fig. 268. Jaroslav Palliardi (1861–1922), one of the doyens of this country's archaeology; among other things, he focused on Palaeolithic settlement in the Znojmo region. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

121 „Nový paleolith v prostějovském muzeu“, *Nový Pokrok* ze dne 21. 11. 1936 a 8. 5. 1937.

Okrajově se tématu paleolitu, především na propagační úrovni, věnoval jinak velmi významný národopisný badatel a amatérský archeolog, lékař, státní konzervátor, starosta a zakladatel městského muzea v Litovli **Jan Smyčka (1855–1927; obr. 269)**. Od počátku svého jmenování konzervátorem Ústřední komise pro poznání a zachování uměleckých a historických památek pro okresy Litovel, Zábřeh, Šumperk a Rýmařov v roce 1903 upozorňoval odbornou veřejnost na množství se nálezů na známé lokalitě v lichtenštejnském skalním lomu v Mladči. Jakožto předseda Krajské muzejní společnosti v Litovli se rovněž zasloužil o zakoupení Mladečských jeskyní s přílehlými pozemky v roce 1911, kde byla vzápětí zahájena snaha o jejich zpřístupnění veřejnosti (obr. 270). J. Smyčka sestavil pracovní skupinu (J. Fürst, O. Douša, St. Smékal), která postupně vyklízela jeskynní prostory, bohužel bez patřičného archeologického výzkumu a dokumentace (Veselá 2005; Smyčka 1922; k historii výzkumu v Mladči viz Skutil 1938b). Mladečským jeskyním také věnoval většinu svých odborných prací z oblasti paleolitu, které publikoval jak v denním tisku, tak i v odborných časopisech (Smyčka 1922; cf Skutil 1965, 177–178).

Paleolit Prostějovska a drahanské oblasti zaujal také **Jana Kopeckého (1902– ?)**. Při povrchových sběrech vyhledával a ve 30. letech drobnými články publikoval zejména paleolitické lokality u Ondratic, Otaslavic, Moravské Chrastové a Brněnce, spolupracoval s J. Skutilem (Skutil 1965, 84). Ondratické lokalitě se intenzivně věnoval **Jakub Možný (1870–1948)**, rolník se zájmem o archeologii. V rodných Ondraticích prováděl povrchové sběry, o kterých rozsáhle informoval písemnými zprávami Karla Absolona, s nímž jej vázalo přátelství (Skutil 1965, 118). Veškeré nálezy odevzdával a někdy také odprodával do Moravského zemského muzea. Před seznámením s Karlem Absolonem byly některé artefakty prodány i jiným badatelům, např. J. Schránílovi či do jiných muzeí (do Vyškova, Prostějova, Prahy).¹²² Z angažovaných a vzdělaných rolníků jmenujme ještě **Vavřince Travěnce (1859–1944)** z Lulče, jenž na Vyškovsku získával archeologické nálezy a vytvořil významnou sbírku také s paleolitickými nálezy (Travěnc 1904; Burian 1946).

Obr. 269. Jan Smyčka (1855–1927), městský lékař a starosta v Litovli, zakladatel litovelského muzea, organizátor prvního sjezdu Moravského archeologického klubu v Litovli v roce 1907, se věnoval ve svém bádání také paleolitickým nálezům z Mladečských jeskyní (dle Skutil 1938b).

Fig. 269. Jan Smyčka (1855–1927), municipal doctor and Mayor of Litovel, the founder of the Litovel museum, the organiser of the first congress of the Moravian Archaeology Club in 1907; in his research, he focused also on Palaeolithic finds from the Mladeč Caves (after Skutil 1938b). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 270. Mladečské jeskyně byly také díky zásluhou J. Smyčky od roku 1911 zpřístupňovány veřejnosti. Foto turistické chaty u Mladečských jeskyní z roku 1925. Pohlednice, archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 270. Mladeč Caves were gradually made accessible for public from 1911, also thanks to J. Smyčka. Photograph of a tourist lodge near Mladeč Caves from 1925. Postcard. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

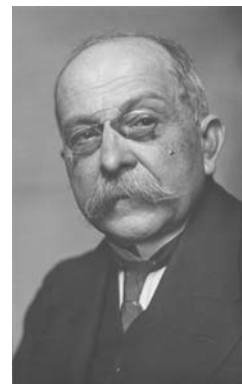
122 Tak například za tři kolekce odevzdané v letech 1940–1941 dostal J. Možný 1000 Kč. Rukopisné prohlášení J. Možného ze dne 7. 6. 1941. Dopisy J. Možného K. Absolonovi ze dne 10. 2. a 12. 2. 1942. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Na střední a severní Moravě byl aktivním amatérem se zájmem o paleolit a paleontologii lékař **Mořic Remeš** (1867–1959; obr. 271). Zajímal se o problematiku morén a kontinentální zalednění, a ještě na konci 19. století publikoval jedny z prvních článků o bludných balvanech na severní Moravě a zkamenělinách, které v nich je možné najít. Celý život se věnoval štramberským lokalitám, především po geologické stránce. Publikoval také zprávy o málo známých jeskyních v Moravském krasu (1929). Na Olomoucku sledoval na počátku 20. století situaci kolem Mladečských jeskyní.¹²³ Velmi zásadní jsou Remešovy příspěvky z meziválečného období věnované Hranickému krasu, především jeskyním v okolí Černotína a diluviálním nálezům ze širšího okolí Hranic, které vesměs průběžně publikoval v časopise olomouckého muzea (*Remeš* 1927; 1929; *Skutil* 1959; 1965, 145–146; cf. 210; *Smejkal* 1947; *Vybíral* 1927). Konickému krasu, dnešním Javořickým jeskyním, věnoval pozornost ředitel školy v Konici **Bohuslav Burian** (1875–1956), jenž v meziválečném období připravoval také obsáhlý rukopis o Konickém krasu s hodnotnými topografickými údaji (*Burian* 1938; *Skutil* 1965, 26).

Na Kroměřížsku se archeologii systematicky věnoval a paleolitické lokality sledoval **Rudolf Janovský** (1863–1935), úředník Městské spořitelny, který po nedokončeném církevním semináři v Kroměříži prožil život v Holešově. Zde inicioval také vznik městského muzea (expoze byla však otevřena až v roce 1941 jako Hanácko-valašské krajské muzeum v Holešově), v němž je uchována jeho sbírka obsahující mj. paleolitické nálezy z Předmostí. Archeologické nálezy sbíral již od 90. let 19. století, avšak jeho sběratelská činnost vrcholila především po první světové válce. V roce 1911 jej MAK zvolil konzervátorem památek pro okres Holešov. V roce 1935 byl také pro holešovský okres jmenován jednatelem Státního archeologického ústavu. Krátce před svou smrtí zpracoval nálezy ze své sbírky s Josefem Skutilem, s kterým již dříve spolupracoval, a jenž věnoval pozornost také jeho paleolitickým nálezům, podobně jako K. Absolon po druhé světové válce (*Absolon* 1947a; *Janovský – Skutil* 1938; *Skutil* 1931c; *Fišer* 1979, 16; *Stuchlík* 1993; *Sklenář* 2005, 256–257). O generaci mladším badatelem na Kroměřížsku byl **Jindřich Spáčil** (1899–1978), učitel v Kvasicích, Lednici, Hulíně a od roku 1928 v Kroměříži, kde přispěl ke vzniku kroměřížského muzea (1933). V místech svých působišť prováděl řadu archeologických sběrů i menších výkopů. Po založení muzea v Kroměříži byl řadu let kustodem zdejší archeologické sbírky, kde soustředil rovněž paleolitické artefakty z okolních lokalit. Od 20. let se rovněž intenzivně věnoval spisovatelské činnosti na poli tzv. „archeologické povídky“ (*Fišer* 1979, 13 – 14; *Sklenář* 2003, 335 – 337; 2005, 529–530). Na Velehradsku v této době působil známý učitel a archeolog **Antonín Zelnitius** (1876–1957), zaujatý především slovanskou archeologií. Zelnitius se stal zakladatelem muzejního spolku „Starý Velehrad – Staré Město“ a v roce 1925 otevřel ve Starém Městě muzeum, obnovil rovněž Archeologický spolek Starý Velehrad a v roce 1930 dal podnět k obnově *Velehradského sborníku*. V roce 1929 se stal kustodem archeologické sbírky muzea v Uherském Hradišti. Roku 1935 byl jednatelem Státního archeologického ústavu pro okresy na Slovácku. Při své intenzivní archeologické činnosti registroval také paleolitické nálezy (*Zelnitius* 1933; 1938; *Galuška* 1996).

Obr. 271. Mořic Remeš (1867–1959), v meziválečném období nejaktivnější amatérský archeolog a speleolog na Hranicku. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 271. Mořic Remeš (1867–1959), the most active amateur archaeologist and speleologist in the Hranice region in the interwar period. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

123 Skutil, J.: Dr. M. Remeš a Mladečské jeskyně, *Litovelský, šternberský a šumperský kraj* 14, čís. 25, 18. 6. 1937.

Z významných pražských badatelů konkrétním paleolitickým moravským tématům věnoval pozornost geolog, paleontolog a archeolog **Jan Vratislav Želízko** (1874–1938; obr. 272), v letech 1920–1927 vědecký tajemník Státního geologického ústavu v Praze. V rámci svého zájmu o paleolit spolupracoval s K. J. Maškou, M. Křížem, J. Kniesem i K. Absolonem. Zajímavé byly jeho pokusy o srovnávání výtvarného umění paleolitického člověka s tzv. primitivními kmeny, podobně jako zpracování a propagace kolekce „křovákých petroglyfů“ Emila Holuba, jejichž vědeckému zhodnocení se věnoval jako vůbec první. Ve 30. letech se vracel k nálezům z Mladečských jeskyní i k dalším moravským lokalitám, které publikoval vesměs v drobnějších studiích (Želízko 1923; Sklenář 2005, 659–660; cf. Skutil 1965, 226–227). Znamý paleontolog a spisovatel, rodák z Boskovic **Josef Augusta** (1903–1968) se před odchodem do Prahy ve 30. letech za studentských let i po nástupu na Geologický ústav MU (1924) intenzivně věnoval nálezům především kvartérních savců. Řadu příspěvků publikoval v *Přírodě* (Skutil 1965, 13–15). Ve vztahu k moravskému paleolitu v této době učinil několik přesahů, věnoval se osobnosti J. Kniese a M. Remeše, v *Přírodě* také publikoval příspěvek „Zbytky mamutích koster a jejich vztah k bájím a pověstem o pravěkých obrech“ (Sklenář 2008, 54–55). V neposlední řadě je nutné na tomto místě zmínit také významného českého paleontologa, geologa a archeologa **Jana Nepomuka Woldřicha** (1834–1906), jenž ještě před první světovou válkou položil základy ke studiu paleolitu v Čechách. Při své rozsáhlé práci věnované především pleistocénu zpracoval osteologické nálezy také z Moravského krasu (Výpustek), jeskyně Šipky, Čertovy díry aj. Svůj zájem směřoval rovněž k lovcům mautů z Předmostí. Své příspěvky publikoval vesměs v *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien*.

Obr. 272. Jan Vratislav Želízko (1874–1938), pražský geolog, paleontolog a pleistocenní archeolog spolupracoval se všemi významnými moravskými paleolitiky. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 272. Jan Vratislav Želízko (1874–1938), geologist, palaeontologist and Pleistocene archaeologist from Prague, cooperated with all important Moravian Palaeolithic scholars. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.11. MORAVŠTÍ NĚMEČTÍ BADATELÉ VE VÝZKUMU PALEOLITU

Podobně jako v Čechách, také na Moravě v meziválečném období můžeme přirozeně sledovat silnou tradici archeologického výzkumu německy mluvících badatelů, která však v současnosti z historických důvodů patří k nejméně probádaným kapitolám. Specifický fenomén brněnské německé archeologie se rekrutoval především z badatelů z „neprofesionálních“ kruhů, kteří se věnovali zejména jeskyním Moravského krasu. Němečtí badatelé byli až do roku 1945/1946 rovněž nedílnou součástí moravského muzejnictví v národnostně německých oblastech českých zemí (tzv. Heimatforschung), kde vznikala „německá“ vlastenecká muzea. Kolem těchto center se shromažďovala řada amatérských archeologů usilujících o uchování kulturního dědictví daného regionu, v němž působili.¹²⁴ Současně však v duchu koncepcí brněnského historika B. Bre-

124 Na Moravě takové výrazné centrum vzniklo např. v Mohelnici nebo v Uničově, kde po roce 1918 působil K. Schirmeisen, V. Reimer a M. Manethová. Uničovské sbírky a aktivní badatelská činnost vedla např. k tomu, že právě zde bylo v roce 1936 zorganizováno výroční zasedání Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei (cf. Hlava 2006; 2008a; Hlava – Kalábková – Šlězár 2014).

tholze byly snahy řady těchto archeologů nesený myšlenkou prokázat kontinuitu přítomnosti německého etnika v pohraničí od germánského osídlení prvních století až do dob středověké kolonizace, což přirozeně vytvářelo četné třecí plochy s většinovou česky mluvící společností v ostatních částech ČSR. Němečtí archeologové se v jisté opozici proti nově založené Společnosti čsl. prehistoriků sdružovali od roku 1924 v **Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei**, s vlastním časopiseckým orgánem *Sudeta*. Řada jmen těchto badatelů je dnes především díky nucenému transferu německé menšiny po druhé světové válce pozapomenuta (Hlava 2006; Hlava – Kalábková – Šlézár 2014; cf. též Blažek 2000). Z německých moravských badatelů byli členy tohoto spolku prof. K. Jüttner z Mikulova a ředitel školy K. Schirmeisen z Brna, vedle nich ovšem také Moravané I. L. Červinka a J. Skutil. Do časopisu *Sudeta*, v němž se soustředila většina příspěvků, které se dotýkaly našeho území, přispívali svými paleolitickými články i další brněnští amatérští archeologové jako F. Čupík či H. Freising. V souvislosti s naším tématem je také velmi důležitá syntéza vídeňského badatele J. Bayera „*Die ältere Steinzeit in den Sudetenländern*“ z roku 1925 – obsáhlý přehled paleolitu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, založený na popisu dle lokalit (Sklenář 1997a, 2–3).

Zvláště pro paleolitický výzkum na Brněnsku, resp. v jeskyních Moravského krasu měla zásadní význam skupina badatelů soustředěná ve spolku německých turistů v tzv. **Gruppe für Höhlenforschung. Sektion des Vereines deutscher Touristen Brünn** (GhH SdVDT, Skupina pro výzkum jeskyní, Sekce spolku německých turistů v Brně),¹²⁵ založeném na počátku 20. století. Cílem tohoto spolku bylo zpřístupnění a propagace jižních s středních částí Moravského krasu ve Křtinském a Josefovském údolí i údolí Řičky, konkrétně například jeskyní Býčí skály či Ochozské. Tyto patřili k tradičnímu „německému“ badatelskému území. Němečtí badatelé měli v tomto směru také podporu vlastníka pozemků – Lichtenštejnů, a to především do konečného vyvlastnění pozemků československým státem v roce 1922. V majetkových poměrech můžeme hledat od počátku 20. století také důvody vymezení „sfér vlivu“ německých speleologů a jeskyňářů soustředěných kolem aktivit Karla Absolona, který naopak operoval na území vlastněném Salmy v severní části Moravského krasu (ve střední části do Salmských území patřilo i Rudické propadání, kde se konkurence obou badatelských skupin rovněž projevovala). Spolek sdružoval přes třicet členů, kteří se velmi aktivně podíleli na výzkumu moravských jeskyní. Pro dějiny archeologie je nejvýznamnější zejména osobnost Rudolfa Czižeka, který byl ve 20. letech i místopředsedou spolku. S německými badateli je také nerozlučně spjat objev neandertálské čelisti v jeskyni Švédův stůl u Ochozu v jižní části Moravského krasu, učiněný Karlem Kubaskem již v roce 1905. Kubasek pocházel z Bílovic nad Svitavou, jeho bratr Viktor byl členem GhH SdVDT a především vynikající horolezec, průkopník speleoalpinismu. Karel v době vzácného antropologického objevu byl studentem brněnské reálky, později absolvent brněnské německé techniky. Oba byli před první světovou válkou v kontaktu s Karlem Absolonem, ovšem již na začátku války v roce 1915 padli na bojištích první světové války – Viktor v Haliči, Karel jakožto pilot sestřelen nad Jadranem (Golec 2013f). Na rozdíl od zmíněných bratrů ovšem většina německých badatelů byla v neustálém konkurenčním sporu s Karlem Absolonem, který německé speleology obviňoval z vědeckého amaterismu. Typické pro další Absolonovo působení pak také bylo, že podíl německých badatelů na výzkumu jak moravských jeskyní tak také například Dolních Věstonic byl záměrně zamlčován, resp. Absolon je prakticky neuváděl ve svých pracech, které jsou jinak na informace o dějinách výzkumů dosti bohaté (Golec 2013a; 2013b; 2013c; 2013d; 2013e; 2013f).

125 Spolek pod tímto názvem zanikl v roce 1926 a jeho přímým následovníkem se stal v lednu 1927 Verein für Höhlenforschung (Spolek pro výzkum jeskyní, členové spolku se pravidelně scházeli v hostinci Zur Linde – U lípy, dnes na Dominikánské ul. č. 1 v Brně), který byl úředně zrušen na základě Benešových dekretů v září 1945. Z československé policejní agendy, která každoročně sledovala aktivity spolku, vyplývá, že německá speleologická skupina nebyla nijak protirepublikově zaměřena. Ve vedení spolku (1922–1945) však dlouhodobě figuroval Alfons Zlamal (rodák z Bílovic z majetné rodiny Zlamalů, vlastníci řadu nemovitostí, mlýna a pily), jenž byl údajně hlavní příčinou neshod s Karlem Absolonem za druhé světové války, zamezil mu ve vstupu do jeskyní a působil další příkoří za německé okupace. V této době byl spolek včleněn do Hauptverband Deutscher Höhlenforscher in Berlin (Hlavního svazu německých speleologů). V roce 1942 rovněž došlo v Moravském zemském muzeu k založení „Abteilung für Höhlen- und Karstforschung“ (Oddělení pro výzkum jeskyní a krasu), jehož vedoucím se měl stát opět A. Zlamal. Osudy členů spolku za druhé světové války již nejsou jasné a budou jistě souviset s nuceným odchodem na frontu a poválečným odsunem německého obyvatelstva (k tématu viz Martin Golec 2013a; 2013c).

Platforma pro publikaci českého materiálu německými badateli, recenze publikací i příspěvky některých českých archeologů se v meziválečném období objevovaly okrajově i v Kossinnou založeném časopise *Mannus* (z oblasti paleolitu zde např. K. Schirmeisen recenzoval Absolonovu první zprávu z výzkumu Dolních Věstonic i další meziválečné výzkumy). Více zpráv se pak objevovalo v doplňkovém titulu *Mannus – Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit*, který v roce 1925 založil rovněž G. Kossinna. Tento časopis vedl prof. z Vartislavi Martin Jahn a díky jeho zájmu o archeologii českých zemí zde byla publikována řada nálezových zpráv a materiálu. Moravskému paleolitu se tematicky věnoval opět K. Schirmeisen, který předkládal přehledy nových nálezů (Dolní Věstonice, Pavlov). Stejně tak o moravských lokalitách i Absolonově expozici na Výstavě soudobé kultury přinesl zprávu J. Skutil. Ve 40. letech se pak začaly objevovat příspěvky i L. Zotze (*Sklenář* 1997b). Pro výzkum moravského paleolitu, resp. geologie kvartéru Moravské brány, Moravského krasu či Brněnské vrchoviny je v této souvislosti třeba opět zmínit velmi kvalitní práce H. Hassingera a F. Machatschka, které však nebyly prosty nacionalistických invektiv a proto nebyly českými badateli vždy plně přijímány (*Hassinger* 1914; *Machatschek* 1927; cf. *Musil – Karasek – Valoch* 1999, 68–69).

Samostatnou a rozsáhlou kapitolou, která však přesahuje rozsah této práce, by pak byly osudy naší archeologie za druhé světové války, kdy se samozřejmě řada německých badatelů aktivně zapojila do vědeckého, kulturního i politického dění. Někteří s níže uvedených německých badatelů působících za první republiky na Moravě ve své práci za války pokračovali (v případě, že se dočkali konce války, byli pak nuceně odsunuti), jiné výrazné osobnosti paleolitické archeologie se na Moravě objevovaly nově (Gisela Freundová, Gisela Asmusová). V tomto kontextu je třeba opět připomenout výzkumy v Assiena Bohmerse v Dolních Věstonicích a v mnohém konkurenční působení již několikrát zmíněného Lothara Zotze z jeho pražského univerzitního působiště, který však o moravské lokality projevoval zájem již ve 30. letech 20. století (nově zpracováno zejména *Sklenář* 1991; 1993; *Oliva* 2014; cf. *Vencl* 2002; *Rataj – Šolle – Vencl* 2003; obr. 273 a 274).

Obr. 273. K významným osobnostem německé archeologie v Československu jak mezi válkami, tak i v období druhé světové války byl Lothar Ferdinand Zotz (1899–1967), nástupce L. Franze na Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte pražské Karlovy univerzity. Paleolitickému výzkumu se věnoval již od mládí. Na fotografii s Karlem Absolonem v Dolních Věstonicích v roce 1936, L. F. Zotz zcela vpravo v brýlích. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 273. Lothar Ferdinand Zotz (1899–1967), the successor of L. Franz at the Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte of Charles University in Prague, was an important personage of German archaeology in Czechoslovakia both in the interwar period and during the Second World War. He focused on Palaeolithic research from young age. Photographed with Karel Absolon in Dolní Věstonice in 1936; L. F. Zotz is on the very right, wearing glasses. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 274. Lothar Ferdinand Zotz. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 274. Lothar Ferdinand Zotz. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.11.1. FRANZ ČUPIK (1897–1962)

Významný německý badatel Franz Čupik byl svým povoláním obchodní zástupce v Brně, od poloviny 30. let zde byl ředitelem továrny na cukrovinky. Archeologií především moravských jeskyní se začal zabývat po roce 1918 v době své rekonvalescence po válečném poranění plic pod vlivem Jana Kniese, později spolupracoval s Karlem Absolonem. V letech 1922–1924 prováděl výzkumy v Pekárně a Býčí skále spolu se svými švagry Hugo Wallochem a Hansem Dierlem a přítelem R. Zapomnělem (jejich výkopům tu předcházeli výzkum bratru Czižků v letech 1914–1917 a 1920). Ti v Jižní odbočce Býčí skály vyhloubili systém dvou desítek polí, které více či méně systematicky prokopali. Jejich výzkumy navštěvoval také Karl Schirmeisen, s nímž a rovněž s bratry Czižkovými v roce 1924 vyhloubili další sondu v zadní části Jižní odbočky s bohatými nálezy ve dvou polohách, které ve své době sehrály důležitou roli v koncepci stratigrafie střeoevropského paleolitu (J. Bayer, O. Hauser, H. Obermaier). Poté mezi badateli nastaly spory o primát objevu důležité spodní vrstvy, do kterých radikálně zasáhl Karel Absolon a nuceně je ukončil. Nálezy od F. Čupika byly poté povinně vykoupeny pro MZM a stály na počátku rostoucí animozity obou badatelů (Oliva 1996a, 41–42).

V Pekárně pak Čupik svými výzkumy jednak popřel tvrzení Martina Kříže o archeologické vyčerpanosti jeskyně a především zde poprvé stratigraficky zachytil vrstvy magdalénienského osídlení. V pozdějších letech mu však byly výkopy opět zakázány (v roce 1925 v Pekárně zahájil výzkum sám Karel Absolon). Věnoval se rovněž povrchovým sběrům zejména na Třebíčsku v okolí Dukovan, kde objevil řadu mladopaleolitických stanic. V průběhu 20. let se dostával do dalších střetů s Karlem Absolonem, který jej obviňoval z nelegálního obchodu s nálezy. Nejednoznačnou službu mu poskytly rovněž pochvalné zmínky Otto Hausera v jeho *Urgeschichte* a *Die grosse zentraleuropäische Urrasse* (Hauser 1925a; 1925b). Pro Hausera byly Čupikovy nálezy ze „starší“ vrstvy v Býčí skále důležité jako doklad jeho konstrukce micoquienu a ve spodní vrstvě identifikoval řadu „archaických“ nástrojů. Společně s K. Schirmeisem obhajoval pravost tzv. druhé Věstonické venuše, kterou jako autentické dílo oba badatelé prezentovali H. Breuilovi, H. Obermaierovi, F. Birknerovi, H. Kühnovi a dalším. Právě tato kauza byla dalším jablkem sváru s K. Absolonem, který vrcholil soudním sporem na počátku 30. let 20. století. Čupik své příspěvky publikoval především v německém tisku (*Sudeta*, *Sudetendeutsche Tageszeitung*, *Tagesbote*). V roce 1945 byl odsunut do Německa (Čupik byl členem mnoha nacistických organizací) a jeho sbírka se stala součástí fondu Moravského zemského muzea (Podborský 1997b; Sklenář 2005, 128; obr. 275).

Obr. 275. Franz Čupik (1897–1962), výrazná osobnost německého paleolitického výzkumu na Moravě na fotografii zachycen v Předmostí u Přerova, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 275. Franz Čupik (1897–1962), an important personage of German Palaeolithic research in Moravia, photographed in Předmostí near Přerov, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.11.2. HANS MOHR (1882–1967)

Profesor a později rektor německé techniky v Brně, vedoucí katedry mineralogie a geologie, v letech 1937–1938 rektor (nástupce A. Rzehaka), který se zabýval kvartérem Brněnska, říčními terasovými sedimenty, studiem sprašových profilů a fosilních půd v těchto profilech. H. Mohr pozitivně nahlížel na možnost přítomnosti staršího a středního paleolitu, který dokládal svými sběry otlučených valounů (eolitů) z poloh říčních fosilních teras Svitavy v okolí Brna (u Husovic, Maloměřic či Židenic). Valouny z brněnských říčních teras také jako spodno – či středopaleolitické artefakty prezentoval na III. konferenci INQUA ve Vídni v roce 1936, kde tyto nálezy byly kritizovány, označeny za „mohrolity“ a pseudoartefakty (dnes jsou nálezy uloženy ve sbírkách Ústavu Anthropos MZM). Pokoušel se také formulovat morfostratigrafické vztahy mezi říčními terasami a sprašovými pokrývky s využitím fosilních půd pohřbených ve sprašových sériích, podobně jako K. Zapletal. V době uzavření českých vysokých škol převzal vedení Geologického ústavu MU. Po roce 1945 působil ve Vídni. (Sklenář 2005, 386; 2008, 40, 45; Skutil 1938–39, 48–49; Musil-Karásek-Valoch 1999, 61, 73, 86–88; obr. 276).

Obr. 276. Hans Mohr (1882–1967). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 276. Hans Mohr (1882–1967). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.11.3. HANS FREISING (1905–1977)

Freising absolvoval na Německé vysoké škole technické v Brně elektrotechniku (1932), nastoupil však jako asistent Hanse Mohra na katedře mineralogie a geologie. Jeho zájem o archeologii byl nepochybně podporován i jeho otcem Josefem Freisingem, profesorem tělocviku z Brna, poslancem Sudetoněmecké strany a v období protektorátu i prvním německým, nepříliš oblíbeným, ředitelem Moravského zemského muzea. Archeologicky pracoval již ve 20. letech na Uničovsku, poté Mikulovsku a Znojemsku a také v Moravském krasu (Býčí skála, 1937). Studoval problematiku pleistocenního zalednění i otevřené paleolitické lokality (Želešice, Modřice, Bratčice), které publikoval v drobných článcích, převážně v *Tagesbote* (cf. Skutil 1965, 43; Freising 1980). Intenzivní archeologickou činností shromáždil rozsáhlou archeologickou sbírku (přes 14 000 předmětů), dnes uloženou v MZM a AÚ AV v Brně, kde je uložen i jeho archiv. Zájem jevil také o nejranější nálezy z Dolních Věstonic, kde v roce 1923 objevil první umělecký keramický předmět – drobnou plastiku mamuta. Na nalezišti se ostatně v tomto roce vystřídali i další němečtí badatelé – R. Czižek, F. Čupík či K. Schirmeisen (Oliva 2014). V letech 1938/1939–1940 spravoval archeologickou sbírku Říšského župního muzea v Opavě jako spolupracovník Úřadu pro pravěk ve východní Sudetské župě, výzkumy však prováděl především na trase dálnice Vídeň–Vratislav v oblasti severní části Boskovické brázdy u Moravské Třebové a Jevíčka, které velmi důkladně a pečlivě dokumentoval. V roce 1940 nastoupil vojenskou službu a svůj výzkum předal spolupracovníkům. Po druhé světové válce byl odsunut (ač jinak považován za skromného a čestného člověka). V roce 1945 bylo v jeho sbírce evidováno na 11 000 inventárních čísel archeologických

nálezů, především právě z území Moravy (Freising 1980, 9). V letech 1949–1970 působil jako vrchní zemský geolog na Geologickém zemském úřadu ve Stuttgartu (Čižmář 2005; Sklenář 2005, 174–175, obr. 277).

Obr. 277. Hans Freising (1905–1977). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 277. Hans Freising (1905–1977). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

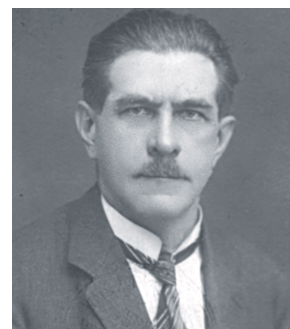
6.11.4. RUDOLF CZIŽEK (1878–1937)

Další z výrazných osobností moravské meziválečné archeologie je Rudolf Czižek, ředitel německé obecné školy v Brně. Nejprve spolupracoval s Karlem Schirmeisenem, v letech 1915–1917 prováděl výzkumy v Býčí skále, které však o rok dříve zahájili svými prospekce jeho dva bratři – starší Karl a mladší Wilhelm. Jak již bylo řečeno, na konci roku 1915 zde v tzv. Jižní odbočce u východní skalní stěny objevili neporušenou magdaleníenskou vrstvu, což nešlo pozornosti ani prezidentovi moravské muzejní společnosti A. Rzehakovi, který je v dalších výkopech podporoval. Ve výzkumu zde pak pokračovali v roce 1920, na konci roku 1922 se k této skupině připojil další amatérský archeolog Franz Čupík, který se v letech 1922–1924 chopil hlavní výzkumné iniciativy (Oliva 1996a). Zprávy o výzkumu však podával Czižek ve čtyřech pokračováních na počátku roku 1925 v *Tagesbote*, kde z důvodu sporu s F. Čupíkem vylíčil i podrobné dějiny výzkumu této lokality (Czižek 1925). Ve 20. letech spolupráci navázal zejména s Karlem Absolonem a to především při výzkumu jeskyně Pekárny, pro který byl získán především po sporech s F. Čupíkem okolo výkopů v Býčí skále. Výzkum v Pekárně pak Czižek v letech 1925–1930 v zásadě vedl a byl podstatným spoluautorem všech tří Absolonových sdělení o tomto výzkumu (Absolon-Czižek 1926; 1927; 1932; obr. 278–281).

Obr. 278. Rudolf Czižek (1878–1937), učitel a amatérský archeolog nejdříve spolupracoval s K. Schirmeisenem, později byl získán pro Absolonovy výzkumy především jeskyně Pekárny. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 278. Rudolf Czižek (1878–1937), teacher and amateur archaeologist, cooperated first with K. Schirmeisen and later in Absolon's explorations, above all of Pekárna Cave. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 279. Rudolf Czižek v roce 1918 ve zralém věku 40 let. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 279. Rudolf Czižek in the mature age of 40 in 1918. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

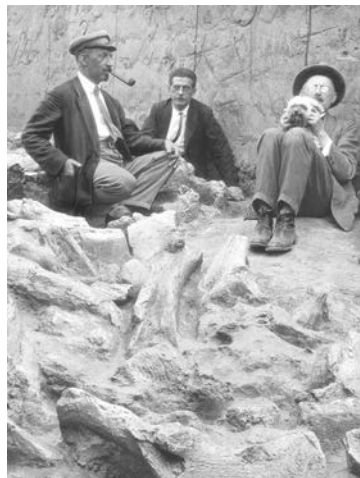

Obr. 280. Rudolf Czižek se svoji chotí a dcerou, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 280. Rudolf Czižek with his wife and daughter, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 281. Rudolf Czižek (vzadu uprostřed) v Dolních Věstonicích na odkrytém „kjökkenmödding“ č. 6 v roce 1928. Vpravo K. Absolon se psem Šnupáriem, vlevo redaktor Stejskal. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 281. Rudolf Czižek (in the middle in the rear) in Dolní Věstonice at an uncovered “kjökkenmödding” in 1928. On the right K. Absolon with his dog Šnupárium, on the left reporter Stejskal. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

6.11.5. KARL JÜTTNER (1883–1959)

Karl Jüttner absolvoval státní německé gymnázium v Opavě a v letech 1902–1906 vystudoval zeměpis a dějepis na univerzitě ve Vídni, kde rovněž získal doktorát z fyzického zeměpisu a geologie (značný vliv při tom na něj měl prof. geografie a zakladatel glaciologie A. Penck). Jeho hlubší zájem o geologii jej přivedl i na univerzitu do Berlína, kde se věnoval rovněž fytopaleontologii. Své vzdělání i v dalších letech systematicky prohluboval na stážích ve Vídni a Štýrském Hradci. V letech 1909–1945 působil jako gymnaziální profesor na německém gymnáziu v Mikulově. Za svého působení v Mikulově byl rovněž od roku 1913 činný v nově založeném muzejním spolku, který do roku 1922 začal budovat vlastní muzeum. V roce 1931 se stal jeho předsedou. Ve 30. letech v řadě článků publikoval svá geologická pozorování Pavlovských kopců a okolních lokalit (v roce 1939 díky svým poznatkům vydává geologickou mapu dolního Podyjí). Velkou měrou se podílel na budování sbírek vznikajícího spolkového muzea (od r. 1924 byl jeho kustos), v květnu 1945 se podílel na záchraně požárně zničených paleolitických sbírek na mikulovském zámku, o jehož znovuvybudování po válce se významnou měrou zasloužil. I po druhé světové válce, již jako správce Okresního muzea v Mikulově (Jüttner nebyl odsunut vzhledem ke svým protinacistickým postojům), spolupracoval s Archeologickým ústavem AV ČR a byl rovněž konzervátorem Státního památkového ústavu (Anonymus 1960).

Jüttner byl jeden z prvních nálezců kamenné industrie v Dolních Věstonicích. Ty od roku 1913 nalézaly společně se zámeckým hejtmanem, archivářem, bibliotekářem v Mikulově a také školním radou Josefem Matzurou (1851–1936), první zprávu o tom však podali až v roce 1922 v *Tagesbote* (Jüttner – Matzura 1922; v roce 1930 zde také objevil slovanské pohřebiště „Na pískách“). Jako kustos muzea v Mikulově se od roku 1924 zasloužil o záchranu množství vzácných nálezů z regionu (v roce 1924/1925 např. publikoval zprávu o objevu římského tábora u Mušova), ke kterým vedl příkladnou dokumentaci (Červený 2008; Klanicová 1994, 397–399; Kocábová 2008; Sklenář 2005, 271; Skutil 1965, 66–67, 113).

6.11.6. KARL SCHIRMEISEN (1868–1958)

Jedním z neaktivnějších německy mluvících brněnských badatelů byl absolvent učitelského ústavu v Brně, pozdější ředitel německé měšťanské školy v Brně, Karl Schirmeisen. Své znalosti uplatnil i při přednáškách na brněnské německé technice, kde spolupracoval s A. Rzehakem. V letech 1901–1917 vykonával funkci správce geologicko-paleontologického oddělení Moravského zemského muzea. Od 90. let 19. století prováděl výzkumy mj. v jeskyních Moravského krasu (Býčí skála) nebo na Stránské skále u Brna. Ač před ním na této lokalitě prováděl výzkumy i J. Knies, právě Schirmeisen poprvé uvedl lokalitu do archeologické literatury a nálezy odtud dokonce značně vizionářsky označil za staropaleolitické a hojný osteologický materiál odtud považoval za lidmi opracovaný. Získané uhlíky klasifikoval jako pozůstatky ohnišť, patřících k nejstarším v Evropě (*Schirmeisen* 1925). Vzhledem k problematické povaze těchto nálezů však jeho závěry byly záhy odmítnuty K. Absolonem, J. Bayerem, A. Stehlíkem, K. Zaplětem a dalšími. Jediný kdo otázku stáří Stránské skály nechával otevřenou, byl ve svých úvahách Em. Šimek (1935, 14; cf. *Skutil* 1938–39, 49–53).

Karl Schirmeisen po převratu v roce 1918 odešel z Moravského zemského muzea, ještě v době před rozvojem hlavních velkých paleolitických výzkumů. V této době se stal ředitelem školy v Uničově, kde se rovněž věnoval archeologii a stal se zde vůdčí osobností organizace výzkumu na Uničovsku a Krnovsku až do roku 1945 (výzkumy prováděl především ve spolupráci s tvůrci uničovského muzea Vinzenzem Reimerem, 1868–1938 a Mizzi Manethovou, 1898–1971; *Hlava* 2006; 2008; *Hlava – Kalábková – Šlězár* 2014). V této době hojně publikoval a vracel se k tématu moravského paleolitu. Vydal přes 80 prací věnovaných obecnějším tématům (*Schirmeisen* 1924; 1936) i dílčím lokalitám (*Schirmesen* 1925; 1932a; cf. *Hucke* 1943; *Skutil* 1965, 154–158). Tyto práce však nebyly česky mluvícími archeology vždy bezvýhradně přijímány. Například k souhrnné drobnější práci „*Mähren zur Eiszeit*“ z roku 1924 se Josef Skutil vyjádřil v tom smyslu, že se nejedná o nic víc, než o přehled paleolitických stanic „podle lístků vitrin palaeolithického oddělení brněnského musea“. Jediný přínos spatřoval ve zveřejnění některých soukromých sbírek německých sběratelů, ale také například v identifikaci moustérienu ve spodních vrstvách Býčí skály či v Drátenické jeskyni (*Skutil* 1924a; 1924b). Kriticky naopak hodnotil i Schirmeisenův pokus o zrevidování starých paleolitických nálezů na Brněnsku (hrob z Francouzské ulice např. řadí do solutréenu; *Schirmeisen* 1923; *Skutil* 1924c). V celé řadě drobnějších článků v novinách dále popisoval nálezy z Dolních Věstonic a dalších lokalit. Významné jsou jeho články věnované neandertálské čelisti ze Švédova stolu nebo prvním petrografickým a mikroskopickým výzkumům obsidiánové industrie, u níž na Slovensku např. rozpoznal jako jeden z prvních její paleolitické stáří (*Schirmeisen* 1932b). Mikroskopické analýze podrobil i nález tzv. druhé Věstonické venuše. Karl Schirmeisen se stal zakládajícím členem Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei. Od roku 1940 působil v nové pobočce Státního archeologického ústavu v Brně. Za války archeologicky dohlížel nad budováním dálnice přes Moravu a Slezsko, v roce 1945 odešel do Rakouska později do SRN (*Sklenář* 2005, 499; obr. 282).

Obr. 282. Karl Schirmeisen (1868–1958), jeden z nejvýznamnějších a nejpłodnějších německých amatérských archeologů na Moravě, mezi válkami působící zejména na Uničovsku. Archiv Ústavu Anthropoloz MZM.

Fig. 282. Karl Schirmeisen (1868–1958), one of the most important and most prolific German amateur archaeologists in Moravia; between the world wars, he worked above all in the Uničov region. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Z dalších německých badatelů, kteří projevovali zájem o moravské diluvium, jmenujme **Juliusa Simona** (1873 Liberec - ?; obr. 283 a 284) – továrního inženýra a speleologa působícího v Moravském krasu (Simon byl mj. členem a prvním předsedou Verein für Höhlenforschung). Ve 30. letech epizodicky zasáhl např. do výzkumu v Býčí skále. Paleolitické nálezy z okolí Brna, Moravského krasu a jižní Moravy publikoval na přelomu 40. let v denním tisku. K. Absolon J. Simona také uvádí jako „jednoho z hlavních činitelů při objevování sídliště v Dolních Věstonicích“ (Absolon 1970/2, 168). Pozoruhodná je rovněž jeho poválečná kniha „Kouzelné jeskyně v Moravském krasu“, v které popisuje cenné souvislosti kolem práce německých jeskyňářů na počátku 20. století (Simon 1956). Po druhé světové válce byl odsunut, mj. patrně díky spolupráci s nacisty, kterým měl být odborným poradcem při přesunu letecké továrny Flugmotorenwerke Otmark z Brna-Líšně do jeskyně Moravského krasu (Golec 2013d; Skutil 1965, 161). Na brněnsku zasáhl do výzkumu také učitel **Joh. Karl Stika** (1884–?), který ve 30. letech objevil paleolitické lokality v Maloměřicích (Borky I a Borky II), které připravoval k publikaci. Sbíral rovněž mladopaleolitické nástroje ze Stránské skály u Brna. O moravský paleolit mezi světovými válkami jevil zájem i německý učitel v Brně **K. Zobek** (?–?), jenž publikoval i poznatky ke geologii Pavlovských kopců (Skutil 1965, 223–224). Kratší příspěvky k nalezištím v Předmostí a Dolních Věstonicích v časopisu *Sudeta* a *Firgenwald* publikoval **Hans Joachim Fabian**. V kapitole věnované organizaci archeologické práce jsme již jmenovali významnou osobnost stavebního inženýra a archeologa **Gustava Stumpfa** (1880–1962), v letech 1921–1929 kustoda Slezského muzea v Opavě (poté byl pracovně přeložen do Nového Jičína a do Brna). Z jeho průzkumů na Opavsku a Novojičínsku vzešel například objev paleolitu v českém Slezsku a také publikace nálezů z Kotouče u Štramberka (obr. 285). Stumpfova archeologická sbírka je dnes uchována v Slezském zemském muzeu v Opavě (Stumpf 1926; Bayer-Stumpf 1929). Opavsku, resp. Jesenicku věnoval archeologickou pozornost ve 30. letech také německý učitel ve Frývaldově (Jeseníku) **Josef Uwira** (?–?), který publikoval drobnější články o místních nálezech paleolitické industrie (Skutil 1965, 202).

Obr. 283. Julius Simon, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 283. Julius Simon, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 284. Julius Simon, blíže nedatováno. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 284. Julius Simon, undated. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 285. Pohled na archeologicky bohatý region v okolí Štramberku na střední Moravě. Vlevo v pozadí charakteristická věž „Trúba“ nad městem, 20.–30. léta 20. století. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 285. View of the archaeologically rich region near Štramberk, Central Moravia. In the background on the left the characteristic tower “Trúba” above the town, the 1920–30s. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

7. NÁSTIN PALEOLITICKÉ ARCHEOLOGIE V SOUSEDNÍCH ZEMÍCH

Pro zhodnocení výsledků i významu paleolitických výzkumů na Moravě je přirozeně nutné sledovat ve stejném období rozvoj archeologického výzkumu i teorie v dalších zemích. Dle možností také v maximální možné míře popsat intenzitu kontaktů mezi jednotlivými badateli i institucemi a sledovat míru vzájemného předávání získaných poznatků, zkušeností a metod rozvíjejících se nových archeologických výzkumů. Moravská archeologie v období první Československé republiky pochopitelně byla organizačně nejintenzivněji napojena na archeologická centra v Praze. Situaci v české paleolitické archeologii v poslední době vyčerpávajícím způsobem zhodnotil Karel *Sklenář* (2008). V následující kapitole tedy alespoň v některých bodech zaměříme pozornost na druhé tradiční vídeňské centrum, jehož vzor byl pro moravskou archeologii jednoznačně určující, což bylo dáno díky přirozeným a tradičním vazbám z období před vznikem republiky i po první světové válce. Autority vídeňských paleolitiků také často zasahovaly do koncepčních i jiných sporů, vedených mezi našimi badateli. Pro srovnání moravské paleolitické archeologie bylo také velmi užitečné obrátit pozornost na sever od zemských hranic – do Polska. Kontakty našich badatelů s rozvíjející se polskou paleolitickou archeologií nebyly zdaleka tak intenzivní jako v případě Rakouska. Lze ovšem konstatovat, že v některých případech to bylo jednoznačně ke škodě moravské archeologie. K dokreslení situace je připojen i stručný nástin budování archeologického paleolitického výzkumu na Slovensku, které bylo přirozeně součástí společného státu, avšak v rámci historie archeologie právě v období první Československé republiky procházelo specifickým vývojem.

7.1. VÍDEŇSKÉ BADATELSKÉ CENTRUM A JEHO VLIV NA MORAVĚ

I přes neopominutelný vliv Karla Absolona na paleolitické dění na Moravě (a jeho snahu napojit svůj výzkum i osobnost na francouzská výzkumná centra) není možné ve sledovaném období nezdůraznit význam třech rakouských autorit, které moravský prostor ovlivňovaly a přímo se na našem vědeckém poznání prehistorie také podílely. Všichni níže zmínění badatelé profesně působili ve Vídni. Do širšího kontextu historie archeologie v Rakousku je zařadili a nástin dějin zdejšího paleolitického bádání předložili např. W. *Heinrich* (1974–1975) a Ch. *Neugebauer-Maresch* (2008).

Podobně jako například v Maďarsku se rakouská archeologie musela vyrovnávat z limitovaných možností svého působení vlivem podstatné změny politických hranic meziválečné Evropy. Všechny významné instituce se přirozeně koncentrovaly ve Vídni, kde ve změněných podmínkách (a se změněným názvem) nadále působily původní rakousko-uherské archeologické instituce. Centrem výzkumu také po první světové válce zůstalo vídeňské Přírodovědecké muzeum, kde jako přední prehistorik působil Josef Bayer. Vedení prehistorie na vídeňské univerzitě se po Hoernesovi v roce 1919 ujal Oswald Menghin. Vedle vídeňské univerzity se archeologie vyučovala také v Grazu a Innsbrucku (*Sklenář* 1983b, 158). V meziválečném období nebyla rakouská archeologie příliš aktivní, přesto naši paleolitickou archeologii významně ovlivňovala. O teorii „kulturních okruhů“ O. Menghina byla řeč již na jiném místě.

Přední osobnost rakouské archeologie, žák M. Hoernese, ředitel prehistorického oddělení Naturhistorisches Museum in Wien – **Josef Bayer** (1882–1931, obr. 286) byl od roku 1924 vydavatelem významného časopisu specializovaného na výzkum diluvia *Die Eiszeit* (od 1928 *Eiszeit und Urgeschichte*). Hlavním Bayerovým zájmem bylo od počátku studium paleolitu, jemuž se věnoval již za první světové války v Palestině. Pro náš paleolit je obzvláště důležité jeho zpracování středoevropského mladšího paleolitu (*Bayer* 1909; 1927). Od počátku 20. let projevoval zájem přímo o konkrétní moravská a slezská naleziště. Takto zpracoval nálezy z Mladče (*Bayer* 1922, zde např. poprvé správně klasifikoval nálezy jako aurignacké, do té doby označované za magdalénien), Dolních Věstonic (*Bayer* 1924), jeskyně Švédův stůl v Moravském krase (*Bayer* 1925b), po-

zornost pak věnoval i dalším moravským jeskyním (např. také Pekárně) podobně jako nálezům z Opavy (Bayer – Stumpf 1929). V časopise *Eiszeit* byly také moravské nálezy často publikovány a komentovány (zejména nálezy z okruhu německých badatelů Čizžka a Čupika).

Obr. 286. Josef Bayer (1882–1931), přední osobnost rakouské prehistorie prvních třech dekád 20. století se zajímal rovněž o moravské nálezy a zpracoval první významný přehled paleolitu a mezolitu českých zemí. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 286. Josef Bayer (1882–1931), leading personage of Austrian prehistory of the first three decades of the 20th century, was interested also in Moravian finds; the author of the first important overview of the Palaeolithic and Mesolithic in the Czech lands. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Bayer Moravu považoval za „*eines der an Hinterlassenschaften des diluvialen Menschen reichsten Länder Europas*“ (Skutil 1926–1928). Na žádost nově vzniklé Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei zpracoval pro první svazek jejího časopisu *Sudeta* rozsáhlý přehled paleolitu a mezolitu českých zemí (Bayer 1925a), kde např. jako první srovnával archeologické sekvence s klimatickým vývojem pleistocénu (jak bylo již řečeno s pozice biglacialisty): Riss – Moustérienvorstoss, Riss-Würm – Aurignacschwankung a Würm – solutrévorstoss. Se značnou mírou schematičnosti přitom rozlišoval tři hlavní stupně výroby kamenných nástrojů: kulturu pěstních klínů (préchelléen, chelléen a acheuléen – u nás údajně nezjištěn), kulturu hrotů (moustérien – na Moravě nalézáný již jen jako mladší, terminální stupeň, Šipka) a kulturu nožů (aurignacien a solutréen – původ obou kultur považoval za západoevropský; magdalénien). Zcela kategoricky popíral možnost existence acheulénu na našem území, podobně jednoznačně soudil, že nebude u nás nalezena „neanderthalská rasa“ (ochozskou čelist považoval za magdalénienskou). Po existenci magdalénienu pak předpokládal výrazný hiát a tedy neexistenci epipaleolitu či mezolitu.

Také Bayerův biglacialismus (cf. Skutil 1938–39, 33–34) byl kritizován již některými současníky, např. W. Soergelem. Dodejme však, že ve 20. letech zdaleka nebylo původní Penckovo schéma čtyř ledových dob automaticky přebíráno a vzhledem k tomu, že nebyla např. ani dořešena otázka vzniku spraší (nebylo známo, zda jsou původu glaciálního nebo interglaciálního), nebyly ani dostatečné možnosti, na kterých mohly být geochronologické otázky rozřešeny (cf. Stocký 1926–1927).

Na Bayerovy názory ve své práci navázal např. J. Knies. Naopak značné kritice je podrobil (podobně jako syntézu H. Breuila) J. F. Babor, který nabádal k mnohem důkladnějšímu zpracování dosavadních známých lokalit a nálezů (Babor 1927), čehož se brzy ujal Josef Skutil, který je publikoval v Baborem redigovaném časopise *Bratislava* (Skutil 1930; také spoluredigoval Bayerův časopis *Eiszeit*). Jako uznávaná autorita rovněž vystupoval v otázkách pravosti tzv. „druhé Věstonické venuše“ proti jejíž autentičnosti ostře a jednoznačně vystupoval (Bayer 1931).

Druhou osobností, která významně ovlivnila a pro zahraniční publikum otevřela problematiku našeho paleolitu, byl původně rovněž vídeňský archeolog a paleoantropolog **Hugo Obermaier** (1877–1946; obr. 287–289). Po prvotních studiích teologie již v roce 1904 absolvoval studium archeologie ve Vídni se zaměřením na kvartér a paleolit. Na vídeňské univerzitě byl rovněž habilitován (1909) a v letech před začátkem první světové války byl profesorem na Institut de Paléontologie humaine v Paříži, kde se setkával s H. Breuilem, s kterým od té doby úzce spolupracoval. Po vypuknutí světové války odešel do Madridu, kde působil až do španělské občanské války v roce 1936, poté působil jako profesor na univerzitě ve Fri bourgu.

Obr. 287. Hugo Obermaier (1877–1946), rakouský archeolog a paleoantropolog, který spojil svoji vědeckou dráhu s pařížským Institut de Paléontologie humaine a H. Breuilem. Stal se autorem zásadního synoptického přehledu paleolitu Čech a Moravy pro Schránílův reprezentativní přehled pravěku českých zemí (Obermaier 1928). Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 287. Hugo Obermaier (1877–1946), Austrian archaeologist and paleoanthropologist, who connected his scientific career with the Institut de Paléontologie humaine in Paris and H. Breuil. He authored a fundamental synoptic overview of the Palaeolithic of Bohemia and Moravia for Schráníl's representative overview of prehistory in the Czech lands (Obermaier 1928). Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 288. Vztahy Hugo Obermaiera s Karlem Absolonem byly zpočátku velmi dobré. Prof. Obermaier stojí před schématem archeologických vrstev v jeskyni Pekárně, instalovaným v expozici „Anthropos“. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 288. The relations between Hugo Obermaier and Karel Absolon were very good at the beginning. Prof. Obermaier standing in front of a scheme of archaeological layers in Pekárna Cave installed in Anthropos exposition. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

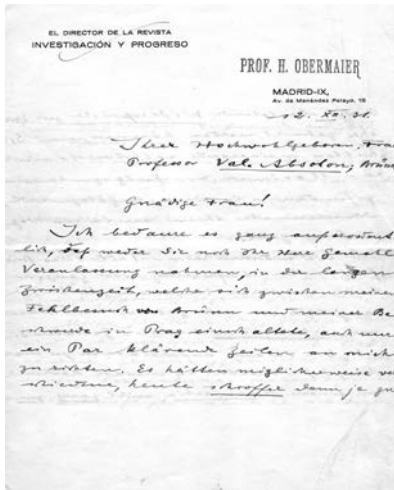
Obr. 289. Portrét Hugo Obermaiera v podobě, v jaké visel v Absolonově expozici Anthropos na brněnském výstavišti. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 289. Portrait of Hugo Obermaier as it was hung in Absolon's Anthropos exposition at the Brno exhibition grounds. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obermaier se již na počátku 20. století ve svých pracích zabýval paleolitem v evropských i širších souvislostech a dotýkal se tím i problematiky území Moravy, o čemž referovali naši archeologové jako Fr. Černý nebo K. J. Maška (Černý 1907; Obermaier 1912). Především za dob svého madridského působitě udržoval intenzivní kontakty s našimi archeology a zpracoval dvě verze přehledu paleolitu českých zemí. Stručnější pro první velkou archeologickou encyklopedii *Ebertův Reallexikon der Vorgeschichte*, v níž se výrazně odráží Breuilovy názory na naše lokality (Obermaier 1925). Rozsáhlejší a více srovnávací syntézu pak připravil pro Schránílovu reprezentativní syntézu českého a moravského pravěku (Obermaier 1928), která byla vlastně jediným soudobým zpracování paleolitu podobného rozsahu. Tato syntéza vznikala na základě informací i rad především A. Rzehaka a I. L. Červinky, snad i z toho důvodu čelil autor následně kritice K. Absolona, který se však nadržel věcné kritiky, ale v jednom z mnoha ostrých výpadů dokonce autora označil za ignoranta (Absolon 1947b, 28; cf. Skutil 1965, 126, 159). Obermaier v opozici proti Absolonově koncepci ve starých pa-

leolitických industriích rozpoznal starší a mladší acheuléen a moustérien (např. Ondratice) a definoval rovněž skupinu s listovitými hroty, kterou označil jako „Blattspitzen-Gruppe“ (cf. Skutil 1938–39, 71–81).

Zajímavá kapitola vztahů mezi H. Obermaierem a moravskou paleolitickou archeologií byla zahájena v roce 1929, kdy se blíže seznámil s Karlem Absolonem na kongresu v Barceloně (společně například navštívili i jeskyni Altamiru). Vztahy obou profesorů byly zpočátku velmi vřelé. Na začátku 30. let se však Obermaier spolu s dalšími zahraničními odborníky kladně vyjádřil k originalitě tzv. druhé Věstonické venuše (F. Čupík a K. Schirmeisen jej v roce 1931 s originálem nálezů navštívili v Madridu s žádostí o posudek), na které trval i přes Absolonovo vysvětlování a naléhání. Tato situace vedla posléze k neshodě mezi oběma badateli, když Hugo Obermaier navštívil v červenci 1931 Brno za účelem studia paleolitických sbírek. Vzhledem k tomu, že se ale společného setkání domáhal i Franz Čupík, Karel Absolon odjel a Obermaierovi byl přístup k moravským sbírkám (především k novým nálezům z Dolních Věstonic) odepřen. Hugo Obermaier si na tento postup stěžoval u nevyšších kruhů na ministerstvu školství a národní osvěty a hodlal o neomluvitelném Absolonově chování referovat ostatním evropským badatelům.¹²⁶ Tato „etická kauza“ se pak prostřednictvím české ambasády v Madridu vlekla až do roku 1935, kdy se dokonce smířícím prostředníkem mezi oběma vědci stal ředitel prehistorického oddělení vídeňského muzea Eduard Beninger (1897–1963),¹²⁷ který zde začal působit po smrti J. Bayera (obr. 290).

Obr. 290. Dopis Hugo Obermaiera adresovaný Valerii Absolonové ze dne 12. 12. 1931, z něhož je již patrný vzniklý konflikt s Karlem Absolonem. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 290. Letter by Hugo Obermaier addressed to Valerie Absolonová from 12 December 1931, from which the emerged conflict with Karel Absolon is already visible. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Poněkud problematičtější, avšak v našich zemích rovněž významně reflektovaná, byla osobnost i práce původně rovněž vídeňského profesora **Oswalda Menghina** (1888–1973; obr. 291 a 292). Ostře protislovansky zaměřená Menghinova syntéza celého pravěku Čech a Moravy (*Menghin* 1926; k Menghinově činnosti ve Vídni na přelomu 40. let cf. *Urban* 1997), vytvořená na základě požadavku německého libereckého archeologického okruhu v Čechách (Anstalt für sudetendeutsche Heimatforschung), se rovněž významně věnovala paleolitickému osídlení. Bylo již uvedeno, že O. Menghin byl předním představitelem vídeňské školy kulturních okruhů W. Schmidta, které podřídil i výklad období paleolitu.

126 Karel Absolon byl v září 1932 ministerstvem školství a národní osvěty prostřednictvím ředitelství MZM potrestán pořádkovým trestem „výstrahy“, s čímž K. Absolon pochopitelně ostře nesouhlasil. Dopis č. 556/1932 ředitelství MZM K. Absolonovi ze dne 16. 9. 1932 a odpověď K. Absolona ze dne 15. 10. 1932. Korespondence Hugo Obermaiera ze dne 9. 3., 31. 6., 4. 7., 11. 6., 13. 7. a 29. 9. 1931, 30. 12. 1932. Vyjádření K. Absolona ke stížnostem H. Obermaiera ze dne 5. 9. 1931, 18. 11. 1931, 21. 11. 1931 a 21. 2. 1935. Dopis Valerie Absolonové Hugo Obermaierovi ze dne 28. 11. 1931. Archivu Ústavu Anthropos MZM.

127 Dopisy E. Beningera K. Absolonovi ze dne 27. 3. a 18. 4. 1935, dopis K. Absolona E. Beningerovi ze dne 22. 2. 1935. Archivu Ústavu Anthropos MZM.

Obr. 291. Oswald Menghin (1888–1973), portrét. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 291. Oswald Menghin (1888–1973), portrait. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 292. Vztahy mezi O. Menghinem a K. Absolonem byly až do konce druhé světové války velmi dobré. Ještě před rokem 1945 Karlu Absolonovi psal pozitivní posudek na připravovanou Absolonovu monografii o Býčí skále. Na fotografii Menghin v první řadě druhý zprava. Absolon sedí za ním v třetí řadě, třetí zprava. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 292. The relations between O. Menghin and K. Absolon were very good until the end of the Second World War. Before 1945, he still wrote a positive reference to Karel Absolon for his prepared monograph on Býčí skála Cave. Menghin is in the first row, second from the right in the photograph. Absolon is seated behind him, in the third row, third from the right. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Rozdělení na paleolitické okruhy západní (pěstních klínů) a východní (Handspitzenkultur) je patrné již např. v jeho *Urgeschichte Niederösterreichs* (Menghin 1922; cf. recenze J. Vacka 1923). Nejvýrazněji toto pojetí formuloval ve svých *Weltgeschichte der Steinzeit* z roku 1931, kde stanovil základní tři kulturní oblasti, které sledoval po celé období pravěku. V paleolitu to měly být kultury pěstních klínů (vzniklá v tropických oblastech Asie a v přední Indii), kultura čepelové industrie (vzniklá ve východoasijských stepích) a kultura kostěná (se svým původem v sibiřských oblastech). Kultury se měly vyvíjet současně a posléze rozšířit po celém světě. Do Evropy nejdříve dorazila kultura čepelová (prechellén a levalloisien), kultura pěstních klínů měla do Evropy přijít později až z afrického kontinentu (rámcově moustérien). Kostěná kultura do Evropy dorazila před moustérienem a obsadila alpské jeskynní oblasti. Menghin do našeho paleolitu rovněž zavedl pojem premoustérienu (předmoustérienu, primitivního moustérienu), jako kultury lovců jeskynních medvěďů. Rané fáze moustérienu měly být ve střední Evropě souběžné s kulturami pěstních klínů (k němu řadil např. Šipku). Na tento termín se ve své chronologii odvolával Karel Absolon. Menghin vyniknul rovněž svým svérázným uznáním vysoké kultury mladopaleolitických lidí, kterým připisoval částečnou usedlost a pěstování rostlin (cf. *Skutil* 1938–39, 34–36; *Sklenář* 2008, 44). Příznačné jsou též paleolingvistické úvahy a komplikované definice různých lidských ras (pro naše území např. *Homo sudeticus*, mesokrání, pygmoidní rasa; viz též rozsáhlé pozitivní recenze A. *Stockého* 1931b; 1936). Menghin významně zasáhl i do výkladů prehistorického umění, když rozsáhlým komentářem opatřil třetí – již posmrtné – vydání úspěšné knihy Moritze Hoernese „*Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Christi*“ z roku 1925. V analýze paleolitického umění se však omezil především na parietální umění západní Evropy (cf. opět rozsáhlé pozitivní recenze A. *Stockého* 1924b; 1924c).

Oswald Menghin převzal v roce 1918 po zemřelém Moritzu Hoernesovi vedení Urgeschichtliches Institut vídeňské univerzity, v letech 1935/1936 se stal rektorem univerzity a později se politicky angažoval. Ve své funkci sehrál významnou roli v nuceném odchodu 40% pedagogického osazenstva univerzity z rasových důvodů (vč. například archeologa Richarda Pittioniho). Po válce mu byl umožněn odchod do Argentiny, kde se v Buenos Aires stal profesorem (*Urban* 1997; 2004).

7.2. ROZVOJ POLSKÉ PALEOLITICKÉ ARCHEOLOGIE V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Oproti československé archeologii, která byla v této době již přeci jen více institucionálně zakotvená a centralizovaná, polská archeologie se po první světové válce zcela nevymanila z předválečného rozdělení na tři odlišné kulturně-politické celky. Po válce zde vedle dvou tradičních univerzit v Krakově a ve Lvově vznikají tři nové v Poznani, Varšavě a Vilnu a soukromá katolická univerzita v Lublinu. Archeologie začala být vyučována ve dvou prvně jmenovaných. V roce 1920 bylo ve Varšavě založeno Muzeum Archeologiczne, v Poznani pak Polskie Towarzystwo Prehistoryczne (v roce 1932 vzniklo „Towarzystwo“ také ve Lvově, o dva roky později rovněž v Krakově). V souvislosti se změnou institucí vznikají i dva nové specializované časopisy „Przegląd Archeologiczny“ v roce 1919 v Poznani a o rok později „Wiadomości Archeologiczne“ ve Varšavě. Podobně jako v našich zemích byly i v Polsku rozvíjeny velké archeologické odkryvy (Złota, Brześć Kujawski, Biskupin, Hnězdno, Mierzanowice a řada raně středověkých lokalit). Rovněž zde došlo ke sbližování přírodních věd s vlastní prehistorií, což se odrazilo i v organizaci celopolských prehistorických sjezdů (1927 v Poznani, 1935 v Krakově). Ve dvacátých letech se také objevily první moderní prehistorické syntézy větších regionů – v roce 1923 J. Kostrzewského „Wielkopolska w czasach przedhistorycznych“, následovaná pracemi věnovanými Slezsku (1933) a Pomoří (1936). Severovýchodu Polska se věnoval J. Pasternak a L. Kozłowski. Souhrnným přehledům se ovšem věnovala i celá řada dalších polských badatelů (Kostrzewski 1949, 131–134; Sawicki 1949). Na rozdíl od československé archeologie byl v Polsku mnohem výrazněji pocítován střet s nacistickou ideologií (J. Kostrzewski v Poznani, Biskupin či v neposlední řadě výzkumy v Hnězdně od roku 1936). V roce 1928 byl schválen progresivní památkový zákon, instituce však byly oproti našim zemím podstatně skromněji dotovány (Sklenář 1983b, 156).

Polská paleolitická archeologie se v meziválečném období tak jako u nás snažila aktivně navazovat na výsledky archeologie francouzské. Archeologie se orientovala jak na tradiční jeskynní lokality, tak také velmi záhy na paleolitické lokality v otevřeném terénu. Mezi nejvýznamnějšími badateleli starší generace je nezbytné uvést nestora polských archeologů **Włodzimierz Demetrykiewicz** (1859–1937), průkopníka archeologické památkové péče (Wozny 2009; 2010). Demetrykiewicz působil v Krakově a řadil se mezi nejaktivnější a nejvýraznější archeology rakousko-uherské monarchie (byl kromě dalších učených společností členem archeologické sekce Muzea království českého). Před první světovou válkou připravoval mimo jiné systematický přehled polského paleolitu, který významně metodicky i obsahově posunul základy, položené G. Ossowskim zejména díky výzkumům jeskyň v okolí Ojcówa. Po první světové válce se však věnoval již především organizační činnosti na Jagellonské univerzitě a v Krakovském muzeu.

Druhou výraznou osobností, stojící u základů moderní polské archeologie i průkopníka moderních paleolitických výzkumů, je zakladatel „varšavské archeologické školy“ **Erazm Majewski** (1858–1922; Kozłowski-Lech 1996; obr. 293). Ten v období před první světovou válkou de facto představoval jediného profesionálního archeologa v Polsku, který se aktivně věnoval paleolitu. Zcela v souladu s aktuálními trendy

Obr. 293. Erazm Majewski (1858 – 1922), organizátor moderní varšavské archeologie. Převzato od Lech (1998, Fig. 3).

Fig. 293. Erazm Majewski (1858–1922), the organiser of modern Warsaw archaeology. Taken over from Lech (1998, Fig. 3).

francouzské archeologie, která se na konci 19. století snažila hledat otázky spojené s přechodem paleolitu a neolitu (cf. „robenhausien“ G. D. Mortillet), sledoval sídliště s drobnou geometrickou industrií na otevřených písčitéch lokalitách v Poválsí. Majewski rovněž v roce 1901 předložil první syntézu polského paleolitu „*Powiat Słopnicki pod względem przedhistorycznym*“, který vyšel v jím založeném periodiku *Światowit* (v dalších číslech se zde pak věnoval i mladším obdobím pravěku). Polský paleolit při tom poprvé typologicky a systematicky uspořádal a chronologicky srovnával se západoevropským, přičemž vytvořil i adekvátní polskou terminologii. Při definování a označení prozatím nejasně se rýsující „přechodné epochy“ se nechal inspirovat pražským geologem J. Woldřichem a označil ji jako mezolit (Lech 1996, 57–64).

Erazm Majewski se rovněž největší mírou zasloužil (mj. i finančně) o založení Muzea Archeologicznego w Warszawie v roce 1908, které se spolu s časopisem *Światowit* záhy stalo v ruském polském záboru hlavním badatelským archeologickým centrem. Kolem tohoto muzea se soustředila také mladá badatelská generace, která především v meziválečném období vytvořila tzv. „varšavskou prehistorickou školu“, jež výrazně rozvinula paleolitická bádání a postavila je na přední místo v Evropě: Leon Kozłowski (1892–1944), Lubomir Sawicki (1893–1945), Stefan Krukowski (1890–1982) a antropolog a geograf Stanisław Lencewicz (1889–1944). Všichni zmínění badatelé navazovali velmi úzké a intenzivní kontakty s evropskou archeologií – francouzskou, ruskou (sovětskou) a německou. Je možné také konstatovat, že veškerá nastupující generace v této oblasti v poválečném období byla jejich žáky či žáky jejich žáků (Lech 1996, 68). Zatímco **Lubomir Sawicki** z titulu konzervátora pro dnešní oblast západního Běloruska se systematicky věnoval výzkumům v tomto regionu (v meziválečném období vynikají především jeho velkolepé odkryvy na ukrajinské pozdně-paleolitické lokalitě Gródek, západně od města Rovno – Rivne; Piotrowska 2006b, 67–74; obr. 294 a 295).

Obr. 294. Gródek (Horodok), pow. Równe, (stanowisko II). Pohled na paleolitický výzkum Ludwika Sawického v roce 1925.

Lokality v okolí Gródku představovaly největší polské polykulturní archeologické odkryvy v meziválečném období na západní Ukrajině. Na lokalitě Sawicky odkryl paleolitické osídlení jím zařazené do aurignacienu (dnes zařazené do pozdního paleolitu) a Absolonem srovnávané s Dolními Věstonicemi. Foto Panstwowe muzeum archeologiczne w Warszawie.

Fig. 294. Gródek (Horodok), pow. Równe, (stanowisko II). View of Ludwik Sawicki's Palaeolithic research in 1925. Localities near Gródek represented the biggest Polish polycultural uncoverings of the interwar period in western Ukraine. Sawicki uncovered Palaeolithic settlement at the locality, dating it to the Aurignacian (today, it is dated to the Late Palaeolithic); it was compared to Dolní Věstonice by Absolon. Photo: Panstwowe muzeum archeologiczne w Warszawie.

Obr. 295. Ludwik Sawicki (1893–1972, na fotografii vpravo) spolupracoval s českými archeology také po druhé světové válce. Na snímku s Jaroslavem Böhmem (1901–1962) v Dolních Věstonicích v roce 1947. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 295. Ludwik Sawicki (1893–1972, in the photograph on the right) cooperated with Czech archaeologists also after the Second World War. Photographed with Jaroslav Böhm (1901–1962) in Dolní Věstonice in 1947. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Ostatní dva paleolitičtí archeologové se věnovali lokalitám známým již z dřívějších dob především v okolí Krakova. Vedle těchto badatelů se o paleolit zajímali také Zygmunt Szmit z Varšavy, Juryj Polańskij ze Lwowa a Albin Jura z Krakova (*Kostrzewski* 1949, 134–141).

Za jednoho z nepozoruhodnějších, ale současně také nejvýstřednějších myslitelů evropské meziválečné archeologie můžeme bezesporu považovat **Stefana Krukowského** (*Lech – Partyka* 1992; *Kozłowski S. K.* 1996a; 1996b; *Schild* 1998; 2000; obr. 296). Krukowski získával své archeologické vzdělání jako žák a spolupracovník prof. Erazma Majewského v Muzeu Archeologicznem w Warszawie, kde se podílel na řadě archeologických průzkumů a výzkumů, nikdy však svá akademická studia neukončil získáním akademického grádu. V letech 1915–1918 získával zkušenosti na archeologických výzkumech v oblasti Ruska a Kavkazu, mj. na paleolitické lokalitě Kostienki I či jeskynní lokalitě Gvardjilas-klde. V letech 1918–1925 byl zaměstnán v prehistorickém oddělení Institutu Nauk Antropologicznych Towarzystwa Naukowego ve Varšavě. Od roku 1925 až do začátku druhé světové války pak působil jako kustod Muzea Archeologicznego w Warszawie. V letech 1923/1924 byl díky přímluvě H. Breuila na stipendijním pobytu v Institut de Paléontologie humaine v Paříži (zde také navázal bližší kontakty např. s Hugo Obermaierem). Oba badatelé navázali kontakt v roce 1923 při Breuilově návštěvě Polska, kde jej právě Krukowski provázel při jeho studijní cestě do jeskyní v okolí Ojcowa. Breuilovu cestu po polských paleolitických lokalitách ovšem Krukowski líčí značně kriticky a sarkasticky, rovněž tak v Paříži nenavázal příliš osobních vazeb a tak spolupráce s H. Breuilem zůstala především na Krukowského konkurentovi Leonu Kozłowském (*Lech-Piotrowska* 2006; *Piotrowska* 2006a).

Krukowski polskou archeologii od 20. let výrazně ovlivňoval mimo jiné i prosazováním zcela nových témat, které dnešní archeologie rozpracovává. Kromě sídelní strategie, role technologie štípané industrie v kulturní taxonomii, lze jmenovat také technologie výroby štípané industrie, distribuce a exkavace kamených surovin a obecné otázky kulturní taxonomie stejně jako moderní techniky archeologického výzkumu. Zcela průkopnické byly práce v oblasti systematického výzkumu pravěkých dolů na silicitové suroviny, jež byly jedinými takto koncipovanými pracemi ve střední a východní Evropě a v celoevropském kontextu jsou inspirativní a aktuální dodnes (Krukowski v roce 1922 objevil proslulé těžební pole v oblasti Krzemionek o rok později ložiska „čokoládového“ silicitu na lokalitě Orońsko).¹²⁸ Výzkum pravěkého dolování silicitů Krukowského vedl k vytvoření „dynamického“ pojetí klasifikace štípané industrie, která vlastně předběhla teoretický rozvoj archeologie v této oblasti o více jak třicet let (*Krukowski* 1920; *Lech* 1992b). Krukowského pozdější syntéza z roku 1939 představovala první ucelenou monografii o pravěké těžbě silicitů v Evropě (*Krukowski* 1939b).

Obr. 296. Stefan Krukowski (1890–1982), jedna z nepozoruhodnějších postav polské archeologie. Foto z roku 1935, převzato od Schild (1998, Fig. 2).

Fig. 296. Stefan Krukowski (1890–1982), one of the most remarkable figures of Polish archaeology. Photograph from 1935, taken over from Schild (1998, Fig. 2).

128 Ve 20. letech 20. století bylo v Polsku odkryto na 18 lokalit s pozůstatky pravěké těžby, většina z nich byla objevena přímo S. Krukowským. Tento počet představoval 33 % všech podobných lokalit známých v celé Evropě do roku 1939. Studium pravěké těžby silicitů tak bylo opravdovým specifikem polské meziválečné archeologie (*Lech* 1992b, 153).

Krukowski jako jeden z prvních v Evropě nevěnoval pozornost jen typologii nástrojů, ale všiml si zejména různých fází výroby (fáze zpracování a využití jader, typy čepelí, charakter odpadu identifikující proces výroby) ve smyslu dnes pojímaných „operačních řetězců – chaîne opératoire“. Na základě těchto analýz se dokonce snažil o klasifikaci sídlišť. Rozlišoval výrobní a sídelní areály, v případě Krzemionek organizoval terénní prospekce, které hledaly sídelní zázemí těžebních areálů apod. Bohužel právě v této oblasti se jeho poznatky staly nepřenositelné kvůli osobitému a v zásadě těžko přeložitelnému jazyku a terminologii, kterou samostatně vyvinul (až do bizarních rozměrů pak tento svůj specifický jazyk dovedl v poválečném období, *Krukowski – Nowakowski 1976; cf. Maryniak 1992; Schild 1998, 353–354; 2000*).

Krukowski své práce interdisciplinárně propojoval s geologickými studiemi geologa Jana Samsonowicze (1888–1959). Ve dvacátých letech tak rozlišil 6 základních distribučních oblastí polských silicítů dle výrazných surovinových variet. Originálnost a progresivnost prokázaná v pracích obou autorů neměla v evropském kontextu konkurenci, ač v zahraniční literatuře nenalezly mnoho uplatnění (*Lech 1992a, 145–146*). Ačkoliv tato metodika byla vypracována především na základě poznatků zpracování neolitické štípané industrie ve vazbě na její ložiska a doly, byla přirozeně aplikována i na problematiku paleolitu. Podobně tak od 20. let se Krukowski stal jedním z největších znalců paleolitu a neolitu Polska, což na konci sledovaného období potvrdil na dlouhou dobu syntézou z roku 1939, která formálně i obsahově dosahovala nejvyšší evropské úrovně (*Krukowski 1939a*). V této práci provedl nejen revizi známých paleolitických sídlišť, chronologie, nových kultur, ale v Evropě bezprecedentně poprvé shrnul paleolitickou technologii a terminologii. Kulturní taxonomii neopíral o tradiční francouzský systém, ale navrhl vlastní klasifikaci založenou na technologických aspektech. V klasifikaci a kulturní taxonomii autor rozlišoval vedle chronologických ukazatelů i geografické hledisko ve smyslu dnešního „*time and space pattern*“.

Zcela pionýrský byl také jeho pohled na geochronologii. V polských sedimentech rozlišil v jednotlivých stadiálech tři fáze, odlišné různou geologickou sedimentací a především přírodními podmínkami, které ovlivňovaly strukturu paleolitického osídlení. Obdobně kladl značný důraz na sledování a identifikaci post-depozičních procesů, které považoval za klíčové při formování podoby nálezů štípané industrie (*Krukowski 1939a; Chmielewski 1992; Schild 1992; 1998; 2000*). Od 20. let také rozvíjel teorii tzv. recesních zón v rámci epiglaciálního osídlování Polska od jihu k severu: vždy po ústupu ledovce do uvolněného prostoru pronikal člověk po etapách dále a dále, takže každé severněji položené sídliště mělo mít pokročilejší kulturu (cf. *Babor 1927, 18*).

Nejvýznamnější paleolitické výzkumy prováděl v letech 1918–1924 v oblasti Krakovsko-čenstochovské jury, kde v jeskyni Ciemna odkryl klíčový profil, dokládající osídlení v okolí Ojcowa ve středním paleolitu – micocienu (označovaném jako „przemysł prądnicki“, dle typických bifaciálních klínků – „prądnik“), který identifikoval jako první v Polsku a takého ho zasadil do evropského kontextu (*Krukowski 1939a, 45; Partyka 1992, 79–85; Schild 1998*). V letech 1927–1936 Krukowski archeologicky prozkoumal komplex paleolitických sídlišť na částečně otevřených lokalitách Piekary I – V s více chronologickými paleolitickými horizonty z pozdní fáze staršího paleolitu. Na lokalitě Rydno identifikoval těžbu červeného okru, z pozdního paleolitu jsou významné jeho další výzkumy mazowienských sídlišť Gulin (1930, woj. Radomskie; výsledkem bylo více jak 50 000 ks štípané industrie) a Nobel (komplex 17 lokalit; dnes již nepřístupných, neboť se nalézají v radiační zóně po havárii Černobyli). Další výzkumy prováděl v okolí Varšavy a Visly, po druhé světové válce například důležité odkryvy na lokalitě Rydno (*Morawski 1992; Sulgostowska 1992; Schild 1998*).

Na Erazma Majewského navázal jeden z jeho žáků **Leon Kozłowski** (obr. 297 a 298), který zpracoval Majewským získané rozsáhlé kolekce štípané industrie v doktorátu předloženém na univerzitě v Tübingenu u Richarda R. Schmidta (první dva roky studií strávil u W. Demetrykiewiczze na krakovské univerzitě), doktorát ukončil až po válce a publikoval jej v roce 1923. Velmi se hlásil k odkazu E. Majewského (spolupracoval s ním již jako středoškolský student od roku 1908), a také definoval pojem „varšavské prehistorické školy“ na počátku 20. století, zaměřené zejména na výzkum paleolitu a neolitu (*Lech 1996, 67–68*). Leon Kozłowski byl prominentním polským archeologem a politikem meziválečného období, profesorem prehistorie na univerzitě ve Lvově a jednou z nejvýznamnějších postav mezi evropskými archeology první poloviny 20. století, dnes však již víceméně zapomenutých (*Lech-Piotrowska 2006; 2009*).

Obr. 297. Leon Kozłowski (1892–1944) jako profesor univerzity ve Lvově ve 20. letech 20. století. Převzato od (Lech 1998, Fig. 12).

Fig. 297. Leon Kozłowski (1892–1944), professor at the University of Lwów in the 1920s. Taken over from (Lech 1998, Fig. 12).

Obr. 298. Leon Kozłowski byl nejen jedním z nejvýraznějších meziválečných polských prehistoriků, ale také aktivním opozičním i vládním politikem. Fotografie jej zachytila v roce 1934 na oficiálním portrétu jako předsedu polské vlády (převzato od Lech – Piotrowska 2009, fig. 20).

Fig. 298. Leon Kozłowski was not only one of the most significant interwar Polish prehistorians, but also an active opposition and government politician. The photograph depicts him in 1934 at the official portrait as the Prime Minister of Poland (taken over from Lech – Piotrowska 2009, fig. 20).

První archeologické výzkumy prováděl na lokalitách Przybysławice a Iwanowice (neolitické a halštatské pohřebiště – o tomto výzkumu krátce referoval v *Památkách archeologických* Lubor Niederle 1919), v roce 1913 pak vedle neolitických megalitických hrobů na Kujavách (cf. *Pasternak* 1923d) v jeskyni Mamutowe u Ojcowa, patrně rovněž na popud R. R. Schmidta (*Kozłowski* 1922a). Zde pouze v jedné výzkumné sezóně odkryl tři horizonty paleolitického osídlení – magdalénien (dnes klasifikováno spíše jako mladý gravettien), solutréen (dnes klasifikováno jako Jerzmanovicien) a moustérien (szeletien?). Těsně před vypuknutím první světové války se spolu s R. R. Schmidtem vydal na výzkumy do jeskyní v horách Kavkazu. V roce 1918 prováděl výkopy v jeskyni Nietoperzowa u Jerzmanowic rovněž v Ojcówské juře (*Kozłowski* zde rozpoznal na štípané industrii prvky podobné solutréenu, které byly v 60. letech také pojmenovány jako maladopaleolitický Jerzmanowicien). Leon Kozłowski od počátku svůj archeologický zájem kombinoval (nebo i využíval jako krycí prostředek) se svými „podzemními“ politickými aktivitami v boji za nezávislost jak v dobách před koncem první světové války, tak i později proti Rudé armádě. To se odrazilo i na kvalitě prováděných výzkumů, které byly ve srovnání např. s výkopy S. Krukowského v jeskyni Ciemna na horší úrovni. S. Krukowski rovněž svého generačního kolegu také mnohokrát kritizoval a díky rozdílným povahám u nich nikdy nedošlo ke shodě (*Lech – Piotrowska* 2006).

Již v roce 1920 nastoupil na místo vedoucího ústavu klasické archeologie a prehistorie na univerzitě ve Lvově, založeného v roce 1905 Karolem Hadaczkem (1873–1914; *Bulyk – Lech* 2009). Zde byl také již následující roku jako 29letý prezidentem Józefem Piłsudskim (kterého Kozłowski za války aktivně podporoval) jmenován profesorem. Záhy se vydal na studijní cestu po západní Evropě, kde se v letech 1924/1925 na Institut de Paléontologie humaine v Paříži setkal s H. Breuilem, s kterým začal úzce spolupracovat např. při důležitém zpracování staropaleolitických industrií z teras řeky Sommy, klíčovém pak pro další generace archeologů (*Breuil – Kozłowski* 1931; 1932; 1934).

Leon Kozłowski měl talent pro syntetickou práci a tak již ve 20. letech publikoval řadu shrnujících studií polské prehistorie, které se týkaly mj. i paleolitu a mezolitu (*Kozłowski* 1922a; 1923; 1924; 1926; cf. referát A. Stockého 1924a). Svými kolegy jako S. Krukowským nebo L. Sawickým byl však kritizován za jistou povrchnost prací, danou rychlostí jejich vzniku. Nicméně i tak se brzy staly (zejména německá verze z roku 1924 publikovaná v dostupném *Die Eiszeit*, který Kozłowski redigoval společně s L. Sawickým) důležitými a vyhledávanými přehledy, a to nejen polskými prehistoriky, ale také archeology ze zahraničí jako byl V. G. Childe nebo G. Clark, kteří z nich čerpali ve svých pracích. V syntézách paleolitu zhodnotil a nově klasifikoval

starší výzkumy z jeskyní krakovské jury a vřadil je do francouzského chronologického systému. Značnou pozornost věnoval také klimatickým změnám v pleistocénu a raném holocénu ve vztahu ke kulturnímu vývoji člověka. V tomto směru mu významně pomáhala jeho mladší sestra Aniela Kozłowski, paleobotanička. O 15 let později vydaný „*Paleolit*“ S. Krukowského, jenž dosahoval mnohem vyšší kvality, takovou odezvu v zahraniční literatuře nikdy nenašel.

Na Lvovské univerzitě Kozłowski zahájil bohatou interdisciplinární spolupráci s antropologem Janem Czekanowskim (1882–1965) a dalšími odborníky, takže odborná a teoretická úroveň zdejší archeologie byla vyšší než na mnohých jiných evropských pracovištích. Pod vedením obou výrazných osobností zde byla založena tzv. „syntetická lvovská škola“, která výrazně inklinovala k široce pojatému studiu antropologie. Kozłowski i zde pěstoval velmi bohaté mezinárodní kontakty. V roce 1923 jej navštívil V. G. Childe, s kterým zde společně studovali problematiku tripolské kultury (*Lech* 2006, 39–41). Dodejme, že právě L. Kozłowski a J. Czekanowski vedle J. Kostrzewského zastupovali polskou archeologii na mezinárodním antropologickém kongresu v Praze v roce 1924, kde Czekanowski také přednášel (*Skutil* 1967, 68; viz níže).

Leon Kozłowski také jako první definoval pojem „archeologické kultury“ již v roce 1922 (tedy 7 let před slavnou definicí V. G. Childa; *Childe* 1929; *Kozłowski* 1922b; cf. *Lech* 1998, 49; *Lech – Piotrowska* 2009, 193–194). Tuto definici založenou výhradně na materiální archeologické kultuře v duchu „kulturně-historického paradigmatu“ poté aplikoval v řadě svých významných textů, věnovaných mladším obdobím pravěku. Ve 30. letech se aktivně věnoval politice za výrazné podpory maršála Piłsudského (v letech 1934–1935 se dokonce Kozłowski stává předsedou polské vlády) a odborné kontakty udržoval již jen s abbé H. Breuilem. Jeho nepřátelství ke komunismu a marxismu dokonce zapříčinilo rozchod s jeho dlouholetým přítelem V. G. Childem (*Lech – Piotrowska* 2009, 195–202). Po obsazení Polska německými a sovětskými vojsky v roce 1939 byl Kozłowski zatčen NKVD a těsně unikl rozsudku smrti (vězněn byl v Moskvě na Lubjance). Osobní pohnuté osudy mezi sovětskou a nacistickou totalitou (v roce 1941 byl uvězněn Němci a internován do Berlína, o dva roky později byl Němci přizván jako jeden z odborníků, kteří hodnotili vraždu polských důstojníků v katyňském lese u Smolenska) popsal v osobních vzpomínkách. Leon Kozłowski zahynul v květnu 1944 při bombardování Berlína (*Kozłowski* 2001; *Lech – Piotrowska* 2006; 2009, 202–205).

7.2.1. EXKURS: REFLEXE POLSKÉ PALEOLITICKÉ ARCHEOLOGIE U ČESKÝCH BADATELŮ – VZTAHY KARLA ABSOLONA S POLSKÝMI ARCHEOLGY

Oproti bohatě doloženým kontaktům našich paleolitiků s francouzskými, německými a dalšími zahraničními odborníky, byly vztahy s polskými kolegy mnohem méně intenzivní. Zajímavý vhled do této situace vnáší naláza dochovaných dokumentů z Absolonovy pozůstalosti. Z celkového počtu více jak 13.500 dochovaných dopisů je pouhých 82 napsáno polskými badateli, archeology a zoology (viz soupis korespondence Karla Absolona v příloze; *Kostrhun* 2014). Je otázkou, do jaké míry z tohoto důvodu, že naše paleolitická archeologie se především v meziválečném období obracela zejména na francouzské vzory, čemuž odpovídá i snaha o kopírování archeologické metodologie a terminologie. A do jaké míry tato skutečnost byla dána širším kulturně-politickým vývojem, který vzájemným vztahům obou republik nebyl zdaleka nakloněn. Soupeření dvou sousedních slovanských národů lze sledovat již v dobách Rakouska-Uherska, kdy Poláci byli spolupráci s habsburskou monarchií více nakloněni. Vzájemný vztah po první světové válce byl od počátku komplikován známými československo-polskými pohraničními spory (o Těšínsko v letech 1918–1920, o Oravu a Spiš v letech 1938–1939). Tzv. Sedmidenní česko-polská válka v roce 1919, která vedla k rozdělení Těšínska, vážně narušila vztahy obou zemí na dalších dvacet let. Přiostrění mezinárodních vztahů a připomínání sporů obou republik pak dále nabíralo na intenzitě při blokování dodávek francouzských zbraní Polákům na českém území v době bolševického výpadu na Varšavu. Přes Benešovy snahy v roce 1925 o nastolení přátelských vztahů další vývoj zmrzil nástup polodiktátorského režimu maršálka Józefa Piłsudského v roce 1926 (v Praze přijímali azyl představitelé polské demokratické opozice, představitelé obou sousedních států Masaryk a Piłsudský se po roce 1918 nikdy osobně nesetkali). Zahraničně-politické směřování ČSR a Polska

se úplně rozešlo v lednu 1934, kdy byl podepsán německo-polský pakt o neútočení. Československo naopak uzavřelo v roce 1935 spojeneckou smlouvu se stalinským Sovětským svazem. První neúspěšné snahy o návazání spolupráce obou zemí pod hrozbou vývoje v hitlerovském Německu přišly až v září 1938, anulované ovšem polskou okupací Těšínska o rok později.

Již výše jsme uvedli, že jednou z nejvýznamnějších příležitostí setkání odborníků z různých evropských zemí byli mezinárodní antropologické kongresy konané v meziválečném období. Co se týče polských badatelů, nejhojnější byla jejich účast právě na pražském kongresu v září 1924. Kongres se konal pod protektorátem prezidenta republiky T. G. Masaryka a v jeho předsednictvu vedle českých archeologů zasedali také polští badatelé: J. Czekanowski, J. Kostrzewski, K. Stołyhwo a J. Talko-Hryniewicz. Své přednášky zde pak představili: M. Czekanowski („*Ladétermination anthropologique et le problème des races préhistoriques*“) a („*Les travaux anthropologiques de l'Université Jean Casimir, à Lwow, 1913–1924*“). J. Mydlarski (*Travaux pour l'atlas préhistorique en Pologne*), J. Kostrzewski („*Etat actuel des recherches sur l'architecture préhistorique en Pologne et dans les pays limitrophes*“), S. Poniatowski („*Les civilisation paléolithiques et leur relations avec les civilisations primaires ethnographiques*“). Mme. Kozłowska („*Résumé des travaux sur la culture de Tripolje (prémycénienne) en Ukraine*“) dále pak M. Ćwirko-Godycki, M. Lipiec, K. Moszyński, B. Rosiński, Mme. M. Stołyhwo, K. Stołyhwo, J. Talko-Hryniewicz a A. Wrzosek (*Anonymus 1926–1927; Nourry 1926; Skutil 1967*). Samozřejmě byli také všichni polští účastníci přítomni na exkurzi na výzkum v Dolních Věstonicích a projevíli také spokojenost s připraveným společenským programem ve vinném sklepě na Slovácku (*Nourry 1926, 63–70; obr. 299 a 300*).¹²⁹

Obr. 299. Při návštěvě účastníků antropologického kongresu 20. 9. 1924 v Dolních Věstonicích vznikla série známých fotografií.

Na tomto snímku jsou mezi jinými zachyceni Leon Kozłowski (stojící uprostřed v klobouku) a Józef Kostrzewski (sedící uprostřed v klobouku). Na snímku uprostřed dále například E. Pittard, H. Bégouën, L. Capitan, vpravo sedící na profilu výkopu Jan Knies a Václav Čapek, mezi nimi J. Matiegka, nad nimi V. Absolonová, druhý zleva A. Stocký. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 299. A series of well-known photographs was taken during a visit to Dolní Věstonice by the participants in the 1924 anthropology congress. This photograph depicts, among others, Leon Kozłowski (standing in the middle, wearing a hat) and Józef Kostrzewski (seated in the middle, wearing a hat). In the middle photograph there are also for example E. Pittard, H. Bégouën, L. Capitan, in the right, sitting on the excavation profile, Jan Knies and Václav Čapek, above them V. Absolonová. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 300. O spokojenosti polských účastníků pražského antropologického kongresu s exkurzí na Moravu svědčí děkovní telegram zasláný Karlu Absolonovi z Oświętimi po odjezdu badatelů zpět do Polska. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 300. The satisfaction of the Polish participants in the Prague anthropology congress with their excursion to Moravia is evidenced by a telegram of thanks sent to Karel Absolon from Oświęcim after the researchers' departure back to Poland. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

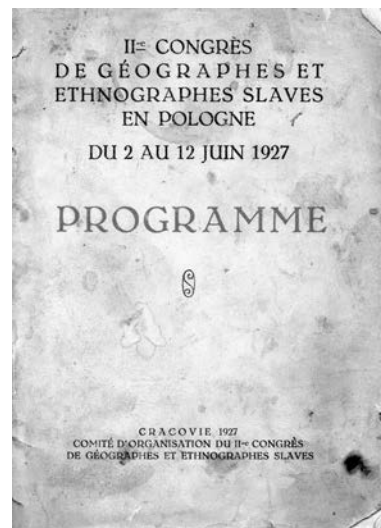
129 J. R. Hradecký „Na Hodech na Slovácku“, *Ilustrovaný svět* roč. II, číslo 36 ze dne 12. října 1924.

Zastoupení polských a českých badatelů na dalších kongresech již nebylo tak vysoké. Ve vědeckém předsednictvu za Polsko pravidelně zasedal M. Poniatowski z varšavské univerzity a za Československo J. Schráníl z Národního muzea v Praze. V Paříži v roce 1933 jedinou přednášku na téma „*Quelques observations sur le Tardenoisien en Grande Pologne*“ přednesl J. Kostrzewski, který se zde opět setkal s Karlem Absolonem. Také v Bruselu v roce 1936 se potkali pouze Karel Absolon s J. Kostrzewským (přednáška o zahájených výzkumech v Biskupině „*Un village fortifié sur un marais, du premier âge du fer, découvert à Biskupin, Grande Pologne*“). Na posledním kongresu v Bukurešti K. Absolon ani J. Kostrzewski již nepřednášeli, i když byli přítomni jako účastníci, podobně jako W. Antoniewicz z varšavské univerzity. Vystoupil zde pouze Josef Skutil, který podepsal spolu s J. Kostrzewským deklaraci o záměru zahájení společných kongresů slovanských starožitností, které se však mohly uskutečnit až po druhé světové válce (Anonymus 1936; 1939; Nourry 1933; Skutil 1967, 70).

Vedle mezinárodních antropologických a archeologických kongresů se polští a čeští archeologové pochopitelně setkávali i na řadě dalších podobných akcí. V archivu Karla Absolona je dochován materiál dokládající ve dnech 1.–13. 6. 1927 jeho účast na II. kongresu slovanských geografů a ethnografů, který se odehrával v několika městech, do kterých se účastníci postupně přesouvali (Katovice, Poznaň, Gdyně, Varsovie, Vilno, Lvov, Borysław, Zakopane a Krakov; obr. 301). Program kongresu byl opět doplněn bohatými exkurzemi. Karel Absolon si studium obohatil ještě prohlídkami muzeí v Poznani, Varšavě, Lvově a Krakově (zde se například setkal se zoologem a v letech 1928–1929 ředitelem Muzea zoologicznego Wladislawem Polińskim). Na tomto kongresu se ovšem setkal také s několika archeology. Na kongres se Absolon přihlásil prostřednictvím profesora antropologie lvovské univerzity Jana Czekanowského (1882–1965; cf. Lech 2006, 39–40; viz níže), s kterým se znal již od jeho účasti na kongresu v Praze v roce 1924. Absolon Czekanowskému nabídl přednášku o paleolitických stanicích na Moravě a problémech aurignacské kultury.¹³⁰ Ve Varšavě dle vlastních slov dlouho konferoval s Ludwikem Sawickým jeho rozsáhlé výzkumy u Gródka, které srovnával s Věstonicemi, i když zcela ve svém duchu hned dodával, že Gródek jest tatáž stanice jako Věstonice, jenomže v nepoměrně menších rozměrech. V Krakově se setkal s významným antropologem a také archeologem

Obr. 301. Titulní list programu II. kongresu slovanských geografů a ethnografů konaný v roce 1927, kterého se účastnil Karel Absolon i polští archeologové. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 301. Front page of the programme of the 2nd congress of Slavic geographers and ethnographers in 1927, which was attended by Karel Absolon and Polish archaeologists.

130 Dopis K. Absolona J. Czekanowskému ze dne 20. 2. 1927. Odpověď J. Czekanowského 10. 3. 1927. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Julianem Talko-Hryniewiczem (1850–1936; obr. 302), zakladatelem katedry antropologie ve Vilně, vedoucím katedry antropologie univerzity v Krakově a spoluzakladatelem Muzea Etnograficznego v Krakově (archeologické výzkumy ještě před první světovou válkou prováděl na Sibiři a také na skytských ukrajinských kurhanech v Polsku, na které pak navázal G. Ossowski). S Karlem Absolonem rozváděli téma „fossilních lidských ras“. Hryniewicz o dění v české archeologii jevil dlouhodobě zájem, účastnil se například III. Sjezdu Moravského archeologického klubu v roce 1909 v Boskovicích, spolupracoval s J. Matiegkou (*Stołyhwo* 1936). Inspirující mohlo být také setkání s nestorem krakovské prehistorie W. Demetrykiewiczem, s kterým dle vlastních slov Absolon diskutoval na téma polského paleolitu a jeho srovnání s paleolitem moravským.¹³¹ Bohužel se o tomto setkání nedochovaly žádné další údaje a na rozdíl např. od krakovského zoologa W. Po-lińského na něj nenavázala ani žádná korespondence.

Tématiky paleolitu se týkaly i některé příspěvky jinak čistě antropologických setkání. Tak například K. Stołyhwo referoval na anatomickém kongrese v Praze v roce 1928, kde uvažoval o homogenitě neander-tálské rasy (*Stołyhwo* 1928; v *Anthropologii* č. 6 z roku 1928 vyšla řada dalších příspěvků z této konference). Značný význam pro rozvoj archeologických vztahů (ovšem bez vztahu k výzkumu paleolitu) měly od počátku 30. let rovněž mezinárodní sjezdy slavistů (první 1931 v Praze, druhý 1934 ve Varšavě), které v jednotlivých sekcích věnovaly mnoho pozornosti archeologickým výzkumům (zejména etnogenezi Slovanů již od eneolitu a doby bronzové).

V souvislosti s nárůstem počtu osobních setkání můžeme od poloviny 20. let i v dochované Absolonově korespondenci sledovat počátek rozvoje odborných vztahů s polskými archeology. I když přes perspektivy vzájemné spolupráce však kontakty nebyly příliš četné. S účastí Leona Kozłowského na pražském kongresu v roce 1924 patrně můžeme spojovat jeho pozdější návštěvu v Brně 1. 10. 1928. Při této příležitosti studoval paleolitické sbírky v Moravském zemském muzeu. O jeho návštěvě však svědčí pouze jeden zápis, korespondence ani další materiály se nedochovaly.¹³² Překvapivá je také absence výraznějších dokladů kontaktů mezi Karlem Absolonem a Ludwikem Sawickim či Stefanem Krukowskim, neboť všechny tři badatele spojovala řada společných témat. Jak je zřejmé z Absolonova diáře kontaktů i poznámek v korespondenci jiných bada-

Obr. 302. Julian Talko-Hryniewicz (1850–1936), antropolog a archeolog, zakladatel katedry antropologie ve Vilně, vedoucí katedry antropologie univerzity v Krakově a spoluzakladatel Muzea Etnograficznego v Krakově. Dlouhodobě se zájmem sledoval dění v české archeologii a styky udržoval také s Karlem Absolonem. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 302. Julian Talko-Hryniewicz (1850–1936), anthropologist and archaeologist, founder of the department of anthropology in Vilnius and co-founder of the Ethnographic Museum (Muzeum Etnograficzne) in Krakow. He watched the events in Czech archaeology with long-time interest, maintaining contacts also with Karel Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

131 Zpráva o účasti na II. kongresu slovanských geografů a ethnografů v Polsku ve dnech 2.–12. června 1927, sepsaná Karlem Absolonem pro Ministerstvo školství a národní osvěty. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

132 „Seznam některých z vynikajících návštěvníků, kteří dojeli na Moravu studovat naše diluviální sbírky“, strojepis K. Absolona uložený ve složce „H. Obermaier“. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

telů,¹³³ vzájemně o sobě tyto významní archeologové paleolitu věděli, lze tedy soudit, že doklady o intenzivnějších kontaktech se nedochovaly (obr. 303).

Z třicátých let 20. století je naopak nutné z dochované korespondence uvést 3 dopisy s jednou z nejvýznamnějších osobností polské archeologie mezi světovými válkami **Józefem Kostrzewským** (1885–1869, obr. 304), profesorem po válce založené poznaňské univerzity, tvůrcem autochtonní „poznaňské archeologické školy“ a budovatelem sbírek poznaňského muzea a od roku 1934 vedoucím výzkumu v Biskupině. S Josefem Kostrzewským se Absolon pravidelně setkával na antropologických kongresech. Kostrzewski zde dokonce vedle svých obvyklých témat slovanské archeologie či Biskupinu v roce 1933 přednášel o problematice tardenoisieny ve Velkopolsku (*Kostrzewski* 1933). Z dochované korespondence plyne jednak vřelý vztah obou badatelů, podporovaný výměnou literatury, ale také dokonce vzájemná výměna archeologických nálezů ze sbírek Moravského zemského muzea a Muzea Wielkopolskiego.

Józef Kostrzewski Karlu Absolonovi zasílal kolekci nálezů kamenných nástrojů mezolitické kultury tardenoisieny, která se navíc ztratila (nebo snad skončila v pravěkých sbírkách, jejichž kurátorem byl v Brně I. L. Červinka). Tato výměna sbírkových předmětů, a dokonce příslib zaslání nové kolekce za ztracenou, svědčí o kontinuálním a svévolném zacházení s muzejními sbírkami v obou zemích (darování kolekci štípané industrie zahraničním návštěvám nebo dokonce významným dobovým politickým aktérům je u Karla Absolona několikrát zaznamenáno; obr. 305).¹³⁴ Korespondence současně zajímavým způsobem dokládá negativní ovlivnění vědeckých vztahů nedobrou mezinárodní politickou situací mezi oběma zeměmi v roce 1935, která zabránila Karlu Absolonovi vycestovat do Poznaň na ohlášené přednáškové turné. Znemožnění Absolonovy cesty pravděpodobně souviselo s uzavřením polsko-německého paktu o neútočení z 26. ledna 1934 a následné

Obr. 303. Stránka z Absolonova diáře kontaktů s uvedenou varšavskou adresou Stefana Krukowského. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 303. Page from Absolon's contact diary containing the Warsaw address of Stefan Krukowski. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

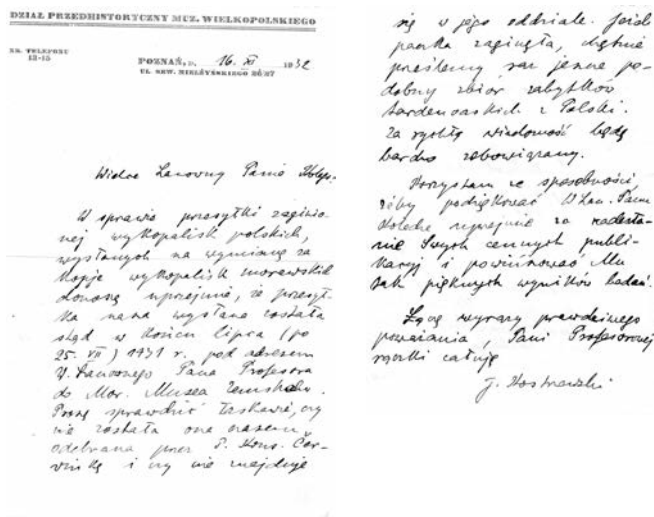
Obr. 304. Józef Kostrzewski (1885–1869), ústřední postava polské archeologie v první polovině 20. století na snímku, zaslaném Karlu Absolonovi. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 304. Józef Kostrzewski (1885–1969), the central figure of Polish archaeology in the first half of the 20th century, in a photograph sent to Karel Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

133 Dopis S. Krajewského adresovaný K. Absolonovi ze dne 19. 12. 1932, v němž je uvedeno, že L. Sawicki o K. Absolonovi informoval jako o dobrém znalci polského jazyka.

134 Korespondenční lístek J. Kostrzewského adresovaný K. Absolonovi z června 1931. Dopis J. Kostrzewského adresovaný K. Absolonovi ze dne 16. 11. 1932. Dopis J. Kostrzewského adresovaný K. Absolonovi ze dne 29. 4. 1935. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

reakce československé diplomacie. Josef Kostrzewski k tomu v dopise dodává: „Miejmy nadzieję, że stosunki między Polską a Czechosłowacją się poprawią rychło i że Pan Profesor zdecyduje się niebawem na przyjazd do Polski“.¹³⁵

Obr. 305. Dopis Józefa Kostrzewského adresovaný Karlu Absolonovi z 16. 11. 1932 mj. dokládá výměnu originálních archeologických nálezů mezi oběma badateli pro studijní účely. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 305. Józef Kostrzewski's letter addressed to Karel Absolon from 16 November 1932 evidences i. a. the exchange of original archaeological finds between the two researchers for study purposes. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Relativně nejbohatší korespondenci Karel Absolon vedl s viceprezidentem Towarzystwa Prehistorycznego w Krakowie **Albinem Jurou** (1883–1958), který se intenzivně věnoval výzkumu polského paleolitu. Tento badatel se řadil do okruhu početných amatérských archeologů, soustředěných před druhou světovou válkou kolem Muzea Archeologicznego v Krakově (společně například se Stefanem Buratyńským, Rudolfem Jamkou, Annou Kowalskou, Gabrielem Leńczykem, Adolfem Naszem aj.). Jura v roce 1935 vykopal mous-térskou industrii na lokalitě Sowińec u Krakova, kterou následně publikoval Stefan *Krukowski* (1936). Jura také zahájil výzkumy na gravettské sprašové lokalitě Krakow-Zwirzyńec, v nichž pak pokračoval L. Sawicki. Albin Jura se pak následně pokusil o souhrnné zpracování do té doby známého paleolitického osídlení v Polsku, které publikoval v prvním čísle berlínského *Quartär*, vedeném R. Grahmannem a L. F. Zotzem (Jura 1938; Kostrzewski 1949, 134–136). Těto problematice se pak hodlal věnovat i v širším kontextu a měl do něj být zařazen i ohlášený, ale nenapsaný příspěvek o moravském tzv. primitivním aurignacienu pro Absolonovu *Přírodu* (cf. Skutil 1967, 69). V každém případě byl dobře seznámen s moravským paleolitem, když o této problematice přednášel v listopadu 1935 při příležitosti zasedání Towarzystwa Prehistorycznego w Krakowie na veřejné přednášce v Základě prehistorii krakovské univerzity. Jak vyplývá z dochované korespondence, jeho přednáška vycházela z podrobné znalosti moravského materiálu i lokalit, které Albin Jura viděl při své návštěvě na Moravě v létě 1935, kde se mu Karel Absolon věnoval a posléze mu do Krakova také zaslal některé podklady a novinové zprávy. Přednáška „Paleolit na Moravě“ obsahující informace o Moravském zemském muzeu a expozici Anthropos, Dolních Věstonicích, Předmostí, jeskyni Pekárně i propasti Macocha, dle slov Albina Jury vzbudila mezi krakovskými prehistoriky a studenty velký zájem, který měl být naplněn mj. další cestou na Moravu, jíž se měli účastnit např. krakovští prehistorici Józef Żurowski, Rudolf Jamka či Tadeusz Reyman. K plánované cestě ovšem již nedošlo, pravděpodobně stejně jako k publikování rozsáhlé zprávy o cestě na Moravu, kterou chtěl Jura zveřejnit v některém z velkých polských deníků a pro kterou od Absolona opakovaně žádal atraktivní fotografie paleolitických nálezů a nalezišť (obr. 306).¹³⁶

135 Dopis J. Kostrzewského adresovaný K. Absolonovi ze dne 29. 4. 1935. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

136 Dopis A. Jury adresovaný K. Absolonovi ze dne 23. 9. 1935 a 6. 12. 1935 s vlepěným blíže nedatovaným novinovým výstřížkem oznamujícím Jurovu přednášku v Krakově. Archiv Ústavu Anthropos.

Albin Jura o rok později studoval paleolitický materiál v Německu a Rakousku. Zde se seznámil s v této době aktuální problematikou tzv. kostěných industrií a nálezů z medvědích alpských jeskyň – „Knochenkulturen“, „Höhlenbärenjägerkulturen“, doprovázených vesměs archaickými (středopaleolitickými) kamennými industriemi. Jura po této zkušenosti ve svých výzkumech rovněž tuto „Knochenkulturen“ identifikoval na dvou polských lokalitách. Jak jsme již širěji uvedli, ve stejné době K. Absolon na Moravě formuloval své specifické pojetí chronologie paleolitického osídlení Moravy. Dogmaticky prosazoval nejstarší osídlení Moravy do posledního interglaciálu v rámci tzv. kultury „preaurignacien“, respektive epizodického „šipkien“, který měl „preaurignacien“ předcházet. Právě „šipkien“ byl charakterizován svoji primitivní kostěnou industrií (Absolon 1935; 1936; 1960). Albin Jura si byl této Absolonovy koncepce dobře vědom a žádal jej proto o konzultace a zasílal mu také přednostně fotografie svých nálezů k posouzení (obr. 307). Rovněž chronologické řazení Jurových souborů bylo totožné s Absolonovým pojetím.¹³⁷

Obr. 306. Dopis Albina Jury adresovaný Karlu Absolonovi ze dne 6. 12. 1935, v němž žádá o materiály pojednávající o moravském paleolitu, které by mohl dále v Polsku využívat a publikovat. Na dopise je rovněž nalepen výstřížek z novin ohlašující Albinovu přednášku o moravském paleolitu na krakovské univerzitě v listopadu 1935. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 306. Albin Jura's letter addressed to Karel Absolon from 6 December 1935, in which he asks for materials concerning the Moravian Palaeolithic which he could further use and publish in Poland. A newspaper clipping announcing Albin's lecture on the Moravian Palaeolithic at the Krakow University in November 1935 is pasted to the letter. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 307. Albin Jura se inspiroval dobovými rakouskými alpskými středopaleolitickými jeskynními nálezy a také Absolonovým pojetím chronologie paleolitu. Ve 30. letech proto považoval kostěné nálezy ze svých výzkumů za středopaleolitické kostěné industrie, které fotografoval a takto vytvořené tabulky zasílal Absolonovi k posouzení a konzultaci. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

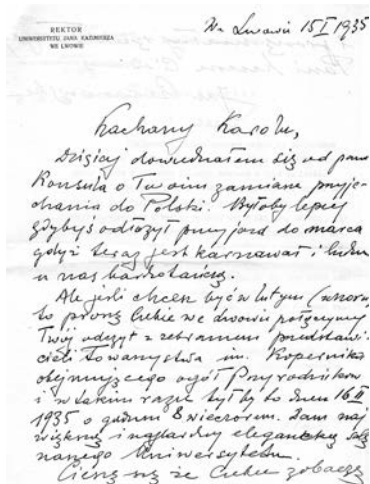
Fig. 307. Albin Jura draw inspiration from period Austrian Alpine Middle Palaeolithic cave finds and also from Absolon's conception of the chronology of the Palaeolithic. In the 1930s, he therefore regarded bone finds from his explorations as Middle Palaeolithic stone assemblies, photographing them and sending tables created in this way to Absolon for assessment and consultation. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

137 Dopis A. Jury adresovaný K. Absolonovi ze dne 30. 4. 1937. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Archeologickému dění na Moravě a paleolitickým výzkumům kromě nepočtených polských prehistoriků věnovali pozornost také někteří významní antropologové, kteří své zaměření rozvíjeli v široce dobově pojatém pojetí antropologie, integrující více vědních disciplín, včetně archeologie. Mezi přední antropology meziválečného období v tomto směru patřil bezesporu již zmíněný **Jan Czekanowski** (1882–1965), antropolog, profesor na Lvovské univerzitě, tvůrce tzv. „Lvovské syntetické školy“. Zpočátku své vědecké kariéry se věnoval afrikanistice a terénním výzkumům ve střední Africe. Od roku 1911 působil na katedře antropologie a etnologie univerzity ve Lvově, kde získal vysokou vědeckou prestiž. Úzce zde spolupracoval s Leonem Kozłowským. Czekanowského „Lvovská škola“ syntetizovala poznatky antropologie, archeologie, etnologie i sociologie na svou dobu na velmi vysoké teoretické úrovni a stavěla tak Lvovskou antropologii na přední místo v Evropě (Abramowicz 1991; 109–110; Lech 2006, 39–40). Czekanowski byl rovněž pravidelným členem předsednictva mezinárodních antropologických kongresů, kde se také s Karlem Absolonem setkávali. Podobně jako do Poznaň také do Lvova se měl Absolon vypravit v roce 1935, aby zde na univerzitě přednášel o svých výzkumech v Moravském krase. Z tónu zvacího dopisu od J. Czekanowského plyne značná důvěrnost mezi oběma badateli oproštěná od obvyklých zdvořilostních frází (obr. 308).¹³⁸ Jak bylo uvedeno již výše, Absolonovo přednáškové turné se však díky zhoršeným česko-polským mezinárodním vztahům nakonec nekonalo.

Dalším z výrazných antropologů se zájmem o archeologické nálezy, kteří zároveň udržovali kontakt s Karlem Absolonem, byl **Kazimierz Stołyhwo** (obr. 309). Patřil do okruhu Majewského „varšavské školy“, seskupené kolem časopisu *Światowit*. Po opuštění Varšavy Rusy v roce 1915 se Stołyhwo stal na krátký čas kurátorem sbírky „Gabinetu Archeologicznego i Numyzymatycznego Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego“, předchůdce sbírek po válce vzniklého Muzea Archeologicznego w Warszawie. Po revoluci v roce 1905 byl členem nově vzniklého Towarzystwa Naukowego warszawskiego (zal. 1907), kde byli soustředěni jak archeologové, tak i antropologové. Kazimierz Stołyhwo se v roce 1909 v rámci Towarzystwa zasloužil o vznik Komisje Antropologicznej, soustřeďující většinu tehdejších badatelů (Majewski byl vedoucím komise, ještě před rokem 1914 zde nastoupila mladá generace mj. L. Kozłowski, S. Krukowski či L. Sawicki). V roce 1911 zde vznikla Pracownię Antropologiczną, které byl Stołyhwo od počátku ředitelem, a jež sdružovala fyzickou antropologii, prehistorii i etnografii. Stołyhwo například prováděl výzkumy pohřebišť i sídlišť při ústí řeky Briansy do Jeniseje podobně jako v Jižní Americe. Stołyhwo byl rovněž pravidelným účastníkem antropolo-

Obr. 308. Dopis Jana Czekanovského adresovaný Karlu Absolonovi z 15. ledna 1935, v němž svého přítele vyzívá k přednáškovému turné na Lvovské univerzitě.

Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 308. Jan Czekanowski's letter addressed to Karel Absolon from 15 January 1935, in which he invites his friend to a lecture tour at the Lwów University.

Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

138 Dopis J. Czekanowského adresovaný K. Absolonovi ze dne 15. 1. 1935 s příloženým průvodním dopisem Konsulátu republiky Československé ve Lvově č. 132/35. V dopise zaujme upozornění J. Czekanowského, že by bylo lépe, aby se přednáška konala místo v únoru – čase zábav a plesů – spíše až v březnu. J. Czekanowski, v té době rektor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, také nabízel pro Absolonovu přednášku největší a nejkrásnější sál z celé univerzity.

gických evropských kongresů mezi světovými válkami (Abramowicz 1991, 86, 92, 95–97, 103, 117, 132). Stołyhwo v Čechách spolupracoval s předním antropologem J. Matiegkou a přispěl například do pražské *Anthropologie* vzpomínkou na dalšího předního krakovského antropologa, který rovněž navštívil Moravu v roce 1924, Talko-Hrynecwice (Stołyhwo 1936). Ze vzájemné korespondence je zajímavý dopis, dokládající kontakty Karla Absolona a Kazimierze Stołyhwo ještě před první světovou válkou v roce 1909. Stołyhwo v dopise děkuje za výměnu literatury, která probíhala mezi oběma autory.¹³⁹ Oboustranná známost obou badatelů pokračovala ve velké úctě i v následujících letech. Absolon a Stołyhwo si například vyměnili fotografie určené pro čestné galerie nejvýznamnějších archeologů a antropologů umístěné v Brně v muzeu Anthropos a v Krakově na univerzitě. Z dopisu z roku 1937 rovněž vyplývá zájem krakovských badatelů a studentů o moravské nálezy a Anthropos, který byl definován přípravou exkurze na Moravu připravovanou v antropologickém ústavu Jagellonské univerzity a organizované právě Kazimierzem Stołyhwo (obr. 310).¹⁴⁰

Obr. 309. Antropolog Kazimierz Stołyhwo (1880–1966) se věnoval etnogenezi člověka a ještě před první světovou válkou se seznámil s Karlem Absolonem, s kterým udržoval kontakt i v následujících letech. Fotografie zasláná Karlu Absolonovi. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 309. Anthropologist Kazimierz Stołyhwo (1880–1966) focused on human ethnogenesis; he got to know with Karel Absolon already before the First World War, maintaining contact with him also in the following years. A photograph sent to Karel Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 310. Jeden z dopisů Kazimierze Stołyhwo adresovaných Karlu Absolonovi, v němž projevuje zájem o odborné dění na Moravě. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 310. One of Kazimierz Stołyhwo's letters addressed to Karel Absolon, in which he manifests interest in professional events in Moravia. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

139 Dopis K. Stołyhwo adresovaný K. Absolonovi ze dne 15. 6. 1909. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

140 Dopis K. Stołyhwo adresovaný K. Absolonovi ze dne 24. 9. 1937. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Do skupiny kontaktů s krakovskými antropology spadá i korespondence s antropologem a později také psychiatrem **Lubomirem Sedlaczkem-Komorowským** (1903–1972), asistentem Zakladu Antropologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, jehož vedení bylo v rukou právě prof. Talko-Hryniewiczze. Sedlaczek-Komorowski při svých studijních cestách navštívil také Čechy. Karel Absolon ve 30. letech zásoboval antropologické sbírky krakovské university odlitky lidských lebek nejdůležitějších paleolitických moravských nálezů. Dochovaná korespondence rovněž dokládá zájem krakovských antropologů o expozice Anthroposu, o nichž chtěli referovat v časopise *Wiadomości Archeologiczne*, k čemuž však později nedošlo.¹⁴¹ O Anthropos a moravské studijní sbírky jeví zájem i jiní badatelé jako např. významný varšavský anatom, antropolog a eugenik, jeden ze zakladatelů varšavské univerzity prof. Edward Karol Loth (1884–1944).¹⁴²

V širších souvislostech vzájemných vztahů českých a polských vědců meziválečného období připomeňme také zájem polských přírodovědců o Absolonovy objevitelské aktivity v Moravském krase. Polští badatelé například navštívili moravské jeskyně (zejména Punkevní jeskyně a Macochu) pod vedením Karla Absolona v roce 1928. Takto získaná zkušenost se dokonce stala vzorem pro jednání o ochraně a turistickém využití polských jeskyní v pozdějších letech.¹⁴³ Macocha budila pozornost také polských médií (společenských žurnálů i rádia), kde se zejména od 30. let referovalo o Absolonových objevitelských činech v moravských jeskyních.¹⁴⁴ O proslulosti Karla Absolona mezi širšími vrstvami polské inteligence mezi válkami svědčí rovněž dopis amatérského badatele, advokáta z Varšavy, Stefana M. Markusfelda, který Absolonovi nabízel k prodeji nález lebky jeskynního medvěda a souboru štípané industrie, nalezených v jedné z jeskyň u Ojcowa, jež získal již v roce 1913.¹⁴⁵

Studium archivních materiálů k dějinám moravské archeologie i analýza dobové odborné literatury, zejména reflexí polské produkce českou meziválečnou archeologickou generací, pomáhá pochopit dynamiku vývoje archeologie v období trvání první Československé republiky i význam vzájemných mezinárodních kontaktů jednotlivých badatelů pro formování oboru. Z uvedeného exkursu plyne několik dílčích závěrů. Především konkrétně na příkladu vztahu českých a polských badatelů můžeme jasně doložit negativní vliv české a polské státní politiky na poli diplomacie, která citelně zasahovala i do kulturní politiky obou států. Jak dokazuje vzájemná korespondence polských archeologů s Karlem Absolonem, také archeologie, přestože již v této době výrazně pozitivisticky orientovaná, nebyla těchto vlivů ušetřena. Můžeme konstatovat, že se mezi oběma zeměmi neprojevoval jen obecný nezáměr o navazování nových vazeb, ale dokonce mohlo být některým snahám nepřímo zabraňováno (cf. nerealizované Absolonovo přednáškové turné po Polsku). Tato skutečnost přirozeně výrazně vyplyne ve srovnání s následujícím obdobím po druhé světové válce, kdy sledujeme skokový nárůst vzájemných kontaktů a vazeb na poli archeologie, deklarované podporované politickým establishmentem obou států v rámci spolupráce socialistických zemí tzv. Východního bloku.

Samozřejmě však nelze relativně malou intenzitu vzájemných kontaktů nejbližších slovanských sousedů vysvětlovat pouze špatnou mezinárodní politickou situací mezi oběma zeměmi. Rozbor zájmu a reflexí polské odborné archeologické literatury ukazuje především v prvních letech po první světové válce značný a koneckonců i přirozený zájem o produkci polských sousedů. Tato pozornost se však soustředila především v rukou nemnoha českých archeologů zejména z okruhu kolem nově vzniklého časopisu s teoretickou orientací *Obzoru praehistorického* (Kostrhun 2014). Polští a čeští badatelé se také setkávali při příležitosti četných mezinárodních archeologických, antropologických, etnografických a přírodovědeckých kongresů. Jistý nezáměr moravských badatelů lze přisoudit v této době stále poněkud opoždilejšímu vývoji archeologie jak na

141 Dopis L. Sedlaczka-Komorowského adresovaný K. Absolonovi ze dne 17. 9. 1930. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

142 Dopisy E. K. Lotha adresované K. Absolonovi ze dne 23. 11. 1925, 27. 9. 1928, 5. 10. 1936, odpověď K. Absolona ze dne 16. 11. 1925. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

143 Dopis Stanisława Krajewského (Pol. Akademia umiejetności, Warszawa) adresovaný Karlu Absolonovi ze dne 19. 12. 1932. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

144 Dopis Marjana Otapowského (označen jako redaktor) adresovaný K. Absolonovi ze dne 12. 1. 1931. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

145 Dopis S. M. Markusfelda adresovaný K. Absolonovi ze dne 5. 6. 1934. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

poli institucionálním, tak i teoretickém. Také v tomto směru lze pozorovat negativní vliv autoritativních přístupů Karla Absolona, který přirozeně preferoval své kontakty k prestižnějším institucím v zahraničí, zejména ve Francii. Je otázkou, nakolik bylo nepřijetí, resp. nepovšimnutí velmi progresivních přístupů a metod polských badatelů (především S. Krukowského), prosazovaných na poli paleolitické archeologie, dané komplikovanými osobnostními rysy obou badatelů. Jak dokazují archivní prameny, možnosti k vzájemným kontaktům zde byly a také došlo v určité míře k jejich realizaci. Rovněž relativní jazyková přístupnost polských textů pro naše badatele by měl nasvědčovat daleko větší reflexi vzájemných myšlenek, než jak jsme je dokázali dosud vystopovat. Ve srovnání s Absolonovým přístupem lze uvést mnohem větší zájem o polskou problematiku u Josefa Skutila, který však především v meziválečném období na poli paleolitu jistě neměl mnoho možností, aby své, mnohdy ovšem také rozříštěné, zájmy a poznatky mohl prosazovat.

Uvedené závěry navozují i řadu dalších otázek, spojených například s rozdílnou situací v materiálním zázemí badatelů v obou zemích, která v této době byla jednoznačně na straně Československé republiky. Příznačná je také dosud platná blízkost antropologie a archeologie, která se v meziválečném období stále silně projevovala ve vzájemném úzkém protínání obou vědních disciplín. V každém případě analyzovaný materiál potvrzuje hodnotu dosud pouze částečně zpracovaných archivních fondů k dějinám archeologie, vč. bohatého archivu Karla Absolona, který nenabízí pouze dílčí materiál k poznání osudů jednotlivých badatelských osobností, ale může odpovídat na řadu širších otázek týkajících se historie a konstituování archeologie i příbuzných vědních disciplín.

7.3. PALEOLITICKÁ ARCHEOLOGIE NA SLOVENSKU

Ač přirozeně území dnešního Slovenska v meziválečném období tvořilo součást společného státu, rozvoj archeologie zde byl do značné míry specifický a lze jej tedy na tomto místě zmínit alespoň v základních obrysech. Je dostatečně známo, že do roku 1918 o území dnešního Slovenska jevíli zájem především maďarští badatelé, eventuelně vlastenecky orientovaní jednotlivci, kteří se však konkrétně paleolitickému výzkumu věnovali jen velmi sporadicky (Andrej Kmeť, který spolupracoval např. s J. Kniesem při objevu kostry mamuta z Beše, Dionýz Štúr a Matica Slovenská; nezávislou skupinu badatelů představovali také Němci na Spiši; obr. 311). Po převratu v roce 1918 přichází nová generace badatelů pod hlavičkou České akademie věd. Přestože první soubornou práci věnovanou území Slovenska připravil I. L. Červinka v roce 1920 předložil ji Matici Moravské (*Pravěk Slovenska*, práce zůstala pouze v rukopise a nelze ji dnes dostatečně zhodnotit; *Eisner* 1933, III; *Polla* 1996, 9), zakladatelem moderní slovenské archeologie se po právu stal první profesor prehistorie

Obr. 311. Budova Slovenského národního múzea v Martine, založeného v roce 1863 v rámci Matice Slovenské, do vzniku Československé republiky hlavní centrum slovenské archeologie. Pro toto muzeum např. J. Knies pomáhal sestavit kostru mamuta, nalezeného v Beši, k čemuž jej vyzval Andrej Kmeť. Foto autora z roku 2013.

Fig. 311. Building of the Slovak National Museum in Martin, founded in 1863 within the framework of the Slovak Foundation (Matica slovenská), the main centre of Slovak archaeology until the formation of the Czechoslovak state. It was for this museum, for example, that J. Knies helped put together the skeleton of a mammoth found in Beš, upon an appeal from Andrej Kmeť. Photo by the author, 2013.

na Komenského universitě v Bratislavě **Jan Eisner** (1885–1967),¹⁴⁶ jenž položil základ poznání pravěku tohoto území v na svou dobu velmi moderní syntéze z roku 1933 (*Eisner* 1933). Eisner rovněž jako jeden z prvních věnoval systematickou pozornost i evidenci paleolitických nálezů. Eisnerovou zásluhou pak na Slovensku vyrostla řada profesionálních badatelů, kteří položili základ dalšímu poválečnému vývoji archeologie (*Polla* 1989; 1996).

Stejně jako v jiných oblastech Evropy, rovněž na Slovensku byl paleolitický výzkum spjat s počátky speleologie ve slovenských krásech (*Skutil* 1938 9–40; 1938–1939, 37–46; *Bárta* 1975). O výzkum jeskyní se do roku 1914 zasloužila především jeskynní sekce uherské geologické společnosti (např. Otto Hermann 1835–1914), se kterou je spojeno i jméno průkopníka a objevitele prvního slovenského, resp. uherského paleolitického nálezu v Ružíně ve Slovenském rudohoří Samuela Rotha (1851–1889, Velká jaskyňa). Objev přišel v letech 1879/1880, tedy téměř 10 let po Wanklových objevech v Býčí skále.¹⁴⁷ Tento nález však nebyl jinými maďarskými badateli uznán a až v rámci revizního výzkumu jej v roce 1916 rehabilitoval J. Hillebrand (*Bárta* 1975, 11). V letech 1888–1890 na púchovské „Skalce“ získal bohatý paleolitický parohový materiál Fr. J. Hoenning O'Caroll (1833–1894). Před válkou v letech 1913–1914 pak J. Hillebrand odkryl významnou a vícenásobně osídlenou paleolitickou lokalitu v Dzeravé skale. Jinak ovšem i přes značný zájem o slovenské jeskyně a dílčí úspěchy v objevech paleontologických lokalit byl až do první světové války paleolitický výzkum relativně velmi chudý (ve srovnání např. s úspěchy na dnešním území Maďarska – Miskolc, Szeleta, výzkumy J. Hillebranda...). Není proto divu, že před vznikem Československé republiky hledali nečetní slovenští badatelé svůj vzor a inspiraci především na Moravě a ve zdejších mezinárodně známých jeskynních i sprašových lokalitách (*Skutil* 1938, 21; 1938–39, 37–46).

Po roce 1918 došlo k institucionálnímu zakotvení archeologie přirozeně také na Slovensku, zejména v rámci Státního archeologického ústavu a také archeologicko-historické sekce Slovenského národního múzea v Bratislavě. Bylo již řečeno, že v rámci svého zájmu se evidování prvních paleolitických lokalit věnoval Jan Eisner. Ten na počátku 20. let sice ještě konstatoval, že není žádných bezpečných dokladů přítomnosti diluviálního člověka na Slovensku (*Skutil* 1938, 22), nicméně ve své základní práci o deset let později již eviduje 8 paleolitických lokalit (5 jeskyní – „Takácsova“ v Jasově, „Rothova“ v Ružíně, pod „Pupačkou“ v Dubici n. Váhom, jeskyně v Bojnících a „Pálffyova“ jeskyně v Plaveckém sv. Mikuláši; 3 otevřená stanoviště – Šahy, Zamarovce a Moravany nad Váhom; *Eisner* 1933, 1–10). Jan Eisner také jako první objevil v roce 1926 bohatou radiolaritovou industrii ve sprašových sedimentech v Zamarovcích, dnes řazenou do szeletienu.

Na východním Slovensku specifickou roli hrála již v této době dobře známá gravettská obsidiánová industrie, získávaná povrchovými sběry (ovšem v řádech stovek kilogramů) v Cejkově a Kašově **Štefanem Janšákem** (1886–1972; *Kolbinger* 2013; *Matúšová* 1986 se soupisem biografie a bibliografie; *Vladár* 1987; 2006). Tento badatel po studijích na Vysoké škole technické v Brně na Slovensku v letech 1918–1948 působil jako státní ministerský úředník v Bratislavě. Od poloviny 20. let se ve spojení s Janem Eisnerem intenzivně věnoval archeologické prospekci jak na jihozápadním tak také na východním Slovensku. Výsledkem jeho dlouhodobé činnosti bylo vytvoření teoretických základů terénního archeologického výzkumu (*Janšák* 1955). Po roce 1948 byl oceněn Universitou Komenského čestným doktorátem a přednášel zde dokonce diluviální archeo-

146 Jan Eisner po studijích dějepisu a zeměpisu působil nejdříve pedagogicky na pražských středních školách a také v Pardubicích. Na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze se de facto stal prvním aktivním žákem L. Niederla a v roce 1910 obhájil vůbec první archeologickou doktorskou práci věnovanou mohylovým pohřebištím v jižních Čechách. Po válce na přání L. Niederla odešel na Slovensko, nejdříve jako voják, poté jako středoškolský učitel na gymnázium v Turčianském Sv. Martine (1919–1920). V letech 1920–1929 se stal předsedou archeologicko-historické sekce Slovenského národního múzea v Bratislavě. V roce 1924 se habilitoval, roku 1929 se stal mimořádným a 1934 řádným profesorem všeobecné archeologie prehistorické, prvním v tomto oboru na Slovensku (v kritických letech 1938/1939 byl děkanem FF bratislavské univerzity). Zde pak významně zasáhl do budování muzejní a památkové péče a vytvořil první vědeckou koncepci pravěku Slovenska. Po roce 1939 se vrátil zpět do Čech (*Filip* 1939–1946; *Habovštiak* 1989; *Chropovský* 1989; *Kučera* 1989; *Novotný* 1989; *Štefanovičová* 1989; *Sklenář* 2005, 156–158).

147 Jako o prvních paleolitických nálezech, souvisejících s nálezy mamutích kostí při těžbě hlín v cihelně v Moravanech nad Váhom, ovšem mnohem dříve referoval Ferenc Florián Rómer na přednášce na II. Antropologickém kongresu v Paříži v roce 1867. Později se však ukázalo, že jím zmiňované nálezy jsou až neolitického stáří.

logii. Výzkum východoslovenských obsidiánových stanic patří do samostatného tematického okruhu Janškova zájmu, který jinak svoji pozornost zaměřoval zejména a na topografii slovenských hradišť a na historickou topografii. Obsidiánovým industriím se věnoval v letech 1930 – 1933 a na jejich zpracování spolupracoval s řadou dalších autorů, mj. také s Josefem Skutilem. V tomto období zde badatelé strávili dohromady pouhých 22 dní, při nichž však získali neuvěřitelných 4000 kg suroviny, z nichž bylo vyčleněno na 330 kg artefaktů (Janšák 1935).

V roce 1931 také došlo k prvním objevům skutečných paleolitických nálezů v Moravanech nad Váhom, které již byly velmi dobře známy díky bohatým paleontologickým nálezům (od roku 1928 zde působila Piešťanská muzeální společnost, od roku 1933 i Piešťanské muzeum). Objevitelem první štípané industrie zachycené hlubokou orbou byl amatérský archeolog českého původu Václav Vlček (1886–1955, v letech 1921–1939 správce lázní v Piešťanech). Ve stejné době shromáždili H. Sonntag a M. U. Kaspárek z různých poloh povrchové sběry (Hromada 2000, 7–13; Sklenář 2005, 625; Nerudová – Valoch 2009, 9–10). Lokalita od té doby začala poutat pozornost řady badatelů, kteří začínali množící se povrchové nálezy srovnávat s v té době objevovanými a dobře propagovanými Dolními Věstonicemi a poznatky o lokalitě publikovali v řadě novin i odborných časopisů. Josef Skutil (1938, 110–119) prozatím nepočtenou industrii i sprašové profily zařadil do svrchního aurignacinu a později odtud dokonce publikoval také nálezy náhrdelníku z dentálií (Skutil 1938–1939, fig. 39).

V roce 1935 se v Moravanech začal objevovat rovněž již několikrát uvedený prehistorik z univerzity ve Vratislavi (Breslau) **Lothar Ferdinand Zotz**, který na lokalitu přišel pravděpodobně na pozvání Václava Vlčka, s kterým pak v letech 1935 – 1937 procházeli povrchová naleziště na západním Slovensku a sledovali sprašové odkryvy. Své poznatky o paleolitických nálezech ze středního Pováží shrnuli v rozsáhlém příspěvku interpretující profily v Hlbočkom járku a Bance (Zotz – Vlček 1939). Na samotném nalezišti v Moravanech pak Zotz v roce 1940 zahájil archeologické výzkumy, které trvaly až do roku 1943 (obr. 312 a 313). K této době se váže několik podezřelých okolností objevu půdorysu mladopaleolitického obydlí, které mohlo být podvrhem (Zotz 1942; Sklenář 1977, 94), stejně jako události spojené se státní návštěvou J. Tisa a předsedy vlády V. Tučky na nalezišti, kam před tím Zotz rozházel štípané artefakty vypůjčené z piešťanského muzea, aby budily dojem

Obr. 312. Za druhé světové války se poměry podstatně zkomplikovaly a vyostřily. Paleolitická archeologie byla ideologicky velmi zajímavé téma... Nyní již protektorátní profesor Karlovy univerzity Lothar Zotz provází Josefa Tisa a Vojtěcha Tuku na výzkum v Moravanech nad Váhom. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 312. The conditions grew much more complicated and escalated during the Second World War. Palaeolithic archaeology was an ideologically very interesting topic... Lothar Zotz, Professor at Charles University, now in the so-called Protectorate of Bohemia and Moravia, accompanies Josef Tiso and Vojtech Tuka to explorations in Moravany nad Váhom. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 313. L. Zotz, J. Tiso a V. Tuka v Moravanech nad Váhom za druhé světové války. Archiv Ústavu Anthropos MZM.

Fig. 313. TL. Zotz, J. Tiso and V. Tuka in Moravany nad Váhom during the Second World War. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

bohaté nálezové vrstvy (Hromada 2000, 18; cf. Leube 2001). Pravděpodobně ještě z doby před zahájením Zotzových výzkumů pochází také nejcennější předmět slovenského paleolitu, ženská soška z mamutoviny, tzv. Moravanská venuše. Soška měla být údajně nalezena na poli v poloze „Podkovice“ po hluboké orbě, která sem byla záměrně nasazována kvůli vyorávání paleolitických artefaktů, s kterými pak obchodovali místní rolníci. Osudy tohoto nálezu za druhé světové války i poté byli dosti komplikované a sám Zotz, v jehož vlastnictví se venuše dlouho nalézala, pochyboval o její pravosti. Originalita venuše musela být po válce několikrát prověřována a potvrzována mj. také Henri Breuilem, který ji v Paříži dlouho uchovával. Na Slovensko byla vrácena až v roce 1967 (Bača 1988; Hromada 2000, 12 – 22; Leube 2001; Nerudová – Valoch 2009, 10–12; Venc 2002). V kontextu naší práce je jistě důležité uvést tříměsíční výzkumnou kampaň v Moravanech v roce 1946, kterou vedl jako poslední své archeologické vykopávky Karel Absolon. Bohužel po tomto výzkumu (i přes jako vždy velké plány) nezůstalo mnoho svědectví a materiál zůstal dodnes nezpracován. K publikaci byl po 50 letech připraven pouze katalog více jak 850 nakreslených gravettských a szeletských nálezů z Absolonova výzkumu (Nerudová – Valoch 2009, cf. Absolonovy poznámky k Moravanskému výzkumu; Absolon 1947b).

Významnou postavou, kolem které se soustředil paleolitický výzkumu na Slovensku, byl od roku 1919 lékař a archeolog **Josef Florian Babor** (1872–1951; Vlček 1951),¹⁴⁸ který zde uplatnil své zkušenosti z výzkumu paleolitu a malakozoologie získané v Čechách. Publikoval řadu dílčích prací k jednotlivým lokalitám (Zamarovce, Bojnice), věnoval se problematice diluviální fauny (jeskynní medvědi, malakozoologie) a jako spoluredaktor *Die Eiszeit* v tomto časopise zveřejnil stručný přehled známého paleolitického osídlení (Babor 1927). I tak po dlouhý čas meziválečného období na Slovensku byly nálezy nečetné, kromě jeskyní (Bojnice, Harmanec) se jednalo o spíše náhodné nálezy v cihelnách (Šahy, Zamarovce) nebo povrchové sběry (Cejkov, Kašov – aktuální zde byla také otázka stáří zdejších obsidiánových industrií, jejichž paleolitická příslušnost nebyla zcela jistá). Další dílčí nálezy byly získávány v zásadě druhotně z rukou cihlářů či rolníků. Babor na začátku 30. let také připravil v zásadě první samostatný přehled slovenského paleolitika, který však díky nedostatku materiálu byl především polemickým příspěvkem k současnému evropskému typologickému třídění paleolitických industrií (Babor 1931; Skutil 1938–39, 41–44). Babor byl rovněž hlavním spolupracovníkem a rádcem J. Eisnera při psaní kapitoly o paleolitu v díle *Slovensko v Pravěku* (Eisner 1933, III).

O slovenské území pochopitelně ještě před příchodem českých archeologů aktivních na poli paleolitu po vzniku republiky jevíli zájem také někteří zahraniční badatelé. Slovenské lokality však zahrnovali do svých syntéz spíše okrajově s důrazem na problematiku studia širšího území Karpatské kotliny, resp. Uherska. Z maďarských archeologů to byl především Jenö Hillebrand (1919; 1935) či Otokar Kadić (1935). Slovenskému prostoru se schematicky věnoval rovněž H. Breuil ve svých proslulých „Notes“ (Breuil 1924a). Zmínění badatelé se v podstatě jako první pokusili zařadit slovenské lokality do obecného Mortilletova chronologického systému, který dále rozvíjeli i archeologové čeští.

Bylo řečeno již na jiném místě, že naprosto klíčovou roli v poznání slovenského paleolitu mezi válkami hrála osobnost **Josefa Skutila**, který v tomto období působil na univerzitě v Bratislavě. V roce 1927 Skutil publikoval souhrn dosavadních poznatků výzkumů na Slovensku v kratším příspěvku (Skutil 1927b), až o jedenáct let později vedle řady drobnějších prací téma rozvedl ve dvou zásadních syntézách (Skutil 1938; 1938–1939), které kriticky hodnotily všechny dosavadní nálezy a jako v každé práci J. Skutil až do nejmenších podrobností evidoval všechny zmínky o diluviálních či pleistocénních nálezech z tohoto území. Skutil tak po důkladné revizi na Slovensku před druhou světovou válkou konstatoval 12 nalezišť a 14 dalších ojedinelých nálezů. Systematický výzkum zde byl v zásadě zahájen až za druhé světové války L. Zotzem a následně

148 Josef Florian Babor, všestranná a pozoruhodná osobnost, lékař, malakozoolog a archeolog. Původně působil jako neurolog a psychiatr v Praze. Již od začátku 20. století projevoval značný zájem o malakozoologii a obecné otázky o původu člověka, vzniku lidské kultury a umění. Po roce 1919 působil na různých místech na Slovensku od roku 1924 na lékařské fakultě v Bratislavě (1928 profesorem). Ve svých pracích týkajících se archeologie a antropologie spojoval darwinistické a náboženské přesvědčení, přednášel filozofii přírodních věd. Od roku 1928 působil rovněž ve Slovenském vlastivědném muzeu v Bratislavě (založeném 1924) a intenzivně se věnoval místním projevům paleolitu.

pak po roce 1949 (dnes je počet zjištěných lokalit více jak desetinásobný). Zásadní slabinou poznání byl nedostatek znalostí geologické stratigrafie, kterou by bylo možné vztáhnout k jednotlivým lokalitám. Geochronologické poznatky se soustředily zejména na poznání vývoje zalednění Tater (byly rozpoznány 3–4 ledové doby), které však byly jen velmi obtížně synchronizovatelné s klasickou alpskou periodizací, stejně jako s terasovými stupni velkých řek (Váh, Hornád, Orava, Hron; *Skutil* 1938, 25–40). Podobně pouze v počátcích byl v tomto období výzkum chronologie sprašových lokalit, který navazoval především na výsledky maďarské vědy. Pro slovenské lokality – ovšem především opět v období po druhé světové válce – byly významné chronologické poznatky plynoucí z výzkumu travertinových lokalit, na které upozorňoval nejdříve Jaroslav Petrbock.

Není proto divu, že jak první snahy o chronologicko-typologické zařazení, tak klíčové otázky spojené s osídlením v paleolitu kopírují problematiku, která byla v této době řešena v Čechách i na Moravě. Bylo to tedy především hledání nejstaršího osídlení území Slovenska, jehož prozatím jen teoretické středopaleolitické (moustérské) osídlení bylo u všech uvedených autorů značně problematické. Nejvíce pozornosti hledání staršího paleolitu věnoval J. Babor, který jednak zcela odmítl možnost osídlení v „chelléenu“ či „acheuléenu“, a jednak po opakovaném hodnocení „moustérských“ industrií konstatoval, že se ve skutečnosti jedná o již mladopaleolitický široce pojatý aurignacien (např. Bojnice, dnes však jako moustérien klasifikované; *Babor* 1931). Obdobně negativně se k existenci staršího osídlení než aurignacského stavěl i J. Eisner.

Druhý okruh otázek byl spjat s řešením otázek vzniku a vývoje protosolutréenu a solutréenu (resp. szeletienu J. Skutila) v Karpatské kotlině, které jsme naznačili již v předchozích kapitolách. (cf. např. *Skutil* 1938, 167). Na rozdíl od Moravy byla na Slovensku v meziválečném období aktuální otázka prokázání přítomnosti magdalénien, pro který byly ve slovenských jeskyních spatřovány vhodné podmínky.

Jako třetí závažné téma podobně jako v celé československé archeologii pak byla „otázka mesolitika“. V meziválečném období stejně jako na českých a moravských lokalitách téma zabředlo do složitých kulturně-typologických klasifikačních schémat a k jednoznačnému prokázání osídlení Slovenska ve střední době kamenné nakonec nedošlo (*Skutil* 1938, 169–172).

8. ZÁVĚREM

Je patrné, že poznání historie československé archeologie v dějinném období první republiky, je prozatím značně nerovnoměrné. Nejinak je tomu i v předkládané práci, kde jednotlivá sledovaná témata mohla být rozvinuta v různé intenzitě, odvislé především od dostupnosti a četnosti archivních materiálů.

Z vytyčených cílů práce bylo nejdříve nutné pokusit se o nástin dobového archeologického myšlení a převažujících interpretačních schémat a teorií, které v meziválečném období určovaly směr rozvoje archeologické vědy. V obecné rovině můžeme konstatovat, že česká archeologie – především v osobách konkrétních badatelů – evropské teoretické trendy aktuálně následovala. V porovnání s okolními zeměmi lze dokonce pozorovat zřetelný distanc od dobových nacionálně podbarvených teorií vycházejících z kulturně-historické školy, který dnes hodnotíme jednoznačně pozitivně. Z četných recenzí zahraniční archeologické produkce můžeme rovněž vyčíst vážný zájem o výsledky prací klíčových postav evropské meziválečné archeologie, rozvíjející aktuální myšlenky teorií difusionismu a migracionismu, jak bylo naznačeno v úvodních kapitolách. Při bližším pohledu je ovšem také nutné konstatovat, že tento zájem byl nesen opět především nemnoha vůdčími osobnostmi (např. A. Stocký). Pokud se zaměříme pouze na archeologii moravskou, lze konkrétně v této době konstatovat velmi výrazný výzkum paleolitu.

Základní použitá data ke studiu paleolitické archeologie na Moravě dvou dekád mezi léty 1918–1938 vycházela vedle excerptce dobové archeologické literatury, časopisů, recenzí, denního tisku apod. ze zpracování několika klíčových archivů, resp. pozůstalostí moravských badatelů. Mezi největší z této doby patří bezesporu archiv Karla Absolona, uložený v Moravském zemském muzeu. V letech 2007–2010 bylo přistoupeno ke zpracování bohaté fotodokumentace v rámci projektu VaVaI MK ČR.¹⁴⁹ V rámci tohoto projektu bylo digitalizováno více jak 7800 fotografií z Absolonových výzkumů i studijních cest (Moravský kras, Dinárský kras, studijní cesty po Evropě 1925–1938, moravské paleolitické lokality aj.; *Kostrhun – Oliva* 2011; *Kostrhun – Moravec – Oliva* 2010). Ve stejném duchu bylo také zahájeno zpracování Absolonovy doručené korespondence čítající na 13 686 dopisů od 3054 autorů. Soubor těchto dopisů je neobyčejně bohatý na korespondenci jak s předními zahraničními badateli, tak pochopitelně také tří generací badatelů českých, moravských a slovenských (viz soupis přijaté korespondence Karla Absolona v příloze). Oba soubory představují dokument první kategorie pro studium rozvoje vědních disciplín na počátku 20. století i v období první Československé republiky na počátku rozvoje interdisciplinárního výzkumu humanitních a přírodních věd, jehož reprezentantem Karel Absolon bezesporu byl. Další z velmi hodnotných archivních fondů představuje pozůstalost po Janu Kniesovi (na 2.500 rukopisných stran a archů, více jak 380 dopisů), uložená v Ústavu Anthropos MZM a částečně v rukou žijících dědiců (*Kostrhun* 2008, 77–85, 98–166). Z významných archivních akvizic MZM je třeba zmínit rovněž rozsáhlou pozůstalost Josefa Skutila, získanou v roce 2008 a uloženou v Historickém ústavu MZM. Tento fond obsahuje řadu uspořádaných materiálů k různým tématům z dějin naší archeologie včetně dokumentů k jednotlivým badatelům, kterým se Josef Skutil věnoval. Pro studium dějin výzkumu paleolitu jsou pak důležité řady dalších dochovaných a v práci využitých archivů (Vlastivědné muzeum v Olomouci, Muzeum Komenského v Přerově, soukromé sbírky atd.). Je současně pravděpodobné, že řada dalších pramenů nebyla ještě vůbec využita. Ze všech zmíněných dokumentů bylo čerpáno při přípravě textu o dějinách moravské paleolitické archeologie. Z těchto fondů také pochází většina použitých obrazových příloh. Na druhou stranu obrovské množství dokumentů v mnoha případech zůstalo pouze na úrovni evidence a soupisu dochovaných pramenů, které tak mohou být využity v budoucnosti pro studium dalších konkrétních témat z oblasti historie archeologie i příbuzných vědních oborů. Potenciál uvedených pramenů pro studium dějin naší archeologie ukázaly dva hlubší exkursy, a to jak do srovnání a intenzity vztahů českých a polských badatelů, tak také o významu návštěvy H. Breuila na Moravě v roce 1923.

149 Projekt VaVaI „DE07P04OMG021 – Evidence, digitalizace, odborné zpracování a prezentace souboru fotografických pozitivů a skleněných negativů z pozůstalosti prof. Karla Absolona, uložených ve sbírkách MZM v Brně (2001–2010, MK0/DE)“.

Naznačené přístupy k psaní dějin meziválečné československé archeologie jsou ve svých výsledcích různé. Vzhledem k stále silné roli jednotlivých osobností formující archeologický výzkum není možné vyhnout se biografické historii konkrétních badatelů. Díky společenským i politickým změnám po roce 1918 však docházelo i k postupné institucionalizaci archeologie a jejímu zakotvení v rámci vědeckých a univerzitních ústavů oproti více roztržitěné „muzejní“, „amatérské“ a „učitelské“ tradici předchozího období. V tomto případě je tedy také nutné sledovat dějiny jednotlivých institucí, vznik nových sbírek a politiku získávání rozsáhlých sbírkových fondů starší generace našich badatelů. Oproti prostředí v Čechách na Moravě tradiční struktura „amatérské“ archeologie přetrvala déle, jak v rámci výzkumných center v síti moravských muzeí, tak také v rámci struktur Moravského archeologického klubu a dalších spolků např. německy mluvících archeologů. První vlna profesionalizace archeologie na Moravu přichází de facto až ve 30. letech, kdy na brněnské univerzitě začal působit prof. Emanuel Šimek. Do této doby byl jediným skutečně odborně kvalifikovaným archeologem na Moravě Josef Skutil, nepočítáme-li v mnohém originální a specifickou vůdčí osobnost Karla Absolona, který byl však univerzitně vyškolěn v jiných přírodovědných oborech.

Jak bylo naznačeno na předešlých stranách, jisté organizační zpoždění moravské archeologie i v rámci výzkumu paleolitu vedlo do 30. let především k vytvoření a shromáždění množství jednotlivých sbírek, obsahujících mnohdy velmi cenné prameny hmotné kultury. Tyto celky byly jednotlivými badateli porůznu zpracovávány a vystavovány, avšak především na úrovni pozitivistické evidence a popisu. Pokusů o rozsáhlejší přehledy, které by naše nálezy interpretovaly v širším evropském a „historiozofickém“ kontextu bylo málo. Všechny se soustředily v nemnoha uvedených syntetických pracích, nejdříve z pera zahraničních autorů (H. Breuil, H. Obermaier), poté i od našich autorů, kteří však byli významně ovlivněni pracemi svých zahraničních kolegů (J. Knies, I. L. Červinka). Ve fázi pozitivistických soupisů (byť velmi pečlivých a s využitím maxima dostupných pramenů) zůstaly i nejrozsáhlejší syntézy moravského paleolitu od Josefa Skutila, publikované před vypuknutím druhé světové války. Z dílny ikony moravského paleolitického výzkumu Karla Absolona nepochází syntetická práce vlastně žádná, nepočítáme-li svérázné pokusy o koncepci naší paleolitické chronologie publikované Absolonem na konci druhé světové války.

Obecnější hodnocení dvacetiletých dějin archeologie mezi léty 1918–1938 potvrzují závěry publikované Karel Sklenářem v *Dějínách výzkumu starší a střední doby kamenné* (Sklenář 2008, 49). Na Moravě se v průběhu 30. let 20. století oproti konci 19. století projevil asi desetinásobný nárůst počtu známých paleolitických lokalit. Ty bylo třeba dostatečně zhodnotit především v rámci jejich chronologického a kulturního zařazení. K tomu bylo využíváno tradiční evolucionistické „vertikální“ Mortilletovské chronologie. Bohatství a jedinečnost moravských nálezů však také budilo pozornost předních evropských paleolitiků (Breuil, Obermaier, Burkitt aj.), kteří do klasifikačních schémat přinášeli i aktuální „migracionistické a difusionistické“ myšlenky, spojované s různými předpokládanými směry šíření člověka, resp. nejstaršího osídlení a lidské kultury na naše území. V naší literatuře se tyto trendy objevují nejzřetelněji v diskusi nad problematikou „protosolutrénu a szeletienů“, i v polemikách o nejstarším osídlení našeho území.

Přestože metody absolutní chronologie paleolitických lokalit přirozeně neumožňovaly vytvořit si jasnou představu o historické hloubce sledovaných témat, dochází v této době k značnému rozšíření chronologického obzoru. Nejdříve na počátku 20. let byl také na Moravě postupně uznáván starší (předaurignacský) paleolit, obecně řečeno dnešní střední paleolit. Přes značné bohatství našich nálezových fondů i přes velkolepě pojaté a propagované výzkumy K. Absolona v Dolních Věstonicích a jeskyni Pekárně naše archeologie vlastně nedisponovala geochronologicky datovatelnými a ucelenými soubory (většina starých sbírek byla stratigraficky neověřitelná nebo pocházela z povrchových sběrů). Později tak převládl názor o značném opoždění osídlení našeho území, které bylo až dogmaticky kodifikováno Absolonovými názory, resp. uznáním pouze nezřetelně definované vlny osídlení před dominující obecně pojatou aurignacienskou kulturou (praurignacien). Na druhé straně časové osy byla aktivně řešena otázka osídlení v mezolitu, jež dosud nebyla definitivně zodpovězena.

Patrné nedostatky našeho paleolitického výzkumu (na Moravě nejrozvinutějšího) tak naši badatelé řešili uchýlením se k následování francouzského klasifikačního a chronologického systému, případně k pokusům o vymezení autonomních nestálých a lokálních kulturních celků. Francouzské vzory byly na prvním místě i pro hlavního představitele paleolitické archeologie v tomto období – Karla Absolona, jenž se nechal výrazně

ovlivnit i při organizaci své vědecké práce, směřující postupně k výrazné popularizaci „světovosti“ našich nalezišť na úkor vlastního výzkumu. Snad právě proto, i přes nepopiratelný Absolonův široký akční rádius, nedošlo k bližšímu propojení s rozvíjející se paleolitickou archeologií v sousedním Polsku. Zdejší badatelé se sice také nechávali inspirovat francouzskou archeologií (L. Kozłowski), krom toho ale rozvíjeli i velmi pozoruhodné myšlenky, které začaly v evropské archeologii dominovat až od 60. let 20. stol. (dynamicky pojímané analýzy štípané industrie S. Krukowského). Je otázkou, jakou roli v tomto směru mohly hrát rozdílné ekonomické možnosti polských archeologů, eventuelně obecně napjaté vztahy ČSR s Druhou Polskou republikou.

Absolonův nastolený směr nevedl ani k modernějšímu pojetí metodiky vlastních archeologických výzkumů, které nejpozději od 30. let v evropské archeologii umožňovaly řešit prostorové vztahy uvnitř sídlišť a nesledovaly tedy jen cíl vytěžení vlastní hmotné kultury z nalezišť. Dlužno dodat, že vzor u francouzských badatelů hledal i o generaci starší Jan Knies, který vlastně nejcharakterističtěji představuje v pozdějším konfliktu s Karlem Absolonem přerod moravské „učitelské a amatérské“ archeologie v „profesionální“ vědeckou, univerzitní a institucionalizovanou disciplínu. Důkazem, že jasný výsledek takových konfliktů nebyl vždy k dobru věci, budiž Kniesem metodicky lépe prováděné výzkumy (např. plavení jeskynních sedimentů) či prozíravější přístup k chronologii celého moravského paleolitu. Ve sledování francouzské archeologie pokračoval po celou dobu první republiky i Josef Skutil, jenž dlouhou dobu stál ve stínu Karla Absolona a možná i proto rozvíjel celou škálu různých okrajových témat, včetně zajímavých pojednání z oboru dějin archeologie. Svůj význam si pro moravské badatele ovšem uchovalo také tradiční vídeňské vědecké centrum, soustředěné kolem Přírodovědeckého muzea a univerzity, jehož autority často zasahovaly do archeologického dění na Moravě.

Přes tyto výhrady moravská paleolitická archeologie hrála v době Československé republiky prim a z pohledu popularity tohoto specifického oboru zažila nepopiratelně nejúspěšnější období. Bylo tomu tak přirozeně díky mediálně velmi nadané osobnosti Karla Absolona, který tím možná předběhl dobu o více jak půl století, kdy se archeologie především od 90. let snaží všemi možnými propagačními prostředky hájit právo na svoji existenci a veřejnou podporu. Moravská paleolitická archeologie se stala součástí kulturní politiky mladého a úspěšného státu, což bylo dostatečně vyjádřeno vybudováním samostatné expozice, věnované především opět Absolonovým výzkumům na Výstavě soudobé kultury v Československu v Brně v roce 1928. Muzeum, podobně jako zamýšlené vědecké výzkumné centrum Anthropos, bylo opět vytvořeno podle nejlepších francouzských příkladů. V této souvislosti si nelze nepovšimnout podobnosti s obecnou snahou naší kultury i politiky, která hledala rovnocenného partnera právě ve Třetí Francouzské republice a tím definovala zvláštní a neopakovatelné prostředí meziválečného Československa. Oproti jiným oblastem moravské archeologie, která byla zejména po vzniku ČSR traktována vesměs jen jako paralela pravěku českého, výzkum paleolitu díky těmto úspěchům žil vlastním životem. Je proto užitečné sledovat jej i v těchto obecnějších souvislostech, které vytvářely identifikační vzory československého národa.

Je přirozené, že výzkum dějin naší archeologie po roce 1918 je teprve v počátcích. Také tato práce, zaměřená především na téma moravského paleolitu, není v žádném případě úplná. Již při čerpání archivních zdrojů a studiu dalších sekundárních pramenů se objevovala řada témat, která do práce nemohla být zahrnuta. Velmi pozoruhodné se například jeví sledování odrazu archeologických výzkumů, jenž mezi válkami v této oblasti rezonoval v soudobém umění – próze, básni, písni, karikatuře i malbě. Archeologie včetně paleolitické se stávala celospolečenským tématem se značným potenciálem. Dostatečně neprobádaný je zatím například vliv archeologie (antropologie) USA, reprezentované v našich podmínkách zejména bohatými kontakty s Alešem Hrdličkou a návštěvami amerických archeologů na našich lokalitách. Samostatnou kapitolu, která ovšem s obdobím první republiky úzce souvisí, představují pak události spojené s obdobím tzv. druhé republiky a německé okupace našeho státu, kdy archeologie začala hrát pozměněnou a opět významnou roli. V rámci předložené práce jsme se těmto tématům mohli věnovat jen okrajově a schematicky. Velké bohatství zpracovaných i nezpracovaných archivů a pozůstatostí tak již nyní nabízí řadu možností jak další výzkum v oblasti historie archeologie prohloubit i rozšířit.

Obr. 314. Významné paleolitické výzkumy v meziválečném období jako byly ty v Dolních Věstonicích nebo v Solutré ovlivňovaly evropskou imaginaci a staly se tématem řady literárních a malířských děl. Na obrázku dobová ilustrace lovu koní v Solutré. Archiv Ústavu Anthropolozie MZM.

Fig. 314. Important Palaeolithic explorations in the interwar period, such as those in Dolní Věstonice or in Solutré, influenced European imagination and became the topic of many literary and painting works. The figure presents a period illustration of horse hunting in Solutré. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

Obr. 315. Tato rekonstrukce lovu mamutů vytvořená M. Knapilem byla nalezena v rozsáhlé pozůstalosti Karla Absolona. Archiv Ústavu Anthropolozie MZM.

Fig. 315. This reconstruction of a mammoth hunt created by M. Knapil was found in the extensive inheritance of Karel Absolon. Archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum (MM).

9. POUŽITÁ LITERATURA

- ABRAMOWICZ, A. 1991: *Historia archeologii polskiej – XIX i XX wiek*. Łódź.
- ABRAMOWICZ, A. 1992: *Historia archeologii polskiej – Początki*. Łódź.
- ABSOLON, K. 1900a: Über zwei neuen Collembohlen aus den Höhlen des österreichischen Occupationsgebietes, *Zoologischer Anzeiger* 23, 427–431.
- ABSOLON, K. 1900b: Výzkum jeskyň francouzských Dr. Armandem Viréem, *Sborník České společnosti zeměvědné* 6, 119–121.
- ABSOLON, K. 1903: Untersuchungen über Apterygoten auf Grund der Sammlungen des Wiener Hofmuseums, *Annalen des k. k. naturhistorischen Hofmuseums* 18, 91–111.
- ABSOLON, K. 1904: *Propast Macocha na Moravě. Dle výzkumných výprav z roku 1901 a 1903*. Praha.
- ABSOLON, K. 1905–1911: *Kras moravský a jeho podzemní svět. Monografie krasového fenoménu v devonských vápencích planiny Dražanské*. Praha.
- ABSOLON, K. 1909: *Problém podzemních toků Punkvy v dějinném svém vývoji od století XVII. do let 80tých minulého století*. Prostějov.
- ABSOLON, K. 1918: Předmost. Eine Mamutjäger-Station in Mähren, *Sonderabdruck aus Klaatsch-Heilborn: Der Werdegang der Menschheit und die Entstehung der Kultur* 1918, 357–373. Berlin.
- ABSOLON, K. 1926: O studijní cestě po krasech Francouzských, *Sborník zeměpisných prací věnovaných Prof. Václavu Švamberovi* 1926, 105–114. Praha.
- ABSOLON, Ch. 1927a: Les grandes amphipodes aveugles dans les grottes balkaniques. A.F.A.S., *Compte rendu au Congrès de Constantine 1927 de l'Association Française pour l'Avancement des Sciences*, 13–17 avril 1927, Constantine (Alger), 290–295. Paris.
- ABSOLON, Ch. 1927b: L'Aurignacien très ancien ou pseudo-moustérien en Moravie. A.F.A.S., *Compte rendu au Congrès de Constantine 1927 de l'Association Française pour l'Avancement des Sciences*, 13–17 avril 1927, Constantine (Alger), 321–327. Paris.
- ABSOLON, K. 1927c: L'Aurignacien très ancien ou Pseudomoustérien en Moravie, *Compte rendu au Congrès de Constantine*, 290–295. Paris.
- ABSOLON, K. 1929a: New finds of fossil human skeletons in Moravia, *Anthropologie* 7, 79–89.
- ABSOLON, K. 1929b: Palaeolithická cesta do severní Afriky a na Saharu, *Příroda* 22, 192–196.
- ABSOLON, K. 1930: Cesta na severošpanělskou palaeolithickou stanicí Pindal, *Příroda* 23, 50–53.
- ABSOLON, K. 1933a: O pravé podstatě palaeolithických industrií ze Šipky a Čertovy díry na Moravě, *Anthropologie* XI, 253–272. Praha.
- ABSOLON, K. 1933b: Sir Arthur Keith o fossilních lidech na Moravě, *Příroda* 26–8, 209–217; 26–9: 241–247.
- ABSOLON, K. 1935: *Otaslavice, eine neue große palaeolithische Station in Mähren mit Quarzitaurignacien. Versuch einer systematisch typologischen Bestimmung der Steinartefakte*, Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Palaeoethnol. Ser. (C) 4. Brünn.
- ABSOLON, K. 1936: *Über Grossformen des Quarzitischen Aurignaciens der palaeolithischen Station Ondratice in Mähren. Typologie der sogenannten „Gigantolithen“*. Brno.
- ABSOLON, K. 1937: Les résultats des nouvelles recherches paléolithiques en Moravie. *Actes du XVIe Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique de Bruxelles 1935, VIe Assemblée générale de l'Institut international d'anthropologie, Bruxelles, 1–8 septembre 1935*, 434–444. Bruxelles.
- ABSOLON, K. 1938a: *Výzkum diluviální stanice lovců mamutů v Dolních Věstonicích na Pavlovských kopcích na Moravě. Pracovní zpráva za první rok 1924*, Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Palaeoethnol. Ser. (C) 6. Brünn.
- ABSOLON, K. 1938b: *Die Erforschung der diluvialen Mammutjägerstation von Unter- Wisternitz an den Pollauer Bergen in Mähren. Arbeitsbericht über das erste Grabungsjahr 1924*, Studien aus dem Gebiete der

- allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Palaeoethnol. Ser. (C) 7. Brünn.
- ABSOLON, K. 1938c: *Die Erforschung der diluvialen Mammutjägerstation von Unter- Wisternitz an den Pollauer Bergen in Mähren. Arbeitsbericht über das zweite Jahr 1925*. Studien aus dem Gebiete der allgemeinen Karstforschung, der wissenschaftlichen Höhlenkunde, der Eiszeitforschung und den Nachbargebieten, Palaeoethnol. Ser. (C) 9. Brünn.
- ABSOLON, K. 1938d: Zprávy osobní a spolkové – Eduard Alfred Martel, *Příroda* 31–8, 234–237.
- ABSOLON, K. 1939a: Palaeoethnologický ústav university v Upsale, *Příroda* 32–1, 1–7.
- ABSOLON, K. 1939b: Senèze, klassické naleziště z horního pliocénu ve Francii, *Příroda* 32, 126–150.
- ABSOLON, K. 1942: Zásady morfologického určování kamenných nástrojů, *Příroda* 35, 57–69.
- ABSOLON, K. 1943: Dr. Aleš Hrdlička, *Příroda* 36–3, 65–75.
- ABSOLON, K. 1945a: *Výzkum diluviální stanice lovců mamutů v Dolních Věstonicích na Pavlovských kopcích na Moravě. Pracovní zpráva za třetí rok 1926*. Brno.
- ABSOLON, K. 1945b: *Prehistorický výzkum jeskyně Býčí skála na Moravě na srovnávacím základě. III. kritický příspěvek ku poznání praaurignacienu*. Brno.
- ABSOLON, K. 1945c: Jaroslav V. Stejskal † 24. dubna 1945 – Dr. Alois Stehlík † 27. dubna 1945. *Příroda* 37–9, 292–293.
- ABSOLON, K. 1947a: Kamenné paleolitické nástroje z Předmostí ve sbírkách hanáckého městského muzea v Holešově. Tvaroslovná analýza na srovnávacím podkladě, *Příroda* 39–1, 22–32.
- ABSOLON, K. 1947b: Paleoethnologická stavba velikých střeoevropských diluviálních Stanic, *Příroda* 40/1, 3–7, 25–29 a 40/2, 25–29.
- ABSOLON, K. 1949: Moravia in Palaeolithic Times, *American Journal of Archaeology* 53, 19–28.
- ABSOLON, K. 1957: Recherches d'ethnographie préhistorique dans les stations diluviales de Moravie, *Mélanges Pittard, Brive*, 5–12. Chastresse.
- ABSOLON, K. 1960: Typologische Revision der Steinindustrie aus der palaeolithischen Station Gudenus - Höhle in Österreich, *Congress int. des sciences anthropol. et ethnol. – Compte-rendu de la 3e session, Bruxelles 1958:1–3*. Tervuren.
- ABSOLON, K. 1970: *Moravský kras 1, 2*. Praha.
- ABSOLON, K. – CZIŽEK, R. 1926: Palaeolitický výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. První zpráva, *Acta Musei Moraviae* XXIV, 1–59.
- ABSOLON, K. – CZIŽEK, R. 1927: Palaeolitický výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. Druhá zpráva za rok 1926, *Acta Musei Moraviae* XXV, 112–201.
- ABSOLON, K. – CZIŽEK, R. 1932: Palaeolitický výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. Třetí předběžná zpráva za rok 1927. *Acta Musei Moraviae* XXVI–XXVII, 479–598.
- ABSOLON, K. – KLÍMA, B. 1977: *Předmostí, ein Mammutjägerplatz in Mähren*. Praha.
- ABSOLON, K. – SÝKORA, J. 1909: *Moravský kras. Album fotografických pohledů z krasu, doprovázené sedmijazyčným úvodem*. Český zemský Svaz pro povznesení návštěvy cizinců na Moravě a ve Slezsku. Brno.
- ABSOLON, K. – ZAPLETAL, K. – SKUTIL, J. – STEHLÍK, A. 1933: *Bericht der Českoslovakischen Subkommission der „The international Commission for the Study of the fossil Man“ bei den internationalen geologischen Kongressen*. Anthropos 1. Brno.
- ABSOLONOVÁ, V. 1975: *Přednáška pro jubilejní zasedání „Society of Woman Geographers“ ve Washingtonu dne 3. května 1975*. Nepubl. strojopis., archiv Ústavu Anthropos MZM. Brno.
- ADÁMEK, Fr. 1939: Nové naleziště fosilních kostí v Obřanech u Brna, *Příroda* 32, 40–41.
- ADÁMEK, Fr. 1971: Dr. Jindřich Wankel a moravská prehistorie, *Sborník prací okresního vlastivědného musea v Blansku* (k výročí 150. let od narození MUDr. Jindřicha Wankla), 44–70.
- ANONYMUS 1926–1927: Institut International d'Anthropologie. II. Session Prague 14–21 Septembre 1924. Paříž 1926. Str. 647, *Památky archeologické* 35, 295.
- ANONYMUS 1936: XVIe Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistorique. VIe Assemblée Générale L'Institut International d'Anthropologie Bruxelles 1–8 Septembre 1935. Bruxelles 1936.

- ANONYMUS 1939: XVIIe Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistorique. VIIe Session L'Institut International d'Anthropologie, Bucarest 1 – 8 Septembre 1937. Bucarest 1939.
- ANONYMUS 1960: Životní dílo geologa prof. PhDr. Karla Jüttnera, *Acta Musei Moraviae sci. nat.* 45, 269–274.
- ANTONIEWICZ, Wł. 1925: Eneolityczne groby szkieletowe i ziemianki mieszkalne w Nowym Darominie (pow. Sandomierski, Małopolska), *Obzor praehistorický* IV (Niederlův sborník), 243–273.
- ANTONIEWICZ, Wł. 1936: Trzy ważne kongresy międzynarodowe, *Światowit* XVI, 207–254.
- ARNOLD, B. 1990: The Past as Propaganda. Totalitarian Archaeology in Nazi Germany, *Antiquity* 64, 464–478.
- ARNOLD, B. 1998: The power of the past: nationalism and archaeology in 20th century Germany, *Archaeologia Polona* vol. 35–36: 1997–1998, 237–154.
- ARNOLD, B. 2006: „Arierdämmerung“: Race and Archaeology in Nazi Germany, *World Archaeology* 38, 8–31.
- ARNOLD, B. – HASSMANN, H. 1995: Archaeology in Nazi Germany: the legacy of the Faustian bargain, In: P. L. Kohl – C. Fawcett eds.: *Nationalism, politics, and the Practice of Archaeology*, 70–81. Cambridge.
- BABOR, J. 1904: *Diluvialní člověk*. Praha.
- BABOR, J. 1926–1927: Naše problémy palaeolithické, *Obzor praehistorický* 5–6, 1926–1927, 6–20.
- BABOR, J. 1927: Das Paläolithikum in der Slowakei, *Die Eiszeit* 4, 79–80.
- BABOR, J. 1931: Postavenie Slovenska v staršej kamennej dobe, *Kultúra* III.
- BAČA, R. 1988: Dejiny archeologického bádania v Moravanoch nad Váhom, *Vlastivedný sprievodca okresu Trnava* 1987, 27–43. Okresní muzeum Trnava se sídlem v Hlohovci.
- BARCUC, A. – BARCUCHOVÁ, K. 2003: Uměleckoprůmyslové muzeum pro ostravsko-karvinský revír v letech 1924–1935, *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska* 21, 422–447. Ostrava.
- BARCUC, A. – BARCUCHOVÁ, K. 2005: Muzeum města Moravské Ostravy v letech 1935 až 1948, *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska* 22, 425–454. Ostrava.
- BARFORD, M. P. 1999: Znaczenie prac Gordona Childe'a w archeologii współczesnej. In: J. Lech. – F. M. Stepniowski eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 277–291. Warszawa.
- BARTOŠ, J. – TRAPL, M. 2004: *Dějiny Moravy – díl 4. Svobodný stát a okupace*. Vlastivěda Moravská – Země a lid, NŘ, sv. 9. Brno.
- BÁRTA, J. 1966: Za univ. Prof. Dr. Josefom Skutilom, *Slovenská archeológia* XIV–1, 227–229.
- BÁRTA, J. 1975: Prehľad histórie, archeológie a paleontológie v jaskyniach na Slovensku do r. 1945, *Slovenský kras* 13, 3–36.
- BAYER, J. 1909: Jüngster Löß und paläolithische Kultur in Mitteleuropa, *Jahrbuch für Archäologie* 3, 149–160.
- BAYER, J. 1922: Das Aurignac-Alter der Artefakte und menschlichen Skelettreste aus der Fürst-Johannis-Höhle bei Lautsch in Mähren, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 52, 173–185.
- BAYER, J. 1924: Eine Mammutjägerstation im Löß bei Pollau in Südmähren, *Die Eiszeit* 1, 81–88.
- BAYER, J. 1925a: Die ältere Steinzeit in den Sudetenländern, *Sudeta* 1, 19–120.
- BAYER, J. 1925b: Das jungpaläolithische Alter des Ochskiefers, *Die Eiszeit* 2, 35–40.
- BAYER, J. 1927: *Der Mensch im Eiszeitalter*. Leipzig – Wien.
- BAYER, J. 1931: *Die falsche Venus von Wisternitz und ihre Geschichte*. Brno.
- BAYER, J. – STUMPF, G. 1929: Die altsteinzeitlichen Stationen auf dem Gilschwitzer Berg in Troppau, *Eiszeit und Urgeschichte* 6, 101–103.
- BAŽANT, J. 2002: „Paleolitické umění“: prvních sto let. In: E. Neustupný ed.: *Archeologie nenalézaného*, 9–33. Praha.
- BEČVÁŘ, J. ed. 1969: *Kulturní stopou Humpolecka (Hrdličkův jubilejní sborník): Dr. Aleš Hrdlička, světový antropolog, Humpolec 1869 – Ashington 1943: světové kulturní výročí UNESCO*. Humpolec.
- BÉGOUËN, H. 1924: Projev díky a obdivu cizích účastníků sjezdu, *Ilustrovaný svět*, roč. II, číslo 36.
- BENEDICTOVÁ, R. 1999: *Kulturní vzorce*. Praha.
- BLÁHA, P. 2009: *Aleš Hrdlička – 140th anniversary of birth*. Praha.

- BLAŽEK, J. 2000: Archeologie v okupovaném pohraničí. In: Z. Radvanovský ed.: *Historie okupovaného pohraničí* 5, 135–155. Ústí nad Labem.
- BLOMBERGOWA, M. M. 2004: Tragiczny finał fascynacji Gorgona Childedda marksizmem i Związkiem Radzieckim. In: B. Gediga – W. Piotrowski eds.: *Archeologia, kultura, ideologie, Práce Komisji Archeologicznej PAN* Nr 15 – *Biskupińskie Práce Archeologiczne* Nr. 3, 301–318. Biskupin-Wrocław.
- BOHMERS, A. 1940: Das eiszeitliche Frauenköpfchen von Unter-Wisternitz, in: *Kleine Kostbarkeiten aus Kunst und Geschichte* (ed. J. O. Plassmann), 27–31. Berlin.
- BOHMERS, A. 1941: Reiche Funde eiszeitlicher Bildkunst. Die Ausgrabungen bei Unter-Wisternitz, Germanien. *Monatshefte für Germanenkunde zur Erkenntnis deutschen Wesens*, 1941/2, 45–57.
- BORDES, F. H. 1953: Essai de classification des industrie „moustériennes“, *Bulletin de la Société Préhistorique Française* 50, 457–466.
- BORKOVSKÝ, I. 1940: *Staroslovanská keramika ve střední Evropě*. Praha.
- BOUZEK, J. – BUCHVALDEK, M. – KOSTOMITSOPOULOS, P. – SKLENÁŘ, K. 1976: *Dějiny archeologie*. Praha.
- BOUZEK, J. – BUCHVALDEK, M. – KOSTOMITSOPOULOS, P. – SKLENÁŘ, K. 1983–1984: *Dějiny archeologie I. a II.* Praha.
- BÖHM, J. 1926: Slezsko v době předhistorické, *Vlastivědný sborník slezský* 2, 15–31.
- BÖHM, J. 1928–1930: Příspěvky k moravské prehistorii I.–III., *Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* XL, 52–64; KLI–XLII, 139–152; XLIII, 74–83. Olomouc.
- BÖHM, J. 1934: Diluviální stanice v Lubné u Rakovníka. *Věstník Musejního spolku královského města Rakovníku a politického okresu rakovnického* XXIII, 1933, 32–51.
- BÖHM, J. 1936a: Księga pamiatkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin prof. dr. Włodzimierza Demetrykiewicza. Str. 384, *Obzor praehistorický* IX (1930–1935), 216–217.
- BÖHM, J. 1936b: I. mezinárodní kongres věd prehistorických a protohistorických, *Obzor praehistorický* IX (1930–1935), 197–200.
- BÖHM, J. 1936–37: Sto let výzkumu tří period, *Obzor praehistorický* IX, 301–303.
- BÖHM, J. 1937a: *Základy hallstattské periody v Čechách*. Praha.
- BÖHM, J. 1937b: Jak došlo k poznání pravěku, *Naší přírodou* I, 231.
- BÖHM, J. 1941: *Kronika objeveného věku*. Praha.
- BÖHM, J. 1949: Předmluva k českému vydání. In: Childe, G. V.: *Člověk svým tvůrcem*, 5–9. Praha.
- BÖHM, J. 1953: Studie o periodisaci pravěkých dějin, *Památky archeologické* 44, 10–32.
- BÖHM, J. 1954: Sto let památek archeologických, *Památky archeologické* 55, 1–34.
- BÖHM, J. 1958: V. Gordon Childe, *Památky archeologické* 49(2), 589–592.
- BREUIL, H. 1906: *La caverne d'Altamira à Santillane, près Santander (Espagne)*. Monaco.
- BREUIL, H. 1912: Les subdivisions du Paléolithique supérieur et leur signification. *C. I. A. A. P., 14 session*, 165–238. Genève.
- BREUIL, H. 1923a: O umění mladšího diluvia, *Obzor praehistorický* II-1, 30–32.
- BREUIL, H. 1923b: Notes de voyage paléolithique en Europe Centrale I. Les industries paléolithiques en Hongrie, *L'Anthropologie* 33, 323–346.
- BREUIL, H. 1924: Notes de voyage paléolithique en Europe Centrale II. Les industries paléolithiques du loess de Moravie et Bohême, *L'Anthropologie* 34, 515–552.
- BREUIL, H. 1925: Notes de voyage paléolithique en Europe Centrale III. Les cavernes de Moravie, *L'Anthropologie* 35, 271–291.
- BREUIL, H. 1952: *Quatre cent siècles de l'art pariétal*. Montinac.
- BREUIL, H. – KOZŁOWSKI, L. 1931: Études de stratigraphie paléolithique dans le Nord de la France, la Belgique et l'Angleterre, *L'Anthropologie* 41(5–6), 449–488.
- BREUIL, H. – KOZŁOWSKI, L. 1932: Études de stratigraphie paléolithique dans le Nord de la France, la Belgique et l'Angleterre, *L'Anthropologie* 42(1–2), 27–47 a (3–4), 291–314.
- BREUIL, H. – KOZŁOWSKI, L. 1934: Études de stratigraphie paléolithique dans le Nord de la France, la Belgique et l'Angleterre, *L'Anthropologie* 44(3–4), 249–290.

- BRODERICK, A. H. 1963: *Father of Prehistory; the Abbé Henri Breuil: His Life and Times*. New York: Morrow; London: Hutchinson (v Londýně publ. jako *The Abbé Breuil: Prehistorian*).
- BRODESSER, S. – BŘEČKA, J. – MIKULKA, J. 2002: *K poznání a slávě země... Dějiny Moravského zemského muzea*. Brno.
- BRUHL-LÉVY, L. 1999: *Myšlení člověka primitivního*. Praha.
- BRZOBOHATÝ, R. – MUSIL, R. 1993: *Karel Zapletal, člověk, učitel, geolog*. Brno.
- BRZONĚ, F. 1983: *Chlapec s arnykou: kronika dětství světového antropologa dr. Aleše Hrdličky*. České Budějovice.
- BŘEČKA, J. 2002: Moravské zemské muzeum v období německé okupace 1939–1945, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 87, 203–218.
- BUDIL, I. 1998: *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha.
- BUDIL, I. 2012: Riskantní soužití: antropologie a archeologie v Německu na přelomu devatenáctého a dvacátého století v širších historických souvislostech, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie*, sv. 66, č. 3–4, 5–10.
- BUCHTELA, K. – NIEDERLE, L. 1910: *Rukověť české archeologie*. Praha
- BULKIN, A. V. – KLEJN, S. L. – LEBEDEV, S. G. 1982: Attainments and probléme of Societ archaeology, *World Archaeology* vol. 13, No. 3, 272–295.
- BULYK, N. – LECH, J. 2009: Karol Hadaczek (1873–1914) and the biginnings of archaeology in universities of the North-East borderland of the Austro-Hungarian Monarchy, *Archaeologia Polona* 47/2009, 59–90.
- BURIAN, V. 1938: Jeskyně u Březiny v okrese konickém, *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci*, 51, 141–143.
- BURIAN, V. 1946: Vavřín Travěvec, *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci* 55, 373.
- BURKITT, M. C. 1921: *Prehistory: A Study of Early Cultures in Europe and the Mediterranean Basin*. Cambridge.
- BURKITT, M. C. 1924: Report on the Anthropological Congress Held in Prague Under the Auspices of l'Institut International d'Anthropologie, *Man* vol. 24, 174–176.
- BURKITT, M. C. 1928: *South Africa's Past in Stone and Paint*. Cambridge (reedice 2012).
- ČÍLEK, V. 1993: Karel Absolon v pravém světle aneb o knize, která se do soupisu literatury nedostala, *Speleo* 11, 15–18.
- CLARK, D. G. J. 1932: *The Mesolithic Age in Britain*. Cambridge.
- CLARK, D. G. J. 1936: *The Mesolithic Settlement of Northern Europe: A Study of the Food Gathering Peoples of Northern Europe During the Early Post-glacial Period*. Cambridge.
- CLARK, D. G. J. 1939: *Archaeology and Society*. London.
- CLARK, D. G. J. 1954: *Excavations at Star Carr*. Cambridge.
- CLARK, D. G. J. 1973: *Prehistorie světa*. Praha.
- COLES, J. 1997: John Grahame Douglas Clark, *Proceedings of the British Academy* 94, 357–387. Cambridge.
- COUFALÍK, E. – HEDGES, J. – ONDROUŠEK, V. 1982: Tajemství Macochy, The World's First Speleological Documentary Film with Sound, *NSS Bulletin* 44, 3–5.
- CZIŽEK, R. 1925: Die Besiedlung der Stierfelshöhle in vorgeschichtlicher Zeit, *Tagesbote* No. 18, 31, 37, 45. Brno.
- ČERNOHORSKÝ, K. 1927: *Museum matice moravské a jeho sbírky*. Opava.
- ČERNÝ, F. 1904: Sob na Moravě, *Pravěk* 2, 33–48, 89–121.
- ČERNÝ, F. 1907: Vývoj archeologického bádání na Moravě, *Pravěk* 3, 151–155.
- ČERNÝ, F. 1908: *Pravěké doby Moravy*. Brno.
- ČERNÝ, F. 1914: *Morava v době pravěké*. Praha.
- ČERVENÝ, E. 2008: Dr. Karel Jüttner ve vzpomínkách svých studentů, *Regio M – Sborník regionálního muzea v Mikulově 2008*, 113–117.
- ČERVINKA, I. L. 1902: *Morava za pravěku*. Vlastivěda moravská I. (red. Fr. Dvorský). Země a lid, svazek II. Brno.
- ČERVINKA, I. L. 1903: Pěstování praehistorické archeologie na Moravě, *Československé letopisy musejní* 1, 53–58.

- ČERVINKA, I. L. 1908: *O pokolení skrčených koster na Moravě. Podle stavu dosavadního bádání a vlastních výzkumů. Moravské starožitnosti. Díl II. Kojetín na Hané.*
- ČERVINKA, I. L. 1927: *Pravěk zemí Českých.* Brno.
- ČERVINKA, I. L. 1928: *Slované na Moravě a říše Velkomoravská.* Brno.
- ČERVINKA, I. L. 1935: Problémy moravské praehistorie, *Příroda* 28–8, 244–249.
- ČIŽMÁŘ, M. 2001: Jaroslav Böhm a moravská archeologie, *Archeologické rozhledy* LIII, 757–762.
- ČIŽMÁŘ, M. 2005: Hans Freising – 100 let od narození, *Pravěk NŘ* 15/2005, 479–481.
- ČIŽMÁŘ, M. 2007: František Černý (14. 6. 1867–3. 9. 1918), *Pravěk NŘ* 17, 452–453.
- DANIEL, G. 1962: *The Idea of Prehistory.* London.
- DANIEL, G. 1976: *A Hundred and fifty years of Archaeology.* Cambridge.
- DART, A. R. 1963: *Dobrodružství s „chybějícím článkem“.* Praha.
- DENNELL, R. 1990: Progressive gradualism, imperialism and academic fashion: Lower Palaeolithic archaeology in the 20th century, *Antiquity* 64, 549–558.
- DEUEL, L. 1979: *Objevy z ptací perspektivy: příběh letecké archeologie.* Praha.
- DOHNAL, V. 1979: *Archeologie v olomouckém muzeu.* Olomouc.
- DOHNAL, V. 2008: *Olomoucká archeologie a její proměny.* Olomouc.
- DOKLÁDAL, M. 1957: Profesor Dr. Karel Absolon osmdesátníkem, *Zpravodaj Anthropologické společnosti v Brně* X-1, 1–3.
- EICKHOFF, M. 2009: Historie „ukradeného“ naleziště. Assien Bohmers a vykopávky SS-Ahnenerbe v Dolních Věstonicích, *RegioM*, roč. 2009, 129–146.
- EISNER, J. 1933: *Slovensko v Pravěku.* Bratislava.
- EISNER, J. 1961: Archeologie o kulturní jednotě slovanské, *Památky archeologické* 52/2, 459–464.
- FETTER, V. 1953: *Dr. Aleš Hrdlička, světový badatel ve vědě o člověku.* Praha.
- FETTER, V. 1963: Život a dílo Jindřicha Matiegky, *Antropologie* 1.
- FIKEJZ, R. 1998: *Prof. Alexander Makowsky (1833–1908).* Svitavy.
- FILIP, J. 1929–1930: Porost a podnebí Čech v Pravěku, *Památky archeologické* 36, 169–188.
- FILIP, J. 1939–1946: Jan Eisner a jeho dílo, *Památky archeologické* 42, 183–188.
- FILIP, J. 1937: *Popelnicová pole a počátky doby železné v Čechách.* Praha.
- FILIP, J. 1940: *Kulturní kapitoly z našeho pravěku.* Praha.
- FILIP, J. 1941: *Umělecké řemeslo v pravěku.* Praha.
- FILIP, J. 1948: *Pravěké Československo.* Praha.
- FILIP, J. 1966: Doslov, In: Childe G. V.: *Na prahu dějin*, 255–258. Praha.
- FILIP, J. 1966–1969: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas* I, II. Praha.
- FILIPOVÁ, A. 1985: *Jeden lidský život. Portrét akademika Jana Filipa.* Praha.
- FILIPOVÁ, A. 1995: *Archeolog Jan Filip ve vzpomínkách.* Praha.
- FIŠER, Z. 1979: Dějiny archeologických výzkumů na Kroměřížsku, *Studie Muzea Kroměřížska* '79, 2–21.
- FIŠER, Z. 2002: Moravské zemské muzeum a koupě jedné archeologické sbírky, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 87, 187–194.
- FIŠER, Z. – PODBORSKÝ, VĽ. 2004: *Inocenc Ladislav Červinka 1869–1952.* Pravěk – Postavy moravské archeologie sv. 1. Brno.
- FOLPRECHT, J. 1930: Předhistorické nálezy na Ostravsku, *Sborník Přírodovědecké společnosti v Moravské Ostravě* 5, 3–10.
- FOLPRECHT, J. 1934: Výzkumné práce na praehistorickém sídlišti v Petřkovicích, *Příroda* 27, 77–86.
- FOLPRECHT, J. 1936: Předhistorické sídliště na Ostravsku, *Technická práce na Ostravsku 1926–1936*, 143–150.
- FOLPRECHT, J. 2000: Závěrečná zpráva o archeologických výzkumech na Landeku, *Přehled výzkumů* 41, 13–20.
- FOLPRECHT, J. (ml.) 1996: O prvních archeologických výzkumech na Landeku, *Těšínsko* 1996, 23–25.
- FRANZ, L. 1937: Aus den Anfängen der Vorgeschichtsforschung in der Tschechoslowakei, *Sudeta* 13, 77–102.

- FREISING, H. 1980: *Beiträge zur Vor-und Frühgeschichte Mährens. Mit einem Vorrwort von Hansjürgen Müller-Beck, Herausgegeben von Wilfried Fiedler*. Sigmaringen.
- FREUD, S. 1991: *Totem a tabu: Vtip a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část*. Praha.
- FRIČ, A. 1867: O dějinách práce, *Živa* 14, 1867–8, 273–294.
- FRIDRICH, J. 2005: *Ecce homo. Svět dávných lovců a sběračů*. Praha.
- FUKAL, R. 1952: Dějiny musejního spolku v Brně, *Vlastivědný věstník moravský* VII, 206–230.
- GALUŠKA, L. 1996: Antonín Zelnitius, 1876–1957, *Pravěk NŘ* 6, 296–297.
- GARROD, D. 1938: The Upper Palaeolithic in the light of the recent discoveries, *Proc. Prehist. Soc.* 4, 1–26.
- GOJDA, M. 2000: *Archeologie krajiny. Vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha.
- GOLEC, M. 2013a: Grupe für Höhlenforschung Sektion des Vereines deutscher Touristen Brünn – policejní archiv, www.byciskala.cz, články 3. 3. 2013.
- GOLEC, M. 2013b: Hermann Bock – z Moravského krasu do jeskyní pod Dachsteinem, www.byciskala.cz, články 6. 9. 2013.
- GOLEC, M. 2013c: Němečtí speleologové 1927–1945 v Moravském Švýcarsku – policejní archiv, www.byciskala.cz, články 23. 6. 2013.
- GOLEC, M. 2013d: Julius Simon – objev Skalního zámku, Böhlerovy chodby a Švédské věže, www.byciskala.cz, články 25. 8. 2013.
- GOLEC, M. 2013e: Antonín Boček a Speleologický klub Brno v Býčí skále, www.byciskala.cz, články 17. 6. 2013.
- GOLEC, M. 2013f: Karel a Viktor Kubaskovi – speleologové a horolezci, www.byciskala.cz, články 28. 3. 2013.
- GORODCOV, V. A. 1933: The typological Method in archaeology, *American Anthropologist* 35, 95–102.
- GOTTWALD, A. 1925: *Pravěká sídliště a pohřebiště na Prostějovsku*. Prostějov.
- GOTTWALD, A. 1931: *Můj archeologický výzkum*. Prostějov.
- GREGOR, A. 1960: O životě a díle Františka Černého, *Vlastivědný věstník moravský* 15, 233–242.
- GROH, VI. 1931: Souborný referát o tzv. II. věstonické Venuši, *Časopis Matice moravské* 55, 564–566.
- GRÜNERT, H. 2002: *Gustaf Kossinna (1858–1931), Vom Germanisten zum Prähistoriker: Ein Wissenschaftler im Kaiserreich und in der Weimarer Republik*. Rahden/Westfalen, Leidorf.
- HABOVŠTIK, A. 1989: Jan Eisner a múzejníctvo a ochrana pamiatok, *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica*, Ročník XXXIX–XL, 153–158.
- HALMOVÁ 1928-1930: Antiquity, *Památky archeologické* 36, 160–164, 314–316.
- HARDING F, A. 1999: V. Gordon Childe i europejska epoka brązu. In: J. Lech – F. M. Stepniowski eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 149–158. Warszawa.
- HASSINGER, H. 1914: Die Mährische Pforte und ihre benachbarten Landschaften. *Abhandlungen der Geographischen Gesellschaft*, Bd. XI, Nr. 2, Wien.
- HAUSER, O. 1925a: *Die grosse zentraleuropäische Urrasse*. Langensalza.
- HAUSER, O. 1925b: *Urgeschichte auf Grundlage praktischer Ausgrabungen und Forschungen*. Jena.
- HAUZEUR, A. – LECH, J. 2006: Eolity z wąwozu korytania w Ojcowie: polski przyczynek do Badań pochodzenia ludzkości z początku XX wieku. In: J. Lech – J. Partyka eds.: *Jura Ojcowska w pradziejach i w początkach państwa polskiego*, 121–157. Ojców.
- HAVLŮJOVÁ, H. 2009: Muzeum z časů krize. Kapitola z dějin Hrdličkova muzea člověka, *Dějiny a současnost* č. 12, r. XXXI, 24–27.
- HAßMANN, H. 2000: Archeology in the „Third Reich“. In: H. Härke ed.: *Archeology, Ideology and Society: The German Experience*, 65–139. Frankfurt am Main.
- HÄRKE, H. 2000: *Archeology, Ideology and Society: The German Experience*. Frankfurt am Main.
- HEINRICH, W. 1974–75: Paläolith-Forschung in Österreich – Ein Rückblick auf die letzten 25 Jahre, *Mitteilungen der österreichischen Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Frühgeschichte* 25, 1–40.
- HERMANN, T. 2009: Vy jste Darwin! Yes, I am Darwin. Darwin českýma očima a darwinismus v českých zemích, *Dějiny a současnost* XXXI/2, 36–39.
- HILLEBRAND, J. 1919: Das Paläolithikum Ungarns, *Wiener Prähistorische Zeitschrift* VI, 14–40.
- HILLEBRAND, J. 1935: Die altäre Steinzeit in Ungarn, *Archaeologia Hungarica* XVII. Budapest.

- HLAVA, M. 2006: Mizzi (Maria) Maneth (1898–31. 12. 1971), *Pravěk NŘ* 16/2006, 530–535.
- HLAVA, M. 2008: Vinzenz Reimer (13. srpna 1868–11. ledna 1938), *Pravěk NŘ* 18/2008, 430–435.
- HLAVA, M. – KALÁBKOVÁ, P. – ŠLÉZAR, P. 2014: *Příběhy uničovské archeologie*. Uničov.
- HOERNES, M. 1898: *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Chr.* Wien.
- HOERNES, M. 1903: *Der diluviale Mensch in Europa*. Braunschweig.
- HOERNES, M. – MENGHIN, O. 1925: *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Christi*. Wien.
- HRDLIČKA, A. 1925: The Origin and Antiquity of the American Indian, *Annual Report of the Smithsonian Institution for 1923*, 481–494.
- HRDLIČKA, A. 1927: Neanderthálské období člověka, *Anthropologie* 5, 174–199.
- HRDLIČKA, A. 1930: *The skeletal remains of early Man*. Washington.
- HRDLIČKA, A. 1931: Problém neanderthálského člověka, *Anthropologie* 9, 194–197.
- HRDLIČKA, A. 1932: *The coming of Man from Asia in the light of recent discoveries*. Washington.
- HROMADA, J. 2000: Moravany nad Váhom. Táboriska lovcov mamutov na Pováží. *Archeologické pamätníky Slovenska*, zv. 6. Bratislava.
- HUCKE, K. 1943: Karl Schirmeisen zum 75. Geburtstag, *Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums*, Neue Folge, III Band – Festschrift zum 125. Jahrgigen Bestehen des Mährischen Landesmuseums, 326–332. Brünn.
- HUMPOLOVÁ, A. – PODBORSKÝ, V. 2013: *To nejlepší z archeologické sbírky Františka Vildomce*. Brno.
- HÝBL, F. 2010: Antonín Telička – osobnost zakladatele archeologických sbírek přerovského muzea. In: A. Drechsler – F. Hýbl – J. Mikulík – V. Peška – Z. Schenk – J. Svoboda: *Archeologie Přerovska*, 15–20. Přerov.
- HÝSEK, M. 1911: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Moravská Ostrava.
- HÝSEK, M. 1970: *Paměti*. Brno.
- CHARDIN, T. P. 1990: *Vesmír a lidstvo*. Praha.
- CHILDE, V. G. 1923: Jaroslav Palliardi. Obituary, *Man* t. 24, 4–10.
- CHILDE, V. G. 1925: *The Dawn of European Civilization*. London.
- CHILDE, V. G. 1926: *The Aryans. A Study of Indo-European Origins*. London.
- CHILDE, V. G. 1928: *The Most Ancient East: The Oriental Prelude to European Prehistory*. London.
- CHILDE, V. G. 1929: *The Danube in Prehistory*. Oxford.
- CHILDE, V. G. 1930: *The Bronze Age*. Cambridge.
- CHILDE, V. G. 1933: Is Prehistory Practical?, *Antiquity* 7, 410–418.
- CHILDE, V. G. 1934: *New Light on the Most Ancient East: The Oriental Prelude to European Prehistory*. London.
- CHILDE, V. G. 1935: Changing Methods and Aims in Prehistory. Presidential Address for 1935, *Proceedings of the Prehistoric Society* 1, 1–15. V polském překladu In: J. Lech – F. M. Stepiński eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 419–439. Warszawa.
- CHILDE, V. G. 1939: *The Dawn of European Civilization*. 3rd edn. London.
- CHILDE, V. G. 1942: *What Happened in History*. Harmondsworth.
- CHILDE, V. G. 1944: *Progress and Archeology*. London.
- CHILDE, V. G. 1946: *Scotland before the Scots*. London.
- CHILDE, V. G. 1949: *Člověk svým tvůrcem*. Praha.
- CHILDE, V. G. 1966: *Na prahu dějin*. Praha.
- CHILDE, V. G. 1979: Prehistory and Marxism, *Antiquity* t. 53 (208), 93–95.
- CHMIELEWSKI, W. 1992: Geologiczne koncepcje S. Krukowskiego. In: J. Lech – J. Partika eds.: *Prof. Stefan Krukowski (1890–1982). Działność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*, 119–123. Ojców.
- CHROPOVSKÝ, B. 1989: Jan Eisner a slovenská archeológia, *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica*, Ročník XXXIX–XL, 133–138.
- JANÁK, V. 2001: Jaroslav Böhm a slezská archeologie, *Archeologické rozhledy* LIII-4, 772–779.
- JANÁSEK, J. 1971: Památce prof. dr. Josefa Skuitla – Putování k jeho předkům, *Vlastivědná ročenka Okr. archivu v Blansku 1971*, 75–81.

- JANOVSKÝ, R. – SKUTIL, J. 1938: Předhistorické nálezy Rud. Janovského z Holešovska, *Časopis Vlastivědného musejního spolku v Olomouci* 51, 9–48.
- JANŠÁK, Š. 1935: *Praveké sídliská s obsidiánovou industriou na východnom Slovensku*. Práce Učené společnosti Šafaříkovy, Sv. 17. Bratislava.
- JANŠÁK, Š. 1955: *Základy archeologického výskumu v teréne*. Bratislava.
- JASTRZĘBOWSKA, E. 1999: Późny antyk w ujęciu Gordona Childe'a. Źródła i inspiracje. In: J. Lech – F. M. Stepiński eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 167–172. Warszawa.
- JEFIMENKO, P. P. 1953: *Pervobytnoje obščestvo*. Kiev.
- JELÍNEK, J. 1960: Prof. Dr. Karel Absolon, *Acta Musei Moraviae, Sci. Nat.* XLV, 265–268.
- JELÍNEK, J. 1972: *Velký obrazový atlas pravěkého člověka*. Praha.
- JELÍNEK, J. 2006: *Sřecha nad hlavou. Kořeny nejstarší architektury a bydlení*. Brno.
- JISL, L. 1964: Počátky archeologického bádání ve Slezsku a opavská muzea, in: *150 let Slezského muzea, 121–129*. Ostrava.
- JURA, A. 1938: Das Aurignacien in Polen, *Quartär* I, 54–75.
- JÜTTNER, K. – MATZURA, J. 1922: Erstmalige Notiz über die Entdeckung der Paläolithstation Unt.-Wisternitz, *Tagesbote*, Nr. 293. Brno
- KADIĆ, O. 1935: Der Mensch zur Eiszeit in Ungarn, *Annalles Instituti regii Hungarici geologici* XXX–I.
- KALOUSEK, F. 1936–1937: *Sjezd československých prehistoriků v Brně, konaný na oslavu 30letého trvání Moravského archeologického klubu ve dnech 30. dubna až 3. května 1936*. Zvláštní otisk z časopisu „Obzor praehistorický“, ročník X., (1936–1937), 8 str.
- KALOUSEK, F. 1939–1946: K šedesátce univ. prof. PhDr. Emanuela Šimka, *Památky archeologické* 42, 177–183.
- KALOUSEK, F. 1947: *K šedesátce univ. Prof. Dr. Emanuela Šimka*. Postavy moravské prehistorie – nákladem MAKu, Brno. Totéž: *Památky archeologické* 42–1946, 177–183.
- KANYZA, J. 1970: Vzpomínka na Dr. Jos. Skutila, *Sb. Okr. vl. mus. v Blansku* 2, 63–64.
- KARGER, V. 1922: Předhistorické bádání ve Slezsku a výstava prvohistorických starožitností v Zemském muzeu slezském, *Věstník Slezského zemského muzea v Opavě* 1, 7–31.
- KATER, M. 1974: *Das Ahennerbe des SS 1935–1945. Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches*. Stuttgart.
- KEITH, A. 1931: *New discovereris relating to the Antiquity of Man*. London.
- KELLER, J. 2005: *Dějiny klasické sociologie*. Praha.
- KETTNER, R. 1961a: Prof. Dr. Karel Absolon mrtev, *Sborník Československé společnosti zeměpisné* 66, 147–151.
- KETTNER, R. 1961b: Prof. PhDr. Karel Absolon zemřel, *Československý kras* 13 1960/1961, 163–169.
- KETTNER, R. 1970: Život a dílo prof. dr. Karla Absolona. In: K. Absolon, *Moravský kras* 1, 11–14. Praha.
- KLADIVO, B. 1936: Jan Knies (Doplňky k vlastnímu životopisu), *Blanenský školák* 1936, 8–14.
- KLANICOVÁ, E. 1994: PhDr. Karel Jüttner – 35 let od úmrtí. *Pravěk NŘ* 4/1994, 397–399.
- KLÍMA, B. 1962: Za prof. dr. Karlem Absolonem, *Anthropozoikum* X/1960, 7–23.
- KLÍMA, B. 1963: *Dolní Věstonice. Výzkum tábořiště lovců mamutů v letech 1947–1952*. Monumenta Archaeologica, Tomus XI. Praha.
- KLÍMA, B. 1990: *Lovci mamutů z Předmostí*. Praha.
- KLIND-JENSEN, O. 1975: *A history of Scandinavian archaeology*. London.
- KNIES, J. 1901: Praveké nálezy jeskynní Balcarovy skály u Ostrova na vysočině Dražanské, *Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově*, 31–81.
- KNIES, J. 1902: *Vlastivěda Moravská – okres Blanenský*, sv. II., čís. 4. Brno.
- KNIES, J. 1906: *Kniesovo museum Moravského Krasu ve Sloupě*. Prostějov.
- KNIES, J. 1907: „Kniesovo museum Mor. Krasu“ ve Sloupě, *Pravěk* roč. 3, č. 2, 43–48.
- KNIES, J. 1910a: *Přátelům turistiky v Mor. Krase*. Boskovice.
- KNIES, J. 1910b: Jeskyně Kůlna, *Pravěk* 6, 26–28.
- KNIES, J. 1911: Nové nálezy ze sídliště diluviálního člověka v Kůlně u Sloupu, *Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* 29, 16–18.

- KNIES, J. 1912a: Nové doklady přítomnosti palaeolitického člověka v Kůlně u Sloupu, *Acta Musei Moraviae* 12, 310–330.
- KNIES, J. 1912b: Dodatek k novým nálezům ze sídliště diluviálního člověka v Kůlně u Sloupu, *Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* 29, 16–18.
- KNIES, J. 1913: Nové doklady přítomnosti palaeolitického člověka v Kůlně u Sloupu, *Acta Musei Moraviae* 13, 199–212.
- KNIES, J. 1914: Zpráva o výzkumu jeskyně Kůlny r. 1913, *Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* 31, 34–38.
- KNIES, J. 1916: Karel Jaroslav Maška (1851–1916), *Wiener Prähistorische Zeitschrift* 3, 141–151.
- KNIES, J. 1921: Údolí Holštýnské na Moravě, jeho vznik a palaeontologický výzkum, *Věstník Klubu Přírodovědeckého v Prostějově* 18, 51–78.
- KNIES, J. 1923: Rozšíření bobra za dob minulých na Moravě a zemích sousedních, *Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* 33, 4–8.
- KNIES, J. 1925: Přehled moravského paleolithu, *Obzor praehistorický* 4 (Niederlův sborník), 89–116.
- KNIES, J. 1926: O změnách ve zvířené za doby diluviální na Moravě, *Příroda* r. 19, č. 12, 325–332.
- KNIES, J. 1927: *Dějiny výzkumu moravského diluvia se soupisem literatury*, rkp. uložený na ÚAM FFMU a v archivu Ústavu Anthropos MZM.
- KNIES, J. 1929a: *Jan Knies, jeho životní dílo a seznam publikací*. Kroměříž.
- KNIES, J. 1929b: První stopy lidské na Moravě, *Sb. Přírodovědecké společnosti v Moravské Ostravě*, r. IV (1926–1928), 45–89.
- KNIES, J. 1929c: *Pravěké nálezy ve Štramberku*. Štramberk.
- KOCÁBOVÁ, D. 2008: Nebýt jeho, zámek by snad ještě hořel.... *Regio M – Sborník regionálního muzea v Mikulově 2008*, 103–112.
- KOHL, P. L. – FAWCETT (eds.) 1995: *Nationalism, politics, and the Practice of Archaeology*. Cambridge.
- KOHOUTEK, J. 1996: Počátky a rozvoj regionálního bádání na Zlínsku, *Archeologické rozhledy XLVIII – 4*, 559–564.
- KOLBINGER, D. 2013: Štefan Jansák. Československý průkopník povrchového sběru a archeologie krajiny, *Archeologie Moravy a Slezska XIII/2013*, 63–95.
- KOMÁREK, S. 2008: *Obraz člověka a přírody v zrcadle biologie*. Praha.
- KOPECKÝ, M. 1995: Josef Skutil očima literárního historika, *Vlastivědný Věstník Moravský* 1995/3, 299–302.
- KOSSACK, G. 1992: Prehistoric Archaeology in Germany: its History and Current Situation, *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 25, No. 2, 73–109.
- KOSSINNA, G. 1911: Die Herkunft der Germanen. Zur Methode der Siedlungsarchäologie, *Mannusbibliothek* nr. 6. Würzburg.
- KOSSINNA, G. 1917: Meine Reise nach West- und Ostpreussen und meine Berufung zu Generalfeldmarschall von Hindenburg im August 1915. *Mannus* 9, 119–195.
- KOSSINNA, G. 1919: *Das Weichselland. Ein uralter Heimatboden der Germanen*. Dancig.
- KOSSINNA, G. 1943: *Das Weichselland. Ein uralter Heimatboden der Germanen*. Leipzig.
- KOSTRHUN, P. 2003: Mamutí projekty prof. Karla Absolona, *Archeologické rozhledy LV-1*, 76–129.
- KOSTRHUN, P. 2004: Neúnavný heuristik moravského pravěku – prof. Josef Skutil. *Pravěk NŘ* 14, 441–450.
- KOSTRHUN, P. 2005: Štípaná industrie magdalénienu z jeskyně Kůlny, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 80, 79–128.
- KOSTRHUN, P. 2006: Karel Absolon a Venuše mezi vinohrady. *Rozrazil* 7/2006, 33–39.
- KOSTRHUN, P. 2007a: Konference „The History of archaeology and archaeological thought in the 20th Century“, *Archeologické rozhledy*, 627–629. Praha.
- KOSTRHUN, P. 2007b: Třetí expedice Karla Absolona na dno Macochy v roce 1905 v rukopisném deníku učitele Aloise Krále, *Sborník muzea Blansko 2007*, 115–133.
- KOSTRHUN, P. 2008a: Spory o moravské diluvium Jana Kniese. In: J. Klápště – Z. Měřinský eds.: *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque. Supplementum I. Moravskoslezská škola doktorských studií. Seminář 1*, 13–26. Brno.

- KOSTRHUN, P. 2008b: *Jan Knies 1860–1937*. Pravěk – Postavy moravské archeologie 4.
- KOSTRHUN, P. 2009a: Dvojité výročí Hugo V. Šánky (1859–1929). 150 let od narození, 80 let od úmrtí, *Pravěk* NŘ 19/2009, 311–318.
- KOSTRHUN, P. 2009b: Karel Absolon (1877–1960) and the research of significant Palaeolithic sites in Moravia, *Archeologia Polona* 47, 91–139.
- KOSTRHUN, P. 2011: Před 150 lety se narodil učitel a archeolog Jan Knies, *Vlastivědný věstník moravský* 63/1, 89–94.
- KOSTRHUN, P. 2013: „Papež prehistorie“ Abbé Henri Breuil na Moravě, *Studia Archaeologica Brunensia* 18, 2, 41–60.
- KOSTRHUN, P. 2014: Česko-polské vztahy ve výzkumu paleolitu v meziválečném období. Svědectví archivu Karla Absolona, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 99/1, 7–35.
- KOSTRHUN, P. – MAREK, M. 2008: Mamut – Baťa – Absolon, *Acta Musealia*, Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy, roč. 2008, 1–2, s. 192–196.
- KOSTRHUN, P. – MORAVEC, J. – OLIVA, M. 2010: Výzkumné cesty a mezinárodní kontakty Karla Absolona v letech 1904–1938. In: P. Kostřhun – M. Oliva eds.: *K. Absolon – fotografie z evropských jeskyň a krasů*, 5–25. Brno.
- KOSTRHUN, P. – OLIVA, M. (eds.) 2010: *K. Absolon – fotografie z evropských jeskyň a krasů*. Brno.
- KOSTRHUN, P. – OLIVA, M. (eds.) 2010b: *Fotografie z evropských jeskyň a krasů – elektronický katalog*. Brno (DVD ISBN 978-80-7028-372-1).
- KOSTRHUN, P. – OLIVA, M. 2011: Digitalizace fotografického fondu z pozůstalosti Karla Absolona, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 96/1, 59–70.
- KOSTRHUN, P. – SKLENÁŘ, K. 2010: Antropologická výstava v Moskvě 1879. Fotografický katalog z pozůstalosti J. Wankla a K. Absolona, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 95/2, 113–139.
- KOSTRZEWSKI, J. 1925: Znaky na dnach naczyń wczesnohistorycznych z Wielkopolski, *Obzor praehistorický* IV (Niederlův sborník), 117–130.
- KOSTRZEWSKI, J. 1933: Quelques observations sur le Tardenoisien en Grande Pologne, Nourry, E. (Librairie): *XVe Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistorique. Ve Session L'Institut International d'Anthropologie, Paris 20–27 Septembre 1931*, 400–408. Paris.
- KOSTRZEWSKI, J. 1949: *Dzieje polskich badań prehistorycznych*. Poznaň.
- KOŠTUŘÍK, P. 1986: Dějiny archeologické činnosti na Třebíčsku. In: P. Košťurík – J. Kovárník – Z. Měřínský – M. Oliva: *Pravěk Třebíčska*. Brno – Třebíč.
- KOŠTUŘÍK, P. 1994: Sto let od narození Viléma Grosse, *Pravěk* NŘ 4, 391–392.
- KOUDELKA, F. 1902: *Seznam literárních prací, článků, pojednání a spisů jež uveřejnil Florián Koudelka*. Vyškov.
- KOVÁRNÍK, J. 1995: Dějiny archeologických výzkumů na jihozápadní Moravě. In: Vl. Podborský ed.: *Sborník příspěvků proslavených na I. obnoveném sjezdu Moravskoslezského archeologického klubu v Moravských Budějovicích 16.–17. srpna 1995*, 23–30. Brno.
- KOVÁRNÍK, J. 2001: Dějiny archeologického bádání na Znojemsku. In: Vl. Podborský ed.: *50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku*, 95–125.
- KOVÁRNÍK, J. 2008: K dějinám výzkumu neolitu (a zvláště moravské malované keramiky). In: Z. Čizmář ed.: *Život a smrt v mladší době kamenné*, 4–11. Brno.
- KOZŁOWSKI, L. 1922a: *Starsza epoka kamienia w Polsce (Paleolit)*. Poznaň.
- KOZŁOWSKI, L. 1922b: Problem etniczny w prehistorji, *Lud* 21, 17–28.
- KOZŁOWSKI, L. 1923: *Epoka kamienia na wydmach wschodniej części Wyżyny Małopolskiej*. Lwów.
- KOZŁOWSKI, L. 1924: Die ältere Steinzeit in Polen. Die Eiszeit, *Zeitschrift für allgemeine Eiszeitforschung* I(2), 112–163.
- KOZŁOWSKI, L. 1926: L'époque mésolithique en Pologne, *L'Anthropologie* 36, 47–74.
- KOZŁOWSKI, L. 2001: *Moje przeżycia w więzieniu sowieckim i na wolności w czasie wojny w Rosji sowieckiej*. Warszawa.
- KOZŁOWSKI, S. K. 1996a: Stefan Krukowski, na początku drogi. In: S. K. Kozłowski – J. Lech eds.: *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, 93–96. Warszawa.

- KOZŁOWSKI, S. K. 1996b: Jak Stefan Krukowski nauki z archeologii pobierał. In: S. K. Kozłowski – J. Lech eds.: *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, 103–110. Warszawa.
- KOZŁOWSKI, S. K. 2007: *Stefan Krukowski. Narodziny giganta*. Studia nad gospodarką surowcami krzemionkami w pradziejach, Tom 6. Warszawa.
- KOZŁOWSKI, S. K. – LECH, J. (eds.) 1996: *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*. Warszawa.
- KRÁL, A. B. 1994: K nedožitému jubileu prof. dr. Josefa Skutila, *Acta Musei Moraviae, Sci soc.* 79, 183–187.
- KRAMÁŘ, J. 1972: Setkání dvou generací archeologů, *Vlast. roč. Okr. archivu Blansko* 1972, 92–94.
- KRATOCHVÍL, Z. – BOUZEK, J. 1996: *Proměny interpretací*. Praha.
- KRUKOWSKI, S. 1920: Pierwociny krzemieniarskie górnictwa, transportu i handlu w holocenie Polski. Wnioski z właściwości surowców i wyrobów, *Wiadomości Archeologiczne* t. 5, 185–206.
- KRUKOWSKI, S. 1936: Paleolit sowiniecki z roku 1935, *Wiadomości Archeologiczne* XIV, 116–124.
- KRUKOWSKI, S. 1939a: *Paleolit – Prehistoria ziem polskich*, z. 1. Kraków.
- KRUKOWSKI, S. 1939b: *Krzemionki Opatowskie*. Warszawa.
- KRUKOWSKI, S. – NOWAKOWSKI, A. 1976: *Skam 71. Zbiór rozpraw prehistorycznych*. Wrocław.
- KRUMPHANZLOVÁ, Z. 1972, 1975: Vývoj archeologie v Čechách a na Moravě, *Archeologické studijní materiály* 10/1. Praha.
- KRUŽA, T. 1977: Odešel V. Gross, *Vlastivědný věstník moravský*, 39-2, 203.
- KŘÍŽ, M. 1889–91: *Kůlna a Kostelík I.–III*. Brno.
- KŘÍŽ, M. 1891–92: Die Höhlen in den mährischen Devonkalken und ihre Vorzeit. *Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt* 41, 443–570; 42, 463–556, 564–613.
- KŘÍŽ, M. 1892: *O době pravěké, předvěké a novověké na Moravě*. Brno.
- KŘÍŽ, M. 1897, 1899: L'époque quaternaire en Moravie I., II., *L'Anthropologie* 8, 513–537 a 10, 257–280.
- KŘÍŽ, M. 1898: Ueber die Quartärzeit in Mähren und ihre Beziehungen zur tertiären Epoche, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 28, 1–34.
- KŘÍŽ, M. 1903: *Beiträge zur Kenntnis der Quartärzeit in Mahren*. Steinitz.
- KŘÍŽ, M. – KOUDELKA, F. 1900, 1902: *Průvodce do moravských jeskyní I, II*. Ždánice – Vyškov.
- KUČERA, M. 1989: Prínos Jana Eisnera pre Historické Bádanie na Slovesnku, *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica*, Ročník XXXIX–XL, 139–157.
- KUHN, T. S. 2008: *Struktura vědeckých revolucí*. Praha.
- KUNA, M. 2012: Interview: Intrasigent archaeology. Interview with Evžen Neustupný on his life in archaeology, *Archaeological Dialogues*, Volume 19, Issue 01, 3–28 (český překlad: Neústupná archeologie. S Evženem Neustupným o jeho životě v archeologii. *Archeologické rozhledy* LXV/2014, 405–422).
- KÜHN, H. 1921: *Die Malerei der Eiszeit*. München.
- KÜHN, H. 1962: *Vorgeschichte der menschheit 1. Altsteinzeit und Mittelsteinzeit*. Köln.
- LAPLACE, G. 1964: Essai de typologie systematique. *Annali dell'Universita di Ferrara* 15, 1–85.
- LECH, J. 1992a: V. Gordon Childe a archeologia środkowej i wschodniej Europy. W stulecie Urodzin, *Acta Archeologica Carpathica* XXXI, 5–33.
- LECH, J. 1992b: Stefan Krukowski i początki badań nad pradziejowym górnictwem krzemienia w Polsce (1991–1939). In: J. Lech – J. Partika eds.: *Prof. Stefan Krukowski (1890–1982). Działność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*, 95–102. Ojców.
- LECH, J. 1996: Erazm Majewski jako archeolog i tradycja polskich badań epoki kamienia. In: S. K. Kozłowski – J. Lech eds.: *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, 45–77. Warszawa.
- LECH, J. 1998: Between Captivity and Freedom: Polish Archaeology in the 20th Century, *Archaeologia Polona* vol. 35–36: 1997–1998, 25–222.
- LECH, J. 1999a: V. Gordon Childe (1892–1957) w poszukiwaniu źródeł cywilizacji europejskiej. Zarys biograficzny. In: J. Lech – F. M. Stepniowski eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 19–66. Warszawa.
- LECH, J. 1999b: Marksizm Gordona Childe'a czyli archeolog wobec Historii. In: J. Lech – F. M. Stepniowski eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 243–266. Warszawa.

- LECH, J. 2000: Kultura archeologiczna: z dziejów jednego pojęcia. In: S Tabaczyński ed., *Kultury archeologiczne a rzeczywistość dziejowa*, 151–183. Warszawa.
- LECH, J. 2006: Z badań polsko-ukraińskich związków w dziedzinie archeologii do II wojny światowej, *Przegląd archeologiczny* 54, 5–60. Wrocław.
- LECH, J. – PARTYKA, J. (eds.) 1992: Prof. Stefan Krukowski (1890–1982), *Działność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*. Ojców.
- LECH, J. – PARTKA, J. 2006: Początek polskiej prehistorii w Jurze Ojcowskiej. In: J. Lech – J. Partyka eds.: *Jura Ojcowska w pradziejach i w początkach państwa polskiego*, 55–83. Ojców.
- LECH, J. – PIOTROWSKA, D. 2006: Leon Kozłowski i jego związki z Jurą Ojcowską. In: J. Lech – J. Partyka eds.: *Jura Ojcowska w pradziejach i w początkach państwa polskiego*, 159–192. Ojców.
- LECH, J. – PIOTROWSKA, D. 2009: Leon Kozłowski (1892–1944) an archaeologist who lived in interesting times, *Archaeologia Polona* 47/2009, 179–209.
- LECH, J. – STEPNIOWSKI, F. M. (eds.) 1999: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*. Warszawa.
- LELIGDOWICZ, A. 1999: Gustaf Kossinna, jego archeologia, nazizm i Gordon Childe. In: J. Lech – F. M. Stepniowski eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 173–221. Warszawa.
- LEUBE, A. 2001: Anmerkungen zur Deutschen Prähistorie 1938–1945. Brandenburg und die Slowakei, *Slovenská archeológia* XLIX, 1–18.
- LEUBE, A. – HEGEWISCH, M. (eds.) 2002: *Prähistorie und Nationalsozialismus. Die mittel- und osteuropäische Ur- und Frühgeschichtsforschung in den Jahren 1933–1945*. Heidelberg.
- LÉVY-BRUHL, L. 1999: *Myslení člověka primitivního*. Praha.
- LIND-JENSEN, O. 1975: *A History of Scandinavian Archeology*. London.
- MACHATSCHEK, F. 1927: *Landeskunde der Sudeten – und Westkarpatenländer*. Stuttgart.
- MAKKAY, J. 1999: V. Gordon Childe i jego prehistoria z perspektywy węgierskiej. In: J. Lech – F. M. Stepniowski eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 345–358. Warszawa.
- MAKOWSKY, A. 1892: Der diluviale Mensch im Löß von Brünn, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 22, 73–84.
- MAKOWSKY, A. 1897: Zur Vorgeschichte. In: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Bd. 4. Mähren und Schlesien, Sien, 53–67.
- MAKOWSKY, A. 1899: Der Mensch der Diluvialzeit Mährens, *Festschrift der k. k. technischen Hochschule in Brünn*, 53–67, 341–392. Brünn.
- MAKOWSKY, A. 1900: Ueber den dilvialen Menschen in Mähren, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 30, Sitzber, 41–43, 45.
- MALINA, J. 1980: *Archeologie včera a dnes aneb mají archeologové šedé hmoty více za nehty než za ušima?* České Budějovice. (autorem textů k dějinám archeologie je zde Z. Vašíček).
- MALINA, J. – VAŠÍČEK, Z. 1990: *Archaeology Yesterday and Today: The Development of Archaeology in the Sciences and Humanities*. Cambridge.
- MALÝ, J. 1939: Lebky fossilního člověka z Dolních Věstonic, *Anthropologie* 17, 171–192.
- MALÝ, J. 1949: *Jindřich Matiegka*. Praha.
- MAMZER, H. 1999: V. G. Childe'a idea postępu jako koncepcja dziejów. In: J. Lech – F. M. Stepniowski eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 223–242. Warszawa.
- MARYNIAK, B. 1992: Teoretyczne aspekty Skamu 71. In: J. Lech – J. Partika eds.: *Prof. Stefan Krukowski (1890–1982). Działność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*, 233–240. Ojców.
- MAŠKA, K. J. 1884, 1886: Pravěké nálezy ve Štramberku I., II., *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 1, 1884, 15–22, 64–69, 152–159; 3, 1886, 57–65, 119–123, 163–174.
- MAŠKA, K. J. 1886: Der diluviale Mensch in Mähren. In: *Programm der mährischen Landes-Oberrealschule in Neutitschein für das Schuljahr 1885–1886*. Neutitschein.
- MAŠKA, K. J.: *Rukopisné deníky I-IV, V–XIV*. Přepis uložen v archivu AÚ AV ČR a v Ústavu Anthropos MZM.
- MAŠKA, K. J. – OBERMAIER, H. 1911: La station solutréenne de Ondratitz. *I Anthropologie* 22, 403–412.
- MAŠKA, O. 1965: *Karel Jaroslav Maška*. Blansko.

- MATIEGKA, J. 1924: *Původ a počátky lidstva*. Knihy pro každého, r. II, sv. 5. Praha.
- MATIEGKA, J. 1929a: Dr. Aleš Hrdlička, *Anthropologie* 7, 5–61.
- MATIEGKA, J. 1929b: The skull of the fossil man „Brno III“ and the cast of its interior. *Anthropologie* 7, 90–107.
- MATIEGKA, J. 1931: *O původu člověka*. Praha.
- MATIEGKA, J. 1934, 1938: *Homo předměstensis. Fossilní člověk z Předmostí na Moravě I., II*. Praha.
- MATIEGKA, J. 1935: Jul. Talko-Hryncewicz: Espquisse d'une histoire de l'anthropologie physique en Pologne. Histoire sommaire des sciences en Pologne. Cracovie, *Anthropologie* 13, 144–145.
- MATÚŠOVÁ, V. 1986: *Ing. Dr. h. c. Štefan Jansák (14. 9. 1886–14. 9. 1989). Výberová personálna bibliografia*. Senica.
- MAUSS, M. 1999: *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha.
- MENGHIN, O. 1922: *Urgeschichte Niederösterreichs*. Wien.
- MENGHIN, O. 1926: *Einführung in die Urgeschichte Böhmens und Mährens*. Reichenberg.
- MENGHIN, O. 1931: *Weltgeschichte der Steinzeit*. Wien.
- MĚCHUROVÁ, Z. 1996: Vývoj archeologie na Ostravsku, *Archeologické rozhledy* XLVIII-4, 565–579.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 1996: Sedmdesát let od úmrtí Václava Čapka, *Pravěk NŘ* 6, 300–301.
- MICHNA, P. 1987: Olomoucká archeologie minulého století, *Historická Olomouc a její současné problémy* IV, 143–151.
- MIKULKA, J. 1995: K historii Moravského zemského muzea v letech 1945–1949, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 80, 253–261.
- MÍŠKOVÁ, A. 2002: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945. Vedení univerzity a obměna profesorského sboru*. Praha.
- MLEJNEK, O. – ŠKRDLA, P. – PŘICHYSTAL, A. 2012: Ondratice/Želeč – an Early Upper Palaeolithic site in Central Moravia, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 42, 295–314.
- MORAVEC, Z. 2012: Archeologická sbírka Ostravského muzea v proměnách času (do r. 2005), *Časopis Společnosti přátel starožitností* 2/2012, 99–118.
- MORAWSKI, W. 1992: Komplex stanowisk paleolitycznych w Piekarach. In: J. Lech – J. Partika eds.: *Prof. Stefan Krukowski (1890 – 1982). Działność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*, 164–172. Ojców.
- MOTYKOVÁ, K. 2002: Die Ur- und Frühgeschichtsforschung in Böhmen 1918 – 1945 und die tschechisch-deutschen Beziehungen. In: A. Leube – M. Hegewisch eds.: *Prähistorie und Nationalsozialismus. Die mittel- und osteuropäische Ur- und Frühgeschichtsforschung in den Jahren 1933–1945*, 603–618. Heidelberg.
- MURRAY, T. – EVANS, CH. 2008: *Histories of Archaeology. A reader in the History of Archaeology*. Oxford.
- MUSIL, R. 1972: *Stránská skála I, 1910–1945*, *Studia Musei Moraviae – Anthropos* č. 20 (N. S. 12). Brno.
- MUSIL, R. 2001: Martin Kříž, jeho život a dílo. In: *50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku*, 127–137. Brno.
- MUSIL, R. 2002: *Sloupsko-šošůvské jeskyně. Jeskynní bludiště pod Bradinami – jeho historie a význam*. Brno.
- MUSIL, R. 2010: Výpustek – bájná jeskyně u Křtin – její 400letá historie a význam, *Acta Speleologica* vol. 1/2010. Průhonice.
- MUSIL, R. 2011: Martin Kříž a Jan Knies. Významní líšeňští krasoví badatelé 19. století. In: P. Krafl a kol., *Ves Lešno za městečko vysazovati ráčíme*. Druhé vydání, 130–164.
- MUSIL, R. – KARÁSEK, J. – VALOCH, K. 1999: Pleistocén. Historie výzkumů na území bývalého Československa, *Folia Historica* 69, Faculty of Science MU. Brno.
- MÜLLER-SCHAESESEL, N. 2011: „...dem Romanismus entgegentreten: National Animosities the Participants of the Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques. In: A. Gramsch – U. Sommer (eds): *A History of Central European Archaeology. Theory, methods, and politics*, 57–87. Budapest.
- NEKUDA, V. 1969: *150 let Moravského muzea v Brně*. Brno.
- NERUDA, P. 1994: *Ekonomie využití suroviny v mladém paleolitu Ostravska*. Nepubl. diplomová práce, FF MU. Brno.
- NERUDA, P. – NERUDOVOVÁ, Z. – SACHEROVÁ, G. – VALOCH, K. 2002: Zpráva o výzkumu v prostoru j. Balcarka – Muzeum, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 87, 157–170.

- NERUDOVÁ, Z. – VALOCH, K. 2009: *Moravany nad Váhom. Katalog paleolitických industrií z výzkumu prof. Karla Absolona*. Anthropos, Studies in Anthropology, Paleoethnology, Palaeontology and Quaternary Geology, Vol. 28/ N. S. 20/. Brno.
- NESVADBÍK, Fr. – BOČEK, A. 1913: *Moravský kras aneb dr. Karel Absolon v pravém světle*. Praha. Vydáno jako anonym.
- NEUGEBAUER-MARESCH, CH. 2008: Palaeolithic research in Austria, *Wissenschaftliche Mitteilungen aus dem Niederösterreichischen Landesmuseum* 19, 7–18.
- NEUSTUPNÝ, E. 1976: Paradigmata ve středoevropském neolitu a eneolitu – Paradigmata im mitteleuropäischen Neolithikum und Äneolithikum. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university* E 20-21, 125–132.
- NEUSTUPNÝ, E. 1991: Kam česká archeologie?, *Archeologické rozhledy* 43, 361–370.
- NEUSTUPNÝ, J. 1931: H. Kühn: Kunst und Kultur der Vorzeit Europas. Das Paläolithikum. Köln 1929, *Památky archeologické* 37, 68–69.
- NEUSTUPNÝ, J. 1946: *Pravěk lidstva*. Praha.
- NEUSTUPNÝ, J. 1947: Josef Ladislav Píč, *Časopis Národního muzea, duchovněd. odd. CXVI*, 1–42.
- NEUSTUPNÝ, J. 1966: Josef Skutil (7. 3. 1904–18. 9. 1965), *Časopis Národního muzea CXXXV-1*, 79–80.
- NIEDERLE, L. 1893: *Lidstvo v době předhistorické. Se zvláštním zřetelem na země slovanské*. Praha.
- NIEDERLE, L. 1910: Kuźniar, W. – Demetrykiewicz, W.: Ślady siędźziby człowieka przedhistorycznego z okresu paleolitu na górze Bronisławy koło kopca Kościuszki pod Krakowem. Kraków 1909, *Památky archeologické* XXIV, 196.
- NIEDERLE, L. 1914: Demetrikiwicz, W. – Kuźniar, W.: Najstarszy paleolit na ziemiach polskich. Kraków 1914, *Památky archeologické* XXVI, 139.
- NIEDERLE, L. 1919: Kozłowski Leon, Badania archeologiczne na górze Klin w Iwanowicach pow Miechowskiego (Práce Tow. Nauk Warsz. II 14), Varšava 1917, *Památky archeologické* XXXI, 171.
- NIEDERLE, L. 1920–1921: Polský archeologický ruch v letech 1919–1920, *Památky archeologické* XXXII, 290.
- NIEDERLE, L. 1922a: Archeologický ruch v Polsku, *Obzor praehistorický* I, 62–64.
- NIEDERLE, L. 1922b: Krukowski Stefan: Pierwociny krzemienarskie górnictwa, transportu i handlu w holocenie Polski, cz. I. (Wiadom. Archeol. VII. Warszawa 1920), *Obzor praehistorický*, ročník I, 48.
- NOURRY, E. (Librairie) 1926: *XIIe Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistorique. IIe Session L'Institut International d'Antropologie Prague 14–21 Septembre 1924*. Paris.
- NOURRY, E. (Librairie) 1933: *XVe Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistorique. Ve Session L'Institut International d'Antropologie, Paris 20–27 Septembre 1931*. Paris.
- NOVOTNÝ, B. 1989: Akademik Jan Eisner – sto rokov od jeho narodenia, *Zborník Filozofickej fakulty University Komenského, Historica*, Ročník XXXIX–XL, 111–118.
- NOVOTNÝ, G. 2012: *Jaroslav Bakeš (1871–1930). Lékař na něhož se zapomnělo*. Brno.
- OBERMAIER, H. 1912: *Der Mensch der Vorzeit*. Berlin
- OBERMAIER, H. 1925: Böhmen-Mähren (und Slowakei), A. Paläolithikum. In: Ebert, M. ed.: *Reallexikon der Vorgeschichte* 2, 55–58.
- OBERMAIER, H. 1928: Die ältere Steinzeit. In: J. Schrānil, *Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, Berlin-Leipzig, 3–34.
- OLIVA, M. 1995: Das Paläolithikum aus der Býčí skála-Höhle, *Pravěk NŘ* 5, 25–38.
- OLIVA, M. 1996a: Spodní paleolitická vrstva z Býčí skály. K poznání mýtotořných procesů v naší speleoarcheologii, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 81, 37–59.
- OLIVA, M. 1996b: Mladopaleolitický hrob Brno II jako příspěvek k počátkům šamanismu, *Archeologické rozhledy* 48, 353–383, 537–542.
- OLIVA, M. 1997: Za Karlem Absolonem, *Pravěk NŘ* 7, 463–468.
- OLIVA, M. 1998: Výstava k jubileu profesora Karla Absolona, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 83, 179.
- OLIVA, M. 2001a: *Acta Musei Moraviae. Časopis Moravského muzea. Bibliografický rejstřík archeologie, Zprávy České archeologické společnosti, Supplément* 44. Praha.

- OLIVA, M. 2001b: *Karel Absolon 1877–1960* (tisk k výstavě MZM 2001). Brno.
- OLIVA, M. 2002: Dvojité jubileum Karla Jaroslava Mašky (1851–1916) trochu aktuálněji (se soupisem sbírky), *Pravěk* NŘ 11/2001, 401–421.
- OLIVA, M. 2003a: K výročí Alexandra Makowského, *Pravěk* NŘ 13/2003, 467–471.
- OLIVA, M. 2003b: 150 let od narození Josefa Szombathyho (1853–1943), *Pravěk* NŘ 13/2003, 471–476.
- OLIVA, M. 2003c: Pohřebiště kromaňonců v Mladečských jeskyních, *Archeologické památky střední Moravy* sv. 6. Olomouc.
- OLIVA, M. 2005: *Civilizace moravského paleolitu a mezolitu*. Brno.
- OLIVA, M. 2007a: Gravettien na Moravě. In J. Klápště, Z. Měřinský eds.: *Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 1, 1–257. Brno–Praha.
- OLIVA, M. 2007b: Snahy a prohry prof. Karla Absolona za II. světové války, *Sborník Muzea Blansko 2007*, 133–142.
- OLIVA, M. 2010: *Pravěké hornictví v Krumlovském lese. Vznik a vývoj industriálně-sakrální krajiny na jižní Moravě*. Anthropos. Vol. 32 /N. S. 24/. Brno.
- OLIVA, M. 2014: *Dolní Věstonice I (1922–1942)*. Hans Freising – Karel Absolon – Assien Bohmers. Anthropos Vol. 37 (N. S. 29). Brno.
- OLIVA, M. – KOSTRHUN, P. 2008: Gordon Childe Karlu Absolonovi v roce 1928. *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 63, 159–160.
- OLIVA, M. – KOSTRHUN, P. 2009: *Obrazy z výzkumu moravského paleolitu*. Brno.
- PALACIO-PÉREZ, E. 2010: Salomon Reinach and the religious interpretation of Palaeolithic art, *Antiquity* vol. 84, No. 325, 853–863.
- PARTYKA, J. 1992: Ojców i archeologia w latach 1871–1924. In: J. Lech – J. Partika eds.: *Prof. Stefan Krukowski (1890–1982). Działność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*. Ojców, 71–86.
- PASTERNAK, J. 1923a: Krukowski Stefan: Pierwociny krzemienarskie górnictwa, transportu i handlu w holocenie Polski, cz. II. (Wiadom. Archeol. VII. Warszawa 1922, str. 34–57), *Obzor praehistorický*, ročník II, sešit 1, 53.
- PASTERNAK, J. 1923b: Sawicki L., Przyczynek do znajomości techniki obróbki krzemienia (Wiadom. Archeol. VII. Warszawa 1922, str. 58–77), *Obzor praehistorický*, ročník II, sešit 1, 53.
- PASTERNAK, J. 1923c: Erazm Majewski, *Obzor praehistorický* II, 159–160.
- PASTERNAK, J. 1923d: Kozłowski Leon Dr.: Groby megalityczne na wschód od Odry. Práce i Materjaly antrop-archeol. i etogr., Kraków 1921, *Památky archeologické* 33, 359.
- PENCK, A. – BRÜCKNER, E. 1901–1909: *Die Alpen im Eiszeitalter*. 3 Bände. Leipzig.
- PERNES, J. 1979: Kniesovo muzeum Moravského krasu ve Sloupě, *Sb. Okresního vlastivědného muzea v Blansku* 11, 24–32.
- PEŠTÁL, F. 1935–1936: Nové doklady pravěkého osídlení na Třebíčsku, *Od Horácka k Podyjí* 11, 23–25.
- PEYRONY, D. 1933: Les industries „aurignaciennes“ dans le bassin de la Vézère. Aurignacien et Périgordien, *Bull. Soc. Préhist. Franc.* 30, 543–559.
- PÍČ, J. L. 1899-1909: *Starožitnosti země České*, Díl 1–3. Praha.
- PÍČ, J. L. 1906: *Le Hradischt de Stradonitz en Bohême / Josef Ladislav Píč; ouvrage traduit du tchèque par Joseph Déchelette*. Leipzig.
- PIOTROWSKA, D. 1998: Biskupin 1933–1996: archaeology, politics and nationalism, *Archaeologia Polona* vol. 35–36: 1997–1998, 255–186.
- PIOTROWSKA, D. 2004: Biskupin – ideologie – kultura. In: B. Gediga – W. Piotrowski eds.: *Archeologia, kultura, ideologie, Prace Komisji Archeologicznej PAN* Nr. 15 – *Biskupińskie Prace Archeologiczne* Nr 3, 91–155. Biskupin-Wrocław.
- PIOTROWSKA, D. 2006a: Stefan Krukowski, Jura Ojcowska i archeologia w świetle listów i dokumentów ze zbiorów państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. In: J. Lech – J. Partyka eds.: *Jura Ojcowska w pradziejach i w początkach państwa polskiego*, 194–224. Ojców.
- PIOTROWSKA, D. 2006b: Instytucje II Rzeczypospolitej chroniące zabytki archeologiczne na zachodniej Ukrainie, *Przegląd archeologiczny* 54, 61–98.

- PIOTROWSKA, D. 2008: *Prolegomena do archeologii Biskupina*, Tom I, Bibliografie archeologiczna Biskupina 1933–1983.
- PLEINER, R. – RYBOVÁ, A. (eds.) 1978: *Pravěké dějiny Čech*. Praha.
- PODBORSKÝ, VI. 1991: 50 let od úmrtí Antonína Gottwalda, *Pravěk NŘ* 1, 158–159.
- PODBORSKÝ, VI. 1993a: Dvě výročí prof. Emanuela Šimka, *Pravěk NŘ* 3, 316.
- PODBORSKÝ, VI. 1993b: Emanuel Šimek a evropská prehistorie, *Časopis Matice moravské* 112-2, 311–318.
- PODBORSKÝ, VI. 1994a: K nedožitým devadesátinám prof. Dr. Josefa Skutila, *Pravěk NŘ* 4, 393–394.
- PODBORSKÝ, VI. 1994b: Vývoj péče o archeologické památky na Moravě, *Pravěk NŘ* 4, 347–361.
- PODBORSKÝ, VI. 1994c: Z dějin a současnosti katedry archeologie FF MU, *Pravěk NŘ* 4, 365–367.
- PODBORSKÝ, VI. 1995: Josef Skutil – prehistorik a archeolog, *Vlastivědný věstník moravský* 1995/3, 296–299.
- PODBORSKÝ, VI. 1997a: *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. Brno.
- PODBORSKÝ, VI. 1997b: Franz Čupik, *Pravěk NŘ* 7/1997, 468.
- PODBORSKÝ, VI. 1999: V. Gordon Childe w Czechosłowacji. Wspomnienie. In: J. Lech – F. M. Stepniowski eds.: *V. Gordon Childe i Archeologia w XX wieku*. Warszawa.
- PODBORSKÝ, VI. 2002a: 50 let od smrti I. L. Červinky (1. 2. 1869–3. 10. 1952). Projev při otevírání čestného hrobu I. L. Červinky v Břestu 31. října 2002, *Pravěk NŘ* 12, 440–444.
- PODBORSKÝ, VI. 2002b: Osmdesát let od smrti Jaroslava Palliardiho, *Pravěk NŘ* 12, 434–489.
- PODBORSKÝ, VI. 2004: Ideologienhaltigkeit und Ideologielosigkeit der böhmischen und mährischen Archeologie. In: B. Gediga – W. Piotrowski eds.: *Archeologia, kultura, ideologie, Prace Komisji Archeologicznej PAN* Nr. 15 – *Biskupińskie Práce Archeologiczne* Nr. 3, 232–241. Biskupin-Wroclaw.
- PODBORSKÝ, VI. 2005a: Zapomínaný Moritz/Mauritius Wilhelm Trapp (24. 1. 1825–27. 5. 1895), *Pravěk NŘ* 15/2005, 467–468.
- PODBORSKÝ, VI. 2005b: *František Vildomec* (6. 2. 1878–3. 11. 1975), *Vědomil Vildomec* (27. 9. 1921–28. 12. 1998). *Pravěk – postavy moravské archeologie* 2. Brno.
- PODBORSKÝ, VI. – KOVÁRNÍK, J. 2012: *Jaroslav Palliardí* (20. 2. 1861–12. 3. 1922). *Pokrokový kulturní činitel jihozápadní Moravy a věhlasný archeolog evropského jména*. *Pravěk – postavy moravské archeologie* 3. Brno.
- PODBORSKÝ, VI. – RAJCHL, R. 2005: Zapomenutý uherskobrodský polyhistor prof. František Rajchl (23. 1. 1865–18. 2. 1938), *Pravěk NŘ* 15/2005, 473–475.
- PODPĚRA, J. 1929: Rostlinstvo mamutí epochy v Euroasii, *Příroda* 22, 181–183.
- POKORNÝ, M. 1947: Doc. Dr. Alois Stehlík, *Acta Musei Moraviae* 33 – 1/1946, 35–39.
- POKORNÝ, M. 1953: Universitní profesor RNDr. Karel Zapletal padesátníkem, *Acta Musei Moraviae, Sci. nat.* 38, 9–13.
- POKORNÝ, P. 2010: Nečekané možnosti pylové analýzy ve vztahu k archeologii, *Živá archeologie* 11, 26–31.
- POLLA, B. 1989: K začiatkom archeológie na Slovensku, *Archeologia historica* 14, 491–503.
- POLLA, B. 1996: *Archeológia na Slovesnku v minulosti*. Martin.
- PROCHÁZKOVÁ, P. 2001: Archeologie na Olomoucku v minulosti. In: M. Béhm a kol. *Archeologické zrcadlení*, 11–26. Olomouc.
- PROCHÁZKOVÁ, P. 2002: *Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Bibliografický rejstřík archeologie, Zprávy České archeologické společnosti* Supplément 47. Praha.
- PROŠEK, Fr. 1947: Paleolitické osídlení Čech ve světle nejnovějších nálezů, *Časopis Národního musea* 106, 1–13.
- PROŠEK, Fr. 1953: Szeletien na Slovensku, *Slovenská archeológia* 1, 133–194.
- PROŠEK, Fr. 1961: Mladopaleolitická obydlí v Československu, *Památky archeologické* 52, 57–75.
- PRUDKÁ, A. 1999: Antonín Gottwald (1869–1941), *Pravěk NŘ* 9, 464–467.
- PŘIBYL, L. 1976: Sto let prof. K. Absolona, *Československý kras* 28, 6–12.
- PURKYNĚ, C. 1911: Alpy ve věku ledovém, *Sborník české společnosti zeměpisné* 17, 1–30.
- RATAJ, J. – ŠOLLE, M. – VENCL, Sl. 2003: Vzpomínky pracovníků Státního archeologického ústavu v Praze, *Archeologické rozhledy* LV, 139–166.

- RATZEL, F. 1882–1891: *Anthropo-geographie oder Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte*. Stuttgart.
- RĄCZKOWSKI, W. 2012: The „German School of Archaeology“ in its Central European Context: Sinful Thoughts. In: A. Gramsch – U. Sommer eds: *A History of Central European Archaeology. Theory, methods, and politics*, 197–214. Budapest.
- REINACH, S. 1903: L'art et la magie. A propos des peintures et les gravures de l'Age du Renne, *L'Anthropologie* 14, 257–266.
- REMEŠ, M. 1927: Některé nálezy v miocénu a diluviu u Hranic, *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Oloumouci* XXXVIII, 54–55.
- REMEŠ, M. 1929: Jeskyně v devonském vápenci Hranického kopce, *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Oloumouci* XLI–XLII, 101–104.
- RENFREW, C. 1973: *Before Civilization. The radiocarbon revolution and prehistoric Europe*. London.
- RENFREW, C. 2009: *Prehistória. Formovanie ľudskej mysle*. Bratislava.
- RIEDEL, L. 1947: Čtení o profesoru Karlu Absolonovi, *Národní obroda* 26. 6. 1947. Brno.
- ROBERTSHAW, P. (ed.) 1990: *A History of African Archaeology*. Oxford.
- RUBÍN, J. 1977a: Karel Absolon jako geograf a velká osobnost české přírodovědy, *Sborník Československé společnosti zeměpisné* 82/2, 103–124.
- RUBÍN, J. 1977b: 100. výročí narození přemožitele Macochy, *Lidé a země* 25, 261–264.
- RUSEK, J. 1977: The Centennial of Prof. Dr. K. Absolon birthday, *Revue d'écologie et de biologie du sol* 14, 263–266.
- RZEHA, A. 1912: *Die prähistorischen Bewöhner Mährens. Zeitschrift des Deutschen Vereines für di Geschichte Mährens und Schlesiens* 16, 214–234.
- RZEHA, A. 1913: Skizze der Prähistorie Mährens, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 43, 62–64.
- SALAČ, V. 2006: Nástin dějin archeologie na univerzitách v českých zemích do druhé světové války, *Studia mediaevalia Pragensia* 7 (Na prahu poznání českých dějin – Sborník prací k poctě Jiřího Slámy), 131–155. Praha.
- SAWICKI, L. 1949: Rozwój badań w zakresie prehistorii czwartorzędu w Polsce, *Sprawozdania Państwowego muzeum archeologicznego* 2, 1948–49, 1–18.
- SEDLÁČKOVÁ, S. 2007: Opatrovnice Karla Absolona – Lucie Bakešová, *Sborník muzea Blansko* 2007, 175–187. Blansko.
- SCHEUFLER, P. 2013: *Osobnosti fotografie v českých zemích do roku 1918*. Praha.
- SCHILD, R. 1992: Taksonomia wedle Krukowskiego. In: J. Lech – J. Partika eds.: *Prof. Stefan Krukowski (1890–1982). Działność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*, 95–102. Ojców.
- SCHILD, R. 1998: Stefan Krukowski (1890–1982): a reclusive eccentric within the archaeological establishment, *Archaeologia Polona* 35–36, 343–356.
- SCHILD, R. 2000: Stefan Krukowski (1890–1982) i jego myśl teoretyczna. In: S. Tabaczyński ed.: *Kultury archeologiczne a rzeczywistość dziejowa*, PAN – Komitet pra -i protohistorycznych prace, Tom IV, 31–42. Warszawa.
- SCHIRMEISEN, K. 1923: Die Vorgeschichtliche Besiedlung des Brünner gebietes. *Monatschr. Für naturwissenschaftliche Fortbildung* XIX, 1923.
- SCHIRMEISEN, K. 1924: *Mähren zur Eiszeit*. Brünn.
- SCHIRMEISEN, K. 1925: Neue eiszeitliche Funde in der Stierfels- und in der Backofenhöhle. *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 27, 70–80.
- SCHIRMEISEN, K. 1927: Zur Altersfrage des Ochoser Unterkiefers, *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 29, 63–77.
- SCHIRMEISEN, K. 1931: Die Kunst der Eiszeit und die zweite Venus von Wisternitz. Mitt. Über Höhlen- und Karstforschung, *Ztschr. des Hauptverbandes Deutscher Höhlenforscher Jahrg.* 1931, H. 4, sep. 12s.
- SCHIRMEISEN, K. 1932a: Zur Frage der altsteinzeitlichen Besiedlung des Lateiner Berges, *Sudeta* 8, 1–3.
- SCHIRMEISEN, K. 1932b: Obsidiangeräte unter dem Mikroskop, *Sudeta* 8, 90–92.

- SCHIRMEISEN, K. 1936: Probleme der mährischen Altsteinzeit, *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 38, 138–156.
- SCHRÁNIL, J. 1928: *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*. Berlin – Leipzig.
- SCHULTZ, A. H. 1945: Biological Memoir of Aleš Hrdlička, *Biological Memoires of the National Academy of Sciens*, vol. 23, Memoir 12, 305–338. Washington.
- SCHÜTZ, L. 1928: Die Feier zur Erinnerung an die 50. Wiederkehr des Todestages von Prof. Dr. C. Fuhlrott. In: O. Hauser ed.: *Neue Dokumente zur Menschheitsgeschichte*. Vol I. Weimar.
- SIMON, J. 1956: *Die Zaubergrotten im Mährischen Karst. Geheimnisse im Schlosse der Erde*. Heidelberg.
- SKLENÁŘ, K. 1969: Nástin vývoje prehistorického bádání v Čechách do roku 1919, *Zprávy čs. Společnosti archeologické*, ročník XI-1969, sešit 1–3.
- SKLENÁŘ, K. 1970a: Obzor praehistorický 1910–1950. Bibliografický rejstřík časopisu, *Zprávy Čs. společnosti archeologické*, Supplément 1970.
- SKLENÁŘ, K. 1970b: Český archeologický klub, *Zprávy Čs. společnosti archeologické XII*, 87–91.
- SKLENÁŘ, K. 1974: *Učenci a pohané. Pětadvacet příběhů z dějin české archeologie*. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1975: Palaeolithic and Mesolithic Dwellings: Problems of Interpretation, *Památky archeologické* 66, 266–304.
- SKLENÁŘ, K. 1976: Vývoj prehistorické vědy v Evropě. In: J. Bouzek – M. Buchvaldek – P. Kostomitsopoulos – K. Sklenář: *Dějiny archeologie*, 7–122. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1977: *Nejstarší lidská obydlí v Československu*. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1979: *Objevitelé zlatého věku*. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1981: *Jan Erazim Vocel. Zakladatel české archeologie*. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1983a: Družina profesora Piče. *Sborník Národního muzea*, řada A – Historie, XLVII, 1–50.
- SKLENÁŘ, K. 1983b: *Archaeology in Central Europe: the first 500 years*. Leicester.
- SKLENÁŘ, K. 1983c: Vývoj prehistorické vědy v Evropě. In: J. Bouzek – M. Buchvaldek – P. Kostomitsopoulos – K. Sklenář: *Dějiny archeologie I*, 7–121. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1984: Vývoj poznání pravěku a rané doby dějinné v českých zemích. In: J. Bouzek – M. Buchvaldek – P. Kostomitsopoulos – K. Sklenář: *Dějiny archeologie II*, 7–69. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1985: *Za jeskynním člověkem*. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1989: *Z Čech do Pompejí*. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1991: Kdo byl Lothar Zotz? (Kapitola z dějin výzkumu Českého krasu), *Speleo* 6/1991, 15–20.
- SKLENÁŘ, K. 1993: Z dějin německé univerzity. Vztah vědy a ideologie v příběhu Lothara Zotze, *Vesmír* 72/2, 453–455.
- SKLENÁŘ, K. 1995: *Slepé uličky archeologie*. Komárov.
- SKLENÁŘ, K. 1997a: Bibliografie německé archeologie v Čechách a na Moravě – III. Sudeta (1925–1942), IV. Altböhmen und Altmähren (1941–1942), *Zprávy České archeologické společnosti*, Supplément 30. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 1997b: Bibliografie německé archeologie v Čechách a na Moravě – V. Mannus (1919–1942), VI. Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit (1925–1943), *Zprávy České archeologické společnosti*, Supplément 31. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 2000: Příroda a Věda přírodní. Archeologie v přírodovědných časopisech II – Bibliografický rejstřík. *Zprávy České archeologické společnosti*, Supplément 39. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 2001: *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea*. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 2003: *Bohové, hroby a učitelé. Cesty českých spisovatelů do pravěku*. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 2005: *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 2007: „Otec české archeologie“ Josef Dobrovský a polské starožitnosti. In: M. Glosek – J. Maik eds.: *Od pradziejów do współczesność: archeologiczne wędrówki: studia dedykowane Pani Profesor Marii Magdalenie Blombergowej*, 101–105. Łódz.
- SKLENÁŘ, K. 2008: Dějiny výzkumu starší a střední doby kamenné (paleolitu a mezolitu) v českých zemích, *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, 62/2-4.

- SKLENÁŘ, K. 2011a: Josef Ladislav Píč jako redaktor Památek archeologických (k stému výročí jeho úmrtí), *Památky archeologické* CII, 5–20.
- SKLENÁŘ, K. 2011b: Výběrová bibliografie k dějinám evropské archeologie – pravěk a raný Středověk, *Zprávy České archeologické společnosti*, Supplément 82.
- SKLENÁŘ, K. 2011c: Vývoj péče o archeologické památky v českých zemích do roku 1989 I. a II., *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, 65/1-4.
- SKLENÁŘ, K. 2013a: Z historie archeologických sjezdů, *Zprávy české archeologické společnosti*, Supplément 88. Praha.
- SKLENÁŘ, K. 2013b: O rodu a rodině archeologa Jaroslava Palliardiho, *Studia Archaeologica Brunensia* 18, 2, 79–83.
- SKLENÁŘ, K. 2014: „Stará myšlenka“ Ke 170. výročí třídobé periodizace v české Archeologii, *Archeologické rozhledy* 2/2014. Praha.
- SKUTIL, J. 1924a: Schirmeisen Karl, Mähren zur Eiszeit, Brünn 1924, *Památky archeologické* 34, 305.
- SKUTIL, J. 1924b: Schirmeisen Karl, Mähren zur Eiszeit, Brünn 1924, *Obzor praehistorický* III, sešit 2, 144–145.
- SKUTIL, J. 1924c: Die Vorgeschichtliche Besiedlung des Brünner gebietes. Monatschr. Für naturwissenschaftliche Fortbildung XIX, 1923, *Obzor praehistorický* III, sešit 2, 145.
- SKUTIL, J. 1926-28: Bayer J., Neue palaeolithische Funde in mährischen Höhlen, Die Eiszeit I, 1924, 167 f., 2 Abb., *Památky archeologické* 35, 287.
- SKUTIL, J. 1927a: Dr. O. Hauser, *Obzor praehistorický* V-VI (1926-1927), 132–133.
- SKUTIL, J. 1927b: Slovenský paleolit, *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti* 21, 39–48. Turčiansky Sv. Martin.
- SKUTIL, J. 1927c: Václav Čapek, *Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* 38, 52–53.
- SKUTIL, J. 1928a: Les trouvailles mésolithiques en Europe Centrale, *L'Anthropologie* 38, 444–446.
- SKUTIL, J. 1928b: Geografické rozšíření solutrénu, *Bratislava* 2, 166–180.
- SKUTIL, J. 1930: Revise některých méně známých a pochybných palaeolithických nálezů Českých, *Bratislava* 4, 710–728.
- SKUTIL, J. 1931a: Zemřelý J. Bayer o historii tzv. Věstonické venuše č. II, *Příroda* 24, 251–254.
- SKUTIL, J. 1931b: Diluviální člověk ve Slezsku, *Věstník Matice Opavské* 36, 1–20.
- SKUTIL, J. 1931c: Rudolfa Janovského paleolitické nálezy na Holešovsku, *Naše Valašsko* III, 77–89.
- SKUTIL, J. 1932: Mezinárodní kongres „Asociace pro studium evropského quartéru“ v Rusku, *Příroda* 25/10, 351–353.
- SKUTIL, J. 1933: Musejní péče Sovětského svazu, *Příroda* 26/1, 23–25.
- SKUTIL, J. 1934–35: Übersicht der mährischen paläolithischen Funde, *Światowit* 16, 47–78.
- SKUTIL, J. 1936: Zur Frage der „mesolithischen“ Funde aus der Tschechoslowakei, *Przegląd archeologiczny* 5/1933–1936, 159–167.
- SKUTIL, J. 1938: *Paleolitikum Slovenska a Podkarpatskej Rusi*. Turčiansky Svätý Martin.
- SKUTIL, J. 1938b: *Pravěké nálezy v Mladči u Litovle na Moravě*. Litovel.
- SKUTIL, J. 1938-39: *Paleolitikum v Československu*. Zvláštní otisk z *Obzoru praehistorického* 11/1938, a 12/1939. Nový Bydžov.
- SKUTIL, J. 1939: Počátky prehistorie u nás, *Věda a život*, 346–352.
- SKUTIL, J. 1939–46: Staropaleolitické nálezy z Moravy, *Památky archeologické* 42, 2–9.
- SKUTIL, J. 1941: Zur Geschichte der Altsteinzeitforschung in Böhmen-Mähren in der Slowakei, *Altböhmen und Altmähren* 1, 20–37.
- SKUTIL, J. 1946: Z nejdávnejší minulosti Slezska, *Sborník Slezsko, český stát a česká kultura*, Matice Opavská v Opavě, 13–26.
- SKUTIL, J. 1949: Za docentem Dr. Aloisem Stehlíkem, *Československý kras* II/5, 3–5.
- SKUTIL, J. 1951: První historické zprávy o diluviálních nálezech v Předmostí, *Vlastivědný věstník moravský* 6, 1–12, 33–46, 65–89.
- SKUTIL, J. 1959: Dr. M. Remeš a moravská speleologie, *Československý kras* 12, 228–229.

- SKUTIL, J. 1960a: *Liškova archeologická sbírka*. Brno.
- SKUTIL, J. 1960b: Liškovy paleolitické sběry z Předmostí, *Anthropozoikum* 10, 113–127.
- SKUTIL, J. 1965: *Bibliografie moravského pleistocénu 1850–1950*. Brno.
- SKUTIL, J. 1967: Styky polských a československých archeologů a prehistoriků, *Acta Universitatis Wratislaviensis* 56, 57–72.
- SKUTIL, J. 1974: Jan Knies (1860–1937), *Sb. Okresního vlastivědného muzea v Blansku* 6–7, 177–182.
- SKUTIL, J. ml. 1969: *Bibliografie díla univ. prof. dr. Josefa Skutila*. Lomnice u Tišnova.
- SKUTIL, J. ml. 1972: Kapitola z archeologického deníku mého otce z roku 1919, *Sb. Okr. vl. musea v Blansku* 4, 85–90.
- SKUTIL, J. ml. 1975: Archeologický deník Josefa Skutila z let 1920–1924, *Vlastivědná ročenka Okr. archivu v Blansku* 1975, 55–68.
- SKUTIL, J. ml. 1980: Památce prof. Dr. Josefa Skutila, *Sb. Okresního muzea v Blansku* 12, 92–98.
- SKUTIL, Josef – SKUTIL, Jan 1967: *Moravský kras ve své kulturní historii a v beletrii*. Blansko.
- SMEJKAL, B. 1947: Osmdesátiny dra Mořice Remeše, jednoho z nejzasloužilejších olomouckých vědců, *Vlastivědný věstník moravský* 2, 187–189.
- SMITH, G. E. 1938: *Dějiny člověka*. Praha.
- SMITH, P. J. 1998: „A passionate connoisseur of flints“: an intellectual biography of the young Grahame Clark based on his pre-war publications, *Archaeologia Polona* vol. 35–36: 1997–1998, 385–408.
- SMYČKA, J. 1922: Nález diluviálního člověka v Mladči u Litovle na Moravě, *Obzor praehistorický* I/1922, 111–120.
- SNÁŠIL, R. 1971: Z dějin archeologie středního Pomoraví, *Z dějin Slovanů na území ČSSR*, 28–41. Uherské Hradiště.
- SOBCZYK, K. 1984: Modes de débitage dans le Magdalénien d'Europe centrale. *L'Anthropologie* 88, 309–326.
- SOERGEL, W. 1919: *Lösse, Eiszeiten und paläolitische Kulturen*. Jena.
- SOMMER, U. 2004: Die Lausitzer Kultur – Hermanem, Illyrer oder Sorben? Etnische Deutungen der sächsischen Vorgeschichte im 19. und frühen zwanzigsten Jahrhundert. In: B. Gediga – W. Piotrowski eds.: *Archeologia, kultura, ideologie, Prace Komisji Archeologicznej PAN* Nr. 15 – *Biskupińskie Prace Archeologiczne* Nr. 3, 57–72. Biskupin-Wrocław.
- SOUKUP, V. 2004: *Dějiny antropologie*. Praha.
- SOUKUP, V. 2011: *Antropologie. Teorie člověka a kultury*. Praha.
- STEHLÍK, A. 1931: Člověk a nejdůležitější fauna ssavců v moravském diluviu, *Příroda* 24, 210–214.
- STEHLÍK, A. 1934: Fossilní ssavci ze Stránské skály u Brna, *Práce Moravského přírodovědeckého klubu v Brně* sv. 93.
- STEHLÍK, A. 1935: Kritické poznámky k Schirmeisenově zprávě o práci Dra. Stehlíka: „Fossilní ssavci ze Stránské skály u Brna“, *Příroda* 28, 200–203.
- STOCKÝ, A. 1922: Nález diluviální (?) lebky v Broken Hillu v Africe, *Obzor praehistorický* I/2, 122–123.
- STOCKÝ, A. 1923a: V. Gordon Childe: The East European relations of the Dimini culture. *Journ. of Hellenic Studies*, vol. XLII 1922, str. 254–275, *Obzor praehistorický* r. II, sešit 2, 144–152.
- STOCKÝ, A. 1923b: Kossinna Gustaf: Die Indogermanen. Ein Abriss. I. Teil. *Mannus-Bibliothek* Nro. 26. Leipzig 1921, *Památky archeologické* 33, 189–190.
- STOCKÝ, A. 1923c: Přednáška prof. Henry Breuila v Praze, *Obzor praehistorický* II/1923, č. 1, 75.
- STOCKÝ, A. 1924a: Leon Kozłowski, Epoka kamienia na wydmach wschodniej części wyżyny Małopolskiej. *Archivum nauk anthropologicznych, Lwów-Warszawa* 1923, *Památky archeologické* 34, 291–293.
- STOCKÝ, A. 1924b: Hoernes-Menghin, Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Christi, *Vídeň* 1925, *Památky archeologické* 34, 299–303.
- STOCKÝ, A. 1924c: Hoernes-Menghin, Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa von den Anfängen bis um 500 vor Christi, *Vídeň* 1925. III vydání. 864 stran, 1462 vyobr. *Vídeň* 1925. *Obzor praehistorický* III, sešit 2, 156–167.
- STOCKÝ, A. 1924d: Le développement de la science préhistorique tchéque; In: *L'histoire des sciences anthropologiques en Tchécoslovaquie, Antropologie* (Praha) II, Supplément, 45–56.

- STOCKÝ, A. 1926: *Pravěk země České I. Věk kamenný*. Praha.
- STOCKÝ, A. 1926–1927: W. Soergel: Josef Bayers Chronologie des Eiszeitalters. Eine kritische Betrachtung. Mannus XIX, 1927, 225–250, *Památky archeologické* 35, 648–649.
- STOCKÝ, A. 1927: V. Gordon Childe, The Dawn of European Civilisation. Londýn 1925, *Obzor praehistorický* roč. V.–VI., 84–106.
- STOCKÝ, A. 1931a: Gustaf Kossinna, *Památky archeologické* 37, 95–96.
- STOCKÝ, A. 1931b: O. Menghin, Weltgeschichte der Steinzeit. Str. I–XVI+648, Vídeň 1931. *Památky archeologické* 37, 65–67.
- STOCKÝ, A. 1936: O. Menghin: Weltgeschichte der Steinzeit. Str. I–XVI, 648; tb I–L, 7 map. Vídeň 1931, *Obzor praehistorický* IX (1930–1935), 220–235.
- STOLPIAK, B. 1984: *Rozwój prehistorii polskiej w okresie 20-lecia międzywojennego*. Poznaň.
- STOŁYHWO, K. 1928: La race néanderthalienne est-elle homogène?, *Anthropologie* 6, 61–76.
- STOŁYHWO, K. 1936: In memoriam profesora Juljana Talko-Hryniewiczze, *Anthropologie* 14, 101–104.
- STUHLÍK, S. 1993: Vzpomínka na Rudolfa Janovského, *Pravěk NŘ* 3, 319–320.
- STUMPF, G. 1926: Eiszeitliche Funde am Gilschwitzerberge in Troppau, *Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit* 3, 42.
- SULGOSTOWSKA, Z. 1992: Profesor Stefan Krukowski – badacz schyłkowopaleolitycznych pracowni krzemieniarskich w Gulinie i Noblu. In: J. Lech – J. Partika eds.: *Prof. Stefan Krukowski (1890–1982). Działalność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*. Ojców, 173–178.
- SVOBODA, J. 1994: Předmostí after 110 years, *Journal of Field Archaeology* 21, 457–472.
- SVOBODA, J. 2000: Dolní Věstonice – Pavlov. Historie a současnost archeologického fenoménu, *Jižní Morava* 36, 21–44.
- SVOBODA, J. 2011: *Počátky umění*. Academia.
- SVOBODA, J. – HAVLÍČEK, P. – LOŽEK, V. – MACOUN, J. – MUSIL, R. – PŘICHYSTAL, A. – SVOBODOVÁ, H. – VLČEK, E. 2002: *Paleolit Moravy a Slezska, 2. aktual. vydání*, DVS sv. 8. Brno.
- ŠYKORA 1911: *Kapitoly za očistu Mor. Krasu*. Brno.
- SZAFRAŃSKI, E. Z. 1999: „Wszzechmocny“ wpływ kultur Bliskiego Wschodu na pradzieje Europy (Z historii rozważań Vere’a Gordona Childe’a). In: J. Lech. – F. M. Stepniowski eds.: *V. Gordon Childe i Archaeologia w XX wieku*, 159–165. Warszawa.
- SZCZEPAŃSKI, S. 2014: Archeologia w służbie nazistów – czyli rzecz o działalności „wydziału wykopalisk“ SS-Ahnenerbe na stanowiskach w Starym Dzierzgoniu i Starym Mieście, *Z dziejów badań archeologicznych na Pomorzu Wschodnim*, 221–244. Gdańsk.
- SZOMBATHY, J. 1882: Über die Ausgrabungen in den Mährischen Höhlen im Jahre 1881, *Sitzungsberichte der k.k. Akad der Wiss.* I. Abth. Febr. Heft, LXXXV Band, 90–107.
- SZOMBATHY, J. 1903: Der diluviale Mensch in Europa, *Globus* 84, 319–374.
- SZOMBATHY, J. 1925: Die diluvialen Menschenreste aus der „Fürst-Johanns“ – Höhle bei Lautsch in Mähren, *Die Eiszeit* 2, 1–34, 73–95.
- ŠAMALÍK, J. 1937: *Krápníkové jeskyně ostrovské v Moravském Krasu*. Vlastním nákladem. Brno.
- ŠEBELA, L. 1998: František Matějka, *Pravěk NŘ* 8, 410–411.
- ŠEFČÍK, E. 1984: Přehled vývoje opavských muzeí v letech 1814–1938, *Časopis Slezského muzea*, series B 33, 1–44.
- ŠEFČÍK, E. 1989: Osobnosti opavských muzeí do druhé světové války, *Časopis Slezského muzea*, series B 38, 164–187.
- ŠÍL, J. 2002: Osobnost Františka Adámka (16. 10. 1907–8. 11. 1989), *Pravěk NŘ* 12, 444–448.
- ŠIMEK, Em. 1935: Problémy moravské prehistorie, *Časopis matice moravské* 59, 1–66.
- ŠIMEK, Em. 1948: Furor teutonicus v Mikulově. Ke zkázce moravských diluviálních památek, *Z dávných věků* 1/1947–48, 153–164.
- ŠIMEK, Em. 1949: Sto let české archeologie na pražské univerzitě, *Z dávných věků* II, 169–171.
- ŠIMEK, Em. 1930/53: *Velká Germania Klaudia Ptolemaia* I. Praha 1930. II. Brno 1935. III. Brno 1949. IV. Brno 1953.

- ŠKVAŘILOVÁ, B. 2003: The Hrdlička Museum of Man. In: *Integrální antropologie – perspektiva dneška: Memorial prof. J. Matiegky*, 14–19. Praha.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T. 1989: Život a dílo Jana Eisnera, *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica*, ročník XXXIX-XL, 101–109.
- ŠTORCH, E. 1907: *Člověk diluviální*. Praha.
- ŠTORCH, E. 1909: *První lidé v Čechách*. Praha.
- ŠTORCH, E. 1910: *Praha v době kamenné*. Praha.
- ŠTORCH, E. 1916: *Praha v době předhistorické*. Praha.
- TEYROVSKÝ, V. 1961: Ze vzpomínek na prof. Dr. Karla Absolona, *Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně XXXIII*, 125–129.
- TOMÁŠKOVÁ, S. 1995: A site in history: archaeology at Dolní Věstonice/Unterwisternitz, *Antiquity* 69, 301–316.
- TOMÁŠKOVÁ, S. 2003: Nationalism, Local Histories and the Making of Data in Archaeology, *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 9-3, 485–507.
- TRAMPLER, R. 1903: Die ältesten Grabuntgen im Brünnner Höhlengebiet, *Mitteilungen der prähistorischen Kommission der k. k. Akademie der Wissenschaften in Wien* I, 3, 119–128.
- TRAVĚNEC, V. 1904: Nálezy od Lulče, *Pravěk* 2, 21–24.
- TRIGGER, G. B. 1980: *Gordon Childe. Revolutions in Archaeology*. London.
- TRIGGER, G. B. 1989: *A History of Archaeological Thought*. Cambridge.
- TRIGGER, G. B. 2006: *A History of Archaeological Thought. Second Edition*. Cambridge.
- TUREK, R. 1966: Josef Skutil, *Archeologické rozhledy* 18-1, 74–75.
- TYLOR, E. B. 1897: *Úvod do studia člověka a civilizace*. Praha.
- URBAN, H. O. 1997: Er war der Mann zwischen den Fronten, Oswald Menghin und das Urgeschichtliche Institut der Universität Wien während der Nazizeit, *Archeologia Austriaca* 80, 1996 (1997), 1–24.
- URBAN, H. O. 2004: Das Urgeschichtliche Institut der Universität Wien während der Nazizeit. In: B. Gediga – W. Piotrowski eds.: *Archeologia, kultura, ideologie, Práce Komisji Archeologicznej PAN* Nr. 15 – *Biskupińskie Práce Archeologiczne* Nr. 3, 73–82. Biskupin-Wrocław.
- VACEK, J. 1923: Dr. O. Menghin: Urgeschichte Niederösterreichs, *Vídeň 1922, Památky archeologické* 33, 358–359.
- VALOCH, K. 1960: *Magdalénien na Moravě*. Brno.
- VALOCH, K. 1965: Prof. Dr. Josef Skutil, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* L, 336–337.
- VALOCH, K. 1993: Prof. K. Absolon a jeho schopnost integrace vědních oborů, *Sborník příspěvků z konference MU- Brněnská věda a umění meziválečného období (1918-1939) v evropském kontextu*, 210–212. Brno.
- VALOCH, K. 1999a: Epizody paleolitického osídlení jeskyně Pekárny, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* LXXXIV, 9–26.
- VALOCH, K. 1999b: Emanuel Dania (31. 1. 1901–9. 2. 1974), *Pravěk NŘ* 9, 467–468.
- VALOCH, K. 2001a: Das Magdalénien in Mähren. 130 Jahre Forschung, *Jahrbuch RGZM* 48, 103–159.
- VALOCH, K. 2001b: Wanklův paleolitický nálezy ze Sloupských jeskyní, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 86, 27–33.
- VALOCH, K. 2008: Poznámky k problematickým uměleckým předmětům z Dolních Věstonic, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* XCIII, 99–114.
- VALOCH, K. 2012: K historii členění würmského/viselského glaciálu v českých zemích, *Archeologické rozhledy* LXIV, 129–135.
- VALOCH A KOL. 2011: Kůlna – Historie a význam jeskyně, *Acta Speologica* 2/2011. Průhonice.
- VALOCH, K. – LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ, M. (eds.) 2009: *Nejstarší umění střední Evropy. První mezinárodní výstava originálů paleolitického umění*. Brno.
- VALOUŠEK, B. 1928: Nový nálezy kulturní vrstvy paleolitické u Pouzdřan, *Příroda* 21, 103–104.
- VASÍČEK, Z. 1996: *Obrazy minulosti*. Praha.
- VASÍČEK, Z. 2006: *Archeologie, historie, minulost*. Praha.

- VAŠÍČEK, Z. 2007: Z pravěku prehistorie. Obrázky z dějin archeologie, *Archeologické rozhledy* 59, 747–761.
- VEIT, U. 2000: Gustaf Kosina and his concept of national archeology. In: H. Härke ed.: *Archeology, Ideology and Society: The German Experience*, 40–64. Frankfurt am Main.
- VENCL, Sl. 2002: Lothar Zotz: o něm i o nás, *Archeologické rozhledy* 54, 837–850.
- VENCL, Sl. 2006: *Nejstarší osídlení Jižních Čech*. Praha.
- VESELÁ, Bl. 2005: 150 let od narození Jana Smyčky (1855–1927), *Pravěk NŘ* 15/2005, 468–472.
- VIGNATIOVÁ, J. 1968: Vývoj archeologických map v českých zemích do přelomu 19. a 20. století, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada archeologická M* 5, 189–200.
- VIGNATIOVÁ, J. 1975: Přehled vývoje archeologického bádání na Moravě do začátku XX. století. *Zprávy Československé společnosti archeologické*, ročník XVII, sešit 3, 93–128.
- VILDOMEČ, F. 1923: Jaroslav Palliardí. Posmrtná vzpomínka, *Časopis Vlastivědného musea v Olomouci* 34, 1–5.
- VILDOMEČ, F. 1931: Soupis praehistorických nálezů ze Znojemska, *Od Horácka k Podyjí* 8, 3–11.
- VILDOMEČ, F. 2001: O notáři Jaroslavu Palliardim. In: Vl. Podborský ed.: *50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku*, 106–113. Brno.
- VIRCHOW, H. 1924: Der Unterkiefer von Ochos, *Zeitschrift für Ethnologie* 56, 197–204.
- VLADÁR, J. (ed.): 1987: *Štefan Janšák : K storočnici nestora slovenskej archeológie*. Nitra.
- VLADÁR, J. 2006: Ing. Dr. h. c. Štefan Janšák a slovenská muzeológia, *Studia historica Nitriensia* 13, 228–237.
- VLČEK, Em. 1951: Životní dílo J. F. Babora, *Anthropozoikum* I, 231–233.
- VOLÁKOVÁ, S. 2005: Štípaná industrie z jeskyně Pekárny (Mokrá) v Moravském krasu, *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* XC, 129–160.
- VYBÍRAL, B. 1927: Dr. M. Remeš šedesátníkem, *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci*, 39, 1–9.
- WAHLE, E. 1941: *Zur ethnischen eutung frühgeschichtlicher Kulturprovinzen: Grenzen der frühgeschichtlichen Erkenntnis*. Heidelberg.
- WAHLE, E. 1950: *Studien zur Geschichte der prähistorischen Forschung*. Heidelberg.
- WANKEL, H. 1868: Der mensch der postpliocänen Periode nd die Pariser Ausstellung, *Lotos* XVIII, 18–23, 37–46.
- WANKEL, H. (J.). 1870: Der Menschenknochenfund in der Býčí Skála-Höhle, *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien* 1, Nr. 4, 101–105.
- WANKEL, H. 1871: Prähistorische Alterthümer in den mährischen Höhlen, *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien* 1, Nr. 11, 266–281, 309–314, 329–343.
- WEIGNER, K. (ed.) 1935: *L'Égalité des races européennes*. Paris-Bruxelles.
- WILHEIM, P. – SKUTIL, J. 1931–1932: Praehistorické nálezy na Říčkách u Domášova (Okr. Ivančice) na Moravě, *Acta Musei Moraviae* 29, 1–10.
- WILLEY, R. G. – SABLOFF, A. J. 1980: *A History of American Archeology* (Second Edition). London.
- WOLDŘICH, J. N. 1880: Diluviální člověk ve střední Evropě, *Památky archeologické* 11, 385–388.
- WOLDŘICH, J. N. 1894: Beiträge zur Urgeschichte Böhmens II, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 14, 200–220.
- WOLDŘICH, J. N. 1896: Přehled třídění antropozoické skupiny útvární v střední Evropě se zřetelem na kulturní stupně člověka, *Věstník Král. České společnosti nauk*, tř. mat.-přír., 1896, č. XI, 17–25.
- WOLDŘICH, J. N. 1897a: O přechodních dobách předhistorických, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze* 5, 1–7, 41–46.
- WOLDŘICH, J. N. 1897b: Přehled fauny obratlovců z „českého masivu“ za éry Antropozoické, *Věstník Král. České společnosti nauk*, tř. mat.-přír., 1897, č. 25, 393–428.
- WOLDŘICH – STEJSKAL, J. 1934: Geologický profil hliništěm a svážením v cihelně u Dolních Věstonic na Moravě, *Věda Přírodní* 15, 129–137.

- WOŹNY, M. 2004: Wpływ idei marksistowskich i chrześcijańskich na studia nad wierzeniami. In: B. Gediga – W. Piotrowski eds.: *Archeologia, kultura, ideologie, Práce Komisji Archeologicznej PAN* Nr. 15 – *Biskupińskie Práce Archeologiczne* Nr. 3, 319–330. Biskupin-Wrocław.
- WOŹNY, M. 2009: Włodzimierz Demetrykiewicz (1859 – 1937): the first prehistorian from Cracow. On his 150th birthday anniversary, *Archeologia Polona* 47/2009, 33–58.
- WOŹNY, M. 2010: Włodzimierz Demetrykiewicz (1859–1937) – pierwszy prehistoryk z Krakowa, *Materiały archeologiczne* XXXVIII, 175–192.
- ZAJÍČEK, P., 2009: Sto let od objevu Punkevních jeskyní. <http://www.national-geographic.cz/archeologie-a-historie/sto-let-od-objevu-punkevnich-jeskyni-3796/>
- ZAPLETAL, K. 1929-30: Geologie předměstského diluvia a okolí přerovského, *Acta Musei Moraviae* 26–27, 410–435.
- ZAPLETAL, K. 1942-45: Mineralogické složení kamenných nástrojů věstonických, *Studie z oboru všeobecné krasové nauky* C7, 219–221.
- ZELNITIUS, A. 1933: Stručný přehled archeologie a archeologického výzkumu v okresu uhersko-hradištském, *Sborník Velehradský* 4, 12–18.
- ZELNITIUS, A. 1938: Nálezy palaeolithu na Velehradě, *Sborník Velehradský* 9, 16–17.
- ZOTZ, L. 1942: Der erste altsteinzeitliche Hausgrundriss in Mitteleuropa, *Quartär* 4, 193–197.
- ZOTZ, L. 1944: *Von den Mammutjägern zu den Wikingen*. Leipzig.
- ZOTZ, L. – VLK, W. 1939: Das paläolithikum des unteren Waagtales, *Quartär* II, 65–101. Berlin.
- ŽELÍZKO, J. V. 1923: Praveký člověk z jeskyní od Mladče u Litovle, *Příroda* 16, 14–17.
- ŽLÁBEK, K. 1960: Vzpomínka na PhDr. Karla Absolona, *Zpravodaj Antropologické spol.* XIII 2/3, 1–2.

SUMMARY

THE PATH OF MORAVIAN PALAEOLOGICAL ARCHAEOLOGY AT THE TIME OF THE CZECHOSLOVAK REPUBLIC 1918–1938

Interest in the history of fields of the humanities or natural sciences differ significantly in their intensity in various countries. In part, this is because of the different traditions of scientific research, partially thanks to a number of complex causes, reflecting the often conscious or unconscious stereotypes contained in scientific knowledge. This also true in the case of archaeology, the history of which always arouses on the one hand significant general attention (chiefly due to research on Antique monuments) and on the other hand by a number of experts was often overlooked as unnecessary and unduly burdensome.

It is a generally known fact that deep and systematic attention to the history of archaeology is paid in Anglo-Saxon countries (here in the past the works by mainly G. Daniel or J. Evans were considered, currently chiefly B. G. Trigger). In the scientific tradition of German-speaking countries particularly German itself stands out in this area (H. Gummel, E. Wahle, G. Kossack aj.), with a special regard of the study of the role of archaeology in connection with nationalistic and nazistic movements. The tradition of research of the history of archaeology with Central Europe (or its post-communistic parts) on the contrary is not very deep and the extensive Polish archaeological community has a more distinctive reflection than the Czech one. Still at the beginning of the 1980s, Bruce Trigger and Ian Glover in the preparation of the double edition of *World Archaeology* (vol 13/1981, No. 2 and vol 14/1982, No. 2), devoted to the history of archaeology and regional traditions in global archaeological research, did not have Central Europe included at all. From this perspective, a “black hole” yawned between the countries of Western Europe and the Soviet Union (in Russia today the production of literature with the themes of the history of archaeology are also quickly growing). The seeming nonexistence of historical reflection of the archaeological research in the Czech lands in this case was not given only by the disregard of English-written texts, but predominantly by the lack of solid bases in the area of the history of archaeology generally. Also Karel Sklenář spoke in the same spirit in the only synthesis of Czech and Central European history of archaeology intended for the English-speaking reader and at the same time indisputably one of the most quoted books by a Czech archaeologist “*Archeology in Central Europe: the First 500 Years*” from 1983. Sklenář defines this space as “*terra incognita*” with the study of the history of archaeology in comparison with the situation for instance in France or England (Sklenář 1983b, 4).

In the Czech lands, whose archaeological tradition is very rich, views into the past of the field were initially only random and singular interest. The first Czech overview was presented by L. Niederle (1893) and J. Smolík (1898), then more extensively by A. Stocký in the Preface to his “*Pravěku*” (Prehistory, 1926). For the territory of Moravia, such a first work is particularly the introductory passage of the synthesis by I. L. Červinka. As one of the main topics of his research, Josef Skutil set out the interest in the history of archaeology already in the interwar period, who thanks to his unprecedented heuristic work accumulated and published a great amount of smaller articles and attempts at individual thematic summary chapters from the history of archaeology. For the history of Czech archaeology, the works by Karel Sklenář are essential, who began to devote himself to this topic from the 1960s. Since that time, he has published a number of monographs, bibliographic lists and individual studies. Thanks to this author, the field of the history of archaeology has also at least partially institutionalized in the system of sciences of the Czech Republic (in the mid-1970s, it did so also on the international level within efforts to include the history of the field in the programme of the congresses of the UISPP). Jana Vignatiová set out in a similar direction in Moravia in the 1970s. The singular works include also the historiosophic oriented texts by Zdeněk Vašíček (1996; 2006; 2007) and a synthesis devoted to the history of archaeology from its beginnings published along with Jaroslav

Malina in 1980 as the two-volume “*Archeologie včera a dnes*” (Archaeology Yesterday and Today), soon forcibly recalled from the book market. This work just like its post-revolution English version represents rather a global view in the style of the work by B. Trigger, than a look into the regional history of archaeology; *Malina* 1980; *Malina – Vašíček* 1990).

Certainly under the influence of the changes of the cultural-political paradigms after 1989 and also thanks to the needs to seek new topics with the incoming and numerically uncommonly growing new generation of professional archaeologists at the turn of the 21st century, we see an increase in the interest in the history of the field also in Czech archaeology. Vladimír Podborský has dealt with Moravian themes in the present for a long time. The necessary historical distance also allows reflection on the problematic relations of political ideologies and archaeology, which in archaeology here start to appear mainly in relation to the period of WWII. The influence of Marxist-Leninist philosophy and ideology on the shaping of our field here remains for the moment largely untouched, again unlike the situation for instance in Polish or German archaeology.

Also this book endeavours to expand the new knowledge from the history of Czech archaeology. The main theme is limited to the history of the field after the foundation of the Czechoslovak Republic in 1918 until its end on the threshold of WWII in 1938. The territory which the books deals with in the delimited historical boundaries of the land of Moravia, which covers the eastern third of the Czech Republic. At the same time, this territory is among the wealthiest for Palaeolithic monuments in the European-wide context. Palaeolithic research in Moravia is a very significant chapter in the history of Czech archaeology, which had a leading role in the cultural politics of the Czechoslovak Republic and the international scientific field. Few areas from the earliest human history has evoked so many current questions and attention as the research of the Palaeolithic period in hopeful period of the twenty-year existence of the young Czechoslovak Republic in the interwar period. Besides accumulating and publishing for the first time the material from rich archival collections, the text tries to find answers to the question that archaeology represented in various periods and various places for different groups of people, who perceived it from both professional positions and from the perspective of enthusiastic interested parties and spectators who identified with the results of archaeological science in some way.

The time limitation of the work and its theme come also from the context of the current state of the knowledge of the history of archaeology in the Czech lands and from the amount and accessibility of key archival documents. The delimitation of a study primarily on the period of the existence of the interwar Czechoslovak Republic is given by the fact that almost all of Czech literature dealing with the history of archaeology has so far been concentrated on the period before 1918. The upper time limit was set by the beginning of WWII, after it ends there is an entirely new situation in the organization of archaeology and fundamental changes come in archaeological theory and the whole cultural and political context.

The interwar period in Czechoslovakia generally had a relatively benignly and generally favourable influence for the development of prehistory. Archaeology was gradually professionalized; a new legal and institutional foundation was put in place. It took place chiefly within the Institute of Archaeology of the Academy of Sciences with state-wide activities, which was founded in 1919 and teaching at the new Czechoslovak universities in Prague, Brno and Bratislava. Also the considerably sympathetic relationship of President of the Republic T. G. Masaryk to this science, which he often not only symbolically, but also significantly materially supported, certainly had a positive influence on the development of archaeological institutions. This favourable atmosphere was projected not on the creation of new university workplaces with new graduate and associate professor programmes in archaeology, but also in the implementation of significant medieval and prehistoric field research projects (Prague Castle, Dolní Věstonice, the cave Domica, eneolithic settlement of Homolka – here with the participation of Harvard University, oppidum Staré Hradisko, burial grounds from the Roman period in Třebušice, A Roman camp near Mušov, a Slavonic fortified settlement at Budeč, a Slavonic burial ground in Devínska Nová Ves etc). Fundamental synthetic works on prehistory and early medieval Bohemia, Moravia and Silesia or on the individual prehistoric cultures were also written and published. This epoch also includes key synthetic works, which were issued soon after WWII and which presented the results of the research of the interwar period forcibly interrupted by the events of 1939–1945 and

which became the basis for the study of the further postwar development (*Stocký* 1926; *Červinka* 1927; 1928; *Schránil* 1928; *Skutil* 1938–39; *Eisner* 1933; *Šimek* 1930/1953; *Böhm* 1937a; 1941; *Filip* 1937; 1941; 1948; *Bor-kovský* 1940; *Neustupný*, J. 1946 ad.).

The fundamental synopsis of the available literature from the area of the history of Czech archaeology was prepared by Karel *Sklenář* (2011b, 9–14). At this point, it is possible to present only a few of the important works that directly concern the territory of Moravia. Moravian researchers devoted themselves to the first overviews of the history of the research, focused most on chronological lists of the successful discoveries and publications already at the beginning of the 20th century. The first such attempts were brought by I. L. *Červinka* in the introductory chapters of his synthetic works (*Červinka* 1902, 1927) and also independently (*Červinka* 1903). Another of these pioneering works before WWI came from the research from Brno František *Černý* (1907). In the interwar period, a key figure for learning about the history of the field was Josef *Skutil*, who not only amassed an enormous amount of small materials (the list of his bibliography by his son *Skutil* 1969), presented a list of the bibliography devoted to the Moravian Pleistocene from 1850–1950 (*Skutil* 1965), but he also treated the first history of the paleontological and archaeological interest in the Pleistocene from the 16th century to the present in two syntheses dealing with the Palaeolithic settlement of the Czech lands (*Skutil* 1938; 1938–1939) and also during the war in the journal *Alböhmen und Altmähren* (*Skutil* 1941). Jan *Knies* also dealt exclusively with the history of the research of the Palaeolithic period in Moravia in an independent subjectively conceived manuscript from 1927 (*Kostrhun* 2008b, 100–119, the transcript is published here as Appendix 1). Generally, we find the outline of the history of archaeology also in a number of already mentioned important First Republic archaeological syntheses and some partial works (*Skutil* 1939; *Stocký* 1924a; 1926, 1–12). Naturally, also in some works that were not devoted to the Moravian issue or primarily the history of archaeology (*Böhm* 1937b; 1936–1937; 1953; 1954). Professor of Prague's German university Leonhard *Franz* (1937) turned to the history of German archaeology in Czechoslovakia, what is important for the history of the research of the Moravian Palaeolithic is a valuable treatment of the early excavations in the caves of the Moravian Karst by the Viennese secondary-school teacher Richard *Trampler* (1903).

The most important for learning about the history of Moravian archaeology is, however, the literary production after WWII. These include the key collected Czech works on the history of archaeology (*Sklenář* 1969; 1976; 1983c; *Vignatiová* 1968) and also some texts concerning only the territory of Moravia (*Vignatiová* 1975). Also these mentioned syntheses, however, developed the theme of the history of archaeology mainly to the period before WWI. The interwar period was dealt with only sporadically in individual texts (*Krump-hanzlová* ed. 1972; 1975; *Sklenář* 1983b; *Motyková* 2002). The key treatment for the description of the development and significance of archaeological institutions or the development of care for archaeological monuments and constitution of the legal framework for the area of the Czech lands until 1989 is by K. *Sklenář*, published also synthetically (*Sklenář* 2011c). The theme was treated synoptically for Moravia by V. *Podborský* (1994b).

Researchers, other than briefer passages of general works, devoted more attention to the development of archaeology in Moravia after WWI on the occasion of the recapitalization of various regional research traditions (for the territory of Moravia, for instance *Fišer* 1979; *Jisl* 1964; *Kohoutek* 1996; *Koštuřík* 1986; *Kovárník* 1995; 2001; 2008; *Měchurová* 1996; *Snášil* 1971). It was done similarly in the evaluation of the history and foundation of important museum institutions and collections (*Nekuda* 1969; *Kostrhun* 2003; *Humpo-lová – Podborský* 2013 etc.). In some cases, increased attention was paid to the research of the most important archaeological localities – from the Palaeolithic period chiefly Dolní Věstonice, Předmostí near Přerov, Mladeč and the Moravian caves (e.g. *Eickhof* 2009; *Musil* 2010; *Oliva* 2003c; *Skutil* 1951; *Svoboda* 1994; 2000; *Tomášková* 1995; *Valoch* 1960; 2001a; 2001b; *Valoch et al.* 2011). The history of the field is naturally contributed to by all of the biographic works dedicated to individual personalities of our research. The extensive literature (necrologies, profiles etc.) on individual researchers are always mentioned in the appropriate chapters of the presented work. At this point, however, besides the classical encyclopaedic work by Jan *Filip* (1966–1969), we mention the very beneficial “*Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*” [Biographic Dictionary of Czech, Moravian and Silesian Archaeologists] by Karel *Sklenář* (2005), or for Moravian

archaeology the ever growing “*Kalendárium moravské a slezské archeologie*” [Calendar of Moravian and Silesian Archaeology], which has been coming out as a part of the journal *Pravěk* [Prehistory] regularly since 1991 and the connected series of monographs “*Postavy moravské archeologie*” [Figures of Moravian Archaeology]. Other very valuable guides include the biographic overviews of our archaeology by individual archaeological periodicals, issued mainly thanks to the editors of “*Zpráva české archeologické společnosti*” (Report of the Czech Archaeological Society; on Moravian journals: *Oliva* 2001a; *Procházková* 2002; *Sklenář* 2000 and other devoted to individual German and Czech periodicals).

The current production, which would follow the development of Moravian interwar archaeology, hence is not very rich in comparison with other countries. The relative „disinterest“ in a systematic treatment of the history of archaeology after WWI is surprising, if we consider that precisely in this period the rapid development of modern prehistory took place, which is connected with “heroic” archaeological discoveries all over the world. It has even led some authors to label the first quarter of the 20th century as the period of the “great revolution in prehistory” (*Daniel* 1962, 69–87). At the same time, it is a period in which positivism peaked, but also nationalistic connotations in archaeology, which distinctly influenced society-wide processes. This period also sought professional starting points from the insufficient possibilities of relative chronology and from the limitations or impossibility to absolutely date archaeological finds and cultures before the “radiocarbon revolution” in the 1950s (cf. *Renfrew* 1973, 21–52). Also these aspects are instructive from the perspective of the history of the methodology of the science. The mentioned “disinterest” is on the contrary explicable by the need for a certain historical distance and naturally also a social demand for similar topics from the history of science, which has been rising recently. In any case, the period of the development of archaeology in interwar Czechoslovakia, precisely thanks to the relatively short but very dynamic epoch of the transformation of the “amateurish” scientific field into a fully professionalized and institutionalized scientific discipline in the new state, is very important and stimulating for research for the learning of the sense and direction of Czech archaeology.

To devote attention within the study of the history of interwar archaeology in Czechoslovakia mainly to Palaeolithic research was important also for other reasons. In the context of the creation and development of archaeological science in Moravia, we naturally do not find elsewhere known and distinctive immense prehistoric monuments, which were at the beginning of archaeology as a new scientific discipline with the first researchers focusing attention in the distant history of their nations whether in Europe or on other continents, but we can state that to a certain extent precisely the Palaeolithic archaeological localities took on the role of these prehistoric symbols in Moravia. Already in the 16th century, there were finds of fossilized mammoth bones in Předmostí near Přerov or Moravian caves. In the 19th century, there were excavations of the first identified traces of Palaeolithic peoples and further quickly amassing evidence from the period of the “Diluvium” in the second half of the 19th century. The deep research tradition in this areas, which achieved international acclaim, then strongly influenced also the archaeology in the interwar period. It was not an accident that Karel Absolon began to call the newly discovered Dolní Věstonice (1924) the Diluvial Pompei and compare the finds from there with the fame of the discovery of Tutankhamun’s tomb in Egypt.

For many, Palaeolithic research in Moravia at that time was one of the main identifying markers of archaeology as a whole. Also for the newly founded republic, Moravian Palaeolithic research was an important part of Czechoslovak cultural policy towards the international public. It was manifest e.g. in 1928, when the Czechoslovak Republic recapitulated the 10 years of its successful existence. A new functionalist exhibition grounds was built in Brno on this occasion, where an independent pavillon “Man and His Lineage” with the archaeological finds of Karel Absolon from Moravian excavations was not lacking. This exhibition laid the base for the specialized museum and scientific institute founded later Anthropos of the Moravian Museum. The Moravian excavations then played the opposite role in the period of WWII, when Dolní Věstonice were included in the Nazi research programme SS-Ahnenerbe, which were to confirm the existence of Nordic races on the territory of Central Europe already at the beginning of the settlement of European by Man. Palaeolithic archaeology hence plays an important role within the history of the knowledge of the field itself, in the context of local history (in some case alive to this day), but also in the cultural-political history of our state in general. From this perspective, the following of the history of the Palaeolithic research in Moravia

offers a number of interpretational areas and allows insight into the role of archaeology not only in the transforming system of the sciences but in all of society.

Another no less important reason to follow the theme as defined is the great wealth of unpublished archival documents. For the interwar period, the most valuable sources include Absolon's archive deposited in the Moravian Museum (11,000 photographs, more than 13,000 letters, a number of as-yet unarranged archival materials), the archive from the legacy of Jan Knies deposited there, but naturally also a whole series of as-yet only partially utilized materials from various local collections, chiefly protected in museums but also in private hands. Another very valuable source of information is the study of period media, thus mainly newspapers, in which the perception and importance of archaeological discoveries outside the field of archaeology are mirrored. The accessibility and relative unexplored nature of the mentioned collections is still a great challenge for the research of the history of Palaeolithic archaeology.

The actual aims and methodology of the work does not deviate in any way from the contemporary historical methods for the study of the history of the humanities. The text relies on the factual treatment and description of the development of the science in the given period, analysis of the period thought, observation of the development of the breadth and depth of the factual knowledge of archaeology, observation of the research techniques of the field work and method of the treatment of the find material and observation of the development of the historical and archaeological interpretation (paradigms). The outlined questions are followed in the European-wide context, which in essence allow a quantitative but also primarily a qualitative assessment of Moravian Palaeolithic archaeology. The methodology of the work arose from observing the state of the study of the issue in domestic and foreign literature, excerption from period archaeological literature, journals and reviews and last but not least from studies of the mentioned unpublished archival materials.

In order to better understand the context of the development of interwar Palaeolithic archaeology in Czechoslovakia, the advancement of archaeology in the first 40 years of the 20th century within all of Europe is depicted here in the work in a thumbnail sketch, because with the gradual growth of knowledge there was a much more distinctive influencing and connecting of the ideas and opinions on the history of prehistory. For our case, the fundamental work on this theme currently is the monograph by Canadian archaeologist Bruce G. Trigger *"A History of Archaeological Thought"*, chiefly then the supplemented second edition of 2006 (Trigger 1989; 2006, 567–576). Trigger's work is not, however, unique. From the circle of Anglo-Saxon literature, it is necessary to mention at least for the 20th century the very popular and readable synthesis by British researcher Glyn Daniel, on which this work also relies (Daniel 1962; 1976). Inspiring texts also came from the anthology of selected and earlier studies *"Histories of Archaeology: A Reader in the History of Archaeology"* from the editors Tim Murray and Christopher Evans (2008). For quick insight into transatlantic archaeology, *A History of American Archeology* (Willey – Sabloff 1980) was used. In order to understand the advancement of European archaeology, some accessible comprehensive monographs devoted to selected national archaeologies are important: for the cradle of archaeology in Scandinavia e.g. *Klind – Jensen* (1975); for the states neighbouring the Czech Republic in the case of Germany in general *"Studien zur Geschichte der prähistorischen Forschung"* (Wahle 1950), a number of studies devoted to the period of Nazism from its beginnings (e.g. *Härke* 2000; *Leube-Hegewisch* 2002) and generally a very rich tradition of the study of the history of German archaeology (cf. *Sklenář* 2011b, 21 – 30). For a just as developed history of the research in Poland, it is necessary to mention at least the fundamental work by *J. Lech* (1998), *A. Abramowicz* (1991; 1992) or already the postwar synthesis by *J. Kostrzewski* (1949). Compared to that, the literary production in Austria and Slovakia is much poorer and more fragmentary on our theme. A brief synopsis of the research of the Austrian Palaeolithic period was published by *Neugebauer-Maresch* (2008). For the history of Slovak archaeology, the monographic treatment of individual historical figures and archaeologists are important (to the foundation of the Czechoslovak Socialist Republic) by *B. Polla* (1996) and for theme a number of works by *J. Skutila* are then important. In order to observe the advancement of Palaeolithic research in Europe, a comparison is also important with the history of archaeology in North Africa, where the majority of important European Palaeolithic archeologists worked (*Robertshaw* 1990).

The actual text is divided into several independent topics. After the introductory part with a definition of the issue and outline of the knowledge on the history of interwar archaeology in Moravia and historical

inclusion of archaeological knowledge in the Czech lands in the 20th century, a chapter follows devoted to the knowledge of the Palaeolithic period at the turn of the 20th century. The basic Positivist starting points of mainly French and German archaeology at that time (G. de Mortillet, E. Cartailhac, R. Virchow and others) are characterized here. The period topics, institutions and figures of Moravian Palaeolithic archaeology (J. Wankel, K. J. Maška, M. Kříž, F. Černý, A. Makowsky, J. Szombathy, A. Rzehak) are then integrated into this context. The main attention in the work is naturally devoted to interwar archaeology. The theme of the development of European archaeological theory of the first four decades of the 20th century, the development of the methodology of archaeological research and the context of the actual finds of the European Palaeolithic era is contained in the fourth chapter of the book. Attention is paid to the theories of diffusionism, migrationism, cultural historical archaeology and neoevolutionism (G. Kossinna, V. G. Childe aj.), functionalism (J. G. Clarke), archaeology in the Soviet Union in the 1920s-30s and interwar archaeology in the USA. Specifically in European Palaeolithic archaeology figures that distinctly influences also Czech research, H. Breuil, H. Obermaier, H. Bégouën, O. Menghin and others, then dominate.

Chapters focused directly on the issue of Moravian Palaeolithic archaeology, reflecting the European archaeological theories of the first 4 decades of the 20th century in the works of Czech researchers build from these more general topics. An outline of the institutional background and legal foundation of archaeology at that time is also important for the advancement of Moravian archaeology. A substantial part of the text is devoted to the figures of the main representatives of Moravian Palaeolithic archaeology. The generational and institutional change after the revolutionary year of 1918 is represented chiefly by Jan Knies. The leading and decisive personality of Palaeolithic research in all of Czechoslovakia was then clearly Karel Absolon. Other researchers who significantly affected the knowledge of the Moravian Palaeolithic era include Josef Skutil, Inocenc Ladislav Červinka, Antonín Telička, Alois Stehlík, Karel Zapletal, Hugo Sáňka and a whole series of others. A very important component of Moravian archaeology until 1945 naturally also included German archaeologists living in Moravia, who mainly devoted their attention to Moravian Karst (Franz Čupík, Hanz Mohr, Hanz Freising, Rudolf Czižek, Karl Jüttner, Karl Schirmeisen). In order to understand the level of advancement of Moravian Palaeolithic archaeology and the knowledge reached, it is necessary to observe also at least in the essential outlines of the research in the neighbouring countries – in Poland (E. Majewski, S. Krukowski, L. Kozłowski), Austria (J. Bayer, H. Obermaier, O. Menghin) and in the Slovak parts of Czechoslovakia. The work also has two appendixes attached – a transcription of the manuscript by Jan Knies “*Dějiny výzkumu moravského diluvia se soupisem literatury*” [History of the Research on the Moravian Diluvium with a List of the Literature], and a complete list of the correspondence received by Karel Absolon in the archive of the Anthropos Institute of the Moravian Museum.

On the general level, it is clear that knowledge of the history of Czechoslovak archaeology in the historical period of the First Republic, hence from its foundation until the Munich Agreement in October 1938, is markedly uneven at the moment. It is not otherwise even in this work, where the individual topics followed could be developed in various intensities, dependent chiefly on the accessibility and number of archival materials.

One of the fundamental goals of the work was an attempt to outline the period archaeological thought and predominant interpretive schemas and theories, which determined the direction of the advancement of archaeological science and its influence on Czechoslovak archaeology in the interwar period. This was achieved on more levels (the use of theoretical streams, period reviews, and personal correspondence). We can state on the general level that Czech archaeology followed European theoretical trends in real time. In comparison with the surrounding countries, a clear distance can even be seen from their period nationally tinged theories coming from the cultural-historical school (Kossinna, Kostrzewski), we evaluate today as clearly positive. Of the numerous reviews of foreign archaeological production, we can also detect a serious interest in the results of the work of European researchers, developing the current ideas of the theories of diffusionism and migrationism. When looking more closely, it is however necessary to state that this interest was brought again mainly by a few leading figures particularly in the centre of the capital city of Prague (e.g. A. Stocký). In the case of Moravia, we find a more complex development often slowed on the theoretical side and more of a Positivist focus.

The basic data used for the study of Palaeolithic archaeology in Moravia in the two decades between 1918 and 1938 worked from besides the excerpt of period archaeological literature, journals, reviews, the daily newspapers, etc. From the treatment of several crucial archives, or the legacies of Moravian researchers. One of the largest from this period indisputably is the archive of Karel Absolon, deposited in the Moravian Museum. In 2007–2010, rich photodocumentation was made accessible for treatment, in which more than 7,800 photographs from Absolon's research projects and study journeys were digitized (Moravian Karst, Dinaric Karst, study journeys around Europe 1925–1938, Moravian Palaeolithic localities etc.; *Kostrhun* 2011; *Kostrhun – Moravec – Oliva* 2010). In the same spirit, the treatment of Absolon's received correspondence numbering nearly 13,631 letters from 3054 authors was also begun (e.g. *Kostrhun* 2013; 2014; *Oliva – Kostrhun*). The collection of these letters is uncommonly rich for correspondence of both preeminent foreign researchers and understandably also three generations of Czech, Moravian and Slovak researchers. Both collections represent a first-class document for the study of the development of scientific disciplines at the beginning of the 20th century and in the period of the First Czechoslovak Republic, hence at the beginning of the development of interdisciplinary science of the humanities and natural sciences, whose representative Karel Absolon indisputably was. Another of the very valuable archival collections is the legacy of Jan Knies (nearly 2,500 manuscript pages and folios, more than 380 letters), deposited in the Anthropos Institute of the Moravian Museum and partially in the hands of the living heirs (*Kostrhun* 2008, 77–85, 98–166). Of the important archival acquisitions of the Moravian Museum, it is necessary to mention also the extensive legacy of Josef Skutil, acquired in 2008 and deposited in the Institute of History of the Moravian Museum. This collection contains a number of arranged materials on various topics from the history of domestic archaeology including documents for individual researchers, on whom Josef Skutil focused. For the study of the history of the research of the Palaeolithic era, a number of other archives preserved and used for work are then important (Regional Museum in Olomouc, Comenius Museum in Přerov, private collections etc.). At the same time, it is likely that a number of other sources have not been used at all yet. Most of the image appendixes used in the work also come from the mentioned collections (more than 300 photographs). On the other hand, an enormous amount of documents in many cases remained only on the level of registration and a list of the preserved sources, which could be used in the future for the study of further specific topics from the area of the history of archaeology and related scientific fields (see the list of the correspondence of Karel Absolon – Appendix 2).

Considering the still strong role of individual figures forming archaeological research, it was not possible to avoid a biographical history of specific researchers. Thanks to the social and political changes after 1918, however, there was also a gradual institutionalization of archaeology and its anchoring in the scientific and academic institutions, compared to more fragmented “museum”, “amateur” and “teaching” tradition of the previous period. In this case, it was necessary also to follow the history of individual institutions, the emergence of new collections and the policy of acquiring extensive collections of the elder generation of researchers here *badatelů*. As compared to the milieu in Bohemia, the traditional structure of “amateur” archaeology lasted longer in Moravia, both in research centres in the network of Moravian museums and also in the structures of the Moravian Archaeological Club and other associations, e.g. of German archaeologists. The first professionalization of archaeology in Moravia does not come *de facto* until the 1930s, when Prof. Emanuel Šimek started to work at the university in Brno. Until then, the only truly university-educated archaeologist in Moravia was Josef Skutil, if we do not include the in many ways original and specific leading personality of Karel Absolon, who was university educated in other natural sciences.

A certain organizational delay of Moravian archaeology also in research of the Palaeolithic era led in the 1930s chiefly to the creation and collection of a number of private collections, often containing very valuable sources of material culture. These wholes were variously treated and presented by individual researchers, but chiefly on the level of Positivist registration and description. Endeavours for broader surveys, which would interpret domestic finds in the wider European and “historiosophic” context were few. All focused in a few synthetic works, first by foreign authors (H. Breuil, H. Obermaier), then also by domestic authors who, however, were significantly influenced by the works of their foreign colleagues (J. Knies, I. L. Červinka). Also the most extensive syntheses of the Moravian Palaeolithic period by Josef Skutil published

before the outbreak of WWII remained on the level of the Positivist lists (albeit very carefully done and with the use of the maximum of available sources). Actually, no synthetic work came from the workshop of the icon of Moravian Palaeolithic research Karel Absolon, if we do not count the peculiar attempts for a conception of a Moravian Palaeolithic chronology published by Absolon at the end of WWII.

As against the 19th century, there was a tenfold increase in the number of known Palaeolithic sites in Moravia in the 1920s and 1930s. These individual researchers appreciated them chiefly within their chronological and cultural classification. The traditional evolutionary “vertical” chronology of de Mortillet was used for that. The wealth and unique nature of the Moravian finds, however, also aroused the attention of the leading European Palaeolithic scholars (Breuil, Obermaier, Burkitt etc.), who brought to the classification schemes also the current “migrationist and diffusionist” ideas, connected with various supposed directions of the spread of mankind, or the earliest settlement and human culture here. In Czech literature, these trends appear most clearly in the discussion of the issue of the “Proto-Solutrén and Szeletian”, also in the polemics on the earliest settlements in the Czech lands.

Although the methods of the absolute chronology of the Palaeolithic localities did not allow the creation of a safe idea of the historical depth of the followed themes, a significant expansion of the chronological horizon took place at that time. Not until at the beginning of the 1920s was there gradually a recognition also in Moravia of an earlier (pre-Aurignacian) Palaeolithic era, today generally called the Middle Palaeolithic era. Despite the significant wealth of the find collections here and despite the grandly conceived and promoted research by K. Absolon in Dolní Věstonice and the cave Pekárna, Czech archaeology actually did not have any geochronologically datable and coherent collections (most of the early collections were unverified stratigraphically or came from surface collections). Later, the opinion dominated on the significant delay of the settlement of Bohemia and Moravia, which was almost dogmatically codified by Absolon’s opinions, or recognizing only vaguely defined waves of settlement before the dominating generally conceived Aurignacian culture (pre-Aurignacian). On the other hand, through the timelines the question of settlement in the Mesolithic era was actively resolved, which has so far not been definitively completed.

The obvious insufficiencies of the Moravian Palaeolithic research was resolved by the researchers in resorting to following the French classification and chronological system. Another consequence of this situation were attempts to define the autonomous unstable and local cultural archaeological wholes. The French models were in the first place also for the main representative of Palaeolithic archaeology at that time – Karel Absolon, who allowed himself to be influenced significantly also in the organization of his scientific work, leading gradually to the popularization of the “worldliness” of our excavations at the expense of his own research. Perhaps precisely for this reason that despite the undeniable action radius of Absolon, there was not a closer connection with the developing Palaeolithic archaeology in neighbouring Poland. The local researchers there besides the same trend of inspiration in French archaeology (L. Kozłowski) developed also very remarkable ideas which otherwise did not begin to dominate in European archaeology until the 1960s (the dynamically conceived analysis of chipped stone assemblies by S. Krukowski). It is a question what role in this direction could have been played by the different economic possibilities of Polish archaeologists, the personalities of the individual researchers or the generally tense political relations of Czechoslovakia with the Second Polish Republic.

Absolon’s established direction did not lead even to a more modern conception of the methods of his own archaeological research projects, which already from the 1930s at the latest in European archaeology allowed the resolution of spatial relations within settlements and did not follow only the aim of extracting the actual material culture from the excavations. It should be added that the model with French researchers was sought also by the generation older Jan Knies, who actually most characteristically represents in a later conflict with Karel Absolon the transformation of Moravian “teaching and amateur” archaeology into a “professional” scientific, university and institutionalized discipline. The proof that a clear result of such conflicts is not also for the good of the thing itself are the methodologically better conducted research projects by Jan Knies (e.g. washing cave sediments) or more farsighted approach to the chronology of the entire Moravian Palaeolithic period. Also Josef Skutil continued to follow French archaeology for the entirety of the First Republic, who was eclipsed for a long time by Karel Absolon and perhaps also for that reason developed a wide

range of various marginal topics, including interesting discussions from the field of the history of archaeology. What remained significant for Moravian researchers in that was also the traditional Viennese scientific centre, concentrated around the Natural History Museum and University of Natural Resources and Applied Life Sciences, whose authority often intervened in archaeological events in Moravia.

Despite these reservations, Moravian Palaeolithic archaeology at the time of the Czechoslovak Republic played first violin and in terms of the popularity of this specific field enjoyed undeniably the most successful period, its “golden age”. That was naturally thanks to the personality of Karel Absolon who was very gifted with the media, and in that might have been ahead of his time by more than 50 years, when archaeology chiefly from the 1990s tried with all of the possible promotion means to defend its right to existence and public support. Moravian Palaeolithic archaeology became a component of the cultural policy of a young and successful Central European state, which was sufficiently expressed by the building of an independent exposition devoted again to Absolon’s excavations at the Exhibition of Contemporary Culture in Czechoslovakia in Brno in 1928. The museum, like its planned scientific research centre Anthropos, was again created following the best French examples (Musée de l’Homme in Paris). Moravian Palaeolithic localities were regularly visited by leading European archaeologists. A very important moment was the organization of the congress of the Institute International d’Anthropologie in Prague in 1924, which had the Moravian Palaeolithic era as one of its main themes. The period of the 1920s and 1930s was also a period very rich in foreign contacts, the exchange of ideas, collections and establishment of numerous personal friendships. At the beginning of the integration of Czech archaeological research, there was a visit by the “pope of world Palaeolithic archaeology” Abbé Henri Breuil or the later friend of K. Absolon H. Bégouën, D. Peyronie and a number of others. In this context, we must notice the similarities with the general effort of our culture and policy, which sought an equal partner precisely in the Republic of France and hence defined the particular and unrepeatable milieu of interwar Czechoslovakia. As against other areas, Moravian archaeology, which was especially after the creation of the Czechoslovak Socialist Republic interpreted mostly as a parallel to Bohemian prehistory, lived its own life thanks to these successes in the research of the Palaeolithic era. It is therefore useful to follow it also in these more general connections which created the identification models of the Czechoslovak nation.

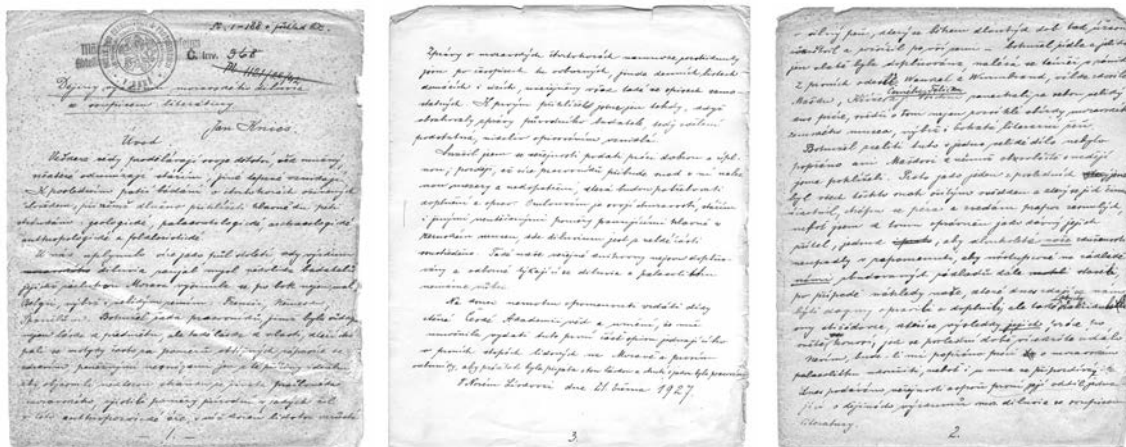
It is natural that the research of our archaeology after 1918 is just in its beginnings. Also the presented work focused mainly on the topic of the Moravian Palaeolithic era is in now way complete. Already in drawing on the archival sources and study of other secondary sources a number of themes appeared that could not be included in the work. It seems very noteworthy for instance to follow the reflection of archaeological research in contemporary arts - prose, poetry, songs, caricatures and paintings, which significantly resonated in this area between the world wars. Archaeology including the Palaeolithic became a society-wide topic with marked potential. For instance, the influence of the archaeology (anthropology) of the USA, represented in our conditions mainly by the rich contacts with Aleš Hrdlička and the visits of American archaeologists to localities here remains as yet insufficiently researched. An independent chapter that is closely tied to the period of the First Republic is the events connected with the period of the Second republic and the German occupation of our state, when archaeology began to play a changed and again significant role. Within the presented work, we could devote ourselves to these themes only marginally and schematically. The great wealth of treated and untreated archives and legacies hence only now offers a number of possibilities of how to expand and deepen further research in the area of the history of archaeology.

PŘÍLOHA I.

DĚJINY VÝZKUMŮ MORAVSKÉHO DILUVIA SE SOUPISEM LITERATURY

JAN KNIES

Původní Kniesův rukopis obsahuje celkem 188 číslovaných stran + 36 stran nečíslovaných, obsahující dodatky k soupisu literatury a kompletní biografický soupis prací J. Kniese z let 1880-1929, čítající celkem na 187 studií a novinových článků ze všech období pravěku. Rukopis je dělen na vlastní část textovou (str. 1-42) a soupis literatury (str. 43-166), obsahující celkem 966 citovaných položek systematicky tříděných dle let vydání a to od r. 1368 do r. 1926. Připojeno je dále 16 nečíslovaných stran obsahujících dalších 122 citovaných prací různých autorů z let 1926-1929. Strana 167 obsahuje seznam použitých zkratk; na stranách 168-180 je uveden abecední seznam jmen citovaných autorů bez dalších údajů; strany 181-188 obsahují abecední seznam míst uvedených v textu s patřičnými odkazy na jednotlivé strany. Rukopis byl pravděpodobně těsně před ukončením, pouze soupis literatury z let 1926-1929 není zcela systematizován a je přiložen dodatečně. Tento přepis je plným zněním první textové části bez aktualizovaných jazykových úprav (stran 1-42; obr. 316).

Obr. 316. Titulní list a úvod Kniesova rukopisu „Dějiny výzkumu moravského diluvia se soupisem literatury“ z roku 1927, uloženého na ÚAM FFMU v Brně a v Ústavu Anthropos MZM (starší korektura).

Fig. 316. Front page and introduction to Knies' 1927 manuscript *Dějiny výzkumu moravského diluvia se soupisem literatury* (History of the Research of Moravian Pleistocene with List of Literature) stored at the Department of Archaeology and Museology of the Faculty of Arts of Masaryk University in Brno and in Anthropos Institute of the MM (an older proof).

ÚVOD

Veškeré vědy prodělávají svoje dětství, věk mužný, některé odumírají stářím, jiné teprve vznikají. K posledním patří bádání o čtvrtohorách oživených člověkem, při němž dlužno přihlížeti hlavně ku pěti stránkám: geologické, paleontologické, archaeologické, anthropologické a folkloristické.

U nás uplynulo více jako půl století, kdy výzkum diluvia zaujal mysl několika badatelů, jejichž zásluhou Morava vyšinula se po bok nejen malé Belgii, nýbrž i velkým zemím: Francii, Německu, Španělsku. Bohužel řada pracovníků, jimž byla vůdkyní nejen láska k předmětu, ale také láska k vlasti, kteří chápali se motyky často

za poměrů obtížných zápolice se zdravím, peněžními nesnázeami jen z té příčiny ideální, aby objasnili některou stránku ze života pračlověka moravského, zjistili poměry přírodní v jakých žil v této anthropozoické éře, v níž kořen lidstva vzrůstá v silný peň, který se během dlouhých dob tak úžasně rozvětvil a rozšířil po vsi zemi – bohužel řídla a jelikož jen slabě byla doplňována, nalézá se téměř v zániku. Z prvních odešel Wankel a Wurmbrand, válka zkosila Mašku, Kříže, Černého, Teličku aj. Všichni zanechali za sebou veliký kus práce, svědčí o tom nejen rozsáhlé sbírky moravského zemského musea, nýbrž i bohatá literární zeň.

Bohužel zceliti tuto v jedno veliké dílo nebylo popřáno ani Maškovi k němuž obzvláště s nadějí jsme pohlíželi. Proto jako jeden z posledních jenž byl všech těchto snah očitým svědkem a který se jich činně účastnil, chápu se péra a zvedám prapor zesnulých, neboť jsem k tomu oprávněn jako dávný jejich přítel, jednak, aby dlouholeté naše zkušenosti neupadly v zapomenutí, aby nástupcové na základě námi zbudovaných základů dále stavěli, po případě náhledy naše, které dnes zdají se nám býti dogmy opravili a doplnili, ale také aby zakřiknuly ctižádovce, kteří se výsledky jejich práce po světě honosí, jak se v poslední době vícekrát událo.

Nevím, bude-li mi popřáno práci o moravském paleolithu ukončiti, neboť i u mne se připozdívá, dnes podávám veřejnosti aspoň první její oddíl jednající o dějinách výzkumů mor. diluvia se soupisem literatury.

Zprávy o moravských čtvrtohorách namnoze roztrfštěny jsou po časopisech tu odborných, jinde denních listech domácích i cizích, uveřejněny však také ve spisech samostatných. K prvním přihlížel jsem jen tehdy, když obsahovaly zprávy původního badatele, tedy sdělení podstatná, nikoliv opisováním vzniklá.

Snažil jsem se veřejnosti podati práci dobrou a úplnou; později, až více pracovníků přibude snad v ní naleznou mezery a nedopatření, která budou potřebovati doplnění a oprav. Omlouvám je svojí churavostí, stářím i jinými neutěšenými poměry panujícími hlavně v zemském museu, kde diluvium jest z velké části soustředěno. Také naše veřejné knihovny nejsou doplňovány a odborné týkající se diluvia a paleolithu nemáme vůbec.

Na konci nemohu opomenouti vzdát díky ctěné České Akademii věd a umění, že mně umožnila vydati tuto první část spisu jednajícího o prvních stopách lidových na Moravě a prvními odborníky, aby práce tato byla přijata s tou láskou a chutí s jakou byla pracována.

V Novém Lískovci dne 21. března 1927

PŘEHLED VYKONANÝCH PRACÍ

Ve středověku při nahodilých pozemních pracích nálezy ohromných kostí ve žlutnicích vzbuzovaly údiv a na památku zavěšovány řetězy na klenby chrámových předsíní, radnic i jiných veřejných a soukromých budov. O nich zpravidla nedochovalo se nám záznamů a jen vypravování průvodčích je opráda různými bájemi.

První sdělení o nálezech těch na Moravě máme od biskupa bratrské jednoty **Jana Blahoslava**, jež podává ve svém spise „Gramatika“ jako vzpomínku z mládí, v níž vysvětluje jméno svého rodiště Přerova od prvního hrobu (rovu) těmito slovy: „Slavný hrob byl tu u města nad Předmostí – vesnicí to s Přerovem souvislou, kde veliké kosti obrů u vršku pod skalkou Předmostskou vykopávají, zuby tak veliké jako pěst, jako hlava člověčí, žebra jako břevence i rohy veliké též se nalézaly“. Jest to zajímavá zpráva, že již v dětství tohoto našeho velikána uprostřed 16. století bylo známo a načato tak proslulé tábořiště palaeolithického člověka u Předmostí.

O něco později činí se zmínka o tom, že kosti ve hlínách úmyslně byly vyhledávány z příčin lékařských. Jest známo, že za panování **Rudolfa II** (nar. 1552, zemř. 1612) který sám byl milovníkem věd přírodních a svolávání na jeho dvůr nejen různí učenci, nýbrž i dryáčníci pochybné pověsti, kteří v jeho chemické laboratoři snažili se vyrobiti drahé kovy, hlavně zlato i také různé látky léčivé, které by člověka uzdravovaly a život jeho prodlužovaly. K lékům těm náležel hlavně ebur čili unicornum – slonovina do zemí českých vzácně obchodem přivážena o níž bájeno, že pochází z rohu jakéhosi obrovského jednohožce. V čas jejího nedostatku i pro velikou drahotu pátrali po něm lékaři i jinde a zjistili, že jakási odruda eburu nazvaná **unicornum fossile** objevuje se i u nás ve vrstvách jeskynní hlíny. První o tom podal zprávu **Oswald Crollius** narozený okolo roku 1580 v Hesensku, jenž byl ve styku s Rudolfem II a nějakou dobu lékařem v Brně. O zbytcích fossilních zmiňuje se v díle „Tractatus atd.“, jakési to knize receptů, že před lety tři míle od Brna v horách patřících opatství zábrdovickému na jednom velmi vysokém kopci vykopány dvě kosti ohromně velikého zvířete se dvěma jinými pocházejícími z mláďat. Autor

dílka sám navštívil ono místo, kopal zde a našel podivuhodné zuby, jejichž látka prý měla stejný léčivý účinek jako eburum.

Zpráva ta z roku 1608 vztahuje se k jeskyni Výpustku čili Dračí díře u Křtin, která je na území bývalého kláštera zábrdovického. Totéž zaznamenává rok na to **Boëtius**, při čemž zmiňuje se i o lebce pocházející patrně z medvěda jeskynního. V roce 1663 kanovník téhož kláštera **Vigsius**, jenž zajisté častěji ve Křtinách přebýval, píše již o velikém bohatství lidových (!) a zvířecích kostí uložených v žlutnici a krápníkové sedlině v jeskyni (patrně Výpustku), při čemž zmiňuje se o nálezech lebek, kostí končetin, žeber v náplavě prý až 8 loket hluboké.

Zajímavý jsou náhledy v těch dobách o původu a uložení kostí, jakož i o zvířatech z nichž pocházejí.

Již výše uvedli jsme, že **Blahoslav** na svou dobu vysoce vzdělaný muž považoval mamutí kosti v Předmostí vykopané za zbytky obrů, **Pešina** měl je za pozůstatky zvířat z Afriky potopou světa sem pohnaných, jiní domnívali se že jsou to hříčky přírodní vzniklé z hlíny asi tím způsobem, jako tak zvané cicvary, které svojí různotvorností namnoze jim se podobají.

O kostech vykopaných v jeskyních sloupských zmiňuje se první **Hertod** r. 1669, při čemž sděluje, že místní sedláci se domnívají, že pocházejí z jelenů. První kopal zde **Nagel** a našel veliký zub, **Schwoy** uvádí i místo u Řezaného kamene, kde se nejvíce zbytků nalézalo k čemuž dokládá, že následkem svých rozměrů kosti žádnému zvířeti na Moravě žijícímu patřiti nemohou, neboť viděl zuby až 4 palce dlouhé a palec tlusté. Ještě **Jurende** v Moravii r. 1815 táže se „kdo nám vysvětlí jak kosti zvířat z horkých krajů dostaly se k nám a uvažuje, že snad povodní sem byly splaveny, neb ležely poly zemské dřívě rovniku, aneb pohnula se osa zemská tak, že Morava a Sibiř dřívě nalézala se v teplém pásmu“? Zmatené názory ty přechází i do jiných opisů až současně s **Jurem** roku 1815 poprvé **Horky** připomíná, že zuby podobají se oněm aligatoru a že pocházejí z jeskynních medvědů, kteréžto jméno zavedené Blumenbachem odtud již trvale v literatuře se uvádí.

Nemáme sice zaručených zpráv že v jeskyních sloupských kopal šlechtitý a osvědčený přítel domoviny **Hugo starohrabě Salm**, ale jest to pravdě podobno, neboť ředitel závodů v Blansku K. Reichenbach ve svém výtečném díle jednajícím o geologických poměrech okolí tohoto města r. 1834 zmiňuje se o množství kostí v jeskyních „které čekají svého badatele“. Hugo kníže Salm kopal ve Sloupě s horníky z Rudice za vedení pozdějšího ředitele závodů **Ign. Vondráčka**.

Z výkopků daroval geol. ústavu ve Vídni lebku medvědí 19 palců dlouhou a dle sdělení **Vondráčkova** jinou rozměrů 23 palců měl kníže ve své sbírce v Rájci. Mimo to vykopáno mnoho jiných kostí téhož zvířete, pak dvě menší lebky (snad z hyeny) a slabší z nějakého zvířete kunovitého (rosomáka?); objeveno bylo také celé zvíře v náplavě šachtou 7 stop hlubokou ve hlíně vyhozenou.

O nálezech **Vondráčkových** podává zprávu **Haidinger, Hauer, Häufner** a jiní.

Výpustek u Křtin od hledání eburu zdá se, že byl ušetřen dalšího hloubení; matka pisatele těchto řádků, která ve Křtinách roku 1820 se narodila vždy vypravovala, že za jejího dětství kosti v této jeskyni již na povrchu se nacházely a považovány byly za zbytky draků odkud starý název jeskyně dračí díra někdy i Díravka, kdežto **Výpustkem** nazývána později proto, že sem dobytek ve stádě po vykácení lesa byl vypouštěn.

Později nákladem knížete **Lichtensteina** kopal zde hutní správce z Adamova **Emanuel Uhlig** jenž nakreslil také první půdorys jeskyně, v roce 1850 a 1851 profesor přírodních věd na brněnské technice **dr. Bedř. Kolenatý** narozený v Praze 1912 zemřelý 17. července 1864 při bouři na Pradědu. Ačkoli tento badatel získal si v jiných oborech znamenitých zásluh o výzkum Moravy neměl zde valného štěstí, hloubil průkopy 2–3 sáhy dlouhé, našel sice mnoho kostí medvědí, ale většinou porouchaných.

V tu dobu vystoupil na vědecké kolbiště nový zápasník **Dr. Jindřich Wankel**. Narodil se r. 1821 v Praze, kdež i studoval a po složení doktorátu usadil se roku 1849 v Blansku jako knížecí a závodní lékař. Již v mládí zabýval se studii přírodopisnými a tu výkopky chleboďárce upoutali jej tou měrou, že pokračoval v nich ihned v roce 1850. Práci měl snadnou i odborné vzdělání hlavně anthropologické znamenité. Šlechtitý kníže propůjčoval mu dělníky zkušené to horníky z Rudice zdarma. Pozorování geodetická prováděli důlní inženýři neb asistenti. **Ign. Vondráček, Ant. Mládek, A. Medritzer, A. Špaček**, kteří zakreslovali plány jeskyně a profily země přímo vzorně. Zbývalo mu pouze psátí text a ten podával **Wankel** způsobem velice poutavým, namnoze básnickým, jenž často byl na újmu vědy.

Ve Sloupě vykopal mimo hojně kosti medvědí i ony z hyeny, rosomáka, vlka a téměř úplnou kostru ze lva. V roce 1867 poprvé kopal v Býčí skále, kdež našel rok na to první sídlo paleolithického člověka nejen na Moravě,

nybrž ve střední Evropě vůbec. O dvě leta později zkoumal náplav jeskyně Výpustku, kde zjistil mimo různé fosilní zbytky i stopy neolithické osady tehdy pro Moravu ojediněle, jejíž stáří přesně určil.

Neomezil se však jen na tyto jeskyně; od roku 1869 i v následujících letech hloubil šachty v Lidomorně, Ovčí díře u Holštýna, Balcarově skále u Ostrova, Kravské u Vilemovic, Kateřinské v Suchém žlebě, Jáchymce u Josefova však s výsledky jen nepatrnými. Příčina toho byla, že Wankel pracoval bez plánu, kopal zde, brzy jinde, nikde vytrvale. Zavinilo to asi jeho povolání lékařské přičemž jen málo času mu zbývalo na vědecké práce, takže jak jeho dcera Lucie Bakešová uvádí ve svých vzpomínkách někdy i nocemi musel nastavovati. Znamení- tých výsledků dosáhl v alluvialní praehistorii, kdež hlavně svými nálezy v Býčí skále u Josefova získal si ve světě znamenitého jména, doma pak názvu „otce moravské praehistorie“.

Zavedením čištění cukru spodiem stoupla cena kostí; lidé ze Sloupu a okolí kteří věděli o bohatství ložisek v jeskyních, počali zde kopati a prodávati je různým obchodníkům, hlavně židům. Wankel každého týdne dojížděl sem, nakupoval zachovalejší lebky po 50 krejcarích, ostatní ponechával lidem ku prodeji. Obchodník Donée, tehdy ve Sloupě usedlý, při takovém odběru sám měl ve svém krámě 60 těchto lebek medvěděch najednou vystaveno a prodával je za nepatrný obnos turistum. Ve školní kronice sloupské jest zaznamenáno, že od měsíce října až do prosince roku 1877 patnáct až dvacet osob dílem ze Sloupa neb okolí dnem i nocemi v jeskyních kopal, přičemž hoši svítili dračkami, čímž návštěva školy velice trpěla.

Po dvě leta usazen byl ve Sloupě jakýsi Dr. E. Böhme z Vratislavy, jenž jeskyně od obce pronajal a výkopky v bednách do světa rozesílal. Tak země naše ochuzována a památky její rozváženy, stávaly se chloubou museí cizích. Setkáváme se s nimi v mnohých městech nejen evropských na př. v Paříži, Mnichově, Berlíně, ale amerických San Diego a t.d. Také bohatá sbírka Wanklova rozprodána do Vídně, nikterak jeho vinou, nýbrž nepochopením tehdejšího zemského výboru.

Wankel uznával, že tento stav částečně zavinil, proto staral se o nápravu; zakročil nejen u obce, nýbrž i u hejtmanství a místodržitelství, všude však setkával se s překážkami; starosta sloupský odvolával se, že má lid z výkopků slušný výdělek, v Brně pak Böhme chráněn byl Makowským, který své doby zde svůj politický vliv uplatňoval. Konečně přišel zákaz jehož lidé nedbali a když četnictvem násilně z jeskyní více odlehých n.př. Kateřinské, odkudž později vyháněni byli lesním personálem. Kopání průvodčích jeskyň trvalo dále a bylo příčinou i nálezu některých krápníkových jeskyň n.př. krápníkové ve Sloupě a Šošůvské.

V roce 1880 oznámil jsem Wanklovi svůj nález sídla pal. člověka v Pekárni u Mokré a ten brzy po svém návratu z Moskvy přihlásil se dopisem.

Tehdy setkal jsem se s vynikajícím tímto mužem poprvé 19. srpna na faře v Ochozi. Ještě téhož dne započato s výzkumem. Wankel se 4 dělníky, které vedl starý důlní Fr. Sedlák vyhledal si místo uprostřed jeskyně, kdežto pisatel těchto řádků pokračoval podél stěny západní. Kopáno celý týden a zúčastnilo se ho i více odborníků n.př. Karel Jar. Maška, cestovatel Jar. Kořenský, prof. Jan Havelka s chotí Vlastou, dcerou Dr. Wankla, druhá dcera, která později v národopisu vynikla Madlena Wanklová, Dr. Fr. Fischer řid. z Královce aj.

Mile a vesele plynuly nám chvíle v nehostinné sluji a rád ve svém stáří na ně vzpomínám. Wankel však ani zde nevytrval odešel, aby se sem více nevrátil, zato pokusil se ještě téhož roku o výkopky v Kůlni o níž se dříve domníval, že je kostáři vyloupena a to se šťastným výsledkem, neboť zjistil tu další sídlo paleolithického člověka v jeskyních Mor. krasu. Již v roce 1879 plukovní lékař Fr. Svoboda, rodák z Ráječka, upozornil Wankla na naleziště v Předmostí, kde týž badatel podnikl v roce 1880 a 1881 vykopávky, přičemž poznal důležitost lokality. Brzy potom přestěhoval se do Olomouce, kde vedle svého zetě Jana Havelky byl zakladatelem Vlasteneckého musea, jehož se stal nezištným, vždy ochotným kustodem. Pro olomoucké museum pracoval v Předmostí ještě roku 1884 a 1886 avšak jen menší měrou. Zemřel 5. dubna 1897 v Olomouci a pochován ve společném hrobě se svými přáteli Havelkou a Wurmlem.

O něco později avšak samostatně počíná svůj výzkum Mor. krasu **Dr. Martin Kříž** narozený 14. listopadu 1841 v Líšni. Gymnasium studoval v Brně, práva v Praze, Vídni a Krakově, kdež promován r. 1871. Po několikaleté praxi stal se notářem ve Ždánicích, kdež působil do své smrti, která ho postihla 5. dubna 1916. Zabývá se hlavně výzkumem moravských jeskyň více po stránce hydrografické a již jako mladík vystupuje r. 1864 se svojí prací v zaniklé Živě, později pokračoval s výzkumem na svůj náklad a pro velkou vzdálenost krasu od svého působiště často za poměrů obtížných. Jeho mysl byla zaujata tokem podzemních vod Moravského krasu, jejichž výzkum postavil na pevný základ měření četných výšek, které provedl soustavně a účelně. Po této stránce

získal si neocenitelných zásluh o prozkum zajímavého tohoto území a jen kvůli tomu počal r. 1880 s výzkumem náplavy. V témž roce vyhloubil v jeskyni Nicové 14, ve Starých skalách 20, v Kůlni 18, v jeskyni nad Náspem 1 v Šošůvské 5 šachet. V letech 1884 – 1886 tímže způsobem ohledával jeskyně v jižním území Mor. krasu u Ochoze, kde v Pekárni vyhloubil 4, v jiných menších jeskyních 3 šachty. V roce 1900 kopal u Holštýna v Hladomorně 2, Ovčí 3, Balcarově skále u Ostrova 2 šachty. Větší výzkum podnikl v roce 1891–1892 v jeskyních mezi Křtinami a Josefovem, kde ve Výpustku vykopal 40, v Býčí skále 21 v jiných menších 6 šachet. Ze soupisu vidno jakou práci pro stratigrafický výzkum jeskynního náplavu vykonal, vyhloubiv úhrnem 139 šachet, z nichž mnohé až na skalisté dno zasahovaly, později 14 průkopů, 9 polí, přičemž ohledal více jako 5 000 m³ náplavu. V Kůlni a Pekárni kvůli archeol. vykopávkám rozdělil půdu průkopy na pole z nichž dle udání jeho náplav vykopáno průměrně 2–3 m, některých místech i 4 m hluboko.

Stop lidské kultury počal si Kříž všimati teprve později, sám je dříve nevyhledával, kopal jen tam, kde byly jinými zjištěny. Bohužel dohled nad výzkumy svěřoval nespolehlivému sluhovi, který práci zadával nesvědomitým dělníkům kteří jej šidili zahrnujíce neporušená místa žlutnicí a hlubších vrstev se nedotýkající, čímž způsobili mnoho nesnází dalším badatelům. Okolnosti ty zjistil pisatel těchto řádků v Kůlně a také ještě za života Křížova na ně upozornil. Podobně povrchně prozkoumána byla i Pekárna a Býčí skála, v nichž později mnoho set nejkrásnějších předmětů nalezeno a na můj návrh zakoupeno Dr. Absolonem pro zemské museum. Poměry ty nezavinil Kříž, byl na to příliš poctivý, byly však příčinou různých třenic a to tím trapnějších jelikož Kříž posuzoval vše na základě svého bádání a nikdy neohlížel se po pracích vykonaných jinými badateli. Tím utvořil namnoze nesprávné závěry, které neobstály před kritikou odborníků, což vše vysvitne v soupisu literatury.

Znamení nálezy Maškovy v Předmostí svedly jej k výzkumu i této lokality již pronajal bez vědomí Maškově, kterýžto čin byl příčinou četných sporů mezi oběma badateli, které dnes, kdy jsou mrtvi a výsledky bádání obou uloženy v zemském museu, patří ovšem jen historii. Kříž uchopil se vykopávek pevnou rukou, však nikterak s tou znalostí jako Maška.

Aby vysvětlil poměr toku Bečvy k vrstvám v nichž se zbytky tábořiště dil. člověka nalézaly, hloubil nejprve v okolí Přerova 45 šachet, pak prokopal na sídlišti v Předmostí v roce 1894–1896 plochu rozsáhlou 1 718 m².

Jako téměř všichni badatelé, dotkl se Kříž i otázky zalednění Moravy, jehož sledy stopoval a přišel k úsudku, že zalednění bylo jediné a dotklo se pouze brány Hranické tak jak tvrdili starší geologové. Také neuznával charakteristické typy pazourkových výrobků z nichž možno souditi na různé stáří diluvia a byl až do své smrti přesvědčen, že veškeré nálezy patří lidu jednomu, který pocházel ze severu, v zimě žil v jeskyních a v létě se potuloval po širých krajích Evropy.

Rozsáhlými vykopávkami získal mnoho fossilních kostí, jejichž určování prováděl způsobem osobitým; nelitoval peněz na zakoupení rozložených recentních koster, jichž používal k určování fossilního materialu nejen sám, nýbrž s ochotou propůjčoval jej i jiným badatelům. Mimo práce vykonané v jeskyních prozkoumal Kříž i mnoho hlínků hlavně jižní a střední Moravy.

Chceme-li zachovati chronologický postup v líčení dějin výzkumů mor. diluvia, nutno na třetím místě uvésti jednoho z nejlepších znalců těchto vrstev **Karla Jaroslava Mašku**, bývalého ředitele reálky v Telči. Narodil se 28. srpna 1851 v Blansku, tedy nedaleko hranic Mor. krasu v městě, kde dlouhá léta působil Dr. J. Wankel a byl tak říkajíc jeho žákem. Studoval v Brně a již od svého mládí znal zajímavé to území, ale větších výkopků zde nepodnikl. Popisuje sice nálezy, zmiňuje se také v četných svých spisech o kolekcích které získal z Býčí skály, Pekárny, Kůlny a j., ale většinou na základě výzkumů jiných. Velikých zásluh získal si však prozkoumáním jeskyň v Kotouči u Štramberka, tábořiště diluviálního člověka v Předmostí a četných žlutnic. Po krátkém pobytu ve Znojmě, kdež stal se suplujícím učitelem, přišel na podzim r. 1878 za svým povoláním do Nového Jičína a tu ihned upoutalo jej město Štramberk, hlavně nedaleká hora Kotouč bájemi opředená a prostoupená četnými puklinami a dvěma většími jeskyněmi. V sobotu dne 17. února 1879 začal se dvěma dělníky v jedné z nich Čertově díře. Nemaže v jiné dny pokdy, pokračoval s výzkumem každou sobotu a neděli a když se nálezy množily najmul i více dělníků, takže jich bylo ku práci 6–7. Výzkum této jeskyně jakož i Šipky a několika menších provedl v následujících čtyřech letech v 1063 pracovních dnech, z čehož na Šipku 722, Čertovu díru 236, ostatní na téměř vrchu připadá. Výzkum poslední jeskyně dodatečně ukončil v r. 1887.

Svoje bádání provedl Maška vzorně po vrstvách, při čemž většinu vykopaného materialu z nedotknutých dosud jeskyň nechal vyvážeti před jeskyně. Ze Štramberku získal bohatý material paleontologický jimž zjištěno

pro Moravu tehdy mnoho nových druhů zvířat, která v diluviu u nás žila, ale i stratigraficky ověřil nálezy archeologické jako nikdo před ním. Populárním se stal nejen ve vědeckých kruzích, ale i u širších vrstev lidu nálezem dolní čelisti šipecké, o níž později jednala bohatá literatura.

O prázdninách hojně cestoval po Moravě a dráhy naše často se křižovaly, prohlížel hliníky a zabýval se mimo diluviální i pozdější prehistorii a numismatikou. V letech 1884 a 1886 sledoval práce Wanklovy v Předmostí, které prováděl tento badatel na prospěch musea olomouckého, a po jeho odchodu převzal sám výzkum význačné této lokality sice k nelibosti Wanklově, ale ku prospěchu vědě. Započal již r. 1893, kdy prokopal plochu 130 m². O prázdninách r. 1893 ohledal severovýchodní cíp téhož naleziště v rozsahu 300 m², ve kterýchžto pracích pokračoval i v roce 1894 od 30. dubna do 20. května prozkoumav kulturní vrstvu směrem k jihu v rozsahu dalších 100 m², při čemž našel i několik kostí lidských. To bylo předzvěstí velkolepého nálezu, který učinil roku následujícího od 30. dubna do 8. září, při čemž našel památný hrob diluviálního člověka. Přes veškerou námahu nebyl s to své výzkumy v Předmostí do konce prázdnin ukončiti, proto odložil je na rok následující, kdy však Dr. Kříž od majitele pozemku kutání právnicky si pojistil.

Maška účastnil se často archeologických kongresů a zde spory vědecké vznikaly a ty byly tehdy, kdy vlastně vyvíjela se nová věda diluviální praehistorie – časté, přiložil polénko pravdě ku pomoci. Ve svém životě litoval velice, že stal se ředitelem v Telči, v tomto krásném, ale zapadlém kraji, stále toužil po Brně, kamž se konečně odebral na odpočinek r. 1915. Avšak ani zde nelenil, ihned pustil se do pořádku svých sbírek, které země zakoupila, při čemž se nachladil, onemocněl a zemřel v 61. roce věku svého dne 6. února 1916, zanechav řadu téměř 100 pojednání týkajících se většinou diluviální i pozdější praehistore a numismatiky.

Knies Jan, nar. 26. list. 1860 v Tasově, studoval realku v Telči, učil. ústav v Brně. Vypravování otce jenž byl učitelem na různých místech Mor. krasu působilo na něho tou měrou, že ihned po příchodu do Brna počal se ohlížeti po tomto rázovitém kraji, proto v roce 1877 často docházel do Křtin a zde kopával kosti ve Výpustku. Na větší podniky v těch dobách nebylo peněz ani vzdělání, zato mládí kypělo nadšením. První větší 12 denní vykopávky podnikl r. 1879 v Býčí skále, odkud získal pěknou kolekci pazourkových nástrojů a také drobový valounek rytbami zdobený. Po přestěhování do Líšně zaujalo jej jižní území Mor. krasu, hlavně jeskyně údolí Hádeckého, kdež záhy z jara v roce 1880 zjistil a později prokopával s několika druhy Koudelkou, Čapkem, Maškou aj. po 32 dnů tuto lokalitu často v noci se znamenitým výsledkem. Nevezele však ukončen tento výzkum; nemaje povolení od kapituly již lesy patřily, nenalezeno zastání ani od Dr. Wankla, jemuž svůj nález sdělil, byl z místa lesním personálem v noci zahrán, neboť právě v té době ujala se vykopávek Vídeňská akademie za vedení Szombathyho. Když odebral se v roce 1881 za učitelským povoláním do Kunštátu byla jeho činnost po několik roků přetržena, omezena na ohledávání cihel a teprve v roce 1886 po přerazení do Blanska pokračováno hlavně ve výzkumu jeskyň údolí Punkvy, Syrového a Suchého žlebu, při čemž nalezeno mnoho nových a v literatuře nammnoze dosud neuvedených.

Když v zimě utuhla země a plazení po stráních bylo nebezpečím, pracováno vždy ve středu v noci a ve čtvrtek v jeskyních sloupských, které ač mnohokrát proházené přece vždy poskytovaly hnízda netknutá, kde nalezen vzácný material, hlavně úplná téměř kostra a mnohé jiné kosti medvědí ano i jejich coprolithy a p.

Když v prosinci 1889 objeven vchod a pak nato majitelem pozemku nad jeskyněmi Jos. Brouškem další chodby jeskyně Šošůvské, zjištěna zde nová stanice pal. člověka a vykopáno během 300 pracovních dnů množství fossilních kostí různých zvířat. V roce 1895, kdy byl jsem přerazen do Doubravice, s dospělými žáky docházeno do jeskyně pod Hradem, jejímuž výzkumu věnovány i prázdniny v roce 1896 a část roku 1897, celkem 214 dnů.

Po přestěhování do Rogendorfu upoutala pozornost moji hlavně Balcarova skála u Ostrova.

Soustavné kopání počalo 28. dubna 1898, ukončeno r. 1904 a trvalo v letních měsících vždy ve čtvrtek a větší míře pak o prázdninách, přičemž během 236 pracovních dnů prozkoumána téměř celá plocha jeskyně až k otvoru, kde později nalezeno její pokračování v jeskyni Šamalíkově. Rozdělil jsem jeskyni na pole, z něhož nejdříve odklizena alluviální vrstva a pak stupňovitě postupováno do hloubky. Tam kde ve hlíně vyskytlo se souvislé hnízdo drobné zvířeny jsem na práci tu nestačil. Proto hlína mikrofaunou přeplněna vynášena před jeskyni a zde přehrabována dospělými žáky. Práci tu od roku 1900 s nevšední pílí a láskou ku věci opatrovala moje choť.

Avšak i tu mnoho přehlédnuto, hlavně ve hlíně blátivé a suchem i tvrdé, mnohdy spečené, což bylo pozorovatí zvláště po vydatném dešti, kdy na povrchu hromady ležela spousta kůstek vodou z náplavu vypraných. Proto nechával jsem vynesenu hlínu odvážeti do Rogendorfského žlábku pokud potok se nepropadá do země

a zde plaviti pomoci hustého síta; na zimu odvážena domů, kde práce ta konána za dlouhých večerů u vytope-
ných kamen. Tím získány miliony i nejdrobnějších kůstek rýsků, lumíků, pištuch, drobných myší, různých hra-
bošů, ptáků v takovém množství, jako nikde jinde na světě. Čelisti lumíků byly mi hojným pramenem příjmu.
Vykopal jsem jich 16 000 a vyměnil mnoho set za odbornou literaturu hlavně z Německa.

Po ukončení výzkumu Balcarovy skály, v níž zjištěno další sídlo dil. člověka, přistoupeno k prokopávání
jeskyň v Suchém žlebě: v Hložku (6 dní), Smrtní díry (22 d.), Liščí (8 d.), Koňské (8 d.), Kravské (10 d.) a několika
jiných, hlavně tam kde Suchý žleb přetát Kamencem jimž dnes vede silnice z Vilémovic k Macošě. Výkopky ne-
uspokojily, proto ohlížel jsem se po jeskyních v různých ostrůvcích devonských, jichž výzkum jsem vlastně započal
již r. 1893 prokopáváním Sklepu nedaleko Vratíkova, v němž také zjištěny nepatrné stopy dil. osídlení. O veli-
konocích 1904 ohledána Bočkova díra u Mladče, odkudž získána téměř úplná kostra mladého soba a zjištěn ve
svahu Třesína hrob trojčlenné rodiny pal. člověka. O prázdninách téhož roku 12 dní věnováno Průchodici u Lud-
mírova, kdež opět zjištěny slabé stopy dil. osídlení, a Bočkově díře ve které vykopány další součástky sobí kostry
a nalezeny i některé zajímavé nástroje tvaru drobných listů vyřezané ze sobích parohů. Ku konci téhož roku
ohledána jeskyně v Kolíbce nad Jedovnickým propadáním, kdež v roce 1905 naraženo na nové tábořiště paleo-
lithce pod skalním převísem, kdežto vlastní jeskyně čeká dosud svého badatele.

Brzy byla celá budova školní v Rogendorfě zanesena kostmi a více podobala se kostnici jako bytu, takže
školní inspektor se vyjádřil, že jen s hnusem ji navštěvuje, proto usnesl jsem se nálezy ty uspořádati a učiniti je
přístupny veřejnosti. Za tou příčinou zakoupen ve Sloupě pozemek, na němž v r. 1905 vystavěna budova musea
Mor. krasu. Obdržev dovolenou mohl jsem veškeré nálezy řádně preparovati a určiti, takže podávaly po stránce
geologické, mineralogické, paleontologické i archeologické úplný obraz tohoto kraje. Slavnostně bylo otevřeno
8. července 1906 za velikého návalu turistů, mezi nimiž bylo i mnoho badatelů a po 18 let konalo svoje kulturní
poslání byvše navštěvováno množstvím dětí, studujícími, turisty, kteří zde hledali poučení o kraji.

Po uspořádání sbírek kopáno v některých jeskyních v okolí východu Punkvy: Zbojnické, několika slujích nad
Salmovou stezkou, hlavně ale v jeskyni Kateřinské (38 dnů), zjištěno v Chobotě horní její patro s propástkou na
jejímž dně nalezeny kosti 4 vlků. Po přestěhování se do Sloupu věnoval jsem se výhradně Kůlni. V jeskyni té již
v roce 1887 kopáno 12 dnů, kdež u jižního vchodu při západní stěně učiněn nález tří krásných kopí největších
toho druhu ze sobích parohů vyřezaných a jiný provrtaný paroh a p. Také v roce 1892 pokračováno ve vykopávkách
po 20 dnů; hlavní práce však podniknuty teprve v roce 1909 od 14. ledna do konce února, od 20. září do 4. října
na poli před Kůlnou, od 27. prosince do 4. března celkem 84 dnů. V roce 1911 od 15. srpna kopáno 40 dní,
r. 1912 záhy z jara 63 dní. O prázdninách téhož roku zkoumal jsem Liščí díru v Macošě, jíž použil nějaký dravec
za své obydlí, zanechav zde zbytky svých hodů kosti z jelenů, sobů, koní, kamzíků, lumíků apod.; Michalovu skálu
u Holštýna, kdež na dvou místech zjištěna nejen přítomnost dil. člověka, nýbrž nalezena i hojná drobná zvířena;
jeskyni pod Vintoky, v níž Procházka nalezl bohatý paleontologický materiál, pisatel těchto řádků i stopy osídlení
a Verunčinu v Suchém žlebě do níž splaveno bylo hojně pazourkových nástrojů období magdalenského. V roce
1913 věnováno Kůlně dalších 62 dnů, při čemž zjištěny v hlubších vrstvách sledy staršího paleolithu čímž na novo
postaveno, že výzkum Kůlny daleko není ještě ukončen. Téhož roku zjistil jsem ve skalní suti na Stránské skále
u Židenic starodiluvialní zvířenu, jíž jsem o velikonocích po 6 dnů vykořistoval a další výzkum ponechal V. Čap-
kovi, který měl k lokalitě lepší železniční spojení. Při svém výzkumu nalezl jsem i zbytek odstřelené jeskyně, jejíž
dno bylo vyplněno zajímavou zvířenou starodiluvialní, v níž zastoupeny druhy *Elephas antiquus*, *Canis nescher-
sensis*, *Rhinoceros Mercki* aj. Celkem pisatel těchto řádků věnoval výzkumu moravského diluvia, hlavně jeskyním
Krasu, více jak 4000 pracovních dnů, zjistil 15 nových sídel pal. člověka, mimo to prošel velkou část země, ohledal
spoustu hliníků, šterkoven, přičemž v uloženinách severně Chřipčích hor i jinde zjistil nordické kamení, ledem
zničené lesy, ledem vyloužené pitoreskní tvary a tím přišel k úsudku, že ledovec po dvakráte dotkl se našeho kraje;
poprvé rozlil se až na Hanou a k Chřipčím horám, podruhé nepřekročil brány hranické. Abych z vlastních názorů
pozoroval tvoření morén a jiné glaciální zjevy, navštívil jsem v r. 1910 Alpy kde na Dachsteině otázky ty studoval,
v následujícím roce sledoval stopy diluvialního zalednění z Moravy až na Rujanu.

Chtěje seznati západoevropské paleolithikum, podnikl v roce 1912 cestu po Německu, Belgii, Francii a Švý-
carsku, v roce 1913 po dva měsíce hledal ztracené zdraví při březích Adrie, kdež v Dubrovniku a okolí pozoroval
mechanické účinky vody na tvoření šterků, kterýmžto způsobem vznikly i třetihorní šterky moravské. Z téže pří-
činy podnikl jsem v roce 1914 cestu do Budapešti a zde navázal styky s kolegy maďarskými, Bosny a Hercegoviny,

kdež postihla mne válka, takže jen s velikými potížemi vrátil se domu. Již ve válce prokopávali jsme s vyškoleným dělníkem Klusákem některé jeskyně Suchého žlebu, a když tento kdesi v Karpatech ve všeobecné vřavě zmizel, ustal i veškerý výzkum a nastala vojenská dřina, rekvizice, různé soupisy, vydávání různých lístků a tím přerušena veškerá kulturní činnost, neboť otupena mysl pro ideálnější práce. V této době plně strádání a útrap byl jsem postaven před vojenský soud a když náhodou osvobozen toužil jsem po klidu a odešel na odpočinek do Brna (Nového Lískovce) v roce 1919. Tím znechutila se mi další činnost v Mor. krasu tak, že museum Mor. krasu jsem přenechal zemi, (ač jsem je mohl mnohem výhodněji předati nově zřízené Masarykově univerzitě – věta škrtnuta J. Kniesem, str. 25) která je roku 1922 zakoupila a do Brna přestěhovala.

Zavázal jsem se také uspořádati sbírky v zemském muzeu což jsem učinil roku 1923 a 1924. Z ohromného materialu vybral určité typy, sestavil je dle stáří a dbal i toho, aby zásluha všech, kteří o výzkumu mor. diluvia se zasloužili, vynikla. Bylo třeba jen předměty přeložit na definitivní tabulky a zaměnit psané etikety tištěnými. Jaký dojem uspořádání nálezů učinilo na členy anthropologického světového kongresu, kteří sbírky shlédli, viděti z četných pochvalných úsudků z nichž jeden jest zveřejněn v literatuře č. 940 (jedná se o článek K. Absolona, 1926: Bericht über die palaeolithische Abteilung am Mährischen Landes-Museum und die palaeol. Forschung in Mähren, AMM XXIV – pozn.). Radou přispěl jsem také, aby zakoupeny byly soukromé sbírky Černého, Czižka, Čupíka, Teličky aj., což se také blahověl zemského výboru stalo.

V roce 1924 téměř po čtyři měsíce vedl jsem za pomoci kol. Čapka vykopávky u Dolních Vistonic, vycvičil zde dělníky, přičemž podařilo se zjistiti mnohé zjevy do té doby v diluviu vůbec neznámé n. př. lidožroutství, malované oblázky jimiž natíráno tělo, vypálené sošky z hlíny lidské i zvířecí, Čapek zemřel já vzdal se další činnosti.

K druhům kteří již od roku 1880 společně se mnou podnikali výpravy do jeskyň patří Václav Čapek, Florian Koudelka a Fr. Fiala. **Václav Čapek**, posledně říd. uč. V Oslavanech narozen 11. února 1862 na samotě Barboře u Zbejšova však v katastru oslavanském. Studovav gymnasium v Brně, tamtéž učitelský ústav, načež po maturitě rok vyučoval v Kelči, ostatní celou dobu od r. 1884 v Oslavanech.

Již od dob studentských zabýval se vědami přírodními jmenovitě ornithologií, kterémuž oboru zůstal věren až do svého stáří. Společně konali jsme rok co rok cesty po Moravě, v hojně míře účastnil se mého kopání v jeskyních věnuje přitom hlavní pozornost ptačím kostem. K jejich určení pořídil si bohatou sbírku rozložených koster ptactva evropského. Tím bylo mu umožněno určití všechny ptačí vykopávky nejen moravské, ale i cizí, které mu k určování zasílány byly z Uher, Německa apod. Zúčastnil se také mého kopání na Stránské skále, v němž dále pokračoval samostatně, zjistil hojnou zvířenu ve štěrcích svahových v okolí Pavlovských kopců u Horních Vistonic, Mikulova ve spraši u Oslavan, Dukovan, Holubic, novou lokalitu pal. člověka u Nové Vsi atd. Pracemi Čapkovými postavena Morava pokud se znalosti diluviálního ptactva týče mezi nejbohatší a nejlépe prozkoumané země na světě. Těžiště činnosti Čapkovy tkví v ornithologii o níž napsal 94 pojednání hlavně v časopisech: *Ornith. Jahrbuch* (Solnohrady), *Schwalbe* (Videň), *Příroda*, *Čas mus. sp. Olom. a t. d.* V rukopise zanechal spis o tahu ptactva, o kukačce, system. přehled mor. ptactva. Čapek byl nejlepším československým ornithologem a i v řadách světových neměl v té době rovného. V roce 1924 zúčastnil se kopání v Dolních Vistonicích přičemž zhoršilo se jeho chatrné zdraví a zápal plic učinil konec jeho blahodárného života, zemřel dne 25. června 1926, tělo jeho zpopelněno v Pardubicích týden na to.

Florian Koudelka, vet. inspektor ve Vyškově, narodil se 29. dubna 1862 v Brně, kdež studoval něm. realku, později vet. vys. učiliště ve Vídni. Pracoval hlavně o výzkumu jeskyň údolí Hádeckého: Pekárny, Vlčí, Švédova stolu, kteroužto jeskyni bohatou paleont. nálezy zjistil. Později věnoval se zcela spelaeologii a získával si velkých zásluh o výzkum Mor. krasu hlavně nebezpečných propastí a byl pravou rukou Dr. M. Kříže, s nímž vydal i různé průvodce. Zemřel r. 1921 ve Vyškově.

František Fiala, nar. r. 1861 v Brně kde studoval realku, techniku a stal se asistentem prof. Makowského. Kopal s námi v Pekárni, zkoumal i sídliště pal. člověka v Jaroslavicích. Později jmenován kustodem muzea v Sarajevě, kdež pokračoval ve výzkumu jižního Krasu, záhy však tamtéž zemřel.

Ličení naše nebylo by úplné, kdybychom se nezmínili ještě o jednom, který ač cizinec rád trávil o prázdninách mezi námi. Byl to ředitel realky ve Vídni a něm. kartograf **Richard Trampler**. Usadil se často o prázdninách v kraji a bádál od roku 1892 na různých místech Mor. krasu. V roce 1893 a 1895 kopal v některých menších jeskyních údolí Hádeckého, učinil pokusy i v Michalově skále a účastnil se týden mého kopání v jeskyni pod Hra-

dem. Práce jeho nebyly obsáhlé, ale zjistil také sídla palaeolithce v jeskyni č. 9 a 10 v Syrovém žlebě a jedné menší díře v údolí Říčky, více zabýval se krasovými zjevy. Velkých zásluh získal si popisem různých těchto krajinek o nichž v cizině přednášel a vydal i hojně publikace. Zemřel ve Vídni.

Počátkem let 1907 počal si všimati mor. diluvia **František Černý**, profesor v Brně. Narodil se r. 1867 v Smolotelích v Čechách, studoval v Praze. Po svém příchodu do Brna, ačkoliv filolog, zajímal se o archeologii a pokračoval ve výzkumu Švédova stolu a Pekárny, zjistil také v Liščí díře u Ochoze nepatrné osídlení, zemřel 3. září 1918 v Brně. Napsal více pojednání rázu archaeologického, z nichž některé dotýkají se i diluvia. Svým uhlazeným slohem dovedl tento obor geologie pěkně popularisovati.

Dr. Karel Absolon, nar. 1877, kustos zemského musea je vlastně zoolog a spelaeolog, však při svých výzkumech častěji dotkl se i nálezů diluviálních. Zjistil v Kateřinské stopy pal. člověka, v různých jiných jeskyních dil. faunu, z nichž nejvýznamnější jest nález koster bobřích, kterážto zvířata zátopami v chodbě Punkevní jeskyně zahynula. V roce 1924 uchopil se energicky výzkumu naleziště v Dolních Vistonicích kde vedl stránku hmotnou a jednotlivé řezy fotografoval. Ve výzkumu tom pokračoval i v následujících letech, bohužel beze všeho vědeckého dohledu, však s výsledkem uspokojivým, neboť výzkum prováděli dělníci námi vycvičení, kteří zde našli i sošku ženy z kosti vyřezanou a jiné zajímavé předměty.

Dr. Vl. Jos. Procházka, nar. 1862 v Tišnově, docent techniky a kustos zemského musea a při svých geol. výzkumech hlavně třetihor pilně všímal si i diluvia a se svými přáteli sdruženými v jeskyní sekci prokopával jeskyni pod Vintoky u Ostrova s bohatou zvířenou diluviální. Zemřel 30. října 1913 ve svém rodišti.

Dr. Jos. Woldřich, universitní profesor v Brně, prokopával na Stránské skále jeskyni vyplněnou kostmi zvířat starodiluviálních mezi nimiž zjistil druhy: *Elephas antiquus*, *Machairodus*.

Karel Kubasek, nar. 1888 v Bilovicích, po studiích stal se asistentem pro stavbu turbin na něm. technice, zemřel jako válečný zajatec 1918 v Caley u Písy. Podnikl v roce 1907 výzkumy ve Švédově stole, kdež mimo bohatou zvířenu našel i dolní čelist lidskou nesporně diluviální.

V poslední době kopali v jeskyních Býčí skále a Pekárni **R. Czižek** učitel v Brně, **Karel Schirmeisen** ředitel v Brně, zvláště intensivně Fr. Čupík, narozený r. 1897 v Jemnici, jenž utvořil zvláštní družstvo 4 druhů s nimiž velmi účinně zasáhl do výzkumu Pekárny a Býčí skály. Důležité jeho nálezy správně stratigraficky ověřené přešly v majetek zemského muzea.

Vrbka A., nar. 1860 v Uher. Hradišti, říd. uč. v Louce sbíral fossilní kosti v okolí Znojma a umísťoval je v městském museu. Zjistil také stopy dil. člověka v tamější cihelni.

Tím vylíčili jsme činnost pracovníků, kteří sami přiložili ruce k dílu prozkumu moravského diluvia, nelekajíce se námahy ani nákladu, motykou objasňovali tu kterou záhadu týkající se pračlověka moravského a soudobé s ním zvířeny.

Vřava válečná odstřelila mnohého z badatelů, ostatní upoutáni jinými pracemi ve výzkumech ustali a tak nastal rozvrat nejen ve státě, ale i společnostech vědeckých což zřejmo ze soupisu literatury.

Teprve krátce před převratem dostavil se do Sloupa k pisateli těchto řádků vyšší důstojník, jenž úředně oznámil, že veškeré jeskyně jsou státem zabaveny a že pomoci vojínů k boji neschopných počne se v nich kopati hlína bohatá fosforem. Nabízena mi i správa tohoto podniku ve Sloupě, zkouška však mým přičiněním dopadla bleďe; zavedl jsem je sice do jeskyň však na místa, kde ve hlíně vůbec stop po fosfátu nebylo. Později přičiněním ředitele Al. Kubíče prokopáván náplav ve Výpustku částečně s dobrým výsledkem, neboť hlína obsahovala hnízda s 6–14 % kyseliny fosforečné hlavně tam, kde dravci sídlieli a potravu svoji trávili. Pro zemské museum získáno odtud mnoho kostí, ještě více však na škodu vědy zničeno neopatrností dělníků, ale i zlomyslností. Bylo jim slíbeno z musea za neporušenou lebku a zachovalejší kosti zvláštní odměna, když však nikdo nepřicházel násilně je rozbíjeli, zuby z čelistí vytahovali a prodávali turistům.

Učinil v té věci na můj dotaz státní konservátor Inoc. L. Červinka, jemuž jsem pravdivě věc vylíčil. Brzy na to obdržel jsem od ministerstva vyučování dopis podepsaný Dr. L. Würthem, že bych byl považován za na cti utrahače, kdybych věc nedokázal. Dopis ovšem jsem odpověděl s patřičnými doklady. Jen v jeskyni Jáchymce mohlo býti zachováno 24 koster menšího druhu vlka, kdyby býval patřičný dohled; tak zachránil jsem z něho jen dva pytle kostí, které jsem na svých zádech se svolením řed. Kubíče odnesl.

Fosfátem bohatá hlína počala se kopati počátkem r. 1920 a pracovalo zde až 40 dělníků hlavně ve Výpustku i v jiných jeskyních. V roce 1922 práce zastavena jelikož se podnik nevyplácel. Jiná firma činila podobně

pokusy i po mém odchodu v jeskyních sloupských, Bočkově díře u Mladče i jiných v Suchém žlebě, které byly bezvýsledně drancovány. Dnes jen před jeskyněmi vyvezený materiál hyzdí kraj a je poslední stopou neblahé činnosti.

Vědecký výzkum žlutnic nepokračoval tou měrou jako bádání v jeskyních, jen nahodilé nálezy ukládány do muzeí a sbírek soukromých a zaznamenávány v listech denních někdy i odborných Heinrichem Gutbierem, Hörnesem, Melionem, Makowskym, Rzehakem, Spitznerem a jinými. Důležitý objev učinil v letech šedesátých předešlého století **Ludvík Hoheneger**, jenž první zjistil bludivé balvany na půdě moravské a tím nezvratně dokázal, že ledovec arktický zalil nejen severní Německo, nýbrž zasáhl i kraje naše. V dalších výzkumech toho směru pokračovali: **Tietze, Hanslik, Tausch, Comerlander, Jüttner, Remeš, Götzinger, Kříž, Knies** a jiní. V letech sedmdesátých počal si povrchového diluvia všimati hrabě **Gundaker Wurmbrand** a zjistil ve spraši u **Jaroslavic** první tábořiště pal. člověka mimo jeskyně, z ostatních badatelů hlavně vynikli:

Josef Klvaňa, řed. real. gymn. v Kyjově, nar. 1857 ve Vídni, studoval střední školy v Lipníku a Olomouci, vysoké mezi l. 1877–1882 v Praze, kdež vřele přilnul ku svému učiteli Ant. Fričovi. Jako středoškolský učitel působil do r. 1884 v Kroměříži, odtud do r. 1894 v Uherském Hradišti, kdež probudila se u něho záliba ku krojům lidu tak, že Klvaňovo studium neslo se dvěma směry: přírodovědeckým a národopisným. Četná řada jeho prací z nichž mnohé i žlutnic se dotýkají svědčí o bohatosti výzkumů, kteréž na Moravě učinil. Jednu dobu vedl dohled i na vykopávky v Předmostí, které podnikal musejní spolek olomoucký na svůj náklad. Od r. 1898 působil v Kyjově, kdež jej 6. června 1909 stihl záchvat mrtvice z něhož se sice zotavil, který se v roce 1919 opakoval tou měrou, že mu znamenitý tento badatel 14. srpna téhož roku podlehl.

Dr. Fr. Dvorský, profesor v Brně, narozen r. 1846 v Strážnici, byl hlavně nerostopiscem ač se zálibou pěstoval i vlastivědu. Popsal první západomoravské šterky a zjistil v nich r. 1878 se Zavřelem místním pozorovatelem i moldavity. Zemřel r. 1917 v Brně.

Alexandr Makowsky, prof. německé techniky v Brně, nar. 16. prosince 1833 ve Svitavách, zemřel 30. list. 1908 v Brně. První si všiml žlutnic okolí brněnského, odkudž získal hojnou fossilní zvířenu v níž na dvou místech nalezl i tábořiště dil. člověka a hlavně památný hrob s idolem vyřezávaným z mamutího klu. Úsudky jeho nebyly vždy správný a opraveny hlavně polemikou již vedl s Maškou.

Ant. Rzehak, nar. 26. května 1855 v Nových Dvorech u Nykolčic, prof. geol. a miner. na německé technice v Brně. Byl geologem a také archeologem ve kterýchžto oborech vydal mnoho pojednání. Pokračoval ve výzkumu mor. žlutnic a tufů, nashromáždil velikou sbírku fos. úlit hlemýžďů, určil je a tak jeho přičiněním po této stránce prozkoumána Morava jako málokterá jiná země. Při plavení hlíny nalezl i četné zbytky nižší zvířeny, hlavně korýšů a také zjistil v diluviu první zbytky rostlinné. Větší význam má pro starší vrstvy geologické hlavně v oboru výzkumu třetihor. Zemřel dne 31. března 1923.

Dr. Jaroslav Jiljí Jahn, prof. geol. a miner. na české technice v Brně. Narozen 1865 v Pardubicích, po vykonaných studiích pracoval v bývalém dvorním museu, později stal se geologem říšského ústavu ve Vídni. Když byla zřízena česká technika v Brně, byl jmenován jejím prvním profesorem. Po svém příchodu na Moravu počal si všimati i našeho území a mnohými spisy dotkl se i moravského pleistocénu. Největších zásluh si získal ohledáním zaniklých sopek v Nížkém Jeseníku.

Červinka In. L., přední archeolog moravský a státní konservátor narozen 1869 v Břestě u Kroměříže. Pracoval hlavně v alluvialní praehistorii, účastnil se však i čině při výzkumu nálezu u Ondratic.

Telička Antonín, nar. 1866 v Němčicích na Hané. Studoval v Brně a po absolvování abiturientského kursu stal se učitelem v Křenovicích. Velkých zásluh získal si o archeologický výzkum Hané. R. 1922 stal se ředitelem v Přerově a také rozsáhlé sbírky jeho byly městem získány. Od té doby věnoval se hlavně výzkumu Předmostí, kde kopal i ve prospěch zemského musea se šťastným výsledkem naleznuv lidskou tvář z mamutí kosti, mnoho typických pazourkových nástrojů, mezi nimi nádherné tvary lžicovitě a vavřínových listů. Zemřel 5. ledna 1925.

Želízko Jan Vratislav, geolog a spisovatel český; narozen 1874 ve Volyni. R. 1901 stal se definitivním úředníkem říšského geol. ústavu ve Vídni. Hlavním jeho oborem byl výzkum středočeského siluru, později věnoval se i diluviu hlavně jižních Čech, kde na několika místech zjistil bohatou dil. zvířenu. Napsal i řadu populárně vědeckých prací, v nichž uvádí často lokality moravské známé z výzkumů Maškových, Křížových a Kniesových.

Zbývá nám ještě ohlédnouti se po činnosti různých vědeckých ústavů i akademií, které buď samy přiložily k výzkumu našeho pleistocénu, aneb jej alespoň morálně podporovaly. Nejstarší z domácích jest „**Moravsko-**

slezská hospodářská společnost pro zvelebení rolnictví, známosti vlasti i přírody“, založená r. 1818, jež vydávala od r. 1821 i svůj časopis *Mittheilungen der mähr. schles. Ackerbau Gesellschaft in Brünn*, zřídila hlavně přičiněním starohraběte Hugona Salma a hr. Vladimíra Mittrovského museum Františkovo, do něhož snášeny různé přírodniny, hlavně také kosti vykopané v cihelnách okolí Brna a jinde. V roce 1900 přešel ústav do správy zemské a jeho výbor všemožně staral se vysokými podporami o rozkvět ústavu hlavně zakupováním různých soukromých sbírek, mezi nimiž přední místo zaujímá Maškova, Křížova a Kniesova. Kolekce Maškova obohacuje hlavně praehistorické nálezy a fosilní kosti z jeskyní Štramberských a Předmostí, mezi nimiž světové pověsti nabyla lidská čelist šipecká a hrob předmostský; Křížova vyniká množstvím dil. kostí a nástrojů pal. člověka z Kůlny a Pekárny; Kniesova nálezy pal. člověka z jeskyní Mor. krasu a jeho ostrůvků, dil. kostí, hlavně ale drobnými kůstkami vzácných zvířat: lumíků, pištuch, frčků, křečků stepních a zbytky diluviálních ptáků, kterážto sbírka jest po této stránce největší toho druhu na světě.

Později doplněny jsou sbírky zemského musea jinými nálezy novějšími, takže dnes soustřeďují téměř veškeré mor. diluvium až na kolekci Wanklovu ve Vídni a některé nálezy uložené ve sbírkách Masarykovy university, hlavně ale německé techniky v Brně a musea v Olomouci. V roce 1924 podnikla země iniciativou kustoda Dr. K. Absolona výzkum samostatně, který v roce 1924 vedl pisatel těchto řádků za pomoci svého kolegy V. Čapka po čtyři měsíce v Dolních Visticích s výsledkem znamenitým; ve vykopávkách se pokračuje i v následujících letech 1925 a 1926, bohužel bez dohledu vědeckého. Práci dovedného laboranta Mrázka z některých kostí vykopaných Křížem, Maškou a Teličkou v Předmostí sestavena kostra mamutí, z materiálu mnou a Křížem vykopaného v jeskyních Mor. krasu doplněného nálezy z Výpustku skupina medvěďů jeskyních, z kostí vykopaných v jeskyni Punkvinné kostra bobří.

Od roku 1901 vydává museum svůj „Časopis zemského musea“ česky i německy, obsahující mnohá pojednání týkající se diluvia. Na návrh dr. Jar. J. Jahna zřízena v r. 1903 zvláštní komise pro přírodovědecké prozkoumání Moravy.

Při sjezdu geologů v Brně pořádaném v roce 1850 na paměť budovatele geognosie Abrahama Wernera (1750–1817) založen zde spolek **Werner-Verein**, jehož úkolem bylo prozkoumání Moravy a Slezsko po stránce geologické. Spolek zvolil za předsedu Albina Heinricha, jeho zástupcem Dr. B. Kolenatého a vyvíjel znamenitou činnost, měl od roku 1852 svoje ročenky a ukončil svoji práci roku 1866 vydáním velké geologické mapy Moravy a Slezska, již na základě těchto výzkumů nakreslil řed. geol. víd. ústavu Fr. Foettler (zemř. 5. září 1876), na níž poprvé vyznačen rozsah diluviálních žlutnic, a to dosti správně. Mapa, ačkoli postrádala slovního doprovodu, stala se podkladem dalších prací, které vydal Karel Kořistka r. 1861, Jan Klvaňa a jiní. Při tehdejších poměrech následkem úplného nedostatku vyšších českých škol veškeré vědecké spolky ovládali až na nepatrné vyjimky Němci. Již však r. 1849 seskupil se sice vědecký spolek český pod názvem **Národní jednota sv. Cyrilla a Methoda**, která ve svém programu měla i přírodovědecký odbor. Název její r. 1852 změněn na „**Matici Moravskou**“, která vydávala i svůj časopis, jenž dosud vychází, redaktori jejich ku článkům týkajících se přírody chovali se macešsky a nebylo také pracovníků.

S určitou tendencí založen r. 1861 přírodovědecký spolek „**Naturforschende Verein**“, jehož členové byli i Čechové a který si získal znamenitých zásluh o průzkum Moravy, hlavně vydáváním své ročenky pod názvem „*Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn*.“ První provolání vyšlo 8. února 1861 a první ustavující schůze odbývána 21. prosince téhož roku. Působí dosud velmi blahodárně.

První český spolek, jenž hojnou měrou všiml si hlavně praehistorie moravské, tedy i dil. výzkumů, byl **Vlastenecký musejní spolek v Olomouci**, založený r. 1883 professorem Janem Havelkou za pomoci dr. Jindř. Wankla, Wurma aj. Havelka patřil k těm geniům práce, jak jeho životopisci praví, „již prosti jakékoli ctižádostivosti, z čistě a nadřazené lásky k vlasti pracovali tiše, neúporně a neúnavně, jichžto však činnost pravým požeňáním jest“. Narodil se 23. listopadu 1839 v Lošticích, zemřel 20. října 1886 v Olomouci.

Po příkladě tom založili jsme s Fr. Slovákem, tehdy ředitelem mor. akc. knihtiskárny, redaktorem Benj. Popelkou podobný **Musejní spolek v Brně**, jehož účelem bylo archeologické prozkoumání země. V tomto směru nedosáhl sice svého cíle, nicméně nashromáždil cennou sbírku a pěknou knihovnu, vydal i Křížovy některé spisy, později hlavně přičiněním prof. dr. Fr. Dvorského a školního rady Fr. Aug. Slavíka (nar. 29. srpna 1849, zemř. 1919) stal se Musejní spolek ohniskem, z něhož vyšel popud r. 1897 k vydávání *Vlastivědy moravské*, která ve všeobecné části obsahuje mnoho často důležitých záznamů týkajících se našeho oboru.

V roce 1898 sdružil professor **Václav Spitzner**, narozený 23. září 1852 v Berouně, zemřelý 9. ledna 1907 v Prostějově, hlouček přátel přírody, s nimiž založil „**Přírodopisný klub**“, který dodnes vydává svůj *Věstník*, do něhož sám přispíval a který více prací o mor. diluviu obsahuje.

Přičiněním dnešního státního mor. konservatora Inoc. Lad. Červinky založen v r. 1903 **Archaeologický klub**, který soustředil všechny mor. archaeology. Za redakce téhož vydával i svůj časopis „*Pravěk*“, jenž byl jaksi ústředním listem pro praehistorii a anthropologii.

V roce 1923 pro poslední obor založil **Dr. J. Matiegka** zvláštní list **Anthropologie**, vydávaný v Praze.

Také četná místní musea nashromáždila hojně materialu z diluvia n.př. Vlastenecké v Olomouci, Teličkovu v Přerově, městské v Třebíči, Znojmě, zámecké v Mikulově aj. I vysoké školy hlavně Masarykova universita, německá technika, k nimž při výzkumu dlužno bráti zřetel.

Z cizích společností zvláště účinně působilo založení **Geologického říšského ústavu ve Vídni** r. 1849. V době té nastal po bývalé říši netušený rozmach vědecký, jenž rozšířil se i na Moravu, kam vysílání geologové zvláště v mapování vyškolení, kteří ohledávali po stránce geologické kraj jím svěřený, přitom bohužel málo všímali si útvaru čtvrtohorního, který spíše považovali za přítěž, která jejich výzkumům starších vrstev byla v cestě. Mapy byly nejdříve rukou kolorovány, po roce 1880 občas vycházely i tiskem v měřítku 1:75.000. Ústav vydává i svůj *Jahrbuch der geol. Reichsanstalt*, kamž ukládán slovní doprovod. Na Moravě výzkumných prací těch účastnili se hlavně: Cammerlander Karel, Foetterle Fr., Lipold Marcus, Paul Karel Maria, Rosinal August, Štur Dionys, Tausch Leop., Tietze Emil. Mimo sekční geology přispívali do tohoto časopisu i jiní zeměpisci.

Po převratu převzal úkol geologického mapování **Státní geologický ústav Československé republiky**, který vydává i svůj sborník.

Jiní badatelé uveřejňovali své práce v „*Sitzungsberichte der k.k. Akademie der Wissenschaften in Wien*“, kterážto společnost založená r. 1847 podnikla mezi lety 1879–1894 nákladem 6558 zl, jež věnoval kníže Liechtenstein, vykopávky v některých jeskyních Mor. krasu, hlavně ve Výpustku, Pekárni, Bočkově díře za vedení tehdy kustoda Jos. Szombathyho, odkudž nálezy přicházely do dvorního musea. Z těch nejdůležitějších kostra kozorožce z Výpustku, důležité zbytky lidské z Bočkovy díry, paleolithické nástroje z téže jeskyně a z Pekárny u Mokré.

Důležitým činitelem bylo založení Anthropologické společnosti ve Vídni r. 1871, která vydává obsáhlý časopis „*Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*“ v němž umístněno mnoho zpráv o mor. diluviu. Také naše **Česká Akademie věd** v Praze má ve svých Rozpravách některá pojednání, týkající se mor. diluvia a jeho výzkum podporuje i hmotně, **Přírodovědecký spolek** v Brně platně stará se o vydávání spisů, mezi nimiž některé dotýkají se i diluvia.

PŘÍLOHA II.

SOUPIS PŘIJATÉ KORESPONDENCE Z POZŮSTALOSTI KARLA ABSOLONA

Velmi důležitým zdrojem informací pro studium dějin archeologie a dalších příbuzných oborů, především v období mezi světovými válkami, je rozsáhlý archiv Karla Absolona, uložený v Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea. V současné době je Absolonova pozůstalost postupně zpracovávána a hodnocena právě z pohledu jejího významu pro výzkum dějin archeologie, speleologie, geologie, entomologie, paleontologie a dalších příbuzných oborů. V první fázi došlo k digitalizaci fotografického fondu, který obsahuje na 11 400 kusů skleněných pozitivů a negativů zachycujících jak Absolonovy výzkumy v Moravském a Dinárském krasi, tak záznamy z jeho četných studijních cest především po evropských zemích a archeologických lokalitách (*Kostrhun – Oliva* 2010a; 2010b; 2011; *Oliva – Kostrhun* 2009).

Nedílnou a podstatnou součástí tohoto fondu je také soubor dochované korespondence, čítající na 13 686 dopisů od 3054 autorů. Jde tedy především o korespondenci přijatou, jen výjimečně s příloženými opisy korespondence odeslané. Dopisy si Absolon archivoval již od počátku své odborné kariéry, tedy od konce 19. století, kdy se začal věnovat jak zoologii (především jeskynnímu hmyzu) tak speleologii. Těchto oborů se také týká většina nejstarších dopisů jak s našimi tak evropskými odborníky. Archeologickým tématům – především v oblasti paleolitu – se týká velká část archivu přibližně po roce 1918. Pro dějiny archeologie meziválečného období je tento soubor nejhodnotnější, neboť pokrývá Absolonův aktivní vědecký život do začátku, resp. konce druhé světové války. Korespondence však pokračuje i v době Absolonova penzionování až do jeho smrti v roce 1960 a částečně jsou v ní zařazeny i dopisy Absolonovy manželky po roce 1960, která také archiv abecedně uspořádala a vytvořila jeho soupis formou lístkového katalogu. Ten byl přepsán do elektronické podoby, umožňující snadnější orientaci v tak rozsáhlém souboru. Postupně dochází k podrobnému studiu archiválií a jejich využití při poznání historie meziválečné archeologie (*Oliva – Kostrhun* 2008; *Kostrhun* 2008; 2013; 2014).

Počet dopisů od jednotlivých pisatelů je přirozeně velmi nerovnoměrný (čistě matematicky připadá na jednoho odesílatele 4,4 dopisu). Největší část korespondence je pochopitelně od domácích autorů – celkem na 1180 pisatelů, tedy přes 38 %. Současně je také tento soubor nejvíce heterogenní. Obsahuje vedle korespondence mezi jednotlivými odborníky (archeology, zoology, geology, paleontology aj.), amatérskými badateli, s kterými Absolon udržoval intenzivní vztahy, odbornými a muzejními institucemi, také více méně formální korespondenci, týkající se Absolonovy redaktorské práce či jeho publikační činnosti, technického zabezpečení archeologických a speleologických výzkumů apod. Nechybí samozřejmě také listy spíše osobního charakteru.

V souladu s Absolonovými vědeckými aktivitami je pak také jeho korespondence se zahraničními kolegy či institucemi, která má v celkovém pohledu více odborný charakter. Přirozeně největší část dochovaných listů je se vědci ze sousedních německy mluvících zemí (němčina byla také pro Absolona jediný bezproblémový jazyk, který plyně ovládal, jak sám často také v korespondenci s lítěstí přiznával). Německých pisatelů je dochováno na 510 (16,7 % archivu), rakouských pak 256 (8,4 %). Zcela v kontextu s obecným směřováním meziválečné paleolitické archeologie na francouzská výzkumná centra je rozsáhlý soubor od francouzských badatelů čítající na 493 jmen (16,2 % archivu). S tím souvisí i relativně četná korespondence se Švýcary (75 pisatelů). Zajímavý je poměrně velký celek pocházející z Velké Británie (kde ostatně Absolon navázal již na konci 19. stol. první odborné zahraniční kontakty s entomology, 119 osob, 3,9 % archivu). Především s Absolonovými speleologickými aktivitami na Balkáně souvisí kontakty s badateli v Bosně a Hercegovině, Chorvatsku, Srbsku a Slovinsku (celkem 76 osob). Z větších celků lze dále uvést pisatele z Belgie (32), Dánska (14), Holandska (28), Itálie (72), Maďarska (30), Ruska (34), Španělska (21), Švédska (17). Již méně intenzivní kontakt udržoval Absolon s kolegy z dalších evropských zemí – v jednotlivých případech se jednalo o pisatele z Bulharska, Estonska, Finska, Kypru, Litvy, Makedonie, Monaka, Portugalska a Ukrajiny.

Korespondence směřující do Absolonovy pracovny z mimoevropských a zaoceánských zemí pak představuje jen menší část celého archivu – jedná se o dopisy od celkem 162 autorů (5,3 %). To samozřejmě souvisí také s tím, že Absolon vykonal jedinou mimoevropskou cestu a to v roce 1927 do severní Afriky. Mimoevropské kontakty Absolon přirozeně navázal na četných mezinárodních antropologických a jiných kongresech, často se také jednalo o badatele z Evropy, kteří působili na různých místech světa. Nejintenzivnější propojení měl Absolon s odborníky v USA (celkem 102 osob, zoologové, entomologové, speleologové, antropologové). Pozitivní roli v navázání těchto kontaktů sehrál v meziválečném období jistě Aleš Hrdlička, který byl s Absolonem v těsném kontaktu a řadu takových propojení aktivně inicioval a zajišťoval. S Absolonovu cestou do severní Afriky souvisí korespondence s alžírskými, marockými, tuniskými a egyptskými pisateli (10 autorů). Z dalších cizinců abecedně uvedme: Albánie (2), Argentina (5), Austrálie (11), Brazílie (1), Habeš (1), Indie (7), Indonésie (1), Izrael (1), Japonsko (1), Jihoafrická republika (3), Jáva (1), Kanada (3), Kolumbie (1), Kuba (1), Malajsie (1), Mexiko (2), Mosambik (1), Nový Zéland (2), Singapur (1), Tasmanie (3) a Turecko (3).

Předložený soupis korespondence Karla Absolona je přesným přepisem lístkového katalogu vytvořeného Valerií Absolonovou. V soupise je zachované i původní řazení korespondence (např. abecední pořadí jmen a institucí společně), podle něhož jsou uloženy i originální archiválie v Moravském zemském muzeu. U každého pisatele je uvedeno jméno, příjmení, stručná poznámka či charakteristika tam kde byla uvedena a bydliště nebo hlavní působiště autora dopisu. U všech uvedených jmen je dále připojen počet dochovaných dopisů či korespondenčních lístků, který byl zjištěn při revizi celého archivu v roce 2013. Jazykově byl přepis upravován minimálně a je uveden s řadou archaismů či osobních poznámek uvedených v lístkové podobě katalogu.

SOUPIS PŘIJATÉ KORESPONDENCE Z POZŮSTALOSTI KARLA ABSOLONA					
PŘÍJMENÍ	JMÉNO	POČET	POZNÁMKA, INSTITUCE	MĚSTO	ZEMĚ
Abeille de Perrin	Elzéar	1	entomolog	Aix les Bains	Francie
Abel	Gustav	42	speleolog	Salzburg	Rakousko
Abel	Othenio	3	geolog, paleont., zakl. paleolit. úst. ve Vídni, n. 1875	Göttingen	Německo
Abillon	P.	9	archeolog	Saunagnat	Francie
Absolonův fond		1			
Adámek	Ferd.	48	akad. malíř	Ostrava-Mar. Hory	Česká republika
Adámek	František	30	archeolog	Brno-Obřany	Česká republika
Adametz	M. L.	1		Krakau - Wien	Rakousko
Adametz	Lotte	20	Naturhist. Museum	Vídeň	Rakousko
Adams	H. Ch.	3	The Society of Woman Geographers	Washington	USA
Adensamer	Wolfgang	5	Naturhist. Museum - zoolog	Vídeň	Rakousko
Aichel	Otto	15		Kiel	Německo
Aigner, von	Ludwig	2		Pešť	Maďarsko
Akad. spolek Dobroslav		1		Hradec Králové	Česká republika
Akademia nauk Polska		1		Krakov	Polsko
Akademie věd čsl.		1	Biologický ústav	Praha	Česká republika
Akademie věd a umění čsl.		4		Praha	Česká republika
Akademie věd přír., mor.-slez.		2		Brno	Česká republika
Akademia nauk SSSR		2		Leningrad	Rusko
Akademija		2		Lublaň	Slovinsko
Alexander	Charles	1		Amherst	USA
Allen	H. W.	1	entomolog	Moorestown	USA
Allen	W. D.	1		Benares	Indie
Allgem. Volksbildung Verein		1		Karlovy Vary	Česká republika
Alpatov		1	v. v. - profesor, zoolog	Moskva	Rusko
Alpenverein D. in Österreich		1		Vídeň	Rakousko
Alrich	John D.	1	Vydavatel	Washington	USA
Alvarez	R. Zariguiey	4	zoolog	Barcelona	Španělsko
Alzona	Carlo	11		Milán	Itálie
Alter	Robert M.	1		Vídeň	Rakousko
Amat et Castelar	Jean	4		Zaragosa	Španělsko
Ambrož	Jindřich	2	městský tajemník	Jilemnice	Česká republika
Ambroźewicz	Czeslaw	5		Černovice	Rumunsko
Amende		2	Ultenberg		
American Museum		40	American Museum of Natural History	New York	USA
American Weekly		6		New York	USA
Amestieno	Fl.	3	Museo Naciona	Buenos Aires	Argentina
Amreim-Troller		2	Gletschergarten Heimat-Museum	Luzern	Švýcarsko
Anatomisches Institut		1	Anatomisches Institut der Deutsch. Univ.	Praha	Česká republika
Anderka	Ernst	1		Feldsberg	Česká republika
Anders	Joh.	3	archeolog	Frankfurt n. Moh.	Německo
Anderle	Julius	6		Halle a/S.(Münster)	Německo
Andrusson	N.	3		Sudak	Ukrajina
Anelli	Franco	4	správa jeskyň	Terst	Itálie
Angeli	W. D.	2	prehistorik	Vídeň	Rakousko
Ankel	W. E.	1		Darmstadt	Německo
Anthropolog. společnost		11		Brno	Česká republika
Anthropological Society		10	Anthropological Society of N. South Wales	Sydney	Austrálie
Anthropologisches Institut		9		Vratislav	Polsko
Anthropos		10		Brno	Česká republika
Antoš	Jan	1		Piešťany	Slovensko
Anthropologische Gesellschaft		1		Brusel	Belgie
Anthropologische Gesellschaft		1		Hamburk	Německo
Apfelbeck	Viktor	2	zoolog	Sarajevo	Bosna a Hercegovina

Arcangeli	Alceste	1	Instituto e Museo di Zoolog. Università di Torino	Torino	Itálie
Archeolog. Institut of America		1		Washington	USA
Archeolog. Institut			Archeolog. Institut des Deutschen Reiches	Berlín	Německo
Archeologický		2	Archeologický a musejní spolek „Včela čáslavská“	Čáslav	Česká republika
Archeologický ústav státní		34		Praha	Česká republika
Archeologický ústav štátný		1		Martin	Slovensko
Arltdt	Theodor	1		Radeberg	Německo
Armstrong	Perry	18	speleolog	Washington	USA
Armstrong	Q. Leslie	1		Washington	USA
Arndt	Walther	6		Berlín	Německo
Arne	TJ.	1		Ulricehamn	Švédsko
Arosev	A.	1	velvyslanec SSSR	Praha	Česká republika
Artibus Asiae		2	Časopis o asijském umění a archeolog	Ascona	Švýcarsko
Artner	J.	1			
ASAP		1	Akciová spol. pro automobilový průmysl	Mladá Boleslav	Česká republika
Asmus	Gisela	2		t. č. Brno	Česká republika
Assmuth	Joseph	1	Fordham University	New York	USA
Attems	C.	46	zoolog, Naturhist. Museum	Videň	Rakousko
Aubert	Viktor	1		Maule	Francie
Aubert	Xavier	2	Revue des Musées	Dijon	Francie
Aubertin	Daphne	2	entomoložka	Londýn	UK
Auclair	J. E.	1	Photogr. Industr.	Paříž	Francie
Audcent	H.	1		Bristol	Anglie
Auerbach	N. K.	1	prehistorik	Novosibirsk	Rusko
Aufrere	L.	1		Paříž	Francie
Augener	H.	1		Hamburk	Německo
Augusta	J.	5		Praha	Česká republika
Augustin	Frant.	1		Praha	Česká republika
Autoklub		32	AUTOKLUB RELIGUIEE	Brno-Praha	Česká republika
Autoklub		1	AUTOKLUB REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ		Česká republika
Azoux		1	Établissements	Paříž	Francie
Avebury		2			UK
Axelsson-Linnaniemi - M. Walther		5		Helsinky	Finsko
Babák	Edward	4		Praha-Brno	Česká republika
Babák	Václav	6	soukromník	Duvno	Bosna
Babič	K.	2	zoolog	Záhřeb	Chorvatsko
Babor	J.	68		Praha-Brno	Česká republika
Bacon	Audrey	3		Norfolk	UK
Bačík	Frant.	1	maloročník	Červenka u Litovle	Česká republika
Bačkovský	Rud.	1		Praha	Česká republika
Baebler	Emil	1		Curych	Švýcarsko
Baehr	Alfréd	1		Videň	Rakousko
Bachmann	Frieda	2		Mnichov	Německo
Bagnall	Richard S.	1	zoolog	Oxford	UK
Bachmetjev	P.	5		Sofia	Bulharsko
Bachofen		11	v. August	Videň	Rakousko
Bailey	Vernon	1		Washington	USA
Baker	Ernst A.	2		Eltham	UK
Balák	Jan	6	Moravský kras	Babice n. Svitavou	Česká republika
Balfour		3		Oxford	UK
Balch	Edwin	1	geograf	Philadelphia	USA
Baloun		1			
Bambas	Frant.	1	báňský ved.	Zastávka u Brna	Česká republika
Bangerter	H.B.	2	entomolog	Bern	Švýcarsko
Banta	A.M.	1	Station for Experimental Evolutio	New York	USA
Baranoff	N.	1		Zagreb	Chorvatsko

Barda	Václav	1	správce	Hrazánky	Česká republika
Baren von	Jos.	1		Wageningen	Holandsko
Barnett	Annie	2	antropol., viz Capitan L., Dr	Paříž	Francie
Barral	L.	1	Musée d'Anthropologie préhistor.	Monaco	Monaco
Barras (de las)	Francisco	1		Avila	Španělsko
Barrois	Théod.	1		Lille	Francie
Bárta	Juraj	1	Výzkum. archeolog. expedícia, Archeol. ústav	Nitra	Slovensko
Barth	Hans	1	Redaktor	Videň	Rakousko
Bartoš	Eman.	1		Praha	Česká republika
Barvič a J. Novotný	J.	1	Knihkupectví	Brno	Česká republika
Basilewsky	P.	1	zoolog	Brusel	Belgie
Basl	Antonín	1		Praha	Česká republika
Bastin	Alfred	10	Deville,		
Bastl	Th.	2	advokát	Praha	Česká republika
Bates	Marston	1	Department of Health Sekzioni Antimalari	Tirana	Albánie
Bather	F. A.	3	British Museum	Wimbledon	UK
Battaglia	R.	18		Terst-Padua	Itálie
Bafa	Jan A.	5		Zlín	Česká republika
Batěk	Alex.	2		Praha	Česká republika
Baučič		1		Praha	Česká republika
Bauer	A.	5		Videň	Rakousko
Baudoin	Marcel	1	(de Vie Vendée)		
Baudyš	Ed.	1	Vysoká škola zemědělská Brno	Brno	Česká republika
Bauer	B.	1		Graz	Rakousko
Bauer	W.	2		Hradec Králové	Česká republika
Baum	Jiří	3		Praha	Česká republika
Baumann	C.	1	prehistorička	Curych	Švýcarsko
Baumgärtl	Elise	1		Benátky	Itálie
Baumwolf	K. M.	1		Videň	Rakousko
Baunacke	Walther	1		Bergen	Norsko
Bayer	Emil	48	profesor Vysoké školy zvěrolékařské	Brno	Česká republika
Bayer	Jos.	5	prehistorik	Videň	Rakousko
Bayol	J.	4	archeolog	Collias	Francie
Bayer	J. M.	11	(vzpomínka ČSAV)		Česká republika
Bähninger	M.	3	entomolog		Giessen (Hessensko)
Beamt	Walther	1		Videň	Rakousko
Beasley	W. J.	5	archeolog	Melbourne	Austrálie
Becker	E.	2	zoolog	Moskva	Rusko
Becker	H. K.	2		Fr.a./M.-Liegnitz	Polsko
Becker	Th.	3	stavební rada	Lehnice(=Liegnitz)	Polsko
Bedford	R.	2	Kyancutta Museum	Kyancutta	Austrálie
Bednář	F.	2		Černošice	Česká republika
Bedoc	J. M.	1	zoolog	Paříž	Francie
Beewer		2		New York	USA
Bégouën	H.	171	Univerzita Toulouse	Paříž	Francie
Behm	G.	1		Weimar	Německo
Behning	A.	1		Berlín	Německo
Beier	Max	8	zoolog	Videň	Rakousko
Beiker	A.	1		Stassfurt	Německo
Belcredi	Karel	7	velkostatkář	Líšeň u Brna	Česká republika
Belcredi	Richard	1		Jimramov	Česká republika
Bělohlava	Josef	4	Vlastivědný sborník	Praha	Česká republika
Beltz	R.	1		Schwerin	Německo
Benick	Georg	7		Lübeck	Německo
Beninger	Ed.	52	Naturhist.Museum Videň	Videň	Rakousko
Benzinger	Theodor	1	nakladatel	Stuttgart	Německo
Beram	Antonio	3	Società Alpina delle Giulie	Trieste	Itálie

Berckhemer		2		Gottelfingen	Německo
Berg	Johannes	1		Lüdenscheid	Německo
Berk		2	u. Hüttenschule	Leoben	Rakousko
Bergroth	E.	3	zoolog	Tammerfors	Finsko
Berlese	Antonio	4	ent. zoolog (Entomologia Agraria Apterygota)	Florencie	Itálie
Bermüller	Hugo	1	nakladatel	Berlín	Německo
Bernátek	Jiří	1		Brno, Cihlářská 18	Česká republika
Bernhauer	Max	3	notář	Horn	Rakousko
Bernisches histor. Museum		11		Bern	Švýcarsko
Berwich Y Aiba (Alba?)		1		Madrid	Španělsko
Beseda Moravskoslezská		3		Praha	Česká republika
Behlen	Heinrich	2		Bach (Westerwald)	
Berckhemer	Gerda	1		Stuttgart	Německo
Bertrans	Léon	1	geolog	Paříž	Francie
Beser	Wilhelm	1		Bühl-Baden	Německo
Bezzi	Mario	8	profesor	Torino	Itálie
Biano	S. L.	1	speleolog	Neapol	Itálie
Bickhardt	H.	1	zoolog	Kassel	Německo
Biedermann	Charles	1		Minnesota	USA
Bílek	Frant.	5	hipolog	Slatiňany u Chrud	Česká republika
Biological Abstracts		2		Philadelphia	USA
Biralov	A.	1		Petrohrad	Rusko
Biringerová	Marie	1		Opava	Česká republika
Birket-Smith	Kai	15	archeolog, etnolog	Kodaň	Dánsko
Birkhäuser	A. G.	2	nakladatelství	Basilej	Švýcarsko
Birkner	Ferd.	27	prehistorik a archeolog	Mnichov-Madrid	Německo, Španělsko
Bischoff	Alfons	4	coleopterolog	Tirana	Albánie
Bittner	Paul	1	Mähr. Kunstverein	Brno	Česká republika
Björn	An.	10		Oslo	Norsko
Blackwelder	R. E.	3	zoolog	Victor (N. Y.)	USA
Blanc	A.	1	paleontolog	Řím	Itálie
Blanc	Henri	1		Lausanne	Švýcarsko
Blanc	L. S.	2	prehistorik	Les Eyzies	Francie
Blanchard	Henri	3	speleolog	Paříž	Francie
Blechta	Fr.	1	technik	Praha	Česká republika
Blekta	Jos.	2	ředitel školy	Plumlov	Česká republika
Bock	Alois	2		Brno	Česká republika
Bock	Hermann	2		Štýrský Hradec	Česká republika
Boček	Ant.	17	ředit. Rada, speleolog	Brno	Česká republika
Boegan	Eugenio	11		Terst	Itálie
Boettger	Otto	1	stavitel	Mnichov	Německo
Bogner	Ed.	1	jeskyňář	Brno	Česká republika
Boguszak	Frant.	2	major ve V.Z.Ú	Praha	Česká republika
Bohinec	Valter	10	jeskyňář	Lublaň	Slovinsko
Bohnen	A.	1	1940	Nikolsburg	
Bohnovotný		3	Museum města Prahy	Praha	Česká republika
Bochenek	Stan.	2	zoolog	Krakov	Polsko
Boigtmerna	Osk.	1		Leipzig	Německo
Bokor	Elemer	20	J. R.	Esztergom	Maďarsko
Boland	Francis H.	1		San Francisco	USA
Boldori	Leonida	1		Cremona	Itálie
Bolivar	C.	2	Museo nac. D,i Cientas Nat	Madrid	Španělsko
Bollow	Christian	2		Berlín	Německo
Bologa	Valerin	1		Cluj	Rumunsko
Bondy	Fritz	1		Curych	Švýcarsko
Bonet	F.	6	zoolog	Madrid	Španělsko

Bong & Co		27	nakladatelství	Berlín	Německo
Bonin, von	Gerhardt	1	Univ. of Illinois	Chicago	USA
Borbély	A.	1	kartograf	Pešť	Maďarsko
Borek	Václav	6		Česká Třebová	Česká republika
Borcharding	Fr.	3		Vegesack bei Brem.	Německo
Born	Alex.	1		Berlín	Německo
Bornemann	Otto	1	redaktor	Brno	Česká republika
Bornheim	E.	1		Bielefeld	Německo
Borntraeger	Gebrueder	4	nakladatel	Berlín	Německo
Boroni	Giulio	1		Treviso	Itálie
Borový	Fr.	1	nakladatel	Praha	Česká republika
Bosch-Gimpera	P.	8	archeolog	Barcelona	Španělsko
Boschma	H.	2		Leiden	Holandsko
Boskovice		1	BOSKOVICE (NÁRODNÍ VÝBOR)	Boskovice	Česká republika
Bossavy	M. J.	1	prehistorik	Paříž	Francie
Boudou	Ch.	3		Montauban	Francie
Bouher		1		Berlín	Německo
Bouchal	L.	1	Anthropolog. Ges	Vídeň	Rakousko
Bouchet	A.	1	hotelier	Licq-Atheney	Francie
Boulangier	S. A.	1	British Museum	Londýn	UK
Boule	Marcel	3		Paříž	Francie
Bourgén		1	speleolog	Grenoble	Francie
Bouyssonie	J.	15	prehistorik	Corrèze	Francie
Bouvier	E. L.	1	Muséum national d'Histoire naturell	Paříž	Francie
Bovier-Lapierre	Paul	4	prehistorik	Cairo	Egypt
Bodemerger		1		Freiburg	Německo
Boe	Johs.	5	archeolog	Bergen	Norsko
Böhm	Jar.	32	archeolog	Kladno	Česká republika
Böhm	Jar.	1	univ.prof.	Praha	Česká republika
Böger	K. G.	6	Fabrik fotogr. Geräte	Hamburg	Německo
Börner	Carl	25	zoolog	Naumburg	Německo
Braganza, von	Herzog	2	polní podmaršálek	Feldpost 419	
Brandhuber	Otto	16	malíř a grafik	Vídeň	Rakousko
Brandis	E.	1		Travnik	Bosna a Hercegovina
Brandler	K.	1		Hammelburg	Německo
Brandstätter	Vlad.	15		Praha	Česká republika
Brandstätterová	Marie	ztraceno?		Praha	Česká republika
Brandt	Karl	7	správce muzea	Herne	Německo
Brandtner	Fritz	9	prehistorik	Vídeň	Rakousko
Branser	Bruno	4		Gera	Německo
Brauer	August	1	Königl. Zoologisches Museum	Berlín	Německo
Braun	M.	1	zoolog	Königsberg	Německo
Braune	Kurt	1	prehistorik	Lipsko	Německo
Brauner		1		Praha	Česká republika
Brauns	A.	4	asistent	Hann. Münden	Německo
Brause	M.	3			Německo
Brázda		1	nakladatel	Praha	Česká republika
Brdečka	J.	1	Lucerna-Film	Praha	Česká republika
Bretscher	K.			Zürich	Švýcarsko
Breddin	Gustav	1		Oscherbeck	
Brehm	W.	20		Linz	Rakousko
Breit	Josef	2	Societas Ent.	Zürich	Švýcarsko
Breit	Josef	10	Vrch. Revid.	Vídeň	Německo
Bretscher	K.	1		Zürich	Švýcarsko
Breuil	H.	63	Paleontolog, archeolog	Paříž	Francie
Brew	J. O.	24			USA
Brian	Alex.	8		Janov	Itálie

Briand	H.	1		St. Maurice	Francie
Brida	V.	15		Ždánice n. M.	Česká republika
Briet	Lucien	21	speleolog	Charly	Francie
Brinkmann	Aug.	1		Kodaň	Dánsko
British Council		1		Praha	Česká republika
British Museum		2		Londýn	UK
British Speleological Association		6		Bradford	UK
Brittain	W. H.	1	entomolog	St. Anne de Bellevue	Kanada
Brněnský vodovod		1		Brno	Česká republika
Brockhaus	F. A.	16	nakladatelství	Lipsko	Německo
Brodar		1		Celje, Srečko	Slovinsko
Brodrick	Harold	3		Liverpool	UK
Broeck	E. van den	3	Société Belge de géologie	Bruxelles	Belgie
Broglio	Alberto	1	paleontolog	Vicenza	Itálie
Broikmeier	H.	1	paleontolog	Münc.-Gladbach	Německo
Brolemann	H. W.	6		Pau	Francie
Brothánek	Josef	3		Praha	Česká republika
Brouk	Š. van den	1		Brusel	Belgie
Brousil		1		Praha	Česká republika
Broušek	Josef	48	hoteliér	Sloup	Česká republika
Brown	G. Bald	1	univers.	Edinburgh	Skotsko
Brož	Leo	1	ministrský rada	Praha	Česká republika
Brožek	Arthur	1		Praha	Česká republika
Bruckner	Alois	3	museum	Kremže	Rakousko
Bruckner	E.	11	univ. prof.	Videň	Rakousko
Bruel	Ludwig	1		Lipsko	Německo
Brummer-Korvenkontio	Markus	1	zoolog. univ. Institut	Helsinky	Finsko
Bruntz	Louis	2		Nancy	Francie
Brustmann	Josef	60		Videň	Rakousko
Bruyn	de H.	2	R. K. Gymnasium	Amsterdam	Holandsko
Bryan	W. M.	1	museum	Los Angeles	USA
Brydl	Stan.	1	odbor. uč.	Brandýs n. O.	Česká republika
Brychta	Frant.	3		Brno	Česká republika
Buckworth	H. C.	1	The London Electrotpe Agency	Londýn	UK
Budinský	Jar.	1	zem. poslanec	Brno	Česká republika
Budlovský	Frant.	1		Brno	Česká republika
Budynskij	M.	1		Kyjev	Ukrajina
Bucha	F. X.	2	redaktor	Plzeň	Česká republika
Buchner	Otto	5	profesor	Stuttgart	Německo
Bugnion	E.	8		Lausanne	Švýcarsko
Buisson	M.	1	archeolog	Vichy	Francie
		1	Bulharská akademie Nauk	Sofia	Bulharsko
Bulř	Jarom.	4	profesor	Praha	Česká republika
Bumba	Václav	1	vlád. rada	Brno	Česká republika
Bureš	František	1		Maribor	Slovinsko
Bureš	Ivan	5	ředitel musea	Sofia	Bulharsko
Burger	Rudolf	1		Videň	Rakousko
Burian	Zdeněk	39	akad. malř	Praha	Česká republika
Buriánek	Karel	2	uč. řed.	Pozlovice u Luhač	Česká republika
Burkhardt	Rudolf	9	kustod musea	Brno	Česká republika
Burkitt	Miles	18	prof. archeologie	Cambridge	UK
Bursch	F. C.	2	Rijksmuseum	Leiden	Holandsko
Burřik	E.	1	potápěč	Brno	Česká republika
Bury	Henry	1		Bournemouth	UK
Buttel-Reepen	von	1		Oldenburg	Německo
Butter	A. G.	3	British Museum	Londýn	UK
Butter	J.	3		Deventer	Holandsko

Bůžková	Anna	5		Praha	Česká republika
Bühler	Alfred	1	etnograf	Basilej	Švýcarsko
Bydžovský	Boh.	2	univ. prof., Královská česká společnost nauk	Praha	Česká republika
Calderini	Aristide	1	profesor	Locarno	Švýcarsko
Calliat	L. Armand	1	museum	Chalon S. Marne	Francie
Calman	W. J.	5	British Museum	Londýn	UK
Capitan	L.	69	prof. antropolog	Paříž	Francie
Carballo	Jesús	8	archeolog	Santander	Španělsko
Carl	J.	2	zoolog	Ženeva	Švýcarsko
Caroli	Ernesto	2	zoolog	Neapol	Itálie
Carpenter	George H.		Museum	Manchester	UK
Carpenter	G. K.	5		Keswick	UK
Casteret	Norbert	1	speleolog (*1897-1987)		Francie
		17	CAVE RESEARCH FOUNDATION		USA
Caziot	Com.	1	zoolog	Nice	Francie
Cejp	Karel	1	docent, „Věda přírodní“	Praha	Česká republika
Ceresa	Leopold	1		Miláno	Itálie
Ciana	Antonio	1		Terst	Itálie
Cipriani	Luigi	6	prof. antropolog	Florencie	Itálie
		30	CIZINECKÉ SVAZY		
Claire Deville	Comte	1		St. Dizier	Francie
Clark	J. G. D.	4	Proceedings of the prehistoric society (University Museum of Archeology) – prehistorik	Cambridge	UK
Clermont	J.	3	zoolog	Paříž	Francie
Clessin	S.			Regensburg	Německo
Cleypole	A. M.	1		Santa Maria	USA
		1	CLUB ALPIN FRANCAIS (sekce speleolog.)	Marseille	Francie
		1	CLUB ALPIN ITALIANO	Terst	Itálie
Cola	W. M.	3	antropolog	Onehunga	Nový Zéland
Colette	J. R. F.	1	Musée du Congo Belge	Tervueren	Belgie
Colin	E.	1	Bibl. Géogr. Inteon.?	Paříž	Francie
Collart	A.	2	Musée R. D'Histoire naturelle de Belgique	Brusel	Belgie
Collie	Geo L.	22	Logan Museum (Collie + W. Pond Allonzo, Dr.)	Wisconsin	USA
Collinge	E. W.	3		Berkhansted	UK
		1	COLOMBIA Republica		
		3	COLUMBIA UNIVERS. (Ralph S. Solecki)	New York	USA
Comancho	Ei	1		Chicago	USA
Comber	J.	1	spec. fotograf	Macon	Francie
		1	COMITÉ NATIONAL de Spéléologie	Paříž	Francie
Commont	Mad.	12		Amiens	Francie
Constantin	A.	1		Villeurbanie	Francie
Constantine	F.	3		Leeds	UK
Correa	Mendes	1	Universidado de Porto Antropologi	Porto	Portugalsko
Costa-Rosas	A. Julio	1		Buenos Aires	Argentina
Côte	Claudius	6		Lyon	Francie
Coufal		1	profesor	Prostějov	Česká republika
Coufalík	E.	11	lékař	Kyjov na Moravě	Česká republika
Coulonges	L. M.	5	prehistorik	Sauveterne-La-Lémance	Francie
Coustin	J.	2	Soc. d'Anthropologie	Paříž	Francie
Cox	O. Ulysses	1		Maute	Indie
Cramer	Helmuth	3		Nürnberg	Německo
Cromwell	E. L.	1	Dep. of Anatomy	Baltimore	USA
Csiki	E.	1	kustod národního musea	Budapešť	Madarsko
Culek	Antonín	10	profesor gymnasia	Čáslav	Česká republika
Cuthbertson	Alex.	1	entomolog	Salisbury-Rhodesie	UK
Cuttriss	S. W.	1	Elektrical and Mechanical exper	Leeds	UK
Cvijic	Jovan	4	univ. prof.	Bělehrad	Srbsko

Cvrk	Karel	16	učitel	Kunštát	Česká republika
Czadek	Johannes	1		Enzesfeld bei Baden	Rakousko
Czerny	Leander P.	23	zoolog	Kremsmün.	Německo
Czižek	Karel	53			Česká republika
Czižek	Wilh	16			Česká republika
Czoernig	W. (von)	1	Verein f. Höhlenkunde	Salzburg	Rakousko
Czupik (též Čupík)	Franz	103	tovární ředitel	Brno	Česká republika
Čadek	Ivan	137	Entomolog – spoluprac. Dr. K. Absol.		Bosna a Hercegovina
		7	ČAMS-ČS. Autoklub pro Moravu a Slezsko	Brno	Česká republika
Čapek	Václav	31	Podučitel	Kelč	Česká republika
Čapek	Johann			Sarajevo	Bosna a Hercegovina
Čech	Josef	5		Brno	Česká republika
Čechura	Frant.	1	Vysoká škola báňská	Ostrava	Česká republika
Čemus	Lad.	1		Kozly u Lobk	Česká republika
Čermák	Jaromír	2		Čáslav	Česká republika
Čermák	Jiří	7		Kunratice u Prahy	Česká republika
Čermák	Kliment	2	archeolog (Museum v Čáslavi)	Čáslav	Česká republika
Čermák	Mír.	1	Vodohosp. rozvoj. střed	Brno	Česká republika
Čermelj	Larro	4		Lublaň	Slovinsko
Černá	Helena	1		Praha	Česká republika
Černík	Boh.	1	učitel	Příbram	Česká republika
Černiš	A. P.	1		Lvov	Ukrajina
Černoorský	J.	1	Čs. Klub fotogr.-anat	Praha	Česká republika
Černoorský	Karel	2	Státní archeolog. ústav	Brno (Opava)	Česká republika
Černoouh	Jar.	1	odbor. uč.	Zlín	Česká republika
Černý	Adolf	5		Videň	Rakousko
Černý	Boh.	3	horní dozorce	Brno	Česká republika
Černý	Bohuslav	1	majitel kamenolomu	Brno	Česká republika
Černý	Jan	1		Praha	Česká republika
Černý	Miroslav	1	čs. zastupitelství	Moskva	Rusko
Černý	V.	1		Malá Skála u Turn.	Česká republika
Černý	Walter	3	profesor	Praha	Česká republika
Červený	Václav	1	tov.hud.nást.	Hradec Králové	Česká republika
Červík	Josef	1	sestup do Macochy	Zalkovice	Česká republika
Červinka	I. L.	15	archeolog	Brno-Kojetín	Česká republika
Česal	Jar.	1	učet. ředite	Praha	Česká republika
		12	Česká grafická unie (tiskárna)	Praha	Česká republika
		1	Česká společnost pro mineralogii	Praha	Česká republika
		1	Československá společnost archeologická	Brno	Česká republika
		4	Československá společnost entomologická	Praha	Česká republika
		3	Československý státní ústav hydrologický		
		3	Československý rozhlas a televize	Praha	Česká republika
		12	Česká společnost zeměvědná	Praha	Česká republika
		1	Česká vysoká škola technická	Brno	Česká republika
		1	Český speleologický klub pro zemi Moravskoslezskou v Brně	Brno	Česká republika
		2	„Český svět“ (ilustr. čas.)	Praha	Česká republika
Četník	Dušan	1		Bělehrad	Srbsko
Čížek	Gustav J.	18		Videň	Rakousko
Članěk	Zd.	1		Jevíčko	Česká republika
Čurda-Lipovský	B.	1	Soc. d'Anthropologie	Mor. Ostrava	Česká republika
Dahl	Maria	3	profesor	Blankenburg	Česká republika
Damon	R. F.	63	antropolo. modelář	Londýn	Česká republika
Daneš	Karel	4		Praha	Česká republika
Daněk	Ant.	2	redaktor	Brno	Česká republika

Daněk	František	1	hospod. ředitel	Dobromyslice u Nezamyslic	Česká republika
Dania	Emanuel	2	vykopávky Dolních Věstonic	Brno	Česká republika
Dania	Josef	11	Učitel-preparátor	Brno	Česká republika
Daniel	Raoul	8	speleolog	Paříž	Francie
Dardel		2	knihovnik	Chambéry	Francie
Davenport	Chas B.	12	Eugen. Federace	New York	USA
Davidson	Black	5		Peiping	Čína
Davidson	Jos. K.	1	president Care Research Foundatio		USA
Davie	H. N.	1		St. Chads, The Shonbberg Weston	UK
Davies	Maldwyn W	6	Univesity College of N. Wales, zoolog	Bangor	UK
Debruge	A.	6		Constantine	Alžír
Dédina	Václav	6	Profesor na Karl. univer.	Praha	Česká republika
Defontaine	P.	1	archeolog	Praha	Česká republika
Dehm	R.	1	univ. prof.	Mnichov	Německo
Dekeyser	L.	31	XVI. mezin. kongres antropologický	Brusel	Belgie
Delemare	C.	3	Univ. de Paris – biol.-zool	Deboutteville	Francie
Dekenbach-Lobsiger	Margueritte	8	antropolog	Ženeva	Švýcarsko
Delmas	A.	1	Ass. Fr. pour l'Avencem.des Sciences	Paříž	Francie
Demaray	A. E.	1	Národní parky	Washington	USA
Dembowski	R. L.	3		Praha	Česká republika
Dembovský	R.	15		Blansko	Česká republika
Demel	Casimir	1	zoolog	Varšava	Polsko
		1	„Démouelles“ (nezn.)		
Demoll		1		Mnichov	Německo
Denis	R.	6	zoolog prepar	Montpellier	Francie
Denny	F.	1			
Déperet	Charles	7	profes.-geolog	Lyon	Francie
Depoli	Quido	3	speleolog	Fiume	Maďarsko
		1	DEUTSCHES KONSULAT	Brno	Česká republika
		1	DEUTSCHES ENTIMOL. INSTITUT	Berlín	Německo
Diener		9	zoologie 1912	Budapešť	Maďarsko
Kyrle	J.		DEUTSCHES HÖHLEN FORSCHER HAUPTVERBAND		
		1	DEUTSCHES AIPENVEREIN	Graz	Rakousko
Deventer	J. G. Van	1		Batavia	USA
Deville	Jean	1		Paříž	Francie
		1	DEVONPORT CLUB	Devonport	Tasmánie
Deymová	Gabriela	1		Lindava	Česká republika
Deyl	Jaroslav	1	Všetuly (1947, 7. 12.)	Všetuly u Holešova	Česká republika
Deyrolle	Fils	1	„Sciences Naturelles“	Paříž	Francie
Dewitz		5		Geisenheim a/R	Německo
		7	DĚLNICKÉ TURISTICKÉ SDRUŽENÍ V PRAZE	Praha	Česká republika
Dharvent		2		Béthune	Francie
Dienech		2	Préfecture de la Seine	Paříž	Francie
Didon	Louis	1	La Maladrerie par Périgeux		Francie
Dietzel	Adelhelm	1	malíř	Drážďany	Německo
Divišek	T. K.	8	potápěč	Brno	Česká republika
Dix	Dorothy	1	The S. African Institute for medical research	Johannesburg	JAR
Dittmar	R.	1		Hannover	Německo
Divišek	Karel a jeho otec			Brno	Česká republika
Dobner	Edeltraut	6	dcera řed. školy K. Čížka	Brno-Obertsdorf	Německo
Dobrovolný	Fred	4	akad. malíř	Brno	Česká republika
Doggett	S. H.	2		Brno	Česká republika
Dodero	Agostino	3		Genova	Itálie
Doello Jurado	M.	6	profes.-Národ. museum	Buenos Aires	Argentina

Dokládál	M.	2		Brno	Česká republika
Dol	Gabriel	1		Castres	Francie
Doležal	Miroslav	2		Praha	Česká republika
Doležal	Leopold	1			Česká republika
Doležal	Zdeněk	1		Praha	Česká republika
Doležalová	Marie	1		Toušeň	Česká republika
Dolger	Fr.	2	profesor	Mnichov	Německo
Dollfus	Adrien	1	zoolog	Paříž	Francie
Domin	Karel	36	univ.prof.	Praha	Česká republika
		9	DONAU-ODER KANAL		
Dorn	Paul	1		Heroldoberg	
Dorník	Karel	1	Macocha	Praha	Česká republika
Dorník	Pavel v.	6			Jižní Afrika
Douwe	van C.	3		Mnichov	Česká republika
Dow	Richard	1	Boston Society of Natural History	Boston	USA
Drábek	Jan	4		Náchod-Vel.Poříčí	
Dragoun	F. R.	1	akad. malíř	Písek	Česká republika
		1	„DRAWING AND DESIGN“	Londýn	UK
Dreger	J.	2	geolog	Vídeň	Rakousko
Dreher	Oskar	12		Eugen	Německo
Driseheuther	Th.	2	hydrolog	Petersburg	Rusko
Drtina	Fr.	2	univ. prof.	Praha	Česká republika
Drvota	Ludvík	14		Žepče	Bosna a Hercegovina
		3	Družstvo za raziskavanje jam	Lublaň	Slovinsko
Drzymuchowski	Ritter v. Vik	1		Vídeň	Rakousko
Dubický	J.	1	poslanec N. S.	Ml. Boleslav	Česká republika
		5	Dubrovnická lázeňská a hotelová spol.	Srebarno	Chorvatsko
Dudich	E.	6		Budapešť	Maďarsko
Dumas	Jane-Ulysse	2	historička	Nimes	Francie
Dumian	Josef	1	prof. gymnasia	Trient	Švýcarsko
Dümer	H.	1		Schopheim	Německo
Dürkop	H.	1		Kiel	Německo
Dusmet	J. M.	2		Madrid	Španělsko
Dušátko	Josef	1	říd. učit.	Nový Hrozenkov	Česká republika
Dvorský	František	28	profesor	Brno	Česká republika
Dvorský	V.	14	univ. prof.	Praha	Česká republika
Dvořák	Karel	9	inspektor státních drah	Olomouc	Česká republika
Dworschak	Fritz	1		Krems a/D.	Rakousko
Dybowski	B.	2		Lvov	Ukrajina
Ebert	M.	1		Königsberg	Německo
Ebner		16	F. Schönbrunner	Vídeň	Rakousko
Ebner	Richard	1	profesor	Vídeň	Rakousko
Economo	C. V.	3	profesor psychiatrie	Vídeň	Rakousko
Ečer	Bohuslav	1	advokát	Brno	Česká republika
Edlinger	Ludwig	1		Lipsko	Německo
Edwards	Francis	2	nakladatel	Londýn	UK
Edwards	W. N.	1	geolog – Brit.Mus	Londýn	UK
Egli	Paul	2		Zürich	Švýcarsko
Ehman	Sven	6	zoolog	Uppsala	Švédsko
Ehrenberg		1	paleontolog, univ. prof.	Vídeň	Rakousko
Ehrlich	Lad.	3	malíř a grafik	Praha	Česká republika
Ehrmann		1	prelát	Olomouc	Česká republika
Ehrmann	P.	1		Lipsko	Německo
Eggert		1			
Eigenmann	P. H.	4	zoolog	Bloomington	USA
Eickstedt	Von	7	antropolog, univ. prof.	Vratislav	Polsko
Eisner	Jan	5	univ. prof.	Praha	Česká republika

Eistern	Fritz	1		Kufstein	Rakousko
Ekeberg		1	Musées Royaux d'Art et d'Histoire	Bruxelles	Belgie
Ellingsen	Edv.	4		Gräsvig	
Emetaz	Flor. A.	1		Nimes	Francie
Emerson	Ellen T.	1		Concord	USA
Emery	C.	1		Bologna	Itálie
Enderlein	Günther	7		Berlin	Německo
Endris	K. E.	13	profesor	Stuttgart	Německo
Engel	E. O.	1	zoolog	Mnichov	Německo
Engel		2	farář	Klein Eisingen	Rakousko
Engel	Carl	4	profesor prehist.	Magdeburg	Německo
Enke	Ferd.	1	nakladatel	Stuttgart	Německo
Enslin	E.	1	oční lékař	Fürth i. B.	Německo
		1	Entomologisches semina	Rostock	Německo
Erdmann	Rhoda	1	univ. prof.	Berlin	Německo
Erfurt	Agnes	1	zoolog. model	Wiesbaden	Německo
Erlacherová	Josefa	2		Troubsko u Brna	Česká republika
Erminy	Luc. Saur.	1		Gafsa	Česká republika
Ernisch	Karl	2	profesor	Düsseldorf	Německo
Escherier	R.	1	zoolog	Štrasburk	Francie
Estanove	J.	4	asist.musea	Toulouse	Francie
		16	„Europa auf Reisen“	Berlin	Německo
Ewald	F.	1	analýza mater. – Venuse Věst	Heidelberg	Německo
Fabiani	Ramiro	2		Padova	Itálie
Fabršová	Renata	1			
Fagniez		17		Avignon	Francie
Faernier	A.	1		Besançon	Francie
Fahrenheit	H.	1		Hannover	Německo
Faisandier	P.	1	„Le petite Gironde“	Bordeaux	Francie
Falcoz	Louis	2		Vienne	Francie
Fanta	František	2	odbor. uč.	Val. Meziříčí	Česká republika
Farrington	Oliver C.	1	Field Columbian Museum	Chicago	USA
Farus	V.	1	profesor	Lipsko	Německo
Faunier		1	profesor	Besançon	Francie
Fauraisans	Mossèn Ma	3		Barcelona	Španělsko
Fauvel	P.	1	zoolog	Angers	Francie
Favraud	A.	3	archeolog	Angoulême	Francie
Favre	Jules	3		Lausanne	Švýcarsko
Favret	P. M.	1	katolický kněz	Epernay	Francie
Faxon	Walter	1	zoolog	Cambridge	UK
Fejos	Lita Binns	1	antropolog	New York	USA
Felix	P.	1	profesor	Lipsko	Německo
Fellbaum		3	Deusche Akademie der Wissenschaft	Berlin	Německo
Felt	E. V.	1	geological hall Albany	New York	USA
Fencel	Ant.	1	filmový podrazník	Praha	Česká republika
Fenton	H. C.	2	„Austr. Nat. Travel“	Londýn	UK
Ferrand	Henri	2		Grenoble	Francie
Ferrer-Vert	F.	1		Barcelona	Španělsko
Fersmann	A.	1			
Feruglio	Egidio	5	geolog	Turin	Itálie
Fetter	V.	26	univ. prof.	Praha	Česká republika
Feuerborn	H. J.	1		Münster L. W.	Německo
Feyerabend		2	profesor	Görlitz	Německo
Feyrer	Jifi	5		Brno	Česká republika
Feyrer	Vilém	5		Brno	Česká republika
Fialovi		1	rodina	Sloup	Česká republika
Fibich	Karel	1	správce Zemského musea, denunce 1940	Brno	Česká republika

Fidrmuc	Čeněk a Ali	1	učitel	Cerhonice	Česká republika
Field	Henry	65	odbor. uč. Fiel Museum (zoolog)	Chicago	USA
Fieringová	Marie		Praha-Střešovice	Praha	Česká republika
Fierlinger	E.	3	profesor	Olomouc	Česká republika
Fiehtel	Lad.	1	Svaz čsl. děln. turistů	Plzeň	Česká republika
Filip	Jan	8	akademik, Praha-Kaprova 12	Praha	Česká republika
Findeisen	Hans	2		Berlin	Německo
Fink	Nikola	2		Zagreb	Chorvatsko
Finocchiaro	Carlo	2	Società Alpina	Terst	Itálie
Firbigar	Paul	1		Berlin	Německo
Fischer	Eug.	26		Sontiaabei Bebra	Německo
Fischer	Gustav	1		Jena	Německo
Fischer	Louis	1	geolog	Dorlisheim	Německo
Fischer	Vlad.	5	profesor	Brno	Česká republika
Fischer		1	antropolog	Freiburg, Berlin	Německo
Fischer	Richard	4		Dresden	Německo
Fischerhaus	Th.	1		München	Německo
Fišer	Richard	6	advokát	Olomouc	Česká republika
Fisin	H.	1	entomolog	Ženeva	Švýcarsko
Fitte	Paul	4	prehistorik	Paříž	Francie
Flaricke	Ernst	1	Kosmos-ges. f. Naturfreude	Stuttgart	Německo
Fleischer	Ant.	13		Brno	Česká republika
Fleschelle	J. Mile	5	antropolog	Paříž	Francie
Fock	Gerhard	4	prehistorik	Tübingen	Německo
Foerster	Juan	4		Villa Ballester	Argentina
Folkmanová		1		Praha	Česká republika
Folkmanová	B.	2	zoolog	Brno	Česká republika
Folprecht	J.	2		Mor. Ostrava	Česká republika
Folsom	J. W.	10	entomolog	Tallah	USA
Foltmanová	B.	7	zoolog	Praha	Česká republika
Fontenioux	de Comtes	2		Châteaux du Collets	Francie
Font y Sagué	Norbert	1		Madrid	Španělsko
Forel	Aug.	1	zoolog	Hamburg	Německo
Formánek	Ed.	20 + 8	botanik	Brno	Česká republika
Formánek	Romuald	velká složka	vícepres. řed. pošt a telegr	Brno	Česká republika
Formánková	Albína	1	prodej knihovny	Brno	Česká republika
Forret	R.	2		Štrasburk	Francie
Forster	F.	1		Bretten	Německo
Forster	Walter	3	entomolog	Mnichov	Německo
Fournier	A.	4	profesor	Besançon	Francie
Fraipont	Charles	5	paleontolog	Liège	Belgie
Frangel	Walter	1	prehistorik	Budyšín	Německo
Franchet	L.	27	prehistorik	Paříž	Francie
Franič	D.	8		Gospič	Chorvatsko
Frankenberger	Z.	36		Praha	Česká republika
Frankl	Frères	1		Teplice	Česká republika
Franz	L.	1	prehistorik	Praha	Česká republika
Franz		2	Just. f. Grünland-wirtschaft	Admont	Rakousko
Franz	V.	3	E. Haeckel-Ges.	Jena	Německo
Frauenberger	Georg	1		Mnichov	Česká republika
Fredericq	Léon	1	profesor	Lüllich	Belgie
Freising	Josef		profesor	Brno	Česká republika
Freising	Hanuš	9/5	syn Josefa Freisinga	Brno	Česká republika
Frenzel	Walter	1	prehistorik	Budyšín (Bautzen)	Německo
Freudenberg	W.	1		Klosters	Švýcarsko

Frič	Antonín	1	profesor Karlovy univerzity	Praha	Česká republika
Frič	Vojtěch Alb	27	cestovatel	Praha	Česká republika
Frickhinger	Frida	9		Nördlingen	Německo
Fried	J.	1		Brooklyn	USA
Friedinger	H.	11		Luzern	Švýcarsko
Frielländer	R.	2	knihupectví (Frieländer & Sohn	Berlin	Německo
Friedrich	Frant. C.	1	pravěké rybářství	Praha	Česká republika
Friese	H.	2	Odlitky	Ammerland	Německo
Fron	Jan	1	oficiální zemský úř.v.v. (1943)	Bilovice nad Svitavou	Česká republika
Frotzel	Josef	2	primář	Praha	Česká republika
Fröhlich	Karl	1		Aschaffenburg	Německo
Frühlich & Weiss		1	fotogr.	Videň	Rakousko
Fugger	Eberhard	3	profesor	Salzburg	Rakousko
Fuchs	Hans	1	hydrolog	Brno	Česká republika
Fürtig		2	Städtischer Bildungsausschuss	Bodenbach (Děčín)	Česká republika
Gabast		1	archeol. sbírka	Montcavet	Francie
Gábor		3	diapositivy	Praha	Česká republika
Gadeau de Kerville	Henri	5		Rouen	Francie
Gaerte	H.	2	fed. musea	Königsberd in Pr.	
Gaffkin	M. Miss	1		Belfast	UK
Gaché	Raymond	1	Société Spéleologique de Franc	Paříž	Francie
Gaillard	Cl.	6	fed.musea	Lyon	Francie
Gajdeczka		1	profesor	Brno	Česká republika
Ganglbauer	L. C.	3		Videň	Rakousko
Garcin	E.	1	Edition de L'Ofolac Algeria		Alžír
Gardilčić	Josip	1		Nerežišće	Chorvatsko
Gardowski		1	Bundesministerium für Land- und Fortwirtschaft	Videň	Rakousko
Garrod	A.E.	2		Oxford	UK
Garstang	John	6	Gouvernement of Palestine – Depart of Antiquites	Jerusalem	Izrael
Gartner	Otakar	1	prof. Vys. šk. techn.	Brno	Česká republika
Gaschott	O.	1	Studienassessor	Mnichov	Německo
Gasparini	de B.	1	Club Spéleologique	Udine	Itálie
Gasparitz	Ambros	2		Semriach	Rakousko
Gassen		1		Berlin	Německo
Gaudron	Guy	3	Société Préhistor.Français	Paříž	Francie
Gauthier		1			Francie
Gavazzi	A.	1	profesor	Sušák	Chorvatsko
Gebauer	Vilém	1		Brno	Česká republika
Gebhart	A.	2		Rakovník	Česká republika
Gelpský	Bohumil	1		Sloup na Moravě	Česká republika
		8	Geographische Gesellschaft	Videň	Rakousko
		2	Geographisches Institut der Universität in Wien	Videň	Rakousko
		1	Geologische Bundesanstalt	Videň	Rakousko
		1	Geologický ústřední ústav	Praha	Česká republika
George	C.F.	1		Kirton in Sindsey	UK
Gerasimov	Michael Mi c	1	Istoričeskij muzej	Moska	Rusko
Gerber	Ed.	2	Naturhist.Museum	Bern	Švýcarsko
Geret		2	„Histoire Naturelle“	Paříž	Francie
Gerža	Marie	1	Moravský kras AG	Brno	Česká republika
		1	Gesellschaft für Antropol.	Berlin	Německo
		2	Gesellschaft für Erdkunde	Berlin	Německo
		2	Gesellschaft für Stereoskopie	Videň	Rakousko
Geschwendt	Fritz	2		Halberstadt	Německo
Gestro	R.	3		Janov	Itálie
Gèze	Bernard	1	archeolog	Paříž	Francie
Giard	Alfred	1	entomolog	Paříž	Francie

Giardina	Andrea	1		Palermo	Itálie
Giebitz	Jacob	1	Staatsgewerbeschule	Liberec	Česká republika
Gieseler	W.	17	Professor na Institut der Rassenkundlichen Universität	Tübingen	Německo
Giffen	A. E. Van	4	Biolog.-Archeolog. Institut	Groningen	Holandsko
Gifford	E.W.	1	The American Antropological Association	San Francisco	USA
Giliberti	Russo	1		Palermo	Itálie
Ginzberger	Aug.	3	botanik	Videň	Rakousko
Giraud	Eduard	2	École d'Antropologie	Paříž	Francie
Giroux	P.	14		Paříž	Francie
Girometta	Umbert	2	profesor	Split	Chorvatsko
Giron	Clemencia	2			Mexico
Girtanner	Ch.	2		Clarens	Švýcarsko
Gisin	Hermann	1	Musée d'Histoire Naturelle	Ženeva	Švýcarsko
Gissler	F. Carl	1		Brooklyn	USA
Gjivoje	Marinko	1	profesor	Lublaň	Slovinsko
Glassner	Helga	2	fotografka	Berlin	Německo
Gloatz	Karl	4	Berlin-Charlottenburg	Berlin	
		1	GLOBUSMUSEUM (Ing. R. Haardt)	Videň	Rakousko
Glozel		2	La Commis. Internat. charger de Familier l'Emplac. de Gl.	Vichy	Francie
Gockel	A.	1	univ. prof.	Freiburg	Švýcarsko
Godart	Fr.	2		Châtelet	Belgie
Goecke	Hans	3	nakladatelství	Krefeld	Německo
Gogh	Joh. Von	1	Europ. science service	Amsterdam	Holandsko
Goidanich	Athos	1	Laboratorio di Entomol	Bologna	Itálie
Gojic	Tomo	1		Banjaluca	Bosna a Hercegovina
Goldmann	Wildhelm	1		Lipsko	Německo
Goll	W.	1	vrchní lesní rada	Teplice-Lublaň	Slovinsko
Gorgon		1	film	Blansko u Brna	Česká republika
Gorjanovic-Kramberger		5		Zagreb	Chorvatsko
Götzinger	Gustav	38		Videň	Rakousko
Gorony	L.	1		Foin	Francie
Gottwald	Antonin	2	řídící učitel, archeolog	Prostějov	Česká republika
Goury	Georges	3	archeolog	Nancy	Francie
Govi	Karl	2		Praha	Česká republika
Graeter	Eduard	3	zool. Anstatt d. Universitä	Basilej	Švýcarsko
Graf	Anton	21	účetní, ředitel	Brno	Česká republika
Grahmann	R.	9	prehistorik	Bietelfeld	Německo
Grape	A.	1	geograf	Uppsala	Švédsko
Grecht		1	obec. taj.	Dolní Věstonice	Česká republika
Griffini	A.	1		Bologna	Itálie
Grimm	H.	1	profesor	Berlin	Německo
Grinell	Fordyce	1		Pasadena	USA
Grmela	Arnošt	2	pozůstalost J. Knies (seznam sbírky po Kniesovi)	Klobouky u Brna	Česká republika
Grobet	André H.	1	Société Suisse de Spéléologie	Sion	Švýcarsko
Groh	Frant.	1		Praha	Česká republika
Gross	Hugo	14		Allenstein	Německo
Gross	Vilém	1		Oslavany u Brna	Česká republika
Grund	Camila	2	Praha-Bubeneč	Praha	Česká republika
Grüll	Jan	2		Brno	Česká republika
Gruyter	W. de	1	nakladatel	Berlin	Německo
Gryc	Antonín	4	poštámistr	Ruprechtov	Česká republika
Gryc	Edv. P.	1	děkan	Troubsko u Brna	Česká republika
Gspan	Alfons	20	univ. docent	Lublaň	Slovinsko
Guénot	L.	1	univ. profesor zoologie	Nancy	Francie
Guillaume	H.	4	Musée Royal d'Histoire Naturelle	Brusel	Belgie
Gumpert	Carl	3		Ansbach	Německo

Gurlt	Ad.		3 dopisy na Dr. Wankla, složka: železný litý prsten	Bonn	Německo
Gurney & Jackson		1	publikační spol.	Londýn	UK
Gusinde	Martin	2	Wien-Laxenburg	Vídeň	Rakousko
Guth-Jarkovský	Jiří Stanislav	84		Praha	Česká republika
Guthrie	J. E.	2	zoolog	Ames	USA
Gutwinski	Rom.	3		Krakov	Polsko
Guyan		4	ředitel Naturhist. Museum	Schaffhausen	Švýcarsko
Günter	S.	4	geograf	Mnichov	Německo
Gürtler	Jos.	1		Warnsdorf	Česká republika
Haardt	v. Hartenth	9		Vídeň	Rakousko
Haas	Artur	2	Akademie d. Wissench.	Vídeň	Rakousko
Haberl	V.	9	preparátor	Pešť	Maďarsko
Häberle		1	Geolog.-paleontolog. Institut	Haidelberg	Německo
Hachler	Emil	4	ornitolog	Brno	Česká republika
Hackl	Adolf	3		Vranov nad Dyjí	Česká republika
Hackett	Cecil	1		Londýn	UK
Hackspiel	P.	1		Mettmann	Německo
Hadwen	Seymon	1	patolog, Ontario Research Foundatio	Totonto	Kanada
Hadži	Jovan	4	Laboratoire de Zoologie	Lublaň	Slovinsko
Hachler	Emil	4		Brno	Česká republika
Haitinger	M.	2	fotograf	Vídeň	Rakousko
Hájková	Marie W.	2	museum	Tovačov	Česká republika
Halbfass	Wilh	1		Neuhaldensleben	Německo
Halbfess		1	profes.geografie	Jena	Německo
Halík	M.	2	vrch. horní inženýr	Dombrová	Česká republika
Haller	Emil	2		Vídeň	Rakousko
Hamal-Nandrin	Joseph	6	archeolog	Lutych	Belgie
Hamann	Otto	1	geograf	Steglitz	Německo
Hamann	D. O.	19		Berlin	Německo
Hambach	G.	1	Acad. of Science	St. Louis	USA
Hamerník	Jiří	1		Praha	Česká republika
HAMPL	František	1	Öst. Landsmuseum	Vídeň	Rakousko
Hančar	Franz	10	profesor	Vídeň	Rakousko
Handlirsch	A.	14	zoolog	Vídeň	Rakousko
Handschin	Eduard	7	Lab. de parasitologie Université de Genev	Ženeva	Švýcarsko
Handschin	M.	1	zoolog	Basilej	Švýcarsko
Hanisch	A.	1		Třebíč	Česká republika
Hansen	H. J.	3		Sjöbenhavn	Švédsko
Hanvai	Eduard	2		Dobšina	Slovensko
Hanzelka	Emil	1		Kopřivnice	Česká republika
Hanzlik	St.	3	univ. prof.	Praha	Česká republika
Hardy	G. H.	1	Brisbane-Queensland	Brisbane	Austrálie
Harland	R. B.	1	archeolog	Londýn	UK
Harmer	S. F.	2	British Museum	Londýn	UK
Harms	J.	1	univ. prof.	Jena	Německo
Harrison	Edw.	4		Old Stones	UK
Hartmann	Daniel	2	nálezce „Homo Heidelbergensis“	Mauer u Heidelbergu	Německo
Hartmann	Franc	9		Vransko	Chorvatsko
Harvey	L. Roy H.	2	Univ. of Maine, zoologie	Orono	USA
Hassinger	H.	8	Univ .prof. – Geogr. Institut	Vídeň	Rakousko
Hasoň	Karel J.	1	strojírna	Sloup na Moravě	Česká republika
Haucke	R.	22		Planina	býv. Jugoslávie
Hauer	V.	1		Opava	Česká republika
Hauerstein	Ludwig	2		Hannover	Německo
Haug	Hans	4		Tuttingen	Německo
		1	Hauptverband-Deutscher Höhlenforsche	Vídeň	Rakousko
Haurer	Emil	1		Gleisdorf	Rakousko

		4	„HAUS DER NATUR“ (museum)	Salzburg	Rakousko
Hauser	Otto	14		Basilej	Švýcarsko
Hauser	Bernard	2		Ženeva	Švýcarsko
Havelka		5	odborný předn.-min. šk. a n. osv	Praha	Česká republika
Havlíček	Norbert	1	speleolog v Moravském krasu	Brno	Česká republika
Havránek	František	2			
Hawelka	Vinz	11		Zagreb	Chorvatsko
Hay	W. P.	3	Howard University, department of Nat. History	Washington	USA
Healch	d el Bio H.	1			Tunisko
Hebger	E.	1	zool. inst.	Tübingen	Německo
Heffer	W.	1	knihkup.	Cambridge	UK
Heiderich		2		Bonn	Německo
Heikertinger	F.	1		Videň	Rakousko
Heinko	C.	1		Hrádek n. Nisou	Česká republika
Heinold	K. E.	1	moravský místodržitel	Brno	Česká republika
Heisler	Wilh.	11	fotograf	Brno	Česká republika
Hejl	Emil	32	vlastivědný pracovník	Blansko u Brna	Česká republika
Hejl	František	1		Vel. Bystřice u Olomouce	Česká republika
Helfert	Vladimír	4	ředitel Zemského musea	Brno	Česká republika
Hellich	Jan	?	archeolog	Poděbrady	Česká republika
Hencken	Hugh	1	prehistorik	Cambridge	UK
Hener	Ed.	1		Praha	Česká republika
Hennehöle	Eberhard	1	archeolog	Rüthen a.M.	Německo
Hennig	E.	1	prehistorik – univers	Tübingen	Německo
Henrikson	Edwar G.	2		Minde	Norsko
Hensch	A.	3		Krapina	Maďarsko
Hérail	Jean	2		Norbonne	Francie
Heraleg	Wilh.	1		Brno	Česká republika
Herberts	Kurt	4		Wuppertal	Německo
Herbst	Curt	1		Neapol	Itálie
Herčíková	Marie	1		Brno	Česká republika
Herig	Friedrich	1		Karlsruhe	Německo
Herko	Josef	1	jeskyně	Videň	Rakousko
Herold	Jan A.	1	advokát	Mnich. Hradiště	Česká republika
Herskovits	M. J.	1	Nat. Research Council	Washington	USA
Hertzog	Louis	3		Štrasburk	Francie
Herwig		1	antropolog	Tübingen	Německo
Heřman	Josef	8	preparátor Národního musea	Kloučky n. Střib. Skalice	Česká republika
Heselhaus	Franz	1		Bonn	Německo
Hess	W.	1		Duisburg	Německo
Hesse	R.	3	profesor	Berlin	Německo
Hetschko	A.	21	profesor (Verhöff)	Český Těšín	Česká republika
Heulle	W.	1	archeolog	Berlin	Německo
Hewes	Charles R.	7	British Speleological Association	Tallin	Estonsko
Heydrich	M.	2	ředitel musea	Kolín n. Rýnem	Německo
Heye	G. G.	1	ředitel Musea amerických Indiánů	New York	USA
Heymons	Richard	2		Berlin	Německo
Heyne	Ernst	2		Lipsko	Německo
Heyrovský	Leo	1	univ. prof.	Praha	Česká republika
Hickenburg	E. GF.	1	sběrka loveckých trofejí	Gmunden	Rakousko
Hicker	B.	1		Ratíškovice	Česká republika
Hikhemer		1	profesor	Berlin	Německo
Hilf	Richard B.	1	lesník	Reichensachsen	Německo
Hill	G. H.		speleolog	Buxton	UK
Hilpert	Hans	1		Würzburg	Německo
Hinthus	Jaroslav	1	redaktor – Jednota čs. turistů ve Vídni	Videň	Rakousko
Hirsch-Jabor	O.	1	knihkupec	Franfurkt a. M.	Německo

Hirsberg	Fr.	1		Lodž	Polsko
Hirtz	Miroslav	2	profesor	Zagreb	Chorvatsko
Hladík	Josef	1		Příbor na Moravě	Česká republika
Hladký	Antonín	1	farář	Ochoz u Brna	Česká republika
Hlava	Antonín	1	Brno-Líšeň	Brno	Česká republika
Hlaváč	Vítězslav F	8	konchologie	Černožice n. L.	Česká republika
Hlavička		6		Trebinje	Bosna a Hercegovina
Hlávka	Josef	2	mecenáš český	Praha	Česká republika
Hlávka	Karel	2	geolog	Praha	Česká republika
Hobby	B. M.	1	entomolog, University Museum	Oxford	UK
Hobelsperger		4	Verein f. Höhlenkunde	Videň	Rakousko
Hoernes	R.	1		Štýrský Hradec	Rakousko
Hofbauer	Ernest P.	1		Stift Götweig	Rakousko
Hoffer	Augustin	1		Brno	Česká republika
Hoffer	Max	2	ředitel	Štýrský Hradec	Česká republika
Hoffmann	Adolf	2	entomolog	Videň	Rakousko
Hoffmann	A. J.	2	Coleopterolog, Rundschau	Videň	Rakousko
Hoffmann	C. J.	1	soudní rada	Chrudim	Česká republika
Hofmann	R. Ed.	1	entomolog	Grünberg	Německo
Hoffmann	R. W.	1	Zoolog. Institut	Göttingen	Německo
Hoffmann		4	Zoolog (Räparatoren), Schütter, Nussbaumer	Grünberg	Německo
Hofmannová	Arnoštka	2		Praha	Česká republika
Hofmeister	Rudolf Rich	4	spisovatel	Rožmitál	Česká republika
Hofrichter	Hauptmann	5	entomolog	Videň	Rakousko
Hochmitz		1		Sittard	Holandsko
Holas	Al.	1	profesor	Brno	Česká republika
Holbein-Verlag		6	nakladatelství	Basilej	Švýcarsko
Holdhaus		7	Naturhist. Museum	Videň	Rakousko
Holeček	Josef	2	lesní rada	Praha	Česká republika
Holeček	Vladimír	1		Bratislava	Slovensko
Holleyman & Treacher		6		Brighton	UK
Holzbach	Ant.	1	redaktor	Hor. Černošice	Česká republika
Holzer	Leo	1		Praha	Česká republika
Homola	Vladimír	10	speleolog	Praha	Česká republika
Hooijer	C. R.	1		Amsterdam	Holandsko
Horák	Václav	1	redaktor	Praha	Česká republika
Hörmann	Konst.	1	Zemské museum	Sarajevo	Bosna a Hercegovina
Hörmann	R.	1	Naturhist.Ges.	Norimberk	Německo
Horn	W.	1		Bad Harzburg	Německo
Horňanský	Jan	4	učitel	Pečkov	Česká republika
Hornov	L.	3		Praha	Česká republika
Horusitzky	H.	1	geolog	Pešť	Maďarsko
Hoschna	Ed.	2	stavební rada	Košice	Slovensko
Houdek	V.	10	sekční rada	Videň	Rakousko
Houzé	E.	1	Institut de Sociol.	Brusel	Belgie
Howard	Henry G.	2	demonstrátor mus.	Norfolk	UK
Howard	Charles W.	1	entomolog	Laurenço Marques	Mozambik
Howarth	O. J. R.	1	the British Association for the Advancement of science	Londýn	UK
		1	LANDESVEREIN FÜR HÖHLENKUNDE IN SALZBURG	Salzburg	Rakousko
Hrabě	S.	1	profesor		
Hranilovič	Hinko Pl.	1		Zagreb	Chorvatsko
Hráský	J. V.	1	rektor techniky	Praha	Česká republika
Hrdlička	Ferdinand	1	fotokupec	Videň	Rakousko
Hrdlička	Aleš	20	antropolog		USA
Hrdlička	K.	1	notář	Příbor na Moravě	Česká republika
Hrdlička	Karel	1	vrchní ředitel	Praha	Česká republika

Hříbek	Ant.	4		Olomouc	Česká republika
Hromádko	Vilém	1	presid. Akc. spol. Škoda	Praha	Česká republika
Hrozný	Bedřich	7	univ. prof.	Praha	Česká republika
Hrůza & Rosenberg		5	továrna stavebních výrobků, soudní expertiza 1908	Praha	Česká republika
Hrubý	Joh.	1			Česká republika
Hříšný	František	1	místoředitel pojišťovny	Albrechtice nad Orlicí	Česká republika
Hubault	Et.	1	prof.-minist. zemědělství	Nancy	Francie
Hubenthal	W.	3		Buflehan	Německo
Hucke	Karl	?	komis. řed. musea	Brno	Česká republika
Hudec	J.	2		Praha	Česká republika
Hudeček	Lad.	3		Žeravice	Česká republika
Hudečka	František	1	mag. akcesista	Praha	Česká republika
Huene	Fr.	1	Geolog.-paleontolog. Institut	Tübingen	Německo
Hundt	Rudolf	1	profesor	Klosterfelde	Rakousko
Hunter	V.	1	British Speleological Association – University College	Hull	UK
Hůrka	Karel	3	Čs. společ. zoolog	Praha	Česká republika
Hykeš	O. V.	1	univ. prof.	Praha	Česká republika
Hýsek	Miroslav	2	univ. prof.	Praha	Česká republika
Chabot	G.	1	univ. prof.- geograf	Dijon	Francie
Chalmas	Ernest	1		Chelsea	UK
Champion	B.	2	Musées Nat.	St. Germainlaye	Francie
Chapeaurouge de		1	senátor	Paříž	Francie
Charleston	R. J.	1		Clanfield	UK
Charpantier-Moitier	A.	1	Geograf-speleolog	Mety	Francie
Chauvet	Gustav	8	notář-paleontolog	Poitiers	Francie
Chauvin	Marie von	1		Freiburg im Breisgau	Německo
Chelussi	Italo	1		Chiusdino	Itálie
Chevreaux	Ed.	1		Constantine	Rumunsko
Cheyrier	A.	2		Terrasson	Francie
Childe	V. G.	7	profesor archeologie	Edinburgh	Skotsko
Chilton		5		Christchurch	Nový Zéland
Chlum	Ludvík	1	advokát	Jihlava	Česká republika
Chlumský	Jan	1	les.prakt.	Poštělnice	Česká republika
Chobaut	Alfred	1		Avignon	Francie
Cholek	Josef	3		Videň	Rakousko
Chopard	L.	2		Paříž	Francie
Chorinsky	Fritz	3	hrabě (velkostatkář Veselí n./M.)	Veselí n. Moravou	Česká republika
Chudárek	J.	1		Brno	Česká republika
Ibero	José M.	4	i Marneffe (Belgie)	Burgos	Španělsko
Ibero		1	Amer.Institut	Hamburg	Německo
		1	„ILLUSTRIERTE ZEITUNG“	Lipsko	Německo
		8	„L' ILLUSTRATION“ (časopis)	Paříž	Francie
Iltis	Hugo	1	profesor	Brno	Česká republika
Imms	A.D.	4	zoolog, Dehra Dun	Oxford	UK
Inkey	Béla v.	1		Tarodhaza	Maďarsko
		8	INQUA (Internat. Quastär Vereinigung)	Videň	Rakousko
		1	Bibliographisches institut	Lipsko	Německo
		1	Geolog.-paläologis. INSTITUT der Universität	Heidelberg	Německo
		3	MILITÄR-GEOGRAPH. INSTITUT	Videň	Rakousko
		6	INSTITUT INTERNATIONAL D'ANTHROPOLOGIE	Paříž	Francie
		3	INSTITUT de Géographie	Bělehrad	Srbsko
		1	INSTITUT OcéANOGR.		Monako
		2	INSTITUT GEOGRAPHISCHES	Videň	Rakousko
		1	INTOURIST	Videň	Rakousko
Ionescu	C. N.	2	Laboratorium d. Univer. Morphologie, zoologie	Jassy	Rumunsko

		4	ISTITUTO ITALIANO DI PALEONTOLOGIA UMANA	Florencie	Itálie
Ivčovic	H.	1	profesor	Zagreb	Chorvatsko
Jackson	C. F.	6	univ. prof. zool	New Hampshire	USA
Jackson	Frank N.	1		Cayton, York Road, St. Albans	UK
Jackson	Gordon H.	1		Londýn	UK
Jacob-Friesen	K. H.	51	ředitel Zemského musea	Hannover	Německo
Jacobi	Arnold	1		Berlin	Německo
Jacobson	Rich.	1	Dräger-Werk	Vídeň	Rakousko
		10	JADRANSKÁ STRAŽA	Praha	Česká republika
Jadrníček	L.	9		Jevíčko	Česká republika
Jadrníček	R.	1	továrník	Fryšták	Česká republika
Jaekel	S.	5		Berlin	Německo
Jaeger	Ernst Q.	3		Berlin	Německo
Jahna	M.	1	geolog – Česká vysoká škola technická	Praha	Česká republika
Jahn	J.	7	univ. prof.-prehist.	Vratislav	Polsko
Jalovský	Jos.	1	stavitel	Blansko u Brna	Česká republika
James	A. D.	1		Oxford	UK
Janák	H.	3	ředitel	Moravský Krumlov	Česká republika
Janásek	Jan	2		Čelechovice na Hané	Česká republika
Jančařík	Ant.	1	odbor. uč.	Letovice	Česká republika
Janda	Bohumil	3	redaktor nakl. SFINX	Praha	Česká republika
Janda	Friedrich	2		Prům	Německo
Janda	Viktor	5		Praha	Česká republika
Jandík	V.	1	redaktor	Bratislava	Slovensko
Janet	Charles	4		Beauvais	Francie
Janiček	Alois	2	řídící učitel	Dubicko	Česká republika
Jankowski	W.	7		Vratislav	Polsko
Janků	Fr.	1	Mor.- slez. Beseda	Praha	Česká republika
Janoušek	K.	2	výroba člunů	Praha	Česká republika
Janovský	František	1			
Janšák	Št.	1	vlád. rada	Bratislava	Česká republika
Januschka	Josef	4	místodř. vicepres	Brno	Česká republika
Januschke	E.	1		Römerstadt	Německo
Jaroš	Zdeněk	5	kustod musea	Brno	Česká republika
Jappa	G.	1	profesor	Olomouc	Česká republika
Jareš	Vojtěch	9	profesor vys. učení techn., Praha XII. čp. 136 (9 dop., 3 foto; slož.: železný lit.prsten)	Praha	Česká republika
Jarkowsky	Franz	1	foto-ateliér	Vídeň	Rakousko
Jarthfully	Yoma	1		Irevor Kmeard	USA
Jarušek	František	1		Boskovice	Česká republika
Jaume	Miguel L.	1		Havana	Kuba
Jayle	M. F.	2	Soc. Fr. de Gynéologie	Paříž	Francie
Jeanell	René	22		Paříž, Bukurešť	Francie
Ječmínek	František	12	stroj. kovář	Ondratice	Česká republika
Jedlička	M.	10		Rájec n.Svitavou	Česká republika
		15	JEDNOTA Československý turistů	Vídeň	Rakousko
Jehličková	Anna	1		Praha	Česká republika
Jelínek	Antonín	1	ředitel gymnasia	Nový Bydžov	Česká republika
Jelínek	Ivan		min. inform.	Praha	Česká republika
Jelínek	Jan	15	ředitel Moravského musea	Brno	Česká republika
Jelínek	Leopold	1	fotograf	Praha	Česká republika
Jeniček	V. V.	1	ředitel hradního musea „Na Košumberce	Praha	Česká republika
Jeniček	Jiří	2		Praha	Česká republika
Jenks	A. J.	5	antropolog na University of Minnesot	Minneapolis	USA
Jennings	J.	1	Commonwealth House New Oxford Street (The Stanston ironworks Company Limited)	Londýn	UK

Jenny	Ernst	1		Zofingen	Švýcarsko
Jenő	Magyar	4		Budapešť	Maďarsko
Jentinka	F. A.	1	Museum von Natur. Historia	Leiden	Holandsko
Jerner		1	geol.-paleont. ústav	Praha	Česká republika
Jeřábek	Richard	2	strojvedoucí	Val. Meziříčí	Česká republika
Jeřábek	Viktor Kami	1	spisovatel	Prštice (nar. i zemř. v Litomyšli)	Česká republika
Jessen	J.	3	Deutsches Archäolog.Institut (Berlin-Dahlem)	Berlin	Německo
Jíra		1	okr. hejtman	Praha	Česká republika
Jeschek	V.	1		Brno	Česká republika
Jírovec	Otto	8	univ. profes. parazitologie	Praha	Česká republika
Jittal	V.	1		Istanbul	Turecko
Jodot	Paul	2		Paříž	Francie
John	Jaromír	1	redaktor a spisovatel	Praha	Česká republika
Johnton	S. S.	1	The Station Ironworks company Limite	Nottingham	UK
Jokl	Jan	27	zemský rada (+12. 10. 1906) – velice vážený Dr. Absolonem	Brno	Česká republika
Joly	Robert de	15	speleolog	Uchaud	Francie
Jonghe	Ed. de	2		Terouven	Belgie
Joudek	František	1		Praha	Česká republika
Joukov	Boris	1		Moskva	Rusko
Joule	N.H.	1	University of Michigan	Michigan	USA
Juller	Marg.	1	Entomolog. Council for Scientific and Industrial Research	Canberra	Austrálie
Junkelmann	Erich	17		Lipsko, Mnichov	Německo
Junker	Carl	2	redaktor	Vídeň	Rakousko
Junkermann	S.	1	Arbeitsgemeinschaft für Vorgeschichte	Bielefeld	Německo
Jura	Albin	3	Polska Akademyja Umiejtnosci – Museum Archeo	Krakov	Polsko
Jureček	Štěpán	1	pluk. lékař	Turnov	Česká republika
Juritzka	W.	2	archeolog	Paříž	Francie
Jurkovič	Dušan	2	Státní úrad na ochranu pamiatok na Slovensku (Komisia pre zverejnenie Demänovských jaskýň)	Bratislava	Slovensko
Jurner	Rohl.	1		Sydney	Austrálie
Jursa	Jan	4	vlád. rada	Vídeň	Rakousko
Just	Adolf	1		Blubingen	Německo
Just	Ernst	1	Motorenfabrik	Vídeň	Rakousko
Just	Theodor	1	Univ. Notre Dame		USA
Juverna		1			
Kabitzsch	Curt	1	knihkupec	Leipzig	Německo
Kadič	Otokar	9		Budapešť	Maďarsko
Kaehlig	Bohdan	2		Brno	Česká republika
Kaempte	Karl	3		Weimar	Německo
Kalabiš	H.	1	asistent geol. ústavu Masarykovi un	Brno	Česká republika
Kalivoda		2	fr. arch.	Brno	Česká republika
Kalkhof	Ernst	1		Mainz a.R.	Německo
Kalman	Josef	2	učitel	Předmostí u Př.	Česká republika
Kammel	Ernst Jos.	3		Deutsch-Liebau	Německo
Kamenica	Adam	1	Ministerstvo turistiky	Beograd	Srbsko
Kamenický	Jan	7		Praha	Česká republika
Kameníček		14	ředitel gymnasia	Brno	Česká republika
Kammerer	Paul	2		Riva-Vídeň	Rakousko
Kamphfenger	Th.	1	entomolog	Berlin	Německo
Kamptner	Erwin	8	geolog	Vídeň	Rakousko
Kancnýř	Bedřich	1	přítel Dr. J. Wankla	Brno	Česká republika
Kapička	Em.	1		Brno	Česká republika
Kapler	Oldřich	3		Štětín	Polsko
Kappers	Ariens C. U.	12	antropolog	Amsterdam	Holandsko

Kapras	Jan	1	univ. prof.	Praha	Česká republika
Karaman	Ed.	4		Split	Chorvatsko
Karaman	Stanko	1		Skopje	Makedonie
Kardell	B.	1		Dubbo	Austrálie
Karell	Ludwig	1		Vídeň	Rakousko
Kastner	J. V.	5		Vídeň	Rakousko
Katzer	B.	2	geolog	Sarajevo	Bosna a Hercegovina
Kaempffert	Waldemar	1	Museum of Science and Industry	Chicago	USA
Kafka	Jos.	28	museum	Praha	Česká republika
Kajl	B.	1		Praha	Česká republika
Kaiser	E.	7	profesor	Plauen (Vogtland)	Německo
Kaizlai	B.	1		Praha	Česká republika
Katholický	Rud.	1		Brno	Česká republika
Kaye	S. A.	1	Institut for Research in Biography	New York	USA
Kaufmann	Rich.	1	knihkupec	Stuttgart	Německo
Kavina		1	botanik	Praha	Česká republika
Keating	James	1		Praha	Česká republika
Keilig	D.	1	The Molteno Institute of Biology Universit	Cambridge	UK
Keindl	Bohdan	2		Adamov u Brna	Česká republika
Keissler	Karl	4		Vídeň	Rakousko
Keith	Artur Sir	15	Entomolog, Council for Scientific and Industrial Research	Londýn	UK
Kelle	V.	2		Vídeň	Rakousko
Keller	Louis	2		Vídeň	Rakousko
Keller	W. & Co	1	knihkupec (Franckw-sche Verlagshandlung)	Stuttgart	Německo
Kelso	Alan H.	2		Miami	USA
Kemmer	N. A.	1		?	?
		2	KEPLER BUND	Godesberg	Německo
Keprt	Eug.	2	závod „Meopta“	Přerov	Česká republika
		2	Keramické a šamotové závody	Krásná n. Bečvou	Česká republika
Kessler	H.	1	Staatt. Hydrogr. Institut	Budapešť	Maďarsko
Kettner	Radim	59	univ. prof.	Praha	Česká republika
Keuchhammer	Fritz	1	zoolog	Vídeň	Rakousko
Key	F.	1		Raunsh?	
Kheil	Napoléon M	1	zoolog – Praha	Praha	Česká republika
Kholová	Helena	2	posluchačka Biologické fakulty KU	Praha II, Viničná 7	Česká republika
Kibler	Paul	1		Canstatt	Německo
Kidder	H. H.	4		?	?
Kieffer	I. I.	1		Bitsch	Svýcarsko
Kiefer	Franz	1	studijní rada	Bad Rippolsau	Německo
Kimdl	Bohdan	1		Adamov u Brna	Česká republika
Kirova		1		?	?
Kittl	Ernst	3	geolog	Vídeň	Rakousko
Klácel	Karel	1		Praha	Česká republika
Kladivo	Berthold	2	učitel a vlastivědný prac.	Blansko u Brna	Česká republika
Kläger	Herm.	1		Berlín	Německo
Klapálek	Frant.	9	profesor	Praha	Česká republika
Klaptocz	B.	2		Vídeň	Rakousko
Klatt	B.	2	Zoolog. Institut	Hamburg	Německo
Klaatsch	S.	1		Erfurt i. Thür.	Německo
Klazen	Jindřich	1		Dvůr Králové	Česká republika
Klečka	A.	1	geolog	Praha	Česká republika
Kleeberg	Ludwig	1	studienart	Korbach	Německo
Kleibl	Josef	14	Dětská kniha	Praha 6	Česká republika
Klein	Adolf	4		Schopfheim b. Baden	Německo
Kleine	R.	1		Štětín	Polsko
Kleiwedge		7	Kolonial Institut	Amsterdam	Holandsko

Klen	Jan	8	knihář	Dobruška	Česká republika
Kletler	Oblt.	1		Feldpostamt	
Kletler	Bruno	4		Graz	Rakousko
Klie	W.	2	zoolog	Bremenhausen	Německo
Klíma	B.	6		Brno	Česká republika
Klíma	B.	2	Michael Barthel chemische Fabrik	Videň	Rakousko
Klimecký	Josef	5	učitel	Vavřinec	Česká republika
Klimeš	F. Janoška	1	Demänovské jeskyně	Lipt. sv. Mikuláš	Slovensko
Klinghardt	F.	1		Berlin	Německo
Klingwartová	Olga	1		Videň	Rakousko
Klos	Herbert	1	Österreich.Nation. Bibliothek	Videň	Rakousko
		3	Klub Čes. turistů (Blansko u Brna)	Blansko u Brna	Česká republika
		8	Klub Čes. turistů (Brno)	Brno	Česká republika
		115	Klub Čes. turistů (Praha)	Praha	Česká republika
		6	Klub Čes. turistů v Kladně (B. Leederer)	Kladno	Česká republika
		1	Klub Čes. turistů v Boskovicích	Boskovice	Česká republika
		1	Klub Östarrreichischer Touristen	Brno	Česká republika
		2	Klub pokrovového studentstva „Haná“	Olomouc	Česká republika
		2	Klub přátel Orientu	Praha	Česká republika
Klusák	Josef	3		Brno	Česká republika
Klusák	Josef	23		Sloup na Moravě	Česká republika
Klváňa	Josef	7	ředitel gymnasia	Kyjov n. M.	Česká republika
Kment	Richard E.	6		Buenos Aires	Argentina
Knapil	Mír.	3		Brno	Česká republika
Knechtl	Bohdan	9	vydavatel „Pozora“	Olomouc	Česká republika
Knierer	K.	14		Neckagemünd b. Heidelberg	Německo
Knies	Jan	22	archeolog	Rogendorf	Česká republika
Knizek	K.	3	Fortasseor	Bruchsal in Baden	Německo
		1	knihovna univerzitní KLEMENTINUM	Praha	Česká republika
Knight	Charles R.	?	malíř prehistor. Zvířeny		USA
Knirsch	E. I.	5	entomolog	Videň	Rakousko
		1	knížnica GEOGRAFSKEGA DRUŽSTVA	Lublaň	Slovinsko
Kobelt	W.	1		Schwanheim	Německo
Kocman	Josef	8	Záhada Meth.Tesaře z Jedovnice (27. VIII. 924–12. III. 1954)	Jedovnice	Česká republika
Kocman	František	1		Jedovnice	Česká republika
Koenen	Constantin	2		Bonn	Německo
Kofoid	Charles A.	1	Zoolog. Laboratory, University of Californi	Berkeley	USA
Kohl-Larsen	Ludwig	33	profesor	Thumen-Schlachters	Švýcarsko
Kohlík	Jaroslav	5	redaktor	Praha	Česká republika
Koch	František	1	kartograf	Pešť	Maďarsko
Koch		2	Antropolog, Institut f. Geschichte dere Medezin u.d.Natur	Berlin	Německo
Koch	L.	2		Nürnberg	Německo
Koláček	J.	3	Českosl. společnost zeměpisná	Praha	Česká republika
Kölbs	L.	2		Zull um P.	
Kolmann	H.	1		Aschaffenburg	Německo
Kollmann	J.	9	orig. rukopis		
		2	KOLONIAL INSTITUT	Amsterdam	Holandsko
Komárek	Julius	21	univ. prof.	Praha	Česká republika
		2	„KOMENSKÝ“ (učit. jednota)	Praha	Česká republika
Komůrka	Bohuslav	17	knihkupec	Brno	Česká republika
Konigsmark	Jos.	4		Rokycany	Česká republika
		1	Generální konzulát republiky Československé v Bělehradě	Bělehrad	Srbsko
König	Walter	1		Dobsina	Slovensko

Koppe	A. L.	1		Praha	Česká republika
Kopecký	Jan	26	odbor. uč.	Brodek u Nezamyslic.	Česká republika
Kopeček	Julius	2	zemský přísedící	Brno	Česká republika
Kopřiva	Hjalmat	6		Brno	Česká republika
Korbel	L.	1	referent Matice Slovenské	Turč. Sv. Martin- Bratislava	Slovensko
Kořenský	Josef	1	cestovatel	Praha	Česká republika
Kořístka	Karel	4	univ. prof.	Praha	Česká republika
Kormos	Th.	5	geolog	Pešť	Maďarsko
Kosek	Miroslav	1	továrna poživatín	Nové Město n. M	Česká republika
		8	„KOSMOS“ Gesellschaft der Naturkunde	Stuttgart	Německo
Kossina	Gustaf	?	prehistorik		
Kosswig	Curt	1		Brunschweig	Německo
Kostka	Emil	3		Brno	Česká republika
Kostrzewski	Josef	3	prehistorik	Poznaň	Polsko
Kottmann	Emma	1		Berlin	Německo
Koudelka	Florián	82	archeolog	Výskov n. Moravě	Česká republika
Koutek	I.	2		Ketkovice	Česká republika
Koutský		1	Čs. jihosl. Liga	Praha	Česká republika
Kovalčík	Josef V.	1	správce školy	Čzalog	Česká republika
Kovář	Lad.	26		Vídeň - Praha	Rakousko
Kovářová	Božena	1		Olomouc	Česká republika
Koveznik	Václav	2		Praha	Česká republika
Koželská	M.	1		Praha	Česká republika
Kožšek	Alois V.	1		Brno	Česká republika
Könike	F.	1		Brémy	Německo
Köppel	Rob. S. J.	2		Rím	Itálie
Kraepelin	Karl	1		Hamburg	Německo
Krajewski	St.	2	Pol. Akademia umiejetnosc	Varšava	Polsko
Kraft	I.	6			
		1	KRAINISCH-KÜSTEN LÄNDISCHER FORSTVEREIN	Laibach	
Král	Alois	254	učitel, speleolog	Tišnov	Česká republika
Král	Jiří	71	univ. prof.	Praha	Česká republika
Kramářová-Procházková	Milosl.	0	spisovatel	Olomouc	Česká republika
Kramoliš	Čeněk	1	nadučitel	Kloboučky u Bučovic	Česká republika
Kranier	Fr.	2		Praha	Česká republika
Kranich	Jan	4	časopis „Příroda“	Mor. Ostrava	Česká republika
Krátký	Jan	10		Sloup na Moravě	Česká republika
Kratochvíl	Jos.	22	prof. Vys. šk. zeměd'	Brno	Česká republika
Kraus	Franz	3		Paris	Francie
Kraus	E.	2		Vídeň	Rakousko
Kraus	L.	4		Vídeň	Rakousko
Krause	Fritz	3	Museum f.Völkerkunde	Leipzig	Německo
Krauss	H. A.	1		Tübingen	Německo
Krebs	Marie	4		Berlin	Německo
Krebs	N.	1		Vídeň	Rakousko
Kreires	M.	1		Budapešť	Maďarsko
Kreis	Hans Augu	1			
Kreissel	Rudolf	1		Vídeň	Rakousko
Kreissl	R.	10		Vídeň	Rakousko
Krejčí	Karel	1		Brno	Česká republika
Krekich-Strassoldo von		1		Vídeň	Rakousko
Krenkel	K.	1		Grossdeulen bei Leipzig	Německo
Kremer	Clatitele	2		Alzenau	Německo
Kremling	Karl	1	Kartographische Anstalt	München	Německo

Kretzoi	Miklós	2		Budapešť	Maďarsko
Kreutze	A.	3		Niederlössnitz	Německo
Krippner	Pavel	14	advokát	Boskovice – Brno	Česká republika
Kříž	Frant.	5	kartograf	Žlutava u Napajedel	Česká republika
Kříž	Martin	45	archeolog	Ždánice	Česká republika
Křížík	Fr.	2	akc. společnost	Olomouc	Česká republika
Křížka	Alex	4		Banská Bystrica	Slovensko
Kříženecký	Jarosl.	4		Brno	Česká republika
Křížková	Gabriela	2	učitelka na státní Krajinářské škole	Ném. Rybná	Česká republika
Krnoš	F.	2		Hr. Králové	Česká republika
Krnoš		12	ředitel státních lesů	Rájec n. Svitavou	Česká republika
Krogmar	Wilton Mari	1	Royal College of Surgeons	Londýn	UK
Kromer	K.	8		Innsbruck	Rakousko
Krondl	E.	1		Seitinerit	
Kroužil	Miroslav	2		Brno	Česká republika
		3	KROUŽEK SPELEOLOGŮ (ADAMOV)	Adamov u Brna	Česká republika
Kröber	P.	1		Hamburg	Německo
Krulj	Bogdan	1		Vojvoda Stepa	Srbsko
Krumpholz	Franz	1		Sarajevo	Bosna a Hercegovina
Krüper	Th.	1		Athény	Řecko
Krzysik	Stanislaw	1		Bydgoszcz	Polsko
Kuchánek	V.	1	Dokument K.+F. Koudelkové	Vyškov n. Moravě	Česká republika
Kubasek	K.	3		Bílovice n. Svitavou	Česká republika
Kubeš	Vlad.	1		Křtiny u Brna	Česká republika
Kubátová	L. M.	1		Roztoky u Jilemnice	Česká republika
Kubiček	Alois	2	lesní ředitel	Adamov u Brna	Česká republika
Kučera	Albín	2	Mor. zem. rybářský spolek	Brno	Česká republika
Kučera	K.	1		Praha	Česká republika
Kubín	Otakar	8	akad. malíř	Boskovice-Simiane	Česká republika
Kudo	K.	1		München	Německo
Kudrna	Ervin	1		Praha	Česká republika
Kudrnáč	Jarom.	5		Náchod	Česká republika
Kuchař	Josef	1		Ostrov u Macochy	Česká republika
Kuchař	Karel	49	univ. docent	Praha	Česká republika
Kukuk		6	Westfälische Berggewerksschaftskasse	Bochum	Německo
Kulhavý	V.	1		Praha	Česká republika
Kunaver	Pavel	1		Lublaň	Slovinsko
Kunovský	Oskar	4		Kroměříž	Česká republika
Kunz	Ludvík	3	Moravské museum	Brno	Česká republika
Kupelwieses		2	Biologische Station	Linz	Rakousko
Kupka		1		Stendal	Německo
Kusakow	M.	1	zoolog	Petrohrad	Rusko
Kuščer	Ivan Ljudov	6		Lublaň	Slovinsko
Kutal	Albert	1	univ. prof.	Brno	Česká republika
Kužela	V.	1		Týnec	Česká republika
Kuhn	Herbert	29	profesor	Kolín n.R.	Německo
Kühndel	Jan	9	ředitel musea	Prostějov	Česká republika
Kühnscherf	Aug.	9	„Museální zařízení“	Dresden	Německo
Kükenthal	W.	1		Břeclav	Česká republika
Künnemann		2		Eutin	Německo
Küttler		3		Videň	Rakousko
Küpper	H.	3	Geolog. Bundesanstalt	Videň	Rakousko
Květoň		2		Praha	Česká republika
Kvapil	Miroslav	3		Brno	Česká republika
Kvičinský	Jan	1		Praha	Česká republika
Kyrle	Georg	20	univ. prof., speleolog (Speleologický institut)	Videň	Rakousko
Kyselka	Mojmír	2	architekt	Brno	Česká republika

Kubisová	Květa	1		Brno	Česká republika
		2	KONSULAT REPUBLIKY ČSL. (prof. Jan Czekanowski)	Lvov	Ukrajina
Lacaille	A.D.	3	archeolog	Londýn	Česká republika
Lacam	R.	1	prehistorik	Gramat	Francie
Lacorre	F.	18	archeolog	Les Eyzies	Francie
Laekschewitz	P.	3	archeolog	Liepaja	Litva
Laguna	Frederica	9	Antropologie - Columbia univ.	New York	USA
Lahner	Georg		speleolog. sekce	Linec	Rakousko
Lahrenholz		1		Vegesack	Německo
Lachnit		10		Basilej	Švýcarsko
Lachman		46	FILM	Praha	Česká republika
Lais	Robert	7	profesor	Freiburg	Německo
Lalanne	J.	1		Le Bouscat	Francie
Lallemand	V.	1		Uccle	Francie
Lambertová-Henychová	Yvonna	1		Karlovy Vary	Česká republika
Lammel	Arn.	2	profesor	Ústí n. L.	Česká republika
Lambrecht	K.	3	ornitolog	Pešť	Maďarsko
Lammermayer		1	profesor	Štýrský Hradec	Rakousko
Lämmermayr	L.	1		Leoben	Rakousko
Lampe		7	Naturhist. Museum d.Stadt	Wiesbaden	Německo
Lampert		31	Kön. Naturaliensammlung	Stuttgart	Německo
Lamster	J. C.	1	KOLONIAL INSTITUT	Amsterdam	Holandsko
Lancelot		3	Libraire Hachette	Paříž	Francie
		7	LANDESANSTALT F. VORGESCHICHTE	Halle a.Saale	Německo
Landová-Hořicová	M.	1		Praha	Česká republika
Landrock	Karl	1		Brno	Česká republika
Landzberger	B.	1		?	?
		7	LANDESVEREIN F. HÖHLENKUNDE	Halle an der Saale	Rakousko
Lang	Jar.	3		Praha	Česká republika
Lang	W. D.	5	kurátor - Brit. Mus.	Londýn	UK
Lang		1	Niederöst. Regierung	Vídeň	Rakousko
Lange-Lorcke		2	Tretbah-Maschinen	Dresden	Německo
Langer	Josef	2		Gottwaldov (Zlín)	Česká republika
Langhans		1	profesor		
Langhoffer		24	Hrvatski zem. zoologički Muze	Zagreb	Chorvatsko
Langthaler	Max	1	„Photographie u. Forschung“	Vídeň	Rakousko
Láska	F.	1	Publikační komise přírodověd. fak. MU	Brno	Česká republika
Lasnon	C.	2	Moulagés Artistiques	Paříž	Francie
Lattin	Elisabeth	2		Münchenberg	Německo
Lattin	Gustav	1	zoolog	Brunšvik	Německo
Latzel	R.	8		Klagenfurt	Rakousko
Lauffer	Georg	3	profesor	Madrid	Španělsko
Lauser	Jindřich	2	učitel	Brno	Česká republika
Lazzarini	C.	1		Řím	Itálie
Lea	Arthur M.	1		Hobart	Tasmánie
Leakey	L. S. B.	5	Leader of East African Archeological Exped.	Cambridge	UK
Lebzelter	V.	21		Vídeň	Rakousko
Lebedinsky	J.	4	zoo-geograf	Oděsa	Německo
Lécaillon	A.	2	Laboratoire d'Embryogénie	Paříž	Francie
Leclercq	Jean	1	zoolog	Lutyč	Belgie
Lecouffe	Victor	4		La Madeleine, Lille	Francie
Leden	Jos.	1	správce musea	Bohdaneč	Česká republika
Lédl	K.	8	Plynár.-techn. sdruž.	Praha	Česká republika
Lehmann	K. B.	1	Direktor des fränkischen Museums f. Naturkunde	Würzburg	Německo
Lehmann	Otto	3	geograf	Curych	Švýcarsko
Lehmann	R.	2	důlní inž.	Halle n.S.	Německo

Lechler	Jörg	12		Berlin	Německo
Lecher	Oscar	1		Brno	Česká republika
Lechner	K.	1	Geolog. Bundesanstalt	Videň	Rakousko
		1	LÉGATION de la Rep. Tchécoslov. (Rodr. Escartin)	Madrid	Španělsko
		1	LÉGATION od USA (Rich. Crane)	Praha	Česká republika
		2	LÉGATION de Suède	Praha	Česká republika
		1	LÉGION D'HONNEUR	Paříž	Francie
Leih	H. J.	1		Lauingen	Německo
Leitz	E.	2		Wetzlar	Německo
Lemich	Otokar	1		Brno	Česká republika
Lemozi		1	katolický kněz		Francie
Lendenfeld	R. von	1		Praha	Česká republika
Lengensdorf	Fr.	6	rektor	Beuel-Bonn	Německo
Lenz	Aug. P.	5	farář	Hostim	Česká republika
Lenz	Fr.	3	hydrobiolog	Plön	Německo
Leo	Oscar	4		Brno	Česká republika
Leonhart	Otto	15		Blasewitz	Německo
Lépine	Jean	1	advokát	Paříž	Francie
Lerch	Matyáš	1	univ. prof.	Brno	Česká republika
Leruth	Robert	3		Brusel-Liége	Belgie
Lesák	Jarosl.	1		Kunvald	Česká republika
Leydig	F.	1		Würzburg	Německo
Libbey	William	1		Princeton	USA
Librecht	H.	1	Všesvaz. sdružení kultur. styků se zahraničím	Moskva	Rusko
Liebert	Erich	2		Ulm	Německo
Liebster	Mizzi	18		Salzburg	Rakousko
Lichtenstein			ústřed. ředitel	Olomouc	Česká republika
Lichtenecker	Hans	2	sochař	Gotha	Německo
Lichtwardt	F. B.	1	zoolog	Berlin	Německo
Lindig	C.	1		Weimar	Německo
Lindner	Kurt	3	prehistorik	Sonderhasen	Německo
Lipka	Frant.	5	Archeolog-konzervátor Zem. musea (+24. 12. 1917)	Boskovice	Česká republika
Lisý	Robert	1	Park Hotel Terminus	Praha	Česká republika
Liska	Milosl.	1	notář	Prostějov	Česká republika
Liška	Jarosl.	1	okres. cestmistr	Dačice	Česká republika
List	Vl.	1		Brno	Česká republika
Litomiský	Otto	6		Praha	Česká republika
Litomiská	F.			Praha	Česká republika
		1	LLOYD NORDDEUTSCHER	Brémy	Německo
Lobsiger	Georges	1		Ženeva	Švýcarsko
Locker	Friedrich	9	důlní rada	Salzburg	Rakousko
Loeffler	Lothan	1		Královec	Česká republika
Lom	Frant.	1	Vys. škola zemědělská	Brno	Česká republika
		36	THE ILLUSTRATED LONDON NEWS	Londýn	UK
		9	LONDON ELECTROTYPE A. G.	Londýn	UK
Lorenz v. Liburnau	Josef Ritt	2	sekční rada	Videň	Rakousko
Loth	E.	5	univ. prof.	Varšava	Polsko
Lott	Ingeborg	1		Wartheland	
Loukotka	Čestmír	2	publicista	Praha	Česká republika
Ložek	Vojen	1		Praha	Česká republika
Lucek	R.	1	knihkupec	Videň	Rakousko
Ludwig	F.	1		Greiz	Německo
Lukas	Georg U.	1		Graz	Rakousko
Lund-Budde	G.	2		Kopengagen	Dánsko
Luquet	G.	1	antropolog	Nogent-sur-Marne	Francie
Luschan	Felix v.	2	antropolog	Berlin	Německo

Lutz	Adolpho	1		Rio de Janeiro	Brazílie
Lüders	Leo	1		Hamburg	Německo
		2	Lyžařský klub	Brno	Česká republika
Maack	Peter	1		Hefort	Německo
Maack	Reinh.	1		Tibagy	Brazílie
Maan	Kleinwegde		KOLONIAL INSTITUT	Amsterdam	Holandsko
Macalister	R. A. S	2		Dublin	Irsko
Mac-Auliff	Léon	5	profesor	Paříž	Francie
MacCurdy	G. G.	4	archeolog (Yale University)	New Haven	USA
Macalik	Basil	1	ředitel hospodářské školy	Přerov	Česká republika
Macek	Ant.	1	redaktor	Praha	Česká republika
Macenauer	J.	5	profesor	Kyjov n. M.	Česká republika
Macnamara	Charles	1		Arnprior-Ontario	Kanada
Mader	Leopold	1	entomolog	Videň	Rakousko
Madsen	Victor	6	geolog	Kopenhagen	Dánsko
Magdalaine	A.	17	architekt	Paříž	Francie
Magretti	Paulo	1	zoolog	Milán	Itálie
Mahenová	Karla	4		Brno	Česká republika
Maheu	M. Jacques	1	asistent Pharmacie, Universita de Paris	Paříž	Francie
Mahr	Adolf	5	Naturhistor. Museum	Videň	Rakousko
Machát	Ant.	5	„Turist. obzor“	Řevnice-Videň	Rakousko
Machatschek	F.	1	zeměp. ústav univ.	Mnichov	Německo
Majda		1	člen K. O .D. Divadla	Pardubice	Česká republika
Makoň	Jan	2		Piešťany	Slovensko
Makowsky	A.	1		Brno	Česká republika
Malá	Ludmila	1		Praha	Česká republika
Malez	Mirko	1	geolog	Zagreb	Chorvatsko
Malík	L.	3		Praha	Česká republika
Malík	Vlad.	2	vrch. ředitel	Hranice na Moravě	Česká republika
Malinka	Ludvík	1		Petrovice u Sušice	Česká republika
Maloch	T.	11		Plzeň	Česká republika
Malý	Jiří	22	univ. prof.	Praha	Česká republika
		1	MAMMOTH CAVES		USA
Mandement	J.	2	prehistorik	Nogent s. Marne	Francie
Mandoul	H.	1	univ. prof.	Bordeaux	Francie
		2	The MANCHESTER MUSEUM	Manchester	UK
Mann	McL. Ludov	3		Londýn	UK
Manolache	C.	1	zoolog	Bukurešť	Rumunsko
Mára	M.	2		Rájec n. Svitavou	Česká republika
Mareš	L.	1	rada zem. výboru	Praha	Česká republika
Margoldová	Josefa	2		Praha	Česká republika
Marcha	Jarosl.	1	spisovatel	Brno	Česká republika
Marchesetti	C.	1	paleontolog, Museo Civico di storia Natura	Trieste	Itálie
Marin	Louis	11	ministr	Paříž	Francie
		1	MARINE BIOL. ASSOCIATION OF THE UNITED KINGDOM		UK
Marinelli	Ol.	1	geograf	Firenze	Itálie
Markovič	Stevan	1		Dubrovnik	Chorvatsko
Markovits	Ada Voort	1	speleolog	Videň-Athény	Rakousko
Markusfeld	Štef.	1	advokát	Varšava	Polsko
Maroň	J.	1		Praha	Česká republika
Mars	P.	1	Mus. d' Hist. Nat.	Marseille	Francie
Marsden	Walter	1	angl. novinář	Praha	Česká republika
Marsch	C. Dwight	1		Washington	USA
Marson	L.	2		Mantova	Itálie
Maršner	Frant.	1		Praha	Česká republika
Martel	E. A.	?	speleolog	Paříž	Francie
Martin	Henri	14	prehistorik	Paříž	Francie

Martindell	K. M.	1	antropolog	Londýn	UK
Martínek	A.	1	Elektrotechn. akc. spol	Praha	Česká republika
Martini		1		Praha	Česká republika
Martínková	M.	1		Plzeň	Česká republika
Martinovský	Jan	1		Praha	Česká republika
Mařan	J.	1		Praha	Česká republika
		1	MASARYKOVA DÍVČÍ OBECNÁ ŠKOLA (dopis od žákyň)	Plzeň	Česká republika
		12	MASARYKOVA AKAD. PRÁCE	Praha	Česká republika
Masaryková	Alice	1	1926	Bystřička	Česká republika
Maseré	A.	2	prehist. skulpt.	Brusel	Belgie
Massonnat		1	Faculté des Sciences Laboratoire de Zoologie	Lyon	UK
Masoy	Paul	1	Mus. d'Hist. Nat.	Nimes	Francie
Mašín	Jan	1		Praha	Česká republika
Maška	Karel Jar.	37	prehistorik	Telč	Česká republika
Mathiaren	T.	2	Národ. museum	Kopenhagen	Dánsko
Mathias	Frieda	4			USA
Mařcha	Jar.	8		Praha	Česká republika
Matiegka	J.	72	univ. prof.	Praha	Česká republika
Matoušek	Otakar	8	univ. prof, též Dr. Julie Moschelesová	Praha	Česká republika
Matoušek		1	min. obchodu	Praha	Česká republika
Matoušek	Lad.	1	učitel prům. školy	Praha	Česká republika
Matschie		1	inter. zool.-Congrés	Berlin	Německo
Matters	W. G.	5	„Toronto Star“	Illford	UK
Matulík	Pavel	1	lesní	Podomí u Vyskova	Česká republika
Matulíková	Anna	1		Dol. Dunajovice	Česká republika
Matulová	Marie	3	ředitelka	Mor. Ostrava	Česká republika
Matzenauer		2	podpluk.	Frývaldov	Česká republika
Matzura		2	škol. rada	Mikulov	Česká republika
Maule	Václav	2	odbor. předn.	Praha	Česká republika
Maurain	Ch.	2	univ.	Paříž	Francie
Maury	J.	4			Francie
Mautner	Alois	1		Pasov	Německo
Maximovič	G. A.	2	univ. prof.	Perm	Rusko
Mayer	Adolf	22		Graz	Rakousko
Mayer	Hermann	2	speleolog	Peggau b. Graz	Rakousko
Mayer	Mat.	1		Lužany	Česká republika
Mayer	J.	7		Jindř. Hradec	Česká republika
Mayet	V.	23	univ. prof.	Lyon	UK
Mayfield	T.	1	prehistorik	Londýn	UK
Maynard	G.	9	prehistorik	Ipswich	UK
Mayr-Lenoir	August	6		Norimberk	Německo
Mazálek	Mojmír	22		Praha	Česká republika
Mazel		2	vlád. rada	Brno	Česká republika
Maziarski	Stanislav	1		Krakov	Polsko
Meervarth	S.	1	Technische Hochschule	Braunschweig	Německo
Méhely	Ludwig	4		Budapešť	Maďarsko
Meier-Böke	Aug.	1		Detmold	Německo
Meisel	Frant.	4	„prakt. Geofysik“	Mladějov u Jičina	Česká republika
Meisel	Pavel	1	Techn. kanc.	Brno	Česká republika
Meissner	M.	1		Berlin	Německo
Meixner	Josef	7	Zoolog. Institut der Universität	Graz	Rakousko
Melander	A. L.	1	The College of the City N.Y., department of Biology	New York	USA
		1	„MELANTRICH“ akc. sp. (tisk. podnik)	Praha	Česká republika
Melichar	J.	3	cenná koresp.!!	Vídeň	Rakousko
Mencke	Eckhard	1	prehistorik	Schwerin	Německo
Mencl	Fr.	1			

Menghin	Oswald	33	univ. prof.	Vídeň	Rakousko
Menghin	Mara				Vídeň
Menier	Antoine	4		Paříž	Francie
Menzel	Richard	1	Zool. Anstalt Univer	Basilej	Švýcarsko
Meriendez	José E.	4		Colomres	Španělsko
Merhard von		1	profesor na Univerzitě v Marburgu	Marburg	Německo
Merkly	E.	3	zoolog	Német-Bogsán	Maďarsko
Martler	Adolf Fr.	1		Coimbra	Portugalsko
Merlíček	Jos. Mr.	1		Val. Klobouky	Česká republika
Mešanikov	J. J.	1	Acad. des Sciences URSS	Leningrad	Rusko
		1	MĚŠTANSKÁ BESEDA	Vamberk	Česká republika
Metcalf	C. L.	1	University of Illinois, entomolog	Urbana	USA
Metelka	J.	2	geograf	Praha	Česká republika
Meusel	Robert	1	entomolog		
Meyere	Jere	1		Amsterdam	Holandsko
Mezník	Jos. P.	2	kooper.	Sloup na Moravě	Česká republika
		14	MĚSTSKÝ OSVĚTOVÝ SBOR V BRNĚ	Brno	Česká republika
		1	MĚSTSKÝ ÚŘAD v Novém Městě nad Metují		Česká republika
Miall	L. C.	1		Leeds	Skotsko
Midberg	Eric	1	Riksmuseum	Stockholm	Švédsko
Mieth	Carl	2	prakt. zvěrolékař	Wolfenbüttel	Německo
		1	MIESTNA OSVĚTOVÁ RADA	Handlová	Slovensko
Mièville	Lionel de	1	entomolog	Kalkata	Indie
Mihók	Otto	3		Budapešť	Maďarsko
Michal	Emil	4	profesor	Praha-Lipník n. B.	Česká republika
Michálek	Karel		fotograf	Brno	Česká republika
Michel	H.	2	dvor. rada – univ.prof	Vídeň	Rakousko
		1	„MIKROKOSMOS“ (časopis)	Stuttgart	Německo
Mikšovský	Fr.	2	učitel	Městec Král.	Česká republika
Mikyška	Rudolf	2	profesor	Praha	Česká republika
Milén	Ed.	?	akad. malíř	Brno	Česká republika
Miller	Andrew F.	1	Marlborough Club	Londýn	UK
Miller	Fr.	1	profesor	Žilina	Slovensko
Miller	P.	1	prehistorik	Samagnat s. M.	Francie
Mills	H. B.	1	entomolog	Texas	USA
Milojevic	B. Ž.	3	Zeměpis. spol.	Bělehrad	Srbsko
Miltz	Otto	1		Stettin	Polsko
Minarik	Josef	1	zoolog	Vídeň	Rakousko
Minařík	Hugo	10		Blansko u Brna	Česká republika
		9	MINISTERSTVO informací a osvěty	Praha	Česká republika
		17	MINISTERSTVO obchodu	Praha	Česká republika
		1	MINISTERSTVO paliv a energetiky (Dr. Ing. K. Neset)	Praha	Česká republika
		16	MINISTERSTVO školství a nár. osvěty	Praha	Česká republika
		15	MINISTERSTVO zahraničních věcí	Praha	Česká republika
		4	MINISTERSTVO železnic	Praha	Česká republika
		1	MINISTRE RÉSIDENT de la Rép. Tchecosl.		Mexiko
		1	MÍSTNÍ ODBOR národní jednoty severočeské	Praha-Vin.	Česká republika
		1	MÍSTNÍ ODBOR Československé obchodní jednoty	Prostějov	Česká republika
Miura	Ihachiro	1	profesor	Tokio	Japonsko
Mládek	Erich	4	důlní ředitel	Dombrová-Orlová	Česká republika
		1	MLÁDEŽ národního souručenství	Hradec Králové	Česká republika
Mlčoch		1		Vídeň	Rakousko
Moczarski	Emil	4		Vídeň	Rakousko
Moder	Johann	11		Praha	Česká republika

Mogilevsky	N.	1	archeolog	Praha	Česká republika
Moir	J. Reid	17	archeolog	Ipswich	UK
Mojžiš	Antonín	1	odborný učitel	Tábor	Česká republika
Molengraaff	G. A. F.	1	fotografie Dr. Edward Dubois	Amsterdam	Holandsko
Möller	H.	5	Městské museum	Weimar	Německo
Molisch	Hans	2	profesor	Praha	Česká republika
Mollison	Th.	5	univ. prof.-medic.	Mnichov	Německo
Monod	Theodore	5	Museum National d'Histoire Naturelle	Paříž	Francie
Montanari	H.	3	knihkupec	Paříž	Francie
Montebaur		3	„Deutsche Bücherei“	Lipsko	Německo
Monti	Rina	1	zoolog	Sassari	Itálie
Monticelli	Fr. S.	1	zoolog	Neapol	Itálie
Moore	W. G.	1		Hillington	UK
Morant	G. M.	7		Gover	UK
		1	MORAVA (kulturní sdružení rodáků)	Praha	Česká republika
Moravec	Karel	1	hoteliér	Brno	Česká republika
		17	MORAVSKÁ MUSEJNÍ SPOLEČNOST	Brno	Česká republika
		9	MORAVSKÉ MUSEUM	Brno	Česká republika
		?	MORAVSKÝ KRAS spol. /likvidace/	Brno	Česká republika
		1	MORAVSKÝ ORNITTHOL. spolek	Pjěva?	Česká republika
Moreira	Carlos	1	zoolog	Rio de Janeiro	Brazílie
Morel	Ch.	3	archeolog	Mende	Francie
Moretti	Mario	3	speleolog	Udine	Itálie
Mörke von	Alexander	1	Verein f. Höhlenkunde	Salzburg	Rakousko
Morlet	A.	1		Vichy	Francie
Morris	H. M.	1	entomolog	Nicosia	Kypr
Mortillet	M. A.	1	Société d'Excurs. Scient	Paříž	Francie
Morton	Friedr.	1	speleolog	Vídeň	Rakousko
Moser	Karl	2	profesor	Terst	Itálie
Mottl	Maria	10		Štýr. Hradec	Česká republika
Moucha	Antonín	1	Knih. vyš. škol.	Praha	Česká republika
Movius	Hallam L.	8	profes. antropologie	Boston	USA
Možný	Jakub	5	rolník-archeolog	Ondratice	Česká republika
Mötenfeindt	Hugo	14		Berlin-Lipsko	Česká republika
Mráček	Jan	1		Brno	Česká republika
Mrázek	Alois	3	univ. docent	Praha	Česká republika
Mrázek	František	1		Ostrov u Macochy	Česká republika
Mukerji	Durgadas	1	University College og Science and Technology	Calcutta	Indie
Murgoci	G.	2	Geologe in dem Institut. Geologie Universität	Bukurešť	Rumunsko
		2	MUSÉE d'Ethnographie et Préhistoire	Bardo	Alžír
		1	MUSEO DE CIENCIAS NATURALES	Resistencia	Argentina
		2	MUSEUM D'HISTOIRE NATURELLE	Paříž	Francie
		1	MUSEJNÍ A NÁRODOPISNÝ VÝBOR	Brno-Líšeň	Česká republika
		1	MUSEJNÍ SPOLEČNOST (Humpolec)	Humpolec	Česká republika
		1	MUSEUM krajské v Olomouci		Česká republika
		1	MUSEUM ZOOLOGISCH	Amsterdam	Holandsko
		1	MUSEUM ANTHROPOLOGIE STÁTNÍ	Moskva	Rusko
		1	MUSEUM Deutsches Entomolog.	Berlin	Německo
		1	MUSEUM Vorgeschichtl. Altertümer (Schleswig – Holstein)	Kiel	Německo
		1	MUSEUM městské (Holešov)	Holešov	Česká republika
		1	MUSEUM městské (Klatovy)	Klatovy	Česká republika
		3	MUSEUM městské (Prostějov)	Prostějov	Česká republika
		16	MUSEUM Staatliche	Berlin	Německo
		1	MUSEUM vlastivědné Boskovice	Boskovice	Česká republika
		30	MUSEUM Deutsches für Länderkunde	Leipzig	Německo
		2	MUSEUM Hamburgerisches für Völkerkunde	Hamburg	Německo

		4	MUSEUM ZEMSKÉ (ředitelství)	Brno	Česká republika
		1	MUSEUM ZEMSKÉ v Opavě	Opava	Česká republika
		11	MUSEUM ZOOLOGISCHES der Universität	Berlin	Německo
Musil	Rudolf	1	geolog.-paleontolog. odd. (Morav. museum)	Brno	Česká republika
Muskens	L. J. J.	1		Amsterdam	Holandsko
Musoni	Fr.	26	speleolog	Udine	Itálie
Muxart	R.	3		Arceuil	Francie
		1	MUZEUM okresné v Piešťanech	Piešťany	Slovensko
Mühlner		1	Österr. Nat. Bibl.	Vídeň	Rakousko
Müller	J.	6	jesk. spolek HADES	Terst	Itálie
		1	MÜLLER & FRÖBELHAMS (obchod s učeb. pomůckami)	Lipsko	Německo
Müller	Arnold	1		Sibiň	Rumunsko
Müllner	M.	1		Vídeň	Rakousko
Münzsheimer	Fritz	1		Charlottenburg	Německo
Münnich	Kálmán	1		Igló	Maďarsko
Myres	John L.	1	Royal Anthr. Inst.	Londýn	UK
Myskowszky	Emil	1		Pécs	Maďarsko
Nábělek	Frant.	29	univ. prof.	Bratislava	Slovensko
Nacovský	Max	1		Sarajevo	Bosna a Hercegovina
Nagel	Wilibald A.	1		Berlin	Německo
Nachf	R. H.			Berlin	Německo
		1	NAKLADATELSTVÍ STATNÍ DĚTSKÉ KNIHY	Praha	Česká republika
Narková-Wikolová	Magda	1		Šebeštnice	Česká republika
		1	NÁRODNÍ MUSEUM PRAHA (ředitelství)	Praha	Česká republika
		1	NÁRODNÍ MUZEJ (geolog-paleont.) – Zagreb	Zagreb	Chorvatsko
		1	NÁRODNÍ BANKA (Praha)	Praha	Česká republika
		1	NÁRODNÍ RADA BADATELSKÁ (Praha)	Praha	Česká republika
		1	NÁRODNÍ VÝBOR místní (Holešov)	Holešov (Mor.)	Česká republika
		7	NÁRODNÍ VÝBOR místní (Banská Bystrica)	Banská Bystrica	Slovensko
			NÁRODNÍ VÝBOR místní	Boskovice	Česká republika
		1	NÁRODNÍ VÝBOR místní (Suchdol u Blanska)	Suchdol u Blanska	Česká republika
		4	NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY	Washington	USA
		11	NATURFORSCHENDE Gesellschaft (Senkenbergische)	Franfurt a. M.	Německo
		3	NATURHISTORISCHES MUSEUM (Basilej)	Basilej	Švýcarsko
		1	NATURHISTORISCHES MUSEUM (Düsseldorf)	Düsseldorf	Německo
		2	NATURHISTORISCHES MUSEUM (Lübeck)	Lübeck	Německo
		8	NATURHISTORISCHES MUSEUM (Mohuč)	Mohuč	Německo
		8	NATURHISTORISCHES MUSEUM (Vídeň)	Vídeň	Rakousko
		2	NATURWISSENSCHAFTLICHES MUSEUM	Aschaffenburg	Německo
Natvig	L. R.	1	Universitetets Zoologiske Museum	Oslo	Norsko
Näbe	Else	4	prehistorik	Pollenstein	Německo
Naumann	Einer	1	docent zool.	Lund	Švédsko
Navás	Longin	1	přirodovědec	Zaragoza	Španělsko
Nečas	Metoděj	2	posl. fil.	Petrovice u Rájce	Česká republika
Nečas	Oldřich	1	řed. střed. školy	Sloup na Moravě	Česká republika
Nechuta	Jos.	1	profesor	Rájec n. Svitavou	Česká republika
Nejzchleb	Rudolf	1		Vilémovice	Česká republika
Nekut	Fr.	4	profesor, redaktor „Vesmíru“	Praha	Česká republika
Nerad	Frant.	1		Litovel	Česká republika
Němec	Boh.	34	univ. prof.	Praha	Česká republika
Němec	Josef	2	ředitel Vesnických škol v.v. (+ 9. 10. 1943)	Brno	Česká republika
Němec	Pavel	2		Bratislava	Slovensko
Netolitzky	Fr.	4	univ.	Černovice, Štýrský Hradec	Rumunsko
Netuschil	Fr.	1		Vídeň	Rakousko
Neuberg		2	archeolog	Míšeň	Německo

Neubert	V. & Co	1	graf. závod	Praha	Česká republika
		1	„NEUE FREIE PRESSE“ (admin.)	Vídeň	Rakousko
Neumann	G.	1	veterinář	Toulouse	Francie
Neumann	Karl	1		Lučany n. Nisou	Česká republika
Neumann		1	prof., speleolog	Jena	Německo
Neumann	H. Friedr.	4	civil. ing.	Štýrský Hradec	Rakousko
Neumann	Wilhelm	1		Ústí n. L.	Česká republika
Neustupný	Jiří	5	prehistorik	Praha	Česká republika
Nez		1	Český svaz ku povznesení návštěvy cizinců v Kr. Českém	Praha	Česká republika
Nezval	Jos.	4	starosta	Jedovnice	Česká republika
Niblet	M.	1		Wallington	UK
Nidal	Maurice	2	„Les Amis de Monstier“	Le Monstier par les Eyzies	Francie
Nieira	Lopez	1		Coimbra	Portugalsko
Niedrmeyer	J. F.	3		Rotterdam	Holandsko
Niessl	G. von	8	Naturforsschender Verein	Brno	Česká republika
Nikolau	Stanislav	1	univ. prof.	Praha	Česká republika
Noeske	K.	4		Dresden	Německo
Noll	Wilh.	2	konzervátor	Aschaffenburg	Německo
Nordenskiöld	Erik	1		Helsinky	Finsko
Normand	H.	1		Foix	Francie
Northway	W. M. C.	2		Hollywood	USA
Nosek	Ant.	6	přírodovědec	Čáslav	Česká republika
Nossenau	N.	1	Musée Zoologique de l'Asademie Impe	Petrohrad	Rusko
Nouackh	G.	1			
Novel	André	1		Montargis	Francie
Novel	A.	1		Beaugency	Francie
Nourry	Emil	0	P. Saintyves	Paříž	Francie
Nousseau	C.	1	Mus. d'Hist. Nat.	Brusel	Belgie
Novák	Dušan	1		Brno	Česká republika
Novák	Karel	59	amat. jesk.		Česká republika
Novák	Václav		prof. Vys. šk. zeměd'	Brno	Česká republika
Novák	Vlad. J.	9		Praha	Česká republika
Novák	Vlad.	1	profesor	Brno	Česká republika
Novikoff	M.	2	Ústav pro zoologii	Praha	Česká republika
Novomeský	Laco	1	pověřenec	Bratislava	Slovensko
Novotná	Alice	12	vдова po primáři	Chesterv (Brno)	UK
Novotný	E.	1	předseda Československé společnosti pro dějiny věd a techniky (pobočka Brno)	Brno	Česká republika
Novotný	F. V.	2	docent	Praha	Česká republika
Novotný	Ant.	1	primář	Brno	Česká republika
Novotný	Boh.	1	univ. docent	Bratislava	Slovensko
Novotný	Rudolf	1	profes.	Praha	Česká republika
Nový	F. G.	1	univ. Michigan	Ann Arbor	USA
Nový	V.	1		Litovel	Česká republika
Nowikoff	M.	7		Moskva	Rusko
Nussbaum	J.	3	univ. prof.	Lvov	Ukrajina
Nuttall	George H. F.	1	profes.-zoolog	Cambridge	UK
		2	OBECNÍ RADA (Předmostí u Přerova)	Předmostí	Česká republika
		2	OBECNÍ ÚŘAD městyse Sloupu na Moravě	Sloup na Moravě	Česká republika
Obenberger	J.	26	zoolog	Praha	Česká republika
Oberhummer	W.	8	Östern Akademie d. Wissensch.	Vídeň	Rakousko
Obermeier	Hugo	52	univ. prof.	Madrid	Španělsko
Oberndorft	G.	1			
Obrovský	Rudolf	?	šéflékař časopisu „Zub“	Brno	Česká republika
Obrtel	F.	3	redaktor čas. „Venkova“	Praha	Česká republika
		1	CENTRAL EUROPEAN OBSERBER		

		3	OBZOR	Přerov	Česká republika
Dell'oca	Salvatore	3	Ressegna Speologica Italian	Como	Itálie
Octobon	E.	2		Pamiers	Francie
Očadlík	D.	2		Boskovice	Česká republika
		12	ODBOR KLUBU ČESKÝCH TURISTŮ (Blansko)	Boskovice	Česká republika
		2	ODBOR KLUBU ČESKÝCH TURISTŮ (Boskovice)	Boskovice	Česká republika
Odehnal	Antonín	1	knihťiskař	Brno	Česká republika
Odhner	Nils	1	Naturhistoricka Riksmuseum	Stockholm	Švédsko
Oertli	H.	1	geolog	Bern	Švýcarsko
Ohans	Fr.	1	zoolog	Berlin	Německo
Olbertz	O. J.	1	akad. malíř	Leipzig	Německo
Olerz	M.	1	Musée d'Archeologie	Marseille	Francie
Olmütz		3	Fürst Johann von und zu Lichtensteinische Forstdirection	Olomouc	Česká republika
Ondráček	B.	1		Brno	Česká republika
Ondroušek	Otto	?	speleolog	Brno	Česká republika
Ondroušek	Ota	48	speleolog	Brno	Česká republika
Ondroušek	Vlad.	15	speleolog	Brno	Česká republika
Oplioveer	M.	1		Liège	Belgie
Oppel	Eugen	1		Praha	Česká republika
Oppen v.		1	Deutsche Akademie der Wissenschaften	Berlin	Německo
Oppenheim	Max Freihe	2		Berlin	Německo
Orožen	Fr.	1		Lublaň	Slovinsko
Osborne	Henry F.	1		New York	USA
		1	ÖSTERREICHISCHER FLOTTENVEREIN	Vídeň	Rakousko
		1	ÖSTERREICHISCHES KONSULAT	Brno	Česká republika
		5	ÖSTERREICHISCHE NATIONAL BIBLIOTHEK	Vídeň	Rakousko
		3	ÖSTERREICHISCH-TSCHECOSLOVAKISCHE GESSELLSCHAFT	Vídeň	Rakousko
		1	ÖSTERREICHIER INGENIEUR UND ARCHITEKTENVEREIN	Vídeň	Rakousko
		3	ÖSTERREICHIER TOURISTEKLUB	Vídeň	Rakousko
Ostrčilík	Antonín	1	farář	Sv. Hostýn	Česká republika
Osuský	Štef.	1	Vyslanectví ČSR	Paříž	Francie
		1	OSVĚTOVÝ OKRESNÍ SBOR	Plzeň	Česká republika
		1	OSVĚTOVÝ OKRESNÍ SBOR	Vizovice	Česká republika
Otapourti	Marjan	1	redaktor	Warsawa	Polsko
Otevřel	Fr.	5	stavit. kanc.	Jedovnice	Česká republika
Otter	Josef	1	speleolog	Bern	Švýcarsko
Oudemans		8	zoolog	Arnhem	Holandsko
Ovečka	Jaroslav	1		Praha	Česká republika
Pacák	Oldřich	1	Míner. ústav Karl.univ	Praha	Česká republika
		1	PACIFIC ENTOMOLOGICAL SURVEY	Londýn	UK
Paclt	Jiří	8	Nár. museum (zool.)	Praha	Česká republika
Paco	Alfonso do	1		Lisabon	Portugalsko
Padtberg		1	geolog	Freiburg	Německo
Paganek		5		Vöslane	
Paganetti-Hummler	Gustav	15			
Paguy	Ch.	1		Château de la Bonde	Francie
Pajchel	Robt.	1	Entomological Club	Cambridge	USA
Palliardi	A.	9	archeolog	Mor. Budějovice	Česká republika
Paloš	Gustav	1	speleolog	Praha	Česká republika
Paniagua		71	prehistorik	Paříž	Francie
Parat	A.	4	fr. katolický kněz	Bois d'Arcy	Francie
Parent	Octave	1	fr. katolický kněz, Insitut Calo		Francie
		1	PARK KULTURY A ODDECHU v Pisárkách	Brno	Česká republika
Parker	G. H.	1			

Parolek	A.	1		Předklášteří	Česká republika
Parona	Corrado	1	zool.	Ženeva	Švýcarsko
Passemard	E.	19	antropolog	Paříž	Francie
Pasovský	Vratislav	48	okr. staveb. rada	Praha	Česká republika
Pašek	Mirko	1	spisovatel	Praha	Česká republika
Paschy	Oscar	3	knihkupec	Leipzig	Německo
Pastrner	Fr.	1		Praha	Česká republika
Patton	W. S.	1	entomolog, LiverpoolSchool of Tropical Medicine – University of Liverpool	Liverpool	UK
Patzelt-Paitzfelt	August F.J.	6	novinář	Videň	Rakousko
Paul	Vojtěch	2		Jaroměř	Česká republika
Paulcke	W.	2		Karlsruhe	Německo
Paulsen	Peter	1		Kiel	Německo
Paulsen	Rudolf	52	univ. prof.	Mnichov – Erlangen	Německo
Pauly	Maria	1	Königl. Institut f. Binnenfischerei	Friedrichschagen u Berlína	Německo
Pavlov	A. P.	4	univ. prof., geolog	Moskva	Rusko
Pavlovič	Gašpar	1		Konjič	Bosna a Hercegovina
Pax	Ferdinand	3	univ. prof.	Břeclav	Česká republika
Pazelt	Jindřich	5		Praha	Česká republika
		8	PEABODY MUSEUM	Boston	USA
Pearca	E. K.	1		Dorset	UK
Pearson	Karl	12		Londýn	UK
Pekárek	Ant.	1	úředník okr. úř.	Dvůr Králové	Česká republika
Pekárek	Eduard	4		Fryšták	Česká republika
Pellegoin	J.	2	Société Zoolog.de France	Paříž	Francie
Pelikán	Jan	2	poslanec a továrník	Praha	Česká republika
Pelíšek	M.	1		Brno	Česká republika
Pelíšek	Jos.	1	prof. VŠ Lesnické	Brno	Česká republika
Pelíšek	R.	4		Praha	Česká republika
Peňaz		1			
Penck	Aenny	10		Stuttgart	Německo
Penck	Albrecht	20	profesor	Berlin	Německo
Penecke	R. C.	1		Bukovina	Česká republika
Péquart	St. Just	7	paleontolog	Laxou	Francie
Perco	G. Andrea	6	Regia Grotte Demanial	Terst	Itálie
Perriau	Gabriel	1		Toulouse	Francie
Perko	G. A.	4	Družstvo za raziskavanjepodzemskihjam	Ljublana	Slovinsko
Perl	Rud. G.	1		Videň	Česká republika
Perlob	J.	1	zoolog, Université de Liège	Liège	Belgie
Perner	Jar.	4	univ. prof.	Praha	Česká republika
Pero	Redo	1	geograf	Dubrovnik	Chorvatsko
Perthes	Justus	2	Geogr. Anstalt	Gotha	Švédsko
Peschek	Christ	2			
Pěšina		1		Praha	Česká republika
Peška	Josef	1	farář, jedná se o V. Puticha z Popůvek u Brna	Popůvky u Brna	Česká republika
Pesta	O.	4	zoolog	Videň	Rakousko
		13	PESTRÝ TÝDEN (redakce)	Praha	Česká republika
Petersen	Paul	1	zoolog	Ruigsted	Dánsko
Petersen	Ernst	1		Břeclav	Česká republika
Petersen-Lie	O. J.	1		Sandalen	
Pětník	Karel	1		Brno	Česká republika
Petr	Rudolf	3		Brno	Česká republika
Petrbok	Jaroslav	110	geolog	Praha	Česká republika
Petraschek	N.	1		Videň	Rakousko
Patřík	J.	1		Praha	Česká republika
Petřík	J.	9	prof. Čes. Vs. školy techn.	Praha	Česká republika

Petroš	Jaroslav	1	inspektor škol. výb	Přerov	Česká republika
Petrů	Drahomír	2		Brno	Česká republika
Petržilka	Vilém	1	fin. komisař	Domažlice	Česká republika
Peucker	Carl	2		Vídeň	Česká republika
Peus	F.	1		Berlin	Německo
Peyrony		9	Association Prehistorique	Les Eyzies	Francie
Pfeifer	Leander	4	speleolog – amatér	Ebensee	Rakousko
Pfeiffer	L.	4	archeolog	Weimar	Německo
Pfleiderer	Alfred	1		Ulm	Německo
Philips	C.W.	1	The Prehistoric Society	Cambridge	UK
Philipschenko	A.	2	zool.	Leningrad	Rusko
Photoglobwehrlí	AG.	1		Zürich	Švýcarsko
Piaioni	Znoji	1		Torino	Itálie
Pick	Karel	2		Ljubljana	Slovinsko
Pick	Karel	1	vrch. stav. rada	Opava	Česká republika
Piek	Sydney J.	3	British Speleological Association	Leicester	UK
Pielenz	Ot. K.	32	archeolog	Hamburg – Eidelstedt	Německo
Pignons	S. A.	1		Ballaigues	Švýcarsko
Pilnáček	Jos.	5	genealog	Vídeň	Rakousko
Pinkasová	Marie	1		Praha	Česká republika
Pinkava	Victor	1	farář	Čermné	Česká republika
Pinkava	V.	1		Nymburk	Česká republika
Pinker	R.	2	inspektor	Vídeň	Rakousko
Pinsker	Hans	1			
Pinto	R. de Serpa	1		Porto	Portugalsko
Pipek	Jarosl.	2		Praha	Česká republika
Piper	R.	1		Mnichov	Německo
Pippow	Gebr.	1		Berlin	Německo
Pišek	Fr.	2		Brno	Česká republika
Pischinger		1			
Pittard	Eugen	26	univ. prof.	Ženeva	Švýcarsko
Pittioni	R.	9	univ. prof., Urgeschichtliches Institut in Wien	Vídeň	Rakousko
Placák	Frant.	1	Cenná koresp. hl. Jeskyň		Česká republika
Plaňava	Oldřich	1	fotograf	Brno	Česká republika
Plančić		1		Zagreb	Chorvatsko
Plate	L.	1	zool. Institut	Jena	Německo
Platen	G.	1	speleolog	New Milton	UK
Plischke	H.	1	Enograp. Sammlung, Universität	Göttingen	Německo
Počta	Frant.	49	geolog	Praha	Česká republika
Počtová	Bed.	1		Volkovice u Prahy	Česká republika
Poděk	Franz	1	Burzenleander Saechs. Museum	Kronstadt	Maďarsko
Podlaha		1		Praha	Česká republika
Podpěra	Jos.	3	univ. prof.	Brno	Česká republika
Podroužek	A.	4	badatel Macochy	Mor. Ostrava	Česká republika
Podzimek		1		Vídeň	Rakousko
Pösch	Hella	1		Salzburg	Rakousko
Pohlig		1	mineralog	Leipzig	Německo
Pokorný	Václav	2	farář, týká se P. Lazara Schoppera	Syrovice	Česká republika
Pokorný	Frant.	2	farář	Popice u Br.	Česká republika
Poláková	Rita	4			
Polčák	Frant.	4		Jedovnice	Česká republika
Poldauf	Vladimír	1	strojvůdce	Č. Třebová	Česká republika
Polenka	Evž.	1		Brno	Česká republika
Polet	Franz	3		Ardenne	Belgie
Polimanti	Oswaldo	3	Istituto di Fisiologia dell'Universita di Perugia	Perugia	Itálie
Poliški	Wladyslaw	2	Musée Zoologique Polonais	Varšava	Polsko
Polland	Otto	1	cand. chem.		

Polonski	Jacq.B.	1	Libraire Universitaire	Paříž	Francie
Pomahač	Karel Fr.	1		Praha	Česká republika
Ponsell-Cortés	Fernando	1		Alicante	Španělsko
Poppe	A.S.	9		Vegesack bei Breme	Německo
		2	POPULAR SCIENCE MONTHLY	New York	USA
Porma	V. de	1			
Pospíšil	Frant.	4	„Indián“, kustod musea	Brno	Česká republika
Pospíšilová	Š.	2		Holešov	Česká republika
Postránecký	Boh.	1		Praha	Česká republika
Potocký	Michel	1	prof. náboženství	Spišská N.Ves	Slovensko
Potužák	Pavel	1	ústav prakt. geometrie na Vys. škole spec. nauk při Čes.VUT	Praha	Česká republika
Poubová		1			
Poulík	Jos.	15	univ. prof. - akad	Brno	Česká republika
Povolný	Ladislav	1		Lipt. Sv. Mík.	Slovensko
Praamsma	H.	1	antikvariát	Zeist	Holandsko
Pradenn	J. V. de	1		Paříž	Francie
Praeger	Wolfgang	1	asistent	Tübingen	Německo
Prager	F.	1		Uh. Brod	Česká republika
Prantl	Ferdin.	2	geolog	Praha	Česká republika
		1	PRÄSIDIUM D.D. SEKTION D. LANDES-KULTURRATES	Brno	Česká republika
Prasched	B.	4	Indiana Museum – zool. Survey of Indi	Calcutta	Indie
		1	PRÄSIDIUM DER LANDESBEHÖRDE	Brno	Česká republika
Prát	S.	3		Praha	Česká republika
		1	„PRAVĚK“		
Preinfalk	Gustav	2		Videň	Rakousko
Prell	H.	1		Marpurg	Německo
Prenant	E. M.	1	Université de Paris – anatom	Paříž	Francie
		2	PRESSE – PHOTO	Berlin	Německo
		2	„PROMETHEUS“ (Zeitschrift für Technik)	Berlin	Německo
Přenosil	Boh.	1	profesor	Č. Budějovice	Česká republika
Přenosilová	A.	2		Praha	Česká republika
Pretner	E.	7		Praha	Česká republika
Přibyl	Al.	1		Praha	Česká republika
Příkryl	Eugen	1		Praha	Česká republika
		1	PŘÍRODOSLOVNO DRUŽSTVO	Ljublana	Slovensko
		1	PŘÍRODOVĚDECKÝ KLUB (Třebíč)	Třebíč	Česká republika
		3	PŘÍRODOVĚDECKÝ KLUB (Prostějov)	Prostějov	Česká republika
Prix	R.	5			
Procházka	Vojtěch	1		Praha	Česká republika
Procházka	Alois	5		Klobouky	Česká republika
Procházka	C. Jar.	2		Praha	Česká republika
Procházka	Alois	1	učitel	Blažovice	Česká republika
Procházka	Vlad., Jos.	50	geolog	Tišnov	Česká republika
Prokeš		1			Česká republika
Prokopec	Miroslav	10	univ. prof.-antropolog	Praha	Česká republika
Prokup	Karel	1		Hradec Králové	Česká republika
Promberger	R.	14	nakladatel	Olomouc	Česká republika
		1	PROSPEKTION (Gesellschaft f. angewandte geophysik)	Göttingen	Německo
Prošek	Frant.	11		Praha	Česká republika
Prowazek		3		Franfurkt a. M.	Německo
		15	„PŘÍRODA“ (polemika Kratochvil – Záleský, 1940)		Česká republika
		13	„PŘÍRODA“ (rukopisy – Riedl, Petrboš, Švestka...)		Česká republika
		7	„PŘÍRODA“ (časopis – založ. r. 1907)		Česká republika
		16	PŘÍRODOVĚD. FAKULTA KARL. UNIV.	Praha	Česká republika

		3	„PŘÍRODOVĚDECKÝ KLUB“	Brno	Česká republika
Průša		1	zeměměř. úřad	Praha	Česká republika
		1	PRŮZKUMNÁ SKUPINA „JESENÍK“		Česká republika
Pšross	Eugen	1		Praha	Česká republika
Puscarin	Val.	1		Bukuresti	Rumunsko
Purkyně	Cyrl	18	univ. prof.	Praha	Česká republika
Put	G. van	2	Institut Royal des Sciences Naturelles de Belg.	Brusel	Belgie
Putick	V.		speleolog	Ljublana	Slovinsko
		1	R. STAZIONE DI ENTOMOLOGIA AGRARIA	Firenze	Itálie
Racovitza	Em.		zoolog Rumun	Paříž	Francie
		1	RADA MĚSTA LEDČE n. Sáz.		Česká republika
Rademacher	Carl	45	Antropolog. Spol	Kolín n. R.	Německo
Radanovič	M.	1	Zemalskij Musej-Zoološko odeljene	Sarajevo	Bosna a Hercegovina
Radanovic	Mihailo	3	speleolog	Bělehrad	Srbsko
Raff	Janet W.	1	entomolog, The School of Agriculture	Melbourne	Austrálie
Raffa	Adolf	2		Pröstuaneegg	
Rahir	Edmont	1	hydrolog	Brusel	Belgie
Raillier	A.	1		Alfon	Francie
Rainalter	E. H.	2		Vídeň	Rakousko
Raineri	Carlo	1		Roma	Itálie
Rajmon		1		Praha	Česká republika
Rambousek	František	8		Praha	Česká republika
Ramme	W.	3	Könogl. Zool. Museum	Berlin	Německo
Rammelmeyer	Helene	1	Zootomische Institut der Universität	Leningrad	Rusko
Ramström	Martin	13	profesor	Petrohrad	Rusko
Ramvili	Fritz	1		Uppsala	Švédsko
Ramvili	Fritz	1		Norimberk	Německo
Raschze	Georg	1		Ratibor	
Rasmusson	Gumar	1		Lund	Švédsko
		1	RASSEMBIOLOGISCHES INSTITUT (prof. MUDr. Looeffler)	Königsberg	Německo
		1	RASSENKUNDLICHES INSTITUT (univ. prof. Dr. W. Giesler)	Tübingen	Německo
Rašek	J. M.	2	Research Institut	Brno	Česká republika
Rätzel	Wilhelm	2		Leipzig	Německo
Rau	R.	1	Schwarzwaldverein	Stuttgart	Německo
Rauke	J.	1	Deut. Antropol. Gesells	München	Německo
Rauzy	Ép.	1		Toulouse	Francie
Ravenel	W. de C.	2	Un. States National Museum	Washington	USA
Razmarová	Olga	1		Praha	Česká republika
Rebel	H.	6	Naturhis. Museum – zool. Abteilung	Vídeň	Rakousko
			REDAKCE „KRÁSNÁ ZEM“	Mor. Ostrava	Česká republika
		1	REDAKCE „CYKLISTIKA“ (časopis)	Praha	Česká republika
		3	REDAKCE ČASOPISU „POZORA“ (red. Boh. Knechtl)		
		2	REDAKCE ČASOPISU „ČESKÝ JIH“ (red. Kubiček)	Tábor	Česká republika
		1	REDAKCE ČASOPISU „ČESKÝ SVĚT“ (red. Karel Dyrnk)	Praha	Česká republika
			REDAKCE ČASOPISU „LOVECKÝ OBZOR“	Molenburg p. Rájec	Česká republika
		2	REDAKCE ČASOPISU Zlín	Molenburg p. Rájec	Česká republika
		1	REDAKCE „POKROKU“	Prostějov	Česká republika
			REDAKCE DENÍKU „SAMOSTATNOST“ (red. ing. F. Khol)	Praha	Česká republika
		1	REDAKCE ČASOPISU „SVĚTOZOR“	Praha	Česká republika
		1	REDAKCIJA „JEDRA“ LISTA ZA POMORSTVO	Sarajevo	Bosna a Hercegovina
Redeke	D. C.	1		Utrecht	Holandsko
Regele	Oskar	4	Östern. Staatsarchiv	Vídeň	Rakousko
Reche	O.	2	univ. prof.	Lipsko	Německo

Rechinger	K. H.	1	Naturhistor. Museum	Videň	Rakousko
Reiff	J. J.	1		Karlsruhe	Německo
Reichel	Max	3			
Reichert	C.	10	Optische Werke, 17 dopisů Absol.	Videň	Rakousko
Reichlová	M.	1		Měsice	Česká republika
Reichenbach	V.	2		Ludwigsburg	Německo
Reichert	Carl	6	Optische Werke	Videň	Rakousko
Reichert	Kurt	3		Plavno (Voigtland)	Německo
		3	REICHSBUND F. DEUT. Vorgeschichte	Berlin	Německo
Reimoser	Eduard	1	Naturh. Museum	Videň	Rakousko
Reimoser	V.	1		Mödling	Rakousko
Rein	Richard	2	redaktor čas. „Freude und Leben“	Düsseldorf	Německo
Reinach	Salomon	1	antropolog	Château de St. Germain	Francie
Reinartz	P.	1		Euskirchen	Německo
Reinerth	H.	1	Reichsbund f. Deutsche Vorgeschichte	Berlin	Německo
Reinhard	H. J.	1	entomolog, Texas Agricultural Experiment Station		
Reiser	Otmar	1			
Reitter	Edm.	16	entomolog	Paskov na Mor	
Reitter	Emmerich	4	Naturhist. Institut	Troppau (Opava)	Česká republika
Reitler	Edwald	1	zoolog		
Reitzel	C. U.	2	knihkupec	Kodaň	Dánsko
Rejzek	Jarosl.	1	redaktor	Brno	Česká republika
Remane	A.	1		Berlin	Německo
Remeš	Maurice	25	1959	Olomouc	Česká republika
Renda	Miroslav	1	tech. úředník	Heřmanův Městec	Česká republika
Reuter	O. M.	4		Helsinky	Finsko
		1	RHEINISCH WESTFÄLISCHER HÖHLENFORSCHER VEREIN	Elberfeld	Německo
Rešetar	M.	1		Videň	Rakousko
Reslang	Alfons	1		Schönsburg	
Revilliod	P.	2	Muséum d'Histoire Naturelle	Ženeva	Švýcarsko
Reygasse		3	archeolog		Alžír
Rézl	Karel	1		Brno	Česká republika
Rickinger	F.	1		Nördlichen	Švédsko
Ridley	H. N.	2			Singapur
Ridley	E. D. Col.	1		Londýn	UK
Riedel	M. P.	3		Uerdingen (Niederrhein)	Německo
Riedl		2		Šluknov	Česká republika
Riedl	Ladislav	?	primář, různé články pro časopis „Příroda“		
Riedl	Lad.	1	rektor VUT	Praha	Česká republika
Riedlová	Vilma	5		Praha	Česká republika
Riel	P.	2	Société Linnéenne de Lyon	Lyon	Francie
Rielen		1		Opava	Česká republika
Riemer	Julius	2		Berlin	Německo
Riesman	David	2		Philadelphia	USA
Rieul	Frères	3	Société Nationale de Produits Chimique	Paříž	Francie
Riggs	Artur Stanl e	1	Art and Archeology	Washington	USA
Richard		4	otecův kamarád ze studií	Praha	Česká republika
Richardson		1	zoolog, Smithsonian Institution	Washington	USA
Richter	A.	1	lékař	Valaš. Klobouky	Česká republika
Richter	Ernst	3		Videň	Rakousko
Richter	Heinrich	2		Hustedt-Jägere	Německo
Richter	H.	3	z. z. Medizinische Klinik	Giessen	Německo
Richter	Martin	3		Neustadt	Německo
Richter	Martin	5		Poessneck	Německo
Richter	Rud.	2	Natur = Museum Senckenberg	Franfurt a.M.	Německo

Richter	W.	1	Akademische Buchhandl Calvö	Göttingen	Německo
Richter	Oswald	1	prof. něm. tech. vys. školy	Brno	Česká republika
Richthofen	F.	3	archeolog	Leipzig	Německo
Ripoll-Perelic	Eduard	1	praehistorik	Barcelona	Španělsko
Ritsema	R.	2	Orientalische Druckerei und Antiquaria		
Rittener	T.	1		St. Groiz	Švýcarsko
Rirri	Mato	1		Bavtot	Jugoslávie
Rlizia	S.	1	Société de Geographie	Paříž	Francie
Robert	Romain	2		Tarascon s.Ariège	Francie
Robertson	Malcolm	1	The British Council	Praha	Česká republika
Rockhausen	E.	1	Schaukästen Fabrik	Waldheim i.s.	Švýcarsko
Rodriguez	Elias S.	1	Museo de Historia Natura	Santa Graz	
Roepke	W.	1	zoolog	Baudoeng	Jáva
Roerr	Fr. C.	1		Brémy	Německo
Roewer	Fr. C.	2		Brémy	Německo
Rogenhofer	A.	1		Videň	Rakousko
Roger	J.	2	paleontolog	Paříž	Francie
Rogers	J. Speed	1	University of Florida (Cainneville) 253/1	Caineville	USA
Roglié	Stepan	5	geograf	Župa-Biohorska	Jugoslávie
		3	ROH Svaz zaměstn. školství	Praha	Česká republika
Rohleder	Jean	1	mission du dr. Schweitzer, Lambaréné dur Ogasué		
Rohrbeck	H.	1	Berlin 4, Pflugstrasse 5 (zoologie)	Berlin	Německo
Rolle	Hermann	2	Institut „Kosmos“	Berlin	Německo
Rollier	L.	1		Zürich	Švýcarsko
Roman	D.	2		Brno	Česká republika
Rose	Erich	1		Tuchenband b. Cüstrin	
Roseck	Erich	1	redaktor	Praha	Česká republika
Rosenauer	A.	2		Praha	Česká republika
Rosenbreier	Kl.	7		Valjevo	Srbsko
		2	ROSENGARTEN MUSEUM	Kostnice	Německo
Rosický		6	mineralog	Brno-Sydney	Česká republika
Roska	Martin	1		Debrecín	Maďarsko
Roos	Frank J.	0		Liverpoo	UK
Ross	R.	3	The Liverpool School of Tropical Medicin	Liverpoo	UK
Roszbach	Aug.	6		Lichtenfels	Německo
Rossolimo	L. L.	2	Moskev. Universita – zoolog.muse	v	Rusko
Rost	Rud.	1	Karlova un. – děkanát geol. – Geografické fakulty	Praha	Česká republika
Rössley	F. Lenz	5		Plön	Německo
		1	ROTHAMSTED EXPERIMENTAL STATION	Herts	(Moskva)
Rothbauer	Václav	2	rolník a majitel jeskyně	Dol. Hořice u Tábora	Česká republika
Roubal	J.	17		Příbram	Česká republika
Roučková	Eva	1		Blansko	Česká republika
Rougé	Jacques M.	2	Musée Préhistorique	Sainte-Maure	Francie
Rousnay		1			
Roux de	Marc	2		Annecy	Francie
		1	ROWLAND WARD Ltd. (přírodniny)	Londýn	UK
Rowley	George D.	1		Brighton	UK
Rozsivalová	Bettina	6		Olomouc	Česká republika
		4	RÖM.-GERM. ZENTRAL-MUSEUM	Mohuč	Německo
Röhrer	Fr.	1	geolog	Heidelberg	Německo
Rubeš	Fr.	1	restaurátér na Skalním mlýně	Blansko	Česká republika
Rubín	J.	1	šéfred. ČSAV	Praha	Česká republika
Rubsaamen	E. H.	1		Berlin	Německo
Rudar	J.	1		Bern	Švýcarsko
Rudolecký	Josef	1		Znojmo	Česká republika
Ruffo	Sandro	1	Civico Museo di Storia Natureale	Verona	Itálie
Ruge		1		Kiel	Německo

Ruhlmann	Armand	1	knihkupec	Rabat	Maroko
Rupe Kerns	H.		ob. Walden (1 Karte)		Švýcarsko
Rupertsberger	M.	2		Ebelzburg	Česká republika
Rusek	J.	9		Praha	Česká republika
Rust	Alfred	6		Ahrensburg	Německo
Rušnov	Leo	1		Videň	Rakousko
Rutot	Rica	10	prachistorik	Brusel	Belgie
Růžička (Růžičková)	Mošic Msgr	1	Prelát (+1941)		Česká republika
Rybicka	Josef	1		Cheb	Česká republika
Rygana		1		Roma	Itálie
Ryšánek	Max	3	prof. gymnásia	Přerov	Česká republika
Ryska	K.		Vysoká škola technická v Brně (4 dopisy)	Brno	Česká republika
Ryšavý	Josef	1	geolog	Jevíčko	Česká republika
Ryšavý	Josef	1	ústav geodézie na českém VUT – prorektor	Praha	Česká republika
Ryvána	Fr. I.	1		Brno	Česká republika
Rzehak	A.	5	prof. něm. techn.	Brno	Česká republika
Řebík	Jan V.	1	notář	Klatovy	Česká republika
Řehořovský	V.	1		Brno	Česká republika
Řezníček	Jaroslav	2	Kronikář – MNV	Jedovnice	Česká republika
Říkovský	Fr.	2	zeměpisec	Brno	Česká republika
Saar	Rudolf	1	sekretář ministra	Videň	Rakousko
Saardmand	P. N.	2	geolog – učitel	Stubbekeburg	Dánsko
Sabrosky	Curtis W.	1	entomolog		Kansas
Sadl	M.	2		Praha	Česká republika
Sadnig	G.	1		Udine	Itálie
Saintyves	P.	1			Francie
Salmojraghi	Franc.	1		Miláno	Itálie
Salmon	J. T.	4	entomolog, zoolog	Wellington	N. Zéland
Salmony	Alfréd	25	těž John Ziegler	New York	USA
Sabory	Ferd.	1		Brno	Česká republika
Sajó	Karl	5		Órszentmiklós	Maďarsko
Salfeld		1		Rosdorf ü/Kellin	Německo
Salm		?	kníže	Rájec n/Sv.	Česká republika
Salm	Elisabeth	4	Budhov-Durn		Česká republika
Salmojraghi	Franc.	1		Miláno	Itálie
Salmon	T. J.	3	Victoria University	Wellington	N. Zéland
Salzer	F.	1		Wien	Rakousko
Sam	Led	3		Bordeaux	Francie
Samsiňák	K.	2	čs. akademie věd	Praha	Česká republika
Samsiňák	Karel	2		Sobotka	Česká republika
Sáňka		1	syn nadučitele Sáňky	Rudice	Česká republika
Sáňka	Hugo		nadučitel – Rudice u Jedovnic	Rudice	Česká republika
Sáňka	Hugo	52	profes. – Brno	Brno	Česká republika
Sarasin	Fritz	1	Museum f. Völkerkunde	Basilej	Švýcarsko
Sarauw	D. G.	2		Göteborg	Švédsko
Saudek		3	docent Vys. šk. zeměd'	Brno	Česká republika
Saunders	C. H.	1	The British Council	Praha	Česká republika
Sauter	Marc	1	antropolog	Ženeva	Švýcarsko
Sawicki	Lud.	2	geograf	Videň	Rakousko
		2	„SAXONIA“ mikroskopy	Leipzig	Německo
		1	SCIENCE MUSEUM	Londýn	UK
		3	SCIENCE MUSEUM f the St. Paul Institute	Minnesota	USA
Seaton	Frances	1		Chuland	USA
Sedláček	Fr.	1	učitel	Mluč	Česká republika
Sedlaczek-Komorowski	Lubomir	2	antropolog	Krakov	Polsko
Sedlák	František	1	účetní	Rájec n/Sv.	Česká republika
Sedlák	Robert	1		Veselice	Česká republika

Sedláková-Lisická	Helena	2		Olomouc	Česká republika
„Seeon“		3	„SEEON“ Biologická laboratoř	Seeon bei Ebing	Bavorsko
Seebaer	August	1		Khe-Durlach Baden	Německo
Seeldrayers	Em.	2		Bruxelles	Belgie
Sekanina	Frant.	5	profes.	Praha	Česká republika
Sekera	Em.	9	profes.	Praha	Česká republika
		1	SEKTION F. NATURKUNDE D. ÖSTERR.TOURISTEN KLUBS	Videň	Rakousko
Seligman	Ch.	7	profesor entomologie University of London	London	UK
Seligo	A.	1		Danzig	Německo
Seliškar	Albín	1	and. filosofie	Wien	Rakousko
Sellnick	M.	6	studijní rada	Lötzen	Německo
		2	SELSKÉ LISTY	Olomouc	Česká republika
Semon	R.	1	Prinz-Ludwigshöhe	München	Německo
Semper	Georg	1		Altana	Německo
		3	SENCKENBERGISCHE NATURFORSCHENDE GESSELLSCHAFT	Frankfurt a/M.	Německo
Serpieri	Arrigo	1	R. Università degli Studi di Firenze	Firenze	Itálie
Serenyi		3	zemský hejtman	Brno	Česká republika
Serradell	Baltasar	1		Barcelona	Španělsko
Servais	J.	3	Institut Archeolog. Liégeois	Liège	Belgie
Sessler	Peter	1		Ansbach	Německo
Seurat	L. G.	6	zoolog – Université d'Alge		Alžír
Sever	Josef	14		Triest Salita	Itálie
Sexton	E. W.	1	Marine Biol. Association	Plymoth	UK
		5	„SFINX“ nakladatelství (B.Janda)	Praha	Česká republika
Sharp	S. M. B.	2		Chiswick	UK
Shavill	Ruth Elisab	3		Wien	Rakousko
Shelford	R.	1	Sawarak Museum	Sawarak	Malajsie
Shepherd	Rutt	1	Čs. rozhlas	Praha	Česká republika
Schader	Else	1		Lipsko	Německo
Schancerová	Hed.	1		Praha	Česká republika
Schardt	M.	1		Curych	Švýcarsko
Scharff	R. F.	2		Dublin	Irsko
Schatzmayer	Arturo	7	entomolog. kabinet	Terst	Itálie
Schaudel	H.	1		Badonville	Francie
Shaudin	F.	1		Rovigo	Itálie
Schaufelberger		1	P. Richterswil, geolog, Badische geologisch e Landesanstalt	Zürich	Švýcarsko
Schaufelberger	P.	1	Federation Nacional de Cafeteros de Colombia	Chinchiná (Caldas)	Kolumbie
Schauinsland	H.	17	Städtischen Museums f. Natur- Völker - u. Handlskunde	Bremen	Německo
Schäferna	K.	9		Praha	Česká republika
Schäffer	D. C.	16	zool.	Hamburg	Německo
Schäfer	Jar.	1		Olomouc	Česká republika
Scheerpeltz	Otto	2		Videň	Rakousko
Sheffelt		1		Langenargen	Německo
Scheibel	O.	13		Zagreb	Chorvatsko
Scheidler	Fränzl	1		Altötting	Německo
Schellenberg	A.	5	Zoolog. Museum der Universität	Berlín	Německo
Schellhas	P.	2	rada zem. soudu	Berlín	Německo
Scheminzky	F.	1		Innsbruck	Rakousko
Schenkel	Theodor	1		Graz	Rakousko
Scherl	Aug.	15	nakladatelství	Berlín	Německo
Scheuer	Alfred	2		Teplice v Č.	Česká republika
Scheuring	Ludvik	2		Ueberau i/o	
Schidlof	Richard	1		Praha	Česká republika
Schierenberg	R.	5	Antiquariat Jung	Lockem	Holandsko

Schiessl	Josef	2		Praha	Česká republika
Schiffner	V.	1		Praha	Česká republika
Schille	Fryderyk	3		Rytrze	Polsko
Schlaginhaufen	Otto	1	director - Anthropolog. Institut d. Universität	Zürich	Švýcarsko
Schimaneck	Viktor	1		Videň	Rakousko
Schimmer	Franz	1	entomolog	Meerane	Německo
Schirmeisen	Karl	8		Brno	Česká republika
Schlechtendal	D. von	1		Halle	Německo
Schleicher	Ch.	35	těž Sociétés Préhistorique Francaise, Paříž	Paris	Francie
Schlesinger	Günter	1	N. - ö. Landessammlungen	Videň	Rakousko
Schmid	Elisabeth	8		Basilej	Švýcarsko
Schmid	N.	1		Videň	Rakousko
Schmidt	Heinr.	1		Jena	Německo
Schmidt	Hubert	5		Berlín	Německo
Schmidcknecht	O.	1		Blankenburg i/Th.	Německo
Schmidt	P. W.	5	antropolog	Řím - Videň	Itálie
Schmidt	Peter	1	zoolog	Bordeaux	Francie
Schmidt	Robert. R.	20	archeolog	Tübingen	Německo
Schmidtgen	Otto	2		Wiesbaden	Německo
Schmitz	H.	15		Maastricht	Holandsko
Schnabel	Ed.	60	geolog	Brno	Česká republika
Schneider	Max	1		Berlín	Německo
Schneiders	G. W.	1	ředitel	Taldu	Rusko
Schoetensack		1	univ. profesor	Heidelberk	Německo
Schoffer	S.	1			
Schön	Arnold	1		Berlín	Německo
Schönstein		9	stereoskopie	Nürnberg	Německo
Schött	H.	4	zoolog	Linkoping	Švédsko
Schramme		1	cis. rada, Hankenstein	Brno	Česká republika
Schräder	E.	6	zoolog	Berlín	Německo
Schreiber		1	Akademie - Verlag GMBH	Berlín	Německo
Schroll		1	cand. phil., Zoologische Institut	Graz	Rakousko
Schubert	C.	4	zool.	Schokken-Neustadt	
Schubert	Franz	1			
Schubert	Otto	1		Racifé, Potsdam	Německo
Schubert	R. J.	1			
Schuchhardt	Karl	5	Museum f. Völkerkunde	Berlín	Německo
Schulte	J. E.	3		Maastricht	Holandsko
Schulz	Eberhard	1			
Schultz	B. K.	2	Deutsche Gesellschaft für Rassenforsch	Berlín	Německo
Schultz	B. K.	1	Gesellschaft für psych. Anthropologie	München	Německo
Schultz		4	Anthopol. Institut d. Universität	München	Německo
Schuster	Carl.	1	R. F. D. Box 416 (Woodstock, N. Y.)	New York	USA
Schuster	František	1			
Schuster	Erich	8		Weimar	Německo
Schuster	Wolfgang L.	1		Halle/Saale	Německo
Schustler	Fr.	1	univer. doc.	Praha	Česká republika
Schwabedissen	Hermann	6	profes.	Kiel	Německo
Schwalbe	G.	1		Strassburg	Francie
Schwantes	E.	1	prehistorik	Kiel	Německo
Schwarz	Antonin	1		Videň	Rakousko
Schwarz	K.	1	Sokolská župa podbělohorská	Praha	Česká republika
Schwarzbach	M.	1	Geologisches Institut d. Universität	Köln a/R.	Německo
Schweder	Walter	4		Kiel	Německo
		1	SCHWEIZER ANTIQUARIAT		Švýcarsko
		4	SCHWEIZER LANDES-MUSEUM	Curych	Švýcarsko
Schwippel	Jindř.	1	minist. rada	Praha	Česká republika

Siber	Hegner	2		Paříž	Francie
Siderides	N. H.	2		Corpou	
Siebert	Rud.	1		Vídeň	Rakousko
Siegel	Ludvík	9		Znojmo	Česká republika
Sieger	R.	1		Graz	Rakousko
Sigel	Karl	1		Stuttgart	Německo
Siegmeth	Károly	2		Debrecín	Maďarsko
Sigmund-Pumpy		15	Praha	Olomouc	Česká republika
Sigwars-Fischer	H. D.	1	geolog	Zofingen	Švýcarsko
Sicherer	Otto v.	2		Mnichov	Německo
Silnický	Karol	1		Turč. Sv. Martin	Slovensko
Silvestri	Filippo	23	zool.	Portici	Itálie
Simon	E.	5		Paříž	Francie
Simon	Jos.	6	učitel	Nieder Raunden	Česká republika
Simon	Julius	4		Brno	Česká republika
Simpson	E.	4	Absolon čestný člen - British Speeol. Associat.	Austwick	UK
Skala	Hugo	23	entomolog	Altfelden	Rakousko
Skala	Othmar	36	st. Christoph, + 12. II. 1919		
Skala	Othmar		Schmida, syn?		
Skála	Vít	1	akad. malíř	?	
Skalník	Milan	1		Praha	Česká republika
Skorikov	A.	5	zoolog	Petrohrad	Rusko
Skutil	Jos.	76	archeolog	Brno	Česká republika
Skýpala	Otakar	3	redaktor	Mor. Ostrava	Česká republika
Slaviček	Jan	3	entomolog	Litovel	Česká republika
Slavík	Frant.	13	akademik	Praha	Česká republika
		1	SCHLAVISCHES RUNDSCHAU	Praha	Česká republika
Slavozt		1	knihkupec	Stuttgart	Německo
Slezák		1	Mor. Kras		Česká republika
		1	SLEZAN vydavatelství kalendářů	Mor. Ostrava	Česká republika
		5	„SLOVANSKÝ TURISTA“ časopis	Praha	Česká republika
		4	SLOVENSKA AKADEMIA ZNALOSTI IN UMENTNOSTI	Lublaň	Slovinsko
		1	SLOVENSKA SPELEOLOG. SPOL	Lipt. Sv. Mikuláš	Slovensko
		5	SLOVENSKA UNIVERSITA Bratislava (zoolog. ústav)	Bratislava	Slovensko
		2	SLOVENSKÉ MUSEUM	Bratislava	Slovensko
Smith	Elliot	1	Institut of Anatomy	Londýn	UK
Smith	Reginard	1	anthropolog - British Museum	Londýn	UK
Smith-Woodward	Artur	14	British Museum	Londýn	UK
Smoleński	Jerzy	1	zeměpisec - univ.	Krakov	Polsko
Smolka	Frant.	2		Blansko (Mor. Kras)	Česká republika
Smotlacha	Fr.	1	mykolog	Praha	Česká republika
Smrček	Ant.	1	profes. techniky	Brno	Česká republika
Smyčka	Frant.	2		Prostějov	Česká republika
Soar	Chas. D.	1		Londýn	UK
Sobol	Ant.	4	přírodovědec	Brno	Česká republika
Sobotka	M.	3		Praha	Česká republika
		1	SOCIETA ALPINA DELLE GIULIA	Terst	Itálie
		0	SOCIÉTÉ D'ANTHROPOLOGIE de Paris		
		1	SOCIÉTÉ de Geographie	Paříž	Francie
		1	SOCIÉTÉ MUSEUM NATIONAL D'HISTOIRE NATURELLE	Paříž	Francie
		1	SOCIÉTÉ POUR LES RELATIONS CULTURELLES ENTRE L' U. R. S. S. ET L'ETRANGER	Moskva	Rusko
		4	SOCIÉTÉ préhistorique Français	Paříž	Francie

		2	SOCIÉTÉ SPÉLÉOLOG.de France	Nîmes	Francie
Soergel	W.	2	geolog	Vratislav	Německo
Soffé	Emil	1	škol. rada	Brno	Česká republika
Sohr	Frant.	1	profes.	Kutná Hora	Česká republika
		1	„SOKOL“ tělocvičná jednota v Domažlicích		
Sokolov	J.	2	univ. profes.	Leningrad Petrohrad	Rusko
Solari-Bozzi	G.	1	„Agenzia Stefani“	Praha	Česká republika
Sollas	W. J.	4		Oxford	UK
Sonder	Wolfg.	1		Bad Odesloe	Německo
Sorgí	G.	1	anthropolog	Řím	Itálie
Sotolář	F.	2		Nedvědice p. Pernštejnem	Česká republika
Sotorník	Vladimír	1	redaktor vědeckých časopisů	Něm. Brod	Česká republika
Soudek	Štěpán	1	zoolog	Brno	Česká republika
Soudier	H.	4	knihkup.	Paříž	Francie
Soukal	Jan	1		Brno	Česká republika
Soukop	I. P.	1	farář	Doubravice u Blanska	Česká republika
Soukup	Josef	1	stát. geolog. ústav	Praha	Česká republika
Soukup	Rud.	5	ředitel střed. školy	Klatovy (Č.)	Česká republika
Sowiasky	Vlad. V.	1	zoolog	Kyjev	Rusko
Soyer	R.	1		Paříž	Francie
Sörensen	William	9	entomolog	Kodaň	Dánsko
Sörgel	Hermann	4		Mnichov	Německo
Spahni	Jean Christ	1	paleontolog	Ženeva	Švýcarsko
Spandl	H.	9	zoolog	Wien	Rakousko
Spanuth		3	stud. ředitel	Hameln	Německo
Speiser	P.	1		Sierakowitz	Polsko
Speiser	P.	3	redaktor	Zoppot	Polsko
Speiser	Felix	2	Mus. f. Völkerkunde	Basilej	Švýcarsko
		3	SPELEOLOG. KLUB (Boček-Skutil)	Brno	Česká republika
Spengel	W.	1	zoolog	Giessen	Německo
Spengler	Adolf	1		Gangerhaufen	Německo
Spitzner	Václav	120		Prostějov	Česká republika
		1	SPOLEČNOST ČS. PREHISTORIKŮ	Praha	Česká republika
		3	SPOLEČNOST RAKOUSKÁ ZEMĚ VRTACÍ	Praha	Česká republika
		14	„SPOLEK JESKYNNÍ“	Lublaň	Slovinsko
		1	SPOLEK KU PODPOROV. NEMAJ STUD. STR. ŠKOL	Praha	Česká republika
Spöcker	R. G.	4	Deutsche Gesellschaft für Karstforschung (Altenfurt b. Nürnberg)	Nürnberg	Německo
Sprater		1	Histor. Museum	Speyer	Německo
		6	SPRÁVA JESKYŇ V BLANSKU	Blansko	Česká republika
Spreitzer	H.	2	univ. prof.	Videň	Rakousko
Springer	Franz	1		Videň	Rakousko
Springer	J.	6		Olomouc	Česká republika
Sraeter	E.	1		Basilej	Švýcarsko
Srdinko	Otakar	1		Praha	Česká republika
Stadler		10	zoolog	Lohn a/M.	Německo
Stach	Jan	7	ředitel musea, zoolog	Krakov	Polsko
Stach	Zdenko	2		Pardubice	Česká republika
Stameuer	H. J.	1	zoolog	Vratislav	Německo
Staněk	V. B.	1	geolog (ČAV a umění)	Praha	Česká republika
Staněk	V. J.	3	„Artia“	Praha	Česká republika
		1	STANFORD UNIVERSITY	California	USA
Stankovič	Siniča	1	Univrsité-Zoologia	Bělehrad	Srbsko
Stantejský	Julius	4	nadučitel	Doubravice	Česká republika

Starosta	Alex	3		Praha	Česká republika
Staudacher	Josef	6		Lublaň	Slovinsko
Staudinger	O.	1	& A. Bang-Haas, entomolog. institu	Dráždany	Německo
Staudinger	P.	1		Berlín	Německo
		1	STAVEBNÍ ZEMSKÝ ÚŘAD (Osvětlení Sloupských jeskyní)	Brno	Česká republika
Stebbing	T. R. R.	1			
Steenstrup	Joh.	3	univ. prof.	Kodaň	Dánsko
Stehlen	H. G.	4	Naturhis. Museum	Basilej	Švýcarsko
Stehlík	Alois	2		Mor. Krumlov	Česká republika
Stehlík	Jan	1		Příbram	Česká republika
Steigerhof	A.	1	vyslan. tajem	Paříž	Francie
Steinmann	Paul	2		Aarau	Švýcarsko
Steinböck	Otto	1	zoolog	Štýr. Hradec	Rak.
Steiniger	L.	1		Washington	USA
Steiner-Lehnburg	Dita v.	10		Vídeň	Rakousko
Steiner	P. Dr	1	anthropolog	Trevín	Německo
Steinmann	G.	8	profes.	Bonn	Německo
Steinman	Jindřich	1		Olomouc	Česká republika
Stejskal	Jos. V.	4	redaktor a entomolog	Brno	Česká republika
Stephensen	K.	1	Univers. Zoologiske Museum	Kodaň	Dánsko
Steuer	Adolf	2		Innsbruck	Rakousko
Steuer	František	1		Praha	Česká republika
Steusloff	Ulrich	4		Gelsenkirchen	Německo
Stevens	Walter Le C	1		Lexington	USA
Stevenz	G. E.	1		Praha	Česká republika
Stibick	Jeffr. N. L.	1	The Cath. university of America	Washington	USA
Stickler	Michael	1	Öster. Nationalbibl	Vídeň	Rakousko
Sticha	Gustav	1	veter. rada	Slavkov u Br	Česká republika
Stiller	Victor	9	zoolog	Segedin	Maďarsko
Stimming	A (?)	3		Grosswustervitz	Německo
Stix	Martha	1		Vídeň	Rakousko
Stocký	A.	3	univ. profesor	Praha	Česká republika
Stočas	Boh.	1	prof. Vys. šk. báňské	Praha	Česká republika
Stojan	Cyril	1		Kroměříž	Česká republika
Stoll	Otto	2		Zürich	Švýcarsko
Stolyhwo	K.	3	prof. – antrop.	Krakov	Polsko
Stolz	H.	3	advok.	Baden u Vídně	Rakousko
Stompfe		1	Stát. nakl. techn. lit	Praha	Česká republika
Stopfer	Jos.	1	geolog	Praha	Česká republika
Stoupal	Viktor	1	zem. přised.	Brno	Česká republika
Stradner	Jos.	2	čas. „Adria und Ostalpen“	Terst	Itálie
Ing. Straka, Šebor a spol.		1		Praha	Česká republika
Straňák	František	16	docent	Praha – (Boskovice)	Česká republika
Strand	Embr.	1		Stuttgart	Německo
Straelen	V. van	6	fed. musea	Brusel	Belgie
Strand	Embr.			Stuttgart	Německo
Strand	E.	9		Berlín	Německo
Stránská	Drahomíra	16	docentka	Praha	Česká republika
Stránská	Drahuše	21			Česká republika
Stránská	Marie	1		Liberec	Česká republika
Stránská	Miriam	1		Žilina	Slovensko
Stránský	Jaroslav	1	univ. prof. – poslanec	Brno	Česká republika
Straškraba	Milan	1		Praha	Česká republika
Straten-Ponthoz	Alex. van	8		Vídeň	Rakousko
Stratil-Sauer	G.	1	Geogr. Gesellschaft	Vídeň	Rakousko
Strecker & Schröder		1		Stuttgart	Německo

Stresemann	E.	1	univ. prof. - D. Akad. der Wissenschaften	Berlín	Německo
Stringe	R.	1	entomolog	Královec	Česká republika
Strohl	J.	1	univ. profes. (Concilium Bibliograph)	Curych	Švýcarsko
Strouhal	Hans	18	zoolog	Videň	Rakousko
Strouhal	V.	7	univ. prof.	Praha	Česká republika
Stromer	E.	1	Paleontol. Institut	Mnichov	Německo
Struhala	Boh.	5	správce musea	Holešov (Mor.)	Česká republika
Stschelhanowzeff		1		Trieste	Itálie
		1	STUDIJNÍ KNIHOVNA Liberec	Liberec	Česká republika
		2	STUDIJNÍ KNIHOVNA STÁTNÍ (Hradec Král.)	Hradec Králové	Česká republika
Stuart-Dock	H.	4		W. Davenport	Tasmanie
Studl	Joh.	1	D. und Öst. Alpenverein	Praha	Česká republika
Studnár	Frant.	3	učitel	Sudkov	Česká republika
Studnička	F. K.	6	univ. prof.	Praha	Česká republika
Sturany	R.	15		Wien	Rakousko
Sturzenegger-Nüesch	Hedwig	1		Shaffhausen	Německo
Stussiner	Marie	2		Lublaň	Slovinsko
Suchánek	Jan	24	rodina, Mor. Kras – aféra 1926/7 (protokoly)	Moravský kras	Česká republika
Suchánek	Jan	6	odborný spis (Videň – Veselí n./Lužnic)	Veselí n./Luž.	Česká republika
Suchánek	Jan	1	rodina Suchánkova (Skalní mlýn)	Videň – Veselí n/Mor.	Česká republika
Suchý	Jarosl.	3	anthropolog	Praha	Česká republika
Suk	V.	8	univ. profes.	Brno	Česká republika
Sulmann	E.	3	řed. Zoolog. zahr	Düsseldorf	Německo
Supan	A.	1			
Svačina	Frant.	1		Dolní Ves u Fraštáku	Česká republika
Svátek	J. J.	3		Praha	Česká republika
		1	SVAZ VYNÁLEZČŮ	Praha	Česká republika
		1	SVAZ ZUBNÍCH LÉKAŘŮ	Praha	Česká republika
Svěrák	Josef	1		Němčice u Sloupu	Česká republika
Svoboda	Josef	2		Předměstí u Přerova	Česká republika
Svoboda	Bohuslav	1	řed. uhel. skladů	Brno	Česká republika
Svoboda	Karel	1	čís. rada	Sloup - Brno	Česká republika
		1	„SVOBODNÉ SLOVO“ (redakce)	Brno	Česká republika
Svobodová-Procházková	Božena	7		Kladno	Česká republika
Swinton	A. H.	1		Devonshire	UK
Sýkorová	L.	1		Křižanov (Mor.)	Česká republika
Syrovátka	Frant. Z.	5	horní inženýr	Sarajevo - Kreka	Bosna a Hercegovina
Szabó	Jos.	3	profes.-antropolog	Pešť	Maďarsko
Szabó	Julius	2		Aggtelek	Maďarsko
Szaldy	B.	2	paleontolog	Sibiň	Maďarsko
Szombathy	Josef	15	kustos	Videň	Rakousko
Šafář	A.	10		Boskovice	Česká republika
Šaff	Vojtěch	2	akad. sochař	Brno	Česká republika
Šafránek		1	tajemník	Paris	Francie
Šalamon	B.	1		Praha	Česká republika
Šalda	F. X.	1	lit. kritik	Praha	Česká republika
Šámal	Jaromír	1	doc. Vysoké školy lesnické	Praha	Česká republika
Šamalik	Josef	47	poslanec	Ostrov u Mac.	Česká republika
Šamánek	Karel	2		Prostějov	Česká republika
Šanda	František	1	fotograf, cenná korespondence	Brno	Česká republika
Šavtěch	J.	11	Geograph. Seminar d. Universität	Lipsko	Německo
Ščerbakinskij	V.	2		Praha	Česká republika
Šebela	Karel	11	odb. učitel	Sloup	Česká republika
Šebela	Richard	1		Zábřeh n/Mor	Česká republika
Šerko	Alfred	1		Ljubljana	Slovinsko
Ševčík	Alois	1		Březina	Česká republika

Ševčík	F. B.	2	profes.	Vídeň	Rakousko
Ševčík	František	2		Brno	Česká republika
Šfetaluhá	Marie	1	choť fed. banky	Praha	Česká republika
Šíma	Josef	2	cenná korespondence	Brno	Česká republika
Šimák	Lev	1	akadem. malíř	Praha	Česká republika
Šimon	J. Ch.	1	„Za šera pravěku“	Praha	Česká republika
Šindel	Jos.	1	odbor. učite	Hranice n. Mor.	Česká republika
Šindelář	P.	1	administrátor	Hor. Věstonice	Česká republika
Široký	Vilém	2		Předmostí	Česká republika
Škorpil	K. V.	1		Varna	Bulharsko
Šlechta	K.	1		Praha	Česká republika
Sorm	Jindřich	17	hotelier	Praha	Česká republika
Španihelová	Marie	1		Předmostí u Přerova	Česká republika
Špera	Matěj	4	zem. přisedící	Brno	Česká republika
Šrámek	A.	1	Import-Export	Diré Dabua	Habeš
Šrámek		1		Vídeň	Rakousko
Šrámek	Julius	1	starosta	Plumlov (Mor.)	Česká republika
Šrot	Jan	1		Prostějov	Česká republika
Štampach	Frant.	1		Brno	Česká republika
Štanglerová		1		Praha-Bubeneč	Česká republika
Štech		1		Praha	Česká republika
Štěrba	J.	1	odbor. uč.	Jaroměř	Česká republika
Štokr	A.	7	ředit., Jeskyně Mor. kras	Brno	Česká republika
Štolc	Antonín	2	univ. prof.	Praha	Česká republika
Štorch	Ed.	?	archeolog	Praha	Česká republika
Štrajt	Josef	1		Sloup	Česká republika
Šujan	Frant.	11	historik	Brno	Česká republika
Šulc	Karel	8	prof. Vysokáškola zvěrolékařská	Brno	Česká republika
Šulc	R.	1		Dvůr Král. n/L.	Česká republika
Šulcová	Olga	2		Praha	Česká republika
Šusta		1	museum	Ostrava	Česká republika
Šustr	Jos.	4	gen. četnictva	Rokytnice (Podkrkonoší)	Česká republika
Švabinský	Max	1	nár. umělec	Praha	Česká republika
Švambers	V.	63	univ. prof., †1939	Praha	Česká republika
Švéda	Karel	2	řed. střed. školy	Blansko u Brna	Česká republika
Švestka	Fr.	3		Padochov	Česká republika
Švihálek	Frant.	1	zoolog	Méno	Česká republika
Taid	Et.	2	geolog – Université de Poitiers	Poitiers	Francie
Taichman	Jan	1	dirig. banky	Přerov	Česká republika
Tallgren	A. M.	10	Nár. museum	Helsinki	Finsko
Tanzer	Fried.	7	dvorní rada	Vídeň	Rakousko
Tallowitz	Ferd.	5		Praha	Česká republika
Talpa	Felix	1	zpravodaj Svazu Skautů	Přerov	Česká republika
Taylor	M. W.	1	Mus. of Nat. History	Cleveland	USA
Tax	Franz	9		Štýrský Hradec	Česká republika
		2	TECHNICKÉ MUSEUM (Brno)	Brno	Česká republika
		1	TECHNICKÁ KNIHOVNA STÁTNÍ (Brno)	Praha	Česká republika
Teissl	Ludwig	1		Vídeň	Rakousko
Teissler	Viktor	1	univ. profes.	Praha	Česká republika
Telička	Ant.	1	archeolog	Přerov	Česká republika
Tell	Leander	9	velvyslanec	Norrköping	Švédsko
Tenora	Jan P.	2	vlastivědný autor morav		Česká republika
Tepper	J. G. O.	1	Mus. of S. Australia	Adelaide	Austrálie
Teppner	Wilfried	1		Štýrský Hradec	Česká republika
Terkoy	Ant.	1	jeskyně	Adelsberg	Rakousko
Termer	Fr.	3	Mus. f. Völkerkunde	Hamburg	Německo

Tesař	Zd.	1	Zem. museum	Opava	Česká republika
Tetens	Arnold	1		Finkenheerd	Německo
Teubner	B. G.	1	nakladat.	Lipsko	Německo
Teyrovský	Vlad.	5	univ. prof.	Brno	Česká republika
Theobald	Fred. V.	1		Ashford	Belgie
Thiele	Joh.	1		Berlín	Německo
Thienemann	Aug.	14	hydrobiolog	Plön	Německo
Thilenius	Georg	31	Museum f. Völkerkunde	Hamburg	Německo
Thompson	Gertrude-C	1	Albert Hall Mansions		
Thompson	J. A.	6	archeolog	Melbourne	Australie
Thum	S.	3	Institut für Mikroskopie	Lipsko	Německo
Thurnher	Václ.	8	zoolog	Nitra-Stod-Slano	Slovensko
Thüringer		1	Veolagsanstalt u. Druckere	Jena	Německo
Tiedesley	L. Miss	1	Royal College of Surgeons	Londýn	UK
Tichý	Josef	1	pošt. řed.	Brno	Česká republika
Tichý	Vlad.			Boskovice	Česká republika
Toman	Jiří	2		Praha	Česká republika
Tongiorgi	Ezio	1	prof. geolog	Pisa	Itálie
Topič	Frant.	17	tajem. Zem. musea	Praha	Česká republika
Torka	V.	3	biolog	Neustadt (Hor. Slez.)	Česká republika
Toroblov	V. A.	2		Moskva	Rusko
Toschi	Ant.	1	univ. knih.	Bologne	Itálie
Toula	F.	1		Videň	Rakousko
		4	TOURISTEN-KLUB ÖSTER.	Videň	Rakousko
		3	TOURISTEN-VEREIN	Videň	Rakousko
Tournée	J. de	1	Gouffre de Padirac (LOT) France		Francie
Trägärdle	J.	1			
Trampler	Rich.	14		Wien	Rakousko
Traub	Hugo	1	historik	Brno – Mělník	Česká republika
Traut	H.	1		München	Německo
Trauwitz-Hellwig	von	1		München	Německo
Trávníček	B.	1		Rudice (Mor. Kras)	Česká republika
Trenkler	E.	3	Öster. Nationalbiblioth	Videň	Rakousko
Trimmer	H.	3	Verb. öst. Höhlenforscher	Videň	Rakousko
Trinkl	Julie	1		Vranov n. D.	Česká republika
Trinkova	Zena Irma	1		Lidgerwood	USA
Trnka	Jindř.	1		Macocho (1913)	Česká republika
Trofimová	T. A.	6	Institut Ethnografie	Moskva	Rusko
Trojan	Lad.	1		Brno - Dolní Bobrova	Česká republika
Troll	C.	1	prof. – řed. Geogr. úst	Bonn	Německo
Trouessart		1		Paříž	Francie
Trousdale	William	1		Washington	USA
Trpík	Rud.	4	rada Nejvyš. soudu	Fryšták (Mor.)	Česká republika
Truillot	Alexis	1		Tébessa (sev. Afr.)	Alžír
Trůněček	Jos.	1	profes.	Praha	Česká republika
Tschermak-Seysenegg	Erich	2	univ. prof.	Videň	Rakousko
Tua	Paolo	1	zoolog	Bassano	Itálie
Tucán	Fr.	1		Záhřeb	Chorvatsko
Tullberg	Tycho	1	zool.	Uppsala	Finsko
Tůma	Fr.	4	obv. lékař	Strašín (Šumava)	Česká republika
		4	TURIST. JEDNOTA	Brno	Česká republika
		1	TURISTIČKO DRUŽSTVO Prijatelj prirode	Záhřeb	Chorvatsko
Turner	Ralph	1	Econom. Hist.	Londýn	UK
Tuxen	S. L.	1	Univer. Zoolog. Museum	Kopenhagen	Dánsko
Tyller	K.	4		Čáslav	Česká republika
Uher	Josef	1	cest. kanc.	Praha	Česká republika
Uhl	Franz	1	Burghausen a.s.		

Uhlíř	H.	3		Grad Ruda – Lublaň	Slovinsko
		2	ÚJEZDNÍ OSVĚT. BESEDA	Frašák (Mor.)	Česká republika
Ule	Willi	1		Halle	Německo
Úlehla	Vlad.	12	univ. prof.	Brno	Česká republika
Uličný	Jos.	7	prof. gym., botanik	Třebíč	Česká republika
Ullman	K.	5	bankovní úředník	Brno	Česká republika
Ulmer	Georg	1		Hamburg	Německo
Ulrich	František	1	Zeměděl. ústav	Hradec Kr.	Česká republika
Ulrich	František	1	miner. ústav K. U	Praha	Česká republika
		12	„UMSCHAU“ časopis - Dr. Loeser	Frankfurt a/M.	Německo
		1	„UNION“ naklad.	Štuttgart	Německo
		1	UNIV. BIBLIOTHEK	Vídeň	Rakousko
		1	UNIVERSITY OF LONDON	Londýn	UK
		1	UNIVERSITETES ZOOLOGISKE MUSEUM	Kodaň	Dánsko
Unwin	Stanley	1		Londýn	UK
		2	„URANIA“ vzd. spolek	Praha	Česká republika
		3	„URANIA“ vzd. spolek	Vídeň	Rakousko
Urban	Ed.	1		Kitzbühel	Německo
Urich	F. W.	1			Trinidad
		1	ÚŘAD STANIČNÍ ŽELEZNIČNÍ V TŘEŠTI ČSD	Třešť	Česká republika
Ustar	R. V.	1		Bonn	Německo
Ustohal	Julius	1	studnař. mistr	Javůrek – Velká Bíteš	Česká republika
		2	ÚSTŘED. SPOLEK ČES. PROFESORŮ	Praha	Česká republika
		1	ÚSTŘED. SPOLEK ČES. ŽEN	Praha	Česká republika
		2	ÚSTŘED. SVAZ ČS. VÝTV. UMĚLCŮ	Praha	Česká republika
		1	ÚSTŘEDNÍ ŘED. KNÍŽETE Z LICHTENSTEINU		Česká republika
		1	ÚSTŘED. VÝBOR NÁROD. JEDNOTY PRO JZ MORAVU	Brno	Česká republika
Útratova			rodina	Brno	Česká republika
Uzel	Jindřich	15	prof. čes. techn.	Praha	Česká republika
Václavek	Mat.	3	ředitel	Vsetín	Česká republika
Vachková	Karla	1	manž. spis. Em. Vachka	Praha	Česká republika
Valenta	A.	2	nadučitel	Švábenice	Česká republika
Vališ	Josef.	5	prof.	Brno	Česká republika
Vallois	H. V.	2	prof. - antropol	Paříž	Francie
Valmer	L. S.		speleolog	Buxton	UK
Valoušek	Bruno	6		Brno	Česká republika
Valovič	J.	2		Sarajevo	Bosna a Hercegovina
Valšík	J. A.	4		Praha	Česká republika
Vandas	Karel	9	zeměpisec	Brno	Česká republika
Vandebosch	A.	1		Brussel	Belgie
Vaňous	Ant.	1		Holštejn	Česká republika
Vaňura	Jarom.	5	paleontolog	Brno – Tübingen	Česká republika
Vasavada	P. A.	1		Poona	Indie
Vašek	Ad. E.	14		Brno	Česká republika
Vašíček	Ludvík	1		Brno	Česká republika
Vašková	Eugenie	1		Praha II	Česká republika
Vaufrey	R.	9	paleontolog	Paříž	Francie
Vávra	V.	9	kustos Zem. musea	Praha	Česká republika
Vejdovský	F.	3		Praha	Česká republika
Vega del Sela	Conde	1		Madrid	Španělsko
		6	„VEREIN DEUTECHER TOURISTEN“	Brno	Česká republika
		15	VEREIN für die Höhlenkunde (H. Bock)	Št. Hradec	Rakousko
		2	VEREIN F. TOURISTIK	Kapfenberg	Rakousko
Vereščagin	G.	3		Leningrad	Rusko
Verhoeff	K. W.	65	zoolog	Pasing	Německo
Verneau		2	Mus. Nat. d'Hist. Nat.	Paříž	Francie

Veselý	Bohumil	1	film. prac.	Praha	Česká republika
Veselý	František	1	říd. uč.	Vel. Meziříčí	Česká republika
Veselý	František	7	Šaratica – Luhačovice	Brno	Česká republika
Veverka	Jos.	2	poslanec	Liberec	Česká republika
Vévoda	Jos.	1	redaktor	Zábřeh	Česká republika
Vicrey	Marc.	2		Constantine	Alžír
Vidal	Maurice	3		Le Moustier	Francie
Viete	G.	2		Berlin	Německo
Viets	Karl	10	zoolog	Brémy	Německo
Vieweg	Fr.	1	knihkup.	Brunšvik	Německo
Vildomec	Fr.	1	archeolog	Znojmo	Česká republika
Villeneuve		1	Rambouillet		
Vilham	Frant.	1		Praha	Česká republika
Vilimek	C.	7	obvod. lékař	Vizovice	Česká republika
Vilimek	Jos. R.	2	naklad.	Praha	Česká republika
Vimmer	Ant.	2	přírodovědec	Praha	Česká republika
Vincent	J.	1	odbor. uč.	Příbor	Česká republika
Vinš	Vlad.	1		Brno	Česká republika
Viollier	D.	2	Landesmuseum	Curych	Švýcarsko
Viré	Armand	15	zoolog	Paříž	Francie
Virchow		17	univ. prof.	Berlín	Německo
Viškovský	Karel	1	politik	Praha	Česká republika
Vitásek	Frant.	3	univ. prof.	Brno	Česká republika
Vitzthum	H.	1	hrabě	Berlín	Německo
		12	VLASTENECKÝ SPOLEK MUSEJNÍ	Olomouc	Česká republika
Vlček	Bohumil	2	prof.	Turnov	Česká republika
Vlček	Emanuel	2	antropolog	Říčany	Česká republika
Vlk	Alois	1	zem. šk. insp.	Brno	Česká republika
Vlk	Václav	1	ředitel	Mar. Lázně	Česká republika
Vodíčka	Boh.	1		M. Ostrava	Česká republika
Voelcker	J.	1		Bad Dürkheim	Německo
Vogler		4		Shaffhausen	Švýcarsko
Vogt	E.	2	prehistorik	Curych	Švýcarsko
Voiget	Walter	2		Bonn	Německo
Voigtländer	A. C.	1		Braunschweig	Německo
Voit	M.	3	univ. prof.	Göttingen	Německo
		1	VOJENSKÝ HISTOR. ÚSTAV	Praha	Česká republika
Vojtovič	Aug.	1	učet. úřed.	Hulváky	Česká republika
Volger		1		Schaffhausen	Švýcarsko
Vollenhals	Th.	1		Graz	Rakousko
Volteris	E.	4		Kovno	Litva
Vondrovič	J.	4	lékař	Poděbrady	Česká republika
Vonka	R. J.	2		Praha	Česká republika
Vorel	Stan.	3		Praha	Česká republika
Vostřelová	Marie	5		Praha	Česká republika
Vráz	E. St.	1	cestovatel	Praha	Česká republika
Vrbas	Jakub	1	řed. škol.	Ždánice	Česká republika
Vrbková	Františka	25		Náklo u Olom.	Česká republika
Vrsalović	B. M.	7		Praha	Česká republika
Všetička	Fred.	1		Hušteňovice (u Uh. Hrad.)	Česká republika
Vuković	Stjepan	3	archeolog	Pahnisko u Varaž	Česká republika
Vulović	Ljuba	9	okres. náčelník	Mostař	Česká republika
		1	VYSLANECTVÍ ČSSR	Londýn	UK
		7	VYSLANECTVÍ SSSR	Praha	Česká republika
Vysoký	H.	1		Praha	Česká republika
		2	VÝSTAVNÍ AKC. SPOL.	Brno	Česká republika

Vosii	R.			Berlín	Německo
Wagner	Antoni	3	zoolog	Varšava	Polsko
Wagner	Josef	1	technik – jeskyňář	Brno	Česká republika
Wagner	Jul.	1		Kyjev	Ukrajina
Wagner		1		Mühlheim	Německo
Wahle	E.	3	univ. prof.	Heidelberg	Německo
Wahlgren	Einar	5		Malmö	Švédsko
		1	WALDESOVO MUSEUM KNOFLÍKŮ	Praha	Česká republika
Waldgren	Einar	1		Hernösand (Malmö)	Švédsko
Waldner	Franz	4	studijní rada	Videň – Modling	Rakousko
Waldschmidt	E.	2	zoolog		
Walgboder		2		Graz	Rakousko
Walkhof		6	univ. prof.	Mnichov	Německo
Walter	Hans	2		Videň	Rakousko
Walther	Joh.	4	prof. – Akademie der Naturforsche	Halle	Německo
Waltrová	Marie	1	herečka	Brno	Česká republika
Walz	Wolfgang	7		Videň	Rakousko
Wanderer	K.	4	Mus. f. Miner., Geolog. und Vorgesch	Dražďany	Německo
Wangensteem	O. H.	1	profes. - chir.	Minneapolis	USA
Wanke	B.	1		Dalbeathie	Skotsko
Wasmann	E.	8	S. J.	Valkenburg	Holandsko
		1	WANKLŮV FOND (řád)	Brno	Česká republika
Watson	Pat & Red	12	Wash. Univ.	St. Louis	USA
Weber	Franz	1	Modelbau	Videň	Rakousko
Weber	H.	1	archeolog	Berlín	Německo
Weber	Max	3	profes.	Amsterdam	Holandsko
Weczerzik	Karl	43	Msgre	Videň	Rakousko
Wegner	H.	2	Feldpost 1917		
Weidenreich		6	prof., anthropolog (Institut f. psychische Antropologie Universität Frankfurt a. M.)	Frankfurt n/Moh.	Německo
Weigel	Oswald	1	antikvariát	Lipsko	Německo
Weigner	K.	1	univ. prof.	Praha	Česká republika
Weiler	Wilh.	4		Worms	Německo
Weinert	Hans	6	univ. prof.	Kiel	Německo
Weinfurter	K.	3	zoolog	Praha	Česká republika
Weinhold	Wilhelm	6		Videň	Rakousko
Weirather	Ivo	1	zoolog	Bozen	Itálie
Weirather	L.	6		Innsbruck	Rakousko
Weiserber	M.	1		Ribeauville	Francie
Weitlendreig	F.	2	anthropolog	Frankfurt n/Moh.	Německo
Weitzel	Egon	1		Berlín	Německo
Welch	R. J.	1		Belfast	Irsko
Weltner	W.	1		Berlín	Německo
Welz	Boh.	2		Praha	Česká republika
Wenig	Jaromír	1		Praha	Česká republika
Weninger	J.	2	anthropolog	Videň	Rakousko
Wenigürtner	R.	1		Zagreb	Chorvatsko
		5	„WERELDKRONIEK“ časopis	Rotterdam	Holandsko
Werner	Franz	17	univ. prof.	Videň	Rakousko
Wernicke	Herm.	6	entomolog. institut	Dražďany	Německo
Werner	A.	5	zoolog	Rychnov n/Kn.	Česká republika
Werner	O.	2	prof. – entomolog	Videň	Rakousko
Wernert	Paul	1		Štrasburg	Francie
Werth	E.	5	profes.	Berlín	Německo
Wesenberg	D. C.	5			
Westenhöfer		5	profes.	Wasserburg	Německo
Westermann	D.	1	prof.	Berlín	Německo
Wetmore	A.	2	Nat. Mus.	Washington	USA

Wettstein	O.	3	zoolog	Videň	Rakousko
White	R. S.	2	zoolog	Kalcutta	Indie
Wieggers	Fritz	14	prof. – geologie	Berlín	Německo
Wiehl	Julius	4	lesní rada	Olomouc	Česká republika
Wiesner	Alois	16	knihťiskárna	Praha	Česká republika
Wiesner	Gabriel	10		Praha	Česká republika
Wiche	Konr.	1	geogr.	Videň	Rakousko
Wichmann	F.	1		Gotschee	Německo
Wilke		2	archeolog	Rochlitz	Německo
Wilkins	Cecil	1		Praha	Česká republika
Wille	Arthur	1		London	UK
Willem	Victor	12	univ. prof., zoolog	Gand	Belgie
Willmann	Carl	28	zoolog	Brémy	Německo
Willmann	D. W.	1	Wash. Univ. St. Louis	Londýn	UK
Wiman	C.	1	paleontolog	Uppsala	Švédsko
Wimmer	Ant.	1		Praha	Česká republika
Windisch	Maria	25	kreslířka	Videň	Rakousko
Winkel	R.	1		Göttingen	Německo
Winkler	Alb.	2	knihkup.	Videň	Rakousko
Winter	Franz	2		Videň	Rakousko
Wirth	Zdeněk	17	minist. školství	Praha	Česká republika
With	C. J.	1			
Witman	M.	1	museum	Kimberley	JAR
Witter	Wilhelm	3	Halle a d. Sade	Halle S.	Německo
Witter	Wilh.	1		Halle S.	Německo
Wittmann	O.	1		Lörrach	Německo
Wocilka	A.	1		Weidberg	Švýcarsko
Wohlberedt	Otto	2		Triebes	Německo
Wohrab	A.	1		Paunsdorf	Německo
Wöhring	W.	1	„Entomolog. Blätter“	Schwabach	Německo
Wolcott	Rob. H.	1		Lincoln	USA
Woldřich	J.	14	univ. prof.	Praha	Česká republika
Woldstedt	Paul	1	prof. – geol.	Berlín	Německo
Wolf	S.	3		Badgastein	Německo
Wolf		4	Gessellschaft f. Höhlenforschung u.	Charlottenburg	Německo
Woltereck		1	profes.	Gautzsch u Lipska	Německo
Woltereck-Roth	R.	5	prof. – „Seon“	Seeon	Německo
Wolterstorff	W. D.	2		Magdeburg	Německo
Womersley	H.	3	entomolog, zool.	Adelaide	Australie
Wondrusch	M.	1		Praha	Česká republika
Woodbury	George	2		Haywards H.	UK
Woodward		1	profes., „Pittdownský člověk“	Londýn	UK
Woodworth	C. W.	1	zoolog	Berkeley	USA
Wright	R.	2	Univ. of Toronto		Kanada
Wundelich	Dr.	2	geogr.	Stuttgart	Německo
Wurm	Ignát P.	5	osob. koresp. s Dr. K. Abs	Olomouc	Česká republika
Yosii	R.	2	zool.	Berlín	Německo
Xambell	P.	2		Ria	Francie
Xeneman	Emerich	3	zool.	Innsbruck	Rakousko
Zadřážil	Č.	1		Lipník n/B.	Česká republika
Zahálka	Břet.	1	univ. prof., geolog	Praha	Česká republika
Zahlbruckner	A.	1		Videň	Rakousko
Zacharias	O.	2		Plön	Německo
Zaitzev	Ph.	3	prof.	Tiflis	Rusko
Zákoucký	K. J.	3	řed. školy	Heřm. Městec	Česká republika
Záleský	Miloš	2		Lipník n/B.	Česká republika
Záleský	Miloš	2	viz polemika dr. J. Kratochvil - Brno	Jin. Hradec	Česká republika

Zangheri	Pietro	1		Forli	Itálie
Zaniboni	Aldo	3	Comm., ital. konsu	Brno	Česká republika
Zapletal	Karel	14	geolog, univ. profés. (MU)	Brno	Česká republika
Zapp	Helm.	1	archeol.	Brno	Česká republika
Zarnik	Boris	2	univ. prof.	Záhřeb	Chorvatsko
Zavadil	Ladislav	1		Křížanov (Mor.)	Česká republika
Záviška	Frant.	1	univ. prof.	Praha	Česká republika
Zavřel	Jan	7	univ. prof.	Brno	Česká republika
Zawisch	Carla	9	prof.	Štýrský Hradec	Rakousko
Zázvorka	Vlast.	2		Praha	Česká republika
Zběhlik	Ed.	2	prof. reálky	Prostějov	Česká republika
Zbořil	J.	5		Chudobín u Bystřice p/Host.	Česká republika
Zbořil		3	Státní uměleckoprůmyslové museum v Brně	Brno	Česká republika
Zdobnická	Ant.	2	vdova po odbor. uč.	Brno	Česká republika
Zefimenko	P.	1	akademie	Leningrad	Rusko
Zeiss	Carl	8		Wien	Rakousko
		1	ZEITSCHRIFT „Der Fremdenverkehr“	Vídeň	Rakousko
Zeleny	Charles	1	univ. prof.	Urbana	USA
Zeman	Josef	1		Praha	Česká republika
Zeman	Zdeněk	1		Vamberk	Česká republika
		1	ZEMĚMĚŘICKÝ ÚSTAV	Praha	Česká republika
Zemmermann	E.	1		Bremen	Německo
		7	ZEMSKÝ ÚŘAD V BRNĚ	Brno	Česká republika
		1	ZEMSKÝ CIZINECKÝ SVAZ V BRNĚ	Brno	Česká republika
Zenkevič	L.	5	zoolog	Moskva	Rusko
Zenny	H.	1	zoolog	Vídeň	Rakousko
		3	ZENTRAL MUSEUM – Röm. – Germ.	Mohuč	Německo
Zeuner	F. E.	1	geolog – British Mus	London	UK
Zewskes	Vi. J.	4			
Zilkens	Karl	2	profes.	B. Kissingen	Německo
Zimmer	C.	1	Mus. d. Univers.	Vratislav	Německo
Zimmermann	Rich.	2		Nürnberg	Německo
Zitková	Jarm.	2		Zad. Třebáň	Česká republika
Zitterhofer	Th.	1	prehistorik	Rotthalmünster	Německo
		17	ZLÍN (zvlášť. číslo „Přírody“ 1939)		
Zograf	Nic. von	1		Moskva	Rusko
		3	ZOOLOGISCH LABORATORIUM DER RIJKSUNIVERSEIT	Utrecht	Belgie
		2	ZOOLOGISCHE BOTANISCHE GESSELLSCHAFT	Vídeň	Rakousko
		1	ZOOL. SAMMLUNG DES BAYERICHEN STAATES	München	Německo
		1	ZOOLOG. - MINERAL. VEREINS	Regensburg	Německo
		1	ZOOL. INSTITUT UND MUSEUM	Breslau	Polsko
		2	ZOOLOGICKÝ ÚSTAV MASARYKOVY UNIV.	Brno	Česká republika
		1	ZOOLOGICAL MUSEUM	Cambridge	UK
Zos		1		Praha	Česká republika
Zotz	Lothar	18	Inst. f. Ur=Vor=und Frühgeschichte	Vratislav - Praha	Česká republika
Zoufal	Vlad.	35	prehistorik	Prostějov	Česká republika
Zouhar	Jos. P.	1	profesor	Jedovnice	Česká republika
		11	ZPRAVODAJ PRAŽSKÝ ILUSTROVANÝ		
Zschokke	F.	7		Basilej	Švýcarsko
Zsurek	Gisi	4	zoolog	Brno	Česká republika
		3	„ZUB“	Brno	Česká republika
Zubač	Karel	6			

Zubatý	Josef	1	Rud. Obrovský, soudní spor 1932	Praha	Česká republika
Zuklin	Franz	6		Wien	Rakousko
Zvěřina	František	3		Konice u Prost.	Česká republika
Zwan	Kleiengde	2		Amsterdam	Holandsko
Zwierzgcki	J.	2		Bandoeng	Indonésie
Zyhoff	W.	1	geolog – Nieder. – Indisch. Bergam	Nowotscherugsk	
Žáček		2		Olomouc	Česká republika
Žáček	J.	2	advokát	Praha	Česká republika
Žák	Albin	1	profesor	Kolín v Č.	Česká republika
Žák	Josef	1		Blansko u Brna	Česká republika
Žák	Miloš	2		Praha	Česká republika
Žebera	Karel	4		Miléněk	Česká republika
Železný	Josef	1		Praha	Česká republika
Želízko	J. V.	79		Praha	Česká republika
Ženatý	Adolf	1	bankovní úředník	Praha	Česká republika
Židlický	Jiří	1		Praha	Česká republika
		2	ŽIVNOSTENSKÁ BANKA	Brno	Česká republika
Životský		1	Národní správa Moravského kras	Brno	Česká republika
Županič	Niko	1		Ljublana	Slovinsko
			KOPIE DOPISŮ (37 ks)		
		14	PRŮPISY ABSOLONOVÝCH DOPISŮ PŘÁTELŮM		
		36	NEURČENÁ KORESPONDENCE (neznámí odesílatelé)		
		13	NEURČENÁ KORESPONDENCE (neznámí adresáti)		
	SOUČET:	13 686			

CESTY MORAVSKÉ PALEOLITICKÉ ARCHEOLOGIE V OBDOBÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

PETR KOSTRHUN

Text: Mgr. Petr Kostrhun Ph.D.
Anglický překlad: Sean Mark Miller, MA
Grafická úprava: Silvie Straková
Návrh obálky: PhDr. Šárka Fidrichová
Tisk: Moravské zemské muzeum, Brno

Vydalo Moravské zemské muzeum 2014

ISBN: 978-80-7028-422-3